

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ
РАДА ДИРЕКТОРІВ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ
АКАДЕМІЙ НАУК – ЧЛЕНІВ МААН

**БІБЛІОТЕКА. НАУКА. КОМУНІКАЦІЯ.
РОЗВИТОК БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ**

Матеріали міжнародної наукової конференції
(Київ, 6–8 жовтня 2020 р.)

КИЇВ 2020

УДК 02 : 001 : 316.77 : 007] (082)

Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації : матеріали Міжнар. наук. конф. (6–8 жовт. 2020 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН; відп. за вип. М. В. Іванова. Київ, 2020. 706 с.

Збірник містить матеріали міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації», організованої Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (6–8 жовтня 2020 р.), в яких висвітлені традиційні та інноваційні напрями у діяльності наукових бібліотек в умовах цифровізації.

Українськими та зарубіжними фахівцями розкриті теоретичні та прикладні аспекти формування, використання, організації доступу до електронних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки в сучасному веб-середовищі та оптимізації бібліотечної діяльності в умовах цифровізації, зокрема: сучасні виклики та завдання бібліотек в умовах цифровізації; цифрові проекти наукових бібліотек; бібліотеки в системі стратегічних комунікацій: міжнародний аспект; бібліометричні технології та наукометричні дослідження; результати впровадження в бібліотеках України Міжнародного стандарту каталогізації. Представлено сучасні особливості книгознавчих досліджень історико-культурних фондів; традиції, інновації, перспективи збереження бібліотечних фондів; проблематика, інформаційний простір, бібліотеки, читачі історичної біографіки в сучасному українському суспільстві; розглянуто історію формування, інформаційний потенціал, вектори розвитку архівних фондів наукової спадщини України в цифрову епоху; висвітлено українську музичну культуру і музичні фонди бібліотек в умовах цифровізації.

Видання адресоване працівникам бібліотечно-інформаційної галузі, фахівцям документно-комунікаційної сфери, викладачам, аспірантам і студентам вишів.

Відповідальний за випуск: М. В. Іванова

Редакційна колегія:

Л. А. Дубровіна – чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук; В. М. Горovий – д-р іст. наук; О. М. Василенко – канд. іст. наук; Л. В. Івченко – канд. мист.; Г. І. Ковальчук – д-р іст. наук; Л. Й. Костенко – канд. техн. наук; К. В. Лобузiна – д-р наук із соц. комунікацій; Л. В. Муха – канд. іст. наук; В. І. Попик – чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук; О. П. Степченко – канд. іст. наук; Н. В. Стрішенець – д-р іст. наук; Л. М. Яременко – канд. іст. наук.

Робота виконана за рахунок коштів бюджетної програми «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» (КПКВК 6541230).

Автори несуть повну відповідальність за підбір та точність наведених фактів, цитат, власних імен, бібліографічних посилань та інших відомостей.

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 5 від 14.09.2020 р.)

ISBN 978-966-02-9371-7

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2020

ВСТУПНЕ СЛОВО

Важливим чинником прогресивного розвитку людства на сучасному етапі є цифровізація технологічних процесів усіх сфер життєдіяльності суспільства. Саме з цифровізацією соціально-економічної сфери пов'язують підвищення ефективності, обсягів та конкурентоздатності національної продукції країни, а також благополуччя населення. У контексті «Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» розвиток цифрової економіки України полягає у створенні ринкових стимулів, мотивацій, попиту та формуванні потреб щодо використання цифрових технологій, продуктів та послуг серед українських секторів промисловості, усіх сфер життєдіяльності, бізнесу та суспільства, що також стосується й бібліотечної, інформаційної та архівної справи.

Реалізація державної політики України щодо цифрового розвитку ґрунтується на принципах, дотримання яких є визначальним для створення, реалізації та користування перевагами, які надають цифрові технології. Зокрема серед них такі: цифровізація повинна забезпечувати кожному громадянину рівний доступ до послуг, інформації та знань, які надаються на основі інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій; створення цифрових інфраструктур як основного чинника розширення доступу громадян до глобального інформаційного середовища та знань; сприяння розвитку інформаційного суспільства та засобів масової інформації; орієнтація на міжнародне, європейське та регіональне співробітництво з метою інтеграції України до ЄС; стандартизація як основа цифровізації; підвищення рівня довіри громадян та інформаційної безпеки. Цифровізація суспільства, як і бібліотечної галузі, потребують нових форм партнерства і співробітництва. Ці принципи цілком узгоджуються із документами ООН та ІФЛА (Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ) щодо доступності Інтернету та діяльності бібліотек у цифрову епоху.

Інноваційне навантаження, що несе в собі цифровізація, спонукає вітчизняні бібліотеки до поглиблення трансформаційних процесів бібліотечно-інформаційної діяльності, формуванні суспільного сприйняття бібліотеки як провідного соціального інституту в сфері науки, освіти та культури. Бібліотека як суб'єкт еволюційного розвитку має постійно змінюватися, пристосовуючись до цифрових реалій соціально-економічного середовища. Її функціонування в

умовах цифровізації суспільства потребує розбудови нових підходів до розвитку бібліотечно-інформаційних ресурсів і послуг, упровадження інновацій та сучасних технологічних алгоритмів в організації роботи персоналу, адаптації зарубіжного досвіду й поглиблення взаємодії на галузевому рівні, а також формування цифрової культури користувачів. Цифровізація бібліотечних процесів не повинна пригнічувати чи послабляти традиційні напрями роботи бібліотеки, а натомість розвивати основні її функції в техніко-технологічному та інформаційно-комунікаційному контексті, що в цілому сприятиме зміцненню ролі бібліотеки як потужного науково-просвітницького, інформаційно-аналітичного та культурного осередку суспільства.

Наразі у центрі уваги науковців та практиків бібліотечної галузі – доповідачів конференції – теоретичні та прикладні аспекти формування, використання, організації доступу до електронних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки в сучасному веб-середовищі та оптимізації бібліотечної діяльності в умовах цифровізації, зокрема: сучасні виклики та завдання бібліотек в умовах цифровізації; цифрові проекти наукових бібліотек; бібліотеки в системі стратегічних комунікацій: міжнародний аспект; бібліометричні технології та наукометричні дослідження; результати впровадження в бібліотеках України міжнародних стандартів. Українські та зарубіжні спеціалісти розглядають сучасні особливості книгознавчих досліджень історико-культурних та спеціалізованих фондів наукової бібліотеки; перспективи збереження бібліотечних фондів; різноаспектні питання розвитку архівних фондів наукової спадщини України та історичної біографіки в сучасному українському суспільстві в умовах цифровізації.

Василенко Ольга Миколаївна,
директорка Інституту бібліотекознавства
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
кандидат історичних наук

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАВДАННЯ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

УДК 027.54:004.735(510)

Арсенко Тетяна Іванівна,

ORCID 0000-0002-3996-1289,

завідувачка відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: iranlib@ukr.net

Миرونчук Анатолій Святославович,

ORCID 0000-0001-5633-1413,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: myronchuk@nas.gov.ua

МОБІЛЬНА БІБЛІОТЕКА НА ПЛАТФОРМІ WECHAT – ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ КИТАЮ

Розглянуто досвід Національної бібліотеки Китаю щодо впровадження мобільної бібліотеки на основі соціальної мережі WeChat. Проаналізовано основні функції та переваги такого виду бібліотечних послуг.

Ключові слова: мобільна бібліотека, соціальна мережа, WeChat, Національна бібліотека Китаю.

В епоху глобальних трансформацій міжнародного інформаційного простору особливого значення набуває здатність бібліотечних установ оперативно реагувати на зміни, які відбуваються в суспільстві за умов інтенсивного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. У цьому контексті надзвичайно актуальним є вивчення діяльності провідних зарубіжних бібліотек,

визначення можливостей і шляхів використання позитивного досвіду у практиці роботи вітчизняних бібліотек.

Стрімкий розвиток технологій мобільного зв'язку зумовив упровадження нових форм діяльності Національної бібліотеки Китаю (далі НБК) – заклав підвалини для побудови бібліотечних мобільних сервісів на базі нових мобільних систем та соціальних мереж. Важливою інформаційною платформою НБК є новий засіб масової інформації WeChat (дослівно з кит. «мікроповідомлення») – мобільна комунікаційна система для передачі текстових і голосових повідомлень, розроблена китайською компанією Tencent у 2011 році. Додаток доступний для всіх популярних мобільних платформ, має версію для ПК та веб. Станом на 2019 р. у WeChat було зареєстровано 1,151 млрд активних користувачів.

WeChat підтримує текстові повідомлення, передачу голосових повідомлень, масові розсилки, дає можливість ділитися фотографіями і відео, обмінюватися контактами. Сервіс інтегрований із соціальними мережами і є найбільш поширеним засобом масової інформації в Китаї, функціональність якого з кожним роком розширюється.

Ідею створення мобільної бібліотеки, яка задумувалася як додаток до цифрової, НБК висунула ще задовго до початку реалізації проєкту національної цифрової бібліотеки. У 2010 р. НБК вперше в Китаї створила додаток для смартфонів під назвою «Національна бібліотека на долоні», встановивши 193 мобільні бібліотечні платформи. Зараз офіційний мікроблог НБК нараховує понад 205 тис. передплатників, а офіційний акаунт у WeChat – близько 109 тис. користувачів [2].

Сьогодні мобільна платформа WeChat НБК пропонує близько 70 тис. електронних книг, 1 тис. електронних періодичних видань, 30 тис. зображень, 1 тис. відеодокументів, короткометражних фільмів та окремі ресурси регіональних публічних бібліотек [1].

Серед переваг використання бібліотекою загальнодоступної платформи WeChat для розвитку мобільних послуг відзначимо: залучення великої кількості користувачів за короткий проміжок часу; низька вартість послуг – реєстрація та публікація інформації на WeChat є безкоштовними; офіційно сертифікований обліковий запис WeChat є багатофункціональною сервісною платформою, що забезпечує можливість розповсюдження та поширення інформації для широкої аудиторії. Окрім того, служби автоматичного реагування та довідкова служба самопомоги, встановлені у WeChat,

дозволяють читачам шукати інформацію на платформі без обмежень місця та часу. Ключовим моментом у побудові мобільних послуг є функція замовлення книг, подовження терміну їх використання. Індивідуальне просування ресурсів забезпечує персоналізовану послугу рекомендацій відповідно до вікових категорій, досвіду, захоплень та уподобань читачів. Платформа WeChat забезпечує приватність спілкування у кіберпросторі, особисту конфіденційність та уможливорює уникнення розголошення консультаційної інформації. Шляхи обміну інформацією на WeChat є досить різноманітними за формою: текст, зображення, аудіо та відео. Це робить функцію мобільної бібліотеки більш всеосяжною та зручною для користувачів [3].

Ефективність мобільної бібліотеки полягає у тому, що НБК здійснює цей проєкт у співпраці з публічними бібліотеками різного рівня, у тому числі університетськими, які завдяки платформі WeChat стають взаємопов'язаними між собою, формуючи таким чином суцільну мережу мобільних бібліотек, що значно розширює функції бібліотеки з удосконалення мобільних послуг. Сьогодні понад 500 публічних бібліотек усіх рівнів та 40 бібліотек провідних китайських університетів мають свої офіційні облікові записи у WeChat.

Досвід НБК свідчить, що використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє впроваджувати інноваційні бібліотечні послуги серед широких верств населення, залучати нових користувачів та відкривати нові можливості з просування бібліотечних послуг.

Список використаної літератури

1. Чен Ян. Национальная библиотека Китая как научный и методический центр для публичных библиотек. *Научные и технические библиотеки*. 2019. № 10. С. 77–86.
2. Annual report of the National Library of China. 2017. URL: https://www.ndl.go.jp/en/cdnlao/meetings/pdf/AR2017_China.pdf.
3. Fang Tu. A study on mobile library services through WeChat public platforms in the university. *Proceedings of the 2nd International Conference on Economy, Management and Education Technology – ICEMET (Chongqing, China, 28–29 May 2016)*. Chongqing, 2016. P. 1392–1395.

References

1. Chen, Yan, (2019). Nacionálna knižnica Číny ako vedecký a metodický stredisko pre verejné knižnice [National Library of China as a scientific and methodological center for public libraries]. *Nauchnyie i tekhnicheskie biblioteki*, 10, 77-86. [In Russian].
1. Annual report of the National Library of China. 2017. Retrieved July 15, 2020 from https://www.ndl.go.jp/en/cdnlao/meetings/pdf/AR2017_China.pdf. [In English].
2. Fang, Tu. (2016, May). A study on mobile library services through WeChat public platforms in the university. *Proceedings of the 2nd International Conference on Economy,*

Management and Education Technology – ICEMET (pp. 1392-1395). Chongqing, China. [In English].

UDC 027.54:004.735(510)

Tetiana Arseienko,

ORCID 0000-0002-3996-1289,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: iranlib@ukr.net

Anatolii Myronchuk,

ORCID 0000-0001-5633-1413,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: myronchuk@nas.gov.ua

**MOBILE LIBRARY SERVICE «WECHAT LIBRARY»
AS AN IMPORTANT TOOL OF MODERNIZATION
AND DEVELOPMENT
OF THE NATIONAL LIBRARY OF CHINA**

The experience of the National Library of China in using the Wechat Library developed under the WeChat public service platform is considered. The main functions and advantages of this type of library services are analyzed.

Keywords: mobile library service, social network, WeChat Library, National Library of China.

УДК 027.54 (436) : 021.1

Безпала Галина Іванівна,

ORCID 0000-0002-2876-4462,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: ighalinabezpala@ukr.net

**АВСТРІЙСЬКА НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА:
ІННОВАЦІЯ ЧЕРЕЗ КООПЕРАЦІЮ**

Окреслено сучасні тенденції роботи бібліотек, зокрема Австрійської національної бібліотеки. Розглянуто інноваційні проекти бібліотеки.

Ключові слова: проект, інновація, кооперація, Австрійська національна бібліотека.

На переломному етапі розвитку суспільства переглядаються традиційні методи бібліотечної роботи, виникає необхідність оновлення та збагачення колишніх теоретичних і практичних установок задля того, щоб найкращим чином відповісти на численні питання часу. Одним із перспективних напрямів у роботі бібліотек є програмно-проектна діяльність. Вона дає додаткову фінансову підтримку для подальшого розвитку, відкриття нових перспектив для бібліотек, упровадження інноваційних форм роботи у їхній діяльності, поліпшення матеріально-технічної бази. На сьогодні реалізація інноваційних проектів є найкращим способом заявити про себе, підвищити престиж бібліотеки, підкреслити її роль і значимість у місцевій спільноті. Бібліотечні інноваційні проекти спрямовані на забезпечення більш повного і якісного доступу населення до інформації, реалізації соціально-культурної та просвітницької функції.

Інноваційний розвиток австрійських бібліотек потребує посиленої, обов'язкової співпраці між бібліотеками та їхніми партнерами. Бібліотеки несуть спільну відповідальність за активне формування та сприяння успішному впровадженню всесвітньої та надійної інформаційної інфраструктури. Спеціалізовані інформаційні послуги, відкритий доступ, управління даними досліджень на основі принципів FAIR (готовий, доступний, сумісний, повторно використовуваний), оцифрування історичних, науково-важливих фондів, довгострокове архівування, креативні простори – такі як творчі лабораторії, культурні лабораторії, науково-виробничі простори – та сприяння цифровій інформаційній грамотності, найважливіші напрями розвитку для забезпечення високої якості інформаційного забезпечення та ефективного доступу до контенту, які переконливо виправдають довіру до бібліотек як надійного та високоефективного партнера.

Австрійська національна бібліотека не є винятком і активно впроваджує інноваційні проекти у свою діяльність.

SACHA – це проект співпраці з Австрійським центром цифрових гуманітарних наук (ACDH) Австрійської академії наук і є частиною

австрійського внеску в Європейський консорціум дослідницької інфраструктури (ERIC). Мета проекту – зробити дані, які стосуються культурних досліджень (оцифрований історичний книжковий фонд Австрійської національної бібліотеки) більш доступним для наукового використання. Відповідальним за впровадження цього проекту став Відділ досліджень та розвитку Австрійської національної бібліотеки.

NewsEye – це проект, який фінансується Європейською Комісією в рамках дослідницької програми «Горизонт 2020». Останніми десятиліттями десятки мільйонів газетних сторінок європейських бібліотек були оцифровані та доступні в Інтернет. Мета проекту – розробка нових концепцій, методів та інструментів для поліпшення доступу до історичних газет. До проекту долучені національні бібліотеки, гуманітарні та суспільствознавчі дослідницькі групи та дослідницькі групи з інформатики. Управління проектом належить університету Ла-Рошель (Франція). Тривалість проекту: травень 2018 р. – квітень 2021 р.

Bring your Project – це проект співпраці з Австрійським центром цифрових гуманітарних наук (ACDH) Австрійської академії наук і є частиною лабораторій Австрійської національної бібліотеки, який фінансується CLARIAH-AT (Common Lab Research Infrastructure for the Arts and Humanities), австрійською дослідницькою інфраструктурою для гуманітарних та соціальних наук. Лабораторії ÖNB – це веб-платформа для досліджень, експериментів та творчої роботи з цифровими колекціями та метаданими Австрійської національної бібліотеки. Фінансування проекту забезпечується Єврокомісією. Відповідальним за впровадження цього проекту є Відділ досліджень та розвитку Австрійської національної бібліотеки. Тривалість проекту: вересень 2018 р. – лютий 2020 р.

KONDE – компетентна мережа цифрових видань. Мета проекту – упродовж трьох років синергетично поєднати національні компетентні мережі з цифрових питань та створити умови для технічної та контентної інфраструктури для довгострокового забезпечення результатів роботи.

Time Machine розробляє стратегічну дорожню карту для масштабної та довгострокової європейської дослідницької ініціативи на тему «Великі дані минулого». Це – один із шести проектів, обраних Комісією ЄС для розробки упродовж одного року детального додатку до далекоглядного проекту з основних проблем Європи. Мета

проєкту – розробка нових високоефективних технологій оцифрування культурної спадщини Європи для виведення її на новий рівень, а саме розробка технологій штучного інтелекту, які поєднують і пов'язують величезну кількість складних оцифрованих історичних культурних даних. Управління проєктом належить Федеральній Екольській політехніці де Лозанна (Швейцарія). Фінансування проєкту забезпечується Європейською комісією. Тривалість проєкту: березень 2019 р. – лютий 2020 р.

Enrich Europeana включає розробку краудсорсингової платформи, транскрибування та доповнення матеріальної культурної спадщини з колекцій Європеани і національних порталів. Проєкт має на меті сприяти більшому залученню, глибшому розумінню та більш легкому доступу до європейської цифрової культурної спадщини. Управління проєктом належить Австрійський інститут технологій GmbH (AIT). Фінансування проєкту забезпечується Європейською комісією. Тривалість проєкту: вересень 2018 р. – лютий 2020 р.

Українські бібліотеки також не є винятком. Так, Українська бібліотечна асоціація ініціювала проєкт «Чотири простори бібліотеки: інноваційна модель діяльності», метою якого є створення принципово нових публічних бібліотечних просторів та наповнення їх інноваційними бібліотечними і культурними послугами. У рамках проєкту передбачається розробка інноваційної моделі бібліотеки як поєднання чотирьох просторів: простір навчання, простір натхнення, місце зустрічі та простір подій. Партнером проєкту стала Фондація Дарини Жолдак (популяризація читання, розвиток української мови, культури та мистецтва).

Список використаної літератури

1. Fingerle Birgit Inken, Mumenthaler Rudolf. Bibliotheken brauchen Innovationen. *Innovationsmanagement in Bibliotheken*. Berlin, Munich, Boston: Walter de Gruyter, 2016. S. 3–13. URL: <https://www.degruyter.com/view/book/9783110338850/10.1515/9783110338850-004.xml>.
2. Forschungsprojekte im Bereich der Digitalen Bibliothek. URL: <https://www.onb.ac.at/forschung/forschungsaktivitaeten>.

References

1. Fingerle, B. I., & Mumenthaler, R. (2016). Bibliotheken brauchen Innovationen [Libraries need innovations]. In *Innovationsmanagement in Bibliotheken* [Innovationsmanagement in Libraries]. (pp. 3-13). Berlin [etc.]. Retrieved from <https://www.degruyter.com/view/book/9783110338850/10.1515/9783110338850-004.xml>. [In German].

2. Forschungsprojekte im Bereich der Digitalen Bibliothek. Retrieved from <https://www.onb.ac.at/forschung/forschungsaktivitaeten>. [In German].

UDC 027.54 (436): 021.1

Halyna Bezpala,

ORCID 0000-0002-2876-4462,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: iginalabezpala@ukr.net

AUSTRIAN NATIONAL LIBRARY: INNOVATIONS THROUGH COOPERATION

Modern trends in the works of libraries, in particular the Austrian National Library, have been identified. The innovative projects of the library are considered.

Keywords: project, innovation, cooperation, Austrian National Library.

УДК 027.54 (4): 021

Василенко Ольга Миколаївна,

ORCID 0000-0002-1235-1452,

кандидат історичних наук, директорка Інституту бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: olha-vasylenko@i.ua

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІ КОМПЛЕКСИ: ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ

У контексті завдань наукового дослідження Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського розглянуто стратегічні напрями розвитку національних бібліотечно-інформаційних комплексів у взаємозв'язку з концептуальними документами ІФЛА. Узагальнено основні напрями стратегічного розвитку національних бібліотек Європи.

Ключові слова: бібліотекознавство, бібліотечно-інформаційний комплекс, наукові дослідження, стратегічні напрями, цифровізація бібліотек, Інститут

На сучасну наукову бібліотеку визначальним чином впливають загальноцивілізаційні тенденції переходу від відкритого інформаційного суспільства до суспільства знань. Ці процеси стимулюють розробку і впровадження якісно нової системи стратегічного розвитку бібліотеки, яка має забезпечити її ефективне функціонування як багатомірної соціально-культурної та інформаційно-комунікативної реальності. За такої трансформації діяльності головною функцією бібліотеки стає задоволення інформаційно-знанневих потреб суспільства через забезпечення загальної доступності до інтелектуальних ресурсів бібліотек. Складність і різноманітність бібліотечної діяльності з реалізації цієї функції зумовлюють необхідність системного дослідження бібліотеки як об'єкта управління, вимагають напрацювання стратегічних концепцій, планів та програм розвитку, які сприятимуть підвищенню ефективності її діяльності.

Різноаспектні питання стратегічного розвитку бібліотек, аналіз основних напрямів обраних стратегій та їх реалізацію на початку XXI ст. в економічному, управлінському, соціально-філософському та масово-політичному аспекті розглядали як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, зокрема Д. Бердсолл, О. Бруй, О. Воскобойнікова-Гузєва, Т. Гранчак, І. Давидова, В. Дригайло, Х. Захран, О. Мар'їна, А. Меддокс Р. Мотульський, О. Онищенко, Д. Слоан, О. Лаврик, Л. Петрова, О. Хенсли, Л. Чжао та інші. До цього часу в Україні практично не було проведено наукових досліджень стратегічного розвитку бібліотечно-інформаційних комплексів в контексті трансформаційного розвитку наукової комунікації.

Наразі Інститут бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) означені проблеми розробляє у рамках наукового дослідження «Бібліотечно-інформаційний комплекс в умовах трансформації наукових комунікацій» (2020–2022). Основна мета дослідження полягає у розробленні теоретичних засад та науково-методичного інструментарію стратегічного розвитку наукової бібліотеки національного рівня як бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах трансформації наукових комунікацій. Реалізації поставленої мети сприятиме вирішення сукупності теоретичних завдань (дослідження сучасних моделей та стратегій розвитку діяльності наукових бібліотек; вивчення сучасної системи наукової комунікації (її форм, видів і моделей) у бібліотеці на основі новітніх технологій і телекомунікації; розроблення основних аспектів політики

авторського права в умовах розвитку електронних комунікацій), на базі яких будуть втілені практичні (модифікація сервісно-орієнтованої моделі комплексного бібліотечно-інформаційного обслуговування в умовах трансформації наукових комунікацій), котрі матимуть прикладне значення (розроблення концепції стратегічного розвитку НБУВ і пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення і підвищення ефективності діяльності НБУВ). Методологічна база дослідження ґрунтується на використанні як загальнонаукових, так і спеціальних методів наукового дослідження.

Програмою дослідження проблематики передбачено виконання комплексу взаємопов'язаних завдань, серед яких – вивчення сучасних тенденцій щодо визначення основних стратегічних напрямів провідними бібліотечно-інформаційними установами світу. Для цього було досліджено стратегічні плани та концепції розвитку, які наразі реалізуються національними бібліотеками різних країн світу, насамперед Європи, зокрема Великобританії, Німеччини, Франції, Польщі, Італії, Норвегії, Естонії та інших, а також США.

Попередній аналіз показав, що вибір стратегії та основних напрямів розвитку провідних бібліотек європейських країн ґрунтується на підходах, вироблених Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій та установ (далі ІФЛА). Так, Стратегічним планом ІФЛА на 2016–2021 рр. визначено чотири провідні напрями: 1) «Бібліотеки в суспільстві» має на меті активну участь бібліотек у побудові грамотних, інформованих і діяльних суспільств, коли бібліотеки є основними провайдерами інформації, освіти, науки, культури та соціальної залученості; 2) «Інформація і знання» спрямований на вибудовування моделі просування справедливого доступу до інформації та знань у будь-якому форматі і місці, коли бібліотеки виступають каталізаторами інновацій, сприяють створенню контенту на відповідному рівні; 3) «Культурна спадщина» – підтримка та взаємодія бібліотечно-інформаційних установ з охорони національного культурного надбання; 4) «Нарощування потенціалу» – підвищення ролі бібліотек і бібліотекарів на національному, регіональному і глобальному рівнях як ключових учасників політичних, економічних і соціальних змін. Провідні напрями стратегії ІФЛА певним чином віднайшли своє втілення чи інтерпретацію в стратегічних планах та концепціях розвитку національних бібліотек Європи. Також вони, як правило,

підтримувані державними і суспільними інституціями, що дозволяє реалізувати завдання, виконуваних у межах обраних стратегій.

У бібліотечній справі України відчутною перешкодою для планомірного розвитку вітчизняних бібліотек на сучасному етапі є відсутність виваженої державної бібліотечної політики, оскільки у затверджених Кабінетом Міністрів України постановках «Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ» (2016) та Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» (2016) положення не знайшли належної розробки і закріплення у відповідних підзаконних актах, необхідних для практичної реалізації цих документів. А відсутність скоординованої бібліотечної політики між окремими відомствами негативно позначається на стані інформатизації бібліотек, створенні консолідованих національних ресурсів, активної участі України в бібліотечних проектах міжнародного рівня.

У документах щодо визначення бібліотечної еталонної моделі ІФЛА закликає уряди країн продовжувати підтримувати програми, стратегії, партнерство та обмін інформацією, котрі просувають цифрову грамотність; захищати вільний доступ до інформації, інвестувати в програми з медійної та інформаційної грамотності, які відповідають сучасним потребам у бібліотеках і школах (як складника ширшої ініціативи з досягнення цілі «Освіта» Порядку денного ООН до 2030 р.), а також підтримувати дослідження, спрямовані на впровадження бібліотечних інновацій, пов'язаних із цифровізацією суспільства та розвитком телекомунікації.

Передовий зарубіжний досвід є важливим для України, яка лише виходить на міжнародний рівень представництва у світовому співтоваристві. Намагання посісти гідне місце в європейському науково-інформаційному та культурно-освітньому просторі пов'язано із відповідністю визначених стратегічних цілей та їх реалізацією відповідно до пріоритетів світової бібліотечної спільноти. Вагому значущість у процесі визначення стратегічних напрямів розвитку бібліотечно-інформаційного комплексу національного значення має теоретичне забезпечення, яке завдяки створенню науково обґрунтованих засад сприятиме формуванню надійних умов для практичної реалізації визначеної стратегії його розвитку та цивілізованої інтеграції до європейської та світової бібліотечно-інформаційної структури.

UDC 027.54 (4): 021

Olga Vasylenko,

ORCID 0000-0002-1235-1452,

Candidate of Historical Sciences, Director of Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: olha-vasylenko@i.ua

LIBRARY AND INFORMATION INSTITUTIONS: THE MAIN WAYS OF THEIR STRATEGIC DEVELOPMENT

Strategic ways of the national library and information institutions development considering the vision papers of IFLA were revealed. The main strategic priorities of national European libraries have been generalized. The survey was carried out in the context of scientific research in the Institute of Library Science.

Keywords: library science, library and information institution, scientific research, strategic development, digitization of library, Institute of Library Science of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 378.4.091:[004.032.6:005.336.2]

Воскобойнікова-Гузєва Олена Вікторівна,

ORCID 0000-0002-2099-0000,

доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник,

завідувачка кафедри бібліотекознавства та інформології

Інституту журналістики,

Київський університет імені Бориса Грінченка,

Київ, Україна

e-mail: o.voskoboinikova-huzieva@kubg.edu.ua

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ЖУРНАЛІСТИКИ УНІВЕРСИТЕТУ ГРІНЧЕНКА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ, ЦИФРОВИХ ТА МЕДІА КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Проаналізовано дослідження, які здійснено в Інституті журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка в контексті вивчення особливостей формування інформаційної і цифрової культури та професійних компетентностей майбутніх фахівців у галузі цифрової культури та медіакомунікацій.

Ключові слова: інформаційна культура, цифрова культура, цифрова компетентність, медіа компетентність, Інститут журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка.

Дослідження різнобічних питань трансформації інформаційної та цифрової культури у полі зору багатьох дослідників. Фахівці Інституту журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка (далі Університет Грінченка) також мають доробок у вивченні особливостей формування цифрової культури майбутніх фахівців соціогуманітарної сфери [2; 4], проведення асоціативних експериментів стосовно змісту поняття «інформаційної культури» [1] та «інформаційної безпеки» [3].

У 2018 р. в Інституті журналістики Університету Грінченка був проведений асоціативний експеримент із виявлення відповідей-реакцій на поняття «інформаційна культура», у якому взяли участь 100 студентів різних спеціальностей, що готуються в Інституті журналістики – журналістика, інформаційна, бібліотечна та архівна справа, реклама та зв'язки з громадськістю.

Теоретичним підґрунтям програми дослідження стали міждисциплінарні підходи до поняття «інформаційна культура», яке розглядається як особливий феномен інформаційного суспільства і невід'ємна частина загальної культури особистості. Аналіз за логічним компонентом виявив 5 основних тематичних груп асоціацій у реакціях респондентів – інформаційна сфера (як сфера діяльності); освітнє середовище, навчання; професійна діяльність журналіста; етичні аспекти комунікації та інформації; широка ментальна сфера. Аналіз за граматичним компонентом засвідчив, що за типами реакцій помітно переважали парадигматичні, а найбільш частотною асоціацією до компонента «культура» стала «грамотність», про що свідчать утворені інформантами подібні до стимулу конструкції «інформаційна грамотність», «комп'ютерна грамотність» або похідні – «медіаграмотність». Результати дослідження підтвердили міждисциплінарний характер поняття «інформаційна культура» та можливість його побутування в різних теоретико-методологічних та прикладних наукових напрямках, аналіз змістового наповнення поняття виявився особливо продуктивним на стику філософії, культурології, семіотики, лінгвістики та соціальних комунікацій [1]. Під час дослідження також отримало підтвердження тісного взаємозв'язку між поняттями «інформаційна культура» та «інформаційна безпека».

У дослідженні О. А. Росінської запропоновано розглядати поняття «інформаційна безпека» не тільки у розумінні захищеності інформації й усієї інформаційної інфраструктури від випадкових і навмисних впливів природного чи штучного характеру, але й у контексті медіапсихологічної безпеки. Методологічним підґрунтям зазначеного дослідження стали досягнення таких галузей наукових знань, як медіапсихологія і теорія масових комунікацій, особливо враховуючи те, що сучасний інформаційний простір вийшов далеко за межі мас-медіа чи засобів масової інформації, охопивши сферу міжособистісного спілкування [3, с. 73–74].

З 2019 р. Інститут журналістики Університету Грінченка об'єднав проведення досліджень у галузі інформаційної та цифрової культури в межах дослідницької теми «Медіазнавчі студії в науковому та освітньому дискурсах» (2019–2024), виділивши окремий напрям щодо формування цифрової та медіакомпетентностей у професійній підготовці бакалаврів і магістрів. Важливість підготовки фахівців у галузі цифрової культури, і зокрема цифрової гуманітаристики, підтверджено дослідженням освітніх програм бакалаврського і магістерського рівня університетів Канади [2], досвід яких упроваджується в Інституті журналістики на освітній програмі «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Важливим здобутком 2019 р. стало дослідження, результати якого представлено в авторській публікації О. Воскобойнікової-Гузевої, Л. Масимової, Н. Вернигори, В. Сошинської [4]. Колектив розробників комплексного дослідження шляхів формування професійних компетентностей майбутніх фахівців у галузі цифрової культури та медіакомунікацій методологічно спирався на концепцію медійно-інформаційної грамотності ЮНЕСКО, відповідно до якої медійно-інформаційна грамотність об'єднує взаємопов'язані комплекси компетенцій – інформаційну грамотність, медіаграмотність, технологічну та цифрову грамотність, та на модель, запропоновану нідерландським Центром експертизи медіаграмотності, яка включає 10 компетентностей, об'єднаних у 4 комплекси – розуміння, використання, комунікації та стратегія. Під час дослідження було проведено анкетування 470 студентів бакалаврату та магістратури в структурних підрозділах Університету Грінченка з метою вивчення впливу цифрової культури та цифрових медіа на навчальний процес і фахове становлення студентів різних спеціальностей. Дослідженню змісту компетентностей, які необхідні

для оволодіння цифровою культурою було підпорядковано цілу низку питань у проведеному опитуванні. Досить значним вважають вплив на своє особисте життя цифрової культури та цифрових медій понад 80 % опитаних; ще вищий показник продемонструвала відповідь на питання «Яку роль відіграє цифрова культура у твоєму професійному становленні?» – 87 % респондентів відзначили важливість цифрової культури саме у професійному зростанні, оцінивши її від 10 до 7 балів. Майже 90 % студентів, котрі долучилися до анкетування, підтвердили, що знання цифрових комунікаційних технологій в їхній професійній діяльності є обов'язковим, і 48 % респондентів відзначили це через оцінку «10». А 93 % респондентів виявили розуміння важливості застосування комп'ютерних технологій з метою вдосконалення професійної діяльності (49 % оцінили важливість цієї компетентності на «10»). І тут варто наголосити, що переважну більшість з опитаних – представники соціогуманітарних професій – журналісти, представники видавничого бізнесу, рекламісти, майбутні вчителі та викладачі закладів вищої освіти, дослідники-історики, менеджери різного рівня, але саме вони усвідомлюють механізми свого професійного вдосконалення через інформаційні та комунікаційні технології.

Характерними ознаками презентованих досліджень стали: використання міждисциплінарних підходів до розкриття ключових понять; широке охоплення аудиторії респондентів; різноманіття фахового представлення респондентів.

Список використаної літератури

1. Воскобойнікова-Гузєва О. В., Росінська О. А. Етичні аспекти професійної комунікаційної діяльності. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі*. 2019. С. 9–10.
2. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Цифрова гуманітаристика в системі вищої освіти Канади. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2019. № 2. 58–62.
3. Росінська О. Асоціативне поле концепту «інформаційна безпека» у дискурсі медіа-психологічної освіти студентів-журналістів. *Communications and Communicative Technologies*. 2020. № 20, 73–79.
4. Voskoboinikova-Huzieva, O., Masimova, L., Vernyhora, N. & Soshynska V. Digital Culture and Digital Media: Professional Competences. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*. 2020. Volume 9. Issue 3. P. 282–288.

References

1. Voskoboinikova-Huzieva, O., & Rosinska, O. (2019). Etychni aspekty profesiinoi komunikatsiinoi diialnosti [Ethical aspects of professional communication activities].

Information, communication and knowledge management in a globalized world, 9-10. [In Ukrainian].

2. Voskoboinikova-Huzieva, O. (2019). Tsyfrova humanitarystyka v systemi vyshchoi osvity Kanady [Digital humanites in higher education of Canada]. *Continuing professional education: theory and practice*, 2, 58-62. [In Ukrainian].

3. Rosinska, O. (2019). Asotsiatyvne pole kontseptu «informatsiina bezpeka» u dyskursi media-psykholohichnoi osvity studentiv-zhurnalistiv [The associative field of the concept of «information security» in the discourse of mediapsychological education of the journalism students]. *Communications and Communicative Technologies*, 20, 73-79. [In Ukrainian].

4. Voskoboinikova-Huzieva, O., Masimova, L., Vernyhora, N., & Soshynska, V. (2020). Digital Culture and Digital Media: Professional Competences, *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*, 9, 3, 282-288. [In English].

UDC: 378.4.091:[004.032.6:005.336.2]

Olena Voskoboinikova-Huzieva,

ORCID 0000-0002-2099-0000,

Doctor of Sciences in Social Communications, Senior Research Associate,
Head of Department,

Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine

e-mail: o.voskoboinikova-huzieva@kubg.edu.ua

INTERDISCIPLINARY RESEARCH OF THE INSTITUTE OF JOURNALISM OF THE UNIVERSITY OF GRINCHENKO IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF INFORMATION AND DIGITAL CULTURE, DIGITAL AND MEDIA COMPETENCIES

The research carried out at the Institute of Journalism of Borys Grinchenko Kyiv University in the context of studying the peculiarities of the formation of information and digital culture and professional competencies of future professionals in the field of digital culture and media communications are analyzed.

Keywords: information culture, digital culture, digital competencies, media competencies, Institute of Journalism of Borys Grinchenko Kyiv University.

УДК 342.845.2/004.056.5 (477)

Гордієнко Сергій Георгійович,

ORCID 0000-0003-0392-2601,

доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

e-mail: gordienko19591959@ukr.net

МЕТОДИКА КЛАСИФІКАЦІЇ КОМПІЛЯЦІЙ ДАНИХ (БАЗ ДАНИХ) У БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

Розглянуті питання методів класифікації компіляцій (баз даних) у бібліотеках України для підвищення захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності при можливій їх комерціалізації.

Ключові слова: компіляції даних (бази даних), каталог, список, перелік, реєстр.

Щоб зрозуміти, які об'єкти інтелектуальної власності знаходяться в бібліотеках будь-якого рівня, доцільно визначитися з понятійно-категоріальним апаратом, що описує їхнє змістовне наповнення.

Фонд – ресурси, запаси – матеріальні та нематеріальні цінності, що мають цільове призначення і використовуються з певною метою. Тобто, бібліотечний фонд – це, насамперед, матеріальні носії інформації та їх оцифровані копії, по-друге – це нематеріальні ресурси бібліотек у вигляді баз даних.

Компіляції даних (бази даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі – електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних чи інших засобів.

База даних – сукупність даних, організованих відповідно до концепції, яка описує характеристику цих даних і взаємозв'язки між їхніми елементами; ця сукупність підтримує щонайменше одну з областей застосування. Базою даних можна вважати будь-який упорядкований набір даних, структурованих, чи неструктурованих. Прикладами використання баз даних можуть бути реєстри та каталоги.

Бази даних класифікуються на ієрархічні; мережні; реляційні; об'єктно-орієнтовані; централізовані та розподілені.

Каталог – список, перелік книг, карт, рукописів, картин тощо, складений у певному порядку, щоб полегшити їхній пошук. Розрізняють алфавітний та систематичний каталоги. Синоніми: реєстр, список.

Тобто, за великим рахунком, усі бібліотечні фонди, ресурси, запаси, бази даних, каталоги, списки, переліки, тобто компіляції

даних (бази даних) відповідно до ст. 420 Цивільного кодексу України є об'єктами інтелектуальної власності і повинні захищатися.

Однак, якщо взяти сайт НБУВ, то ми стикнемося з недоречностями, які провокують непорозуміння між адміністрацією бібліотеки, її співробітниками та читачами.

Так, на сайті НБУВ відображені у першому випадку – 7 баз даних, у другому – 71; до каталогів у першому випадку віднесено 31, а у спеціалізованому виданні НБУВ визначено 6 спеціалізованих каталогів основного книгосховища та спеціалізованих підрозділів і читальних залів до яких віднесено вже 54 каталоги.

А може, виходячи з викладеного, на самому початку роботи доцільно було б пояснити на сайті, що бібліотечний фонд є ресурсом, який складається з каталогів, а останні є базами даних, які описуються Цивільним кодексом України і підлягають захисту як об'єкти інтелектуальної власності.

UDC 342.845.2/004.056.5(477)

Serhii Hordiienko,

ORCID 0000-0003-0392-2601,

Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: gordienko19591959@ukr.net

METHODS FOR COMPILING DATA IN LIBRARIES OF UKRAINE

The article presents some issues of methods for compiling data (databases) in libraries of Ukraine due to improving the protection of intellectual property rights under commercialization.

Keywords: data compilations (databases), catalogue, list, register.

УДК 02:[008+323]

Гранчак Тетяна Юрївна,

ORCID 0000-0001-7854-580X,

доктор наук із соціальних комунікацій, професор,

провідний науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: granchakt@ukr.net

НАПРЯМИ І ФОРМАТИ ЗДІЙСНЕННЯ БІБЛІОТЕКОЮ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ

Висвітлено напрями участі бібліотек у здійсненні політики пам'яті, бібліотечні продукти усного, візуального і змішаного форматів.

Ключові слова: бібліотека, політика пам'яті, документована історико-культурна спадщина, усні історії, виставкова діяльність, дискурс.

Як меморіальні інформаційно-комунікаційні інституції бібліотеки беруть участь у здійсненні політики пам'яті. Утім в Україні така діяльність бібліотек наразі відбувається спорадично, їхнє значення як інституцій пам'яті залишається недооціненим владою і суспільством. З метою надання участі бібліотек у здійсненні політики пам'яті системного і комплексного характеру постає необхідність у визначенні напрямів і форматів такої діяльності.

Сьогодні діяльність бібліотеки з реалізації політики пам'яті відбувається в усному, візуальному і змішаному форматах.

До заходів усного формату можна віднести зустрічі з авторами, «живу газету», «живу бібліотеку», антилекції, усні історії. Поряд з усним форматом сьогодні надзвичайно актуалізуються візуальний формат бібліотечної діяльності і соціокультурний дискурс бібліотеки. Традиційним продуктом візуального формату бібліотечного сервісу є виставкова діяльність, яка сьогодні реалізується як в реальному, так і у віртуальному просторах. В аспекті участі бібліотек у реалізації політики пам'яті варто акцентувати увагу на їх *тематиці, змістовному компоненті, візуальному ряді і назві*. Якщо йдеться про віртуальні виставки, до переліченого слід додати можливий *музичний супровід*.

Кожний виставковий продукт, який готується бібліотекою, має переслідувати, як мінімум, дві стратегічні мети – внутрішню і зовнішню:

- 1) просувати і популяризувати фонди і ресурси бібліотеки;
- 2) формувати пам'ятєві смисли (нагадувати про важливі з погляду історичної пам'яті спільноти події, явища, постаті) і підтримувати (формувати) у такий спосіб національну ідентичність.

Щоб вирішувати основні завдання, виставка не обов'язково має бути присвячена державницько-патріотичній проблематиці – важливі смислові акценти можуть міститися в продуктах широкого

тематичного спектра за рахунок композиційних або кольорових рішень, змістово-ілюстративного матеріалу, музичного супроводу.

Значущі для формування національної ідентичності смисли бібліотеки транслюють через інформаційну політику і наповнення офіційного сайту установи (інформування про бібліотечні фонди, колекції, заходи, продукти, новини), а також шляхом створення і підтримки функціонування додаткових ресурсів – електронних бібліотек, сайтів-проектів, сторінок у соціальних медіа.

Крім створення і підтримки функціонування інтернет-ресурсів, організації книжкових виставок і заходів усного формату, в контексті реалізації бібліотекою соціокультурного напрямку діяльності можливе їх поєднання і реалізація у підсумку комплексних бібліотечно-інформаційних продуктів – творчих вечорів, презентацій, зустрічей, конкурсів, квестів, під час підготовки і проведення яких має враховуватися специфіка як усного, так і візуального форматів і дотримуватись відповідні рекомендації.

Важливими напрямками участі бібліотек у здійсненні політики пам'яті, крім соціокультурної діяльності, також є просування національної книги і читання, формування краєзнавчих фондів, збереження і представлення документованої історико-культурної спадщини у цифровому форматі, бібліографічна діяльність, наукові дослідження документованої історико-культурної спадщини.

Ефективна реалізація окреслених вище перспективних напрямів залучення бібліотечних інституцій до здійснення політики пам'яті потребує у теоретичній площині бібліотекознавства вирішення завдання з розробки теоретико-методичного забезпечення діяльності бібліотек як учасників реалізації політики пам'яті, що актуалізує виокремлення меморіального напрямку бібліотекознавчих досліджень.

UDC 02:[008+323]

Tetiana Hranchak,

ORCID 0000-0001-7854-580X,

Doctor of Sciences in Social Communications, Professor,

Leading Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: granchakt@ukr.net

DIRECTIONS AND FORMATS OF LIBRARY IMPLEMENTATION OF THE POLITICS OF MEMORY

Directions of library participation in the implementation of the politics of memory as well as library products of oral, visual, and mixed formats are covered.

Keywords: library, politics of memory, documented historical and cultural heritage, oral histories, exhibition activity, discourse.

УДК 02(55):[004.77:316.77]–044.325

Дем'янюк Людмила Миколаївна,

ORCID 0000-0003-4242-8390,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: mila_dem@ukr.net

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ КОМПЛЕКС ІСЛАМСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ІРАН В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

Розглянуто сучасні тенденції розвитку бібліотечно-інформаційного комплексу Ісламської Республіки Іран в умовах трансформації наукових комунікацій, проаналізовано форми та способи їх реалізації, охарактеризовано основні напрями поширення наукових знань.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційний комплекс, Ісламська Республіка Іран, наукові комунікації, «Концепція розвитку – 2025», залучення стартапів, японська концепція Кайдзен.

Розвиток сучасного бібліотечно-інформаційного комплексу Ісламської Республіки Іран характеризується зростанням темпів змін, які відбуваються в інформаційному просторі, системі освіти, бібліотечної галузі та наукової комунікації. Глобальна трансформація інформаційного середовища, з одного боку, становить певний виклик для діяльності бібліотек, однак, з іншого, – відкриває абсолютно нові перспективи, реалізація яких є неможливою без досягнення консолідованої позиції бібліотечної спільноти. Трансформація наукових комунікацій, перехід на нові форми взаємодії між учасниками комунікаційного процесу ставить перед бібліотечно-інформаційним комплексом Ісламської Республіки Іран нові завдання

у сприянні дослідникам на кожному етапі їхньої діяльності та поширенні наукового знання.

Сучасна система наукових комунікацій – це інформаційний простір, де формуються і поширюються наукові знання. Наукова комунікація бібліотечно-інформаційних установ Ісламської Республіки Іран здійснюється відповідно до державних стратегій та планів розвитку на визначені періоди часу, інноваційної політики самої установи, під якою розуміється система ідей, завдань та напрямів, форм і методів інноваційного розвитку.

Одним із важливих документів у формуванні політики, що зумовила вплив на розвиток бібліотечно-інформаційного комплексу та наукові комунікації Ісламської Республіки Іран, став довгостроковий план розвитку «Перспективи розвитку до 2025 р.» (часто називають ще «Стратегії – 2025», «Концепції розвитку – 2025»), ухвалений у 2005 р. Документ став першим довгостроковим стратегічним планом розвитку ІРІ, який інтегрував в себе так звані «п'ятирічки», тобто середньострокові соціально-економічні програми іранського уряду. План передбачає заходи, які можуть дієво сприяти зміцненню позицій наукового світогляду у суспільній думці і водночас зростанню престижу Ісламської Республіки Іран та іранських науковців. Одночасно іранські стратеги поставили завдання збереження ісламського ладу і ісламської ідентичності ІРІ, непорушність принципів Ісламської революції 1979 р., проведення конструктивної і ефективної міжнародної політики, зміцнення співпраці в рамках Ісламського світу і за його межами. Відповідно до «Стратегії – 2025», Іран до 2025 р. має увійти в список розвинених держав світу, ставши першим номером у списку держав регіону з економічної, наукової і технологічної потужностей.

Як відомо, публікації в науковій літературі слугують головним механізмом сповіщення наукового співтовариства про результати наукових досліджень. Нині електронні публікації співіснують нарівні з друкарськими, але вже інтенсивніше сприяють поширенню знань у суспільстві завдяки своїй доступності. Одним із пріоритетів політики Ірану останніми роками було заохочення вчених публікуватися в міжнародних журналах, що відповідає «Концепції розвитку – 2025». Одним із критеріїв, який може показати науковий рівень країни, є статті, опубліковані її вченими в авторитетних наукових джерелах. За даними академічної платформи з досліджень довгострокового сталого розвитку Ірану «Stanford Iran 2040 Project», науковці якої

здійснили оцінювання кількості наукової продукції Ірану, проаналізувавши всі статті, опубліковані у рецензованих журналах, індексованих Scopus, за останні два десятиліття іранські дослідники опублікували близько 437 000 статей, що ставить Іран на двадцять першу позицію серед країн, які найбільше сприяють світовим виданням наукових публікацій. Аналіз тимчасових змін у дослідницькій діяльності Ірану засвідчує, що річна кількість публікацій збільшилася в п'ятдесят разів за останні два десятиліття, що випереджає глобальну тенденцію розширення наукового видання, яка збільшилася не більше ніж утричі порівняно з тим же періодом. Сьогодні на Іран припадає 2,6 % світового наукового результату, тоді як два десятиліття тому внесок країни становив лише 0,1 % [1].

Трансформація сучасної книгозбірні в бібліотеку інформаційного суспільства вимагає радикальних перетворень і змін підходів до організації її діяльності. Іранські фахівці зосереджують увагу на проблемах розширення та підвищення якості бібліотечних послуг, створення комфортного бібліотечного середовища, на поєднання усіх видів обслуговування (у т. ч. із використанням інноваційних технологій) з метою максимального задоволення запитів сучасного споживача якісним інформаційним продуктом. Науковці бібліотек розробляють інноваційні підходи та методики, які б вирішували поставлені завдання та впливали б на оптимізацію внутрішніх та зовнішніх форм наукової комунікації. Вагомими кроками стали впровадження у деяких бібліотеках країни японської концепції Кайдзен, яка передбачає безперервне удосконалення усіх ланок діяльності організацій, застосовуючи систему 5-ти ключових принципів успіху 5 S, а також залучення технологічних стартапів та експертів зі штучного інтелекту у галузі бібліотечних інновацій.

Отже, розвиток бібліотечно-інформаційного комплексу Ірану в умовах трансформації наукових комунікацій здійснюється під впливом стратегічних державних орієнтирів, а також глобальних цивілізаційних процесів. Іранські бібліотеки активно працюють над створенням власних інформаційних ресурсів, намагаючись заповнити іранський сегмент в Інтернеті. Вони перетворюються у динамічні центри інформації та набувають статусу поліфункціональних бібліотечно-інформаційних центрів, розширюючи можливості свого інформаційно-комунікаційного потенціалу та сприяючи забезпеченню широкого доступу користувачів до інформації та знань.

Список використаної літератури

1. The Scientific Output of Iran: Quantity, Quality, and Corruption. URL: https://iranian-studies.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj6191/f/publications/the_scientific_output_of_iran-quantity_quality_corruption.pdf.

References

1. The Scientific Output of Iran: Quantity, Quality, and Corruption. Retrieved from https://iranian-studies.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj6191/f/publications/the_scientific_output_of_iran-quantity_quality_corruption.pdf. [In English].

UDC 02(55):[004.77:316.77]–044.325

Liudmyla Demianiuk,

ORCID 0000-0003-4242-8390,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: mila_dem@ukr.net

LIBRARY AND INFORMATION COMPLEX OF THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN UNDER THE SCIENCE TRANSFORMATION COMMUNICATION

The article deals with the current trends in development of library and information complex of the Islamic Republic of Iran under conditions of science communication transformation. The main directions of scientific knowledge expansion are described.

Keywords: library and information complex, Islamic Republic of Iran, science communication, «Development Concept – 2025», startup engagement, Japanese Kaizen concept.

УДК 316.77:025.135

Збанацька Оксана Миколаївна,

ORCID 0000-0003-0413-7576,

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,

головний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого,

Київ, Україна

e-mail: ZbanatskaO@i.ua

ДО ПИТАННЯ ДОКУМЕНТНОЇ ЕВРИСТИКИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Наведено основні принципи документної евристики та документного пошуку в умовах цифрових інформаційно-комунікативних технологій.

Ключові слова: документна евристика, документний пошук, цифровізація.

У «Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» *цифровізація* визначається як «насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір» [2]. Не залишається осторонь цього процесу документальний пошук, оскільки з фізичного відвідування бібліотеки користувач стає віртуальним користувачем. Науковою основою документального пошуку є науково-прикладна дисципліна «документна евристика». Документна евристика – це комплексна система знань, науковий напрям, що вивчає теорію, історію і практику документального пошуку, його інтелектуальні та технологічні засади.

Розвиток документної евристики в умовах цифровізації має бути пов'язаний з інтелектуалізацією, лінгвістичністю, відповідністю, системністю, координованістю, інтегрованістю, доступністю, комунікатизацією, інституційністю.

Інтелектуалізація полягає в тому, що при створенні пошукового образу документів відбувається організація інформації. Більшість американських дослідників до неї включають: предметизування, реферування, каталогізування, бібліографічну класифікацію, бібліографію, управління документами та управління знанням у різних контекстах [3, с. 472]. Тенденція до інтелектуалізації процесів документального пошуку є проявом загальної закономірності – інтелектуалізації інформаційної діяльності в цілому.

Лінгвістичність полягає в тому, що створення пошукового образу документів має ґрунтуватись на сучасних інформаційно-комунікативних технологіях із використанням необхідного лінгвістичного забезпечення. Лінгвістичне забезпечення електронної комунікації функціонує як комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих компонентів – інформаційно-пошукових мов

різних типів, а також правил і методів їх формування. Бібліографічні записи у складі автоматизованих інформаційно-пошукових систем забезпечують її лінгвістичні функції як мови-посередника між мовою документа і мовою користувача, тобто підтримується відповідність між пошуковим образом документа і пошуковим образом запиту. Утворена термінологія електронних словників використовується під час документального пошуку [1].

Відповідність документної комунікації напрямам та профілю діяльності певної інституції та інформаційним потребам користувачів. Вибір засобів тематичного пошуку визначається типами інформаційних потреб користувачів.

Системність проявляється в тому, що комунікаційне середовище документної евристики має розглядатись як динамічна система, що здійснює кумуляцію і поширення знання про документальний пошук та має свої складники. Інфраструктурна складова документної евристики включає документно-інформаційні інституції (бібліотеки, архіви, музеї, інтернет); документні фонди (бібліотечні, архівні, музейні, науково-технічної інформації тощо); документи (книги, періодичні видання, картографічні, нотні, аудіовізуальні, службові, електронні); довідковий апарат (каталоги, картотеки, бази даних) або ПС; лінгвістичне забезпечення ПС; технічні засоби і канали комунікацій, що забезпечують реалізацію документального пошуку. Змістова складова включає, насамперед, бібліографічну та документальну інформацію і знання, які є базовими для інформаційних працівників і користувачем.

Координованість проявляється у взаємній інформації про склад інформаційних фондів, координації комплектування, для правильного орієнтування працівників інформаційних служб та їхніх абонентів у всій системі інформаційних фондів регіону, галузі. Між усіма інформаційними фондами відбувається обмін бібліографічними документами та описами документів, які надійшли до фондів. Поки взаємна інформація про склад фондів не розвинена належним чином.

Інтегрованість полягає в тому, що документна еристика має займатися проблемами інтеграції пошукових можливостей різних документно-інформаційних інституцій в єдину систему. Іноді користувач в пошуках інформації в силу недостатнього знання (або незнання) складу всіх документних фондів регіону (галузі) обмежується лише фондами бібліотек без виходу на всю систему документних фондів.

Доступність передбачає такий стан комунікації, щоб потрібний документ знаходився у вигляді, необхідному користувачеві; у місці, зручному для користувача; у той час, коли він йому потрібний. Надання відкритого доступу до електронних каталогів, бібліотек, архівів; віддаленого авторизованого доступу до платних баз даних.

Комунікатизація полягає у здійсненні комунікаційних процесів у документно-інформаційних інституціях. Останнім доводиться адаптуватися до умов цифровізації. Бібліотеки, архіви і музеї вступили в інформаційну еру і почали приєднуватися до глобальної системи інформації.

Інституційність полягає в тому, що документно-інформаційні інституції є основним компонентом інфраструктурної складової комунікаційного середовища документної евристики, оскільки в їхньому інформаційному просторі зосереджуються документи, створюються пошукові образи документів та відбувається документальний пошук.

Сьогодні в Україні формується єдиний цифровий інформаційний простір – сукупність баз даних, технологій їх наповнення і використання. Розвиток Інтернету постійно потребує коректив у стратегії пошуку інформації. Єдині принципи функціонування інформаційно-телекомунікаційних мереж і документно-комунікаційних систем повинні забезпечувати інформаційну взаємодію організацій і окремих людей, а також задовольняти їхні інформаційні потреби. Тому, подальший розвиток документної евристики тісно пов'язаний з інформаційно-комунікативними технологіями і новою користувачською елітою – віртуальним користувачем, який отримав доступ до електронних каталогів та повнотекстових баз даних бібліотек усього світу.

Список використаної літератури

1. Збанацька О. Комунікаційні засади документної евристики : [монографія]. Київ, 2018. 378 с.
2. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (дата звернення: 03.01.2020).
3. Anderson J. D. Organization of knowledge. *International Encyclopedia of Information and Library Science*. London; New York : Routledge, 2003. P. 471–490.

References

1. Zbanatska, O. (2018). *Komunikatsiini zasady dokumentnoi evrystyky: monohrafiia* [Communication basis of documentary heuristics: monograph]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2018). *Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018–2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 sichnya 2018 r. N 67-r.* [On approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018–2020 and approval of the plan of measures for its implementation: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 17, 2018 N 67-p]. Retrieved January 3, 2020 from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>. [In Ukrainian].
3. Anderson, J. D. (2003). Organization of knowledge. In *International Encyclopedia of Information and Library Science*. (pp. 471-490). London; New York, USA: Routledge. [In English].

UDC 316.77:025.135

Oksana Zbanatska,

ORCID 0000-0003-0413-7576,

Doctor of Sciences in Social Communications, Associate Professor,

The National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts,

Chief Librarian,

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ZbanatskaO@i.ua

ON THE ISSUE OF DOCUMENTARY HEURISTICS IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION

The basic principles of documentary heuristics and document search in various digital information and communication technologies were given.

Keywords: documentary heuristics, document search, digitalization.

УДК 02:001.4](477)

Зоріна Наталія Євгенівна,

ORCID 000-0001-7627-7805,

науковий співробітник,

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського,

Київ, Україна

e-mail: n.zorina@i.ua

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Розглянуто деякі питання української бібліотечно-інформаційної термінології у контексті реформування бібліотечної галузі в умовах переорієнтації її на електронне середовище.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційна термінологія, термінологічна культура, каталогізація, стандартизація.

Одним із важливих складників професійної підготовки фахівця будь-якого профілю є його мовно-комунікативна підготовка, зокрема формування термінологічної культури, що передбачає знання галузевої термінології і володіння нею на високому професійному рівні. З огляду на трансформації, які відбуваються сьогодні у бібліотечно-інформаційній сфері діяльності, питання термінологічної компетентності є актуальним для фахівців галузі. Стрімкий розвиток і активне впровадження інформаційних технологій і засобів у процеси бібліотечної роботи спричиняє істотні зміни й поповнення у термінології бібліотечно-інформаційної сфери. Усе це вимагає від фахівців бібліотечної галузі постійного професійного розвитку, удосконалення й самовдосконалення, зокрема й формування їхньої термінологічної культури.

Питання сучасної термінології, розвитку понятійного апарату бібліотекознавства та бібліографознавства належать до пріоритетних у наукових дослідженнях Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. У ході виконання наукового дослідження «Інформаційні ресурси освітянських бібліотек у розвитку педагогіки, психології та освіти» (2020–2022 рр.; наук. кер. – Л. О. Пономаренко, канд. наук. із соц. комунікацій) актуалізовано проблему створення довідкового видання «Каталогізування документів: короткий термінологічний словник». У процесі роботи над цим словником виникла низка питань, пов'язаних саме з тими змінами, які відбуваються у бібліотечно-інформаційній сфері, і, відповідно, у термінології, зокрема, термінології каталогізації.

Термінологія будь-якої галузі науки має відповідати сучасному рівню її розвитку, тож цілком зрозуміло, що реформування бібліотечно-інформаційної галузі призводить до перегляду деяких уже сформованих термінів і формування нових термінів і терміносистем. Змістове наповнення кожного терміна залежить від

змісту процесів, дій, засобів, методів тощо, які описані за допомогою цих термінів, тож зрозуміло, що точне й чітке визначення термінів є важливим чинником їхнього правильного розуміння і застосування.

Каталогізація є одним із найбільш важливих і розвинутих напрямів бібліотечно-бібліографічної діяльності. Термінологія сучасної каталогізації поєднує у собі практичний досвід багатьох поколінь каталогізаторів і термінологію суміжних галузей знань. Технологічна революція у бібліотечній сфері, спричинена впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, торкнулася насамперед процесів каталогізування. Починаючи з другої половини ХХ ст. термінологія наукового опрацювання документів, передусім каталогізації й систематизації, зазнала відчутних змін, істотно оновилася й збагатилася значною кількістю нових термінів, пов'язаних із застосуванням комп'ютерних технологій, сучасних методів каталогізування [1].

Робота з упорядкування терміновживання є одним із головних завдань стандартизації у бібліотечно-інформаційній галузі. Інтеграція інформаційних ресурсів вітчизняних наукових бібліотек до світового інформаційного простору, зокрема співпраця у сфері електронної каталогізації, потребує нормативного регулювання бібліотечно-інформаційної сфери відповідно до міжнародних стандартів, розроблення, узгодження та впровадження уніфікованої наукової термінології.

Після здобуття Україною незалежності у напрямі стандартизації в бібліотечно-інформаційній сфері відбулися суттєві зрушення й зміни, проте й досі є певна кількість невирішених питань, серед яких – і проблема узгодженості з міжнародними стандартами. Було прийнято низку стандартів Міжнародної організації зі стандартизації (ISO). Разом із тим, найвідомішим нині міжнародним стандартом є «Опис та доступ до ресурсу» (Resource Description and Access – RDA), призначений для електронного середовища, розроблений у співпраці основних англо-американських каталогізаційних спільнот. В основу RDA покладено документи (FRBR, FRAD та FRSAD), розроблених робочими групами ІФЛА.

RDA упроваджено у багатьох бібліотеках Європи та світу, національних, університетських та ін. [2]. Щодо термінології, RDA містить термінологію FRBR, яка має свої особливості, є новою й доволі складною, і викликає неоднозначне ставлення і дискусії у зарубіжних фахівців. Адаптування фахівців до нової й дещо

незвичної термінології потребує зміни мислення, розуміння змістового наповнення кожного терміна.

Отже, гармонізація і впровадження в Україні міжнародних стандартів, зокрема узгодження української бібліотечної термінології з міжнародними стандартами є важливим чинником на шляху входження України до єдиного європейського і світового інформаційного простору. Під впливом інформатизації бібліотечно-інформаційної галузі і переорієнтації її на електронне середовище, відбуваються істотні зміни у теорії та методиці каталогізації, що, у свою чергу призводить до постійного поповнення і збагачення бібліотечної термінології новими термінами.

Список використаної літератури

1. Добко Т. До питання розвитку термінології бібліотечно-інформаційної сфери. *Вісник Книжкової палати*. 2011. № 8. С. 1–4.
2. Стришенець Н. Стандартизація в діяльності сучасних бібліотек. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 48. С. 92–99.

References

1. Dobko, T. (2011). Do pytannia rozvytku terminolohii bibliotechno-informatsiinoi sfery [On the development of terminology of the library and information sphere]. *Visnyk Knyzhkovoї Palaty*, 8, 1-4. [In Ukrainian].
2. Strishenets, N. (2017). Standartyzaciia v diialnosti suchasnykh bibliotek [Standardization in the Activities of Modern Libraries]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy Imeni V. I. Vernadskogo*, 48, 92-99. [In Ukrainian].

UDC 02:001.4](477)

Nataliya Zorina,

ORCID 000-0001-7627-7805,

Research Associate,

V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: n.zorina@i.ua

ON THE QUESTION OF TERMINOLOGY IN THE FIELD OF CATALOGUING

The article considers some issues of standardization of the Ukrainian library and information terminology in the context of reforming the library toward its reorientation to an electronic environment.

Keywords: library and information terminology, terminological competence, cataloguing, standardization.

УДК 330.341.2

Іванова Майя Вікторівна,

ORCID 0000-0003-0243-3478,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: ivanova@nbuv.gov.ua

ЦИФРОВІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Розкрито поняття «цифровізація». Окреслено основні принципи цифровізації в Україні. Визначено роль вітчизняних бібліотек у цифровізації українського суспільства.

Ключові слова: цифровізація, бібліотека, цифрове суспільство.

Організацією Об'єднаних Націй 12.12.2003 р. була прийнята Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті» (далі Декларація), в якій проголошено, що освіта, знання, інформація і спілкування є основою розвитку, ініціативності та благополуччя людської особистості. Де б особа не знаходилася, вона повинна мати можливість брати участь в інформаційному суспільстві, її не можна позбавити пропонуваним цим суспільством переваг. Величезний вплив, практично, на всі аспекти нашого життя мають інформаційні та комунікаційні технології, стрімкий прогрес яких відкриває абсолютно нові перспективи досягнення більш високих рівнів розвитку на благо мільйонів людей у всіх куточках земної кулі. Здатність сучасних технологій надає можливість людству послабити вплив багатьох традиційних перешкод, особливо пов'язаних із часом та відстанню [1]. Про скорочення «цифрової прірви» та забезпечення гармонійного, справедливого і рівноправного розвитку для всіх, а також формуванню комплексного інформаційного суспільства проголошується в Декларації ЮНКТАД XI (2004) (ЮНКТАД – Конференція ООН з питань торгівлі та розвитку, англ. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)) [2].

Інтеграція України до європейських і глобальних систем та інфраструктури є результатом свідомого та повноцінного впровадження інформаційно-комунікаційних та цифрових

технологій. Основними завданнями України на шляху до її цифровізації є корегування ринкових механізмів, подолання інституційних та законодавчих бар'єрів, започаткування проєктів цифрових трансформацій національного рівня та залучення інвестицій, стимулювання розвитку цифрових інфраструктур, формування потреб у використанні цифрових технологій громадянами відповідних цифрових компетенцій.

В останні часи, в Україні, розвиток новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) набув актуальності в усіх сферах суспільного життя та визначається одним із пріоритетних напрямів державної політики щодо прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними.

З метою прискореного розвитку інформаційного суспільства в державі був прийнятий Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 9 січня 2007 р. № 537-V (Закон) [3]. У Законі визначені передумови формування сприятливих економічних умов розвитку інформаційного суспільства, поступовим переходом від індустріальної економіки до економіки знань, розвитку загальнодоступної інформаційної інфраструктури, повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та інформаційних ресурсів, створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів, збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг тощо. Завдяки функціонуванню електронно-цифрових пристроїв, засобів та систем, інформаційні ресурси генеруються та забезпечують електронно-комунікаційну взаємодію в сфері життєдіяльності, що є основною метою цифровізації.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р було схвалено «Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» (Концепція) [4], в якій зазначається, що **цифровізація** – це насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір. Цифровізація є визнаним механізмом економічного зростання завдяки здатності

технологій позитивно впливати на ефективність, результативність, вартість та якість економічної, громадської та особистої діяльності.

Концепцією сформульовані основні принципи цифровізації України, а саме: 1) цифровізація повинна забезпечувати кожному громадянину рівний доступ до послуг, інформації та знань, що надаються на основі інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій; 2) цифровізація повинна бути спрямована на створення переваг у різноманітних сферах повсякденного життя; 3) цифровізація здійснюється через механізм економічного зростання шляхом підвищення ефективності, продуктивності та конкурентоздатності від використання цифрових технологій; 4) цифровізація повинна сприяти розвитку інформаційного суспільства та засобів масової інформації; 5) цифровізація повинна орієнтуватися на міжнародне, європейське та регіональне співробітництво з метою інтеграції України до Європейського Союзу, виходу на європейський і світовий ринок; 6) стандартизація є основою цифровізації, одним із головних чинників її успішної реалізації; 7) цифровізація повинна супроводжуватися підвищенням рівня довіри і безпеки; 8) цифровізація як об'єкт фокусного та комплексного державного управління.

В умовах цифровізації, зберігається традиційна роль бібліотек: створення, збирання, обробка, накопичення та збереження інформації, вільний та рівноправний доступу до інформації користувачів бібліотек. У сучасному світі бібліотеки відіграють важливу роль у забезпеченні універсального доступу до інфраструктури ІКТ і послуг інформаційного суспільства. Цифрові технології є основою інноваційної діяльності виробничих стратегій та повинні створюватися на умовах стабільності, передбачуваності та добросовісної конкуренції, забезпечення нових робочих місць, відкриття перспектив в науковому світі.

Список використаної літератури

1. Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті»: Декларація Організації Об'єднаних Націй від 12.12.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c57#Text.
2. Декларація ЮНКТАД XI – Дух Сан-Паулу: Конференція Організації Об'єднаних Націй з питань торгівлі та розвитку від 13–18.06.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d09#Text.
3. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 9 січня 2007 року за № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>.

4. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.

References

1. Orhanizatsiia Ob'yednanykh Natsii. (2003). Deklaratsiia pryntsyviv «Pobudova informatsiinoho suspilstva – hlobalne zavdannia u novomu tysiacholitti»: Deklaratsiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii vid 12.12.2003 [Declaration of Principles «Building an Information Society - A Global Challenge in the New Millennium»: United Nations Declaration of 12 December 2003]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c57#Text. [In Ukrainian].
2. Orhanizatsiia Ob'yednanykh Natsii. (2004). Deklaratsiia YuNKTAD XI – Dukh San-Paulu: Konferentsiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii z pytan torhivli ta rozvytku vid 13–18.06.2004 [UNCTAD XI Declaration – The Spirit of São Paulo: United Nations Conference on Trade and Development, 13–18 June 2004]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d09#Text. [In Ukrainian].
3. Verkhovna Rada Ukrainy. (2007). Pro Osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007–2015 roky: Zakon Ukrainy vid 9 sichnia 2007 roku za N 537-V [On the Basic Principles of Information Society Development in Ukraine for 2007–2015: Law of Ukraine of January 9, 2007 on N 537-V]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>. [In Ukrainian].
4. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2018). Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018–2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 sichnia 2018 r. N 67-r. [On approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018–2020 and approval of the action plan for its implementation: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 17, 2018 N 67-r]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>. [In Ukrainian].

UDC 330.341.2

Maiia Ivanova,

ORCID 0000-0003-0243-3478,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ivanova@nbuv.gov.ua

DIGITALIZATION IN UKRAINE: REGULATORY AND LEGAL SUPPORT

The concept of «digitalization» is revealed. The basic principles of digitalization in Ukraine are outlined. The role of national libraries in the digitalization of Ukrainian society is determined.

Keywords: digitalization, library, digital society.

УДК 004.91

Іванова Майя Вікторівна,

ORCID 0000-0003-0243-3478,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: ivanova@nbuv.gov.ua

Білінець Наталія Григорівна,

ORCID 0000-0001-7249-6437,

головний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: bilinets@nbuv.gov.ua

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙ В НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Висвітлено основні напрями та форми системи підвищення кваліфікації в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського в умовах цифровізації. Акцентовано на важливості вивчення питань права інтелектуальної власності в порядку підвищенні кваліфікації працівників.

Ключові слова: підвищення кваліфікації, бібліотека, цифровізація.

Діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) у сучасних умовах цифровізації в державі щодо підвищення кваліфікації працівників, збереження і нарощування інтелектуального потенціалу установи визначається актуальними завданнями розвитку цифровізації інформаційної, бібліотечної та архівної справи і можливостями бібліотеки, відбувається комплексно і спрямована на формування професійних мережеских зв'язків і обмін досвідом у рамках створеного в установі цифрового науково-інформаційного середовища управління знаннями. Ефективність адаптації бібліотеки до реалій, пов'язаних з упровадженням цифрових технологій, значною мірою визначається наявністю в бібліотечного персоналу необхідних знань і навичок. У зв'язку з цим набувають актуальності питання організації в бібліотеках підвищення кваліфікації працівників і поширення відповідного досвіду. Тож пропонується наукова розвідка присвячена

розкриттю специфіки організації системи підвищення кваліфікації в НБУВ упродовж 2004–2019 рр.

Напрями і тематичний зміст підвищення кваліфікації НБУВ визначались загальними тенденціями розвитку цифровізації бібліотечної справи в Україні і внутрішніми потребами адаптації бібліотеки до цих тенденцій. Комплексна структура системи підвищення кваліфікації в НБУВ будувалася з урахуванням контингенту слухачів, рівня їхньої професійної підготовки, досвіду роботи і включала загально-бібліотечні форми (науково-практичні конференції, постійно діючі проблемні семінари), функціонально-прикладне навчання у структурних підрозділах та самоосвіту (огляди фахової літератури, нових надходжень тощо). Щорічно в НБУВ організовується в середньому близько 50 заходів, під час яких розглядаються актуальні питання з пріоритетними завданнями розвитку цифровізації бібліотечної справи, суспільними завданнями національних бібліотек, розвитком електронної науки, впровадженню у бібліотечну практику комп'ютерних та інтернет-технологій, зарубіжним бібліотечним досвідом. Згідно із затвердженими планами, підвищення кваліфікації співробітників НБУВ здійснювалося за такими основними тематичними напрямами: «Бібліотечна справа: світовий досвід», «Пріоритетні напрями розвитку бібліотек за кордоном», «Стратегія діяльності національної бібліотеки в інформаційному суспільстві», «Національна бібліотека та її роль у суспільстві знань», «Перспективи розвитку електронних технологій у НБУВ», «Електронні ресурси на службі науки», «Комп'ютерні технології в бібліотеках» і т. ін.

Заходи у системі підвищення кваліфікації мали загальногалузевий характер, у них брали участь представники бібліотек різного відомчого підпорядкування – членів Асоціації бібліотек України, Української бібліотечної асоціації, бібліотек науково-дослідних установ Національної академії наук України (далі НАН України), Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова», Представництва ООН в Україні, Гете-Інституту, Асоціації «Інформатіо-Консорціум», провідних вітчизняних книгозбірень, тощо.

У межах загально-бібліотечної системи підвищення кваліфікації, з метою вдосконалення методів управління, значна увага, приділялася вивченню інноваційних технологій, організації бібліотечної діяльності зарубіжних бібліотек: президентських бібліотек США,

музею Ліндона Джонсона (США, Техас, м. Остін); Центру інформаційних ресурсів Посольства США в Україні; національних та наукових бібліотек вищих навчальних закладів Франції та Республіки Білорусь; наукових бібліотек Ісламської Республіки Іран.

Важливим елементом системи підвищення кваліфікації в НБУВ є міжінституційна співпраця. В умовах цифровізації та поширення електронних технологій, одним із пріоритетних напрямів підвищення кваліфікації працівників, стала взаємодія з Науково-учбовим центром прикладної інформатики НАН України, на базі якого проведено цикл лекцій і тренінгів за спеціалізованими навчальними програмами з основ інформатики, комп'ютерної техніки та інтернет-технологій: «Основи створення та розміщення веб-сайтів», «Інформатика та Інтернет-технології для науковців», «Користувач комп'ютера», «Програма MS Power Point», «Програма MS Excel», «Програма MS Access», «Програма MS Word», «Програма Internet Explorer», «Опанування операційного системного забезпечення Windows XP». Спільно з компанією Thomson Reuters проведений семінар ознайомлення з її інформаційними продуктами, зокрема наукометричною базою даних Web of Science. Спільно з Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України в НБУВ започатковано корпоративний проєкт щодо реферативної бази даних «Україніка наукова», «Наука України: доступ до знань». У межах внутрішньо-бібліотечної системи підвищення кваліфікації, Інститутом інформаційно-комунікаційних технологій проводилися тематичні семінари з опанування новітніми бібліотечно-інформаційними технологіями програмним забезпеченням «РБІС-64»; з досвіду адаптації бібліотек до роботи в електронному середовищі тощо.

З розвитком цифрових технологій у державі постала потреба у бібліотечному фахівці нового покоління з навичками роботи з інтернет-ресурсами й інформацією в цифровому форматі. Останніми роками, з розвитком цифровізації суспільства, в рамках підвищення кваліфікації підвищена увага приділяється дотриманню права інтелектуальної власності в діяльності бібліотек. Проводились семінари: «Журнали відкритого доступу: концепції, проблеми і переваги впровадження», «Практика застосування авторського права в бібліотеках», «Перспектива використання електронних книг та електронних журналів у читальному залі бібліотеки». Спільно з Асоціацією «Інформатіо-Консорціум», за ініціативою Всесвітньої організації інтелектуальної власності, увага зосереджувалася

проблематиці публікацій відкритого доступу, щодо відкритих українських журналів із наукометричних баз даних, переваги й недоліки публікацій для авторів у журналах відкритого доступу.

У контексті системи підвищення кваліфікації нових співробітників бібліотеки було ознайомлено з основами бібліотечно-інформаційної діяльності в НБУВ, для них проводились екскурсії-лекції, організовувались робочі стажування у суміжних відділах бібліотеки. Розвитку комунікативних зв'язків та обміну професійним досвідом було присвячено цикл екскурсій щодо основних напрямів роботи та вивчення цифрових інновацій провідних бібліотек Києва. Для молодих учених проводилися Дні аспіранта, в рамках яких відбулися семінари-практикуми з основ бібліотечно-бібліографічних знань. Продовжується співпраця НБУВ із Київською МАН для учнів старших класів, створені проекти: «Юні науковці – агенти позитивних змін в Україні», «Інтелект майбутнього». Бібліотека є базою для проходження практики студентами спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» вищих навчальних закладів Києва.

Ефективною формою підвищення кваліфікації наукової комунікації в галузі бібліотечної справи є участь фахівців НБУВ у різних заходах – міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових конференцій, семінарів, наукових читань, круглих столів та інших. Обмін досвідом, фаховими знаннями, дискусії в процесі підготовки наукових кадрів, проведення різних наукових заходів сприяє започаткуванню сучасних напрямів досліджень в умовах цифровізації суспільства.

UDC 004.91

Maiia Ivanova,

ORCID 0000-0003-0243-3478,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ivanova@nbuv.gov.ua

Natalia Bilinets,

ORCID 0000-0001-7249-6437,

Chief Librarian,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: bilinets@nbuv.gov.ua

IMPROVEMENT OF QUALIFICATION IN VNLU IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION

The system of advanced training in the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine is outlined. The importance of studying the issues of intellectual property rights in order to improve the skills of employees is noted.

Keywords: advanced training, Library, digitalization.

УДК 347.78:021:024

Калініна-Симончук Юлія Сергіївна,

ORCID 0000-0002-8936-2926,

начальниця відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: kcyuliya@gmail.com

УПРАВЛІННЯ АВТОРСЬКИМИ ПРАВАМИ НА ЦИФРОВІ РЕСУРСИ У НАУКОВИХ БІБЛІОТЕКАХ

Розглянуто особливості проблеми дотримання авторського права в наукових бібліотеках та специфіку захисту авторських прав всіх учасників процесу створення, розповсюдження та використання інформації у цифровому форматі, де ресурс, власник та користувач мають однакове значення та права.

Ключові слова: авторське право в бібліотеках, цифрові твори, цифрові ресурси бібліотек, захист авторських прав.

Сьогодні у світовій науці сформувався окремий напрям дослідження питання забезпечення управління авторськими правами на цифрові ресурси в бібліотеках. Він охоплює значну кількість аспектів, які стосуються комплектування фондів наукових бібліотек, створення науково-довідкового апарату та прав на використання цифрових ресурсів, у тому числі на такі, які були створені у цифровому вигляді. У практиці західних фахівців цей напрям отримав назву «Digital Rights Management» (далі DRM), тобто управління цифровими правами або управління авторськими правами на цифрові твори.

Поняття «управління цифровими правами» розглядається як комплекс засобів і технологій контролю доступу до цифрового

контенту, який використовується виробниками продукту, видавцями, власниками авторських прав, бібліотеками та інформаційними центрами з наміром обмежити використання цифрового контенту. Але дія авторського права та обмеження використання цифрового твору або наукового контенту у бібліотеках вступає в протиріччя із забезпеченням вільного доступу до інформації. Винятком є відкритий доступ до творів, які вважаються суспільним надбанням. Були спроби урегулювати це протиріччя або послабити його для бібліотек на рівні декларацій ЮНЕСКО, ІФЛА, МРА та ЄС, який має низку проєктів об'єднання дій та декларацій. Отже, DRM щільно пов'язане з авторським правом, хоча піддається критиці з боку обмеження права людини на інформацію. Про це протиріччя згадують у контексті всього контенту, який поширюється цифровим шляхом – книг, газет, документів, фільмів, музики тощо. Система DRM утворює складну модель, де важливо узгодити права всіх учасників процесу створення, розповсюдження та використання інформації у цифровому форматі. Отже, з точки зору прав, ресурс, власник та користувач мають однакове значення.

Авторські права в бібліотеці є також важливим об'єктом дослідження, оскільки бібліотеки покликані за своїм статусом не лише збирати документи, а й надавати доступ до джерел інформації, інформацію про склад і зміст своїх фондів, щоб забезпечити інформаційні, науково-дослідні, освітні, культурні та інші потреби користувачів бібліотеки. Крім того, спеціалісти бібліотек створюють наукову продукцію, працівники бібліотек беруть участь у підготовці текстів, баз даних. Враховуючи, що інформаційні ресурси бібліотек відображають знання, які є результатом інтелектуальної діяльності, саме тому їх слід розглядати як об'єкти авторського права. Виходячи з цього, бібліотеки, з одного боку, мають забезпечити право кожного користувача на вільний доступ до інформації, а з іншого мають забезпечувати правову охорону інтелектуальної власності, дотримання вимог авторського права під час використання інформаційних ресурсів у межах бібліотеки [1]. Актуальність впливу DRM на інформаційну діяльність бібліотек постійно обговорюється на міжнародних та вітчизняних бібліотечних і видавничих конференціях, розглядається у наукових статтях, підручниках [2].

Самостійним напрямом дослідження є технічні засоби DRM, які можуть використовувати бібліотеки для управління правами доступу до інформації, але останнім часом спостерігається ширше

трактування цього терміна, як до загальної політики доступу до інформації в цифровому середовищі [5]. Ідея полягає в управлінні інтелектуальними активами в цифровому середовищі, що дозволяє розрізняти дії прав управління та засоби, за допомогою яких ці дії можуть бути реалізовані. Найактуальнішим методом управління є кодування інформації, яка міститься в об'єкті, що поширюється в цифрових мережах. Мета технології DRM – контроль доступу, відстеження та обмеження використання цифрових творів, але якщо політика DRM не є ретельно обґрунтованою, вона обмежує можливості бібліотек задовольняти інформаційні потреби своїх користувачів. Наприклад, обмеження строку чи інших аспектів використання, які перешкоджають збереженню та повторному використанню твору; ігнорування винятків «добросесного використання», що лежать в основі освіти та наукових досліджень згідно з Законом України «Про авторське право і суміжні права».

Отже, для наукової бібліотеки важливим є розробка власної політики DRM в формування цілісної стратегії, у розробці якої беруть участь профільні спеціалісти, узгодженої з міжнародним та національним законодавством. Ця політика має включати всі аспекти авторського права, інтелектуальної власності, приватності та конфіденційності персональних даних, моральні та етичні аспекти доступу до інформації [4]. Ці правові питання не можуть вирішуватися без участі бібліотечних фахівців, які розуміють специфіку та мають брати участь у розробці технологій DRM, співпрацюючи з організаціями зі стандартизації та в галузі досліджень. Професійним обов'язком бібліотекарів є участь у розробці технологій, які впливатимуть на майбутнє читання та доступ до інформації [2].

Наукова бібліотека покликана надавати вільний доступ до знань, у тому числі до цифрового контенту, а також забезпечувати дотримання вимог законодавства у сфері авторського права, що на сьогодні є проблемою, яка вимагає спеціального законодавчого врегулювання. Наприклад, використання цифрового контенту не в Інтернеті, а в рамках доступу в бібліотеках, щоб забезпечити правову охорону інтелектуальної власності в системі використання електронних інформаційних ресурсів.

Список використаної літератури

1. Литвинова Л. Особливості використання положень законодавства про авторське право в діяльності бібліотек. Наукові праці Національної бібліотеки України імені

- В. І. Вернадського. Київ, 2017. Вип. 48. С. 110–120.
2. Agnew, G.. Digital Rights Management. A Librarian's Guide to Technology and Practise. Oxford, UK: Chandos. 2008, 437 pp.
 3. Copyright for Librarians. The Essential Handbook / Berkman Center for Internet and Society. - eIFL.net, 2012 – Авторське право для бібліотекарів: Підручник / [Пер. з англ. О. Васильєва]. Київ : ТОВ «ІММ «ФРАКСІМ», 2015. 196 с.
 4. Shukla A., Pal M. K. Implications of digital rights management in libraries & information centers. Current Trends of Libraries in ICT Era, 2014. P. 109–117.
 5. Trencheva T., Todorova T., Trenchev I. Digital Right Management (DRM) and Library Copyright Policy. DiPP 2012: International Conference on Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage, Turnovo, Bulgaria, 18–21 September, 2012. P. 123–130.

References

1. Lytvynova, L. (2017). Osoblyvosti vykorystannia polozhen zakonodavstva pro avtorske pravo v diialnosti bibliotek [Specific features of the use of copyright legislation in libraries' activities]. Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy Imeni V. I. Vernadskogo, 48. 110-120. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Agnew, G. (2008). Digital Rights Management. A Librarian's Guide to Technology and Practise. Oxford, UK: Chandos. [In English].
3. Berkman Center for Internet and Society. (2012). Copyright for Librarians: the essential handbook. Vasyliieva, O.(Trans.). (2015). Kyiv, Ukraine: TOV «ІММ «ФРАКСІМ». [In Ukrainian].
4. Shukla, Akhandanand, & Pal, Manoj Kumar. (2014). Implications of digital rights management in libraries & information centers. In Parashar, V. & Wishwakarma, M. L. (Eds.). Current Trends of Libraries in ICT Era (pp. 109-117). [In English].
5. Trencheva, T., Todorova, T., & Trenchev, I. Digital Right Management (DRM) and Library Copyright Policy. (2012, 18-21 September). International Conference on Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage (pp. 123-130). Turnovo, Bulgaria. [In English].

UDK 347.78:021:024

Yuliia Kalinina-Symonchuk,

ORCID 0000-0002-8936-2926,

Head of Legal,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kcyuliya@gmail.com

DIGITAL RIGHTS MANAGEMENT IN THE SCIENTIFIC LIBRARIES

The problem of copyright use in scientific libraries and the specifics of copyright protection of all participants in the process of creating, distributing and using information in digital format, where the resource, owner and consumer have the same meaning and rights are highlighted.

Keywords: copyright in libraries, digital works, digital library resources, copyright protection.

УДК 027.54 (477-25)НБУВ:001.89]-048.445

Клименко Оксана Зіновіївна,

ORCID 0000-0003-4821-8503,

кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: klimenko_oz@ukr.net

ПРОЄКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО: СПРОБА КЛАСИФІКАЦІЇ

Представлено сукупність ознак для класифікації актуальних проєктів на прикладі науково-дослідних робіт Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: проєкт, бібліотека, бібліотечна справа, бібліотекознавство, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Питання інтеграції теоретичних підходів у практику виконання проєктів та програм набувають особливої актуальності в Україні через необхідність покращення керованості в складних організаційних умовах: обмеження у часі, зниження фінансової стабільності, максимальної оптимізації у використанні ресурсів [1]. На сьогодні в науковій літературі є близько сотні визначень поняття «проєкт», кожне з яких зорієнтоване на галузь та визначальні параметри дефініціювання терміна. Проєкт (англ. *project* від лат. *projectus* – кинутий уперед, виступаючий) – це завдання та необхідні засоби його реалізації задля досягнення бажаного економічного, технічного, технологічного чи організаційного результату. Під проєктом ми розуміємо комплекс дій зі встановленими термінами, бюджетом і механізмом реалізації, спрямованих на досягнення конкретної мети.

Класифікація актуальних проєктів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) насамперед має суто теоретичне значення задля оптимальної її модернізації в період реформування усіх сфер українського суспільства. Але застосування відповідних класифікаційних характеристик, що передбачає вплив історично-сформованих та інноваційних детермінант, сприяє обранню бібліотекою ефективних стратегій усіх напрямів її багатофункціональної діяльності і пріоритетів, які мають суттєве значення для розвитку вітчизняної інформаційно-бібліотечної сфери

як головного бібліотечно-інформаційного комплексу держави загалом, і як координатора мережі бібліотек Національної академії наук України (далі НАН України) зокрема, тут наявний і важливий практичний аспект.

Проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень з метою одержання нових наукових знань та їх використання для практичних цілей [1] є чільним напрямом діяльності НБУВ як науково-дослідного інституту, і, відповідно, Інституту бібліотекознавства (далі ІБ), який є координуючим науково-дослідним та науково-методичним її центром і бібліотечно-інформаційної системи НАН України у галузі бібліотекознавства та бібліотечно-інформаційної діяльності (<http://www.nbuv.gov.ua/node/2155>).

Отже, усі науково-дослідні роботи ІБ НБУВ, дев'ять з яких з часу заснування (1992) було успішно здійснено (<http://www.nbuv.gov.ua/node/4390>), слід класифікувати за такими ознаками: за характером змін – стратегічні проекти (мають вирішальний вплив на розвиток вітчизняної бібліотечної справи); за метою реалізації та характером діяльності – некомерційні проекти (зорієнтовані на соціальний ефект); за характером та сферою діяльності – проекти дослідження та розвитку (теоретико-методологічних та прикладних засад розвитку вітчизняної бібліотечної справи і українського бібліотекознавства); за масштабом (розміром) – це малі проекти; за ступенем складності – складні проекти (до їх виконання, окрім науковців ІБ, залучено фахівців інших структурних підрозділів НБУВ); за складом і структурою проекту – це монопроекти (здійснюються на рівні однієї бібліотеки – НБУВ); за рівнем альтернативності – це взаємовпливаючі проекти (при їхній спільній реалізації виникають допоміжні (системні, синергетичні, емерджентні) позитивні або негативні ефекти, але не виявляються при реалізації кожного з проектів окремо); за тривалістю – це середньострокові (тривалістю до 3 р.); за рівнем учасників – це відомчі проекти; за вимогами до якості та засобами її забезпечення – це стандартні проекти; за складністю – це комплексно-складні проекти; за об'єктом інвестування – це реальні проекти; за ступенем обов'язковості – це обов'язкові проекти (необхідні для виконання правил та норм); за ступенем терміновості – це невідкладні проекти (втрачають привабливість у майбутньому).

Вироблена теорією і апробована практикою сукупність класифікаційних характеристик проєктів, які відповідають найважливішим потребам сучасності, підкреслює велику кількість завдань, що вирішуються НБУВ як фундаментального сегмента української бібліотечної справи задля розвитку вітчизняного бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах глобальної цифровізації, у тому числі і через реалізацію креативних бібліотечних проєктів як інтегрального елемента системи бібліотечного маркетингу.

Список використаної літератури

1. Статут Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. URL: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/STATUT_NBUV_2017.pdf.
2. Управління проєктами: теорія та практика виконання проєктних дій : навч. посібник / Т. Г. Фесенко; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків : ХНАМГ, 2012. 181 с. URL: <http://www.oridu.odessa.ua/7/7/metoduchni-rek/t/02.pdf>.

References

1. Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. (2017). *Statut V. I. Vernadskiyi National Library of Ukraine* [Statute V. I. Vernadskiyi National Library of Ukraine]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/STATUT_NBUV_2017.pdf. [In Ukrainian].
2. Fesenko, T. H. (2012). *Upravlinnia proektamy: teoriia ta praktyka vykonannia proektnykh dii : navch. posibnyk* [Project management: theory and practice of project actions: textbook. manual]. Kyiv, Ukraine: KHNAMH, Retrieved from <http://www.oridu.odessa.ua/7/7/metoduchni-rek/t/02.pdf>. [In Ukrainian].

UDC 027.54 (477-25)VNLU:001.89]–048.445

Oksana Klymenko,

ORCID 0000-0003-4821-8503,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskiyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: klimenko_oz@ukr.net

PROJECTS OF THE V. I. VERNASKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE: CLASSIFICATION ATTEMPT

A set of features for classification of actual projects on the example of research works of the Institute of Library Science of the V. I. Vernadskiyi National Library of Ukraine is presented.

Keywords: project, library, librarianship, library science, V. I. Vernadskiyi National Library of Ukraine.

УДК 021:004]:005.332.2

Коваль Тетяна Миколаївна,

ORCID 0000-0003-0147-6679,

кандидат історичних наук, заступниця генерального директора,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: gon4arova11@bigmir.net

Кулаковська Тетяна Леонтіївна,

ORCID 0000-0002-2108-3285,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: kulakovska_2019@ukr.net

НАПРЯМИ ТА ПРІОРИТЕТИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО НАУКОВОГО БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ

На прикладі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського розглянуті принципи, пріоритети та складові стратегії розвитку національного наукового бібліотечно-інформаційного комплексу.

Ключові слова: національний науковий бібліотечно-інформаційний комплекс, стратегія розвитку установи, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

У сучасних умовах трансформації наукових комунікацій, посилення ролі та значення інформації й знань, взаємопроникнення, розширення і збагачення каналів, засобів, інструментів інформаційного обміну; переходу від книжкової комунікації до мультимедійної та формування сучасних моделей наукової взаємодії, питання стратегічного розвитку наукових установ та наукових бібліотек стає все більш актуальним. Стратегія розвитку – це визначення основних довгострокових цілей та завдань установи, прийняття курсу дій і розподілу ресурсів, необхідних для виконання поставлених цілей, вона є найважливішим елементом самовизначення установи чи організації, забезпечує єдину спрямованість дій усього колективу на досягнення спільної мети. Розробка і реалізація стратегії – одна з найважливіших функцій

керівництва установи, є реакцією та процесом адаптації до змін, засобом створення майбутнього організації в контексті цих змін.

З позицій вищезазначеного проаналізовані напрями, пріоритети та складові стратегічного розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ).

Бібліотека, відповідно до її концептуальної моделі, розробленої у 1918 р. великим ученим ХХ ст. академіком В. І. Вернадським, є установою, котра поєднує функції національної бібліотеки у її європейському розумінні з завданнями академічної науки у галузі дослідження національної культури. Такий фундаментальний концептуальний підхід забезпечив магістральний розвиток Бібліотеки упродовж більш як ста років поспіль. НБУВ сформувала *окремий профіль своєї наукової діяльності* як головного центру книгознавчих, бібліотекознавчих та бібліографознавчих, документознавчих, архівознавчих досліджень, функціонує як комплексна науково-дослідна установа та *головний бібліотечно-інформаційний центр України*, який забезпечує дослідження, постійне накопичення інформаційних ресурсів, їх опрацювання, введення в науковий і культурний обіг, збереження, вивчення і організацію знання [1–3].

Стратегічні напрями системного розвитку НБУВ визначаються основними завданнями, які виконує установа. Це зокрема: комплектування, наукове опрацювання та зберігання загальнодержавного універсального бібліотечного фонду і фонду документальної спадщини України та світу; науково-інформаційних ресурсів; організація доступу до фонду та забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів; проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень з актуальних наукових напрямів.

Згідно Статуту Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (нова редакція), затвердженого розпорядженням Президії НАН України від 14.06.2017 р. № 383, найважливішими перспективними напрямами наукової діяльності НБУВ, спрямованими на реалізацію її науково-дослідних, науково-інформаційних, комунікативних та науково-методичних завдань є: теоретичні, методичні та інформаційно-технологічні проблеми управління знаннями у бібліотеках і формування фондів та бібліотечних баз знань, інтеграція та використання інформаційних ресурсів; розвиток національного науково-інформаційного простору;

вивчення, збереження і видання рукописної, книжкової та документальної спадщини України; створення національної бібліографії та біобібліографії, розвиток української біографістики; проблеми розвитку інформаційного суспільства, глобальної інформатизації та соціальних комунікацій, інформаційної безпеки України.

Стратегічними напрямками наукової діяльності НБУВ є, зокрема: надання науково-технічних, науково-інформаційних, науково-освітніх та бібліотечних послуг, у тому числі дистанційних форм забезпечення інформаційно-аналітичною інформацією органів державної влади та інших категорій користувачів, які базуються на знаннях, отриманих у результаті наукових досліджень; проведення наукових і науково-технічних експертиз за науковими напрямами діяльності НБУВ, у тому числі бібліотечно-бібліографічних, книгознавчих та експертиз цінності архівних документів і документальної спадщини; підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації через аспірантуру та докторантуру; забезпечення високої якості наукових досліджень, систематичне накопичення і узагальнення наукових результатів, створення умов для реалізації творчих можливостей наукового колективу та соціальний захист працівників; збереження і розвиток наукової інфраструктури; інформування широкої громадськості про результати своєї діяльності.

У сучасних умовах реалізація вказаної стратегії розвитку НБУВ можлива за рахунок підвищення ефективності (якості та результативності) наукових досліджень, упровадження нових форм їх організації, збільшення обсягів фінансування наукових проєктів як базового, так і за рахунок зростання частки програмно-цільової, конкурсної тематики, обсягів наукових та експертних послуг, активного використання можливостей участі в міжнародних наукових програмах та грантах, зокрема широке залучення до цього процесу молодих науковців.

НБУВ сьогодні як наукова національна установа та бібліотечно-інформаційний комплекс найбільше відповідає завданням організації розвитку національного науково-інформаційного простору, має величезний напрацьований інформаційний потенціал, найбільші в Україні за обсягом інформаційні ресурси, досвід їх ефективного розвитку та потужний кадровий потенціал для забезпечення реалізації стратегічних напрямів та функцій.

Список використаної літератури

1. Онищенко О. С., Дубровіна Л. А. Головна академічна бібліотека України (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського в контексті ХХ ст.). *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2006. Вип. 15. С. 11–21.
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського у перше десятиліття незалежності України (1991–2002) : монографія / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко, В. М. Горовий [та ін.]. Київ, 2019. 452 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003589>.
3. Попик В. І. Здобутки та перспективи розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: до 100-річчя від часу заснування (стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 31 січня 2018 року) *Вісник Національної академії наук України*. 2018. № 3. С. 33–38. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/132264> (дата звернення: 23.05.2020).

References

1. Onyshchenko, O. S., & Dubrovina, L. A. (2006). Holovna akademichna biblioteka Ukrainy (Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho v konteksti XX st.) [Main Academic Library of Ukraine (National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky in the context of the twentieth century)]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteki Ukrainy Imeni V. I. Vernadskogo*, 15, 11-21. [In Ukrainian].
2. Dubrovina, L. A., Onyshchenko, O. S., & Horovyi, V. M. [et al]. (2019). *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho u pershe desyatiillytia nezalezhnosti Ukrainy (1991–2002): monohrafiia* [V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in the first decade of independence of Ukraine (1991–2002): monograph]. Kyiv, Ukraine. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003589>. [In Ukrainian].
3. Popyk, V. I. (2018). Zdobutky ta perspektyvy rozvytku Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: do 100-richchia vid chasu zasnuvannia (stehogramy naukovoi dopovidi na zasidanni Prezydii NAN Ukrainy 31 sichnia 2018 roku) [Achievements and prospects of development of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine : to the 100th anniversary of its founding (transcript of the scientific report at the meeting of the Presidium of the NAS of Ukraine on January 31, 2018)]. *Visnyk Natsionalnoi Akademii Nauk Ukrainy*, 3, 33-38. Retrieved May 23, 2020 from <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/132264>. [In Ukrainian].

UDK 021:004]:005.332.2

Tatiana Koval,

ORCID 0000-0003-0147-6679,

Candidate of Historical Sciences, Deputy General Director,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: gon4arova11@bigmir

Tetiana Kulakovska,

ORCID 0000-0002-2108-3285

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: kulakovska_2019@ukr.net

DIRECTIONS AND PRIORITIES OF STRATEGIC DEVELOPMENT OF NATIONAL SCIENTIFIC LIBRARY

The principles and priorities of the strategy of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine as a national scientific library and information complex are considered.

Keywords: national scientific library and information complex, strategy of the development of institution, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 02:061.1]:340.13+021.1:[316.3:004]

Коваль Тетяна Миколаївна,

ORCID 0000-0003-0147-6679,

кандидат історичних наук, заступниця генерального директора,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: gon4arova11@bigmir.net

Лопата Олена Михайлівна,

ORCID 0000-0002-1386-3409,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: lopata@nbuv.gov.ua

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ІНІЦІАТИВИ МІЖНАРОДНОЇ ФЕДЕРАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНИХ АСОЦІАЦІЙ (IFLA) ЩОДО АДАПТАЦІЇ БІБЛІОТЕК ДО УМОВ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Проаналізовано нормативно-правові заходи Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій (IFLA), націлені на адаптацію бібліотек в умовах цифрового суспільства.

Ключові слова: електронні ресурси, цифровий контент, інформаційний простір, Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій, нормативно-правові ініціативи.

Сучасна діяльність IFLA скерована на нормативно-правове регулювання роботи бібліотек стосовно організації та популяризації власних електронних ресурсів. Американською Лігою Юридичних Бібліотек (AALL) неодноразово розглядалися бібліотечні «мережеві сервіси» та «інтернет-ресурси», а також відносини бібліотек із постачальниками інформації та апаратного забезпечення. На думку норвезького дослідника Тода Хойвіка, наразі у бібліотеках відбуваються докорінні якісні перетворення, в основі яких – розроблення нових технічних систем, розвиток нових навичок та організаційних структур [1].

У 2010–2012 рр. IFLA висунула комплексну програму цифрового бібліотечного контенту і просування стратегій відкритого доступу до нього.

На всесвітньому бібліотечному та інформаційному конгресі IFLA, який проходив у Сінгапурі в серпні 2013 р., був оприлюднений звіт із поетичною назвою «Приборкаємо хвилі або попливемо за течією?», в якому охарактеризовано п'ять «хвиль» (викликів) та ключових «течій» (тенденцій), які спроможні змінити бібліотечну діяльність, а саме: *нові технології*, які, з одного боку, примножують, а з іншого, обмежують кількість людей, котрі мають доступ до інформації; *онлайнова освіта*, яка, з одного боку, демократизує, а з іншого, підриває традиційну систему навчання в усьому світі; *межі між інформацією*, яка має приватний характер, та захистом даних повинні бути переглянуті; *суспільства*, які базуються на гіперзв'язках, мають можливість почути й підтримати нові голоси та нові комунікаційні групи громадян; *глобальна інформаційна економіка* трансформується на основі новітніх технологій.

Показово: незважаючи на те, що IFLA координує бібліотечно-інформаційну сферу, головні тенденції, виявлені її експертами, були визнані прийнятними щодо всього інформаційного простору [2].

Підвищення інформаційно-комунікаційної ролі бібліотек окреслено у документах Всесвітнього саміту з інформаційного суспільства, який відбувся у Женеві 9–13 червня 2014 р. За ініціативою IFLA до програми заходу були включені такі бібліотечні питання: цифрова інтеграція як пріоритет бібліотечної діяльності та зберігання цифрової спадщини шляхом запровадження цілісних, концептуальних і практичних стратегій, підтримуваних на міжнародному рівні.

Важливою подією Всесвітнього конгресу з бібліотечної та інформаційної діяльності (WLIC), який відбувся у Ліоні 16–22 серпня 2014 р., стало прийняття Декларації, де зазначається, що бібліотеки мають у розпорядженні потенційні можливості та ресурси, щоб допомагати урядам, державним установам і приватним особам упорядковувати, обмінюватися, структурувати та сприймати дані, необхідні для суспільного розвитку.

6 травня 2015 р. у Брюсселі Ліга європейських наукових бібліотек оприлюднила Гаазьку декларацію відкритих знань у цифрову епоху, де підкреслюється, що у книгозбірень є можливість «захопити» інформаційне суспільство та зміцнити свою роль як посередників в інтересах цифрового розвитку.

Узагальнюючи нормативно-правові ініціативи IFLA, основними чинниками адаптації бібліотек до умов цифрового суспільства можна назвати такі: підтримка громадян у забезпеченні рівного доступу до інформації та знань; орієнтування бібліотек на міжнародні стандарти та нормативні документи, які відповідають вимогам цифрового суспільства; зміцнення іміджу бібліотек як ключового складника соціокультурного середовища; налагодження взаємодії й співробітництва між бібліотеками, інформаційними структурами, громадськими організаціями шляхом реалізації проєктів, які базуються на сучасних комунікаційних технологіях; сприяння науці, освіті, просвіті та підвищенню рівня життя у конкретних державах.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) бере безпосередню участь у реалізації означених завдань. Фондами та послугами НБУВ можуть скористатися усі дорослі громадяни України, незалежно від соціального й майнового стану, расової чи національної приналежності тощо. Персональні дані читачів НБУВ обробляються із застосуванням комплексної системи захисту інформації, яка ґрунтується на положенні сучасних міжнародних стандартів і кінцевих нормативних-правових документів Європейського Союзу та IFLA. Нормативно-методичну базу кореговано відповідно стандартів ISO 2789 та ISO/IEC 27001 : 2013. У книгозбірні проводиться як традиційне, так і дистанційне обслуговування користувачів. Завдання перепідготовки бібліотечних фахівців вирішуються регулярним проведенням науково-практичних занять та семінарів, що базуються на нормативно-правових документах IFLA.

Список використаної літератури

1. 74-я Генеральная конференция и Совет Международной федерации библиотечных ассоциаций и учреждений (ИФЛА). Квебек, Канада, 9–15 августа 2008 г. URL: <http://193.233.14.35/mezhdunarodnaya-deyatelnost/69-5/-2008/825-415.html>.
2. Congress News and Media. 17–23 August 2013, Singapore. URL: <https://www.ifla.org/past-express/2013/>.

References

1. (2008, August). 74-ia Generalnaia konferentsiia i Sovet Mezhdunarodnoi federatsii biblioteknykh assotsiatsii i uchrezhdenii (IFLA). Kvebek, Kanada [74th General Conference and Council of the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) Quebec, Canada]. Retrieved July 31, 2020 from <http://193.233.14.35/mezhdunarodnaya-deyatelnost/69-5/-2008/825-415.html>. [In Russian].
2. (2013, August). Congress News and Media. 17–23 August 2013, Singapore. Retrieved July 31, 2020 from <https://www.ifla.org/past-express/2013/>. [In English].

UDK 02:061.1]:340.13+021.1:[316.3:004]

Tatiana Koval,

ORCID 0000-0003-0147-6679,

Candidate of Historical Sciences, Deputy General Director,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: gon4arova11@bigmir

Olena Lopata,

ORCID 0000-0002-1386-3409,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: lopata@nbuv.gov.ua

REGULATORY AND LEGAL INITIATIVES OF THE INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS (IFLA) ON THE LIBRARIES ADAPTATION TO THE REQUIREMENTS OF THE DIGITAL SOCIETY

The survey highlights regulatory and legal measures of the International Federation of Library Associations on the libraries' adaptation to the requirements of the digital society.

Keywords: electronic resources, digital content, information area, International Federation of Library Associations, regulatory and legal initiatives.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:001.89[316.77+004.77]-047.44

Кулаковська Тетяна Леонтіївна,

ORCID 0000-0002-2108-3285,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: kulakovska_2019@ukr.net

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА В СУЧАСНОМУ НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ: ДОСЛІДЖЕННЯ, ПІДСУМКИ, ЗДОБУТКИ

Висвітлено умови, тенденції та напрями розвитку науково-дослідної, бібліотечно-інформаційної та інформаційно-аналітичної діяльності національної бібліотеки у зв'язку із трансформаційними процесами 90-х років ХХ ст. – 10-х років ХХІ ст. в українському суспільстві.

Ключові слова: національна бібліотека, національні наукові інформаційні ресурси, бібліотечно-інформаційний комплекс, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Пріоритетним напрямом наукових досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) є розвиток національного науково-інформаційного простору, активне включення в систему інформаційних обмінів сучасного суспільства, підвищення ефективності використання інформаційних ресурсів. У межах цього напрямку виконано фундаментальний науковий проєкт «Бібліотечна, архівна та інформаційна діяльність національної бібліотеки в сучасному науково-інформаційному просторі (1993–2018)» (науковий керівник - член-кореспондент НАН України Л. А. Дубровіна). (Тут і далі використано матеріали заключного «Звіту про науково-дослідну роботу «Бібліотечна, архівна та інформаційна діяльність національної бібліотеки в сучасному науково-інформаційному просторі (1993–2018)» . Київ, 2019. 186 с.)

Соціальна значимість такого дослідження визначалася роллю національної бібліотеки та її інформаційного потенціалу в подальшому розвитку держави, включенні у європейські та світові інтеграційні процеси як національного центру комплектування і опрацювання інформаційних ресурсів, які забезпечують розвиток науки, культури, освіти, економічної та політичної складових суспільства. На прикладі НБУВ передбачалося визначити умови,

тенденції та напрями розвитку діяльності національної бібліотеки у зв'язку із трансформаційними процесами 90-х років ХХ ст. – 10-х років ХХІ ст. в українському суспільстві, пов'язаними з активним національно-державним будівництвом, що безпосередньо вплинуло на статус, функції, особливості розвитку бібліотечної та архівної справи на наступні десятиліття.

Результати виконання наукового проєкту. Досліджено становлення нової парадигми розвитку бібліотек, архівів та інформаційно-аналітичних структур у 1991–2003 рр. у зв'язку з формуванням відкритого демократичного суспільства, нової нормативно-правової бази бібліотечної справи та суміжних галузей. Проаналізовано умови і напрями трансформації бібліотечної та архівної справи, зміни в інформаційній сфері і культурі, вивчення історико-культурної спадщини України в умовах незалежності та розвитку інформаційного суспільства; виникнення нових та змістового наповнення традиційних форм діяльності, формування ресурсної складової суспільства, нові інформаційно-технологічні засади діяльності наукової бібліотеки; розвиток міжнародної співпраці тощо.

Визначено та проаналізовано основні тенденції в процесі створення національних бібліотек, фундаментальні зміни у напрямках, завданнях та функціях, окреслено нові статутні завдання бібліотечної сфери у перші роки незалежності України. Доведено, що у цей період НБУВ посідала особливе місце в бібліотечній системі України як національна бібліотека з 1996 р. та єдина в країні науково-дослідна установа галузі, яка існує під егідою НАН України і, відповідно, здійснює не лише загальнонаціональні завдання, а й забезпечує в межах своїх функцій розвиток української науки, збереження та дослідження фондів як культурної спадщини та національного надбання.

Досліджено діяльність національної бібліотеки в умовах стрімкого розвитку інформаційних процесів в українському суспільстві в 2000–2018 рр., напрями «переформатування» діяльності бібліотеки з метою активного її включення до інформаційного простору України та світового мережевого суспільства в умовах зростаючих вимог до відкритого науково-інформаційного забезпечення науки та всіх сфер суспільної діяльності.

Обґрунтовано положення про те, що національні бібліотеки, передусім НБУВ, перетворюється на новий бібліотечний комплекс –

сегмент національних та наукових ресурсів України періоду суспільства знань, що характеризується включенням бібліотеки у цифрове суспільство на засадах міжнародних вимог до інтеграції бібліотечних та інформаційних технологій, розширення відкритого доступу до інформації та її використання, а також виконання функцій головного науково-дослідного та науково-інформаційного центру у бібліотечній, архівній та інформаційно-аналітичній сферах країни.

Це відбувається в умовах формування нової інфраструктури бібліотечно-інформаційних установ, інформатизації бібліотечної та архівної справи, формування електронних ресурсів та бібліотек в Україні, активізації міжнародної діяльності з різних напрямів, становлення нових умов управління діяльністю бібліотек, реорганізації системи вищої освіти та підготовки кадрів вищої кваліфікації у бібліотечній справі; розширення репертуару фахової періодики; посилення уваги до збереження та дослідження фондів. Одним із пріоритетних напрямів є перетворення національної бібліотеки у центр дослідження історико-культурної спадщини України.

Таким чином, зусиллями вчених і спеціалістів НБУВ визначено умови та перспективи її подальшого розвитку як національного наукового бібліотечно-інформаційного комплексу, концептуальні засади та стратегія діяльності на середньострокову та довгострокову перспективи. Результати досліджень – монографії, збірники наукових праць і документів, низка статей у фахових періодичних виданнях, представлених у міжнародних наукових базах даних. Електронні інформаційні ресурси, сформовані в процесі виконання досліджень, розміщено на веб-порталі НБУВ, зокрема цифровий ресурс «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (2004–2018 рр.): науково-бібліографічний покажчик».

UDC 027.54(477-25)VNLU:001.89[316.77+004.77]-047.44

Tetiana Kulakovska,

ORCID 0000-0002-2108-3285,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kulakovska_2019@ukr.net

**NATIONAL LIBRARY IN THE MODERN SCIENTIFIC AND
INFORMATION SPHERE: RESEARCH, RESULTS, ACHIEVEMENTS**

The article describes conditions, trends, and directions of development of research, library-information and information-analytical activities of the national library under the transformation processes of the 90s of the XX century – 10s of the XXI century in the Ukrainian society.

Keywords: national library, national scientific information resources, library and information institution, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 655.4/.5

Литвинова Лариса Анатоліївна,

ORCID 0000-0002-5802-3681,

кандидат наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: nbvtender@ukr.net

ВІД АВТОРА ДО ВИДАВНИЦТВА: COVID-19 І КНИЖКОВА ІНДУСТРІЯ ЄВРОПИ

Розглянуто наслідки COVID-19 для книжкової індустрії Європи та заходи, які здійснює Європейська рада письменників у цьому контексті.

Ключові слова: книжкова індустрія, авторський договір, COVID-19, Європа, Європейська рада письменників.

Поширення пандемії COVID-19 і термінові заходи, які вживаються урядами усього світу для її стримування, мають величезний вплив не тільки на повсякденне і особисте життя, здоров'я і способи взаємодії людей, а й на робочу ситуацію письменників, художників, перекладачів та інших авторів у книжковій індустрії. Така ситуація, котра виникла з лютого 2020 р. в Європі, призвела до значних втрат доходу для великого числа авторів, які серйозно постраждали від соціального дистанціювання: відсутність винагороди за заплановані заходи; відсутність сплати авансових платежів, передбачених на момент підписання договору на публікацію скасованих або відкладених проєктів чи на момент публікації робіт, комерційний випуск яких було відкладено або скасовано та ін.

Згідно з першими висновками італійської видавничої асоціації АІЕ про вплив вірусу Covid-19 на видавничу індустрію, упродовж року в Італії буде опубліковано на 18 600 найменувань менше, а близько

39,3 млн книг не буде надруковано. Норвезький авторський центр повідомив про зниження на 60 відсотків зборів порівняно з травнем 2019 р.

У той же час закриття книжкових магазинів, скасування книжкових ярмарків, скасування або відстрочення численних публікацій та підписання видавничих контрактів для поточних проєктів створюють великий тиск на книжкову індустрію, тому в країнах Європи створювалися фонди допомоги авторам для компенсації збитків через скасування зобов'язань, зокрема, авторських договорів. Норвезька асоціація письменників і перекладачів наукової літератури (NFFO) виділила півмільйона крон норвезьким авторам, які постраждали від скасованих контрактів під час карантину. Товариство авторів Великобританії (SoA) запустило надзвичайний фонд, який налічує більше 800 000 фунтів стерлінгів, для авторів, щоб полегшити їхню фінансову нестабільність. Близько 30 млн євро виділено на галереї, соціально-культурні центри, а також на видавничу діяльність у Німеччині. Зіткнувшись із кризою в галузі охорони здоров'я COVID-19, Національний книжковий центр (CNL) Франції виділив 1 млн євро для авторів книг у вигляді прямої соціальної допомоги; 500 000 євро для франкомовних книжкових магазинів за кордоном; 500 000 євро – невеликим видавництвам.

Для отримання докладного і всебічного стану втрати доходів авторів і перекладачів у результаті пандемії, її наслідків для окремих осіб і книжкової індустрії в цілому, Європейська рада письменників (European Writers' Council, EWC), яка представляє 150 000 професійних авторів та перекладачів із 41 організації з 27 країн, провела опитування в період із 30 березня до 24 квітня 2020 р. під назвою «Економічний вплив COVID-19 на письменників і перекладачів в європейському книжковому секторі» [1].

За даними цього опитування, 64 % європейських авторів зазнали скорочення доходів через відстрочку запланованої публікації своїх робіт, а 40 % очікують фінансових втрат через відкладені контракти і зниження авансів роялті. Оскільки багато видавничих і книжкових заходів перейшло в різні цифрові формати, авторам і перекладачам не було надано достатніх коштів для оплати. Під час читань онлайн автори стикалися з відсутністю усталеної системи оплати праці, прямих варіантів ліцензування авторських прав або юридично обов'язкових умов, а також із тим, що онлайн-портали часто не могли заплатити. EWC звертає увагу на проблеми, пов'язані з переміщенням

у цифровому просторі: значно зросло піратство електронних книг, для збільшення продаж знижено ціни на електронні книги під час найвищих рівнів зараження в Європі, і більш широко почали використовуватися недорогі моделі позик і підписок без справедливої винагороди для авторів.

Щороку європейський книжковий ринок поповнюється 575 000–600 000 новими виданнями. Через кризу у сфері охорони здоров'я багато книг із видавничих програм 2020 р. року переносяться на наступний рік, і EWC прогнозує, що в наступному році буде опубліковано на 100 000–150 000 нових книг менше.

Європейська рада письменників закінчує своє дослідження 37 рекомендаціями, призначеними для європейських держав, які повинні бути виконано в короткостроковій, середньостроковій і довгостроковій перспективах. Ці заходи включають транспонування глави 3 Директиви про авторське право, створення механізмів компенсації, більш сприятливих для авторів, і підтримку цифрової діяльності. EWC також рекомендує другу хвилю допомоги книжковому сектору через кілька місяців, а також європейський план підтримки і заохочення читання.

У середньостроковій перспективі EWC закликає до створення права кредитування в усіх європейських країнах і системам цифрового кредитування, які вважають за краще модель ліцензування, а не обмеження і виключення з авторського права.

У довгостроковій перспективі EWC хоче бачити дієві заходи щодо боротьби з онлайн піратством, гармонізацію умов праці та систем соціального забезпечення всіх авторів, боротьби з монополіями в книжковому секторі.

Отже, лише тісна взаємодія між політикою в галузі авторського права, культурною політикою, економічною політикою і регіональним розвитком може сприяти істотному захисту та інноваційному потенціалу всієї книжкової індустрії Європи під час і після нинішньої кризи.

Список використаної літератури

1. The economic impact of COVID-19 on writers and translators in the European book sector 2020. URL: http://europeanwriterscouncil.eu/wp-content/uploads/2020/06/EWC-Survey-Economic-Impact-of-Covid19_11062020.pdf.

References

1. (2020). The economic impact of COVID-19 on writers and translators in the European book sector 2020. Retrieved from <http://europeanwriterscouncil.eu/wp->

content/uploads/2020/06/EWC-Survey-Economic-Impact-of-Covid19_11062020.pdf. [In English].

UDC 655.4/.5

Larysa Lytvynova,

ORCID 0000-0002-5802-3681,

Candidate of Sciences in Social Communications, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: nbvtender@ukr.net

FROM AUTHOR TO PUBLISHER: COVID-19 AND THE BOOK INDUSTRY IN EUROPE

The consequences of COVID-19 on the book industry in Europe and the activities of the European Writers' Council in this context are considered.

Keywords: book industry, copyright agreement, COVID-19, Europe, European Writers' Council.

УДК 027.021(477):[025.4.036]

Масловська Світлана Миколаївна,

ORCID 0000-0002-3828-6732,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: negretova34@gmail.com

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проаналізовано змістовне наповнення вебсайтів провідних українських бібліотек у контексті інформаційного забезпечення бібліотекознавчих досліджень.

Ключові слова: бібліотекознавчі дослідження, бібліотекознавча література, віртуальні бібліотечні проекти, інформаційні ресурси.

Ефективність проведення сучасних бібліотекознавчих досліджень дедалі більше залежить від застосування новітніх інформаційних технологій на основі інтегрованої системи збирання, опрацювання та обміну інформацією. Адаптуючись до нових викликів суспільства,

бібліотеки активно використовують нові форми спілкування в системі соціальних комунікацій – віртуальний простір. До прикладу розглянемо офіційні вебсайти таких провідних українських бібліотек: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка.

Вагома роль в інформаційному забезпеченні бібліотечної галузі належить Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), зокрема Інституту бібліотекознавства, який є координуючим науково-дослідним та науково-методичним центром НБУВ, бібліотечно-інформаційної системи НАН України у галузі бібліотекознавства та бібліотечно-інформаційної діяльності. Інститут розробляє теоретико-методологічні та прикладні засади розвитку бібліотечної справи і бібліотекознавства, організовує спеціалізований фонд як базову основу проведення науково-дослідної роботи у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, створює довідково-пошуковий апарат, надає можливість користування спеціалізованими інформаційними ресурсами Інституту. Статус НБУВ як національної та наукової бібліотеки визначає напрями її діяльності: формування інтегрованого наукового ресурсу України в електронному середовищі, і реалізація низки масштабних національних науково-інформаційних проєктів. Насамперед це електронні каталоги (далі ЕК) НБУВ, реферативна база даних (далі БД) «Україніка наукова», електронна бібліотека «Наукова періодика України», цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. Окремо для бібліотечних фахівців створена спеціалізована електронна бібліотека «Бібліотекознавча література», яка дозволяє здійснювати багатоаспектний пошук фахових джерел: за ключовими словами, авторами, роками видання, назвами та предметними рубриками. Бібліотека надає посилання до різноманітних баз даних: ЕК НБУВ; каталогу зали бібліотекознавчої літератури; літератури з книгознавства; дослідження рукописних та архівних фондів; публікації співробітників НБУВ (2003–2018), зокрема, ця БД була сформована співробітниками читальної зали бібліотекознавчої літератури Інституту бібліотекознавства; наукова електронна бібліотека; реферативна інформація; автореферати дисертацій; віртуальна бібліографічна довідка та інформаційні ресурси Інтернету, де надано повнотекстовий доступ до бібліотекознавчих періодичних

і продовжуваних видань України: «Бібліотечний вісник» (1993–2020), «Библиотеки национальных академий наук; проблемы функционирования, тенденции развития: научно-практический и теоретический сборник», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» (з 2008 р.), «Вісник Книжкової палати України» (2009–2020), «Наукові праці НБУВ» (з 2009 р.) та ін. Складником джерельної бази для дослідників бібліотечної справи є архів тематичних електронних виставок з актуальних проблем бібліотекознавства, підготовлені спіробітниками читальної зали бібліотекознавчої літератури Інституту бібліотекознавства, а також оцифровані унікальні видання зі спеціалізованого бібліотекознавчого фонду, які мають історичне і культурне значення. Так, у розділі «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини» сайту НБУВ представлені: «Книжний вісник» (1919), «Бібліотечний журнал» (1925–1926), «Журнал бібліотекознавства та бібліографії» (1927–1930), праці визначних бібліотекознавців: Д. Балики, Ю. Меженка та інших.

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (НБУ ім. Ярослава Мудрого) – провідний державний культурний, освітній, науково-інформаційний заклад, робить вагомий внесок у формування галузевого науково-довідкового ресурсу, в котрому у сконцентровано здобутки і напрацювання української бібліотечної і бібліографічної науки і практики, зокрема, Бібліотека працює над реалізацією наукового проекту «Українська бібліотечна енциклопедія», який є першою спробою в історії вітчизняної бібліотечної галузі сформувати систематизований звід концептуально організованих і апробованих відомостей. Заслуговує на увагу змістовний і глибокий сайт «Бібліотечному фахівцю» НБУ ім. Ярослава Мудрого. Інформація оперативно актуалізується і представлена за розділами: офіційна інформація, бібліотеки України, національні бібліотеки, сторінка дослідника, статистична аналітика та ін. На сайті систематично оновлюється список нових надходжень, подається зміст останніх номерів часопису «Бібліотечна планета» та щоквартальні статті із зарубіжної фахової періодики.

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника (ЛННБ України ім. В. Стефаника) є однією з провідних науково-дослідних установ у галузях бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства та ін. Інституція здійснює широкомасштабні дослідження української книги й періодики XVIII

– початку ХХ ст., здійснює багатомні науково-довідкові видання, численні бібліографічні покажчики, ґрунтовні наукові та наукопопулярні праці. Для дослідників бібліотечно-інформаційної галузі будуть цікавими електронні ресурси ЛННБ України ім. В. Стефаніка, де представлено повнотекстові матеріали видань: «Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка», «Анотований бібліографічний покажчик літератури з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства» за 2009–2020 рр., електронні каталоги бібліотек світу та України.

Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка (далі ХДНБ ім. В. Г. Короленка) – найбільша бібліотека Харкова і сходу України, друга за книгофондом після НБУВ бібліотечна установа України. Кабінет бібліотекознавства імені Л. Б. Хавкіної ХДНБ ім. В. Г. Короленка активно застосовує нові технології у висвітленні історико-бібліотекознавчої спадщини, створенні інформаційних ресурсів, віртуальних проєктів. Так, у 2013 р. був створений російськомовний інтерактивний плакат «Кабінет библиотекведения им. Л. Б. Хавкиной: к 110-летию со дня основания» – інформаційний ресурс з інтерактивною навігацією, представлений у форматі плаката, тобто наочного зображення, супроводженого коротким текстом, графікою, звуком тощо. Інформацію в плакаті можна умовно розділити на дві категорії: історію Кабінету та сучасні напрями його діяльності. Матеріал представлений в різних формах: фактографічної довідки, відеофільму, фотогалереї, віртуальної книжкової виставки, карти, бібліографічного списку. Не залишається поза увагою започаткований Бібліотекою у 2014 р. науково-довідковий ресурс «Бібліотечна енциклопедія Харківщини», мета якого – інтелектуальна інтеграція для виявлення загального здобутку бібліотечної галузі регіону та його популяризація.

Безумовно, структурована та систематизована фахова електронно-інформаційна база даних на веб-сайтах бібліотек, простий та зручний доступ до відповідних інформаційних джерел, а також сучасні електронні засоби комунікації сприяють виробленню ґрунтовніших знань, надаючи широкому загалу спеціалістів бібліотечно-інформаційної галузі вагомі інтелектуальні активи для наукових здобутків. Водночас інтеграція фахових бібліотечних ресурсів провідних українських бібліотек на єдиній програмній платформі і за єдиною концепцією представлення знань дозволить виявити

оригінальні можливості отримання нових комплексних інформаційних бібліотечних продуктів і сервісів, дасть змогу залучити їх для повноцінного надання користувачам бібліотекознавчих інтелектуальних надбань.

UDC 027.021(477):[025.4.036]

Svitlana Maslovska,

ORCID 0000-0002-3828-6732,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: negretova34@gmail.com

INFORMATION SUPPORT OF LIBRARY RESEARCH

The article analyzes the website content of the leading Ukrainian libraries in the context of information support of library research.

Keywords: library research, library science literature, virtual library projects, information resources.

УДК 004.774:001.103.2]:027.54(477.83-25)

Мельник-Хоха Галина Ярославівна,

ORCID 0000-0001-7357-2163,

молодший науковий співробітник відділу бібліотекознавства,

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника,

Львів, Україна

e-mail: galja-m@ukr.net

ВПЛИВ ВІДДАЛЕНОГО РЕЖИМУ РОБОТИ НАУКОВЦІВ НА ВІДВІДУВАНІСТЬ ПЕРЕДПЛАЧЕНИХ РЕСУРСІВ ЛЬВІВСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. СТЕФАНИКА

Проведено аналіз відвідувань читачами в онлайн-режимі передплачених ресурсів, доступних у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника. Запропонована модель взаємодії з читачами, яка дозволить уникнути падіння активності.

Ключові слова: передплачені ресурси, EBSCO, відвідуваність, віддалений режим, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника.

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника (ЛННБ України ім. В. Стефаника) забезпечує користувачів доступом до вітчизняних та зарубіжних баз даних наукової та науково-популярної інформації, електронних бібліотек, які знаходяться у відкритому доступі, а також індексованих ресурсів та наукометричних баз даних. З метою забезпечення користувачів установ та інституцій Національної академії наук України Бібліотека пропонує онлайнвий доступ до повнотекстових та реферативних баз даних на тестовій (тимчасово відкриті) та передплаченій основі у своїй локальній комп'ютерній мережі.

У рамках співпраці ЛННБ України ім. В. Стефаника з виробниками наукових інформаційних продуктів EBSCO Information Service GmbH (Асоціація «форматіо-Консорціум», ТзОВ «Інформатіо») укладено договір про надання доступу до передплачених продуктів Academic Search Complete (ASComplete) та Energy & Power Source (EBSCO Energy). Зазначені бази містять значну кількість інформації, яка охоплює різні галузі наукових знань, як суто гуманітарні, так і технічні. EBSCO Energy надає доступ до чотирьох сотень повнотекстових журналів, які містять новітні дослідження в галузі атомної енергетики, поновлюваних джерел енергії, у нафтогазовій промисловості, вивченні природного газу, вугілля і електрогенеруванні та відновлювальній енергетиці. Крім того, що вкрай важливо, EBSCO Energy містить сотні повнотекстових звітів про енергетичну галузь та дослідження специфічного ринку енергоресурсів. На додаток до широкого вибору наукової інформації, EBSCO розробило сотню інтерфейсів, які дозволяють користувачу повноцінно та різнобічно взаємодіяти з ядром системи [1].

Причина низької уваги читача до таких широких можливостей є комплексною. Незадовільна ситуація з відвідуваністю передплачених ресурсів різко погіршилась у період обмежень на соціальні контакти, накладених центральними органами виконавчої влади України у відповідь на поширення коронавірусної інфекції (COVID-19). Для наочності проведено порівняння активності читачів, яка виражена пошуковими запитами до передплачених ресурсів, у лютому та квітні 2020 (див. рис. 1). Різке падіння відвідуваності насамперед пов'язано з механізмом організації доступу до передплачених ресурсів.

Можливість скористатись цією послугою надається лише з комп'ютерів локальної мережі Бібліотеки. Фактично, дані за квітень 2020 р. показують відвідування вищезазначених ресурсів працівниками Бібліотеки, які не могли виконувати службові обов'язки у віддаленому режимі. Отже, перебували на робочому місці і мали доступ до локальної мережі.

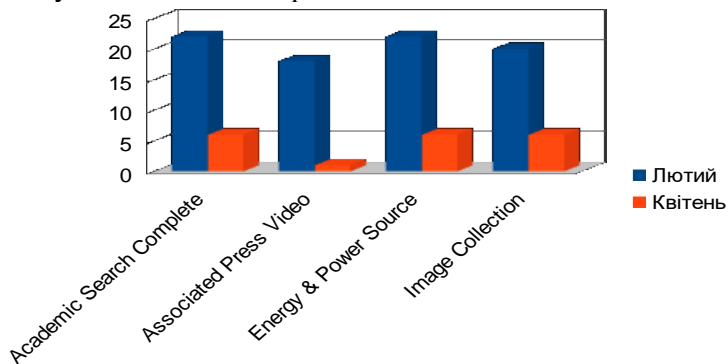

Рис. 1. Порівняльна відвідуваність передплатених ресурсів ЛННБ України ім. В. Стефаніка

Крім підрахунку загальної відвідуваності з січня по червень 2020 р. ми можемо оцінити зріз запитів до наукових інформаційних продуктів EBSCO за галузями наукових знань (див. рис. 2). Як видно з рис. 2, найбільшу увагу читачі приділяли саме гуманітарним напрямкам у наукових дослідженнях, насамперед політичним наукам та державному управлінню.

Рис. 2. Відвідуваність передплатених ресурсів ЛННБ України ім. В. Стефаніка за галузями наукових знань

Таким чином, в умовах карантинних обмежень організація доступу до передплачених ресурсів, організована в ЛННБ України ім. В. Стефаніка, виявилася недостатньо адаптованою до віддаленого режиму роботи. Основна причина, окрім низької обізнаності науковців регіону з можливостями Бібліотеки в сфері організації доступу до повнотекстової наукової та технічної інформації, є спосіб одержання цієї інформації. Ми маємо передбачити ймовірність повторного введення обмежень на соціальні контакти і внести корективи у роботу подібних систем надання інформаційних послуг як в ЛННБ України ім. В. Стефаніка, так і в інших бібліотеках. Найкращим способом є впровадження системи авторизації читачів з читацьким квитком, який фактично є їхнім унікальним ідентифікатором. У разі успішної реєстрації читача Бібліотека виступатиме в ролі шлюзу, який одержуватиме за запитом зі своєї IP-адреси необхідне видання та пересилатиме його на локальний комп'ютер замовника.

Зрозуміло, що впровадженню такого механізму одержання доступу до передплачених ресурсів має передувати підписання додаткової угоди з надавачем послуги та організація відділом інформаційного та комп'ютерного забезпечення необхідних технічних робіт. Станом на сьогодні накопичено відповідний значний досвід кастомізації інтерфейсів EBSCO, наприклад у Мерілендському університеті (University of Maryland University College) [2]. Проте в умовах, що склались станом на літо 2020 р., в умовах обмеженого доступу до передплачених ресурсів і з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19 ці роботи видаються життєво необхідними.

Список використаної літератури

1. Nelson R., Kummerer M. EBSCO: A Ten Year Retrospective and View Toward the Future. *Library Hi Tech*. 1993. N 11 (3). P. 37–49. Doi: dx.doi.org/10.1108/eb047893.
2. Fu L., Thomes C. Implementing discipline-specific searches in EBSCO Discovery Service. *New library world*. 2014. N 115 (3/4). P. 102–115. Doi: doi.org/10.1108/NLW-01-2014-0003.

References

1. Nelson, R., & Kummerer, M. (1993). EBSCO: A Ten Year Retrospective and View Toward the Future. *Library Hi Tech*, 11 (3), 37-49. dx.doi.org/10.1108/eb047893. [In English].
2. Fu, L., & Thomes, C. (2014). Implementing discipline-specific searches in EBSCO Discovery Service. *New library world*, 115 (3/4), 102-115. doi.org/10.1108/NLW-01-2014-0003. [In English].

UDC 004.774:001.103.2]:027.54(477.83-25)

Halyna Melnyk-Khokha,

ORCID 0000-0001-7357-2163,

Junior Research Associate of the Department of Library Science,

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv,

Lviv, Ukraine

e-mail: galja-m@ukr.net

APPLYING THE ONLINE SERVICE AND ITS INFLUENCE ON A VISITING SUBSCRIPTION-BASED RESOURCES IN THE V. STEFANYK NATIONAL SCIENTIFIC LIBRARY OF UKRAINE IN LVIV

The statistics of using subscription-based service in V. Stefanyk National Science Library of Ukraine in Lviv have been analyzed. The model of online interaction with library customers to avoid visit drop during quarantine was offered.

Keywords: subscription-based resources, EBSCO, customer activity, remote service, V. Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv.

УДК 027.54(94):[001.895+025.4.03]

Мирончук Олена Аркадіївна,

ORCID 0000-0003-0061-3563,

молодший науковий співробітник,

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»,

Київ, Україна

e-mail: myronchuk@meta.ua

ІННОВАЦІЙНИЙ ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ АВСТРАЛІЇ

Праналізовано пошукову систему Trove Національної бібліотеки Австралії як проект збереження культурної та історичної спадщини та приклад інноваційного доступу до інформації.

Ключові слова: Національна бібліотека Австралії, Trove, інновації, інформація, пошукова система.

Стрімкий розвиток сучасного інформаційного суспільства передбачає вдосконалення та покращення шляхів доступу до

інформації, її поширення та обміну нею. Бібліотечні електронні інформаційні ресурси стають дедалі ефективнішим засобом комунікації, а інноваційні технології передачі та обміну інформацією – одним із головних стратегічних пріоритетів інформаційно-бібліотечної діяльності сучасної бібліотеки.

Чималий досвід у сфері накопичення, збереження, надання доступу та обміну інформаційними ресурсами має Національна бібліотека Австралії (далі НБА). Вона першою на континенті започаткувала створення проєктів із формування зібрань суспільнозначущих електронних ресурсів. У грудні 2009 р. НБА запустила програмний продукт і сервіс під назвою Trove (*англ.* скарб, скарбниця) – «нову революційну безкоштовну пошукову систему, котра забезпечує широкий доступ громадськості до інформації», яка мала на меті зібрати воедино національні колекції історичної спадщини усіх культурних, науково-дослідних і громадських установ Австралії [4].

На перших порах пошукова система передбачала широкий спектр спільних бібліотечних послуг і була створена на базі проєкту з оцифрування газет, використовуючи платформу з відкритим вихідним кодом. Програмне забезпечення дало можливість реалізувати оптичне розпізнавання символів для автоматичного перетворення зображень газет у цифровий формат таким чином, що зображення сторінок трансформувалося у слова, які можна шукати, на відміну від зображень газетних сторінок [1]. Однак комп'ютерна програма допускала окремі помилки у словах, тому користувачі онлайн допомагали виправляти отриманий текст. Для редагування та перевірки достовірності та правильності онлайн-записів було залучено 53 462 волонтера, як правило, дослідників сімейної історії, які виконували цю роботу на добровільних засадах [2].

Система Trove пропонує кілька категорій для пошуку: книги, журнали та статті; малюнки та фотографії; австралійські газети (1803–1954); щоденники, листи, архіви; карти; музика, звук і відео; архів сайтів (1996 – до тепер); персоналії та організації. На відміну від пошукової системи Google, яка надає список веб-сайтів, Trove, використовуючи механізм OAI (Open Archives Initiative), відображає посилання на елементи і спрямовує користувачів безпосередньо до джерела [1].

Новий мережевий ресурс об'єднав фонди більше 1000 бібліотек та культурних установ по всій країні і забезпечив доступ до понад

90 млн одиниць зберігання, які містять інформацію про Австралію і австралійців. Так, в онлайн-архіві Trove на кінець 2019 р. було розміщено 221 070 605 газетних статей із 22 млн газетних сторінок, витоки яких сягають сіднейської Sydney Gazette 1803 р. [2]. На розробку цього сервісу, над яким працювала проєктна група з п'яти розробників, знадобилося три роки.

У червні 2020 р. Національна бібліотека Австралії презентувала оновлену та вдосконалену версію порталу цифрової спадщини Trove, на модернізацію якої знадобилося чотири роки. Сьогодні портал пропонує безкоштовний доступ до більш ніж 6,5 млрд джерел про минуле Австралії. Модернізований веб-сайт Trove (trove.nla.gov.au) має новий логотип та оновлений користувацький інтерфейс із розширеними функціями пошуку і обміну, а також мобільної оптимізації, що робить його більш доступним інструментом для широкої аудиторії [3].

У 2009 р. Trove складався в основному з друкованого контенту, а зараз близько 90 % історичних ресурсів припадає на цифровий контент. На початковому етапі основними учасниками проєкту були бібліотеки. На сьогодні дані Trove включають також інформацію мистецьких галерей, музеїв, архівів, історичних товариств, засобів масової інформації, дослідницьких організацій та зарубіжних установ. Національний портал цифрової спадщини надає користувачам можливість безкоштовного доступу до найбільших австралійських колекцій у світі [3].

У 2016–2020 рр. на модернізацію Trove австралійський уряд виділив 24,4 млн дол. США. Сьогодні охоплення Trove поширюється також на віддалені і сільські райони країни, онлайн-портал щодня залучає близько 68 000 відвідувачів. Інтегровані системи управління контентом дозволяють отримувати доступ до найменших одиниць зберігання, генерувати тисячі записів з одного документа. Ще однією важливою особливістю нової системи Trove є біографічна індексація.

Сьогодні Trove трансформується і виходить далеко за межі своєї початкової мети. Це – не лише єдине програмне забезпечення, а своєрідна екосистема, в якій кожен компонент відіграє важливу роль у наданні послуг, а саме: сервіс виявлення; цифровий репозиторій; агрегатор для зберігання метаданих від партнерських організацій; спільна каталогізована база даних; каталог установ, залучених до процесу збору інформації; допоміжна пошукова служба; інтерфейс

програмування додатків; читацький форум; співтовариство однодумців; платформа, на якій будуються нові знання [4].

Таким чином, електронні інформаційні ресурси Національної бібліотеки Австралії постійно розвиваються та вдосконалюються, впровадження нових технологій стимулює розвиток інноваційного доступу до інформації відповідно до вимог часу та зростаючих потреб користувачів, а також є ефективними інструментами для обміну інформацією і просування бібліотеки в цифровому просторі.

Список використаної літератури

1. Рудычева Н. Национальная библиотека Австралии использует открытый код. *CNews*. 2010. April. 28. URL: https://www.cnews.ru/news/line/natsionalnaya_biblioteka_avstralii_ispolzuet.
2. Evans S. The quiet, detail-obsessed people behind a great Australian resource. *The Canberra Times*. 2019. January. 12. URL: <https://www.canberratimes.com.au/story/5998761/the-quiet-detail-obsessed-people-behind-a-great-australian-resource/#gsc.tab=0>.
3. Maeve B. National Library of Australia launches new and improved Trove. *The Canberra Times*. 2020. June. 27. URL: <https://www.canberratimes.com.au/story/6808861/national-library-updates-its-treasure-trove/#gsc.tab=0>.
4. What is Trove. *National Library of Australia*: [web-site]. URL: <https://trove.nla.gov.au/about/what-trove>

References

1. Rudycheva, N. (2010, April 28). Natsionalnaia biblioteka Avstralii ispolzuet otkrytyi kod [The National Library of Australia uses open code]. *CNews*. Retrieved from https://www.cnews.ru/news/line/natsionalnaya_biblioteka_avstralii_ispolzuet [In Russian].
2. Evans, S. (2019, January 12). The quiet, detail-obsessed people behind a great Australian resource. *The Canberra Times*. Retrieved from <https://www.canberratimes.com.au/story/5998761/the-quiet-detail-obsessed-people-behind-a-great-australian-resource/#gsc.tab=0>. [In English].
3. Maeve, B. (2020, June 27). National Library of Australia launches new and improved Trove. *The Canberra Times*. Retrieved from <https://www.canberratimes.com.au/story/6808861/national-library-updates-its-treasure-trove/#gsc.tab=0>. [In English].
4. What is Trove. *National Library of Australia*: [web-site]. Retrieved from <https://trove.nla.gov.au/about/what-trove>. [In English].

UDC 027.54(94):[001.895+025.4.03]

Elena Myronchuk,

ORCID 0000-0003-0061-3563,

Junior Research Associate,

Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: myronchuk@meta.ua

INNOVATIVE ACCESS TO INFORMATION: PRACTICE AND EXPERIENCE OF THE NATIONAL LIBRARY OF AUSTRALIA

The Trove search engine of the National Library of Australia is analyzed as a project to preserve cultural and historical heritage and an example of innovative access to information.

Keywords: National Library of Australia, Trove, innovation, information, search engine.

УДК 02:005.963]:027.5 (477.83-25) 02:005.963

Мудроха Валентина Олександрівна,

ORCID 0000-0001-9508-227X,

кандидат наук із соціальних комунікацій,

завідувачка відділу бібліотекознавства,

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника

Львів, Україна

e-mail: mudrokhavalentyna@gmail.com

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ФАХІВЦІВ: СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА»

Акцентовано на необхідності трансформації бібліотечної освіти у контексті розвитку бібліотечної справи. Висвітлено роль національної бібліотеки у формуванні професійних компетенцій майбутніх бібліотечних фахівців.

Ключові слова: бібліотечна освіта, бібліотекар-фахівець, професійна компетенція, наукова бібліотека, інформаційні технології, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника.

Упровадження нових напрямів підготовки висококваліфікованих бібліотечних кадрів є важливим фактором прискорення модернізації бібліотечної галузі загалом, формування та широкомасштабного використання електронних інформаційних ресурсів зокрема. Радикальні зміни технологічної й технічної бази бібліотек, освоєння нових форм і методів діяльності призвели до неминучої потреби у нових професійних та особистих якостях працівників.

Ринок праці і кадрів переживає глобальні зміни, відбувається розподіл і перерозподіл бібліотечних спеціалістів у відношенні з

іншими галузями народного господарства і навпаки. Наявна система підготовки бібліотекарів застаріла, вона не гнучка, мало враховує реальні потреби бібліотек, відстає від міжнародних стандартів та світових тенденцій бібліотечної освіти. Серед основних викликів, які постали перед бібліотечною спільнотою, є трансформація бібліотечної освіти у контексті розвитку бібліотечної галузі та міжнародних бібліотечних трендів; залучення вітчизняних бібліотек у формування контенту освітніх програм та нових підходів щодо підготовки інформаційно-бібліотечних фахівців. Активізація процесів європейської інтеграції, розвиток відкритого інформаційного суспільства зумовлює вироблення концептуальної моделі підготовки сучасного бібліотекаря та бібліотекаря майбутнього [1].

Підготовка бібліотечних кадрів в Україні за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» здійснюється у 24 навчальних закладах I–II р. а. та 5 навчальних закладах III–IV р. а. Щороку ці навчальні заклади випускають понад 400 бібліотечних фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів молодший спеціаліст, бакалавр та магістр для роботи у бібліотеках, архівах та інформаційно-аналітичних службах.

Базовими категоріями універсальних компетенцій майбутніх бібліотечних фахівців вітчизняними дослідниками розглядаються системне і критичне мислення, розробка та реалізація проєктів, командна робота й лідерство, комунікація, самоорганізація і саморозвиток [2]. Зкладами освіти, на підставі аналізу ринку праці та з урахуванням професійних стандартів, визначено такі категорії професійних компетенцій: професіоналізація, інформаційна культура, професійна етика. Саме тому процес навчання передбачає тісний контакт профільних кафедр закладів вищої освіти з провідними бібліотеками країни, залучаючи до процесу викладання фахівців із великим практичним досвідом. Це сприяє актуалізації знань, які отримують студенти, розвитку мотивації до вивчення дисциплін, зв'язку теорії з практикою [3].

У Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника (далі ЛННБ України ім. В. Стефаника) останніми роками спостерігається стійка тенденція до упровадження та широкого використання новітніх інформаційних технологій. Установа упевнено перетворюється на сучасний інформаційний центр з інтегрованою автоматизованою технологією виконання бібліотечно-

інформаційних процесів. У зв'язку з нестримною модернізацією бібліотечних технологій, змінами у задоволенні інформаційних потреб користувачів, появою нових інформаційних каналів книгозбірня потребує молодих кваліфікованих кадрів. Зважаючи на необхідність розвитку професійних компетенцій студентів, із метою забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих фахівцях, між ЛННБ України ім. В. Стефаника, Львівським національним університетом імені Івана Франка і Національним університетом «Львівська політехніка» укладено угоди про партнерство й ділове співробітництво, спрямоване на розробку і впровадження комплексу заходів щодо підготовки висококваліфікованих бібліотечних кадрів.

Зі свого боку ЛННБ України ім. В. Стефаника проводить навчальні, виробничі та переддипломні практики студентів, які на базі бібліотеки вивчають історію, структуру та організацію діяльності книгозбірні, знайомляться з регламентуючими, науково-методичними, нормативними та інструктивно-технологічними документами. Практична підготовка студентів спрямовується на оволодіння професійних умінь та навичок роботи. Під керівництвом провідних фахівців установи практиканти отримують досвід роботи у модулях автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи Alerh, залучаються до формування бібліографічних покажчиків, беруть участь в обслуговуванні користувачів.

У рамках вищезазначених угод під керівництвом заступника генерального директора з наукової роботи ЛННБ України ім. В. Стефаника, доктора наук із соціальних комунікацій, професора Л. В. Снісарчук організовуються стажування викладачів цих вищих навчальних закладів. Стажування здійснюються згідно плану наукової роботи установи та індивідуальних планів стажерів з метою підвищення їхньої кваліфікації. Заходи зі стажування включають участь у наукових конференціях, науково-теоретичних та науково-практичних семінарах, круглих столах. Результатом стажування є публікації у фахових виданнях ЛННБ України ім. В. Стефаника «Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: збірник наукових праць» і «Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства».

Підсумовуючи вищевикладене, підкреслимо, що поява нових технологій і зміни суспільних потреб в інформації призводять до докорінної трансформації бібліотечної галузі, яка перетворюється в

одну з потужних галузей інформаційної індустрії. Сучасний користувач очікує від бібліотекаря, насамперед, якісного бібліотечно-інформаційного обслуговування, що забезпечується застосуванням ефективних пошукових тактик та інтелектуальних стратегій на базі максимального використання світових документних ресурсів. Сьогодні є нагальна потреба у нових підходах до підготовки бібліотекарів, що потребує розробки концепції сучасної освітньої програми для майбутніх бібліотечних фахівців, максимально прикладної орієнтації навчального процесу та ширшої взаємодії профільних закладів освіти і бібліотек.

Список використаної літератури

1. Новальська Т. В. Бібліотечно-інформаційна освіта в КНУКиМ в контексті історії та сьогодення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. С. 125–132.
2. Соляник А. А. Культуроцентрическая модель модернизации высшего библиотечно-информационного образования. *Вісник Харківської державної академії культури. Сер.: Соціальні комунікації*. Харків, 2013. Спецвип. 40. С. 31–41.
3. Шемаєва Г. В. Інноваційна модель бібліотечної освіти: перспективи реалізації. *Вісник Харківської державної академії культури. Сер.: Соціальні комунікації*. Харків, 2013. Спецвип. 40. С. 43–49.

References

1. Novalska, T. V. (2019). Bibliotechno-informatsiina osvita v KNUKiM v konteksti istorii ta sohodennia [Library and information education at KNUKiM in the context of history and the present]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Record Studies. Informology, 1*, 125-132. [In Ukrainian].
2. Solianyk, A. A. (2013). Kulturocentricheskaia model modernizacii vysshego bibliotечно-informatcionnogo obrazovaniia [Cultural-centric model of modernization of higher library and information education]. *Visnyk Kharkivskoi Derzhavnoi Akademii Kultury. Ser. Sotsialni komunikatsii, 40*, 31-41. Kharkiv, Ukraine. [In Russian].
3. Shemaieva, H. V. (2013). Innovatsiina model bibliotечноi osvity: perspektyvy realizatsii [Innovative model of library education: prospects for implementation]. *Visnyk Kharkivskoi Derzhavnoi Akademii Kultury. Ser. Sotsialni komunikatsii, 40*, 43-49. Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 02:005.963]:027.5 (477.83-25) 02:005.963

Valentyna Mudrokha,

ORCID 0000-0001-9508-227X,

Candidate of Sciences in Social Commucation,

Head of the Department of Library Science,

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv,

Lviv, Ukraine

e-mail: mudrokhavalentyna@gmail.com

**THE ROLE OF THE NATIONAL LIBRARY IN THE FORMATION OF
PROFESSIONAL COMPETENCIES OF SPECIALISTS: SPECIALTY 029
«INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL AFFAIRS»**

Emphasis is placed on the need to transform library education in the context of library development. The role of the national library in the formation of high competence librarians is highlighted.

Keywords: library education, specialist librarian, professional competence, scientific library, information technologies, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv.

УДК 025.135: 004.773.3]:027.54(477.83-25)

Олексів Світлана Василівна,

ORCID 0000-0003-4503-280X,

молодший науковий співробітник,

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника,

Львів, Україна

e-mail: svitlana901@ukr.net

**ОБСЛУГОВУВАННЯ ВІДДАЛЕНИХ КОРИСТУВАЧІВ
ЛЬВІВСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. СТЕФАНИКА
ШЛЯХОМ ЕЛЕКТРОННОГО ДОСТАВЛЯННЯ
ДОКУМЕНТІВ**

Висвітлено особливості та визначено перспективи обслуговування віддалених користувачів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника шляхом надання послуги «Електронне доставляння документів», що зайняла вагоме місце в бібліотечно-інформаційному обслуговуванні віддаленого користувача на сучасному етапі розвитку інституції.

Ключові слова: бібліотека, інформаційний простір, електронне доставляння документів, віддалений користувач, дистанційне обслуговування віддалених користувачів, платні послуги, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника.

Електронне доставляння документів (ЕДД) – одна з інформаційних послуг, поява і становлення якої пов'язані зі швидким розвитком глобальних інформаційних мереж та вдосконаленням

інформаційно-комунікаційних технологій. У зв'язку зі стрімкими змінами сучасних реалій інформаційного простору відбувається модернізація і трансформація бібліотеки як соціального інституту, прослідковується переорієнтація у напрямках та формах діяльності книгозбірні, зокрема в обслуговуванні користувачів із метою оперативного надання запитуваної інформації. Комунікативна функція переживає зміни в сучасному суспільстві, так як спільнота трансформується, поширюється збагачення інформації, змінюється можливість її реалізації та надходження до віддаленого користувача. В епоху електронних комунікацій розвиваються нові способи та методи роботи з віддаленим користувачем. Це сприяє реалізації можливості надання даних для більшої кількості зацікавлених користувачів, які знаходяться за межами міста, області чи країни.

В Україні послуги з електронного доставляння документів надає щораз більша кількість бібліотек. На сайтах книгозбірень подано інформацію про умови та порядок надання цієї послуги. Важливим моментом у процесі виконання ЕДД є швидкість та інтенсивність зворотного зв'язку з користувачами, які отримують точну інформацію про швидкість опрацювання даних і про термін отримання запитуваних матеріалів.

Значним аспектом роботи Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (ЛННБ України ім. В. Стефаника) як інформаційно-аналітичного і соціокультурного центру є обслуговування віддалених користувачів, кількість яких невпинно зростає. Електронне доставляння документів запроваджена у 2016 р. як сервісна послуга на платній основі, вартість якої визначається «Переліком платних послуг, які надаються в ЛННБ України імені В. Стефаника і тарифами на них станом на 01.06.2020 р.». Нею зацікавилися і почали активно послуговуватися вітчизняні юридичні та фізичні особи (73,89 %), які перебували за межами міста, області чи країни, так і науковці та дослідники Польщі (19,21 %), Німеччини (3,43 %), Білорусі (2,46 %) та ін.

Електронне доставляння документів – складник технологічного моноциклу «Шлях вимоги користувача у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника» [1], котра реалізовується співробітниками відділу бібліотекознавства та відділів-фондоутримувачів, які на вимогу користувачів здійснюють пошук необхідних документів, виготовлення копій, оформлення супровідної документації та електронне доставляння копій.

Методичним підґрунтям послуги є технологічна інструкція «Шлях виконання електронного доставляння документів віддаленим користувачам», яка регламентує послідовність операцій процесу електронного доставляння документів – передавання електронних документів або електронних копій документів на традиційних носіях відповідними каналами зв'язку згідно замовлень користувачів інформації.

У процесі проведення ЕДД паралельно здійснюється формування страхового фонду документів. Цей ресурс створюється задля збереження документної інформації на випадок пошкодження чи втрати оригіналів документів, він є недоторканим і зберігається територіально відокремлено від оригіналів. Документи на паперових або мікроносіях скануються з розпізнаванням образів знаків або без нього. Замовлення виконуються працівниками відділів-фондоутримувачів упродовж 1–5 робочих днів (залежно від кількості позицій у замовленні). Сформоване замовлення надсилається користувачу впродовж 3–10 робочих днів (залежно від кількості позицій у замовленні).

У Бібліотеці в 2016 р. послугою ЕДД скористалося 38 читачів, із них іноземних – 9. Упродовж року було відправлено 8 987 сканкопій документів. У 2017 р. доставкою документів скористалося 47 віддалених користувачів, які отримали 5 654 копій. У 2018 р. установа отримала запити від 35 читачів, 5 з яких є жителями інших країн. Упродовж 2019 р. послугою скористалося 29 віддалених читачів. З початку 2020 р. було укладено 31 угоду з віддаленими користувачами про отримання 2 152 копій документів шляхом електронного доставляння.

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 3792-ХІІ від 23.12.1993 р. отримані копії видань дозволяється використати тільки для особистих наукових і освітніх цілей та забороняється тиражувати отримані копії, відтворювати їх у будь-якій формі, крім законодавчо дозволеної (однократна роздруковка електронного файлу), передавати на будь-якій основі отримані копії іншим особам або організаціям [2].

Отже, з кожним роком все більше зростає попит на послугу «Електронне доставляння документів» як серед українських, так і серед зарубіжних користувачів. Завдяки впровадженню цього сервісу простежується активізація діяльності наукових бібліотек, оптимізація інформаційного забезпечення користувачів, перебудова процесу

обслуговування читачів, яка в сучасних інформаційних реаліях є неминучою для кожної книгозбірні [3].

З метою впровадження оперативного задоволення інформаційних потреб віддалених користувачів Бібліотеці належить розробити організаційні заходи та теоретичні моделі з використанням міжнародного досвіду «Електронного доставляння документів». Задля удосконалення роботи цієї послуги необхідно: запровадити національну систему ЕДД; визначити цілісний підхід до використання автоматизованих бібліотечних технологій та програмного забезпечення у вітчизняних книгозбірнях; впровадити у бібліотеках єдину систему комплексного використання технічних засобів сканування; ввести єдину форму замовлення документів шляхом ЕДД у бібліотеках України.

Список використаної літератури

1. Прохоренко, О. Електронна доставка документів у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського: досвід упровадження. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 2. С. 12–16.
2. Розколупа Н. Електронна доставка документів і авторське право. *Бібліотечна планета*. 2005. № 4. С. 19–21.
3. Сокур О. МБА: розвиток взаємодії в електронному середовищі. *Бібліотека. Наука. Комунікація*: матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 3–5 жовт. 2017 р.). Київ, 2017. С. 93–96.

References

1. Prokhorenko, O. (2014). Elektronna dostavka dokumentiv u Derzhavni naukovo-pedahohichnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskooho: dosvid uprovadzhenia [Electronic delivery of documents in the V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine: experience of implementation]. *Bibliotechnyi Visnyk – Library Bulletin*, 2, 12-16. [In Ukrainian].
2. Rozkolupa, N. (2005). Elektronna dostavka dokumentiv i avtorske pravo [Electronic delivery of documents and copyright]. *Bibliotechna Planeta*, 4, 19-21. [In Ukrainian].
3. Sokur, O. (2017, October). MBA: rozvytok vzaïemodii v elektronnomu seredovyshchi [MBA: the development of interaction in the electronic environment]. In *Library. Science. Communication. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 93-96), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 025.135: 004.773.3]:027.54(477.83-25)

Svitlana Oleksiv,

ORCID 0000-0003-4503-280X,

Junior Research Associate of the Department of Library Science,

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv,

Lviv, Ukraine

e-mail: svitlana901@ukr.net

ELECTRONIC DOCUMENT DELIVERY SERVICE FOR REMOTE USERS IN THE VASYL STEFANYK NATIONAL SCIENTIFIC LIBRARY OF UKRAINE IN LVIV

The study presents the features of servicing remote users of the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv by providing the service «Electronic delivery of documents», which took an important place in the library and information services for remote users at the present stage of the library development. Prospects for using this service to meet the information needs of users have been identified.

Keywords: library, information space, electronic delivery of documents, remote user, service for remote users, paid services, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv.

УДК 37.050.9:394.2:002

Павленко Тетяна Степанівна,

ORCID 0000-0003-3244-7897,

науковий співробітник,

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського,
Київ, Україна

e-mail: tetana1806@gmail.com

«КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ І ПАМ'ЯТНИХ ДАТ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ» ЯК НАУКОВО-ОСВІТНІЙ РЕСУРС

Досліджено роль, основні завдання «Календаря знаменних і пам'ятних дат» у галузі освіти і педагогічної науки. Розглянуто його структуру, вимоги до наповнювання розділів.

Ключові слова: календар знаменних дат, рекомендаційний посібник, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського.

Потреба створювати календарі виникла у людей вже на початку цивілізації. Термін «календар» походить від латинського слова «calendarium» (боргова книга). Календар – одна із найважливіших складників людської культури. За допомогою календарної системи різні народи створювали свої річні цикли свят, що супроводжувалися лише їм відповідними обрядами [1, с.3–4]. Вже багато років

Календарі є невід'ємною частиною видавничої роботи більшості бібліотек, але, не дивлячись на всю подібність, а також єдину методику укладання, завершений продукт у всіх виходить різний, з властивою йому індивідуальністю.

Серед вторинної продукції, яку готує колектив Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (далі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), особливе місце посідає «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки». Він є важливим рекомендаційним посібником для інформаційного забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі України, який започатковано бібліотекою у 2002 р. Календар – це щорічне видання, мета якого – інформування науково-педагогічних кадрів, студентів, бібліотекарів про визначні події культурного та громадсько-політичного життя суспільства, ювілеї видатних діячів освіти, культури, громадсько-політичних діячів, закладів культури та освіти шляхом подання хронологічного переліку визначних дат з історії як світової, так і вітчизняної освіти, педагогіки, психології, філософії та інших суміжних галузей знань.

«Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки» щорічно друкується на шпальтах періодичних видань «Шкільна бібліотека плюс» та «Шкільний світ», повний текст видання доступний на веб-порталі ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського в рубриці «Бібліографічна продукція» (<https://dnpb.gov.ua/ua/>). Використання сучасних технологій у роботі бібліотеки дає нам змогу розпочати формувати Календар в електронному вигляді шляхом створення фактографічної бази даних у АІБС ІРБІС.

Видання готується із залученням широкої джерельної бази: інформаційних, довідкових, енциклопедичних та нових матеріалів, свого часу заборонених. При упорядкуванні Календаря враховуються зміни, які відбуваються в реформуванні й модернізації освіти України. Структура «Календаря знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки» визначена його цільовим і читацьким призначенням і має певні розділи.

Видання відкривається передмовою упорядника, який характеризує видання, його періодичність, цільове і читацьке призначення, принцип добору, літератури, її групування, подає відомості про бібліографічний опис матеріалу, допоміжні покажчики,

співпрацю з іншими установами, особами, які надали консультативну допомогу тощо. У першому розділі «Визначні дати року» ювілеї знаменних подій і особистостей подано без точних дат (числа й місяця), які з певних причин не встановлено. Виокремлено ювілейні дати виходу друком книжок видатного українського педагога В. О. Сухомлинського (1918–1970), ім'я якого присвоєно бібліотеці у 2003 р. Другий розділ «Визначні й пам'ятні дати за місяцями» містить ювілейні дати народження видатних учених із різних галузей науки, насамперед педагогіки та психології, сфери освіти, письменників, літературознавців, бібліотекознавців, основні міжнародні, державні та церковні свята, пам'ятні дати історичних громадсько-політичних подій. До кожної дати додається інформація, що стисло характеризує зміст події, явища. У третьому розділі «Науковці НАПН України – ювіляри 2020 року» окрім ювілейних дат провідних українських учених і науковців Національної академії педагогічних наук України подано також дати ювілярів іноземних членів академії.

Допоміжний апарат календаря складається з іменного покажчика, списку скорочень, списку використаних джерел.

Отже, створення Календаря – творча робота, яка вимагає від упорядників уміння орієнтуватися у великій кількості інформаційних, довідкових, енциклопедичних, архівних джерел, знання історичного й сучасного матеріалу. Календарі стали надійними джерелами інформації для наукових працівників, педагогів, студентів, бібліотекарів освітянських бібліотек. Вони необхідні в плануванні роботи, пошуку компетентної інформації про ту чи іншу подію або особистість, також сприяють підвищенню авторитету та іміджу бібліотеки.

Список використаної літератури

1. Климишин І. А. Актуальні проблеми календаря, хронології та пасхалії. Івано-Франківськ, 1999. 40 с.
2. Ніколюк Л. І. Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки: культурно-освітній аспект. *Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського*. 2008. Вип. 1. С. 190–199.

References

1. Klymyshyn, I. A. (1999). Aktualni problemy kalendaria, khronolohii ta paskhalii [Current issues of calendar, chronology and Easter]. Ivano-Frankivsk, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Nikoliuk, L. I. (2008). Kalendar znamennykh i pamiatnykh dat u haluzi osvity i pedahohichnoi nauky: kulturno-osvitnii aspekt [Calendar of significant and memorable dates in the field of education and pedagogical science: cultural and educational aspect].

Naukovi Pratsi Derzhavnoi Naukovo-Pedahohichnoi Biblioteki Ukrainy Imeni V. O. Sukhomlynskoho, 1, 190-199. [In Ukrainian].

UDC 37.050.9:394.2:002

Tetyana Pavlenko,

ORCID 0000-0003-3244-7897,

Research Associate,

V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: tetana1806@gmail.com

**«CALENDAR OF SIGNIFICANT AND MEMORABLE DATES IN THE
FIELD OF EDUCATION AND PEDAGOGICAL SCIENCE» AS A
SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESOURCE**

The role and main tasks of the «Calendar of significant and memorable dates» in the field of education and pedagogical science have been studied. Its structure and requirements for section filling are considered.

Keywords: calendar of significant dates, recommendation manuals, V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.2”2011/2020”

Пестрецова Лариса Андріївна,

ORCID 0000-0001-7970-6652,

завідувачка відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: pestretsova@nbuv.gov.ua

Білько Євгенія Миколаївна,

ORCID 0000-0002-5784-586X,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: bilko@nbuv.gov.ua

**ОРГАНІЗАЦІЯ КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ
В. І. ВЕРНАДСЬКОГО В УМОВАХ РОЗВИТКУ
ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
(2011–2020)**

Висвітлено стан системи комплектування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського період 2011–2020 рр., обумовлений розвитком інноваційних процесів у бібліотечній діяльності.

Ключові слова: бібліотека, інноваційні процеси, комплектування, інформаційні ресурси, обов'язковий примірник, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Сучасній системі формування фондів бібліотек притаманні різноманітність джерел надходжень документів, використання новітніх електронних засобів та автоматизація традиційних технологій комплектування. Методичні засади процесу комплектування постійно розвиваються, здійснюється систематичний аналіз зовнішнього документального потоку, триває постійний аналіз та відбір документів, оперативне замовлення та отримання документів на різних носіях інформації для поповнення бібліотечно-інформаційних ресурсів.

На стан комплектування фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) у 2011–2020 рр. суттєво вплинули такі фактори, як політична та економічна нестабільність суспільства, глобальні виклики, державна політика у сфері книговидання та книгорозповсюдження, зменшення фінансування бібліотечної галузі, рівень чинного законодавства з питань надсилання обов'язкового примірника документів (ОП), система інформування про підготовку і випуск літератури. Тому бібліотеки все частіше вдаються, поряд із традиційними, до альтернативних джерел комплектування, зокрема участі у загальнодержавних і відомчих програмах, використання благодійних фондів тощо. Зокрема, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського співпрацювала з Держкомтелерадіо в рамках видавничого проєкту «Українська книга» з метою поповнення власних фондів, а також для книгообміну з вітчизняними та іноземними установами. Так, за цією програмою у 2007–2016 рр. до НБУВ надійшло майже 47 тис. прим., більше як 1,2 тис. назв різноманітних довідкових, наукових, науково-популярних, публіцистичних видань і художніх творів.

У рамках Цільової комплексної програми «Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України» НБУВ, відповідно до постанов і розпоряджень Президії Національної академії наук України (далі НАН України), отримує з видавництв «Наукова думка» та ВД «Академперіодика» наукову літературу, яка виходить за двома

напрямами «наукові видання» і «енциклопедичні видання». За період 2011–2020 рр. для бібліотечного та обмінного фондів НБУВ отримала близько 9 тис. прим. (530 назв) зазначених документів, які формують цінне інформаційне джерело наукової літератури для користувачів Бібліотеки.

Всі ці фактори не могли не вплинути на систему комплектування фондів НБУВ. Якщо у 2011 р. загальний обсяг надходжень документів до НБУВ становив 178 тис. прим., у 2012 р. – 208 тис. прим., то починаючи з 2014 р. спостерігається скорочення надходжень (148 тис. прим.), у 2018 р.– 117 тис. прим., у 2019 р. – 114 тис. прим. документів. Загальний фонд НБУВ на 1.01.2020 р. становив 15 928 336 прим. документів. Зміна кількісних показників надходжень до фонду НБУВ у період 2011–2019 рр. пояснюється також відсутністю фінансування платних джерел комплектування, які до 2010 р. становили від 10 % до 12 %, а також зменшенням обсягів надходження документів за міжнародним документообміном. Станом на 01.01.2020 р. НБУВ підтримує міжнародний документообмін із 570 партнерами у 57 країнах світу, хоча у 2012 р. НБУВ здійснювала книгообмін з 863 партнерами у 73 країнах.

З метою інформування користувачів про нові надходження до НБУВ за джерелом «Дари» у 2012 р. було створено електронний інформаційний ресурс – розділ «Дари НБУВ» на офіційному сайті Бібліотеки (<http://www.nbuv.gov.ua/>), що містить майже 500 інформаційно-аналітичних довідок щодо видань та дарувальників.

У 2013 р. відділ комплексного формування бібліотечних ресурсів спільно з відділом обмінно-резервних фондів НБУВ започаткували випуск щорічного науково-інформаційного видання «Обмінний фонд Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» для оперативного інформування фахівців, а також партнерів по книгообміну про наявність вітчизняних документів в обмінному фонді, включаючи видання НБУВ. Продовжує видаватися бібліографічний показник «Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та бібліотек наукових установ НАН України» (з періодичністю один раз на два роки).

У 2015 р. вийшла друком технологічна інструкція «Централізоване бібліотечне опрацювання документів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського», яка

регламентує організацію процесів централізованого бібліотечного опрацювання всіх видів і примірників документів на основі електронної технології системи автоматизації бібліотек (САБ) «ІРБІС-64» з елементами традиційної.

У 2016 р. з метою забезпечення ефективного використання і збереження бібліотечних фондів та встановлення єдиних вимог до порядку списання документів бібліотечного фонду бібліотек науково-дослідних установ розроблено документ «Методичні рекомендації щодо списання бібліотечних фондів науково-дослідними установами НАН України» для установ, які знаходяться у сфері управління Національної академії наук України, основна діяльність яких здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.

У рамках розроблення нових та модифікації науково-методичних документів у 2019 р. вийшов друком довгоочікуваний документ «Інструкція з обліку фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», який регламентує порядок обліку всіх видів документів, які входять до складу бібліотечного фонду, а також включає загальні положення обліку документів у спеціалізованих відділах-фондоутримувачах НБУВ.

У 2020 р. на роботі бібліотек України не могла не позначитися ситуація, яка склалася внаслідок епідемії, спричиненою пандемією COVID-19. З 18 березня, відповідно з прийнятими протиепідемічними заходами в умовах карантину на території України та додатковими обмежувальними заходами на території міста Києва, відповідно із розпорядженням Президії НАН України і наказами дирекції Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського було переведено на дистанційний режим роботи. Незважаючи на заходи, впроваджені в Україні у зв'язку із карантинном, у НБУВ було налагоджено безперервне отримання поштових відправлень обов'язкового примірника зі всієї країни і бандеролі від зарубіжних партнерів по документообміну. Активно здійснюється приймання до Бібліотеки друківаних примірників дисертацій та оформлення довідок здобувачам ступеня доктора філософії відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 про «Порядок проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії». Зразок Довідки було розміщено на сайті НБУВ.

В умовах дистанційного режиму роботи НБУВ провідні спеціалісти відділу активно здійснюють моніторинг інтернет-ресурсів, сайтів і каталогів вітчизняних видавництв, де представлено інформацію про видавничу діяльність, у тому числі і наукових установ НАН України, а також надають електронною поштою інформаційні довідки користувачам, авторам, представникам видавництв щодо надсилання обов'язкового примірника, приймання дарів, про надходження до НБУВ окремих видань.

У галузі формування документально-інформаційних ресурсів НБУВ залишається багато проблем, які потребують негайного вирішення. Зокрема, проблема комплектування документами на електронних носіях, що потребує розробки законодавчих та нормативно-інструктивних документів щодо їхнього надходження до НБУВ за джерелом ОП, а також опрацювання і обліку. Тому особливістю комплектування фондів НБУВ на сучасному етапі є постійний пошук оптимальних форм організації цього процесу.

UDC 027.54(477-25)VNLU:025.2”2011/2020”

Larysa Pestretsova,

ORCID 0000-0001-7970-6652,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: pestretsova@nbuv.gov.ua

Eugenia Bilko,

ORCID 0000-0002-5784-586X,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: bilko@nbuv.gov.ua

**ORGANIZATION OF ACQUISITION OF THE FUND V.
I.VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE UNDER THE
CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE
PROCESSES LIBRARY ACTIVITY (2011–2020)**

The article deals with the state of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine acquisition system in the period 2011–2020 in connection with the development of innovative processes in library activities.

Keywords: library, innovation processes, acquisition, information resources, mandatory copy, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 027.1:09

Підвойний Володимир Миколайович,

ORCID 0000-0003-1500-9633,

кандидат філологічних наук, доцент,

старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: lacivert@ukr.net

МЕТОДИКА УКЛАДАННЯ ПОКАЖЧИКА РАРИТЕТНИХ АРТЕФАКТІВ БІБЛІОТЕКИ-КОЛЕКЦІЇ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО З ФОНДІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Проаналізовано провідні методичні прийоми та мотиваційні характеристики селекції артефактів бібліотеки-колекції Агатангела Кримського Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського для формування довідкового покажчика раритетних видань бібліотечного зібрання вченого.

Ключова слова: Агатангел Кримський, бібліотечна колекція, раритетність колекції, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Проміжним етапом тотальної бібліографічної дескрипції бібліотеки-колекції Агатангела Кримського (далі БКК) (загальна кількість артефактів – близько 15 000) є укладання довідкового покажчика (1015 позицій), котрий репрезентує телеологічні, концептуально-тематичні та стилістичні межі книжкового репертуару, визначає його джерелознавчий потенціал, жанрову гетерогенність колекції, метадовідковий та бібліографічний континуум, аксіологічні координати зібрання. Водночас, мотиваційно селекційований матеріал набуває статусу дослідницької платформи для проведення кількісних, текстологічних (графічних), тематично-концептуальних узагальнень та подальших компаративних досліджень на розлогодному бібліографічному матеріалі бібліотеки-колекції А. Кримського.

Мета, завдання та дослідницький дизайн покажчика визначаються його комплексністю, структурною організацією та практичною доцільністю.

Детальна структурація довідника (наявність різнопланових дескрипційних полів) мотивується необхідністю представити увазі бібліофілів в Україні та за її межами не лише рідкісні та раритетні видання, а й максимально продемонструвати увесь комплекс дослідницьких бібліографічних координат, які визначають статусність, специфіку БКК, місце колекції в історії українського гуманітарного дискурсу та перспективність її подальшої дескрипції.

Зважаючи на значну кількість невизначених моментів в історії формування колекції, її телеологічну місію, загальну семіотику для розвитку українського сходознавства, специфічну тематичну своєрідність, синтез профільних (увесь комплекс сходознавчих дисциплін) і допоміжних топіків (візантистика, славістика, кавказознавство, європейські студії), до покажчика інстальовано бібліограми артефактів, які презентують провідні ідеї і теорії наукових узагальнень кінця XIX – початку XX ст.

Традиційним маркером релевантності колекційної одиниці до раритетних видань є «доля книги» (І. Лісова) – масив автографів, маргіналій фундатора колекції та попередніх власників артефактів, що входять до її складу. Раритетні ознаки мають книги з власним автографом А. Кримського («А. Кримського», «Індивідуальна Кримського»), власноручними уточнювальними та рекомендаційними («Для Звен.», «Передать в Библиотеку Лазаревского института» тощо) помітками, дарчими інскриптами учнів і колег вченого (96 позицій). Аналіз маргінального контексту артефактів провідних сучасних локацій БКК демонструє нерівномірний розподіл інскриптів, що свідчить про неоднорідні умови формування основних дифузних сегментів БКК, різний рівень функціонального призначення та практичного використання. Для частини БКК із фондів Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) частка артефактів з інскриптами, зробленими рукою А. Кримського, становить понад 10 % від загальної кількості, для сегменту БКК, який зберігається в бібліотеці Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського (загальна кількість – 165 одиниць) – близько 70 %, бібліотека Інституту мовознавства імені О. О. Потебні (85 одиниць) містить книги

фундатора з мінімальним показником маргіналій та власницьких написів (менше 1 %).

Методично-обґрунтованим селекційним прийомом формування контенту покажчика є орієнтація на демонстрацію формальних меж сфрагістичних показників. Сфрагістична карта БКК нараховує 180 позицій. Вихідним критерієм для віднесення певної книжкової одиниці до протобібліотеки А. Кримського є бібліотечний штампель «*Книгозбірня Кабінету арабо-іранської філології*» та печатка «*Орієнталістична бібліотека Української Академії Наук*». Результати аналізу сфрагістичного матеріалу уможливають деталізацію етапності входження певного артефакту (кореляція «відсутність-наявність» штампелів звірки ЦНБ, здійснених 1969 р. та 2006–2007 рр.) до колекції, встановлення ланцюга власників, уточнення транзиту та дати входження книги в систему колекції.

Парадигматичний рівень взаємозв'язку сегментів колекції ілюструють її жанрові специфікації – монографії, типографічні копії наукових статей, різнопланові довідники, видання науково-популярного формату. У процесі відбору матеріалу для покажчика перевага надавалася прецедентним монографічним та колективним дослідженням, що отримали високу оцінку серед наукових кіл світового сходознавства, зразкам художнього та фольклорного нарративу, які репрезентують досягнення орієнталістичних традицій у літературному процесі XIX ст., конволютним сегментам, які формував особисто А. Кримський, рідкісним різноформатним словникам. Так, для ілюстрації презентаційних лексикографічних посібників було обрано лексикографічні роботи Н. Ашмаріна, Е. Пекарського, Л. Будагова, етимологічні розробки В. Радлова, Ф. Міклошича, серія гетерогенних у лінгвістичному форматі термінологічних посібників.

Жанрова своєрідність колекції демонструється рідкісними брошурами, відбитками наукових статей та колекційними аномаліями. Аномальними артефактами вважаємо одиниці, які не мають відповідної сфрагістичної детермінації, мають порушення хронологічної послідовності формування колекції (видані після 1941 р.) та не відповідають загальній структурі колекції у тематичному форматі.

Ретроспективна функція покажчика детермінується його метою – проілюструвати комплексність і семіотичну когерентність колекції у діахронії та синхронії, детермінувати внутрішню і зовнішню

системність БКК. Загальну артефактність зібрання А. Кримського конотують візуальнографічні, картографічні та мистецькі колекційні одиниці.

Важливим чинником селекції книг, які внесені до реєстру покажчика, є лінгвальні особливості артефакта. Загалом мовна карта БКК формується з 82 позицій. Переважна більшість артефактів є монолінгвальними (російська, французька, німецька, турецька, латинська). З метою активізації уваги дослідників до реєстру покажчика внесені усі без винятку полілінгвальні артефакти та деякі двомовні книжкові унікати. Факультативними сегментами покажчика є ергонімічна, інсталяційна та екслібрисна карта БКК.

Таким чином, мотиваційними факторами селекції артефактів є релевантна актуальність та джерелознавча цінність одиниць колекції, наявність сфрагістичних маркерів, чітких провенієнцій, які створюють системність і демонструють кореляційні ознаки артефактів (синхронний підхід), та дозволяють детермінувати етапність формування БКК у діахронії.

UDC 027.1:09

Volodymyr Pidvoynyi,

ORCID 0000-0003-1500-9633,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: lacivert@ukr.net

**THE METHODOLOGY OF FORMATION OF THE INDEX OF RARITY
ARTIFACTS OF THE LIBRARY-COLLECTION AGATANGEL
KRYMSKY'S FROM THE FUNDS OF THE V. I. VERNADSKYI
NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE**

The report the basic methodological techniques and motivational characteristics of the selection of library artifacts for the formation of a reference index of rare books of A. Krymsky's library-collection is analyzes.

Keywords: A. Krymsky, library-collection, collection rarity, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 027.54(100):025.7/.9

Погрібна Оксана Олександрівна,

ORCID 0000-0002-7688-6173,

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: oksana_pogribna@ukr.net

КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ СТВОРЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ФОНДІВ ПРОВІДНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ БІБЛІОТЕК СВІТУ

Розглянуто ключові принципи створення та збереження фондів, які відображені у стратегічних планах провідних національних європейських бібліотек, а також бібліотеки Конгресу США. Пріоритетним напрямом визначено оцифрування фондів, а також розглянуто питання, пов'язані з їх формуванням та функціонуванням. Окреслено сучасні підходи щодо збереження документів бібліотечного фонду.

Ключові слова: бібліотечний фонд, оцифрування фонду, метадані, міжнародний стандарт каталогізації RDA.

Динамічний розвиток інформаційних технологій спричинив до становлення суспільства знань, головним стратегічним ресурсом якого є знання, творчий потенціал та інтелектуальний розвиток людини. У цьому контексті на бібліотеку як соціальний інститут покладено обов'язок забезпечити зростаючі інформаційно-знаннєві потреби суспільства шляхом вільного доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів, зокрема документів бібліотечного фонду, як основного джерела формування знань.

Меморіальна функція, яку здійснюють бібліотечні інституції, традиційно вважається провідним напрямом їхньої діяльності. Однак в умовах сьогодення стає очевидним, що поряд зі збереженням бібліотечного фонду важливим є також розуміння необхідності його розкриття для широкого загалу читачів. Це зумовлює формування нового підходу у політиці розвитку та формування фондів бібліотек, який скерований на інформаційно-знаннєві потреби читача, створення для нього зручних умов і можливостей доступу до наявної інформації та її опрацювання. Такий підхід чітко простежується у стратегіях національних бібліотек світу: Фінляндії, Норвегії, Америки, Нідерландів тощо. Зокрема, Бібліотека Конгресу

наголошує «Ми, будучи спрямованими на читача, розглядаємо Бібліотеку в контексті життя читача, а не навпаки: читача у житті Бібліотеки».

Ключовим стратегічним питанням у напрямі формування (накопичення) та збереження фондів бібліотек є створення цифрових колекцій, які складаються як з оцифрованих видань бібліотечного фонду, так і вже виданих у цифровому форматі. Їх перевага перед паперовими аналогами виявляється, насамперед, у можливості масштабного і глибокого оперування інформацією з метою її подальшого щонайширшого використання користувачами.

У стратегічному плануванні більшості бібліотек наповнення цифрового фонду в недалекій перспективі стосуватиметься в основному онлайн-зони (інформація з публічних соціальних мереж, блогів тощо), оскільки все більша кількість видань, яка з'являється, представлена цифровим форматом. При визначенні критеріїв якісного відбору інформації до цифрового фонду декларується європейська незаангажованість та повнота: «Ми створюємо колекцію неупереджено і орієнтуємося на її повноту, незалежно від форми публікування або способу представлення» (Німецька Національна бібліотека). Відкритим питанням у стратегічній діяльності бібліотек залишається відбір до фонду цифрової інформації, значимої у житті суспільства ХХ і ХХІ століть. З цією метою залучаються компетентні інституції відповідних профілів, ведеться діалог з експертами, зацікавленими сторонами та культурними установами.

Щодо вирішення питання повноти колекції та задоволення різнопланових замовлень читачів, Австрійська бібліотека наголошує на застосовуваній нею практиці цільових придбань, які гарантують презентативність культурної спадщини Австрії та Європи загалом.

Інформаційне постачання, забезпечення зручності користування фондами лежить в основі пріоритетів сучасних бібліотек. У цьому зв'язку оптимізується доступ до інформаційних фондів як у суто технологічному плані (забезпечується їх придатність для стандартних електронних програм), так і в плані інформаційно-аналітичному, який передбачає надання доступу до вичерпної кількості інформації через створення інституційної мережі у вигляді так званої «Мережі даних», або метаданих. Метадані як різнорівневий пошуковий апарат цифрового фонду бібліотеки з успіхом застосовується також у формуванні та відображенні національної бібліографії з іменами та заголовками видань у рамках цифрового архіву. Це завдання є

ключовим у стратегічних планах національних бібліотек Данії, Шотландії, Нідерландів, Німеччини, Австрії тощо.

Застосування метаданих вбачається не лише інституціонально, але й з виходом за межі однієї установи. Відкриті інформаційно-бібліотечні ресурси різних установ у межах країни або й у партнерстві з відповідними інституціями інших країн світу формують спільну мережу фондів, що дозволяє будувати більше зв'язків з іншими базами даних на національному та глобальному рівні.

Процеси обміну та ефективного управління інформацією бібліотечних цифрових фондів започатковано на основі сучасного міжнародного стандарту каталогізації – RDA. Його застосовує більшість європейських національних бібліотек: Фінляндії, Норвегії, Нідерландів, Австрії, Швеції, Німеччини тощо.

В утриманні та управлінні фізичної колекції національних надбань партнерська допомога, взаємодія, обмін досвідом на всіх рівнях визначається ефективним інструментом у стратегічному плануванні бібліотек. Довгострокове збереження бібліотечного фонду європейські бібліотеки здійснюють у співпраці з компетентними установами (інститутами реставрації) та фахівцями, які сприяють прогресу в цій галузі завдяки впровадженню інноваційних методів та досліджень. Для оптимального збереження фізичних об'єктів також створюються додаткові сховища, побудовані з урахуванням необхідних сучасних вимог.

UDC 027.54(100):025.7/.9

Oksana Pogribna,

ORCID 0000-0002-7688-6173,

Candidate of Philological Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: oksana_pogribna@ukr.net

MAIN PRINCIPLES FOR THE FORMING AND PRESERVATION OF HOLDINGS OF THE WORLD'S LEADING NATIONAL LIBRARIES

The article highlights the main principles of activities of the leading national European libraries, as well as the Library of Congress, which are reflected in the strategic plans of these institutions. Digitization of holdings has been identified as a priority, the process of their forming and utilization was also discussed in this research. Modern approaches to the preservation of library documents are outlined.

Keywords: library holdings, digitization, metadata, international RDA cataloguing standard.

УДК 004.91

Пономаренко Зінаїда Олексіївна,

ORCID 0000-0002-1782-8985,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: zinaida8591@ukr.net

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО У 2002–2019 рр.

Розглянуто питання підготовки кадрів вищої кваліфікації у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського у період з 2002 по 2019 рр. у рамках функціонування аспірантури та спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій. Наведені основні показники і висвітлені тенденції розвитку наукового кадрового потенціалу бібліотеки.

Ключові слова: підготовка кадрів вищої кваліфікації, аспірантура, спеціалізована вчена рада, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Питання формування і розвитку системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців, рівня професійної компетентності та правової культури бібліотечних спеціалістів є одними з ключових для забезпечення ефективності діяльності бібліотек і розвитку бібліотечної справи. В умовах інтенсивних змін, зумовлених становленням державності, адаптацією до глобального ринку інтелектуальної праці, необхідністю підготовки нового покоління дослідників на базі фундаментальних знань, орієнтацією на світовий рівень наукового розвитку за запитами сучасного суспільства, ці питання набувають додаткової актуальності. Одним із провідних вітчизняних центрів підготовки кадрів вищої кваліфікації для бібліотечної галузі за науковими напрямками бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства,

документознавства та архівознавства є Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), яка функціонує не лише як бібліотека національного рівня, а й як науково-дослідний інститут. Станом на 1 січня 2020 р. із загальної кількості штатних працівників НБУВ (795 осіб) працювало 275 наукових співробітників, з яких 126 (45,8 %) – кадри вищої кваліфікації (110 кандидатів і 16 докторів наук).

Важливе значення для забезпечення високого наукового рівня кадрового потенціалу НБУВ відіграє функціонування в установі аспірантури (з 1993 р.) і спеціалізованих учених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій (організовані у 1993 р. та 2010 р.), при цьому ряд науковців працювали над темами кандидатських і докторських дисертацій як пошукачі. Усього в НБУВ було проведено захисти 177 кандидатських і 30 докторських дисертацій. Упродовж 2002–2019 рр. ступінь кандидата наук у спецрадах НБУВ отримали 87 науковців, 13 захистили дисертаційні дослідження на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Слід особливо підкреслити внесок у підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації бібліотеки відомих українських учених – засновників власних наукових шкіл: чл.-кор. НАН України, д-ра іст. наук, проф. Л. А. Дубровіної, під керівництвом якої в НБУВ було захищено 21 дисертаційну роботу, та академіка НАН України, д-ра філософ. наук, проф. О. С. Онищенко – 19 дисертаційних робіт.

Також результати підготовки кадрів вищої кваліфікації в НБУВ демонструють позитивну тенденцію збереження наступності, відтворення і розвитку наукового потенціалу установи. Науковців бібліотеки, які захистили у НБУВ кандидатські або докторські дисертації, своєю чергою долучилися до підготовки наукових кадрів. Зокрема, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук, проф. В. І. Попик, д-р іст. наук, проф. Г. І. Ковальчук, д-р іст. наук, проф. В. М. Горовий, д-р наук із соц. комунікацій, проф. Т. Ю. Гранчак, д-р наук із соц. комунікацій К. В. Лобузін, які захистили в НБУВ докторські дисертації, а згодом успішно керували підготовкою дисертаційних робіт інших науковців.

Найрезультативнішими з огляду на загальну кількість захищених дисертаційних досліджень були 2005–2007 рр., коли в середньому в НБУВ захищалося 7 дисертаційних робіт на рік, та 2008–2012 рр., коли в середньому в сукупності у спецрадах НБУВ захищалося 5 дисертацій на рік. Разом із тим, піковими, або такими, що продемонстрували найбільший сумарний показник захистів кандидатських і докторських дисертацій упродовж року, стали 2013 р. (усього 12 захистів), 2019 р.

(10 захистів), 2007 р. (9 захистів). Безпосередньо для науковців НБУВ в аспекті захисту здобутих наукових результатів найрезультативнішим виявився 2013 р., коли було захищено 10 дисертацій (дві докторських і вісім кандидатських дисертацій).

У 2014 р. і 2017 р. співробітниками НБУВ не було захищено жодної кандидатської або докторської дисертації. І, якщо у випадку 2014 р. ситуацію частково можна пояснити високими результатами попереднього року, то 2017 р. став, швидше, індикатором негативної тенденції, яка на разі сформувалась у сфері підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Ідеться про зниження престижу і зменшення фінансового забезпечення наукової діяльності на тлі нарощування вимог до її ефективності, а також відсутність у молоді мотивації до опанування бібліотечним фахом. У цьому випадку доволі високі показники 2019 р. не суперечать такому висновку і пояснюються змінами в Порядку присудження наукових ступенів і опублікування результатів наукових досліджень. Необхідність у перспективі публікувати отримані під час дослідження результати в журналах, які входять до наукометричних баз даних Web of Science і Scopus, надавати довідку про закінчення аспірантури, проходити захисти в разових спеціалізованих вчених радах стимулювала науковців, які вже давно працювали над дисертаційними дослідженнями, прискорити свою роботу з тим, щоб встигнути захистити дисертації за зрозумілих, усталених правил.

Подальший розвиток підготовки нового покоління науковців у НБУВ за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» буде прямо залежати від вирішення принципових стратегічних питань у цій галузі у національному масштабі, врахування при цьому сформованих традиційних, фундаментальних основ та досвіду вітчизняної науки.

UDC 004.91

Zinaida Ponomarenko,

ORCID 0000-0002-1782-8985,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: zinaida8591@ukr.net

SPECIALISTS TRAINING FOR THE HIGHEST QUALIFICATION IN THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE IN 2002–2019

The issue of training highly qualified personnel at the Vernadskyi National Library of Ukraine as part of postgraduate studies and the specialized academic council to defend PhD and doctoral theses is considered. The basic indicators and tendencies of development of personnel potential of the library in the period from 2002 to 2019 are given.

Keywords: training of highly qualified personnel, postgraduate studies, specialized academic council, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 012:[026:37](477.411)ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського:004

Пономаренко Лариса Олександрівна,

ORCID 0000-0002-4388-274X,

кандидат наук із соціальних комунікацій,

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського,

Київ, Україна

e-mail: larisa_dnpb@ukr.net

БІБЛІОГРАФІЧНІ РЕСУРСИ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто питання створення різних типів і видів бібліографічної продукції під впливом цифровізації. Здійснено аналіз тенденцій розвитку бібліографічних ресурсів.

Ключові слова: бібліографічні ресурси, бібліографічні покажчики, інформаційні потреби користувачів, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.

Під впливом викликів ХХІ ст. освітянські бібліотеки трансформують та змінюють вектори своєї діяльності, створюють інноваційні продукти та сучасні інформаційні сервіси. Цифровізація суспільства створює умови й пропонує різні форми входження бібліотек в єдиний інформаційний простір. Характеризуючи діяльність освітянських бібліотек слід відзначити, насамперед, орієнтацію на надання послуг засобами віртуальних комунікацій та

переміщення взаємодії з користувачами в площину віртуальних комунікацій, створення власних інформаційних ресурсів та комфортного середовища для споживачів педагогічної інформації.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (далі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) вже понад 20 років створює умови для рівного доступу користувачів до документів, інформації та знань з метою інформаційного забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної педагогічної науки і практики з урахуванням світових тенденцій розвитку й досвіду зарубіжних країн; науково-інформаційного супроводу досліджень установ Національної академії педагогічних наук України (далі НАПН України). Науковцями бібліотеки розроблено систему науково-інформаційної діяльності мережі освітянських бібліотек України, яка передбачає три напрями діяльності – аналітичний, реферативний, бібліографічний. Відповідно до цього у структурі науково-інформаційних ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського варто виділити бібліографічні, реферативні та аналітичні ресурси (продукцію), які спрямовані на забезпечення інформаційних потреб фахівців галузі освіти.

Науково-теоретичні засади та практика створення бібліографічної продукції ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розглянуто у публікаціях науковців Л. О. Пономаренко, Л. І. Самчук, Н. А. Стельмах, Л. І. Страйгородської, С. В. Тарнавської.

Як всеукраїнський галузевий інформаційний, науково-методичний та координаційний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України бібліотека здійснює підготовку науково-допоміжних бібліографічних видань, які відображають сучасні напрями досліджень у галузі педагогіки і психології. Системність, науковість, актуальність тематики, релевантність інформації, відповідність потребам фахівців, повнота та вичерпність, глибока рестроспектива завдяки залученню широкої джерельної бази, використання електронних і друкованих джерел інформації, традиційних та електронних каталогів власних і національних, провідних галузевих бібліотек, застосування інформаційно-комунікаційних технологій, системи гіперпосилань на повні тексти – це базові принципи у підготовці бібліографічної продукції. До їх підготовки залучаються провідні фахівці галузі, які беруть участь як у розробці структури тематичних видань, так і у рецензуванні.

Електронний каталог ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та Науково-педагогічна електронна бібліотека на вебпорталі, вільний доступ до власних й передплачений доступ до міжнародних баз даних, наукові репозитарії та архіви (Електронна бібліотека НАПН України, репозитарії закладів вищої освіти) та інші сучасні освітні ресурси сприяють оперативному та якісному створенню бібліографічної продукції.

Упродовж 20 років підготовлено й видано понад 150 ґрунтовних науково-допоміжних і рекомендаційних покажчиків, які забезпечують потреби фахівців і науковців освітянської галузі. Доступ до бібліографічної продукції здійснюється через вебпортал бібліотеки.

Не втрачає своєї актуальності цикл бібліографічних покажчиків «Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми, тенденції розвитку» (вип. 1–3), де презентовано документи за досить великий хронологічний період (24 роки), починаючи з 1991 р. по 2015 р.: нормативно-правова база, документи щодо концептуальних засад та основних напрямів модернізації вищої школи, оновлення її змісту та застосування сучасних інноваційних технологій, розкрито проблеми модернізації вищої освіти України в контексті створення європейського освітнього простору і Болонського процесу. Окремі розділи присвячені проблемам удосконалення виховної й науково-дослідної роботи, менеджменту вищої освіти та її науково-інформаційного забезпечення.

Серед останніх розробок слід виокремити науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Національно-патріотичне виховання в Україні» (2019), який відображає стан джерельної бази з проблеми становлення й розвитку національно-патріотичного виховання дітей та молоді в теоретичному й прикладному вимірах педагогічної науки і практики, що актуалізується проблемою збереження національної безпеки та єдності України, і хронологічно охоплює документи за 2014–2018 рр. У виданні представлено нормативно-правову базу з досліджуваного питання, вміщено матеріали, які свідчать про наукову розробку проблем національно-патріотичного виховання, представлено доробок освітян щодо виховання громадянина-патріота в різних закладах освіти, а також у творчій спадщині видатних постатей України. В окремих розділах відображено публікації про проведення добровільної та волонтерської діяльності, реалізацію національно-патріотичного виховання в закладах позашкільної освіти

та громадських об'єднаннях, здійснення військово-патріотичного виховання молоді.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського видає серії біобібліографічних покажчиків, зокрема «Видатні педагоги світу» (12 вип.), які розкривають життя і діяльність плеяди визначних педагогів – Я. Корчака, М. І. Пирогова, С. Русової, В. О. Сухомлинського, К. Д. Ушинського, С. Х. Чавдарова, Я. Ф. Чепіги (Зеленкевич) та ін., видання серій «Академіки НАПН України» (30 вип.) та «Ювіляри НАПН України» (34 вип.) відображають здобутки провідних учених педагогічної й психологічної наук України та популяризують їхні наукові школи.

Незамінним для педагогів у їхній виховній, просвітницькій діяльності залишається щорічний рекомендаційний посібник «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки», який на заміну традиційному вже розпочато у вигляді фактографічної бази даних у АІБС ІРБІС. Щомісячно інфографіка знаменних і пам'ятних дат оприлюднюється у соціальній мережі Facebook.

Характеризуючи тематичне поле бібліографічних ресурсів із педагогіки слід виокремити бібліографічні списки, які оперативно реагують на зміни, які відбуваються в освіті України, та відображають актуальні проблеми галузі – інклюзивне навчання, стейкхолдери освіти, дуальна освіта, булінг тощо, тим самим забезпечуючи інформаційні запити користувачів.

Для ефективного задоволення фахових інформаційних запитів освітян здійснюється моніторинг використання бібліографічних ресурсів (відслідковується кількість завантажень з вебпорталу бібліотеки, Науково-педагогічної електронної бібліотеки, Електронної бібліотеки НАПН України). Шляхом анкетування із залученням онлайн платформ (зокрема Online Test Pad) досліджуються потреби користувачів.

Отже, бібліографічні ресурси ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у тематичному розрізі охоплюють й відображають освітній процес на різних рівнях освіти (дошкільній, повній загальній середній, позашкільній, професійній (професійно-технічній), фаховій передвищій, вищій і післядипломній), її історичний поступ, розвиток теорії і методики педагогіки, презентують особливості окремих видів освіти (формальної, неформальної, інформальної). Активне використання гіперпосилань

у бібліографічних записах дозволяє оперативно надати користувачу повний текст та вказує на реалізацію політики відкритої науки в Україні. Кількість завантажень бібліографічної продукції свідчить про актуальність тематики, доступність ресурсів та високий рівень їхньої підготовки, що є важливим як у діяльності бібліотеки, так і у подальшому розвитку освіти та педагогіки.

Список використаної літератури

1. Пономаренко Л. Електронні бібліографічні ресурси Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського у формуванні національного інформаційного простору. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. 2015. Ч. 25. С. 103–114.

References

1. Ponomarenko, L. (2015). Elektronni bibliografichni resursy Derzhavnoi naukovo-pedahohichnoi biblioteki Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskooho u formuvanni natsionalnoho informatsiinoho prostoru [Electronic bibliographic resources at V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine in the national information space]. *Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky – Special historical disciplines: questions of theory and methods*, 25, 103-114. [In Ukrainian].

UDC 012:[026:37](477.411)V.O.Sukhomlynskyi State Scientic and Pedagogical Library of Ukraine:004

Larysa Ponomarenko,

ORCID 0000-0002-4388-274X,

Candidate of Social Communications,

V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: larisa_dnpb@ukr.net

BIBLIOGRAPHIC RESOURCES OF V. O. SUKHOMLYNSKYI STATE SCIENTIC AND PEDAGOGICAL LIBRARY OF UKRAINE AND DIGITALIZATION OF SOCIETY

The issue of creating different types and kinds of bibliographic products under the influence of digitization is considered. Trends in the development of bibliographic resources are analyzed.

Keywords: bibliographic resources, bibliographic indexes, information needs of users, V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

УДК: 330.341.2

Серета Христина Володимирівна,

ORCID 0000-0002-4510-7173,

науковий співробітник,

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського,
м. Київ, Україна

e-mail: kristina_sereda@meta.ua

ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК У РОЗРІЗІ «ВІДКРИТОЇ НАУКИ»: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Розглянуто діяльність наукових бібліотек в умовах цифровізації суспільства. Окреслено можливі напрями та перспективи їхнього розвитку для підтримки «відкритої науки» в Україні.

Ключові слова: наукова бібліотека, цифровізація, «відкрита наука».

Досі залишається недостатньо дослідженим питання розбудови сучасної наукової бібліотеки в умовах цифровізації суспільства, можливих шляхів ефективної трансформації її діяльності. Необхідним є розуміння функцій наукової бібліотеки, яка має на меті стати осередком «відкритої науки».

У всьому світі сучасні бібліотеки активно працюють над збереженням, управлінням, публікацією та розповсюдженням цифрових наукових документів, у вигляді публікацій, даних та іншого дослідницького контенту, про що йдеться у статистичному звіті OECD, 2015 «Making Open Science a Reality» [1].

Проблеми, які стосуються «відкритої науки»: неурегульованість політики у сфері відкритого доступу до наукових даних; відсутність нормативно-правової бази впровадження парадигми «відкриті інновації – відкрита наука – відкритість до світу» в Україні; низький рівень професійних навичок системних адміністраторів ресурсних центрів та дослідників, котрі працюють із даними.

Створення архівів (репозитаріїв) відкритого доступу. Основні завдання: забезпечити вільний доступ до наукових матеріалів; забезпечити їх архівування та збереження на довготривалій основі; гарантувати незмінність е-публікації; забезпечити можливість обміну метаданими. Архіви відкритого доступу створюються через депонування та самоархівування (Self-Archiving) ученими своїх робіт.

Наразі в Україні бібліотекарі здійснюють: створення, підтримку, рекламу інституційних репозитаріїв; їх реєстрацію у пошукових системах; надають консультації з питань самоархівування наукових публікацій, забезпечують контроль якості та відкритості метаданих, що передаються у Crossref. Допомога у просуванні відкритих журналів також є однією з функцій наукових бібліотек, а отже, бібліотекарів. Ефективним також є активне використання моделі «бібліотечне видавництво».

Можливі напрями підтримки бібліотеками «відкритої науки»: пропаганда та підвищення обізнаності дослідників про інструменти, сервіси та механізми «відкритої науки»; технічна підтримка щодо ефективного обміну публікаціями або даними; сприяння розвитку політики та стратегій управління дослідницькими даними; створення унікальних цифрових ідентифікаторів науковців; створення якісних метаданих; Initiative for Open Citations.

Серед викликів та небезпек – відсутність правильних орієнтирів розвитку бібліотек в Україні, оскільки досі занадто сильно акцентується увага на популяризації читання та збереженні культурної спадщини. Сучасна українська бібліотечна освіта, імідж професії, організація умов праці та рівень заробітної плати наразі не в змозі залучити та втримати талановиту молодь у бібліотечній галузі. Оскільки сучасні трансформації зав'язані на активному впровадженні та використанні інформаційних технологій (аналіз даних, програмування тощо).

У подальшому більш поглибленого вивчення потребує питання можливостей адаптації наукових та освітянських бібліотек до сучасних вимог та викликів, що стоять перед ними. Потрібно детально дослідити можливі шляхи трансформації діяльності бібліотек та їх адаптацію до вимог, які висуваються стрімким розвитком сучасного суспільства.

Список використаної літератури

1. «Making Open Science a Reality». *OECD Science, Technology and Industry Policy Papers*. 2015 N 25. Paris: OECD Publishing. Doi: <https://doi.org/10.1787/5jrs2f963zs1-en>.

References

1. (2015). «Making Open Science a Reality». *OECD Science, Technology and Industry Policy Papers*, 25, Paris, France: OECD Publishing. doi: <https://doi.org/10.1787/5jrs2f963zs1-en>. [In English].

UDC: 330.341.2

Khrystyna Sereda,

ORCID 0000-0002-4510-7173,

Research Associate,

V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

e-mail: kristina_sereda@meta.ua

ACTIVITIES OF SCIENTIFIC LIBRARIES IN THE CONTEXT OF «OPEN SCIENCE»: CHALLENGES AND PROSPECTS

The activity of scientific libraries in the conditions of digitalization is considered. Possible directions and prospects of their development for support of «open science» in Ukraine are outlined.

Keywords: scientific library, digitalization, «open science».

УДК 025.5:006.3+[001.8:004.891]:003.623](477)

Соколова Ірина Василівна,

ORCID 0000-0003-4409-5630,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ Україна

e-mail: Sokolova_444@ukr.net

УПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТНИХ ІДЕНТИФІКАТОРІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ БІБЛІОТЕЧНО- ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Розглянуто систему міжнародних стандартних ідентифікаторів, їх функції та роль в організації інформаційного простору. Особливий акцент зроблено на нових міжнародних стандартних ідентифікаторах інформаційних об'єктів, введених національними стандартами України з 1 січня 2019 р.

Ключові слова: міжнародний стандартний номер, міжнародний стандартний ідентифікатор, ідентифікація інформаційних об'єктів.

Збільшення обсягів інформації, поява нових способів її поширення, обміну та зберігання актуалізують питання створення інструментів і технологій для більш ефективного здійснення пошуку та доступу до джерел. Одним із інструментів для вирішення

поставлених завдань є практика впровадження і застосування міжнародних стандартних ідентифікаторів (МСІ).

Система МСІ передбачає створення єдиної міжнародної бази даних інформації про обраний об'єкт із присвоєнням йому оригінального коду, який визначається один раз і не підлягає змінам. МСІ інформаційної сфери виконують функції: ідентифікації, обліку і реєстрації об'єктів інформаційної сфери, пошуку інформації, оптимізації документних та інформаційних потоків.

Поява Інтернет вивела застосування МСІ бібліотеками на новий рівень. Ведення електронних каталогів бібліотек, створення електронних баз даних колекцій документів, аудіо- і відеоматеріалів передбачає формування систем метаданих з обов'язковим заповненням полів, у які вводяться МСІ.

МСІ є поєднанням аббревіатури і цифрового або літерно-цифрового коду. Переваги системи МСІ полягають у тому, що сам запис коду-ідентифікатора зрозумілий усім, він не вимагає перекладу або транслітерації, є міжнародним і легко долає бар'єри міжнаціонального спілкування. Впровадження МСІ забезпечує оперативність пошуку, точність і незмінність результату ідентифікації документів або інших інформаційних об'єктів.

Розробку систем МСІ здійснює Міжнародна організація зі стандартизації (ISO). Саме ISO виконує місію розробки стандартів, у яких містяться положення про порядок надання МСІ, їх склад, структуру, правила розміщення у виданнях. При побудові практично всіх систем ідентифікації, розроблених у стандартах ISO, як основні елементи використані реєстраційний порядковий номер і цифрова або літерно-цифрова комбінація, яка містить мінімальну семантичну інформацію (країна, вид документа).

Ідентифікаторами виступає безліч міжнародних стандартних номерів на різні об'єкти інформаційної сфери. Згідно чинних національних стандартів, в Україні офіційно запроваджені такі МСІ:

- Міжнародний стандартний номер книги ISBN;
- Міжнародний стандартний номер серіального видання ISSN;
- Міжнародний стандартний номер нотного видання ISMN;
- Міжнародний стандартний номер технічного звіту ISRN;
- Міжнародний стандартний ідентифікатор для бібліотек і пов'язаних із ними організацій ISIL;
- Міжнародний стандартний ідентифікатор колекцій ISCI;
- Міжнародний стандартний ідентифікатор назв ISNI;

- Міжнародний стандартний ідентифікатор посилання ISLI;
- Міжнародний стандартний код запису ISRC;
- цифровий ідентифікатор об'єкта DOI та ін.

Частина з них мають широке застосування у міжнародній практиці, в Україні, це – ISBN, ISSN, ISMN, ISRN. Але є такі, з якими український користувач тільки знайомиться. Система функціонування цих МСІ тільки вибудовується, відбувається впорядкування інфраструктури, що має забезпечувати надання і реєстрацію цих ідентифікаторів. В Україні згідно наказу ДП «УкрНДНЦ» з 1 січня 2019 р. чинними є національні стандарти, якими закріплено офіційне поширення таких міжнародних стандартних ідентифікаторів, як DOI, ISCI, ISLI, ISIL, ISNI. Введені національні стандарти гармонізовані з міжнародними і належать до серії «Інформація і документація». Ці стандарти прийнято методом підтвердження мовою оригіналу й ще не мають офіційного перекладу українською мовою. Міжнародний стандартний ідентифікатор для бібліотек і пов'язаних із ними організацій ISIL (International Standard Identifier for Libraries and Related Organizations) введений у дію ДСТУ ISO 15511:2018. Код ISIL був запроваджений як інструмент інтеграції організацій в єдину світову систему обміну інформацією. Присвоєний ISIL-код має забезпечувати ідентифікацію організації упродовж усього її існування і призначений для бібліотек, архівів, музеїв та організацій, які з ними взаємодіють і використовується з метою спрощення доступу до їхніх записів, документів та послуг.

Міжнародний стандартний ідентифікатор колекцій ISCI (International standard collection identifier) введений у дію ДСТУ ISO 27730:2018. Ідентифікатор ISCI присвоюється бібліотечним і архівним фондам, електронним бібліотекам, будь-яким колекціям документів. Ці колекції та фонди можуть включати матеріали на різних видах носіїв. За потреби частини однієї колекції, розміщені у різних місцях, як географічно, так і в мережі Інтернет, отримують спільний код ISCI.

Міжнародний стандартний ідентифікатор назв ISNI (International Standard Name Identifier) введений у дію ДСТУ ISO 27729:2018. Ідентифікатор ISNI представлений як унікальний постійний числовий код імені осіб, які причетні до створення, поширення, або відтворення творів у будь-якій формі (авторів текстів, музичних та художніх творів, дослідників, видавців, виконавців музичних творів та ін.). У випадку, якщо автор підписує свої твори псевдонімом, він може

зареєструвати ISNI як на своє ім'я, так і на кожний зі своїх псевдонімів. ISNI може використовуватись бібліотеками і архівами при впорядкуванні власного фонду і каталогів, задоволенні інформаційних запитів користувачів, а також при здійсненні пошуку інформації у мережі Інтернет.

Цифровий ідентифікатор об'єкта DOI (digital object identifier) уведений в дію ДСТУ ISO 26324:2018. Цей стандарт визначає синтаксис, опис і функціональні компоненти системи цифрової ідентифікації об'єктів, а також основні принципи формування, реєстрації та управління іменами DOI. Цей MCI може бути присвоєний як електронним, так і друкованим версіям інформаційних ресурсів. Кожен об'єкт отримує власний унікальний DOI, що присвоюється навечно для забезпечення мережевого зв'язку з поточною інформацією про цей об'єкт. Ім'я DOI не замінює і не відміняє ідентифікатори інших систем, які визначені у стандартах ISO.

Міжнародний стандартний ідентифікатор посилань ISLI (International standard link identifier) введений в дію ДСТУ ISO 17316:2018. У стандарті міститься опис ідентифікатора ISLI і основні засади функціонування міжнародної служби реєстрації зв'язків між будь-якими витворами людської діяльності (документами, художніми творами, аудіо- і відеоматеріалами), їхніми творцями, а також обставинами створення та використання, наприклад, час або місце.

Отже, міжнародна практика використання MCI сприяє координації і більш ефективній взаємодії усіх суб'єктів інформаційної сфери (бібліотек, архівів, видавництв, організацій книжкової торгівлі, користувачів, авторів творів та ін.) при роботі з документами і один з одним. Очевидно, що використання в Україні давно відомих і запровадження нових систем MCI – прогресивне явище, і в умовах глобальної цифровізації сприятиме більш ефективній роботі вітчизняних бібліотечно-інформаційних установ.

UDK 025.5:006.3+[001.8:004.891]:003.623](477)

Irina Sokolova,

ORCID 0000-0003-4409-5630,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

e-mail: Sokolova_444@ukr.net

IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL STANDARD IDENTIFIERS IN THE DOMESTIC LIBRARY AND INFORMATION SPHERE

The publication discusses the system of international standard identifiers, their functions and role in organizing the information space. Particular emphasis is placed on the new international standard identifiers of information objects, introduced by the national standards of Ukraine from January 1, 2019.

Keywords: international standard number, international standard identifier, identification of information objects.

УДК 026:001.32(477):021.64

Сокур Олена Леонідівна,
ORCID 0000-0001-9861-3283,

кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: sokurol@ukr.net

БІБЛІОТЕКИ НАУКОВИХ УСТАНОВ НАН УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

На прикладі формування інформаційного ресурсу «Каталоги бібліотек установ Національної академії наук України» розглянуто професійну взаємодію як базову засаду діяльності бібліотек у контексті становлення цифрового суспільства в Україні.

Ключові слова: цифровізація, інформаційний ресурс, «Каталоги бібліотек установ Національної академії наук України», Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна академія наук України.

Важливим чинником інтеграції України до ЄС, виходу на європейський і світовий ринок є цифровізація, яка відкриває нові перспективи у контексті розвитку бібліотечно-інформаційного потенціалу держави. Основою розвитку, ініціативності й благополуччя людської особистості та суспільства загалом є освіта, знання, інформація і спілкування. В умовах беззаперечного впливу глобалізації нестримне проникнення інформаційно-комунікаційних технологій сприяє прогресу всіх сфер буття, особливо доступу до найсучасніших наукових досягнень.

Базовою вітчизняною інституцією розвитку інформаційного суспільства та становлення цифрового суспільства є Національна академія наук України (далі НАН України) [2], наукові установи якої налічують 95 бібліотек – скарбниць документальної пам'яті вітчизняної науки і культури. Головним координаційним центром для них виступає Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Усі напрями поглиблення модернізаційних, інтеграційних, комунікаційних процесів діяльності НБУВ зосереджені як на традиційних, так і на інноваційних формах і способах накопичення бібліотечно-інформаційних ресурсів, інформації та знань, урізноманітнення електронних послуг у забезпеченні вільного та рівноправного доступу всім категоріям користувачів.

Успішним прикладом взаємовигідної взаємодії є формування корпоративного електронного каталогу (далі ЕК) мережі бібліотек установ НАН України для роботи на корпоративному сервері НБУВ (на сьогодні долучилася фактично лише третина академічних бібліотек). У 2019 р. приєдналися бібліотеки Інституту теплофізики НАН України та Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України. У 2016 р. віддалено ЕК представляли 17 бібліотек наукових установ НАН України, тоді як у 2014 р. таких було 11, у 2012 – дві. Професійна взаємодія для формування ЕК наукових установ НАН України передбачає такі дві форми: 1) бібліотека має власну АБІС і передає бібліографічні записи для представлення на порталі НБУВ, 2) бібліотека веде власний ЕК на сервері НБУВ в АБІС ІРБІС [3, с. 172]. (Репрезентативний список усіх учасників інформаційного ресурсу «Каталоги бібліотек установ Національної академії наук України», який сприяє поширенню відомостей про фонди бібліотек та видання наукових установ НАН України, представлено у дисертаційному дослідженні [3, с. 297].)

Поглиблене усвідомлення створення нової архітекτονіки інтегрованої бібліотечної мережі НАН України, як і розвиток системи сучасного науково-методичного забезпечення, потребує впровадження прогресивних інформаційних та інтелектуальних технологій задля забезпечення загального доступу, що є метою відкритого універсального простору, який об'єднує минуле, сучасне та майбутнє. «Майбутнє не витікає безпосередньо з минулого. Це можна проілюструвати методом контрапункту, який застосовується у містобудуванні. Наприклад, працюючи у певному історичному

оточенні, архітектор має коректно вписати туди нову споруду, виважуючи її пропорції та об'єми, візуальні зв'язки, але не наслідуючи при цьому стилі попередніх епох» [1].

Нові перспективи досягнення більш високих рівнів розвитку вітчизняної науки та пропагування її надбань відкриває стрімкий прогрес інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій задля формування консолідованого інформаційно-знаннєвого простору. Сучасні виклики в умовах цифровізації спонукають бібліотеки до напрацювання оптимальних виробничих стратегій в інноваційній діяльності. Інтегральна професійна взаємодія наукових установ Національної академії наук України є базовою засадою діяльності їхніх бібліотек у контексті становлення цифрового суспільства в Україні, адже сприяє максимальному розкриттю їхнього інформаційного потенціалу як сховищ документальної пам'яті української науки і культури.

Список використаної літератури

1. *Довгострокова стратегія розвитку культури в Україні до 2025 року* : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2016 р. № 119-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80#Text>.
2. *Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації* : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.
3. Сокур О. Л. *Взаємодія бібліотек наукових установ Національної академії наук України у формуванні вітчизняного наукового інформаційного простору: науково-організаційне забезпечення* : дис... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 297 с.

References

1. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2016). *Dovhostrokova stratehiia rozvytku kultury v Ukraini do 2025 roku* : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 liutoho 2016 r. N 119-p. [Long-term strategy for the development of culture in Ukraine until 2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 1, 2016 N 119-p.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80#Text>. [In Ukrainian].
2. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2018). *Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyvrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018–2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii*: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 sichnia 2018 r. N 67-r. [On approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018–2020 and approval of the action plan for its implementation: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 17, 2018 N 67-r]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>. [In Ukrainian].
3. Sokur, O. L. (2019). *Vzaiemodiia bibliotek naukovykh ustanov Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy u formuvanni vitchyznianoho naukovoho informatsiinoho prostoru: naukovorhanizatsiine zabezpechennia* [Cooperation of Libraries of Scientific Institutions of the

National Academy of Sciences of Ukraine in the Formation of the National Scientific Information Space: Scientific and Organizational Support]. (PhD dissertation). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/sites/default/files/disser/dis_23.pdf. [In Ukrainian].

UDC 026:001.32(477):021.64

Olena Sokur,

ORCID 0000-0001-9861-3283,

Candidate of Social Communications, Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sokuro@ukr.net

LIBRARIES OF SCIENTIFIC INSTITUTIONS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION

The professional interaction as the basic principle of activity of libraries in a context of formation of an electronic society in Ukraine is considered. The review was based on the example of an information resource «Catalogues of libraries of institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine».

Keywords: digitalization, interaction of libraries, information resource, «Catalogs of libraries of institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine», V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine.

УДК 02:001.8]:001.4

Солоіденко Галина Іванівна,

ORCID 0000-0002-1326-0034,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: soloidenko@nbuv.gov.ua

НОВІ ТЕРМІНИ ТА СТАРИЙ ЗМІСТ НАУКОВО- МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто сучасні проблеми науково-методичної діяльності у бібліотечній галузі та основні терміни, пов'язані з цим видом роботи.

Ключові слова: науково-методична діяльність, національна бібліотека, методичне керівництво, методичне забезпечення, методичний супровід, методична підтримка.

Як науково-методичний центр із проблем бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, архівознавства, інформатики та соціальних комунікацій Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) виконує низку функцій та завдань, пов'язаних із методичним забезпеченням цих напрямів діяльності.

За довголітню історію НБУВ функції, завдання та термінологія методичної діяльності змінювалися відповідно до тих змін, які відбувались у суспільно-політичному житті країни. Проте методична діяльність спрямована на підвищення ефективності бібліотечної роботи, виявлення і поширення передового досвіду, впровадження інновацій та результатів наукових досліджень були притаманні їй завжди.

Науково-методична діяльність бібліотек є одним із стратегічно важливих напрямків роботи бібліотек – методичних центрів. На кожному з етапів розвитку бібліотечної справи виникає необхідність осмислення процесів, які відбуваються в самій методичній роботі, постає потреба визначення її теоретичних основ. У 1990-х роках відбулася ліквідація багатьох координаційних органів та структур, які забезпечували науково-методичну діяльність, відносини з бібліотеками мережі стали демократичнішими, а науково-методична робота набула рекомендаційного характеру. Оскільки методична робота, а особливо така її частина, як методичне керівництво, асоціювалася з ідеологічним диктатом, термін «методичне керівництво» частіше стали замінювали терміном «методичне забезпечення». Цей термін ввів А. М. Ванєєв, який визначав його як аналітичну, консультаційно-методичну та інноваційну діяльність, спрямовану на забезпечення функціонування бібліотек і бібліотечних систем, оснащення всіх напрямів, процесів, форм і методів бібліотечної роботи відповідними методичними рекомендаціями та рішеннями. До основних напрямів методичного забезпечення А. М. Ванєєв відносив консультаційно-методичну допомогу бібліотекарям в удосконаленні їхньої діяльності; інноваційну діяльність (формування і освоєння бібліотечних нововведень); підвищення кваліфікації та перепідготовку бібліотечних кадрів.

Досліджуючи терміносистему методичної діяльності, Л. М. Ракитська запропонувала використовувати термін «методична

підтримка», вважаючи його найфункціональнішим, і дала йому визначення: «діяльність методичних центрів з використання сучасних методів і форм бібліотечної роботи, скерована на сприяння і допомогу бібліотекам у вирішенні як стандартних бібліотечних завдань, включаючи розробку типових документів, так і нестандартних ситуацій і оперативного вирішення приватних проблем».

Проте С. Г. Матліна зазначила, що термін «методична підтримка» є недосконалим, оскільки у ньому наголошується на обов'язках методистів, а бібліотекарям відводиться роль статистів. Бібліотекознавець запропонувала термін «методичний супровід». Дискусії стосовно терміносистеми методичної діяльності тривають і нині. Одночасно всі ці терміни «методичне керівництво», «методичне забезпечення», «методична підтримка», «методичний супровід» поки ще не отримали наукового обґрунтування, і як наслідок – немає чіткості в їх використанні, в тому числі й в офіційних документах.

Нині загальне методичне керівництво бібліотеками та координацію їхньої роботи згідно зі Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері культури. Однак, відсутність цього загального керівництва українські бібліотекарі відчували впродовж усього періоду незалежності та продовжують відчувати й нині. Попри наявність так званого «відділу бібліотек» при Міністерстві культури та восьми національних бібліотек, які покликані забезпечити розвиток галузі, українські бібліотеки залишаються на узбіччі інформатизації. Свідченням цього є відсутність Національної електронної бібліотеки, зведеного каталогу бібліотек країни та національного авторитетного файлу, корпоративної каталогізації, єдиного програмного забезпечення, національних та міжнародних стандартів, за якими мають працювати бібліотеки. Це призводить до неможливості об'єднання ресурсів національних бібліотек та надає додаткових проблем користувачам у пошуку інформації.

У сучасному інформаційному світі засоби організації бібліотечно-інформаційних ресурсів мають бути здатними інтегруватися у веб-середовище і не лише національне, а й міжнародне. Однак системна цілісність потребує єдиних підходів і узгоджених методик. І саме тут методичне керівництво має відіграти ключову роль в організації і створенні національних інформаційних ресурсів та забезпечити входження їх у світовий простір. Тому органи методичного

керівництва мають не лише посилити свою діяльність, а й забезпечити системність та послідовність цієї роботи.

Нині бібліотечне співтовариство України особливо гостро відчуває, що сучасні принципи організації інформації в електронному середовищі потребують нових підходів до управління національними бібліотечно-інформаційними ресурсами. У затвердженій Кабінетом Міністрів України Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» визначено проблеми бібліотечної галузі; вказано пріоритети діяльності бібліотек в умовах якісних змін; деталізовано план дій на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективи. Однак ця Стратегія не підкріплена ані конкретними механізмами, ані ресурсами, тому залишається стратегією лише на папері.

Маємо надію, що нова редакція Закону «Про бібліотеки і бібліотечну справу» не лише доповнить термінологію та частково змінить наповнення окремих статей, а й через низку підзаконних актів забезпечить подальший розвиток бібліотечної галузі.

UDC 02:001.8]:001.4

Halyna Soloidenko,

ORCID 0000-0002-1326-0034,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Leading Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: soloidenko@nbuv.gov.ua

NEW TERMINOLOGY AND OLD CONTENT OF SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ACTIVITY

The modern issues as well as the basic terms of scientific and methodological activity in the field of libraries are described.

Keywords: scientific and methodological activity, national library, methodological management, methodological maintenance, methodological support.

УДК 023.5+025.5:303.443

Тарасенко Наталія Євгенівна,

ORCID 0000-0001-7618-5169,

провідний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: nataliabibliotekar@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ КОНСУЛЬТАЦІЙНИХ ПОСЛУГ У ЗАЛІ КАТАЛОГІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Розглянуто особливості організації інформаційно-бібліографічного обслуговування в залі каталогів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: бібліотечна справа, інформаційно-пошукові системи, консультаційна допомога, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

У залі каталогів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) до послуг користувачів надається розгалужена система читацьких алфавітних каталогів (далі АК) та систематичних каталогів (далі СК). Велика кількість каталогів розкриває фонд за різними ознаками, а, з іншого боку, ускладнює для користувачів пошук необхідних документів. Відсутність необхідних знань та навичок при пошуку джерел інформації спонукають користувачів звертатися за консультацією до бібліотечних працівників. Структурним підрозділом у НБУВ, який надає консультаційні послуги за каталогами є сектор інформаційно-пошукових систем (далі СПС), який з 2012 р. входить до складу відділу науково-бібліографічної інформації.

При здійсненні сумісного пошуку інформаційних джерел користувачам надаються консультації. У традиційних каталогах пояснюється принцип їх організації та правила здійснення пошуку. Для сумісного тематичного інформаційно-бібліографічного пошуку консультантами-бібліографами використовується також пошук за аналогією, в якому застосовується знання бібліографічних джерел, досвід роботи з читацькими запитами, закони логіки і засновані на них припущення. При поясненні пошуку в електронних ресурсах читачі отримують від консультантів-бібліографів інформацію про те,

який ресурс вміщує необхідну їм інформацію, які умови доступу, як побудувати стратегію пошуку. Грамотне формулювання запиту та здійснення пошуку вимагає наявності відповідних знань та навичок, носіями яких є бібліографи-консультанти, які мають великий досвід роботи з традиційними та електронними ресурсами.

Для якісного та ефективного виконання інформаційних послуг консультанти-бібліографи СПС глибоко вивчають системи інформаційного пошуку, класифікації документів, постійно працюють над удосконаленням своїх знань та навичок із інформаційно-бібліографічної евристики, застосовують на практиці нові інформаційні технології. У процесі обслуговування консультантам СПС доводиться виконувати різноманітну пошукову роботу.

Найчастіше, читачі звертаються до консультантів АК для пояснення, де шукати літературу за списком, як користуватися каталогами, для правильного оформлення бланків на замовлення літератури, уточнення бібліографічного опису документів, виправлення помилок у написанні шифрів у вимогах або для знаходження неколекційного і неархівного шифру на документ. Шифр видання є сполучною ланкою між фондом і каталогом, як традиційним так і електронним, та є головним засобом пошуку документа у бібліотеці. З появою електронних каталогів (далі ЕК), імідж-каталогів (у т. ч. сканованого Генерального АК) та ЕК спеціалізованих підрозділів НБУВ все більше читачів самостійно виконують інформаційно-пошуковий процес та допускають помилки при написанні шифрів у замовленні, що спонукає їх звертатися до консультантів традиційних каталогів для виправлення помилок.

Відвідуючи НБУВ уперше, читачі взагалі не знають про можливості самостійного пошуку інформації на веб-сайті Бібліотеки, або не можуть розібратися, як користуватися електронними пошуковими системами та ресурсами. Тривіально, їм подобається працювати з картковими каталогами так само, як тримати в руках паперову книгу, отримуючи естетичну насолоду та відчуття причетності до історичного часу, в якому була видана книга або зроблено бібліографічний опис на документ, а також наочність пошуку. Іноді, тематичний пошук в ЕК їм здається занадто складним. або ретроспективу видань документів, які їх цікавлять, не охоплено інформаційними ресурсами ЕК. Тоді, читачі користуються традиційними СК у залі каталогів НБУВ, що охоплює видання

документів в окремих каталогах із XVII ст. до 2017 р. Найчастіше за поясненнями до консультантів СК звертаються з питаннями, де знайти літературу за темою, як користуватись каталогами та правильно оформити замовлення.

Традиційні каталоги й надалі залишаються затребувані і разом з електронними каталогами доповнюють один одного та підтверджують необхідність свого співіснування. У 2017 р. у НБУВ припинено поповнювання загальних карткових каталогів. Проте, традиційна інформаційно-пошукова система зберігає свої інформаційні функції, адже в комплексі відображає весь багатоаспектний фонд НБУВ.

Отже, обмежені можливості великих бібліотек України (недостатнє фінансування, технічної оснащеності, скорочення кількості бібліотечних працівників) не дають змоги оперативно внести усі свої колосальні інформаційні ресурси до ЕК і повністю перейти на використання електронного пошуку літератури. Ці та інші чинники спонукають бібліотеки одночасно використовувати електронні та карткові каталоги. Проведений аналіз динаміки звернень читачів НБУВ за консультаціями до бібліографів в залі каталогів доводить їх збільшення, що обґрунтовує необхідність збереження посад консультантів-бібліографів. Надання якісних консультаційних послуг користувачам бібліотек в умовах цифровізації вимагає постійного зростання фахового рівня бібліотекарів-консультантів з пошуку інформації та навігації в інформаційних ресурсах.

Список використаної літератури

1. Карткові каталоги в системі науково-інформаційних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад. : Г. А. Кузьменко, Т. П. Медвідь; відп. ред. Т. В. Добко. Київ, 2015. 47 с. URL: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/basicpage_files/201611_basicpage_files_mat/catalog_2015.pdf.

References

1. Kuzmenko, H. A., & Medvid, T. P. (Comps.), Dobko, T. V. (Ed.). (2015). Kartkovi katalogy v systemi naukovo-informatsiinykh resursiv Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Card catalogs in the system of scientific and information resources of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. Kyiv. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/basicpage_files/201611_basicpage_files_mat/catalog_2015.pdf [in Ukrainian].

UDC 023.5+025.5:303.443
Natalia Tarasenko,
ORCID 0000-0001-7618-5169,
Leading Librarian,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: nataliabibliotekar@gmail.com

ORGANIZATION OF CONSULTING SERVICES IN THE CATALOG HALL V. I. OF THE VERNASKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

Peculiarity of consulting services provided in the catalog hall of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine are considered.

Keywords: library business, in formations retrieval system, consultative help, systematic and alphabetical catalogues, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК: 025.5-024.87:[001:316.77]:004
Туровська Леся Олегівна,
ORCID 0000-0002-0750-1794,
науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: nankepy@ukr.net

ЕЛЕКТРОННІ ЗАСОБИ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ У КОНТЕКСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Проаналізовано електронні засоби наукових комунікацій та шляхи їх використання у контексті дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: система наукових комунікацій, електронні засоби наукових комунікацій, інформаційно-комунікаційні технології, віртуальний читач, дистанційне обслуговування, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

У сучасному суспільстві під впливом інтенсивного впровадження інформаційних технологій система наукових комунікацій (далі НК)

трансформується, розширюється, змінює свою структуру, стає міцним важелем розвитку передової наукової думки. Надійним інформаційно-комунікаційним каналом отримання наукових знань (поряд із багатоплановими можливостями Інтернету) виступають бібліотеки. Наразі у їх розпорядженні електронні інформаційні ресурси, послуги та продукти, які вони формують, систематизують, архівують та надають у користування за допомогою власних систем навігації. Одним із головних завдань, які стоять перед бібліотеками у контексті розвитку НК, є забезпечення доступу користувачів до достовірної та якісної інформації і наукових знань.

Ключем вирішення цієї проблеми для Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) є розвинення власного сайту (<http://www.nbuv.gov.ua>) та вдосконалення електронних засобів НК, розміщених на її платформі, а саме: електронних каталогів (далі ЕК), баз даних (далі БД), електронних публікацій, електронних бібліотек, електронних колекцій, електронних виставок, електронних реферативних і бібліографічних джерел, електронних дайджестів, віртуальних довідок тощо.

Упровадження інформаційних технологій у бібліотечну практику дозволяє автоматизувати всі етапи роботи користувачів як у середині бібліотеки, так і за її межами. Віддалені користувачі отримують змогу споживати бібліотечні послуги тією ж мірою, як і читачі безпосередньо у читальних залах. Діяльність НБУВ дедалі більше переміщується у нове інформаційно-комунікаційне середовище, в якому її електронні ресурси стають об'єктами бібліотечних технологій і продуктами бібліотечної інформаційної діяльності [1; 3].

Сьогодні трансформація НК багато в чому характеризується «втечею» читача в Інтернет. У таких умовах НБУВ потужно розвиває свої дистанційні можливості, задовольняючи найрізноманітніші бібліотечно-інформаційні потреби віддалених читачів, перетворюючись на справжній центр спілкування наукової спільноти. Однією з важливіших функцій бібліотечно-інформаційної діяльності стає комунікаційна функція як сукупність методів і засобів надання наукової інформації. Це – функція бібліотечного інформаційного посередництва, що витікає з цілеспрямованої системи дій комуніката (бібліотеки) стосовно комуніканта (користувача) та полягає у забезпеченні останнього (з допомогою формальних та неформальних каналів зв'язку) певною сумою знань задля оптимального вирішення поставлених перед ним завдань [2].

Використовуючи інформаційно-комунікаційні технології, НБУВ упровадила цілий спектр електронних засобів наукової комунікації, якими стали онлайн послуги, призначені для задоволення бібліотечно-інформаційних потреб віддалених користувачів, зокрема:

1. Пошук документів та інформаційних ресурсів: система каталогів і баз даних (комплексний пошук); електронний каталог НБУВ; реферативна база даних «Україніка наукова»; каталоги історико-культурних фондів; електронні виставки; скановані каталоги: а) генеральний алфавітний імідж-каталог (5 млн карток); б) імідж-каталог дисертацій (1951–2006 рр., 97 тис. карток); в) імідж-каталоги історико-культурних фондів.

2. Доступ до електронних повнотекстових інформаційних ресурсів НБУВ, розміщених у вільному Інтернет-доступі на веб-сайті: цифрова бібліотека історико-культурної спадщини; видання НБУВ; наукова періодика України; автореферати дисертацій; бібліографічні ресурси; інформаційно-аналітичні видання.

3. Отримання довідково-консультаційної інформації (послуга «Запитай бібліотекаря»: надання інформації за тематичними запитами (тематична довідка); встановлення наявності документа у фондах бібліотек (адресна довідка); уточнення бібліографічних відомостей про документ (уточнююча довідка); надання інформації про джерела щодо встановлення фактів, відомостей, обставин, подій, осіб, організацій тощо (фактографічна довідка).

4. Адресно-цільове інформування: адресна розсилка інформації про нові (щотижневі) надходження книжкових та періодичних видань до фондів НБУВ. Замовлення приймаються від колективних користувачів (бібліотек та організацій) та індивідуальних користувачів (фізичних осіб).

5. Користування послугами міжбібліотечного абонементу: прийом замовлень на документи з фондів НБУВ електронною поштою від віддалених користувачів (абонентів міжміського та міжнародного МБА), колективних абонентів міського МБА та персональних абонентів-науковців; виготовлення документів із фонду основного збереження НБУВ шляхом сканування або іншої комп'ютерної обробки документів в електронному вигляді та надсилання копій замовнику засобами електронної доставки документів.

Поширюючи свою діяльність у віртуальному інформаційному просторі, НБУВ сприяє якомога ширшому освоєнню користувачами

цього простору, залучає власні електронні інформаційні ресурси, послуги та продукти до повсякденної практики, створює умови для необмеженої наукової комунікації різних професійних категорій і груп. Тим самим вона перетворюється на епіцентр інтегрованого інформаційно-комунікаційного забезпечення наукового, навчального, виробничого, культурологічного, освітнього та інших суспільних процесів, а її електронні засоби наукових комунікацій – на стратегічний вектор подальшого розвитку.

Список використаної літератури

1. Коваль Т. М., Туровська Л. О. Концептуальні засади інформаційно-комунікаційної діяльності наукових бібліотек (джерелознавчий аспект). *Бібліотечний форум України*. 2015. № 1. С. 8–11.
2. Лобузін К. В. Технології організації знансєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2012. 375 с.
3. Туровська Л. О. Інформаційно-комунікаційна діяльність НБУВ у системі бібліотечного обслуговування. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 3. С. 42–43.

References

1. Koval, T. M., & Turovska, L. O. (2015). Kontseptualni zasady informatsiino-komunikatsiinoi diialnosti naukovykh bibliotek (dzhereloznavchyi aspekt) [Conceptual bases of information and communication activity of scientific libraries (source study aspect)]. *Bibliotechnyi Forum Ukrainy*, 1, 8-11. [In Ukrainian].
2. Lobuzina, K. V. (2012). *Tekhnolohii orhanizatsii znannievyykh resursiv u bibliotechno-informatsiinii diialnosti: monohrafiia* [Technologies of organization of knowledge resources in library and information activity: monohraf]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Turovska, L. O. (2016). Informatsiino-komunikatsiina diialnist NBUV u systemi bibliotechnoho obsluhovuvannia [VNLU information and communication activity in the library service system]. *Visnyk Knyzhkovoї Palaty*, 3, 42-43. [In Ukrainian].

UDC: 025.5-024.87:[001:316.77]:004

Lesia Turovska,

ORCID 0000-0002-0750-1794,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: nankey@ukr.net

ELECTRONIC SERVICES OF SCIENCE COMMUNICATION IN THE CONTEXT OF REMOTE LIBRARY INFORMATION SERVICES

The electronic services of science communication and ways of their use in the context of remote library and information service of VNLU are analyzed.

Keywords: system of science communications, science communication service, information and communication technology, remote library user, remote service, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 021 + 004.9 (73)

Філіпова Людмила Яківна,
ORCID 0000-0003-0273-7922,

доктор педагогічних наук, професор,
професорка кафедри інформаційних технологій,
Харківська державна академія культури,
Харків, Україна
e-mail: flyak@ukr.net

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В АМЕРИКАНСЬКИХ БІБЛІОТЕКАХ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Розглянуто вплив інформаційно-комунікаційних технологій на діяльність бібліотек США та охарактеризовано головні напрями їхньої адаптації до викликів сучасного цифрового суспільства.

Ключові слова: цифрові технології, бібліотеки США, бібліотечні фахівці.

Комп'ютерні технології забезпечили відкритий доступ усім американцям до цифрової культури, де провідна роль належить публічним бібліотекам країни. Сучасні бібліотеки США, зокрема, публічні та академічні, вважаються ключовим елементом у цифровій інфраструктурі цієї країни, яка включає доступ в Інтернет, цифрові книги, аудіозаписи, зображення, бази даних, електронні довідково-інформаційні служби, а також професійних бібліотекарів, які підтримують ці ресурси і допомагають користувачам орієнтуватися в цифровому світі. Всі публічні бібліотеки країни надають доступ в Інтернет, а більшість із них є єдиним провайдером безкоштовного доступу до мережевих ресурсів у місцевих громадах. Це стало можливим завдяки фінансовій підтримці з боку меценатів, держави, а також сприяння місцевих громад.

За даними щорічних звітів із питань впливу та переваг вільного доступу до Інтернету та інформаційних технологій (далі ІТ) у публічних бібліотеках, зокрема дослідження, проведеного Школою інформатики Вашингтонського університету та за фінансової підтримки Інституту музейних і бібліотечних служб та Фонду Білла і

Мелінди Гейтс [1] констатовано, що тільки у 2008 р двоє з трьох американців отримували доступ до електронних ресурсів, користуючись комп'ютером у публічній бібліотеці або через її веб-сайт, а один із кожних трьох користувався комп'ютером або бездротовою мережею в публічній бібліотеці, щоб отримати доступ в Інтернет.

У іншому щорічному звіті про стан бібліотек США за 2020 р. Американської бібліотечної асоціації (ALA) серед багатьох питань показана значна роль бібліотеки у вирішенні соціальних і суспільних проблем [2]. Серед них – такі.

Просування цифрової грамотності, тобто «здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології для пошуку, оцінки, створення і передачі інформації, що вимагає як когнітивних, так і технічних навичок» [2].

Подолання цифрового розриву, з яким стикаються сім'ї, котрі зіштовхуються з економічними проблемами і не мають доступу до сучасних ІТ. Бібліотечна модель загальнодоступних технологій вигідно відрізняється від інших провайдерів відкритого доступу в Інтернет, таких як центри зайнятості та інтернет-кафе, внаслідок присутності бібліотекарів, які виступають у ролі консультантів та можуть навчити і надати допомогу з навігації по Інтернету, тим самим допомагаючи не тільки в подоланні цифрової нерівності, а й в оволодінні навичками цифрової грамотності.

Залучення до освітніх програм не тільки молодих користувачів, а й їхніх батьків із метою зменшення розриву в грамотності між дітьми, чії матері мають різні рівні освіти.

Надання різних послуг із медичної грамотності та інформування населення: про здоровий спосіб життя, мультимедіа з інструкціями по фізичним вправам і матеріали по психічному здоров'ю для самодопомоги тощо.

Надання економічних можливостей користувачам через пропонування програм навчання цифрової грамотності для складання резюме та пошук роботи, безкоштовні послуги для малих підприємств і підприємців (надання доступу до баз даних про тенденції ринку, проведення уроків бізнес-коучингу, участь у конкурсах бізнес-планів тощо) [2].

Слід додати ще й зростаючий вплив на діяльність бібліотек Інтернету другого покоління – «Веб 2.0», засоби якого стимулюють ведення діалогу в віртуальному просторі, і бібліотекарі повинні

знайти способи участі в цьому діалозі. Використання технологій Веб 2.0 (або соціального Вебу, або «mash up», тобто змішування контенту, технологій та сервісів для створення нового електронного продукту), сприятиме глибоким і змістовним змінам розвитку бібліотек [3].

Щодо інших майбутніх тенденцій цифровізації американських бібліотек, то в них вже розроблюються проєкти впровадження технологій штучного інтелекту (далі ШІ) у діяльність бібліотек, які мають адаптувати свою роботу відповідно до нових технологій. Такі проєкти вже використовуються, переважно в академічних бібліотеках. Наприклад, у Массачусетському технологічному інституті ведеться робота зі створення технічної інфраструктури, щоб бібліотечні колекції могли користуватися алгоритмами машинного навчання й читалися за допомогою інструментів ШІ. Інші нові розробки включають використання ботів в академічних бібліотеках, наприклад, у бібліотеці Університету Оклахоми чат бот допомагає студентам із питаннями щодо пошуку у предметних базах даних. Хоча, безумовно, фахівці занепокоєні, чи не призведе така технологія до того, що бібліотекарів-людей замінять їх технологічні аналоги [3].

Таким чином, завдяки ІТ та Інтернету бібліотеки стали очолювати реалізацію електронних послуг у сферах: освіти, підприємництва, здоров'я та профілактики, у громадському житті та соціальних зв'язків тощо. Відповідно й бібліотекарі підвищують свою професійну майстерність у роботі з комп'ютерами і ресурсами Інтернету – розширюється функціонально-професійна орієнтація бібліотечних фахівців, які стали виконувати функції неформальних консультантів із питань працевлаштування та навчання в коледжі, наставників при підготовці до тестування, а також інструкторів із цифрової грамотності для все зростаючого числа користувачів, котрі займаються пошуком роботи, фінансової підтримки та освітніх можливостей.

Тож досвід американських бібліотек демонструє позитивні тенденції у напрямі адаптації бібліотечної діяльності до викликів цифрового суспільства. Не тільки від фінансування, але й від професійного потенціалу бібліотечних працівників залежить майбутнє бібліотек. Як зазначила у 2019 р. колишня президент ALA Лойда Гарсія-Фебо, бібліотечні фахівці повинні бути на передньому краї розвитку суспільства, щоб підтримувати спільноти, оскільки цифрові технології перетворюють наш світ.

Список використаної літератури

1. Opportunity for All How the American Public Benefits from Internet Access at U. S. Libraries (2010). URL: <https://www.imslib.org/assets/1/AssetManager/OpportunityForAll.pdf>.
2. State of America's Libraries Report 2020. URL: <http://www.ala.org/news/state-americas-libraries-report-2020>.
3. Web 2.0 & libraries, part 2: trends and technologies (2007). *Libr. technology reports*. Vol. 43, N 5. P. 7–78.

References

1. Opportunity for All How the American Public Benefits from Internet Access at U. S. Libraries (2010). Retrieved from <https://www.imslib.org/assets/1/AssetManager/OpportunityForAll.pdf>. [In English].
2. State of America's Libraries Report 2020. Retrieved from <http://www.ala.org/news/state-americas-libraries-report-2020>. [In English].
3. (2007). Web 2.0 & libraries, part 2: trends and technologies. *Libr. technology reports*, 43, 5, 7-78. [In English].

UDC 021 + 004.9 (73)

Liudmyla Filipova,

ORCID 0000-0003-0273-7922,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Professor of the Department of Information Technologies,

Kharkiv State Academy of Culture,

Kharkiv, Ukraine

e-mail: flyak@ukr.net

DIGITAL TECHNOLOGIES IN AMERICAN LIBRARIES: CURRENT TRENDS OF DEVELOPMENT

The influence of information and communication technologies on the activity of US libraries is considered. The main directions of their adaptation to the challenges of modern digital society have been outlined.

Keywords: digital technologies, US libraries, librarians.

УДК 026:37(477.411):[005.336.5:005.57

Хемчян Ірина Іванівна,

ORCID 0000-0003-0885-8899,

завідувачка відділу,

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського,
Київ, Україна

e-mail: metodist08@i.ua

Гончаренко Олена Леонідівна,

ORCID 0000-0003-3998-1021

науковий співробітник,

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського,
Київ, Україна

e-mail: gonelena@meta.ua

ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Представлено діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського як головного координаційного науково-методичного центру мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України.

Ключові слова: мережа, бібліотека, науково-методична діяльність, видання, збірник, науково-практичний захід, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) відповідно до чинних законодавчих актів України виконує функцію головного координаційного, науково-методичного центру мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України (далі МОН України) та Національної академії педагогічних наук України (далі НАПН України). Нині до складу мережі входить понад 15000 бібліотек.

На сучасному етапі пріоритетними напрямками науково-методичної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є оптимізація системи науково-методичного супроводу діяльності книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України у контексті реалізації державної інформаційної та освітньої політики, сприяння підвищенню фахового рівня бібліотечних фахівців та їхній безперервній самоосвіті, нарощування цифрового контенту електронних ресурсів методичного характеру та посилення взаємодії з освітянськими бібліотеками в форматі онлайн. Особлива увага приділяється розвитку віртуальних сервісів порталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Для реалізації вищезазначених

завдань у структурі бібліотеки функціонує відділ науково-методичної, соціокультурної та міжнародної діяльності.

Упродовж 20-річного періоду своєї діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розробила і впровадила в роботу освітянських бібліотек понад 200 документів, які представлено у чотирьох випусках збірника «Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України» [2]. Дбаючи про професійний розвиток бібліотечних фахівців, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у серії «На допомогу професійної самоосвіти фахівців освітянських бібліотек» готує актуальні методичні видання, різноманітні як за характером, так і за цільовим призначенням. Останніми роками в названій серії вийшли такі видання: практичні посібники «Упровадження Універсальної десяткової класифікації в практику роботи бібліотек закладів загальної середньої та професійно-технічної освіти», «Систематизація документів та організація каталогів і картотек освітянських бібліотек за таблицями Універсальної десяткової класифікації» та «Сучасна шкільна бібліотека: організація роботи»; методичні рекомендації «Патріотичне виховання у шкільних бібліотеках: методи та підходи» та «Освітянська бібліотека в сучасній системі соціокультурних комунікацій»; науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства».

Готуючи власні видання, методичний центр намагається активізувати видавничу діяльність провідних бібліотек мережі. Починаючи з 2006 р., щорічно збирається, аналізується і систематизується інформація про їхню інформаційно-видавничу діяльність та основні заходи щодо підвищення кваліфікації. Результатом роботи є довідник «Науково-інформаційна та соціокультурна діяльність провідних освітянських бібліотек» [1].

Усвідомлюючи важливість поставлених перед бібліотеками освітянської мережі завдань, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, як головний координаційний науково-методичний центр, приділяє велику увагу питанням розвитку та модернізації системи підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. У зв'язку з викликами часу, епідемією COVID-19, посилено роботу щодо створення інформаційних ресурсів на допомогу дистанційному підвищенню кваліфікації фахівців

освітянських бібліотек. Продовжується наповнення рубрики «Бібліотечному фахівцю». Започатковано і розвивається онлайн-проект «Дистанційна самоосвіта бібліотечних працівників» (<https://dnpb.gov.ua/ua/23614-2/>). Також на порталі бібліотеки відкрито рубрику «Бібліотеки в умовах пандемії COVID-19» (<https://dnpb.gov.ua/ua/24217-2/>).

Сприяють самоосвіті фахівців освітянських бібліотек також електронні інформаційні ресурси, представлені на сторінці «Кабінет бібліотекознавства» (<https://dnpb.gov.ua/ua/кабінет-бібліотекознавства-2/>). У цьому році на сторінці Кабінету бібліотекознавства до послуг користувачів відкрито «Віртуальний читальний зал». Система неперервної освіти фахівців мережі освітянських бібліотек містить різноманітні заходи з підвищення кваліфікації: семінари, відеоконференції, тренінги, майстер-класи, круглі столи, вебінари тощо.

З початку 2020 р. методичним центром організовано і проведено: Всеукраїнський онлайн-семінар «Дистанційна самоосвіта фахівців освітянських бібліотек», науково-методичні семінари «Бібліотека в освітньому просторі Нової української школи» та «Роль бібліотеки у формуванні інформаційного простору закладу професійної (професійно-технічної) освіти України.», воркшоп «Сучасна бібліотека як мультисервісний заклад: зарубіжних досвід» на базі тренінгового центру-хабу «Освіторія», круглий стіл «Сучасні школи-інтернати: виклики та проблеми».

Слід зазначити, що ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського приділяє особливу увагу проведенню заходів для шкільних бібліотек, які є найчисленнішою складовою мережі. Так за ініціативи бібліотеки та за підтримки Української асоціації В. О. Сухомлинського стало можливим щорічне проведення бібліотечної секції в рамках Міжнародних та Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю». У цьому році в рамках XXVII Всеукраїнських педагогічних інтернет-читань «Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю. Ідеї Василя Сухомлинського крізь призму сучасних освітніх практик: набутий досвід і перспективи» буде проведено в онлайн-форматі бібліотечну секцію «Навчимо кожного вихованця мандрувати в світ книжок (В. О. Сухомлинський)». Значною подією для шкільних бібліотекарів стало щорічне проведення (з 2014 р.) у рамках Міжнародного місячника шкільних бібліотек Всеукраїнського місячника шкільних

бібліотек. У 2020 р. Всеукраїнський місячник проходить під гаслом «Роль шкільної бібліотеки в екологічній просвіті учнів». ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського бере активну участь у міжнародних ініціативах. За активну участь у проведенні заходів до Міжнародного Дня безпечного Інтернету бібліотека отримала сертифікат та відкритий цифровий бейдж «Організатор заходу до Дня безпечного Інтернету 2020» від Національного комітету Дня безпечного Інтернету в Україні. Також ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського проведено соціально-культурну акцію до Всесвітнього дня читання вголос «Читаємо улюблені твори Василя Сухомлинського вголос», відео-огляд найпопулярніших творів для дітей та батьків «Стежки до дитячих сердець» до Міжнародного дня захисту дітей, віртуальні книжкові виставки до Міжнародного дня дитячої книги «Дитяче читання: сучасні підходи і можливості» та «Шкільна бібліотека і екологічна просвіта учнів» до Всесвітнього дня охорони довкілля, традиційну тематичну книжкову виставку до Міжнародного дня рідної мови «Знань і розуму основа – рідна мова, рідне слово!». Постійно поповнюється новими ресурсами рубрика «Пункт європейської інформації» на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського: підготовлено дві інформаційні віртуальні презентації: «Україна шлях до Європейського союзу» та «Європейська освіта та культура: електронний путівник» до відзначення в Україні Року Європи та Дня Європи.

З метою вивчення та поширення зарубіжного бібліотечного досвіду роботи здійснюється моніторинг публікацій із питань бібліотечної діяльності в базі EBSCO 2017–2020 рр., підготовлено інформаційний огляд «Бібліотеки закладів освіти: міжнародний досвід діяльності».

Огляд науково-методичної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського свідчить про те, що вона є результативною й вагомою, постійно розвивається і вдосконалюється відповідно до змін, котрі відбуваються як в освітній, так і в бібліотечній сферах.

Список використаної літератури

1. Гончаренко О. Л., Хемчян І. І. Науково-інформаційна та соціокультурна діяльність провідних освітянських бібліотек – 2020 : довідник. Київ, 2020. 153 с.
2. Хемчян І. І., Рубан А. І. *Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України*. Вип. 4: 2014–2016 рр.: практичний посібник. Київ, 2016. 684 с.

References

1. Honcharenko, O. L., & Khemchian, I. I. (2020). Naukovo-informatsiina ta sotsiokulturna diialnist providnykh osvitianskykh bibliotek – 2020 [The Scientific-informational and socio-cultural activity of leading educational libraries – 2020]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Khemchian, I. I., & Ruban, A. I. (2016). *Orhanizatsiino-upravlinski, normatyvno-instruktyvni i metodychni dokumenty dlia osvitianskykh bibliotek Ministerstva osvity i nauky Ukrainy ta Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy. Vyp. 4: 2014–2016 rr.* [Administrative, regulatory guidance documents and guidelines for the pedagogical library of the Ministry of education and science of Ukraine and National Academy of pedagogical Sciences of Ukraine. Part 4: 2014–2016 years]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 026:37(477.411):[005.336.5:005.57

Iryna Khemchian,

ORCID 0000-0003-0885-8899,

Head of the Department,

V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

e-mail: metodist08@i.ua

Olena Honcharenko,

ORCID 0000-0003-3998-1021,

Research Associate,

V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

e-mail: gonelena@meta.ua

TRADITIONS AND INNOVATIONS OF SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ACTIVITIES OF THE V.O. SUKHOMLYNSKY STATE SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL LIBRARY OF UKRAINE

The activities of the V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine as the main coordinating scientific and methodological center of the network of school libraries are described.

Keywords: network, library, scientific and methodological activities, publications, collected papers, scientific and practical event, V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

УДК: 002:008:061.27:655.4/.5[(477)

Шульга Ірина Олександрівна,

ORCID 0000-0001-8960-9987,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: shulga@nbuv.gov.ua

Рибак Євген Анатолійович,

ORCID 0000-0002-5003-1214,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: rybak@nbuv.gov.ua

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У КОНТЕКСТІ ПІДТРИМКИ ВІТЧИЗНЯНОГО КНИГОВИДАННЯ ТА КНИГОРОЗПОВСЮДЖЕННЯ

Проаналізовано діяльність Українського інституту книги та Українського культурного фонду, спрямовану на підтримку книговидання та книгорозповсюдження.

Ключові слова: Український інститут книги, Український культурний фонд, бібліотека, книговидання, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Одним із головних чинників національної ідеї та духовної єдності народу завжди була і повинна бути книга. Саме вона формує світогляд, втілює інтелект нації і творить політичний та культурний імідж країни серед світової спільноти [2]. Оцінка стану вітчизняного книговидання є вкрай важливою з погляду завдань державного будівництва загалом, і формування та захисту національного інформаційного простору зокрема.

У той же час, за даними Книжкової палати України, у 2019 р. на одного мешканця нашої держави припадало 1,46 книги (у 2018 р. – 1,11 книги, 2017 р. – 1,06 книги) [1, с. 12]. Попри це для прогресивного розвитку країни такий показник не повинен бути нижчим за 2,5 книги на одну особу в рік. Умови катастрофічного занепаду українського книжкового ринку були закладені ще у перші роки незалежності непередуманою податковою політикою у

видавничій сфері та нездатністю галузі швидко адаптуватися до нових економічних умов.

Першою ознакою серйозності намірів влади щодо нарощування обсягів видання книг у чітко визначених жанрових нішах за кількістю назв та накладів було започаткування у 2005 р. за ініціативою Президента України Віктора Ющенка програми «Українська книга», реалізацію якої у 2005–2016 рр. було покладено на Держкомтелерадіо України. Основні завдання програми «Українська книга» було зосереджено на формуванні та постійному оновленні асортименту вітчизняної книжкової продукції для забезпечення потреб усіх соціальних груп українського суспільства виданнями з різних галузей знань державною мовою та мовами національних меншин; поповненні бібліотечних фондів України книжковою продукцією; забезпеченні доступу до надбань світової культури шляхом перекладу та видання державною мовою творів видатних зарубіжних авторів; сприянні виданню творів українських класиків та сучасних авторів мовами народів світу з метою популяризації української літератури на міжнародному рівні.

З моменту запровадження програми «Українська книга» Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) розпочала співпрацю з Держкомтелерадіо з метою поповнення власних фондів довідковими, науковими, науково-популярними, публіцистичними виданнями і художніми творами, а також книгообміну з вітчизняними та іноземними установами.

Але з січня 2016 р. відповідно до закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення системи державного управління в книговидавничій сфері» реалізацію бюджетних програм у сфері книговидавництва було покладено на Український інститут книги (далі УІК).

Український інститут книги – це державна установа при Міністерстві культури України, основна мета якої – підтримка книговидавничої справи, популяризація читання, стимулювання перекладацької діяльності, популяризація української літератури за кордоном. Посаду директора УІК із 2018 р. обіймає Олександра Коваль, організатор Національного книжкового «Форуму видавців у Львові». За цей час було затверджено Експертну раду, структуру, підбрано фахівців, розпочато процес поповнення бібліотечних фондів України книжковою продукцією, взято участь у міжнародних книжково-виставкових форумах.

З 2019 р. УІК започаткував нову програму Translate Ukraine, у рамках якої здійснюється підтримка за рахунок бюджетних коштів перекладів творів української літератури іноземними мовами та їх популяризація на книжкових ринках інших країн. І як результат, на початку серпня 2020 р. вищезгадана установа отримала перші примірники «Антології молодшої української поезії», що побачила світ у грецькому видавництві двомовним виданням: українською та грецькою мовами.

Нещодавно на сайті Інституту було розміщено оголошення стосовно проведення відбору книжкової продукції для поповнення фондів публічних бібліотек у 2020 р. Це мають бути книжки видані українською мовою у 2018–2020 рр., що розраховані на широке коло читачів, а за цільовим призначенням мають належати до науково-популярних, популярних, довідкових, літературно-художніх, а також суспільно-політичних видань.

Ще однією державною установою, яка опікується книговидавництвом та книгорозповсюдженням вітчизняних видань є Український культурний фонд (далі Фонд), створений у 2017 р. з метою сприяння розвитку національної культури та мистецтва у державі, забезпечення сприятливих умов для розвитку інтелектуального та духовного потенціалу особистості й суспільства, широкого доступу громадян до національного культурного надбання, підтримки культурного розмаїття та інтеграції української культури у світовий культурний простір. У 2018 р. було обрано склад Наглядової ради та виконавчого директора Фонду – Юлію Федів, сформовано команду співробітників, створено необхідні умови для активного функціонування Фонду. Серед великої кількості програм, якими опікується Фонд, слід приділити значну увагу й одному з напрямів його діяльності – видавничій справі.

Адже під його егідою було опубліковано цілу низку видань, зокрема книгу української журналістки О. Яремчук, яка вийшла у львівському видавництві «Човен», «Наші інші. Історії українського різноманіття», у якій представлено інформацію стосовно побуту та повсякденного життя національних меншин: чехів, словаків, поляків, албанців, кримських татар та низки інших народностей, які проживають у нашій країні. Вартує уваги й альбом «Явлення. Пам'ятки Братського монастиря», у якому викладено історію створення та реставрації пам'яток Київського Братського Богоявленського монастиря. Надзвичайно цікаві дві монографії з

серії «Переклади фундаментальних наукових текстів з історії та теорії фотографії й мистецтва» надійшли до фонду НБУВ, а саме: Джефрі Бетчена «Вогонь бажання: зародження фотографії» та Джона Тетта «Тягар репрезентації: есеї про множинність фотографії та історії», що були опубліковані у видавництві «Родовід».

Отже, книги, які були опубліковані за фінансової підтримки Українського культурного фонду та поповнили бібліотечний фонд нашої книгозбірні, стали цінним джерелом у забезпеченні інформаційних, освітніх та культурних потреб користувачів Бібліотеки.

Список використаної літератури

1. Буряк С. Книговидавнича діяльність в Україні за підсумками 2019 року. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 5. С. 12–20.
2. Копистинська І. М. Функціонування книжкового ринку України в умовах переходу від планової до ринкової економіки [Електронний ресурс]. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/8-45-13.pdf> (дата звернення: 20.08.2020).

References

1. Buryak, S. (2020). Knigovidavnicha diyalnist v Ukraini za pidsumkami 2019 roku [Book publishing activity in Ukraine following the results of 2019]. *Visnyk Knyzhkovoї Palaty*, 5, 12-20. [In Ukrainian].
2. Kopystynska, I. M. Funktsionuvannia knyzhkovoho rynku Ukrainy v umovakh perekhodu vid planovoi do rynkovoї ekonomiky [Functioning of Ukraine book market in the transition from planned to market economy]. Retrieved August 20, 2020 from, <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/8-45-13.pdf>. [In Ukrainian].

UDC: 002:008:061.27:655.4/.5[(477)]

Iryna Shulga,

ORCID 0000-0001-8960-9987,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: shulga@nbuv.gov.ua

Evgen Rybak,

ORCID 0000-0002-5003-1214,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: rybak@nbuv.gov.ua

ACTIVITIES OF STATE INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF SUPPORTING DOMESTIC BOOK PUBLISHING AND BOOK DISTRIBUTION

The work analyzes the activities of the Ukrainian Institute of Books and the Ukrainian Cultural Foundation, which is aimed at supporting book publishing and book distribution.

Keywords: Ukrainian Institute of Books, Ukrainian Cultural Foundation, library, book, book publishing, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 023.5:37.041

Яковенко Олена Григорівна,

ORCID 0000-0002-7688-6173,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: yakovenko@nbuv.gov.ua

САМООСВІТА БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Розглянуто питання методики вибору освітніх програм у цифровому середовищі для самоосвіти бібліотечних фахівців, визначено критерії їхнього відбору. Наведено добірку платформ масових відкритих онлайн-курсів.

Ключові слова: самоосвіта, освітні програми, бібліотечні фахівці, цифрове середовище.

У бібліотечній галузі в період використання новітніх інформаційно-знанневих технологій формуються нові вимоги до системи професійної освіти й самоосвіти. Для бібліотечних фахівців важливо усвідомити, що необхідно безперервно навчатися.

Нині для кожного фахівця реально навчатися дистанційно, вдосконалюючи власні навички. Ринок освітніх програм значно розширився. З'явилося багато можливостей: обирати тему, розробника, мову, темп і ритм, вартість, курси з сертифікатами тощо. При цьому існують і обмеження: недостатність наукової основи, цілісного підходу до викладання курсів, навичок пошуку, підтримки (технічної, психологічної), знання мов. За цих умов постає проблема

правильного вибору освітньої програми в цифровому середовищі для ефективного навчання.

Формування індивідуальної програми освіти можливо розглядати як процес управлінський, для якого характерним є послідовне прийняття рішень.

На початковому етапі необхідно визначитися із запитом (власною потребою) в самоосвіті, враховуючи сукупність індивідуальних якостей, амбіцій, обмежень. Для цього доцільно використовувати такі технології: системна карта, яка включає особу, навчальні засоби, джерела інформації, межі системи, впливи; змістовні зображення; колаж; хмара тегів (список, представлений візуально).

Наступний етап – формулювання проблеми. На цьому етапі використовується управлінська технологія дослідження меж, згідно з якою необхідно записати сформульовану проблему і підкреслити ключові слова, дослідити кожне з них на наявність прихованих припущень (наприклад синонімів), за необхідності переформулювати проблему.

При визначенні мети навчання використовується технологія постановки мети, яка включає такі покрокові дії: перерахування всіх можливих цілей, визначення пріоритету кожної і розміщення в порядку зменшення важливості; детальне формулювання цілей; їх перевіряння за технологією SMART.

Пошук освітніх програм необхідно здійснювати за певними критеріями, залежно від потреб навчання, інтересів. Так, можливо вибрати найкращі курси з обраної теми, окремі або спеціалізовані, з можливістю отримання сертифікату, конкретної організації-розробника, за рейтингом курсів тощо. Задля забезпечення навчального процесу необхідно також визначитися з операційними критеріями: можливість використання лише стаціонарного комп'ютера чи через мобільні пристрої, пропускна здатність каналу зв'язку; тривалість; жорсткість дедлайну; режим і темп; мова навчання; різниця в часі. Важливими є фінансові критерії: вартість навчання або сертифікату, оплата доступ до певного контенту, наявність акцій/знижок, фінансова підтримка від автора-розробника, можливість отримання фінансового зиску від навчання. При виборі освітнього продукту необхідно враховувати й такий критерій, як людські ресурси: участь автора-розробника, ментора, курсера, можливість прямого контакту з ними, масовість онлайн-освітнього курсу.

Після обрання критеріїв освітніх програм необхідно визначитися з освітньою платформою. Нині, у зв'язку з пандемією COVID-19, встановленням карантинних обмежень, запроваджених у всьому світі, розширилися можливості отримання нових знань і навичок, багато онлайн-курсів стали безкоштовними.

Бібліотеки беруть активну участь у популяризації цих ресурсів. Так, на сайті Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського було запропоновано добірку ресурсів для дистанційної освіти користувачів (<http://www.nbuv.gov.ua/node/5199>). Окремими з цих ресурсів для самоосвіти доцільно скористатися й бібліотечним фахівцям. Зокрема, це платформи масових відкритих онлайн-курсів Prometheus (<https://prometheus.org.ua/courses-catalog/>); Epigeum (<https://www.epigeum.com/>); edX (<https://www.edx.org/covid-19>); EBSCO (<https://www.ebsco.com/covid-19-resources#sect3>); американська платформа Coursera (<https://www.coursera.org/coronavirus>); Project MUSE (<https://about.muse.jhu.edu/resources/freeresourcescovid19/>); онлайн-курси видавничої компанії Wiley (<https://secure.wiley.com/COVID19OpenWPAccess>); Class Central – пошукова система для виявлення, огляду веб-сайтів масових відкритих онлайн-курсів (<https://www.classcentral.com/report/free-online-learning-coronavirus/>) та інші.

При аналізуванні обраного для самоосвіти курсу застосовується технологія SWOT, яка дозволяє визначити його якості, обмеження, очікування й сумніви щодо навчання. Якщо рішення про проходження курсу прийняте, необхідно з'ясувати загрози, які стануть на перешкоді досягнення мети навчання, наприклад, відсутність комп'ютера, доступу до Інтернету тощо.

Після проходження освітнього курсу необхідно порівняти його результати з очікуваннями й поставити мету на наступний цикл навчання. Найголовнішим результатом навчання має стати використання набутих знань і навичок у науковій діяльності або практичній бібліотечній роботі.

Застосування вищезазначеної методики при виборі теми, мети навчання, пошуку освітніх програм у цифровому середовищі, визначення їхньої ефективності, результативності дозволить бібліотечним фахівцям підвищити власні професійні компетенції завдяки самоосвіті.

UDC 023.5:37.041

Olena Yakovenko,

ORCID 0000-0002-7688-6173,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: yakovenko@nbuv.gov.ua

SELF-EDUCATION OF LIBRARIANS IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

Some questions of effective selection methods of self-educated programmes for librarians are considered, as well as criteria of its choosing for librarians have been identified. A list of Massive Open Online Courses is provided.

Keywords: self-education, educational programs, librarians, digital environment.

РОЗДІЛ 2

ЦИФРОВІ ПРОЄКТИ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК

УДК (051) 687.01 (0.034.2) 930.25: 004.031.4

Астапцева Христина Андріївна,

ORCID 0000-0003-1578-5747,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: astaptseva@nbuv.gov.ua

ОНЛАЙН-АРХІВИ ПЕРІОДИКИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СТВОРЕННЯ ЦИФРОВИХ КОЛЕКЦІЙ ЖУРНАЛІВ МОД

Розглянуто масив іноземних інституційних онлайн-платформ, на базі яких створено колекції з оцифрованих журналів мод, друкованих з кінця XVIII до першої половини XX ст. Проаналізовано засади функціонування колекції «Преса моди» Французької цифрової бібліотеки «Gallica».

Ключові слова: журнали мод, оцифрування періодики, електронні колекції.

Преса є невичерпним джерелом вивчення історії. Крізь призму преси можна оцінити ретроспективний погляд сучасників історичного процесу на знакові події в історії людства. Пресові видання є полем для полеміки та комунікації загалом. Детальне вивчення преси запобігає фальсифікації історичних даних. Зважаючи на доволі короткий фізичний термін існування журналів та газет, основоположним завданням нинішніх науковців є дигіталізація, каталогізація та створення онлайн-сховищ, де могли б у вільному доступі міститись оцифровані колекції ретро-періодики. Оцифрування та оприлюднення періодичних видань оптимізує роботу вчених, адже: а) дозволяє в режимі 24/7 перевірити достовірність джерела історичної інформації; б) уможливорює швидкий пошук даних з будь-якої географічної точки світу,

незалежно від часового поясу; в) допомагає зібрати максимум фактичних даних з досліджуваної теми.

Наша розвідка стосується цифрових архівів жіночих журналів мод, що виходили друком у кінці XVIII – пер. пол. XX ст. Журнали мод є гендерно обумовленим етапом генезису пресовидавничої справи в цілому. Видання, присвячені моді – це достатньо невелике відгалуження жіночої періодики, але має давні корені, а тому простежити на їх прикладі стан дигіталізації періодичних видань у різних країнах світу буде доволі легко.

Методом вибірки було виокремлено 15 цифрових архівів журналів мод, представлених безкоштовно у вільному інтернет-доступі такими країнами, як Франція, Австрія, Іспанія, США, Японія, Швеція, Чехія, Польща, Російська Федерація. Нами встановлено, що типологія цифрових колекцій журналів мод відносно установ і онлайн-платформ, на базі яких вони створені, представлені таким чином. Національні бібліотеки: Французька національна бібліотека «Gallica» (Франція); Австрійська національна бібліотека (Австрія); Цифрова національна бібліотека «Hispanica» (Іспанія). Університетські бібліотеки: Бібліотека Університету Бунка Гакуен (Японія); Цифрова бібліотека Університету у Лодзі (Польща); Бібліотека Артура та Елізабет Шлезінгер з історії жінок в Америці (США). Регіональні бібліотеки: Моравська бібліотека у м. Брно (Чехія); Хелмська публічна бібліотека ім. Марії Орсетті (Польща). Музейні бібліотеки: Нордичний музей (Швеція). Цифрові бібліотечні асоціації: Федерація цифрових бібліотек (Польща); Електронна бібліотека-репозитарій «NathiTrust» (США); Електронна бібліотека «Century Past» (США). Спеціалізовані ресурси про моду: Архів журналу «Vogue» (США); Центр моди Блумсбері (США). Приватні онлайн-ресурси: Andcvet.narod.ru (Російська Федерація).

Найкраще проблема дигіталізації ретро-журналів мод та створення цифрових колекцій і подальшого оприлюднення їх у вільному доступі вирішена у Франції, Австрії та Іспанії. Саме у цих європейських країнах питання оцифрування періодики має урядову підтримку, тому якість та організація оцифрованих матеріалів є найвищою серед представлених у вибірці.

Докладніше розглянемо організацію колекції часописів про моду у французькій бібліотеці «Gallica» (URL: <https://gallica.bnf.fr/html/und/presse-et-revues/presse-de-mode?mode=desktop>). Зазначена колекція «Преса моди» («Presse de

mode») містить 54 розділи, розташовані за абеткою. Хронологічні рамки колекції простяглися з кінця XVIII до початку XX ст. Кожен розділ колекції – це повне зібрання номерів одного із журналів мод, що виходили друком на території Франції. До колекції увійшли суто журнали мод, жіночі журнали з рубрикою про моду або тематичні сторінки про моду у популярних газетах та часописах до колекції не були включені. Оцифровані видання представлені посторінково в форматі JPEG розміром 1024×1445 з роздільною здатністю 96 точок на дюйм, якість передачі кольору – 24 біти. Панель інструментів керування колекцією оснащена 11 кнопками, кожна із яких має певну функцію: інформаційні характеристики видання (випускні відомості та цифрові дані зображення); зміст видання з активними гіперпосиланнями на сторінки; пошук по документу за ключовими словами; орієнтація шпальти та функція розпізнавання тексту на шпальті; збільшення масштабу шпальти; завантаження переглянутого зображення шпальти у форматі PDF, JPEG, TXT посекційно або в цілому. Завантажити безпосередньо весь номер видання неможливо; публікація зображення переглянутої шпальти у соціальних мережах «Facebook» та «Twitter»; придбання платної паперової копії переглянутого зображення шпальти; позначки та закладки сторінки у виданні; авторизація у онлайн-кабінеті користувача; зауваження щодо роботи ресурсу.

Таким чином модель цифрової колекції «Преса моди» у Національній цифровій бібліотеці Франції «Gallica» є оптимальною для впровадження у формуванні колекцій вітчизняних жіночих журналів різного спрямування на платформі Електронної бібліотеки НБУВ «Україніка».

UDC (051) 687.01 (0.034.2)] 930.25: 004.031.4

Khrystyna Astaptseva,

ORCID 0000-0003-1578-5747,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: astaptseva@nbuv.gov.ua

PERIODICALS ARCHIVE ONLINE: INTERNATIONAL EXPERIENCE OF CREATING DIGITAL COLLECTION OF FASHION MAGAZINES

The paper examines an array of foreign institutional online platforms, where been created a digital collections of fashion magazines, published at the end of the 18th century – first half of the 20th century. The present study analyzes the basic

principle of functioning of «Fashion press» digital collection, contained in web archive of French National Library «Gallica».

Keywords: fashion magazines, digitising collection of magazines, electronic collections.

УДК: 027.54:908:3.071.5](477.411)НІБУ:004.659

Волошінська Ніна Олександрівна,

ORCID 0000-0002-0121-5199,

завідувачка сектору,

Національна історична бібліотека України,

Київ, Україна

e-mail: history.kray@gmail.com

Михайлова Ольга Володимирівна,

ORCID 0000-0002-3546-1865,

завідувачка науково-методичного відділу,

Національна історична бібліотека України,

Київ, Україна

e-mail: history.kray@gmail.com

ІНФОРМАЦІЙНА АНАЛІТИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННИХ КРАЄЗНАВЧИХ РЕСУРСІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

Розглянуто синхронізацію електронних краєзнавчих ресурсів НІБУ в межах інтегрованого краєзнавчого ресурсу «Історія міст і сіл України» Національної історичної бібліотеки України.

Ключові слова: електронні ресурси, населені пункти, адміністративно-територіальний устрій, географічні назви, авторитетні файли.

Національна історична бібліотека України (НІБУ) від середини 1960-х років, а саме від старту проекту з написання першої редакції багатомної «Історії міст і сіл УРСР», є провідною інституцією, а також координаційним та методичним центром бібліографування інформації з історії населених пунктів України. Сьогодні робота з аналітичної обробки документів та акумуляції бібліографічної інформації з історії міст і сіл України виконується у відповідності до можливостей установи та вимог інформаційного суспільства: електронні бази даних (БД) замінили традиційні довідково-пошукові системи. Втіленням такого переходу став Інтегрований краєзнавчий мультиресурс «Історія міст і сіл України» (Ресурс).

Мета статті – ознайомити зі складовими Інтегрованого краєзнавчого ресурсу «Історія міст і сіл України» НІБУ, окреслити проблемні питання, шляхи їх вирішення.

Сьогодні у відкритому доступі на сайті НІБУ наявні три складові Ресурсу: – імідж-каталог на основі відсканованої (2011) топографічної частини «Зведеної картотеки матеріалів з історії міст і сіл України», який і досі становить інтерес для певної категорії дослідників, а також виконує страхові функції.

– започаткована 2012 р. БД «Історія міст і сіл України», що акумулює бібліографічні відомості про документи, які містять інформацію науково-дослідницького й прикладного характеру, що розкривають соціально-економічне, історико-культурне, політичне, релігійне життя міст і сіл України в різні історичні періоди, дані про функціонування у конкретному населеному пункті державних інституцій або наукових, медичних, культурних, освітніх установ і товариств, промислових чи сільськогосподарських об'єктів тощо. При формуванні бази даних зберігається традиція максимального аналітичного розкриття документів без обмеження їх мовного, хронологічного, територіального статусу.

– започаткована 2015 р. БД «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення», що створюється виключно на основі офіційних документів (електронних та друкованих), таких як «Відомості Верховної Ради України», «Офіційний вісник України», «Голос України», Офіційний портал Верховної Ради України та офіційні портали обласних рад народних депутатів, і фіксує всі зміни, що стосуються населених пунктів – перейменування, зміна статусу, меж чи підпорядкування, зняття з облікових даних, створення об'єднаних територіальних громад. База є зручним інструментом для операторів Ресурсу при атрибуції населених пунктів і адміністративних одиниць в контексті останніх змін, а також є повноцінним загальнодоступним довідником з можливістю швидкого пошуку за назвою (як старою, так і новою) населеного пункту, а також враховує всі зміни у складі ОТГ від моменту її утворення.

Відпочатку функціонування БД «Історія міст і сіл України» та «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення» визначається відповідними нормативними та інструктивно-методичними документами, які чітко регламентують порядок відбору джерел, перелік полів, алгоритм їх заповнення у автоматизованій системі та систематичність редагування.

Доволі несподівано чи не головною проблемою при формування Ресурсу стала розпочата 2015 р. адміністративна реформа, адже правила створення бібліографічного запису передбачають заповнення географічної рубрики за діючим адміністративним устроєм. Так, на вимогу Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» перейменовано близько 1000 населених пунктів. А в рамках адміністративної реформи лише за 2015–2019 рр. в Україні створено понад 800 об'єднаних територіальних громад, до складу яких увійшло майже 4000 місцевих рад, більше 10 тисяч населених пунктів.

За даними проведеного 2019 р. дослідження проблем синхронізації записів у згаданому інтегрованому Ресурсі виявлено, що з 365 населених пунктів, які були перейменовані за останні 5 років, кожен за період свого існування мав 2–3 назви. До історичних назв повернулося лише 22 відсотки. Тобто, на мапі України з'явилося майже 300 населених пунктів з «умовно» новими назвами: зокрема, за останні кілька років назву Вишневе отримали 23 населені пункти. На сучасному етапі ця проблема вирішується за рахунок створення паралельно «Географічних рубрик» як на сучасну, так і на попередню назву, а також широкого застосування відсилок і посилань «див.» і «див. також». Не можна розглядати як вихід і перманентну редакцію десятків, а в перспективі й сотень тисяч бібліографічних записів.

Постанова Верховної Ради України «Про утворення і ліквідацію районів» від 17 липня 2020 р. № 807-IX виводить вже наявну проблему на новий рівень, адже таких масштабних і радикальних змін Україна не знала, мабуть, з часів адміністративної реформи 1930-х років. Також зрозуміло, що зміни в адміністративно-територіальному устрої будуть відбуватися і надалі. Тому оптимальним вирішенням проблеми є створення авторитетного файлу географічних назв – зведеної бази нормалізованих географічних назв України за діючим адміністративно-територіальним устроєм, з обов'язковим історико-краєзнавчим компонентом: дослідження та фіксація історичних назв та інших адміністративних змін населених пунктів.

Національна історична бібліотека України з 2018 р. почала розробку проєкту «Авторитетний файл географічних назв населених пунктів України». На цей час розроблено нормативну документацію, методичні рекомендації зі складання нормативних записів у БД

«Авторитетний файл географічних назв населених пунктів України», яка функціонує у тестовому режимі і поки не доступна для загального користування. Одне з головних завдань на цьому етапі – вирішення технологічних аспектів повної інтеграції авторитетних записів з іншими частинами Ресурсу, оскільки тільки таким чином можна вирішити проблему фіксації змін у адміністративно-територіальному устрої та їх відображення у «Географічних рубриках», а також забезпечити максимальну релевантність при пошуку.

UDC: 027.54:908:3.071.5](477.411)NIBU:004.659

Nina Voloshinska,

ORCID 0000-0002-0121-5199,

Head of local history sector of science and guidance department,

National Historic Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: history.kray@gmail.com

Olga Mykhailova,

ORCID 0000-0002-3546-1865,

Head of science and guidance department,

National Historic Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: history.kray@gmail.com

INFORMATION ANALYTICS AND ORGANIZATION OF LOCAL HISTORY ELECTRONIC SOURCES OF NHLU

Synchronization of local history electronic sources NHLU as part of integrated local history source «The History of urban and village communities of Ukraine» by National Historic Library of Ukraine is considered.

Keywords: electronic sources, localities, administrative subdivision, geographical name, authority file.

УДК 027.54:025.4](4-11)

Галицька Світлана Володимирівна,

ORCID 0000-0001-7902-8580,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: galizkaya@nbuv.gov.ua

ТЕМАТИЧНИЙ ПОШУК У КАТАЛОГАХ НАЦІОНАЛЬНИХ БІБЛІОТЕК КРАЇН БАЛТІЇ

Розглянуто тематичний пошук за бібліотечною класифікацією. З'ясовано важливість зазначення класифікаційних індексів і тематичних рубрик у бібліографічних записах документів.

Ключові слова: бібліотечна ієрархія, бібліографічний запис, інформаційно-пошукова система, тематичний пошук, тематичний навігатор НБУВ.

Елементи бібліографічного запису є засобом формулювання запиту та інтерпретування відповіді під час інтелектуального пошуку інформації. Бібліографічний запис документа є сукупністю пошукових елементів і зв'язків між різними базами даних, комплексом засобів лінгвістичного забезпечення для здійснення багатоаспектного пошуку.

Ідентифікаційну функцію бібліографічної інформації виконують вихідні дані документа (прізвище автора, назва тощо), а також елементи, що визначають його фізичні характеристики (розміри, обсяг). Бібліографічний запис містить також елементи, які у стислому вигляді передають зміст документа інформаційно-пошуковою мовою: класифікаційні індекси, предметні рубрики, заголовки, тобто ідентифікатори, що виконують пошукову (комунікаційну) функцію бібліографічної інформації. Ідентифікатори асоціюються з об'єктом і допомагають відрізнити певний об'єкт від інших у тій галузі, до якої належить відповідний ідентифікатор [1, с. 12].

Саме ці елементи забезпечують повноцінний тематичний пошук, зв'язок між базами даних електронного каталогу і, за необхідності, зміну напрямку пошуку завдяки гіперпосиланням з формуванням нового переліку бібліографічних записів.

Розглянемо, яким чином організовано тематичний пошук у каталогах національних бібліотек країн Балтії.

Національна бібліотека Латвії (Рига, вебсайт: lnb.lv) заснована 1919 р. Це центральна, найбільша бібліотека Латвії. Її фонди налічують близько 4,1 млн примірників. З 2000 р. Національна бібліотека Латвії для систематизації документів і предметного пошуку використовує, крім УДК (у перекладі), тематичні рубрики Бібліотеки Конгресу США (The Library of Congress Subject Headings, LCSH) і предметні рубрики Національної бібліотеки Латвії (NLLSH). Бібліографічні записи документів містять індекси УДК, тематичні рубрики Національної бібліотеки Латвії (NLLSH), а також

оригінальні тематичні рубрики Бібліотеки Конгресу США (LCSH), які стандартизують переклад і забезпечують міжнародний тематичний пошук. Розширений пошук надає можливість обмеження за рахунок позначення типу документів, року, мови і місця видання. Для кожної рубрики зазначено кількість наявних документів. Бібліографічні записи документів містять такі пошукові елементи: індекси УДК, назви серій документів, тематичні рубрики Національної бібліотеки Латвії.

Литовська національна бібліотека (Вільнюс, вебсайт: lnb.libis.lt) заснована 1919 р. Це одна з найбільших бібліотек Литви. Її фонди налічують понад 6 млн примірників. Литовська національна бібліотека для систематизації документів і предметного пошуку використовує, крім УДК (у перекладі), тематичні рубрики LCSH (литовська версія). Розширений пошук надає можливість обмеження за рахунок позначення типу документів, мови і місця видання. Для кожної теми можна розширити або звужити пошук, якщо обрати тип тематичних рубрик: вузчі, паралельні тощо. Бібліографічні записи документів містять такі пошукові елементи: індекси УДК і тематичні рубрики Литовської національної бібліотеки.

Національна бібліотека Естонії (Таллінн, вебсайт: erb.nlib.ee) заснована 1918 р. Це одна з найбільших бібліотек Естонії. Її фонди налічують понад 3,4 млн примірників. Для систематизації документів і предметного пошуку Національна бібліотека Естонії використовує УДК і предметні рубрики. Розширений пошук надає можливість обмеження за рахунок позначення типу документів, року, мови, мови оригіналу, місця видання. Бібліографічні записи документів містять такі пошукові елементи: індекси УДК, назви серій документів, тематичні рубрики Національної бібліотеки Естонії.

Бібліотеки країн Балтії використовують у бібліотечній технології УДК у перекладі національною мовою і предметні рубрики, які враховують національні особливості. Бібліотеки зазначають у бібліографічних записах документів прийняті класифікаційні рішення (класифікаційні індекси та предметні рубрики), а також назви серій документів. Тематичний пошук можна розпочати використанням певного класифікаційного індексу або певної тематичної рубрики, відомих користувачу, і продовжити з бібліографічного запису за допомогою гіперпосилань (індексів, серій, рубрик) з формуванням відповідних переліків бібліографічних записів.

Отже, бібліографічні записи документів здатні забезпечити повноцінний тематичний пошук і зв'язок між базами даних електронного каталогу лише за умови наявності у записах певних елементів лінгвістичного забезпечення. Використання під час наукового опрацювання документів класифікацій, предметних рубрик і тезаурусів, паралельне індексування за різними класифікаціями, зазначення класифікаційних індексів і тем у бібліографічному записі документа і застосування класифікаційних рішень як пошукових елементів – це підґрунтя високого рівня виконання інформаційних запитів, оптимізації інформаційно-пошукової системи та розвитку сучасної бібліотеки в системі електронної комунікації.

Список використаної літератури

1. *Декларация о международных принципах каталогизации* (Statement of International Cataloguing Principles). 2009. URL: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-ru.pdf

References

1. (2009). *Deklaratsia o mezhdunarodnykh principakh katalogizatscii* [Statement of International Cataloguing Principles]. Retrieved from https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-ru.pdf [In Russian].

UDC 027.54:025.4](4-11)

Svitlana Halytska,

ORCID 0000-0001-7902-8580,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: galizkaya@nbuv.gov.ua

THEMATIC SEARCH IN NATIONAL LIBRARIES CATALOGS: EXPERIENCE OF BALTIC STATES

The article considers the means of thematic search by library classification and the possibilities of various information and library search engines. The importance of indicating classification indexes and thematic headings in bibliographic records of documents has been clarified.

Keywords: library hierarchy, bibliographic record, information retrieval system, thematic search, thematic navigator of the VNLU.

УДК 004.65:014.3]:[004.77:316.77]+001.8:004.891

Гриценко Наталія Олексіївна,

ORCID 0000-0002-8653-6345,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: nataolekss@ukr.net

Клюшнікова Олена Валентинівна,

ORCID 0000-0002-6827-955X,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: klushnikova@nbuv.gov.ua

Сандул Оксана Георгіївна,

ORCID 0000-0003-3305-9319,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: sandul@nbuv.gov.ua

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПРОФІЛІВ ФАХОВИХ ВИДАНЬ У РЕФЕРАТИВНИХ БАЗАХ ДАНИХ

Розглянуто функціонування профілів наукових фахових видань у цифровому середовищі. Проаналізовано критерії оцінки наукової періодики, визначені провідними світовими наукометричними платформами.

Ключові слова: наукова періодика, наукометрія, реферативна інформація, цифрова наукова комунікація.

Бурхливий розвиток цифрової наукової комунікації, що характеризується появою нових інформаційних каналів, спеціалізованих соціальних мереж та засобів електронного зв'язку, не похитнув позицій фахової періодики як основної форми оперативного інформування про результати наукових досліджень. Наукові фахові видання органічно інтегрувалися до новітніх інформаційних потоків та активно використовують засоби цифрової комунікації.

Питання вимог та критеріїв оцінки наукового періодичного видання вирішується в світі по-різному: деякі країни беззастережно

орієнтуються на рейтинги глобальних наукометричних баз даних (БД), деякі формують національні індекси цитування або визначають сталі пріоритети наукових досліджень, незалежні від мінливої кон'юнктури економіки знань. Одностайними, втім, усі науковці є щодо таких критеріїв якості наукового періодичного видання як об'єктивність, достовірність, академічна добросесність тощо.

В Україні 15 січня 2018 р. було затверджено Порядок формування Переліку наукових фахових видань України, де національна складова оцінки наукового періодичного видання лишається пріоритетною, проте очевидним є акцент на входження вітчизняної фахової періодики до глобального наукового середовища та гра за його правилами.

Питання критеріїв, що висувуються міжнародними наукометричними сервісами, та загалом слушності застосування наукометрії як єдиної методики оцінки ефективності наукового дослідження, неодноразово порушувалося у публікаціях вітчизняних науковців [1, 2, 3].

Станом на липень 2020 р. Перелік наукових фахових видань України (категорія «А» та «Б») налічує 1125 назв видань. До категорії «А» (тобто проіндексованих у Web of Science Core Collection та/або Scopus) належить 126 видань, що становить тільки 11% від загальної кількості.

Репрезентація профілів фахових видань здійснюється переважно у реферативних БД, і це слушно, адже саме вони завдяки сконденсованому характеру подання інформації витримують необхідний у науковій комунікації баланс між розкриттям змісту дослідження та дотриманням інтелектуальних прав його авторів (практика оприлюднення повних текстів публікацій у вільному доступі залишається не надто поширеною). Бібліографічні БД, електронні каталоги можуть сприяти науковому пошуку, проте справді релевантним та продуктивним робить його розкриття змісту публікації у рефераті.

Аналіз профілів вітчизняних фахових видань дозволяє зробити висновок щодо їх широкої репрезентації у наукометричних сервісах. Окрім визначених Переліком пріоритетних БД, вітчизняні журнали індексуються у низці галузевих БД та систем аналітики цитувань. Ось найпоширеніші з них: CrossRef, Index Copernicus, ERIH PLUS, Google Scholar, DOAJ, EBSCO, BASE, Zenodo, PubMed, Polish Scholarly Bibliography, Journals Impact Factor, Academic Research Index,

Scientific Indexing Services, CiteFactor, Journal Factor, AKSTEM, Global Impact Factor, Ulrich's Periodicals Directory, Academic Keys, EconBib тощо.

Подібна політика одночасної індексації у низці міжнародних, національних, галузевих БД є обґрунтованою і через розшарування аудиторії цих сервісів, і через різні функціональні можливості ресурсів. Кожна з цих баз даних має власні специфічні інструменти та метрики, проте здебільшого всі вони зосереджені на визначенні імпаکت-факторів (коефіцієнтів впливовості) видання, що відображають кількість цитувань статей з журналу за останні два роки, наявності алгоритмізованих інструментів аналізу ефективності на кшталт InCites та SciVal, цифрових ідентифікаторів на кшталт DOI (для публікацій) чи ORCID (для авторів) та зовнішньому рецензуванні (існує навіть спеціалізована наукова соцмережа для рецензентів – Publons).

Розглянемо, якими інструментами може оперувати НБУВ у контексті окреслених тенденцій. Загальнодержавна реферативна БД «Україніка наукова» сформувала потужний масив аналітико-синтетичної інформації щодо вітчизняних наукових публікацій за останні 20 років – більше 700 тисяч рефератів книжкових та періодичних видань України. «Наукова періодика України» є найбільшим повнотекстовим зібранням статей з вітчизняних фахових журналів (більше 1 мільйона одиниць).

Активно розвивається веб-портал «Наука України: доступ до знань», і зокрема, його складова – національний реєстр «Науковці України», що містить близько 146 тисяч профілів учених. Інтеграція цих ресурсів, що здійснюється на засадах вільного доступу, створює потенціал для якісної репрезентації та об'єктивної оцінки наукового доробку вітчизняних науковців, а отже, й усебічного поступу української науки.

Список використаної літератури

1. Бессараб А. О. Вимоги до періодичних наукових фахових видань в умовах глобалізації. *Держава та регіони. Сер. Гуманіт. науки*. 2011. Вип. 2. С. 124–129.
2. Дубровіна Л. А., Лобузін К. В. Створення національної системи наукометричної інформації та Українського національного індексу цитування: перспективи консолідації ресурсів. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 6. С. 3–9. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2019.06.003>
3. Зайченко Н. Я., Сандул О. Г. Бібліометричний напрям розвитку реферативної бази даних «Україніка наукова». *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 45. С. 156–169.

References

1. Bessarab, A. O. (2011). Vymohy do periodychnykh naukovykh fakhovykh vydan v umovakh hlobalizatsii [Requirements for periodical scientific professional papers in the context of globalization]. *State and Regions*, 2, 124-129. [In Ukrainian].
2. Dubrovina, L. A. & Lobuzina, K. V. (2019). Stvorennia natsionalnoi systemy naukometrychnoi informatsii ta Ukrainskoho natsionalnoho indeksu tsytuvannia: perspektyvy konsolidatsii resursiv [On the Way to Create a National System of Scientific Information and the Ukrainian National Citation Index: Prospects for Consolidation of Resources]. *Library Journal*, 6, 3-9. [In Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2019.06.003>
3. Zaichenko, N. Ya. & Sandul, O. H. (2017). Bibliometrychnyi napriam rozvytku referatyvnoi bazy danykh «Ukrainika naukova» [Bibliometric direction of the development of abstracts database «Ukrainika scientific»]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 45, 156-169. [In Ukrainian].

UDC 004.65:014.3]:[004.77:316.77]+001.8:004.891

Nataliia Hrytsenko,

ORCID 0000-0002-8653-6345,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: nataolekss@ukr.net

Olena Kliushnikova,

ORCID 0000-0002-6827-955X,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: klushnikova@nbuv.gov.ua

Oksana Sandul,

ORCID 0000-0003-3305-9319,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sandul@nbuv.gov.ua

REPRESENTATION OF PROFILES OF PROFESSIONAL EDITIONS IN ABSTRACT DATABASES

The functioning of profiles of scientific professional editions in the digital environment is considered. The criteria for evaluation of scientific periodicals, determined by the world's leading scientometric platforms, are analyzed.

Keywords: scientific periodicals, scientometrics, abstract information, digital scientific communication.

УДК 021.1:502/504

Гуренко Євгенія Юрївна,

ORCID 0000-0001-9697-6507,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: genadinike@gmail.com

СТВОРЕННЯ ЄДИНОЇ ТОЧКИ ДОСТУПУ ДО БІБЛІОТЕЧНИХ РЕСУРСІВ З ЕКОЛОГІЧНОЇ ТЕМАТИКИ

Розглянуто питання створення інформаційно-екологічного центру на теоретичній базі оновленого розділу «Прикладна екологія» Рубрикатора НБУВ. Запропоновано нова структура розділу відповідно до змісту та структури екології як науки.

Ключові слова: екологічна інформація, бібліотека, прикладна екологія

Починаючи з останньої третини ХХ століття охорона довкілля поступово перетворюється в глобальну проблему сучасності. У 1972 р. в рамках ООН розроблена Програма із захисту навколишнього середовища UNEP, яка повинна координувати міжнародне співробітництво в галузі екологічної безпеки. Усі конференції ООН, всесвітні зустрічі на вищому рівні з довкілля і розвитку в своїх підсумкових документах зазначають актуальність створення всеосяжної системи екологічної інформації.

У 1998 р. Європейською Економічною Комісією Організації Об'єднаних Націй була прийнята Орхуська конвенція про доступ громадськості до інформації та участь у прийнятті рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища. Україна підписала цей документ, який гарантує кожній людині право на доступ до достовірної інформації про стан довкілля.

Одним з основних джерел інформації сьогодні є Інтернет. Але з усієї маси відомостей навіть фахівцям важко вибрати дійсно потрібну, досить повну, науково обґрунтовану інформацію. Це було і є функцією бібліотек, які зібрали величезні фонди систематизованих

наукових документів, у тому числі присвячених екологічним проблемам.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського володіє найбільшим фондом документів з природничих наук, має всі можливості бути центром екологічної інформації в Україні. Останнім часом у зв'язку зі збільшеним потоком документів екологічної тематики з'явилася проблема їх систематизації. Це також пов'язано зі значним розширенням самого поняття екології від біологічної дисципліни до її сучасного трактування як комплексу наук. Екологія постійно розвивається, особливо у прикладному напрямі. Складність систематизації обумовлена і відсутністю загальної структури екологічних дисциплін, а також цілісного, консолідованого підходу до теми екології у Рубриці НБУВ. Поставлена задача розробки та актуалізації науково-довідкового апарату, який зв'яже між собою всі розділи Рубриці НБУВ, що мають відношення до екологічних проблем, і забезпечить єдиний доступ до бібліотечних ресурсів з екологічної тематики.

У міждисциплінарному розділі Рубриці НБУВ виділена рубрика «А7 Глобальні проблеми сучасності. Екологія». В уюму розділі потрібно збирати лише документи, які стосуються найважливіших проблем людства, у тому числі екологічних, наприклад таких, як підсумковий документ Саміту ООН 2015 р. щодо глобальних цілей сталого розвитку на 2016–2030 рр.

Безпосередньо питанням екології присвячені рубрики «Б1 Охорона природи. Екологія» та «Б2 Природокористування» розділу «Б Природничі науки». Аналіз цих рубрик показав, що назви їх підрубрик не відповідають тематичному наповненню. Наявна методика побудови рубрики шляхом приєднання до основних індексів типових ділень вочевидь не здатна створити апарат для систематизації документів такої широкої галузі знань, у яку перетворилась сучасна екологія. Тому необхідно змінити структуру розділу відповідно до змісту та структури екології як науки.

У структурі сучасної екології виділяють такі основні напрями: загальна, спеціальна та прикладна екологія [2].

Загальна екологія, так само як і спеціальна, вивчає закономірності взаємин живих організмів між собою і з оточуючим їх середовищем, організацію і функціонування популяцій, біоценозів, екосистем. Це фундаментальний розділ біології. Він дуже повно відображений у Рубриці НБУВ і практично не вимагає змін.

Прикладна екологія – цілий комплекс дисциплін, пов’язаний з різними галузями людської діяльності. Вона формує екологічні критерії економіки, досліджує механізми антропогенних впливів на природу та оточуюче людину середовище, стежить за якістю цього середовища, обґрунтовує нормативи раціонального використання природних ресурсів, здійснює екологічну регламентацію господарської діяльності, контролює екологічну відповідність планів та проєктів, розробляє технічні засоби охорони довкілля та відновлення порушених людиною природних систем [1].

Саме прикладна екологія, як наука, стане теоретичною базою оновленого розділу. В основу його структури мають лягти такі основні аспекти прикладної екології: охорона довкілля, раціональне використання та відновлення природних ресурсів (раціональне природокористування), забезпечення техногенної безпеки біосфери, що в цілому відповідатиме міжнародній системі УДК. Кожна рубрика розділу тематично зв’яжеться з рубрикою іншого розділу, що має відношення до екології.

Таким чином, оновлений розділ (назвемо його «Прикладна екологія») Рубрикатора НБУВ зможе тематично зв’язати та координувати всі пов’язані з екологією розділи, що дасть змогу йому стати єдиною точкою доступу до ресурсів з екологічної тематики.

Список використаної літератури

1. Акімова Т. А., Хаскин В. В. *Экология. Человек – Экономика – Биота – Среда* : учебник. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2015. 496 с.
2. Волошина Н. О. *Загальна екологія та неоекологія*: навчальний посібник. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 335 с.

References

1. Akimova, T. A. & Khaskin V. V. (2015). *Ekologiya. Chelovek – Ekonomika – Biota – Sreda* [Ecology. Human – Economy – Biome – Environment]. Moscow: Unity-Dana, 2015. [In Russian].
2. Voloshyna, N. (2015). *Zahal'na ekolohiya ta neokolohiya* [General Ecology and Neoeecology]. Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University, 2015. [In Ukrainian].

UDC 021.1:502/504

Yevheniia Gurenko,

ORCID 0000-0001-9697-6507,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: genadinike@gmail.com

COORDINATING ROLE OF APPLIED ECOLOGY AS A THEORETICAL BASIS OF THE NBUV INFORMATION AND ECOLOGICAL CENTER

The issue of creating an information and environmental center on the basis of the updated section «Applied Ecology» of the VNLU's Rubricator is considered. The coordinating role of this section is shown.

Keywords: ecological information, library, applied ecology.

УДК 025.5:004.738.5:004.65]:930.251(477)

Добра Надія Володимирівна,

ORCID 0000-0001-5684-5350,

головний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: dobra@nbuv.gov.ua

АРХІВ ВИКОНАНИХ ДОВІДОК ЯК СКЛАДОВА РЕСУРСНОЇ БАЗИ ОНЛАЙНОВОГО ДОВІДКОВО- БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Висвітлено принципи організації архіву виконаних довідок у сервісах віртуальної довідки на сайтах бібліотек України для забезпечення онлайнового довідково-бібліографічного обслуговування.

Ключові слова: архів виконаних довідок, віддалений користувач, онлайнове сервісне обслуговування.

У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій одним із найважливіших компонентів бібліотечного обслуговування є надання онлайнових послуг, зорієнтованих на оперативне та ефективне обслуговування в дистанційному режимі. Важливу роль під час виконання запитів віддалених користувачів, пов'язаних із пошуком інформації, виконує ресурсна база онлайнового довідково-бібліографічного обслуговування, до якої належить електронний архів виконаних довідок. Створення на основі архіву виконаних довідок спеціалізованої бази даних сприятиме включенню цієї інформації до щоденної активної діяльності бібліотеки, створить

умови для оптимізації зусиль та економії часу в обслуговуванні користувачів [1].

На вебсайтах бібліотек України значного поширення набула пропозиція онлайнного довідково-бібліографічного обслуговування під різними назвами: «Запитай бібліотекаря», «Віртуальна довідка», «Віртуальна бібліографічна довідка», «Віртуальна довідкова служба», «Відповідає бібліограф». Характерною рисою різних сервісів є переважно надання не тільки бібліографічної та фактографічної інформації, але й посилання на повнотекстові документи, мережеві ресурси, консультації методичного характеру.

Кожна бібліотека обирає для себе форму та правила організації роботи сервісу онлайнного довідково-бібліографічного обслуговування. Остаточним результатом роботи бібліотекаря є відповідь у вигляді бібліографічних списків і посилань на електронні інформаційні ресурси відповідно до теми запиту; хронологічних, біографічних, адресних, статистичних відомостей; відомостей про наявність документів у фондах або про їх місцезнаходження в інших бібліотеках та інформаційних центрах України; уточнення елементів, яких немає або які неточно наведені: автор, рік та місце видання, кількість сторінок тощо. Безкоштовні послуги передбачають надання переліку посилань до 20 назв. Складні запити можуть розглядатися як платна послуга у спеціалізованих підрозділах. Головними критеріями оцінки та відбору ресурсів є критерії якості ресурсів (змістове наповнення, точність, актуальність та достовірність інформації, наявність повнотекстової інформації, ефективність системи посилань).

Характерною рисою організації сервісу віртуальної довідки є наявність електронного архіву виконаних довідок. Кількісні характеристики архівів у бібліотеках, що досліджувалися, різняться залежно від часу створення, популярності у користувачів. Архів довідок є одночасно ресурсною базою бібліографічних описів документів, анотованої інформації про результати наукової діяльності вітчизняних учених і фахівців, текстової інформації навчального характеру, забезпечуючи максимальне використання даного ресурсу, підвищення інформаційної культури і самообслуговування дистанційних користувачів.

Архів виконаних довідок дає можливість виконувати систематичний аналіз інформаційних потреб користувачів з метою вивчення ступеня їх задоволення та забезпечення надання високої

якості послуг. До того ж вивчення статистики дає змогу оперативно реагувати на зміни у пріоритетах споживачів інформації, відстежувати доцільність наявних і спонукати до впровадження нових організаційних форм і розробок, які формують технологію віддаленого обслуговування [2].

Розгляд функціонування служб віртуальної довідки на вебсайтах обласних універсальних наукових бібліотек України дозволив з'ясувати, що параметрами пошуку відповідей в Архіві виконаних довідок є: тематика запитів; текст запитання або номер запиту; хронологічний показник (у межах року за місяцями). Зазначена систематизація архівних записів є недостатньою, оскільки обмежує можливості для пошуку за ключовими словами та потребує знання тексту запиту.

В Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського Архів виконаних довідок розпочав своє формування з 2011 р. Відділом технологій електронного науково-інформаційного обслуговування з сервісу «Віртуальна довідка» на базі АБІС ІРБІС 64. Облік виконаних довідок формується автоматизовано. В 2020 р. Архів налічує близько 7 000 відповідей, 54 000 бібліографічних записів документів НБУВ. Він полегшує та скорочує час пошуку інформації джерел відповідно до потреб користувачів. Довідки зберігаються в хронологічному порядку, в межах року за місяцями, за порядковими номерами. Формування Архіву виконаних довідок забезпечує аналіз, відбір, доступ до онлайн-ресурсів, уникнення дублювання запитів, надання інформації відповідно до потреб користувачів.

Список використаної літератури

1. Лобузін К. В. Бібліотека 3.0: знання, сховища даних та експерти. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2012, № 1, С. 26–35.
2. Каліберда Н., Корнілова Є. Ефективність роботи онлайн-сервісу «Віртуальна довідка» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2013. Вип. 38. С. 246–263.

References

1. Lobuzina, K. V. (2012). Biblioteka 3.0: znannia, skhovyshcha danykh ta eksperty. [Library 3.0: knowledge, data storages and experts]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya*, 1, 26-35. [In Ukrainian].
2. Kaliberda, N. & Kornilova, E. (2013). Efektyvnist roboty onlain-servisu «Virtualna dovidka» Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. [The effectiveness of the online service «Virtual Help» of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 38, 246-263. [In Ukrainian].

UDC 025.5:004.738.5:004.65]:930.251(477)

Nadiya Dobra,

ORCID 0000-0001-5684-5350,

Chief librarian,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: dobra@nbuv.gov.ua

ARCHIVE OF COMPLETED REFERENCES AS PART OF THE RESOURCE BASE OF ONLINE REFERENCE AND BIBLIOGRAPHIC SERVICES

The principles of organization of the archive of completed references in the services of virtual reference on the sites of Ukrainian libraries to provide online reference and bibliographic services are highlighted.

Keywords: archive of completed references, remote user, online service.

УДК 808.2:81'35:[004.65:014.3]:070(477)

Ейсмонт Юлія Володимирівна,

ORCID 0000-0002-3203-8471,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: sunny1234@ukr.net

РЕДАГУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО МАСИВУ РБД «УКРАЇНІКА НАУКОВА» З УРАХУВАННЯМ НОВОГО ПРАВОПИСУ

Розкрито значення реферативної бази даних «Україніка наукова» у інформаційному просторі. Наголошено на редагуванні електронних реферативних ресурсів НБУВ. Приділено увагу дискусійним змінам в новій редакції «Українського правопису».

Ключові слова: чинний правопис, іншомовні компоненти, фемінітиви, запозичення, реферативний текст, РБД «Україніка наукова».

Мета дослідження – вивчення і всебічний аналіз змін нової редакції чинного «Українського правопису». Основним завданням є шляхи удосконалення редагування інформаційного масиву

Реферативної бази даних «Україніка наукова» (далі – РБД «Україніка наукова»), яка є національним електронним реферативним ресурсом НБУВ і на сьогодні не має аналогів в Україні.

РБД «Україніка наукова» відіграє велику роль у активному пропагуванні наукових досягнень українських учених, наданні оперативної інформації про наукові дослідження та розробки, допомагає орієнтуватися у масивах наукової літератури при пошуку необхідної оперативної та ретроспективної інформації. Що ж до тематичного розподілу, то найбільша кількість публікацій, відображених в РБД «Україніка наукова», стосується соціальних і гуманітарних наук, друге місце посідають реферати публікацій з технічних і сільськогосподарських, третє – природничих, четверте – медичних наук [1]. Головним завданням створення, поповнення та функціонування «Україніки наукової» є досягнення повного відображення друкованих наукових праць вітчизняних вчених з усіх галузей наук.

Наукове редагування інформаційного масиву РБД «Україніка наукова» вимагає дотримання вітчизняних і міжнародних стандартів до подачі інформації. Неприпустимим є ігнорування таких головних етичних принципів редактора, як прискіплива і ретельна перевірка за першоджерелами правильності написання наведених цифрових даних, науково-технічних термінів, одиниць виміру, використання імен і дат, оформлення довідкового апарату видання, відповідність наведених символів позначенням, установленим стандартам, або прийнятим у науковій та нормативній літературі. При редагуванні потрібно послуговуватися лише академічними словниками останніх років видання і дотримуватися правил чинного правопису. Ухвалення нової редакції останнього у 2019 р. викликало численні дискусії як у колі мовознавців, так і серед тих, кому небайдужий розвиток української мови в цілому. Зокрема, відомий вітчизняний мовознавець, директор Інституту української мови НАН України П. Гриценко, який входив до складу Української національної комісії з питань правопису, зауважив, що головною засадою видозмін українського правопису є повернення до українськоцентризму української мови, відкидання роками впроваджуваних форм, правил, які не є за суттю українськомовними, а були накинені українському суспільству задля наближення до мови російської, розмивання індивідуальних рис української мови [2]. Вітчизняний мовознавець, доктор філологічних наук О. Пономарів, також підтримує окремі

позитивні зміни нового правопису, оскільки, за його словами, ці зміни, хоч і частково, але повертають нашому правописові його національне обличчя. Серед позитивних змін учений відзначив наступні: написання разом слова «*пів*», цим установлено єдине правило написання замість використовуваних досі трьох: *півгодини*, *пів-Києва*, *пів-яблука*; нарешті усунено усталену помилку: пишемо *ін'єкція*, *об'єкт*, *суб'єкт*, *траєкторія*, тож і однокореневе *проект* запропоновано писати саме так, а не *проект* [3].

Принагідно зауважимо, що новий правопис має дуже велику кількість винятків. На жаль, таке явище лише заплутує тих, хто пише за правилами. Найбільше дискусій викликали зміни у написанні зазначених вище складних слів. Так, за традицією пишемо слова *контр-адмірал*, *де-юре*, *де-факто*, *статус-кво*, *карт-бланш* тощо. Крім того, в Головному Законі – Конституції України – передбачена посада *віце-прем'єр-міністр*. Оскільки змінювати Основний Закон має повноваження лише Верховна Рада, то у написанні виникне різнобій.

Варто також відзначити, що окремі питоми українські аспекти у новому правописі не відображені. Так, іншомовні іменники на **-о**, зокрема, *метро*, *бюро*, *радіо* залишилися невідмінюваними. Основні зміни у новій редакції українського правопису торкнулися і фемінітивів. Нині їх узаконено. Утворення жіночих форм іменників, які раніше існували в чоловічому роді, тепер стало правилом. Багато новацій чинного правопису викликали низку критичних зауважень. Українським мовознавцям важко зрозуміти навіщо запроваджено таку велику кількість варіативних випадків написання слів, які лише заплутують, а не вносять ясність. У першу чергу, мова йде про написання таких слів, як *кров*, *осінь*, *ім'я* тощо, які можна писати *крові [крови]*, *осені [осени]*, *імені [імени]* тощо.

Вивчення і аналіз змін нової редакції чинного «Українського правопису» дозволили удосконалити редагування інформаційного масиву РБД «Україніка наукова». Професійне заповнення вітчизняного інформаційного простору якісними реферативними текстами позитивно вплине на оперативність їх пошуку читачами і підвищить наукову цінність електронних реферативних ресурсів НБУВ в цілому.

Постійне підвищення кваліфікації; участь у тематичних засіданнях круглих столів з питань наукового редагування та коректури; вивчення та дослідження усталеної і новітньої наукової термінології;

дотримання при редагуванні інформаційного масиву РБД «Україніка наукова» правил нового правопису забезпечує виконання робочих завдань на належному професійному рівні.

Список використаної літератури

1. Зайченко Н. Я., Ейсмонт Ю. В., Сандул О. Г. Український реферативний журнал «Джерело»: 20 років служіння науці. *Бібл. вісн.* 2015. № 5. С. 34–37.
2. Мікрореволюція у мові. Павло Гриценко: Український правопис має бути таким, щоб ним міг користуватися не тільки професор-мовознавець [Електронний ресурс] *Інтернет-ресурс газети «Галичина»*. URL: <https://galychna.if.ua/analytic/mikrorevolyutsiya-u-movi/> (дата звернення: 23.04.2020).
3. Пономарів О. Д. Український правопис: зміни майже без змін. *Теле- та радіожурналістика*. 2019. Вип. 18. С. 323–324.

References

1. Zaichenko, N. Ya., Eysmont, Yu. V. & Sandul, O. H. (2015). Ukrainkyi referatyvnyi zhurnal «Dzherelo»: 20 rokiv sluzhinnia nautsi [Ukrainian abstract journal «Dzherelo»: 20 years of devotion to science]. *Library Herald*, 5, 34-37. [In Ukrainian].
2. Mikrorevoliutsiia u movi. Pavlo Hrytsenko: Ukrainkyi pravopys maie buty takym, shchob nym mih korystuvatymia ne tilky professor-movoznavets [Microrevolution in language]. [Electronic resource] *Internet-resource of magazine «Halychyna»*. Retrieved from <https://galychna.if.ua/analytic/mikrorevolyutsiya-u-movi/> [In Ukrainian].
3. Ponomariv, O. D. (2019). Ukrainkyi pravopys: zminy maizhe bez zmin [Ukrainian spelling: changes almost unchanged]. *TV and radio journalism*, 18, 323-324. [In Ukrainian].

UDC 808.2:81'35:[004.65:014.3]:070(477)

Yuliya Eysmont,

ORCID 0000-0002-3203-8471,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sunny1234@ukr.net

EDITING THE INFORMATION ARRAY OF DB «UKRAINIKA SCIENTIFIC» TAKING INTO ACCOUNT THE NEW CURRENT SPELLING

The significance of the abstract database «Scientific Ukraine» in the information space is revealed. Emphasis is placed on editing electronic abstract resources of the NBUV. Attention is paid to discussion changes in the new edition of «Ukrainian spelling».

Keywords: new current spelling, foreign language components, femininities, borrowing, abstract text, DB «Ukrainika scientific».

УДК 021:025.3:004.63

Ісаєва Ольга Володимирівна,

ORCID 0000-0002-8936-6361,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: isaeva@nbuv.gov.ua

Дорош Марина Вікторівна,

ORCID 0000-0002-1093-3926,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: dorosh@nbuv.gov.ua

Власова Тетяна Юрївна,

ORCID 0000-0003-3237-8019,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: vlasova@nbuv.gov.ua

ПОНЯТТЯ КОЛЕКТИВНОГО АВТОРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ В АВТОРИТЕТНОМУ ФАЙЛІ НАЙМЕНУВАНЬ ОРГАНІЗАЦІЙ

Розглянуто бібліографічний аспект поняття колективного автора, відображення уніфікованих точок доступу в авторитетних записах. Зазначено мету створення авторитетного файлу найменувань організацій.

Ключові слова: колективний автор, авторитетні файли, міжнародні ідентифікатори.

Роботою по створенню і підтримці авторитетного файлу найменувань організацій (АФ «КА») в НБУВ займається «Група формування національних баз даних авторитетних записів». Авторитетний файл «КА» – сукупність авторитетних записів, в яких подана вся необхідна інформація про найменування організації, які несуть інтелектуальну відповідальність за створення твору і підготовку його до публікації.

Найменування організації (КА) – узагальнюючий термін для найменувань державних, наукових і навчальних закладів,

громадських об'єднань, підприємств тощо та тимчасових організацій: конференцій, виставок, експедицій та ін.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського є національною науковою установою і контент АФ «КА» складається з найменувань постійно діючих наукових установ і організацій. Це інститути НАН України, установи і організації галузевих академій наук України (медичної, сільськогосподарської, педагогічної), вищі навчальні заклади України, органи виконавчої влади (Кабінет Міністрів, галузеві міністерства).

Формування й ведення АФ «КА» забезпечує уніфікацію назв колективів і організацій шляхом створення єдиної системи посилань з відповідними поясненнями щодо хронології створення та перейменувань. Сформульована уніфікована назва в АЗ слугує точками доступу в бібліографічному записі, що пояснює однакові правила формулювання найменування організації, як в каталогізаційному записі, так і в авторитетному.

Авторитетний файл «Колективний автор» постійно редагується з метою підтримки актуальності уніфікованого заголовку колективу. До вже існуючих записів додаються варіантні або нові записи в таких випадках:

якщо найменування організації зазнало зміну у зв'язку зі зміною статусу (втрата самостійності, передача в інше відомство), функції, об'єму діяльності;

якщо змінилося найменування країни, міста, краю тощо, що входить в найменування організації в якості географічного прикметника або ідентифікуючої ознаки (виконання Закону України №317-VIII «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»);

якщо в складному заголовку змінилося найменування підпорядкованої організації в другій ланці, а саме: відділення, філії, факультети тощо;

якщо в складному заголовку підпорядкована організація, приведена в другій ланці, змінила свій статус, тобто, була реорганізована в самостійну організацію (або навпаки), то в цих випадках створюється АЗ, що містить нове найменування структурного підрозділу;

якщо найменування організації зазнало змін у зв'язку з укрупненням шляхом злиття з іншими організаціями створюється АЗ,

що містить найменування організації, з обов'язковим зв'язком з АЗ, що містять найменування організації, з якими сталося злиття;

якщо найменування організації зазнало зміну у зв'язку з розділенням на декілька організацій, створюються стільки АЗ, скільки нових організацій з'явилося.

Усі записи мають бути пов'язані між собою кодом установи.

Перспективним напрямом для включення даних АФ до світових цифрових наукових комунікацій є доповнення четвертим різновидом АР є розширення набору традиційних «авторитетних полів» АЗ «КА» міжнародними ідентифікаторами: ISNI, VIAF, WorldCat, Wikidata, GRID, ROR, які прив'язують АФ НБУВ до міжнародного веб середовища і передбачають можливість подальшого поповнення цих пошукових систем даними національних АФ, що ще повніше презентує Україну в міжнародному середовищі.

UDC 021:025.3:004.63

Olha Isaieva,

ORCID 0000-0002-8936-6361,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: isaeva@nbuv.gov.ua

Maryna Dorosh,

ORCID 0000-0002-1093-3926,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: dorosh@nbuv.gov.ua

Tetiana Vlasova,

ORCID 0000-0003-3237-8019,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: vlasova@nbuv.gov.ua

THE CONCEPT OF A COLLECTIVE AUTHOR AND FEATURES OF REFLECTION IN THE AUTHORITY FILE OF NAMES OF ORGANIZATIONS

The bibliographic aspect of the concept of collective author, reflection of unified access points in authoritative records is considered. The purpose of creating an authoritative file of names of organizations is indicated.

Keywords: collective author, authoritative files, international identifiers.

УДК 02:[004.775+004.65:014.3-028.27]-044.247

Кириленко Світлана Едуардівна,

ORCID 0000-0001-8671-1652,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: svkirilenko65@gmail.com

ІНТЕГРАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ НАУКОВИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ ДО ПОРТАЛІВ ЗНАНЬ

Окреслено перспективні напрями інноваційної діяльності бібліотек. Розглянуто питання інтеграції електронного ресурсу до бібліотечних інтернет-порталів знань.

Ключові слова: бібліотечний портал знань, реферативна база даних, LSI (Latent Semantic Indexing).

Запровадження у бібліотечній справі сучасного інформаційно-комунікативного середовища до організації наукових електронних ресурсів бібліотек, методи всебічного просування нових знань на всіх етапах дослідницького процесу, разом зі збереженням та вільним поширенням публікацій обумовлює подальшу інтеграцію інформаційних електронних ресурсів різноманітних бібліотек до інтелектуального агрегованого ресурсу – національного бібліотечного порталу знань [1]. Методологія його створення спирається на комплекс ланцюгів інформаційних комунікацій у цифровому середовищі з застосуванням принципу самоорганізації взаємопов'язаних дослідницької та бібліотечної сфер наукової комунікації.

Сьогодні відбувається модернізація бібліотечного е-середовища, на базі онтологічного підходу до організації знанневих порталів, мотив використання якого полягає у забезпеченні оперативного та якісного виконання запитів і потреб користувача бібліотеки, завдяки

пошуковим алгоритмам, які вміють оцінювати семантичну варіативність ключових слів, їхню відповідність контексту й доречність застосування. Ці пошукові алгоритми доречно застосовувати під час звернення до проблемно-орієнтованого, іншими словами тематичного інформаційного ресурсу [1]. Проблемно-орієнтовані бази даних (БД), зокрема реферативні проблемно-орієнтовані, зберігають в прямому або прихованому вигляді комплекти додаткових даних про тексти, які легко застосувати для організації пошуку, для виявлення прихованих знань можна скористатися методом автоматичного аналізу текстів (Text Mining). Перспективи трансформації національного реферативного ресурсу у національні бібліотечні інтернет-портали знань (надалі – бібліотечні портали), надають науково-інформаційний супровід сучасного ступеня з використанням інформаційного ресурсу реферативних БД (РБД), зокрема РБД «Україніка наукова», для вирішення назрілих проблем сучасності. Розвиток реферативного контенту «Україніка наукова» як складової бібліотечного порталу знань відбувається шляхом консолідації інтегрованого інформаційного контенту бібліотек з формуванням єдиної інформаційно-комунікаційної інфраструктури електронного ресурсу.

На основі досвіду НБУВ напрацьовано технологічну модель організації електронних інформаційних ресурсів. Процес пошуку потрібної інформації в інтернет-середовищі достатньо тривалий. Пошукові системи інтернету сприяють швидкості під час інформаційного пошуку, чимало вебсайтів утворені за технологією HTML, там бракує контексту до пошукових слів, це знижує потенціал сервісу. Запровадження технології XML, яка розроблена для формування опису структури та семантики даних. Отримані тексти після одного пошукового запиту стають контекстом для подальшого складання більш вірного наступного запиту. Такий підхід спрямований на автоматичне створення тематичної онтології з текстових документів користувача і базується на використанні методу LSI (Latent Semantic Indexing), так званого *прихованого семантичного індексування*, за яким з текстових документів будується предметно-орієнтована онтологія, яка використовується для пошукового контексту користувача. Отже, в якості пошукового апарату пропонується система, що забезпечує швидке формування предметно-орієнтованої онтології для використання її в якості запиту в інформаційно-пошукових системах, зокрема, бібліотечних порталах

знань. Проаналізовані функціональні можливості інструментального потенціалу реферативного наукового контенту задля формування науково-дослідницької платформи бібліотечного порталу знань. Запропонована система створення бібліотечної онтології з текстових документів з використанням методу LSI для використання в якості пошукового запиту з метою підвищення рівня релевантності пошуку за бібліотечним порталом знань.

Список використаної літератури

1. Лобузина К. В. Проблемно-орієнтовані бази знань бібліотек як джерельна база соціогуманітарних досліджень. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. 2015. Ч. 25. С. 115–122.

References

1. Lobuzina, K. V. (2015). Problemno-orientovani bazy znan bibliotek yak dzherelna baza sotsiohumanitarnykh doslidzhen [Problem-oriented knowledge bases of libraries as a source base for socio-humanitarian research]. *Special historical disciplines: questions of theory and methodology*, 25, 115-122. [In Ukrainian].

UDC 02:[004.775+004.65:014.3-028.27]-044.247

Svitlana Kyrylenko,

ORCID 0000-0001-8671-1652,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: svkirylenko65@gmail.com

INTEGRATION OF NATIONAL SCIENTIFIC ELECTRONIC RESOURCES INTO KNOWLEDGE PORTALS

Perspective directions of innovative activity of libraries are outlined. The issue of integration of electronic resource into library Internet knowledge portals is considered.

Keywords: library knowledge portal, abstract database, LSI (Latent Semantic Indexing).

УДК 023.5:004

Коновал Людмила Володимирівна,

ORCID 0000-0002-1501-4427,

кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувачка відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: konoval@nbuv.gov.ua

СЕРВІСИ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИМИ ДАНИМИ

Охарактеризовано актуальність організації управління дослідницькими даними у час e-Science. Представлено види сервісів, що впроваджені у європейських наукових бібліотеках та забезпечують процес управління дослідницькими даними.

Ключові слова: управління дослідницькими даними, наукові бібліотеки, Сервіси управління дослідницькими даними.

Розвиток e-Science у часи експонентного зростання інформації потребує значних витрат часу і ресурсів під час проведення наукових досліджень. Науковцю слід подбати про пошук інформації для дослідження (статистичних даних, наукового доробку з обраної теми), здійснити її аналітико-синтетичне опрацювання та провести власне дослідження, оформити та опублікувати отримані результати, забезпечити їх збереження і поширення з дотриманням прав інтелектуальної власності. Вчений у цьому процесі повинен мати навички бібліографа, фахівця з виявлення та обробки даних, експерта у галузі авторського права.

Актуальною потребою стала організація управління дослідницькими даними (Research data management, далі - RDM), яка сприятиме вченим у проведенні наукових досліджень. Управління даними охоплює всі етапи наукового дослідження. Сприяти вченим у цьому процесі має бібліотека, яка надаватиме відповідні сервіси з управління дослідницькими даними. Оскільки RDM охоплює значне коло завдань, то успішна організація сервісів гарантована лише при активній співпраці бібліотекарів з IT-фахівцями, правовими експертами з авторського права.

Сервіси управління дослідницькими даними (Research data management services, далі – RDMS) – відносно новий термін, яким позначають процес «надання інформації, консультування, навчання або активна участь у: плануванні управління даними, керівництві щодо управління даними під час проведення досліджень (наприклад, консультації щодо зберігання даних або захисту файлів), веденні дослідницької документації та метаданих, поширенні дослідницьких даних та кураторстві завершених проєктів та опублікованих даних досліджень (вибір, збереження, архівування, цитування)» [1, с. 12].

Значну частину функцій із RDM виконують національні, наукові бібліотеки або бібліотеки закладів вищої освіти. Визначальними факторами є цільова аудиторія, професійна підготовка бібліотекарів та інформаційна грамотність користувачів, наявні ресурси та сервіси, розроблена інфраструктура надання послуг.

Асоціацією європейських дослідницьких бібліотек (Association of European Research Libraries, LIBER) було проведено вивчення сервісів з RDM, що надаються чи планують надаватися у європейських академічних наукових бібліотеках [2].

Під час дослідження було виділено такі види послуг: послуги RDMS консультативного типу – допомога користувачам у пошуку інформації про плани управління даними, метадані та стандарти даних; ідентифікація даних для включення до репозиторію бібліотеки; підтримка архівів для різних типів дослідницьких даних; надання RDMS фахівцям з різних дисциплін; вибір даних або наборів даних для репозитаріїв; підготовка (створення чи трансформація) даних для депонування; співпраця з іншими постачальниками послуг з RDMS; підготовка колег-бібліотекарів щодо RDS та розробка політики або стратегічного планування RDMS; створення веб-посібників і надання підтримки для пошуку та цитування даних; консультації з викладачами чи студентами щодо планування управління даними та стандартів метаданих; управління технологічною інфраструктурою, яка підтримує RDMS; забезпечення зберігання даних; розробка інструментів для аналізу даних; підтримка віртуальної наукової спільноти; безпосередня участь з дослідниками у проєкті та надання довідкової підтримки щодо пошуку та цитування даних [2].

Практична реалізація деяких сервісів вже запрацювала у вітчизняній науці: активно створюються репозитарії наукових установ і навчальних закладів, стандарти метаданих використовуються дослідниками під час оформлення наукових робіт, що забезпечує їх інтеграцію у міжнародний науковий простір та індексування провідними науковими базами даних. Провідну роль у цих процесах відіграють бібліотеки, які завжди були незмінними супутниками науки, забезпечуючи її розвиток.

Список використаної літератури

1. Fearon D. Jr., Gunia B., Lake S., Pralle B. E., Sallans A. L. Research Data Management Services. SPEC Kit 334. Washington, DC: Association of Research Libraries, July 2013. <https://doi.org/10.29242/spec.334>

2. Tenopir C., Talja S., Horstmann W., Late E., Hughes D., Pollock D., Schmidt B., Baird L., Sandusky R., Allard, S., Research Data Services in European Academic Research Libraries. *LIBER Quarterly*. 2017. Is. 27(1). Pp. 23–44. DOI: <http://doi.org/10.18352/lq.10180>

References

1. Fearon D. Jr., Gunia B., Lake S., Pralle B. E., & Sallans A. L. (July 2013). Research Data Management Services. SPEC Kit 334. Washington, DC: Association of Research Libraries. <https://doi.org/10.29242/spec.334>
2. Tenopir, C., Talja, S., Horstmann, W., Late, E., Hughes, D., Pollock, D., Schmidt, B., Baird, L., Sandusky, R. & Allard, S. (2017). Research Data Services in European Academic Research Libraries. *LIBER Quarterly*, 27(1), 23-44. DOI: <http://doi.org/10.18352/lq.10180>

UDC 023.5:004

Liudmyla Konoval,

ORCID 0000-0002-1501-4427,

Candidate of Sciences in Social Communications, Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: konoval@nbuv.gov.ua

SCIENTIFIC LIBRARY SERVICES FOR RESEARCH DATA MANAGEMENT

The relevance of the organization of research data management during e-Science is described. The types of services implemented in European scientific libraries and providing the process of research data management are presented.

Keywords: research data management, scientific libraries, research data management services.

УДК 025.5:004.775-043.83

Корнієнко Валентина Олексіївна,

ORCID 0000-0003-0403-7727,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: refer@nbuv.gov.ua

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ПОРТАЛУ ЗНАНЬ

Визначено, що для забезпечення повноцінного функціонування порталу знань необхідно мати відповідні науково-інформаційні ресурси, повнотекстові наукові видання, зручний пошуковий апарат.

Ключові слова: інноваційні бібліотечно-інформаційні технології.

У 2016 р. в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського був започаткований великий проєкт із інтеграції даних про вчених та наукові установи держави — портал «Наука України: доступ до знань», метою якого є створення достовірної та всеохопної картини вітчизняної наукової діяльності [1]. Для створення порталу знань потрібно прикласти чимало зусиль та насамперед необхідно мати сучасні інноваційні бібліотечно-інформаційні технології (БІТ) для забезпечення його функціонування, відповідні наукові інформаційні ресурси (ІР), що забезпечують повнотекстові матеріали, зручний пошуковий апарат, в тому числі наукову реферативну інформацію, яка є в фондах НБУВ та наведена у реферативних БД «Україніка наукова» та БД «Автореферати дисертацій». Умовою якісного інформаційного забезпечення є достатня повнота наукових надходжень у фонди бібліотек.

Моніторинг повноти надходжень наукових видань у фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, показав такі результати: період 2012–2016 рр. науковими установами Академії наук України видано 5531 назв, до фондів НБУВ надійшло 3 605 назв, приблизно 67% [2, с. 86] від загального об'єму наукових видань. Цей фактор значно ускладнює їх включення в реферативну БД «Україніка наукова», що негативно впливає на якість інформаційних пошуків, перевірку на патентну чистоту, проведення наукометричних досліджень тощо.

Забезпечення повноти пошуку інформації, удосконалення цих шляхів вирішено на міжнародному рівні створено умови для повної реєстрації наукових статей, це сприяє повноті відображення наукової інформації у зарубіжних БД.

На сучасному етапі здійснено нове вирішення проблеми реєстрації наукових статей. Винахід DOI відіграє важливу роль, наукова публікація забезпечується окремим міжнародним персональним реєстраційним номером, який не тільки дозволяє налагодити облік у міжнародному вихідному потоці документів, а значно полегшує процес її ідентифікації.

Наукові статті займають суттєвий сегмент реферативної БД «Україніка наукова», що дозволяє виявляти актуальні напрями розвитку техніки, технологій, визначати тенденції розвитку нових наукових напрямів для проведення подальших досліджень, що матимуть суттєвий вплив на інноваційний розвиток економіки України.

На шляху реферування наукових видань в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського проблемою слід відзначити брак кадрів (10–12 фахівців) для вивчення наукових першоджерел усіх видів видань по науковим напрямам написання наукових рефератів і формування реферативної БД «Україніка наукова». До корпоративного об'єднання насамперед залучаються бібліотеки-утримувачі наукових видань, незалежно від галузевої підпорядкованості та рівня бібліотеки за допомогою інноваційних технологій створюється реферативний масив інформації.

Список використаної літератури

1. Лобузина Е. В. Информационный портал «Наука Украины: доступ к знаниям». Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. 2017. Вып. 14. С. 35–46.
2. Пестрецова Л. А., Білько С. М. Динаміка надходження видань наукових установ НАН України до фонду НБУВ за 2012–2016 рр. *Бібліотека. Наука. Комунікація: 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 листоп. 2018р.)* / НАН України, НБУВ, Асоц. б-к України ; відп. ред.: О. М. Василенко. Київ: НБУВ, 2018. С. 84–87.

References

1. Lobuzina, E. V. (2017). Informatsyionnyj portal «Nauka Ukrainy: dostup k znanyiam». [Information portal “Science of Ukraine: access to knowledge”]. *Libraries of National Academies of Sciences, 14*, 35–46. [In Ukrainian].
2. Pestretsova, L. A. & Bil'ko, Ie. M. (2018). Dynamika nadkhodzhennia vydan naukovykh ustanov NAN Ukrainy do fondu NBUV za 2012-2016 rr. [Dynamics of receipt of publications of scientific institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine in the VNLU fund for 2012-2016]. In *Library. Science. Communications: proceedings of International Conference (VNLU, 6-8.11.2018)*, pp. 84-87. [In Ukrainian].

UDC 025.5:004.775-043.83

Valentyna Korniienko,

ORCID 0000-0003-0403-7727,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: refer@nbuv.gov.ua

IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES TO CREATE A KNOWLEDGE PORTAL

It is determined that to ensure the full functioning of the knowledge portal it is necessary to have appropriate scientific and information resources, full-text scientific publications, a convenient search engine.

Keywords: innovative library and information technologies.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.17]:025.32:[070.486:61]»195/202»

Косенко Олена Віталіївна,

ORCID 0000-0002-7768-4733,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: kosenko@nbuv.gov.ua

СПЕЦІАЛІЗОВАНА МЕДИЧНА ПЕРІОДИКА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. У ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Проаналізовано медичні журнали другої половини ХІХ – початку ХХ ст., що пройшли повну звірку видання de visu з основним книгосховищем та картковими каталогами.

Ключові слова: ретроспекція, спеціалізовані медичні журнали, історія періодики.

Важливим історичним джерелом досліджень суспільно-політичного, економічного і культурного життя суспільства впродовж другої половини ХІХ – початку ХХ ст. є спеціалізована преса минулого, окреме місце серед яких посідають медичні журнали. Це особливий тип видань, що висвітлює питання проблемно-тематичного напрямку медицини та суміжних наукових галузей фахової аудиторії.

В інформаційному просторі того періоду, ці видання виникли й розвивалися у руслі всього масиву преси. Публікації на сторінках спеціалізованих медичних журналів є джерелом вивчення культури,

літератури, історії, суспільно-політичної та соціальної ситуацій, що склалися на території України, Російської імперії та за кордоном.

У фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, містяться журнали медичної тематики другої половини ХІХ – початку ХХ ст., що виходили друком у Києві, Львові, Санкт-Петербурзі, Варшаві та інших містах. Зокрема, «Современная медицина», «Архив судебной медицины и общественной гигиены», «Практическая медицина», «Medycyna i kronika lekaska» (пер. «Медицина і медична хроніка») та ін.

Видання визначеного періоду містять оригінальні джерела щодо історії української та зарубіжної медицини; дані про розвиток уже відомих і виникнення нових клінічних дисциплін (хірургія, терапія, офтальмологія, стоматологія, акушерство, педіатрія, рентгенологія та ін.), створення вакцин для лікування і профілактики смертельних хвороб; відомості про вивчення професійних захворювань і заснування фабрично-заводської гігієни, що прямо пов'язані з розвитком промисловості; історію становлення соціальної, підліткової, комунальної гігієни, заснування профілактичної медицини тощо.

Одним з перших спеціалізованих медичних періодичних видань України є газета «Современная медицина» (1860–1880), яку почав видавати професор Імператорського університету св. Володимира в Києві, фізіолог Олександр Петрович Вальтер (28 грудня 1817 (9 січня 1818) – 22 вересня (4 жовтня) 1889), засновник, редактор і видавець.

Перше видання щотижневої газети «Современная медицина» з'явилося в Києві в січні 1860 р., зі статусом як «щотижнева газета», з 1864 р. – «щотижнева газета для лікарів». Видання сповідувало фізіологічний напрям у медицині, критикувало стан медико-санітарної справи в Росії того часу, ставило питання перебудови вищої школи та ін. Газета мала багато рубрик: «Вчені товариства», «Новини і вісті», «Учені новини», «Програми», «Нові книги», «Фейлетон», «Оголошення», «Літературний лист» та ін. До 1876 р. журнал виходив в Києві, потім, у зв'язку з переїздом О. Вальтера – у Варшаві до 1880 р.

Одним з найбільш соціально значущих російських медичних журналів став «Архив судебной медицины и общественной гигиены» (1865–1871) – перший судово-медичний журнал, що виходив у Санкт-Петербурзі. Він був офіційним органом медичного департаменту Міністерства внутрішніх справ і виходив 4 рази на рік. В офіційній

частині журналу публікувалися розпорядження міністерства внутрішніх справ, повідомлення про персоналії чиновників медичних рангів та інше. На сторінках журналу друкувалися найважливіші наукові публікації західноєвропейських гігієністів.

Протягом свого існування неодноразово змінювалися назви видання: з 1872 р. замість «Архива» став виходити «Сборник сочинений по судебной медицине, судебной психиатрии, медицинской полиции, общей гигиене, эпидемиологии, медицинской географии и медицинской статистике», з 1882 р. – «Вестник судебной медицины и общественной гигиены» під редакцією доктора медицини М. Н. Шмелева. З 1889 р. журнал став виходити щомісячно під іншою назвою – «Вестник общественной гигиены, судебной и практической медицины» і виходив до 1917 р. включно. Ці видання можна вважати найкращими і найкориснішими з усіх періодичних видань, вони торкалися широкого кола актуальних питань гігієни, санітарії та епідеміології.

Важливу роль в медичній пресі зіграв журнал «Практическая медицина» (1885–1907) який виходив у Санкт-Петербурзі у видавництві Василя Сергійовича Еттингера. Це був щомісячний збірник, кожен номер – окрема медична книга-монографія. У журналі опубліковано майже всі новітні вітчизняні та зарубіжні медичні роботи, друкувалися вказівки та клінічні лекції з усіх галузей медицини, оригінальні та перекладені.

Чимале значення має медична періодика, яка видавалася за кордоном у другій половині XIX – на початку XX ст. Ці журнали знаходяться в основному фонді Бібліотеки і мають історичне значення. Польський щотижневий журнал «Medycyna i kronika lekarska» (пер. «Медицина і медична хроніка») (1891–1915), який виходив у Варшаві. У 1896–1907 рр. видання мало назву «Medycyna», та орієнтований на практикуючих лікарів, опубліковані праці польських та зарубіжних авторів з лабораторних досліджень біологічних матеріалів.

В публікації проаналізовано медичні журнали з фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського які пройшли повну звірку видання *de visu* з основним книгосховищем та картковими каталогами на основі звірки створюється електронна база даних періодики. Співробітниками Бібліотеки була проведена апробація внесення бібліографічних записів журналів та продовжуваних видань перших двох сотень назв за порядковими

номерама (зростанням шифрів) основного книгосховища. Ця робота була розпочата на базі двох карткових каталогів (генерального і топографічного), звірено примірники de visu, зроблено необхідні уточнення.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:025.17]:025.32:[070.486:61]»195/202»

Olena Kosenko,

ORCID 0000-0002-7768-4733,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kosenko@nbuv.gov.ua

SPECIALIZED MEDICAL PERIODICS OF THE SECOND HALF OF XIX - THE BEGINNING OF XX CENTURY IN FUNDS OF THE VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The publication analyzes medical journals of the second half of the XIX – early XX century which have passed a complete reconciliation of the de visu publication with the main book depository and card catalogs.

Keywords: retrospective, specialized medical journals, history.

УДК 001.8:004.891

Крючин Андрій Андрійович,

ORCID 0000-0002-5063-4146,

доктор технічних наук, заступник директора,

Інститут проблем реєстрації інформації НАН України,

Київ, Україна

e-mail: kryuchin@ipri.kiev.ua

Балагура Ірина Валеріївна,

ORCID 0000-0001-9627-2091,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,

Інститут проблем реєстрації інформації НАН України,

Київ, Україна

e-mail: balaguraira@gmail.com

Гарагуля Сергій Сергійович,

ORCID 0000-0002-5564-9494,

кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: garagulia@nbuv.gov.ua

НАУКОМЕТРИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РБД «УКРАЇНІКА НАУКОВА»

Проаналізовано напрями розвитку системи формування реферативної бази даних «Україніка наукова». Обґрунтовано доцільність використання спільного інформаційного ресурсу з базою даних повнотекстових наукових видань України.

Ключові слова: бібліотечні електронні ресурси, метадані, наукометрія, повнотекстова база даних, реферативна база даних.

Використання реферативної інформації є ефективним способом ознайомлення наукової спільноти з результатами наукових досліджень та визначення пріоритетів при плануванні виконання наукових робіт. Перехід до електронної форми репрезентації реферативної інформації дозволив розширити можливості її використання, при цьому відбувся перехід до наукометричних баз даних, тісно пов'язаних з повнотекстовими мережевими ресурсами [4].

Природним наслідком вимог наукової користувачької аудиторії щодо мобільності та оперативності отримання інформації стало, зокрема, органічне сполучення реферативної та повнотекстової інформації в електронних ресурсах наукової періодики [3]. Окрім цього, сучасні технології наукових досліджень диктують необхідність проведення на основі реферативних та повнотекстових ресурсів ґрунтовних наукометричних досліджень, які надають змогу визначити ефективність результатів наукової діяльності в різних галузях знання, а в поєднанні – здійснити багатопараметричний аналіз і визначити внесок учених у розвиток регіональної, вітчизняної і світової науки.

Сучасного користувача вже не може задовольнити лише реферативна інформація з можливістю подальшого звернення до повнотекстового видання. Необхідні аналітичні інструменти для визначення пріоритетності наукового дослідження, наукових шкіл, які проводять дослідження у визначеному напрямку, надають наукометричні системи, побудовані на основі баз даних (БД) реферативної інформації [2]. Розроблено та широко використовуються десятки наукометричних систем, які відрізняються об'ємом даних, методами аналітичної обробки отриманих результатів. Найбільш відомими є наукометричні

платформи Google Scholar, Web of Science, Scopus та їхні аналітичні багатопараметричні модулі на кшталт SciVal та InCites.

Основними критеріями під час вибору платформи консолідації бібліометричних даних є загальнодоступність і обсяг індексованих наукових матеріалів для отримання достовірних (у статистичному аспекті) результатів. Сьогодні, цим умовам найбільше відповідає бібліометрична платформа Google Scholar, можливості якої дають змогу обробляти майже весь світовий науковий документний потік за винятком матеріалів з обмеженим доступом.

Однією з наукометричних систем повинна стати наукометрична система на основі реферативної БД «Україніка наукова». В Україні реалізовано декілька наукових повнотекстових та реферативних БД, що підтримуються та функціонують у вищих навчальних закладах, бібліотеках та наукових установах. Серед найбільших в Україні «Україніка наукова» та Open Ukrainian Citation Index (OUCI). Open Ukrainian Citation Index (OUCI) — це пошукова система і БД наукових цитувань, які надходять від усіх видань, що використовують сервіс Cited-by від Crossref та підтримують Initiative for Open Citations (I4OC). Важливим кроком до консолідації вітчизняної дослідницької інфраструктури стала поява Національного репозитарію академічних текстів, покликаною акумулювати академічний потенціал та сприяти інноваційному поступу.

У контексті реформування вітчизняної наукової галузі постає необхідність створення єдиного незалежного наукового ресурсу, що може бути трансформованим та інтегрованим у Національну систему науки України, що буде містити повну інформацію про всі наукові установи країни. Саме реферативна БД «Україніка наукова» та її інтеграція із повнотекстовою БД наукових публікацій, БД науковців може стати основою для формування Національної системи науки України. Інтегратором такої системи, на думку дослідників, міг би стати «міжвідомчий Центр наукознавства та інфометричних досліджень (при НАН України)» [1]. На даний момент реферативна БД «Україніка наукова» містить неповний набір наукометричних сервісів. Засобами РБД не проводяться наукометричні дослідження з використанням метод «цитат-індексу», сервіси на її основі ґрунтуються головним чином на використанні статистичних методів аналізу та аналізу на основі мереж термінів та співавторства. Разом із тим, варто відзначити позитивний досвід інтеграції реферативних ресурсів із сервісом наукових портфоліо «Науковці України».

Важливим завданням для ефективного використання реферативної БД «Україніка наукова» є вдосконалення пошукових механізмів бази даних. Наразі РБД «Україніка Наукова» як складова інтегрованих електронних ресурсів НБУВ успішно впроваджує засоби семантичного вебу в якості технологічної надбудови над масивом акумульованої реферативної інформації.

Представлений на сайті бібліотеки науковий пошук публікацій web 3.0 індексує низку повнотекстових БД Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і реалізує інтелектуальний доступ до зібраних у них джерел наукової інформації. Очевидно, втім, що для більш широкого використання реферативної БД необхідна розробка наукометричного апарату для дослідження тенденцій розвитку української науки з використанням технології складних мереж.

Ключовим завданням при формуванні національної дослідницької інфраструктури є створення єдиного незалежного наукового ресурсу, що буде містити повну інформацію про всі наукові установи країни. Підставовим джерелом та аналітичним інструментом для цього покликана стати реферативна БД «Україніка наукова», інтегрована із повнотекстовою БД наукових публікацій та надбудована наукометричним модулем.

Список використаної літератури

1. Дубровіна Л. А., Лобузін К. В. Створення національної системи наукометричної інформації та Українського національного індексу цитування: перспективи консолідації ресурсів. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 6. С. 3–9. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2019.06.003>
2. Ланде Д. В., Балагура І. В., Погорілий С. Д., Дубчак Н. А. Наукометричний аналіз мереж термінів з публікацій наукового колективу. *Реєстрація, зберігання і обробка даних*. 2017. 19, № 1. С. 34–39.
3. Петров В. В., Онищенко О. С., Крючин А. А., Лобузін К. В., Мініна Н. М., Зайченко Н. Я. Розвиток національної системи реферування (до 20-річчя Українського реферативного журналу «Джерело»). *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 10. С. 71–74.
4. Uddin S., Hossain L., Rasmussen K. Network Effects on Scientific Collaborations. *Public Library of Science ONE*. 2013, 8(2) DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0057546>

References

1. Dubrovina, L. A. & Lobuzina, K. V. (2019). Stvorennia natsionalnoi systemy naukometrychnoi informatsii ta Ukrainskoho natsionalnoho indeksu tsytuvannia: perspektyvy konsolidatsii resursiv. [On the Way to Create a National System of Scientific Information and the Ukrainian National Citation Index: Prospects for Consolidation of Resources]. *Library Journal*, 6, 3-9. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2019.06.003> [In Ukrainian].

2. Lande, D. V., Balagura, I. V., Pogorily, S. D. & Dubchak, N. A. (2017). Naukometrychnyi analiz merezh terminiv z publikatsii naukovoho kolektyvu [Scientific-metric analysis of networks of terms from publications of scientific team]. *Registration, storage and data processing*, 19(1), 34-39. [In Ukrainian].
3. Petrov, V. V., Onyshchenko, O. S., Kryuchyn, A. A., Lobuzina, K. V., Minina, N. M. & Zaichenko, N. Ya. (2015). Rozvytok natsionalnoi systemy referuvannia (do 20-richchia Ukrainskoho referatyvnoho zhurnalu «Dzherelo»). [The development of national system of referencing (to the 20th anniversary of the Ukrainian abstract journal “Dzherelo”)]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, 10, 71-74. [in Ukrainian].
4. Uddin S., Hossain L. & Rasmussen K. (2013). Network Effects on Scientific Collaborations. *Public Library of Science ONE*. 8(2) DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0057546>

UDC 001.8:004.891

Andrii Kriuchyn,

ORCID 0000-0002-5063-4146,

Doctor of Technical Sciences, Deputy Director,

Institute for Information Recording,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kryuchin@ipri.kiev.ua

Iryna Balahura,

ORCID 0000-0001-9627-2091,

Candidate of Technical Sciences, Senior Research Associate,

Institute for Information Recording,

Kyiv, Ukraine

e-mail: balaguraira@gmail.com

Serhii Harahulia,

ORCID 0000-0002-5564-9494,

Candidate of Sciences in Social Communications, Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: garagulia@nbuv.gov.ua

SCIENTOMETRIC POTENTIAL OF THE ABSTRACT DATABASE «UKRAINICA SCIENTIFIC»

The directions of development of the system of formation of the abstract database «Ukrainica Scientific» are analyzed. The expediency of using a joint information resource with a database of full-text scientific publications of Ukraine is substantiated.

Keywords: library electronic resources, metadata, scientometrics, full-text database, abstract database.

УДК 001.891:004.659(083.13)

Кудименко Лілія Григорівна,

ORCID 0000-0002-2322-3173,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: kudymenko@nbuv.gov.ua

SCOPUS TA WEB OF SCIENCE: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ФАХОВОЇ НАУКОВОЇ ПЕРІОДИКИ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ

Висвітлено основні проблеми реєстрації видань гуманітарного профілю у Scopus та Web of Science та наведено шляхи їх вирішення.

Ключові слова: бази даних, фахові періодичні видання.

Розвиток високих технологій докорінно змінив світ, автоматизувавши всі процеси життєдіяльності. В науковій сфері різноманітні інформаційні інструменти використовуються не тільки для визначення ефективності проведених досліджень, а й для оцінки якості їх оприлюднення. Ресурс повинен бути доступним та цікавим широкому колу вітчизняних і зарубіжних науковців, тобто мати певний рейтинг серед світової наукової спільноти.

На сьогодні головна роль у вирішенні цього завдання відведена міжнародним базам даних (БД). Адже одним із важливіших показників значущості журналу чи збірника праць є його реєстрація в таких БД, а особливо – щорічна індексація: оцінка якості контенту та оформлення статей та сайту видання з визначенням імпакт-фактору за минулий рік. Також до уваги приймається і наявність цифрових ідентифікаторів публікацій – DOI (Digital Object Identifier) та авторських ідентифікаторів – ORCID, Researcher ID тощо.

Згідно до Наказу МОН України від 15.01.2018 р. № 32 «Про затвердження порядку формування Переліку наукових фахових видань України» до Переліку фахові видання зараховуються за трьома категоріями А, Б, В.

До категорії - А належать фахові видання, включені до міжнародних наукометричних БД Web of Science Core Collection та/або Scopus. Категорія - Б має такі вимоги: фахові видання та публікації повинні мати міжнародний цифровий ідентифікатор DOI,

тобто зареєстровані в Crossref; якісне незалежне рецензування публікацій повинно проводитися профільними вченими, які мають за останні три роки не менше однієї публікації у виданнях, включених до Web of Science та/або Scopus; наявність у складі редакційної колегії не менше семи вчених, які мають науковий ступінь за однією із профільних спеціальностей та мають не менше трьох публікацій за останні п'ять років щонайменше у двох різних виданнях, включених до Web of Science та/або Scopus; включення до профільних міжнародних наукометричних БД.

До категорії – В; всі наукові фахові видання, включені до Переліку на день затвердження Порядку, а також: - видання, що були виключені з категорії «А» або категорії «Б». Але, якщо за 2 роки видання не отримує права на присвоєння категорії «А» чи «Б», то виключається з Переліку без права поновлення [2, 3]. За 2 роки виданню потрібно, враховуючи всі вимоги, піднятися до рівня міжнародних стандартів та отримати категорію «Б».

Серед науковців технічних та природничих напрямків існує думка, що видання гуманітарного профілю мають низьку імовірність щодо включення до найпрестижніших Web of Science та Scopus, адже на їх сторінках як правило розглядаються питання регіонального значення.

Експерти Scopus серед основних причин відмови називають саме цей фактор. Можливо, тому Scopus і надає змогу надіслати попередню заявку, щоб оцінити перспективи успішної реєстрації. Заявку розглядають і за певний час надсилають резюме із зазначенням недоліків. Це означає, що при фіксації цих недоліків, шанси є незалежно від профілю видання. Останнім часом, кількість публікацій гуманітарного напрямку і в таких системах збільшується.

У 2015 р. до основних трьох баз на платформі WoS додали четверту - Emerging Sources Citation Index (ESCI), яка індексує журнали і регіонального рівня. Як стверджують фахівці WoS, перевага буде надаватися журналам саме гуманітарного та соціального профілів, оскільки вони мало представлені у цій БД. Розміщення у ESCI - тимчасове, але журнали включаються у Master Journal List.

Протягом двох років здійснюється аналіз цитувань, і за умови високих показників видання переводять до однієї або декількох профільних баз – АНЦИ (Art and Humanities Citation Index) та / або Social Sciences Citation Index (SSCI). Варто зазначити, що для видань бази АНЦИ імпаکت-фактор також не визначається, зважаючи на

специфіку даної галузі, та підрахунок цитувань здійснюється. Тож думку про обмежені можливості гуманітарних видань можна спростувати та для початку відправити запити до інших не менш авторитетних баз, які мають більш лояльні вимоги, тим самим підвищити видимість журналу. Науковці Інституту інформаційних технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського постійно проводять моніторинг таких ресурсів. [1].

Відмінним результатом є індексування трьох збірників праць: «Рукописна та книжкова спадщина України», «Українська біографістика», «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» та журналу «Бібліотечний вісник» у найпрестижніших БД, зокрема, DOAJ, Crossref, WorldCat, BASE, IndexCopernicus.

В 2020 р. збірник праць «Рукописна та книжкова спадщина України» зараховано до Master Journal List у Web of Science Core Collection. Фахові періодичні видання гуманітарного напрямку займають гідне місце серед видань інших галузей та можуть успішно реєструватися в найавторитетніших міжнародних системах.

Список використаної літератури

1. Кудименко Л. Г. Інтеграція бібліотечних видань до світового наукового простору: основні аспекти. *Бібліотека. Наука. Комунікація: 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6-8 лист. 2018 р.)* / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. б-к та інформ. центрів – членів МААН. Київ, 2018. С. 375–379.
2. Про затвердження Порядку формування переліку наукових фахових видань України: Наказ МОН від 15 січня 2018 р. № 32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18>. (дата звернення: 25.07.2020).
3. Самохіна Н., Кудименко Л., Мартинюк О. Бібліотечні наукові видання в системі унікальних цифрових ідентифікаторів. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 56. С. 317–331.

References

1. Kudymenko, L. (2018, November). Intehratsiia biblioteknykh vydan do svitovoho naukovooho prostoru: osnovni aspekty. [Integration of library editions to the world scientific space: main aspects]. In *Library. Science. Communication. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 375-379). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Kabinet Ministriv Ukrainy (2018). *Pro zatverdzhennia Poriadku formuvannia pereliku naukovykh fakhovykh vydan Ukrainy: Nakaz MON vid 15 sichnia 2018 r. No. 32* [On Approval of the Procedure for Forming the List of Scientific Professional Editions of Ukraine: Ministry of Education and Science of Ukraine of January 15, 2018 No. 32]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18>. [In Ukrainian].
3. Samokhina N., Kudymenko L., & Martyniuk O. (2019). Bibliotekni naukovi vydannia v systemi unikalnykh tsyfrovyykh identyfikatoriv. [Library Scientific Issues in the System

of Unique Digital Identifiers]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 56, 317–331. [In Ukrainian].

UDC 001.891:004.659(083.13)

Liliia Kudymenko,

ORCID 0000-0002-2322-3173,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kudymenko@nbuv.gov.ua

SCOPUS AND WEB OF SCIENCE: PROSPECTS FOR PROFESSIONAL SCIENTIFIC PERIODICALS OF THE HUMANITARIAN PROFILE

Mandatory conditions for inclusion of scientific periodicals to the List of scientific professional publications are reviewed. The main problems of registration of humanitarian publications in Scopus and Web of Science are highlighted and ways to solve them are given.

Keywords: databases, professional periodicals.

УДК 025.5:025.7/.9-028.27

Лахтаріна Наталія Василівна,

ORCID 0000-0001-5617-0373,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: j_djerelo@ukr.net

ЕЛЕКТРОННІ НАУКОВІ РЕСУРСИ: ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ КОРИСТУВАЧАМИ

Проаналізовано особливості реорганізації бібліотек з урахуванням того, що основний масив інформації становитимуть електронні ресурси.

Ключові слова: інтегрований користувацький інтерфейс, наукова інформація.

Глобалізація та інформатизація суспільства, реформування освіти вимагають від наукової бібліотеки як важливого інструмента навчальної, наукової та пізнавальної діяльності реорганізації шляхом нарощування інформаційного потенціалу, інтеграції бібліотечних

ресурсів, забезпечення навчально-виховного та наукового процесів повною, оперативною та якісною інформацією, формування інформаційного поля та швидкого доступу користувачів до інформації.

Новітні інформаційні технології вимагають від бібліотек, особливо наукових, трансформації, інтеграції накопичених ресурсів та створення єдиної точки доступу з метою оптимізації пошуку релевантної інформації. Бібліотека з традиційними фондами не завжди могла надати читачу цілісний документ, у якому було б зібрано інформацію, що відповідає його запиту. Вона могла надати йому лише обмежену кількість документів зі свого фонду.

В сучасних реаліях, як неодноразово обґрунтовував у своїх працях академік НАН України О. С. Онищенко, завдяки цифровим технологіям, бібліотека може вибрати не лише зі своїх фондів, а й з усіх доступних джерел в інтернет-просторі потрібні читачеві відомості з конкретної теми у вигляді згрупованого матеріалу [2]. І така інформація, що дійсно є релевантною відносно запиту користувача, може бути надана навіть на мобільний пристрій замовника. Це значно розширює можливості для збільшення кількості користувачів. Інтегрований індивідуальний сервіс, насамперед дистанційний, стає головним напрямом діяльності бібліотеки.

Важливою службою, яка здійснює аналітико-синтетичну обробку масивів наукової літератури у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського є Відділ наукового формування національних реферативних ресурсів, співробітники відділу проводять експертний відбір наукової літератури, реферують, здійснюють наукове редагування та разом з Інститутом інформаційних технологій надають вільний доступ до цілком реального об'єкта – знань у вигляді реферативної бази даних (БД) «Україніка наукова».

Реферативна інформація є надзвичайно цінною в сучасному мобільному світі, це інформація, що є індикатором наукових досліджень, розробок, винаходів, дозволяє зорієнтуватись у інформаційних потоках.

Повнотекстові БД є зручним інструментом для науковців, але здійснювати експертну оцінку наукової інформації в широкому текстовому масиві проблематично. Читання веб-тексту суттєво відрізняється від читання паперової книги і відноситься вже до нового типу сприйняття інформації.

Враховуючи, що сприймання наукового тексту – високорівневий когнітивний процес – відбувається за трьома моделями, які найчастіше використовують у бібліотечному веб-середовищі:

перша – до 250 знаків, коли досить проглянути, щоб одержати достатній обсяг інформації. Але оскільки її обсяг часто перевищує 250 знаків, то, як правило, частина змісту читачем ігнорується.

Друга – до 2500 знаків, що змушує читача витратити на ознайомлення декілька хвилин. Третя модель – більше 5000 знаків. Вона передбачає наявність настільки великого тексту, що для його прочитання необхідно спеціально виділяти певний час.

Продукт діяльності Відділу – реферат, в певній мірі відповідає цій першій моделі сприйняття, адже він є концентратом наукової інформації, бо в ньому у стислому та сконденсованому вигляді подаються зміст, методика та результати досліджень. Зважаючи на психолінгвістичні особливості сприйняття, відповідальним завданням є створити інформативний реферат, виокремити найсуттєвіше.

Реферативна БД «Україніка наукова» здійснює тематичне аналітико-синтетичне опрацювання та кумуляцію наукової інформації за 28-ма напрямками більше 20-ти років, що є суттєвим також для популяризації науки.

У НБУВ проведено комплекс заходів з інтеграції власних електронних інформаційних ресурсів на єдиній технологічній платформі відповідно до міжнародних стандартів: конвертовано та реалізовано пошуковий інтерфейс електронного каталогу НБУВ та бібліографічних БД спеціалізованих фондів, проведено роботи з інтеграції пошукового апарату бібліотечних та архівних фондів, започатковано проєкт наукової електронної бібліотеки, формування цифрового фонду за колекційним принципом на основі міжнародних рекомендацій. Метадані цифрових об'єктів мають необхідний комплект полів для опису цифрових ресурсів, які відповідають сучасним стандартам і можуть бути експортовані у форматі Dublin Core для інтеграції електронних колекцій НБУВ у міжнародні цифрові бібліотеки [1].

Але щоб дійсно відповідати сучасним запитам користувачів, необхідно вирішити актуальне завдання – домогтися сумісності бібліотеки з мобільними пристроями. Зважаючи на моделі сприйняття інформації, читаної з екрана, особливо з мобільного пристрою, серед електронних наукових ресурсів саме реферативна

інформація найбільше відповідає критеріям інтерактивного веб-середовища.

Оволодіння вітчизняними бібліотеками, особливо Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського, мобільними технологіями підвищить імідж бібліотек в суспільстві та суттєво збільшить кількість нових користувачів. Це забезпечить великі можливості і для популяризації знань, і для зручності користувачів, і для прогресу науки і суспільства.

Список використаної літератури

1. Гарагуля С. С. *Електронна бібліотека як інтегратор джерел наукової інформації* : автореф. дис. канд. наук із соц. комунікацій. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2018. 19 с.
2. Онищенко О. Бібліотеки в цифровому середовищі: курс на індивідуальний інтегрований сервіс. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 9–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2019_53_3

References

1. Harahulia, S. S. (2018). *Elektronna biblioteka yak intehrator dzherel naukovoi informatsii*. [The Electronic Library As Science Information Sources Integrator]. (Extended abstract of candidate's thesis). Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian]
2. Onyshchenko, O. (2019). *Biblioteky v tsyfrovomu seredovyschchi: kurs na indyvidualnyi intehrovanyi servis* [Libraries in Digital Environment: Course on Individual Integrated Service]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 53, 9-18. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2019_53_3 [in Ukrainian].

UDC 025.5:025.7/.9-028.27

Nataliia Lakhtarina,

ORCID 0000-0001-5617-0373,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: j_djerelo@ukr.net

ELECTRONIC SCIENTIFIC RESOURCES: PECULIARITIES OF PERCEPTION BY USERS

Analyzed the reliability of the reorganization of libraries, taking into account the fact that the main massive data is placed by electronic resources.

Keywords: integrated user interface, scientific information.

УДК 025(477):004+930.25(477):004

Лобузін Іван Володимирович,

ORCID 0000-0002-0540-4923,

кандидат наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: loboazin@nbuv.gov.ua

ОРГАНІЗАЦІЯ ОНЛАЙНОВИХ ЕЛЕКТРОННИХ КОЛЕКЦІЙ УКРАЇНІКИ

Визначено структуру опису електронної колекції та її складові елементи. Розроблено систему принципів та технологію формування електронних колекцій україніки з урахуванням сучасних вимог до бібліотечних вебресурсів.

Ключові слова: електронна колекція, опис бібліотечних електронних колекцій, україніка, бібліотечні вебресурси.

Історико-культурна частина цифрових ресурсів порталу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського орієнтована на створення загальнодоступних електронних колекцій, організацію доступу до цифрових об'єктів документальної культурної спадщини, на розкриття змісту унікальних фондів, які зберігають найбільш повне в Україні зібрання пам'яток слов'янської писемності, рукописні книги, архіви, книжкові колекції видатних діячів української та світової науки та культури [2].

Одним з дієвих способів надання доступу до масштабних електронних бібліотечних ресурсів є організація їх в окремі історико-культурні колекції: тематичні, персональні, установ, видавничі тощо.

Під електронною колекцією (е-колекцією) ми будемо розуміти систематизовану сукупність електронних ресурсів, об'єднаних за тематичною або будь-якою іншою формальною ознакою (персоналія, хронологія, мова тощо) відповідно до обґрунтованого обрання основного поняття, яке є змістовим ядром інформаційного масиву, що дає змогу здійснювати цілеспрямований добір документів та забезпечує комфортний доступ для користувачів [1].

На підґрунті інтегрованих підходів до формування джерельної бази української документальної архівної, рукописної та книжкової спадщини, міжнародних стандартів опису колекцій, з урахуванням сучасних тенденцій пов'язаних даних семантичних вебтехнологій,

для сегменту «Електронні колекції» е-бібліотеки «Україніка» було розроблено структуру даних для подання інформації про колекцію.

Структура даних має таку ієрархічну будову:

- Ідентифікатор колекції
- Назва колекції
- Тип колекції:
 - тематична;
 - книжкові пам'ятки та рідкісні видання;
 - історичний фонд, бібліотека, зібрання;
 - видавнича;
 - персональна;
 - установи;
- Опис (анотація);
- Пов'язані колекції:
 - Вищого рівня;
 - Нижчого рівня;
 - Інше;
- Презентаційне зображення (логотип колекції);
- Рубрики (рубрикація матеріалів колекції);
 - Основні рубрики (так, для персональної колекції типовими рубриками будуть: «праці», «бібліографія», «біографічні матеріали», «матеріали про діяльність», «вшанування пам'яті»);
 - Додаткові, пов'язані матеріали;
 - Електронні виставки (пов'язані з колекцією електронні виставки, що репрезентують фонди НБУВ);
- Корисні посилання (довідкові ресурси: енциклопедії, довідники, бібліографія, каталоги; новини з відповідним тегом; предметні рубрики електронного каталогу тощо);
- Авторитетний запис (ідентифікатор авторитетного файлу);
- Довідник (ідентифікатор довідника е-бібліотеки «Україніка»);
- Карта (посилання до карти, пов'язаної з колекцією, на Google Map);

- Авторський колектив (*автори текстів, куратори з підбору матеріалів, організатори контекстних зв'язків тощо*);
- Життєвий цикл (*дати та виконавці створення, переформатування актуалізації, редагування матеріалів колекції*).

Всі інші необхідні елементи опису, що характеризують матеріали колекції, формуються автоматично відповідно до масиву документів, які складають інформаційний фонд колекції. В описі кожного документа зазначається відповідна назва колекції та рубрика. Кожен документ може входити у декілька колекцій. Із відповідних записів документів можна автоматично отримати таку інформацію (із зазначенням відповідної кількості документів):

- обсяг (*кількість документів в колекції*);
- тип ресурсу (*архівні документи, аудіоматеріали, відеоматеріали, газети, інтернет-ресурси, карти, книги, ноти, образотворчі матеріали, періодика, рукописи, статті, фрагменти публікацій, фотоматеріали*);
- вид документів (*альбоми, бібліографічні покажчики, біографічні матеріали, збірники документів, збірники праць, листування, мемуари, нормативно-правові акти, щоденники тощо*);
- мова документів;
- країни видання (написання);
- розподіл документів за рубриками колекції;
- розподіл документів за розділами знань;
- хронологічний розподіл документів за роками (*для зручності користувача роки вказуються відповідно до останніх рекомендацій з опису документів для бібліографічних баз даних: арабськими цифрами з точністю до двох перших знаків (позначення сторіччя), якщо інші цифри встановити неможливо, то вони замінюються знаком питання «?»*).

Для запобігання дублюванню зусиль на введення додаткової інформації про колекцію ефективно використовується система пов'язаних даних, коли вже введена фахівцями (експертами) авторитетна інформація автоматично залучається відповідно до потреб користувача.

Так, за даними авторитетного файлу імен осіб для персональної колекції виводяться дати життя та альтернативні форми імені автора.

Додатково користувач може провести пошук за всіма зазначеними формами імені в електронному каталозі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського видань, наявних у фонді НБУВ, пов'язаних з життям і творчістю видатного вченого, за відповідними посиланнями «Праці» та «Література».

До інформації з електронного каталогу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського долучаються інші інформаційні джерела бібліотеки, де наявні відповідні ресурси: архівний фонд НАН України, рукописний фонд НБУВ, інформаційний портал «Наука України: доступ до знань», довідник про персоналії НАН України на порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Колекція пов'язана також із зовнішніми інформаційними джерелами завдяки зазначеним в авторитетному файлі міжнародним ідентифікаторам ISNI (міжнародний ідентифікатор стандартних імен, за яким, зокрема, для В. І. Вернадського наводиться 52 форми імені різними мовами світу), VIAF (віртуальний міжнародний авторитетний файл, який наводить всі форми імені, наявні в каталогах бібліотек світу); WorldCat (ідентифікатор найбільшого зведеного міжнародного каталогу OCLC, за яким можна продовжити пошук видань у каталогах бібліотек світу), WikiData (ідентифікатор бази даних Вікіпедії, за яким можна отримати інформацію щодо відповідних статей про особу у Вікіпедіях різними мовами, стислу дефініцію про особу різними мовами, зображення особи гарної якості із Вікісховища, посилання до наявних довідкових ресурсів із різних інформаційних джерел, факсиміле підпису тощо). За наявності меморіальних геоінформаційних ресурсів, таких як користувацькі карти на Google Map, є можливість за відповідним кодом візуалізувати для користувачів таку інтерактивну картографічну інформацію. Все це пов'язує оцифровану історичну спадщину із фондів бібліотек з сучасними способами глобальної цифрової комунікації.

Приклад електронної бібліотеки «Україніка» демонструє важливість формату колекцій як альтернативного інструмента тематичної організації гуманітарних даних – зручність в оперуванні інформацією, потенціал до комбінування матеріалу разом з різними темами, спрощення користувацького пошуку та можливість актуалізації важливої проблематики.

Список використаної літератури

1. Лобузін І. В. *Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій*. Київ, 2016. 216 с. DOI: <https://doi.org/10.15407/nbuv.0002130>.
2. Лобузін К., Перенесієнко І., Вощенко О. Система організації тематичних зв'язків предметно-довідкового апарату електронної бібліотеки «Україніка». *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 55. С. 220–230. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.55.220>.

References

1. Lobuzin, I. V. (2016). *Tsyfrovі bibliotechni proekty: tekhnolohichni rishennia ta upravlinnia zhyttievym tsyklom koleksii* [Digital library projects: technological solutions and collection lifecycle management]. Kyiv. DOI: <https://doi.org/10.15407/nbuv.0002130>. [In Ukrainian].
2. Lobuzina, K., Perenesiienko, I., & Voshchenko, O. (2019). Systema orhanizatsii tematychnykh zviazkiv predmetno-dovidkovoho aparatu elektronnoi biblioteki «Ukrainika» [The system of organization of thematic relations of the subject-reference apparatus of the electronic library «Ukrainica»]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteki Ukrainy Imeni V. I. Vernadskogo*, 55, 220-230. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.55.220>. [In Ukrainian].

UDC 025(477):004+930.25(477):004

Ivan Lobuzin,

ORCID 0000-0002-0540-4923,

Candidate of Social Communication, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: loboozin@nbuv.gov.ua

ORGANIZATION OF ONLINE ELECTRONIC COLLECTIONS OF UKRAINICA

The structure of the electronic collection description and its constituent elements are determined. A system of principles and technology for the formation of electronic collections of Ukrainica has been developed, taking into account modern requirements for library web resources.

Keywords: electronic collection, description of library electronic collections, Ukrainica, library web resources.

УДК 02:004+009:004

Лобузiна Катерина Вiлентiївна,

ORCID 0000-0003-3371-4029,

доктор наук iз соцiальних комунiкацiй, старший науковий співробітник,

директорка Інституту інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: lobuzina@nbuv.gov.ua

ЦИФРОВИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ ПРОЄКТ: ВИЗНАЧЕННЯ, СТРУКТУРА, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ

Розглянуто поняття цифрового бібліотечного проєкту як інтелектуального міждисциплінарного продукту творчої співпраці бібліотечних спеціалістів та вчених у галузі соціогуманітарних наук. Окреслено перспективи такої наукової співпраці на базі методологічних підходів цифрової гуманітаристики бібліотечних та науково-дослідних колективів для розбудови ефективної цифрової дослідницької інфраструктури України.

Ключові слова: цифрова гуманітаристика, цифровий бібліотечний проєкт, наукова бібліотека, цифрова дослідницька інфраструктура.

У зарубіжних дослідженнях поняття цифрового проєкту сформувалося у межах дослідницьких практик цифрової гуманітаристики як результат здійснення завдань так званих цифрових стипендій (Digital Scholarship) для гуманітарних дисциплін. Багаторічний досвід проведення таких досліджень визначив цифровий проєкт як основний результат наукової роботи у галузі цифрової гуманітаристики.

Цифровий гуманітарний проєкт – це проєкт, який використовує цифрові методи та комп'ютерні технології як частину методології та інфраструктури досліджень, розповсюдження наукових результатів та залучення широкої аудиторії користувачів. Найчастіше у цифрових проєктах використовуються методи аналізу та дослідження цифрових даних, цифрового видавництва, менеджменту (управління) цифровими ресурсами [3, 4]. *Бібліотечні цифрові проєкти*, до здійснення яких залучаються знання науковців та експертів певної галузі знань, також можна віднести до цієї категорії.

Більшість цифрових гуманітарних проєктів є опублікованими безпосередньо у вебсередовищі мультимедійними виданнями. Таке онлайнове видання містить мультимедійні джерела (рухомі та

нерухомі зображення, аудіо- та картографічні матеріали, тексти та рукописи) + інформаційно-аналітичні інструменти (геоінформаційні системи, інформаційно-пошукові системи, засоби інфографіки та візуалізації даних) [2].

Спеціалісти з цифрової гуманітаристики відзначають багатство форм втілення результатів цифрових проєктів:

- бази даних (бібліографічна, архівна, музейна, довідкова, фактографічна тощо);
- цифрові архіви культурної спадщини;
- електронні анкетування, інтерв'ю, етнографічні дослідження для текстового або дискусійного аналізу;
- електронна текстова (критична) публікація рукописів, листів, генеалогічних даних;
- кодування даних та розробка структури метаданих для побудови бази знань та онтології предметної галузі;
- аналіз великих цифрових архівів, таких як газети, журнали та бібліотеки зображень;
- дослідження та аналіз матеріалів соціальних медіа;
- створення та анотування аудіовізуальних баз даних (аудіо, ноти, зображення та відео);
- імерсивні технології (3D-віртуальна реконструкція, доповнена та віртуальна реальність тощо);
- вебдодатки, мобільні додатки, вебсайти, віртуальні виставки, онлайніві дослідницькі ресурси;
- цифрове картографування, історичні та екскурсійні геоінформаційні ресурси;
- цифрова та корпусна лінгвістика;
- візуалізація гуманітарних даних, графіки, діаграми [1, 4].

Як показує аналіз наукових публікацій із цифрової гуманітаристики, стосовно зв'язків з низкою спеціальних дисциплін, що активно використовуються під час науково-дослідної та практичної роботи з об'єктами наукової та культурної спадщини в бібліотеках, архівах та музеях, є багато спільних тем: пошук та отримання інформації; цифрові бібліотеки та архіви; метадані та опис ресурсів; онтології, класифікації та систематизація інформації; публікація та поширення цифрових даних; електронні видавничі проєкти; відкритий доступ до інформації; пов'язані дані; управління та зберігання колекцій; портали та сховища знань; бібліографія;

оцифрування об'єктів спадщини та джерел; збереження цифрових ресурсів; інтерактивні ресурси, користувацький інтерфейс, вебперегляд; цифрова культурна спадщина; візуалізація інформації; обмін даними; бібліометрія. У наукових публікаціях обох досліджуваних дисциплін на ці теми спрямовані як практична діяльність, так і теоретичний аналіз [5].

Створення умов для природної інтеграції між бібліотечними науками та напрямками досліджень цифрової гуманітаристики в наукових бібліотеках сприяє здійсненню спільних цифрових проєктів та використанню нових дослідницьких підходів на межі цих дисциплін. Отже, відбувається перехід до партнерських стосунків та стратегічної співпраці, яка спирається на подібність та взаємодоповнювальні аспекти цифрової гуманітаристики [3].

Сьогодні наукові бібліотеки світу залучаються до цифрових гуманітарних проєктів не лише як ресурсна база гуманітарних досліджень, а й як повноправні наукові партнери у побудові ефективної цифрової інфраструктури наукових досліджень. Вже традиційними, зокрема і для українських наукових бібліотек, цифровими проєктами в галузі підтримки наукових досліджень є формування цифрових бібліотек, створення віртуальних історико-культурних виставок, підтримка інституційних репозитаріїв.

Особливо успішними та вагомими стають проєкти, до здійснення яких залучалися відповідні фахові вчені. Така міждисциплінарна робота є інтелектуальним внеском у цифровий проєкт, який вважається формою наукової публікації, інтелектуальним продуктом і сприяє появі проєктів, які мають переваги як для бібліотек, так і для наукових установ.

Список використаної літератури

1. Drucker J., Kim D., Salehian I., Bushong A. *Introduction to Digital Humanities Course Book: Concepts, Methods, and Tutorials for Students and Instructors*. 2014. 117 p. URL: http://dh101.humanities.ucla.edu/wp-content/uploads/2014/09/IntroductionToDigitalHumanities_Textbook.pdf.
2. Presner T. How to Evaluate Digital Scholarship. *Journal of Digital Humanities*. 2012. 1(4). Pp. 36–39. URL: <http://journalofdigitalhumanities.org/1-4/how-to-evaluate-digital-scholarship-by-todd-presner/>
3. Rumsey A. New-Model Scholarly Communication: Road Map for Change. *Scholarly Communication Institute. University of Virginia Library*. 2011. URL: <http://www.uvasci.org/institutes-2003–2011/SCI-9-Road-Map-for-Change.pdf>.
4. Ulliyot M. Review Essay: Digital Humanities Projects. *Renaissance Quarterly*. 2013. № 66(3). Pp. 937–947. DOI: <https://doi.org/10.1086/673587>.

5. Robinson L., Priego E., Bawden D. Library and information science and digital humanities: two disciplines, joint future? *Proceedings of the 14th International Symposium on Information Science, 19–21 May 2015, Zadar, Croatia*. 2015. URL: <https://openaccess.city.ac.uk/id/eprint/11889/>.

References

1. Drucker, J., Kim, D., Salehian, I., & Bushong, A. (2014). *Introduction to Digital Humanities Course Book: Concepts, Methods, and Tutorials for Students and Instructors*. Retrieved from http://dh101.humanities.ucla.edu/wp-content/uploads/2014/09/IntroductionToDigitalHumanities_Textbook.pdf.
2. Presner, T. (2012). How to Evaluate Digital Scholarship. *Journal of Digital Humanities*, 1(4), 36-39. Retrieved from <http://journalofdigitalhumanities.org/1-4/how-to-evaluate-digital-scholarship-by-todd-presner/>
3. Rumsey, A. (2011). New-Model Scholarly Communication: Road Map for Change. *Scholarly Communication Institute. University of Virginia Library*. Retrieved from <http://www.uvasci.org/institutes-2003-2011/SCI-9-Road-Map-for-Change.pdf>.
4. Ullyot, M. (2013). Review Essay: Digital Humanities Projects. *Renaissance Quarterly*, 66(3), 937-947. DOI: <https://doi.org/10.1086/673587>.
5. Robinson, L., Priego, E. & Bawden D. (2015). Library and information science and digital humanities: two disciplines, joint future? *Proceedings of the 14th International Symposium on Information Science, 19-21 May 2015, Zadar, Croatia*. Retrieved from <https://openaccess.city.ac.uk/id/eprint/11889/>.

UDC 02:004+009:004

Kateryna Lobuzina,

ORCID 0000-0003-3371-4029,

Doctor of Science in Social Communications, Senior Research Associate,

Director of the Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: lobuzina@nbuv.gov.ua

DIGITAL LIBRARY PROJECT: DEFINITIONS, STRUCTURE, ORGANIZATIONAL FORMS

The concept of digital library project as an intellectual interdisciplinary product of creative cooperation of librarians and scientists in the field of socio-humanitarian sciences is considered. Prospects of such scientific cooperation on the basis of methodological approaches of digital humanities of library and research collectives for development of an effective digital research infrastructure of Ukraine are outlined.

Keywords: digital humanities, digital library project, scientific library, digital research infrastructure.

УДК: 883/091/»19»

Лощинська Наталія Василівна,

ORCID 0000-0001-65355863,

кандидат філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: loschynska@gmail.com

ЕЛЕКТРОННИЙ ПРОФІЛЬ АКАДЕМІКА М. Г. ЖУЛИНСЬКОГО В РЕСУРСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Визначено, яку частину наукового доробку М. Г. Жулинського і літератури про його життя та діяльність представлено в електронних ресурсах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Приділено увагу порталу «Науковці України», електронним довідникам «Персоналії», «Персоналії НАН України», «Біографічні ресурси».

Ключові слова: бібліографія, науковці України, електронний профіль, авторитетний файл, персоналія, науковий ресурс.

У серпні 2020 р. виповнюється 80 років Миколі Григоровичу Жулинському – академіку НАН України, директору Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. Завдання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як структурного підрозділу НАН України акумулювати, систематизувати, поширювати, популяризувати здобутки української наукової еліти.

В епоху електронних технологій можливості бібліотек у цьому плані значно розширились. Інформацію про науковців можна отримати з порталу «Науковці України», біографічних довідників «Персоналії», «Персоналії НАН України», «Наукові співробітники НБУВ». Всі вони пов'язані між собою.

Документи індексуються на паралельному рівні різних предметних рубрик. Схеми пошуку біобібліографічної інформації:

- «Наука України» → «Науковці України»;
- «Україніка» → «Персоналії»;
- «НАН України» → «Персоналії НАН України»;
- «Біографічні ресурси» → «Персоналії НБУВ»;
- «Історико-культурні ресурси» → «Меморіальні колекції».

Велике значення має зручний пошуковий інтерфейс, що дозволяє здійснювати пошук не лише за прізвищем вченого, але й за розділом знань, індексом спеціальності або вченим ступенем.

Основними пошуковими інструментами порталу «Наука України» є авторитетні файли наукових установ та науковців. Ці інструменти призначені в першу чергу для ідентифікації авторів наукових публікацій (індивідуальних і колективних) і включають такі традиційні елементи авторитетних файлів (АФ), як взаємопов'язана система різночитань імен осіб і назв установ [1, с. 40]

Електронна бібліотека «Україніка» – це «ресурс усієї документальної спадщини України з організацією доступу до науково-довідкових, бібліографічних, текстових ресурсів, репрезентації оригіналів документів у цифровому форматі» [2].

Одним з інформаційних розділів «Україники» є «Біографістика», що включає в себе «Персоналії НАН України» – електронний довідник, що містить довідки про всіх науковців установи з часу її виникнення. Довідка складається з біографічної статті, літератури про особу, галереї (фото місць, пов'язаних з особою). Найчисельнішою предметною рубрикою є «Персоналії» (5084 записи).

На основі проведених досліджень можемо зробити висновки: праці академіка М. Г. Жулинського нараховують в електронних ресурсах НБУВ 92 одиниці, література про життя та діяльність – 4 одиниці. За біобібліографічним показником, виданим до 70-річчя вченого, загальна кількість праць становить 1292, література про життя та діяльність – 102 назви. У процентному співвідношенні наявне від загальної кількості становить: праці – 7,1%, література – 3,9%. Звісно, це доволі низький показник і на це є відповідні причини, що не становлять мету даного дослідження. Оцифрування паперової (і друкованої, і рукописної) літератури – це головний перспективний напрям діяльності наукових бібліотек.

«Статус Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як національної та наукової диктує напрями діяльності. Наразі Бібліотека концентрує свої технологічні та інтелектуальні зусилля на відображенні в електронному середовищі комплексної інформації про науку та науковців України, персоналій, які за методикою української бібліографії стосуються україніки. Ці напрями можуть бути об'єктом створення в майбутньому національних АФ». [1, с. 45]

Список використаної літератури

1. Лобузина Е. В. Информационный портал «Наука Украины: доступ к знаниям». Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. 2017. Вып. 14. С. 35–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnan_2017_14_6.
2. Дубровіна Л. А., Лобузін К. В., Попик В. І. Історія та розвиток поняття «Україніки» як національного ресурсу документальної пам'яті. *Україніка: електронна бібліотека*. 2017. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRAINICA&P21DBN=UKRLIB>.

References

1. Lobuzina, Ye. V. (2017). Informatsionnyi portal «Nauka Ukrainy: dostup k znaniyam» [Information portal «Science of Ukraine: access to knowledge»]. *Biblioteki natsional'nykh akademiï nauk: problemy funktsionirovaniya, tendentsii razvitiya*, 14, 35-46. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnan_2017_14_6. [in Ukrainian].
2. Dubrovina, L. A., Lobuzina, K. V., & Popyk, V. I. (2017). Istoriya ta rozvytok ponyattya «Ukrayiniky» yak natsionalnoho resursu dokumentalnoyi pamyati [History and development of the concept of «Ukrainica» as a national resource of documentary memory]. *Ukrainica: electronic library*. Retrieved from <http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRAINICA&P21DBN=UKRLIB>. [In Ukrainian].

UDC: 883/091/»19»

Natalya Loshchynska,

ORCID 0000-0001-65355863,

Candidate Filological Sciences, Associate Professor, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: loschynska@gmail.com

ELECTRONIC PROFILE OF AKAD. MYKOLA ZHULYNSKY IN RESOURCES OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The author sets the task to establish which part of the scientific development of M. Zhulynsky and the literature on his life and activity is stored in electronic resources of VNLU. The main attention is paid to the portal «Scientists of Ukraine», electronic directories «Personals», «Persons of the National Academy of Sciences of Ukraine», «Biographical resources».

Keywords: bibliography, scientists of Ukraine, electronic profile, authoritative file, personality, scientific resource.

УДК 021.1:001.892-028.71(477.43)

Маковська Валентина Володимирівна,

ORCID 0000-0002-7611-1116,

заступниця директора з наукової роботи та інформатизації,

Обласна універсальна наукова бібліотека,

Хмельницький, Україна,

e-mail: makovskavv@gmail.com

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ: ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розглянуто питання формування електронної бібліотеки як сучасного інформаційного ресурсу Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки. Акцентовано увагу на етапах створення і вдосконалення електронної бібліотеки на базі краєзнавчого фонду. Визначено перспективи розвитку обласної наукової бібліотеки.

Ключові слова: електронна бібліотека, електронна колекція документів, обласна універсальна наукова бібліотека.

У новому столітті, коли максимально використовуються всі досягнення науково-технічного прогресу і стрімко розвиваються електронно-цифрові технології, змінилися і напрямки діяльності бібліотек, і погляди на бібліотеки в сучасному світі. Функціонування бібліотек в інформаційному суспільстві вимагає нових технологічних рівнів діяльності, зокрема організацію віддаленого доступу до джерел інформації в електронній формі на основі власних фондів і фондів інших власників.

На сучасному етапі масової інтеграції інформаційних ресурсів у цифровий простір особливе місце займають електронні бібліотеки. Роботи з розвитку електронних бібліотек і формування інформаційних ресурсів передбачені «Державною цільовою національно-культурною програмою створення єдиної інформаційної бібліотечної системи» шляхом «переведення в цифрову форму документів, що зберігаються в бібліотечних фондах, і забезпечення доступу до них».

Відповідно до Концепції якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 р.), бібліотеки покликані: - забезпечувати вільний доступ до інформації, знань і

культурного надбання у громадянському інформаційному мережевому суспільстві, у суспільстві, де розвивається ринкова економіка; - допомагати людям у реалізації громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав; - сприяти навчанню протягом життя, отриманню знань і навичок, важливих для суспільства знань. [1].

Електронні бібліотеки реалізують свою діяльність на підставі закріпленого у статті 34 Конституції України права «вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір». Хоча закріпленого на законодавчому рівні визначення поняття «електронна бібліотека» досі не існує, її функціонування цілком підпадає під дію Закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу».

Теоретичні основи створення електронних колекцій в бібліотеках вивчали Е. Захарова, О. Захарова, Л. Коновал, Н. Прилуцька, В. Резніченко, В. Шейко, Я. Шрайберг та інші. Під «електронною колекцією» зазначені дослідники розуміють систематизовану сукупність цифрових інформаційних ресурсів, об'єднаних за певним критерієм. [2, 3].

Проведений нами аналіз запитів користувачів свідчить про їх зростаючі потреби у повних текстах електронних документів, формування колекцій яких стало одним із завдань Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки.

Сьогодні бібліотеки України не можуть похвалитися значними досягненнями та високим рівнем фінансування програм створення електронних бібліотек. Колекції документів з бібліотечних фондів у електронній формі створюються в межах поточного фінансування установи з метою забезпечення основних функцій бібліотеки.

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека (далі – бібліотека) – основний фондоутримувач краєзнавчих видань в області. Оцифрування власних краєзнавчих дореволюційних, малотиражних видань розпочалося у 2004 р. Відповідно до наказу Мінкультури від 25.05.2016 № 360 з 2016 р. бібліотека долучилася до формування Зведеного каталогу оцифрованих видань.

До 2017 р. у бібліотеці було сформовано значний масив оцифрованих документів і постало питання, що робити з електронними копіями; як правильно зберігати і надавати їх користувачам у вигляді, зручному для них? У зв'язку з чим, з метою організації сучасного способу доступу до оцифрованих видань

бібліотеки і наявністю необхідних ресурсів, у тому ж році нами був створений сектор електронної бібліотеки.

На сьогоднішній день електронна бібліотека функціонує на основі вільного програмного забезпечення DSpace. Дана платформа є найпоширенішою системою в світі, вона забезпечує довгострокове зберігання цифрових матеріалів. Тематичний склад ресурсів представлено двома колекціями: «Власні видання бібліотеки» і «Краєзнавчі видання».

Формування колекцій здійснюється на основі фондів редакційно-видавничого відділу та існуючих ресурсів інших структурних підрозділів бібліотеки у відповідності до прийнятих у бібліотеці Положення і Плану розвитку електронної бібліотеки. Каталогізація здійснюється у відповідності до міжнародних та державних стандартів. Організовано зв'язок електронного каталогу бібліотеки з електронною бібліотекою через гіперпосилання на зовнішній ресурс. Метаінформація та інтерфейсні модулі зберігаються на спеціальному сервері бібліотеки. Доступність бібліотеки з будь-якого комп'ютера, підключеного до всесвітньої мережі, в перспективі призведе до поширення краєзнавчих досліджень і знань, що було однією з основних цілей створення даного продукту.

В найближчому майбутньому в електронній бібліотеці планується розширення інструментів пошуку та роботи з обраними виданнями. Буде продовжена оцифровка і завантаження книг і періодики, пов'язаних з сучасною Хмельниччиною, в зв'язку з чим прогнозується зростання числа користувачів і звернень до ресурсів електронної бібліотеки.

Список використаної літератури

1. Концепція якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 року). *Матеріали до стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України»* / Укр. бібл. асоц.; автори-упорядники: О. М. Бруй, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, В. С. Пашкова, Я. Є. Сошинська, І. О. Шевченко. Київ : УБА, 2015. С. 58.
2. Резніченко В. А., Захарова О. В., Захарова Е. Г. Електронні бібліотеки : інформаційні ресурси та сервіси. *Проблеми програмування*. 2005. № 4. С. 60–72. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/1374>.
3. Трачук Л. Електронні бібліотеки та колекції документів на сайтах обласних універсальних наукових бібліотек України. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 7. С. 33–36.

References

1. (2015). Kontsepsiya yakisnykh zmin bibliotek zadlya zabezpechennya staloho rozvytku Ukrainy (do 2025 roku). [The concept of qualitative changes in libraries to ensure sustainable development of Ukraine (until 2025)]. In *Materialy do stratehiyi rozvytku bibliotечноyi spravy v Ukraini do 2025 roku «Yakisni zminy bibliotek zadlya zabezpechennya staloho rozvytku Ukrainy»*. [Materials for the strategy of library development in Ukraine until 2025 «Qualitative changes in libraries to ensure sustainable development of Ukraine»]. (pp. 58). Kyiv, Ukraine: Ukrayins'ka bibliotечna asotsiatsiya.
2. Reznichenko, V. A., Zakharova, O. V., & Zakharova, E. H. (2005). Elektronni biblioteky: informatsiyeni resursy ta servisy. [Electronic libraries: information resources and services]. *Problemy prohramuvannya*, 4, 60-72.
3. Trachuk, L. (2015). Elektronni biblioteky ta kolektsiyi dokumentiv na saytakh oblasnykh universal'nykh naukovykh bibliotek Ukrainy. [Electronic libraries and collections of documents on the sites of regional universal scientific libraries of Ukraine.]. *Visnyk Knyzhkovoyi palaty*, 7, 33-37.

UDC 021.1:001.892-028.71(477.43)

Valentina Makovska,

ORCID 0000-0002-7611-1116,

Associate Director for Research and Informatization,

Khmelnytskyi Regional Universal Scientific Library,

Khmelnytskyi, Ukraine

e-mail: makovskavv@gmail.com

DIGITAL LIBRARY OF KHMELNYTSKYI REGIONAL UNIVERSAL SCIENTIFIC LIBRARY (RUSL): FORMATION AND DEVELOPMENT PROSPECTS

The issue of forming a digital library as a modern information resource of RUSL is considered. The emphasis is put on the stages of creation and improvement of the digital library on the basis of the fund of local history. The prospects for the development of the regional scientific library are determined.

Keywords: digital library, digital collection of documents, regional universal scientific library.

УДК 021.2:004.9

Мартинюк Олександр Миколайович,

ORCID 0000-0001-8246-640X,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: martinyuk@nbuv.gov.ua

РЕПОЗИТОРІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО: НАУКОВО- ІНФОРМАЦІЙНА КОМУНІКАЦІЯ СУЧАСНОСТІ

Розглянуто ключові моменти функціонування та перспективи розвитку Репозиторію НБУВ (eVerLib). Описано можливості інформаційного обміну між різними науковими базами.

Ключові слова: функціонал БД, наукові комунікації, Репозиторій НБУВ, наукова інформація.

У теперішній час інформаційної та комп'ютеризованої ери актуальності набувають відкриті електронні сховища з постійним доступом до наукової інформації з будь-якого місця. Саме Репозитарій бере на себе функції електронного архіву для тривалого зберігання, накопичення та забезпечення довготривалого та надійного відкритого доступу до результатів наукових досліджень, що проводяться в установі, та зв'язку із науковцями на різному рівні комунікації.

Репозиторій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [3] наразі увібрав в себе понад 3670 наукових текстів, серед яких потрібно виділити: 96 монографій, 27 методичних посібників, 151 науковий каталог, 13 збірників публікацій, 39 збірників наукової документації, 24 довідники, 10 археографічних видань. Всі вони несуть в собі перспективи розвитку наукової думки, і з кожним із них є можливість ознайомитися як в інформаційному плані, так і для подальшого наукового опрацювання. Матеріали Репозитарію постійно поповнюються і актуалізуються.

Репозиторій побудований за принципами бази знань про наукові здобутки НБУВ. Таким чином, в одному інтерфейсі разом із науковими публікаціями для користувача надається доступ до бази «Співробітники НБУВ» (науковці), яка включає в себе інформацію про всі наукові підрозділи та персональні сторінки співробітників, котрі працювали та продовжують працювати на даний час у НБУВ. На цих сторінках можна ознайомитися із науковим доробком того чи іншого співробітника або наукового підрозділу в якому він працює.

Хотілося би зазначити, що через сторінку будь-якого науковця у Репозиторії НБУВ є можливість скористатися пов'язаними з персоналією науковими електронними ресурсами бібліотеки, а саме:

«Науковці України», «Персоналії НАНУ», «е-Бібліотека «Україніка» [1, 2].

За допомогою універсальності Репозиторію Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, який в першу чергу створений як окрема наукова база даних та є добіркою всіх наукових робіт, що були написані нашими науковцями протягом останнього часу, вирішується одна з найважливіших проблем – об'єднання в собі функціональності та легкості у доступі до всіх наукових баз нашої установи. Адже з тієї причини, що більша частина наукових статей та досліджень представлена у великій кількості наукових видань, до створення Репозиторію НБУВ виникали труднощі під час пошуку цих досліджень, наукових праць, відомостей про самих науковців тощо.

Функціональність, широкий спектр можливостей, дає змогу у Репозиторії конфігурувати права доступу для кожної групи користувачів, наприклад, обмежувати теми, доступні окремому редактору для перевірки, або пропускати етап редакторської перевірки у випадку, якщо депонування ініціюється добре відомою довіреною групою користувачів. У процесі депонування для кожного елемента обирається, чи буде він загальнодоступним, або дозвіл переглядати його буде дано тільки зареєстрованим користувачам, редакторам і адміністраторам (тобто тільки штату Репозиторію).

Список використаної літератури

1. Лобузина Е. В. Информационный портал «Наука Украины: доступ к знаниям». Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. 2017. Вып. 14. С. 35–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnan_2017_14_6
2. Мартинюк О. М. Репозитарій НБУВ: інтеграція наукового доробку в сучасні інформаційні комунікації. *Бібліотека. Наука. Комунікація: 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*: матеріали Міжнар. наук. конф., 6–8 листоп. 2018 р., Київ / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. б-к та інформ. центрів – членів МААН. Київ, 2018. С. 380 – 382.
3. Репозитарій національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: веб-сайт. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib> (дата звернення 20.07.2020).

References

1. Lobuzina, E. V. (2017). Informatsionnyi portal «Nauka Ukrainyi: dostup k znaniiam» [Information portal «Science of Ukraine: access to knowledge»]. *Byblyoteky natsyonalnykh akademyi nauk: problemy funktsyonyrovanyia, tendentsyy razvytyia – Libraries of National Academies of Sciences: problems of functioning, tendencies of development*, 14, 35-46. [In Russian].
2. Martyniuk, O. (2018, November). *Repozytarii NBUV: intehratsiia naukovooho dorobku v suchasni informatsiini komunikatsii*. [Repositories NBUV: integration of scientific work in

modern informative communications]. In *Library. Science. Communication. Proceedings of the International Scientific Conference*. Kyiv, pp. 380 -382 [In Ukrainian].

3. Electronic Vernadskyi National Library of Ukraine Repository. From eVerLib database. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib> [In Ukrainian].

UDC 021.2:004.9

Oleksandr Martyniuk,

ORCID 0000-0001-8246-640X,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: martynyuk@nbuv.gov.ua

ELECTRONIC REPOSITORY OF VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE : MODERN SCIENTIFIC AND INFORMATION COMMUNICATION

The perspective functioning and key moments of the Electronic Vernadskyi national library of Ukraine Repository (eVerLib) functionality are considered. The possibility of communication between different scientific bases at use of the given electronic resource is described.

Keywords: functionality of databases, scientific communications, VNLU Repository, scientific information.

УДК 027.7(73): 025.4.036:004.65

Орщина Наталія Володимирівна,

ORCID 0000-0002-0432-5166,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: oreshina@nbuv.gov.ua

УКРАЇНСЬКЕ ЗІБРАННЯ В БІБЛІОТЕЦІ ГАРВАРДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ТА ГОЛОВНИЙ ПОШУКОВИЙ ІНТЕРФЕЙС БІБЛІОТЕКИ

Розглянуто місце українознавчої складової Бібліотеки Гарвардського університету. Визначено основні системні функції головного пошукового інтерфейсу бібліотеки HOLLIS.

Ключові слова: бібліотека Гарварду, українознавча колекція, HOLLIS.

Бібліотека Гарвардського університету (м. Кембридж, Массачусетс, США) є найбільшою академічною недержавною бібліотечною системою у світі, яка об'єднує близько 90 бібліотек із обсягом фондів у 18,9 мільйонів томів. Ця найстаріша система бібліотек Сполучених Штатів Америки є четвертою у країні за кількістю одиниць зберігання. Вона належить до найбільших бібліотек світу, посідаючи за обсягом фондів сімнадцяте місце. Бібліотека Гарварду має найбагатшу в західному світі університетську збірку україністики, яка є частиною слов'янського відділу книгозбірні Гарварду [1].

Українська громада США, яка прагнула створити потужний науковий осередок, заснувала 1973 р. Український науковий інститут Гарвардського університету (Harvard Ukrainian Research Institute). Вперше ідея створення української дослідницької установи була висловлена Степаном Хемичем на Третньому конгресі Союзу Українських Студентських Товариств Америки. Він виступив з пропозицією створення кафедри українознавства в будь-якому американському університеті. 1968 р. була започаткована перша в США кафедра українознавчих студій, а саме історії України. За 5 років розпочали діяльність дві інші кафедри: української мови та літератури, того ж року було відкрито Український науковий інститут [3].

Інститут проводить Гарвардські літні школи українознавства, видає журнали, монографії. Зокрема, існувала серія монографій «Harvard Series in Ukrainian Studies». Крім цього, Інститут шляхом надання стипендій заохочує науковців з міжнародної академічної спільноти для цілеспрямованих досліджень історії України, її літератури, філології, культури та інших розвідок у галузі гуманітарних та соціальних наук. Стипендіати беруть участь у науковому житті університету протягом навчального року та проводять офіційні презентації на основі оригінальних досліджень.

Серед цінних експонатів бібліотеки – Острозька Біблія (1581 р.), укази гетьмана І. Мазепи, рукопис «Діалогу» Г. Сковороди, перші видання творів І. Котляревського, Т. Шевченка, П. Куліша тощо. Інститутом зібрано численні «Спеціальні колекції», присвячені окремим особистостям і родинам видатних українців (Миколі Бутовичу, Сильвестру Гаєвському, Зенону Кузелі, Алчевським), подіям (Семінару з українознавства, 1970–2012 рр., Конференції з

економічних записів України, 1974–1991 рр.) і установам: (Записи Українського товариства знань Нью-Йорка (Просвіта), 1908–1960 рр., Записи Українського технічного інституту у Нью-Йорку, 1949–1964 рр.) тощо. Також з 2014 р. збирається колекція «Український конфлікт», яка охоплює матеріали щодо війни в Україні. Контент містить новинні агентства, соціальні мережі, блоги та урядові сайти.

Українська колекція в Бібліотеці Гарвардського університету розташована здебільшого в бібліотеці Вайднера та бібліотеці Гауфтона, частина зберігається в декількох спеціалізованих колекціях в кампусі, в тому числі власна довідкова бібліотека інституту. Українські фонди цих бібліотек можна знайти в онлайн-каталозі HOLLIS.

Головний пошуковий інтерфейс Бібліотеки Гарвардського університету HOLLIS («Harvard On-Line Library Information System») названо на честь Томаса Голліса, одного з фундаторів бібліотеки. Девіз цієї інформаційно-пошукової мови: «HOLLIS не містить всього, що належить Гарварду, і Гарвард не володіє всім в HOLLIS, але ми можемо надати вам майже все». HOLLIS складається з каталогу бібліотеки Гарварда, а також величезної та різноманітної колекції посилань на різноманітні матеріали, включно зі статтями та розділами з книг. Повнотекстовий пошук за допомогою HOLLIS здебільшого не виконується [2].

Каталог пропонує такі опції: ВСЕ – для дослідження найширшого спектра джерел, міждисциплінарних, актуальних тем, пошуку за назвою; КАТАЛОГ БІБЛІОТЕК – для пошуку книг певної тематики з використанням фільтрів за авторами та темами; БАЗИ ДАНИХ – для найретельнішого пошуку певного матеріалу.

Наприклад, «Каталог бібліотек» відкриває доступ до «предметів на полицях Гарварду» (книги, журнали, газети, карти, DVD-диски, рукописи, зображення, архіви тощо). Каталог бібліотек також призначений для пошуку повних текстів архівних посібників, змісту деяких книг; онлайн-журналів і книг; а також матеріалів «Зображення HOLLIS», «Гарвардські цифрові колекції».

Описи каталогу підтримуються співробітниками Гарварду та відповідають чітко встановленим правилам щодо написання імен авторів, предметів та інших описових компонентів. За допомогою фільтрів можна обмежити результати пошуку.

Отже, Бібліотека Гарвардського університету надає доступ до колекцій та баз даних, створених для використання в освітньому і

науково-дослідному процесі, зокрема, для отримання необхідної інформації про Україну та популяризації її історико-культурної спадщини.

Інформаційно-пошукова система Бібліотеки забезпечує ефективне використання інформаційних ресурсів, якісне бібліотечно-інформаційне обслуговування та гарантує релевантність результатів інтелектуального пошуку.

Список використаної літератури

1. Бібліотека Гарвардського університету. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0_%D0%93%D0%B0%D1%80%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D1%83 (дата звернення 28.04.2020).
2. Harvard Library. URL: <https://gsas.harvard.edu/student-life/harvard-resources/harvard-libraries> (дата звернення 20.05.2020).
3. Harvard Ukrainian Research Institute. URL: <https://www.huri.harvard.edu/main/history.html> (дата звернення 17.05.2020).

References

1. *Biblioteka Harvards'koho universytetu* [Harvard University Library]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0_%D0%93%D0%B0%D1%80%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D1%83 (appeal 28.04.2020). [In Ukrainian].
2. *Harvard Library*. URL: <https://gsas.harvard.edu/student-life/harvard-resources/harvard-libraries> (appeal 20.05.2020). [In English].
3. *Harvard Ukrainian Research Institute*. URL: <https://www.huri.harvard.edu/main/history.html> (appeal 17.05.2020). [In English].

UDC 027.7(73): 025.4.036:004.65

Nataliia Orieshyna,

ORCID 0000-0002-0432-5166,

Junior Research,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: oreshina@nbul.gov.ua

UKRAINIAN BOOK COLLECTION AT HARVARD UNIVERSITY LIBRARY AND THE LIBRARY'S MAIN SEARCH INTERFACE

The publication considers the place of the Ukrainian studies component of the Harvard University library, as well as identifies the main system functions of the main search interface of the HOLLIS library.

Keywords: Harvard Library, Ukrainian Studies Collection, HOLLIS.

УДК 025.5:004.738.5

Островська Олена Миколаївна,

ORCID 0000-0002-4233-5672,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: ostrovska@nbuv.gov.ua

НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДОСТУПУ ДО НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Висвітлено можливості та ефективність доступу до науково-інформаційних бібліотечних ресурсів при використанні бази даних «Наукові ресурси бібліотек». Визначено, що сервіс сприяє підвищенню ефективності інформаційного пошуку джерел наукової інформації.

Ключові слова: доступ до знань, науково-інформаційні бібліотечні ресурси, сервіс, типи ресурсів.

Одним з першорядних завдань, що стоять перед науковою бібліотекою сьогодні, є удосконалення методів і засобів доступу користувачів до інформаційних ресурсів. Можливість мати доступ до результатів наукової діяльності та їх поширення для всіх рівнів зацікавлених користувачів є великою цінністю суспільства.

Наукова бібліотека як інформаційний центр повинна сприяти ініціативам відкритої науки, найбільш повно і якісно відображаючи контент, вироблений в світовому інформаційному просторі. Ускладнення наукової комунікації і перехід її в онлайн-режим ставить перед бібліотечними установами завдання допомоги дослідникам на кожному етапі їх діяльності. Управління інформаційними потоками, які створюють вчені, вимагає від бібліотеки відповідних сервісів по легкому і компетентному пошуку, зберіганню, організації та захисту даних.

Розглянемо і оцінимо ефективність доступу до знань у базі даних (БД) «Наукові ресурси бібліотек», що є складовою інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань», який реалізує Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Сервіс являє собою систематизований за типами та галузями знань анований інтернет-навігатор наукових ресурсів бібліотек України. Він об'єднує відомості про різноманітні наукові інформаційні ресурси різних типів бібліотек країни (національних, обласних універсальних, академічних, галузевих, спеціалізованих, бібліотек ВНЗ та ін.), забезпечує актуальність цих відомостей і широких можливостей для досить точного пошуку наукових ресурсів на основі цих відомостей, здійснює підтримку засобів наукової комунікації, сервісів, пов'язаних з можливістю оперативного інформування користувачів про актуальні для них ресурси та ін.

Сервіс підтримує основні типи ресурсів:

Авторитетний файл (здійснює пошук документів в електронному каталозі за всіма варіантами імені автора; різні варіанти імені автора (різними мовами, різні варіанти написання однією мовою, псевдоніми, зміни прізвища, чернече або дівоче ім'я тощо) зливаються в один пошуковий запит, за яким здійснюється пошук документів).

Електронний каталог (відкриває сховище інформації, забезпечує процедури введення, пошуку, розміщення та видачі інформаційних джерел). *Репозитарій* (накопичує, зберігає систематизує академічні тексти: дисертації, кваліфікаційні випускні роботи, статті в наукових виданнях, монографії, наукові видання, звіти у сфері наукової діяльності, підручники, публікації в інтернеті на платформах для обміну науковими публікаціями).

Бібліографічна БД (надає вичерпну інформацію про інструменти та БД що містять бібліографічну інформацію (упорядковану за певними правилами сукупність відомостей про документи).

Віртуальна виставка, презентація (є інструментом представлення та збереження бібліотеками культурних надбань та нових актуальних видань і надає широкому колу користувачів можливість підвищити ефективність пошуку інформації, розширити коло необхідних матеріалів (тексти, графіка, аудіо, відео та ін.).

Електронна колекція (забезпечує оперативний доступ до електронних документів, взаємопов'язаних певними ознаками, які розкривають об'єкт колекції, надають можливість автоматизованого пошуку її елементів).

Електронна бібліотека (реалізує якісно нові можливості роботи з великими обсягами інформації: послідовний, вибірковий або паралельний перегляд безлічі документів; багатоаспектний пошук у

всьому обсязі інформації; копіювання необхідних документів; створення власних документів та ін.).

Каталог архівних фондів (забезпечує можливість здійснювати пошук релевантної інформації по масивах документів архівних фондів бібліотек).

Реферативна БД (дозволяє при сучасному величезному потоці інформації у короткий термін відібрати потрібну фахову інформацію, в котрій викладається сутність питань та наводяться найважливіші висновки).

Інформаційний комплекс, портал (надає точки доступу до бібліотечної інформації через Інтернет, що допомагає користувачам у пошуку потрібних джерел). Фактографічна БД (подає короткі відомості про об'єкти (фактографічні відомості, фактографічні дані, фактографічні записи), надані в точно визначеному форматі).

Сервіс «Наукові ресурси бібліотек» допомагає користувачу створити уніфіковане уявлення щодо можливостей автоматизованого вилучення необхідної для нього інформації з певної предметної області.

Подання ресурсів бібліотек у вигляді пов'язаних даних розширює функціональність цифрового бібліотечного проєкту, даючи можливість: включення додаткових елементів опису даних інформаційних ресурсів; – повного або часткового оновлення даних з джерел; – включення до опису ресурсів інших типів інформації; – визначення посилань.

Формування БД «Наукові ресурси бібліотек» здійснюється на основі програмного забезпечення САБ «ІРБІС64». До системи пошуку і доступу належать: розподілений пошук в каталогах і базах даних наукових бібліотек; інтегровані засоби повнотекстового пошуку в ресурсах відкритого доступу; тематико-видовий інтернет-навігатор бібліотечних науково-інформаційних ресурсів; взаємопов'язані авторитетні файли наукових колективів і авторів; взаємодія з системами наукового пошуку інформації (Google Scholar) для поліпшення відкритості результатів наукової діяльності та проведення наукометричних досліджень; геоінформаційна карта наукових ресурсів бібліотек України.

На сьогоднішній день зафіксовано 470 записів. Успішне функціонування сервісу дозволяє на якісно новому рівні задовольняти інформаційні потреби користувачів, зокрема – надавати доступ до інформаційних ресурсів і послуг в мережевому режимі, що

робить пошук необхідної бібліотечної інформації більш ефективним, швидким і зручним.

UDC 025.5:004.738.5

Olena Ostrovska,

ORCID 0000-0002-4233-5672,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ostrovska@nbuv.gov.ua

NEW OPPORTUNITIES FOR ACCESS TO SCIENTIFIC AND INFORMATION RESOURCES OF LIBRARIES OF UKRAINE

The article discusses the possibilities and efficiency of access to scientific and information library resources when using the database «Scientific resources of libraries». It has been determined that the service helps to improve the efficiency of information retrieval of scientific information sources.

Keywords: access to knowledge, scientific and information library resources, service, types of resources.

УДК 024:005.94:013.73(092)

Перенесієнко Ігор Петрович,

ORCID 0000-0003-2408-976 X,

кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: perenesienko@nbuv.gov.ua

ПРЕДМЕТНІ РУБРИКИ КОЛЕКЦІЇ «СКОВОРОДАНА» В ЕЛЕКТРОННІЙ БІБЛІОТЕЦІ «УКРАЇНІКА»

Описано аспекти створення тематичних колекцій в електронній бібліотеці «Україніка». Показано структуру предметних рубрик, створених для структурування інформації про Григорія Сковороду. Розкрито загальні принципи їх побудови.

Ключові слова: Григорій Сковорода, предметний заголовок, цифрова бібліотека, електронна бібліотека «Україніка».

Електронна бібліотека «Україніка» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського репрезентує повнотекстові документи з українознавства. Для структурованого відображення різних аспектів цієї тематики та удосконалення читацького пошуку в межах ресурсу набувають розвитку окремі тематичні колекції. Історичні, архівні, персональні (особові), тематичні електронні колекції наразі є важливим компонентом інтерфейсу історико-культурних та наукових цифрових бібліотек [2, с. 135–136].

Одне з таких зібрань електронної бібліотеки «Україніка» – «Сковородіана». Вона надає доступ до повнотекстових документів, в яких йдеться про життя та творчість Григорія Савича Сковороди. Постать цього філософа є непересічною для сучасної України, а його праці не втрачають актуальності понині – нові перевидання його творів з'являються щороку.

Наближення 300-річної дати з дня народження мислителя додатково активізує увагу до спадщини Г. С. Сковороди, мотивує нові наукові пошуки.

Електронна бібліотека «Україніка» НБУВ, окрім праць Г. С. Сковороди та наукових розвідок про нього, репрезентує комплекс предметних рубрик (довідок). Кожна така довідка атрибує документи поняттям, тематично дотичним до імені великого філософа, їхня сукупність створює десятки точок доступу до колекції «Сковородіана».

Предметна рубрика первинно репрезентує документи суто за власною тематикою, документи «Сковородіани» становлять лише певну частину таких добірок. Зручність подібного підходу полягає в тому, що користувач, звертаючись до документів, атрибутованих предметною рубрикою, має інструментарій для корегування запиту.

Таким чином, у предметній рубриці про Києво-Могилянську академію міститимуться не лише документи про її найвідомішого випускника [4], але й стосовно всієї її історії.

Предметні рубрики, використані у «Сковородіані» за типом відображуваних об'єктів, розподіляються на низку категорій.

Категорія предметних рубрик «Персоналії» електронної бібліотеки «Україніка» НБУВ репрезентує предметні довідки про особистостей, які так чи інакше мають стосунок до становлення особи Г. С. Сковороди або осмислення його творчого доробку.

В епоху месенджерів та трансатлантичних перельотів складно уявити комунікацію людей середини XVIII століття. Проте, коло

спілкування Г. С. Сковороди було досить широким і про низку непересічних особистостей з кола спілкування Г. С. Сковороди створено окремі предметні рубрики. Філософ особисто переклав частину трактату Марка Тулія Цицерона «Про старість» [3, с. 1011–1030], а також працю «Про спокій душі» Плутарха [3, с. 1041–1052]. Тому предметними рубриками «Цицерон» та «Плутарх» у електронній бібліотеці «Україніка» атрибутовано відповідні праці Г. С. Сковороди.

Літературознавець О. І. Білецький, культуролог Д. І. Чижевський, філософ М. В. Попович, історики М. І. Костомаров та Д. Г. Олянич – в електронній бібліотеці «Україніка» НБУВ створено предметні рубрики про кілька десятків науковців, які досліджували життєвий шлях Г. С. Сковороди.

У категорії «Установи» зібрано предметні рубрики про заклади та інституції, пов'язані з філософом: «Харківський колегіум», «Інститут філософії імені Г. С. Сковороди», «Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди» тощо.

Однією з категорій також є «Пам'ятки культури», куди включено предметні довідки «Будинок Донців-Захаржевських», «Садиба Щербініних», «Пам'ятник Григорію Сковороді (Лохвиця)» тощо. Григорій Савич Сковорода відомий своїми численними подорожами, тож категорія предметних довідок «Населені пункти» є доволі представницькою, також цей же аспект розкриває категорія «Території».

Таким чином, предметні рубрики електронної бібліотеки «Україніка» НБУВ стають одним із інструментів забезпечення єдиної точки входу для пошуку різномірних за видами і тематичної спрямованості ресурсів [1, с. 119]. «Сковородіана» може розглядатися як приклад багатоаспектної репрезентації однієї тематики.

Метою цієї електронної меморіальної колекції є збір та тематичне представлення розпорошеної і різнобічної інформації про Григорія Савича Сковороду в межах одного ресурсу. «Світ ловив його, та не спіймав», але ми принаймні можемо спробувати показати світові доробок видатного українця та всі прояви осмислення його спадщини, здійснені нащадками.

Список використаної літератури

1. Лобузін К. Проблемно-орієнтовані бази знань бібліотек як джерельна база соціогуманітарних досліджень. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та*

методики. 2015. Ч. 25. С. 115–122.

2. Лобузін І. *Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій: монографія* / відп. ред. В. А. Широков; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 216 с.

3. Сковорода Г. *Повна академічна збірка творів* / за ред. Л. Ушкалова; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди [та ін.]. Едмонтон; Торонто: Вид-во Канад. ін-ту укр. студій; Харків: Майдан, 2011. 1398 с.

4. Рудик К. Перший гіпі у Європі – Григорій Савович Сковорода [Електронний ресурс]. *Книжковий блог Yakaboo*. 2019. URL: <https://blog.yakaboo.ua/european-hippie-skovoroda/>

References

1. Lobuzina, K. (2015). Problemno-oriientovani bazy znan bibliotek yak dzherelna baza sotsiohumanitarnykh doslidzhen [Problem-oriented knowledge bases of libraries as a source base of socio-humanitarian research]. *Spetsialni istorichni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky*, 25, 115-122 [In Ukrainian].

2. Lobuzin, I. (2016). *Tsyfrovii bibliotichni proekty: tekhnolohichni rishennia ta upravlinnia zhyttievym tsykлом kolektsii* [Digital library projects: technological solutions and life cycle management of collections: monograph]. Kyiv [In Ukrainian].

3. Skovoroda, H. (2011). *Povna akademichna zbirka tvoriv* [Complete academic collection of works]. Edmonton; Toronto: Vyd-vo Kanad. in-tu ukr. studii; Kharkiv: Maidan, [In Ukrainian].

4. Rudyk, K. (2019). Pershyi hipi u Yevropi – Hryhorii Savovych Skovoroda. [The first hippie in Europe was Hryhorii Savovych Skovoroda]. *Knyzhkovyi bloh Yakaboo*. Retrieved from: <https://blog.yakaboo.ua/european-hippie-skovoroda/> [In Ukrainian].

UDC 024:005.94:013.73(092)

Ihor Perenesiienko,

ORCID 0000-0003-2408-976X,

Candidate of Sciences in Social Communications, Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: perenesienko@nbuv.gov.ua

SUBJECT HEADINGS OF THE «SKOVORODIANA» COLLECTION IN THE ELECTRONIC LIBRARY «UKRAINICA»

The article describes aspects of creating thematic collections in the electronic library «Ukrainica». The structure of subject rubrics created for structuring information about Hryhorii Skovoroda is demonstrated. The general principles of their construction.

Keywords: Hryhorii Skovoroda, subject heading, digital library, subject search, electronic library «Ukrainica».

УДК 021.2:[37.018.43:004]

Поліщук Тетяна Валентинівна,

ORCID 0000-0002-5157-8182,

провідний редактор,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: politatyana@ukr.net

ЦИФРОВА ОСВІТА ЗАСОБАМИ БІБЛІОТЕК

Розглянуто поняття «цифрова освіта». Приділено увагу цифровим освітнім проектам, висвітлено їх роль у соціально-культурному розвитку України.

Ключові слова: цифрова освіта, цифрова грамотність, освітній проєкт, бібліотека.

Входження України в світовий простір наукової комунікації сприяє взаємодії різних сфер і рівнів суспільства, зокрема, в бібліотечно-інформаційній сфері. Досліджуючи гуманітарний розвиток країни, а саме роль міжнародних проєктів, в яких бере участь Україна, а також їх вплив на розвиток бібліотечної справи і формування інформаційної культури користувача (а це, зокрема, самостійна робота в величезному потоці інформації, грамотне формування інформаційних запитів, самостійний пошук та аналіз тощо) можна говорити про розширення функціоналу бібліотеки як установи, що систематизує в собі всю повноту інформації та сприяє розширенню меж взаємодії усього суспільства) [1].

Впровадження в усі сфери життя цифрової техніки і технологій змушує до пошуку нових шляхів взаємодії між бібліотекою та читачем (користувачем бібліотечних фондів і послуг). Цифровізація науково-технічного прогресу та соціальних перетворень (побут, культура, освіта, управління тощо) надає можливість доступу до національних і світових інформаційних мереж та баз даних (БД). Рівень успішності установи за багатьма критеріями визначається рівнем освоєння нею нових технологій.

Відзначається соціально значима роль бібліотек у розвитку цифрової грамотності населення. Гармонізація сприйняття з будь-якого носія (книга, журнал, інтерактивний додаток на мобільному пристрої, комп'ютері і т. д.) інформації та робота з нею, незалежно від місця і часу. Технічне забезпечення на сьогодні дозволяє навіть на мінімальному рівні цифровізації мати доступ до будь-яких БД.

В червні 2020 р. в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського стартував важливий проєкт – завдяки директорату внутрішньої та гуманітарної політики Офісу Президента України і Міністерству цифрової трансформації України бібліотека отримала 150 комп'ютерів на розвиток національної кампанії з цифрової грамотності «Будь на часі!», що оголошена Міністерством цифрової трансформації. Міністерство активно розвиває проєкт «Дія. Цифрова освіта», яким поставлено дуже відповідальну мету – допомогти комп'ютеризації бібліотечної справи та цифровій освіті. Наразі можна говорити про великі можливості бібліотеки в подальшому розвитку цифрової освіти та науки в Україні, сприянні та активній участі у поширенні цифровізації в українському суспільстві.

Ще одним плюсом у розширенні джерел отримання інформації є те, що надходить вона почне з усього світу, а не тільки з фонду конкретної бібліотеки. Це змушує користувача вчитися працювати з величезними масивами інформації, аби не захлинутися в ній і отримати саму суть у відповідь.

Важливим елементом науково-освітнього віртуального простору при цьому стає реферативна інформація, що здатна стисло і повно відображати суть явища чи поняття, розкривати мету, завдання та результати наукового дослідження.

Зважаючи на соціально-побутові умови, до яких призвела у 2020 р. глобальна пандемія коронавірусу, зокрема, запровадження в Україні дистанційного навчання, набуття навичок цифрової грамотності для отримання інформаційних продуктів і послуг за нових соціальних дистанцій набуває особливої актуальності.

Бібліотеки всього світу відреагували на карантинні обмеження для відвідувачів суттєвим розширенням репертуару дистанційних послуг, інформаційних продуктів та консультативних сервісів. У багатьох випадках йдеться навіть про тимчасове надання вільного доступу до широкого спектру наукових ресурсів, що зазвичай охороняються авторським правом.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського на постійній основі надає вільний доступ до всіх науково-інформаційних ресурсів, підготувала для своїх користувачів докладні віртуальні путівники тимчасово відкритими повнотекстовими ресурсами світових БД (<http://nbuv.gov.ua/node/5198>) та можливостями здобуття цифрової освіти (<http://nbuv.gov.ua/node/5199>).

Серед сучасних європейських ініціатив, що підкреслюють важливість цифрової освіти, слід, зокрема, відзначити програму Європейської Комісії «Креативна Європа» як один із найбільших проєктів культурно-гуманітарного спрямування, що надає великі можливості для розвитку культурного та креативного секторів у країнах-членах ЄС. Розрахована на 2014–2020 рр., ця програма є рамковим документом (її бюджет становить 1,46 млрд євро), що передбачає реалізацію мистецьких проєктів країн Європи, а також участь держав-учасниць Східного Партнерства (Молдови, Грузії, Туреччини, України) [2].

Ще в 2015 р. Українська бібліотечна асоціація почала реалізацію проєкту «Все про Європу: читай, слухай, дізнавайся в пунктах європейської інформації в бібліотеках»: інформаційно-методичне забезпечення бібліотекарів в їх діяльності та активізація роботи бібліотек із популяризації європейських цінностей. Більше 15 років в Україні проводяться Дні Європи, тижні та роки країн (Японії, Франції, Польщі, Угорщини тощо) в Україні, де знайомлять з культурою, традиціями та літературою.

Змінивши традиційний погляд на бібліотеку, створивши нові комунікаційні шляхи популяризації книги, вивівши бібліотеку на новий рівень соціального інституту, можливо досягти нових горизонтів у розвитку розробки та впровадження конкретних проєктів цифрової освіти. Надання сталого доступу до освітніх ресурсів та проведення різноманітних онлайн-заходів цифрової освіти засобами бібліотек, що мають майже безмежні інформаційні ресурси, сприяють економічному, культурному, освітньому розвитку як країни в цілому, так і особисто кожного її громадянина.

Список використаної літератури

1. Вилегжаніна Т. Українські бібліотеки в процесі євроінтеграції. *Бібліотечна планета*. 2016. № 3. С. 4–6.
2. Лапська О. О. Міжнародне співробітництво Української бібліотечної асоціації в контексті міжкультурної комунікації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 1. С. 108–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2017_1_15

References

1. Vylegzhanina, T. (2016). Ukrayins`ki biblioteky v procesi yevrointegracii [Ukrainian libraries in the process of European integration]. *Library Planet*, 3, 4-6.
2. Laps`ka, O. O. (2017). Mizhnarodne spivrobotnyctvo Ukrayins`koyi bibliotechnoyi asociaciyi v konteksti mizhkul`turnoyi komunikaciyi [International cooperation of the Ukrainian Library Association in the context of intercultural communication].

Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya, 1, 108-114. Retrived from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2017_1_15

UDC 021.2:[37.018.43:004]

Tetyana Polishchuk,

ORCID 0000-0002-5157-8182,

Leading Librarian,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: politatyana@ukr.net

DIGITAL EDUCATION BY LIBRARIES

The concept of «digital education» is considered. Attention is paid to digital educational projects, their role in the socio-cultural development of Ukraine is highlighted. The possibilities of libraries in the implementation of digital educational projects are clarified.

Keywords: digital education, digital literacy, educational project, library.

УДК 025:004.9

Самохіна Наталія Федорівна,

ORCID 0000-0002-6985-0973,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
завідувачка відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: samokhina@nbuv.gov.ua

Пелюховська Інна Захарівна,

ORCID 0000-0002-5721-7038,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: pelukhovska@nbuv.gov.ua

ТЕХНОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У БІБЛІОТЕКАХ

Запропоновано технологічну модель організації електронних інформаційних ресурсів у бібліотеках, розроблену на основі досвіду НБУВ. Визначено

основні етапи організації електронних інформаційних ресурсів у сучасній бібліотеці.

Ключові слова: модель організації електронних ресурсів, електронні бібліотеки, інформаційні ресурси, бази даних, вебсайт.

Основні етапи організації електронних документів в якості інформаційного ресурсу в бібліотеці включають в себе взаємопов'язані організаційні, технічні, інформаційно-технологічні, нормативно-правові аспекти тощо.

На основі досвіду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського розроблена технологічна модель організації електронних інформаційних ресурсів у бібліотеках.

Основні етапи організації електронних інформаційних ресурсів у сучасній бібліотеці включають в себе:

- відбір інформаційних документів;
- спосіб та процес отримання ресурсів;
- внесення до баз даних (БД), реєстрація та облік електронних ресурсів;
- каталогізація ресурсів;
- представлення електронних інформаційних ресурсів на вебсайті, організація та налаштування параметрів доступу до ресурсів;
- популяризація ресурсу для користувачів;
- моніторинг та статистика використання.

На кожен із цих етапів певним чином впливають функціональні особливості різних типів та видів електронних ресурсів, і вони можуть відрізнятися для електронних журналів, для електронних книг, для БД тощо [3].

На етапі відбору бібліотека вирішує, які ресурси потрібні її користувачам, розглядаються окремі назви е-книг, а також тематичні пакети або електронні колекції.

Серед основних критеріїв представлення електронних версій наукових фахових видань України у інформаційному ресурсі Національної бібліотек України імені В. І. Вернадського «Наукова періодика України» такі: повнота; оперативність; надійність.

Після підписання договору про передавання електронної версії документа до бібліотеки необхідно провести реєстрацію та облік інформаційних документів.

Для обліку електронних журналів в НБУВ в інформаційному ресурсі «Наукова періодика України» серед основних полів БД визначено такі: назва журналу (ISSN та/або e-ISSN, код країни, видавництво, адреса, періодичність, рік започаткування видання); інформація про постачальника (видавець, контакти тощо); предметні галузі, які відображає журнал; періодичність видання; наявність друкованого варіанта у бібліотеці; інформація про поновлення; доступність архіву; аспекти договору (умови, термін, дата затримки тощо).

Подальше представлення електронних документів на вебсайті бібліотеки передбачає забезпечення доступу користувачів до електронних ресурсів, посилання на повний текст журналу.

В Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського всі е-ресурси представлені в списку на сайті, в розділах: «Електронні ресурси», «Наукові ресурси», «Інформаційно-аналітичні ресурси», «Історико-культурні ресурси», «Бібліографічні ресурси», «Спеціалізовані е-бібліотеки», «Електронні виставки», «Інтернет-ресурси», «Бази даних» тощо.

Після представлення інформації на вебсайті бібліотеки починається етап організації та налаштування параметрів доступу до ресурсів. Для бібліотеки тимчасовий безкоштовний доступ до своїх ресурсів для оцінки роботи з електронним продуктом (тестовий період), є необхідним у випадку, коли вона знайомить користувачів з новими ресурсами [3].

В Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського цими питаннями успішно займається відділ інформаційно-комунікаційних технологій. Особливу увагу слід звернути на технічні параметри доступу, їх сумісність із наявними. Тому складність управління, інтегрування системи є основними питаннями для кожної бібліотеки, оскільки фактор якості електронного доступу є суттєвим при оцінці продукту [2, 3].

Етап популяризації ресурсу для своїх користувачів включає оголошення, тренінги, семінари, індивідуальні консультації тощо. В організації електронних ресурсів важливу роль відіграє аналіз статистики використання, що дозволяє оцінити і сам ресурс, і потреби користувачів. Статистика використання стала очевидною перевагою електронних ресурсів над традиційними.

Так, інформаційний ресурс «Наукова періодика України» представлений у відкритому доступі на вебпорталі НБУВ

(<http://www.nbuv.gov.ua>), є найбільшим сховищем даних з вільним доступом серед сусідніх країн.

У 2016 р. до інформаційних ресурсів «Наукової періодики України» зроблено понад 4,6 млн запитів, а в цілому за період з 2013 до 2016 рр. – 15 млн інформаційних запитів [1, 2].

На БД «Наукова періодика України» від Державної служби інтелектуальної власності України отримано «Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 68020 від 28.09.2016 р.», автори: Лобузін І. В., Самохіна Н. Ф., Пелюховська І. З., Гарагуля С. С., Лобузін І. В.

Таким чином, із впровадженням електронних інформаційних технологій бібліотеки одержали додаткові можливості розкривати зміст наявних ресурсів шляхом створення, зокрема, бібліографічних повнотекстових баз даних, які значно скорочують читачеві шлях до інформації.

Список використаної літератури

1. Лобузін І. В. Информационный портал «Наука Украины: доступ к знаниям». *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития*. 2017. Вып. 14. С. 35–46.
2. Самохіна Н. Ф. Електронна наукова бібліотека як засіб інтелектуального доступу до документів. *Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Вип. 56. С. 307–316.
3. Ярошенко Т. О. Організація та управління електронними ресурсами в сучасній бібліотеці. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2008. № 3. С. 13–21.

References

1. Lobuzina, E. V. (2017). Informacionnyj portal «Nauka Ukrainy: dostup k znanijam» [Information portal «Science of Ukraine: access to knowledge»]. *Biblioteki nacionalnyh akademij nauk: problemy funkcionirovaniya, tendencii razvitiya*, 14, 35-46. [In Russian].
2. Samokhina, N. F. (2019). Elektronna naukova biblioteka yak zasib intelektual'noho dostupu do dokumentiv [Electronic scientific library as a means of intellectual access to documents]. *Nauk. pr. Nats. bibl. Ukr. im. V. I. Vernadskoho*, 56, 307-316. [In Ukrainian].
3. Yaroshenko, T. O. (2008). Orhanizatsiya ta upravlinnya elektronnymy resursamy v suchasnyy bibliotetsi. [Organization and management of electronic resources in a modern library]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiya*, 3, 13-21. [In Ukrainian].

UDC 025:004.9

Nataliia Samokhina,

ORCID 0000-0002-6985-0973,

Candidate of Technical Sciences, Senior Research Associate, Head of department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: samokhina@nbuv.gov.ua

Inna Pelukhovska,
ORCID 0000-0002-5721-7038,
Junior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: pelukhovska@nbuv.gov.ua

TECHNOLOGICAL MODEL OF ORGANIZATION OF ELECTRONIC INFORMATION RESOURCES IN LIBRARIES

The technological model of the organization of electronic information resources in libraries developed on the basis of experience of VNLU is offered. The main stages of organization of electronic information resources in a modern library are determined.

Keywords: model of the organization of electronic resources, electronic libraries, information resources, database, website.

УДК 025.5:025.7/9-028.27

Ткаченко Олександра Петрівна,
ORCID 0000-0003-2193-5596,
молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail : tkachenko@nbuv.gov.ua

ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ НА ЦИФРОВИХ НОСІЯХ

Висвітлено питання впливу цифровізації на інформаційно-бібліотечний простір. Розглянуто проблеми збереження та використання інформації на електронних носіях.

Ключові слова: електронні ресурси, інформаційні технології, традиційні та електронні носії

Наше майбутнє не буде цифровим. Інформатизація усіх сфер життя – вже наше сьогоднішнє. Стрімкий розвиток технологій наймовірніше швидко змінює не тільки інформаційно-комунікаційні можливості бібліотеки, але й саму її сутність. І незворотні кардинальні зміни почалися саме з розвитком цифрових технологій.

Спочатку бібліотеки були єдиним місцем, де можна було знайти цінні, рукописні, рідкісні книги. В період винайдення і розвитку книгодрукарства бібліотека перетворилась на ефективний засіб отримання доступу до знань. В наш пост-паперовий час бібліотека повинна прийняти нову роль місця, де співтовариство знаходить ідеї та натхнення, а бібліотекар більше не зберігач безцінних книг, а куратор, партнер, живий навігатор у документальному потоці.

В епоху цифрових ресурсів, інфраструктурних даних та відкритої науки основним завданням бібліотеки стає управління бібліотечно-інформаційним ресурсом та забезпечення ефективного доступу користувачів до наявного контенту.

Саме ліцензійний електронний контент в наш час є основною статтею витрат бюджету більшості наукових бібліотек. Створюючи та надаючи у доступ наявні інформаційні ресурси з різних галузей знань, сервіс-орієнтовані технології обслуговування, сучасні інформаційно-пошукові системи, бібліотеки намагаються залишатись багатопрофільними та різновекторними центрами у міжкультурному комунікаційному просторі. Стрімке впровадження інформаційних технологій, суттєве збільшення документів на цифрових носіях у бібліотечному обігу зумовили необхідність вибору оптимальних носіїв для довгострокового зберігання документів, представлених у цифровому вигляді. Цифрові технології, під тиском яких опинилися сучасні бібліотеки, вимагають цілого комплексу змін. Це і організація нового, відповідного технологіям бібліотечного простору, і нові, незвичні компетенції бібліотечних працівників, і надання інформації користувачам шляхом використання нових спеціальних пристроїв для зчитування інформації. І все ж проблема довгострокового збереження інформації є ключовою для подальшого ефективного виконання бібліотеками своїх функцій.

Якщо збереження інформації на традиційних носіях століттями залишалося відносно сталим, без особливих технічних умов зберігання, і користування ними було безпосередньо тет-а-тет, то сучасні цифрові документи потребують складного комплексу технічного супроводу, який технологічно досить швидко змінюється. Пристрої зчитування, програмне забезпечення, спеціальні формати для запису інформації на цифрові носії – все це потребує оперативного розвитку і руху у швидкому процесі науково-технічного прогресу.

На сьогодні, існує три основних методи копіювання документів на цифрові носії (сканування, мікрофільмування, оцифрування). І всі три методи мають свої недоліки та переваги. На цей час не існує оптимального вирішення проблем щодо використання прийнятної та недорогої технології довгострокового зберігання інформаційних ресурсів.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – беззаперечний лідер бібліотечно-інформаційної сфери в Україні, одночасно генерує комплекс електронних ресурсів універсального змісту, оснащений системами пошуку, й акумулює у своїх фондах знанєвий науково-інформаційний ресурс на усіх видах носіїв.

Важливим завданням Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського є збереження бібліотечних фондів шляхом створення страхового фонду копій особливо цінних документів на оптичних дисках нового покоління UDO (Ultra Density Optical) [1].

Бібліотека отримує документи на електронних носіях з кінця 90-х р. ХХ ст. У фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського знаходяться документи на дискетах, аудіо- і відеокасетах, мікроносіях (мікрофільми та мікрофіші), оптичних дисках (CD-R, DVD). Документи на цифрових носіях не конкурують з обсягом традиційного фонду.

На 2020 р. заплановано отримати на опрацювання 120 оптичних дисків та 89 мікрофіш. Загальна кількість цифрових одиниць зберігання не перевищує 10 тис. одиниць. Каталогізування та індексування матеріалів на електронних носіях відбувається у відділі комплексного опрацювання документів. Усі примірники відображені в електронному каталозі (ЕК) НБУВ. Зберігаються документи на цифрових носіях у кількох структурних підрозділах бібліотеки (основне книгосховище та спеціалізовані читацькі зали). Переважна більшість оптичних дисків надходить до НБУВ не як самостійні документні примірники, а у вигляді комплектів, тобто разом з аналогічним документом на паперовому носії. І це спрощує завдання довготривалого збереження. Зважаючи на те, що прийнятий бібліотечною спільнотою термін придатності стандартних оптичних дисків за умов коректного зберігання складає 20-30 років, повторне копіювання, у разі необхідності, можна зробити шляхом оцифрування паперового примірника.

Взаємодоповнюваність друкованих та цифрових документів на оптичних дисках у значній мірі спрощують вирішення проблеми

довготривалого збереження інформації на цифрових носіях у основному книгосховищі НБУВ.

Проблемою залишається користування та довготривале збереження дискет та стандартних оптичних дисків, які надійшли до бібліотеки без друкованих аналогів, їх обмежена кількість та скромний запит на інформацію, яка на них зберігається, надають час для впровадження прийнятної технології їх збереження та використання.

Список використаної літератури

1. Лобузін К. В., Бодак О. П. Створення страхового фонду цифрових копій унікальних документів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2012. Вип. 15. С. 246–256. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2012_15_18

References

1. Lobuzina K. V., & Bodak O. P. (2012). Stvorennia strakhovoho fondu tsyfrovyykh kopii unikalnykh dokumentiv Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Creation of an insurance fund of digital copies of unique documents of the Vernadskyi National Library of Ukraine]. *Manuscript and Book Heritage of Ukraine*, 15, 246-256. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2012_15_18 [In Ukrainian].

UDC 025.5:025.7/.9-028.27

Oleksandra Tkachenko,

ORCID 0000-0003-2193-5596,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: tkachenko@nbuv.gov.ua

FEATURES OF STORAGE AND USE OF INFORMATION ON DIGITAL MEDIA

The abstracts cover the issue of the impact of digitalization on the information and library space, and the problems of storage and use of information on electronic media.

Keywords: electronic resources, information technologies, traditional and electronic carriers.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.4

Устинова Тетяна Петрівна,

ORCID 0000-0001-6551-8335,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: ustynova@nbuv.gov.ua

АКТУАЛІЗАЦІЯ РОЗДІЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ НАУК РУБРИКАТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ВІДПОВІДНО ДО ТЕМАТИКИ НАДХОДЖЕНЬ

Розглянуто актуалізацію інформаційного забезпечення пошукової системи НБУВ. З'ясовано значення статистичного аналізу надходжень для організації масивів інформації.

Ключові слова: інформаційний ресурс, НБУВ, сільськогосподарські науки, статистика надходжень.

Завдяки впровадженню автоматизованих бібліотечних технологій сучасна бібліотека отримує можливість кардинально змінювати напрями та можливості бібліотечного обслуговування, підвищувати рівень ефективності своєї пошукової системи, оперативно реагувати на зміни інформаційних потреб користувачів. Формування масиву інформаційних ресурсів та створення і удосконалення навігаційних і пошукових засобів є головними аспектами діяльності бібліотек, чинниками ефективного використання єдиного інформаційного простору. Будь-який масив інформації не може бути конкурентоздатним інтелектуальним продуктом за відсутності засобів доступу до нього. Фаховий відбір, систематизація та репрезентація інформаційного контенту, створення і удосконалення навігаційних і пошукових засобів як важливих елементів лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем бібліотек є наразі ключовим завданням бібліотечної наукової спільноти.

Статистичний аналіз бібліотечного фонду виявляє наявність і кількість документів, підпорядкованих окремим розділам знань, і визначає відсоток джерел інформації певної тематики у загальному

обсязі. Статистичний аналіз надходжень за певний період дає змогу виявляти стан, тенденції розвитку будь-якої сфери діяльності, визначати актуальні проблеми, пріоритетні напрями сучасних наукових досліджень у будь-якому розділі знань, галузі виробництва тощо.

Реальні результати статистичного аналізу розподілу документів за тематикою можливо отримати лише у бібліотеках, до фондів яких надходить повний обсяг видань країни, зокрема, у НБУВ.

Продовж 2019 р. відділом комплексного опрацювання документів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського було опрацьовано 894 документи, тематикою яких є сільськогосподарська наука.

Кількість опрацьованих документів сільськогосподарської тематики (база даних «Рубрикатор НБУВ», 2019 р.)

Розділ знань (галузь)	Кількість документів, шт.	Відсоток від загального обсягу документів
Ґрунтознавство	57	6,38
Агрохімія	20	2,24
Механізація та електрифікація с/г	61	6,82
Рослиництво	260	29,08
Лісівництво (екологія та охорона лісу)	70	7,83
Захист рослин	47	5,26
Тваринництво	153	17,11
Мисливство та рибальство	28	3,13
Ветеринарна медицина	103	11,52
С/г екологія, біотехнологія, метеорологія, кліматологія, меліорація, агрогеографія	45	5,034
Історія та освіта, науково-дослідна справа, програми і тези конференцій, збірники праць, стандарти, періодичні, бібліографічні та довідкові видання (словники, енциклопедії)	50	5,59
Всього	894	100

Найбільше документів було опрацьовано в підрозділах «Рослиництво», «Тваринництво» і «Ветеринарна медицина» Рубрикатора НБУВ, з питань рослинництва надійшло 260 документів, що складає 29,08 % від загального обсягу надходжень. Сьогодні ці

галузі активно розвиваються, а наукові дослідження відповідної тематики є пріоритетними у сільськогосподарській науці.

Натомість, невелика кількість видань з підрозділів «Мисливство та рибальство» (28 документів – 3,13 % від загального обсягу) і «Захист рослин» (47 документи – 5,26 % від загального обсягу) свідчить про відставання розвитку цих галузей від інших.

Результати статистичного аналізу документів сільськогосподарської тематики, опрацьованих в НБУВ у 2019 р.: загальну кількість опрацьованих документів, кількість документів з окремих підрозділів сільськогосподарської науки та відсоток від загального обсягу надходжень. Такий аналіз може стати теоретичним підґрунтям для оцінки аграрних досліджень в Україні.

Статистичний (кількісний) аналіз тематики надходжень є надзвичайно важливим для розвитку та удосконалення Рубрикатора НБУВ: він визначає подальші напрями деталізації класифікаційної схеми, створює підґрунтя для доповнення методичного апарату рубрик новими термінами, а також відкриття нових розділів, підрозділів і рубрик, пов'язаних із сучасними дослідженнями та технологіями, тобто він є чинником виконання традиційного процесу ведення систематичного каталогу, спрямованого на організацію раціонального і багатопланового використання інформаційних ресурсів бібліотеки.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:025.4

TetyanaUstinova,

ORCID 0000-0001-6551-8335,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ustynova@nbuv.gov.ua

UPDATING OF THE SECTION OF AGRICULTURAL SCIENCES OF THE VNLU RUBRICATOR ACCORDING TO THE TOPIC OF RECEIPTS

The article is updated information support and reveals the place of library funds of the NBUV in the information space and their importance in the process of training of scientific specialists of agro-industrial complex.

Keywords: information resource (space), NBUV, agricultural sciences, revenue statistics.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:[004.65:014.3]:001.89

Чала Надія Іванівна,

ORCID 0000-0001-7329-2698,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: chala@nbuv.gov.ua

РЕФЕРАТИВНИЙ ОГЛЯД ЯК СПОСІБ ПРЕДСТАВЛЕННЯ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Розглянуто поняття реферативного огляду як способу представлення наукової інформації. Наведено відомості щодо реферативних оглядів, оприлюднених на сайті НБУВ.

Ключові слова: реферативні ресурси, наукова інформація, реферативний огляд, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

На сьогодні використання реферативних ресурсів стало невід'ємною частиною науково-дослідної роботи. Такі ресурси є комплексними інформаційними продуктами, що надають доступ до великих за обсягом і гетерогенних за характером масивів даних, одержаних від редакцій наукових журналів, репозитаріїв, дослідних установ, видавництва, інформаційних центрів тощо [2]. Вони є ефективним джерелом для дослідників, значно спрощують і пришвидшують пошук потрібної інформації.

Потенціал залучення реферативної інформації для наукової діяльності, особливості функціонування вітчизняних і зарубіжних реферативних сервісів розглянуто у працях багатьох дослідників, зокрема К. В. Лобузіної, С. С. Гарагулі, Н. О. Гриценко, О. В. Ключнікової, та ін.

Одним зі способів представлення наукової інформації, що стосується певної тематики, є реферативний огляд. «Реферативний огляд вміщує систематизовані та узагальнені відомості з першоджерел, але без їхнього критичного опрацювання.

Мета його підготовки – надати чітке уявлення про стан робіт і висвітлення основних результатів досліджень у певній галузі науки, техніки, виробництва, зорієнтувати в сукупності фактів, отриманих ученими та фахівцями» [3, с. 11].

Реферативний огляд є цінним аналітичним інструментом для науковців вузької спеціалізації. Він зорієнтовує користувачів в

інформаційних потоках, акумулюючи масив даних певної тематики з різноманітних джерел в одному місці.

Фахівцеві, який цікавиться конкретними питаннями, науковий реферативний огляд допомагає виокремити найбільш важливі документи та матеріали, що стосуються галузі дослідження. За наявності професійно складеного огляду певної тематики нівелюється необхідність самостійного моніторингу чималого масиву інформації з великої кількості розрізнених баз даних (БД). У час розвитку інформаційних технологій не становить труднощів знайти необхідну реферативну інформацію.

Важливо, відзначити два фактори: великі світові БД реферативної інформації здебільшого потребують передплати, а розрізненим джерелам реферативної інформації з інституційних репозитаріїв, сайтів журналів, видавництв бракує систематизації та комплексного охоплення проблематики.

Істотною перевагою реферативних оглядів, створених фахівцями НБУВ, є саме експертний добір джерел, логічне структурування матеріалу, вільний доступ до інформації та інтегрованість реферативної інформації до комплексу електронних інформаційних ресурсів бібліотеки.

Користувачі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського мають доступ до онлайн-ового бібліографічного науково-довідкового ресурсу «Наукові реферативні огляди» (<http://nbuv.gov.ua/references/>).

Наразі там представлено 11 оглядів:

- «Зелена» економіка – економіка майбутнього (2014);
- Світова проблема питної води (2014);
- Україна у європейському культурно-цивілізаційному просторі: особистість, національна державність (XIX – поч. XXI ст.) (2014);
- Демографічне старіння в Україні на фоні загальносвітової тенденції прискороеного старіння населення (2015);
- Нанотехнології у XXI столітті (2015);
- Енергетична безпека України та світу (2015);
- Охорона інтелектуальної власності (2016);
- Україна у світовому геополітичному просторі (2016);
- Інтелектуальні інформаційні технології та системи (2016);
- Інвалідність в Україні (правовий, освітній, соціальний аспекти) (2017);

– ВІЛ, СНІД та туберкульоз як медико-соціальна проблема сучасності (2017).

У 2019 р. Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського було реалізовано ще один проєкт – науковий реферативний огляд «Бібліотека та наукова електронна комунікація» [1].

На відміну від вищезазначених, цей огляд надає інформацію не лише про вітчизняні джерела, а й про іншомовні публікації з міжнародних БД. Його представлено у вигляді інтерактивного бібліографічного покажчика, присвяченого тенденціям змін у діяльності бібліотек внаслідок розвитку семантичних вебтехнологій і технологічним особливостям формування консолідованих інтелектуальних електронних ресурсів.

У перспективі відділом наукового формування національних реферативних ресурсів Інституту інформаційних технологій НБУВ планується підготовка наукового реферативного огляду «Бібліотечні портали знань». Для цього фахівці здійснюють науково-прикладний моніторинг вітчизняних і закордонних джерельних баз наукових публікацій (Google Scholar, Web of Science, Scopus, Springer, Academia.edu, ResearchGate, Directory of Open Access Journals, Online Computer Library Center, Open Archives Initiative, WorldWide Science, CrossRef, «Наукова періодика України», «Національний репозитарій академічних текстів», «Відкритий каталог авторефератів і дисертацій» та ін.) із метою накопичення джерел бібліотекознавчої інформації.

Реферативний огляд посідає важливе місце у глобальній науковій комунікації, оскільки оперативно висвітлює новітні відомості, факти, ідеї та основні результати досліджень у встановлених тематичних і хронологічних межах. Завдяки постійному надходженню наукової інформації процес створення нових реферативних оглядів є незмінно актуальним.

Список використаної літератури

1. *Бібліотека та наукова електронна комунікація: науковий реферативний огляд* / відповід. ред.: К. В. Лобузін; Гарагуля С. С., Ключнікова О. В., Коновал Л. В.; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2019. 200 с.
2. Гриценко Н. О., Ключнікова О. В., Сандул О. Г. Реферативна інформація як елемент дослідницької інфраструктури. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 55. С. 283–293. DOI: <https://doi.org/10.15407/nr.55.283>
3. Яценко О. М. *Укладання оглядових документів: практичний посібник*. Київ: Нілан-ЛТД, 2011. 84 с. (На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських

бібліотек; вип. 7). URL: https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/01/ukladannya_oglydovih_dokumentiv.pdf

References

1. Lobuzina K. V., Harahulia, S. S., Kliushnikova, O. V., Konoval, L. V., (2019). *Biblioteka ta naukova elektronna komunikatsiia: naukovyi referatyvnyi ohliad* [Library and scientific electronic communication: a scientific review]. Kyiv [In Ukrainian].
2. Hrytsenko, N. O., Kliushnikova, O. V., & Sandul, O. H. (2019). Referatyvna informatsiia yak element doslidnytskoi infrastruktury [Abstract Information as an Element of the Research Infrastructure]. *Academic Papers of The Vernadsky National Library of Ukraine*, 55, 283-293 [In Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.55.283>
3. Yatsenko, O. M. (2011). *Ukladannia ohliadovykh dokumentiv* [Concluding review documents]. Kyiv: Nilan-LTD [In Ukrainian]. Retrieved from https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/01/ukladannya_oglydovih_dokumentiv.pdf

UDC 027.54(477-25)НБУВ:[004.65:014.3]:001.89

Nadiia Chala,

ORCID 0000-0001-7329-2698,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: chala@nbuv.gov.ua

ABSTRACT REVIEW AS A MODE OF THE REPRESENTATION OF THE SCIENTIFIC INFORMATION

The concept of abstract review as a mode of the representation of the scientific information is considered. Information about abstract reviews presented on the website of the Vernadskyi National Library of Ukraine is given.

Keywords: abstract resources, scientific information, abstract review, Vernadskyi National Library of Ukraine. Library of Ukraine.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:[025.321:070.48(477)»192/193»+025.32:050]

Шекера Петро Іванович,

ORCID 0000-0001-9886-0495,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: shekerapt@nbuv.gov.ua

РЕТРОСПЕКЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛЬНИХ ВИДАНЬ 20–30-Х рр. МИНУЛОГО СТОЛІТТЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Зроблено аналіз ретроспективної частини журнальних видань 20–30-х рр. ХХ ст. Проаналізовано доцільність роботи з рекаталогізації традиційного карткового каталогу періодики.

Ключові слова: ретроспекція, електронний каталог НБУВ, покажчик.

У фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського знаходяться безцінні збереження примірників українських видань минулого століття, які є національним надбанням. Відомі на той час журнали мають велику значимість тепер «Гарт», «Глобус», «Книгар», «Критика», «Плуг», «Червоний шлях» та багато інших становлять складову частину історії української літератури радянського періоду 20–30-х рр. Їх можна беззаперечно назвати представниками сміливих експериментів, новаторських пошуків тематики і напрямів.

Поступова комунізація в 30-ті роки всієї друкованої продукції і в першу чергу журнальних видань лишила значний відбиток на виданнях непартійного радянського спрямування. Культурне відродження Радянської України середини 20-х – початку 30-х рр. можна вважати наслідком українізації.

Одним з результатів культурного розквіту всього українського була дерусифікація. Поступово радянська номенклатура здійснила не тільки репресії фізичних осіб, а й видань, журнальних зокрема (приклад «розстріляного Відродження») [1]. Даний період українських видань потребує ретельного вивчення, та опрацювання і внесення всієї інформації про періодику до БД НБУВ.

Питання збереження журнальних видань та організації користування ними є надзвичайно важливим.

Користувачі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського мають змогу отримати інформацію про журнали минулої епохи лише з традиційного карткового каталогу.

Ретроспекція цього величезного пласту періодики життєво необхідна. Рекаталогізація карткового каталогу для внесення всієї інформації до електронного каталогу запланована на найближчий час, на часі створення електронної бази даних (БД).

Згодом, розпочинаємо роботу над створенням окремого видання покажчика в електронному та друкованому вигляді, де будуть розміщені дані про назви, номери, примірники журналів 20–30-х рр.

В фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається українська періодика, яка видавалася на той час за кордоном. Їх зміст розкриває читачеві картину життя в Україні того періоду. Місце зберігання фонду в підручному фонді Відділу зарубіжної україніки НБУВ.

Досвід бібліотек України щодо питання ретроспекції журнальних видань 20–30-х рр. невеликий. Відділ комплексного опрацювання документів НБУВ вже декілька років доповнює БД ретроспективною частиною журнальних видань за порядковими номерами шифрів зберігання. Якщо про журнали зарубіжних країн маємо змогу отримати інформацію з Інтернету, то відображення українських журнальних видань 20–30-х рр. минулого ст. обмежене.

Список використаної літератури

1. *Періодичні видання УРСР 1918–1950: журнали; бібліогр. дов.* Київ: Вид-во Кн. палати, 1956. 464 с.

References

1. (1956). *Periodicals of the USSR 1918-1950: magazines; bibliogr. dov.* Kyiv: Publishing House of the Book of the Chamber, 1956. [In Ukrainian].

UDC 027.54(477-25)НБУВ:[025.321:070.48(477)»192/193»+025.32:050]

Petro Shekera,

ORCID 0000-0001-9886-0495,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: shekerapt@nbuv.gov.ua

RETROSPECTION OF UKRAINIAN JOURNALS OF THE 20-30'S YEARS OF THE 20 CENTURY IN VNLU

An analysis of the retrospective part of magazine publications of the 20s and 30s of the 20 century is made. The expediency of work with recatalogization of the traditional card catalog of periodicals is analyzed.

Keywords: retrospection, electronic catalog of VNLU, index.

УДК 004.77:001.89+024

Ясінська Олександра Андріївна,

ORCID 0000-0003-0809-2483,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: yasinska@nbuv.gov.ua

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ БІБЛІОТЕКАРЯ ТА КОРИСТУВАЧА

Представлено роль бібліотекаря, його професійна компетентність, інформаційна грамотність користувачів сучасної бібліотеки в умовах розвитку інформаційних технологій.

Ключові слова: цифровий бібліотекар, професійні компетентності, інформаційна грамотність.

Інтенсивний розвиток інформаційних технологій зумовлює нові вимоги до бібліотекаря та його професійних компетентностей, до інформаційної грамотності користувачів. Сучасні технологічні новинки – мобільні гаджети та застосунки, 3D-технології, віртуальна й доповнена реальність – у поєднанні з інформаційним потоком є справжнім викликом та потребує цілеспрямованої підготовки особистості до грамотного та особливо безпечного їх використання. Тому, головним завданням сучасної бібліотеки є відповідний рівень підготовки бібліотечних фахівців, які могли б навчати читачів грамотно використовувати сучасні інформаційні технології. У цьому процесі доцільно запроваджувати різноманітні сучасні проекти та інноваційні програми, які формують інформаційну грамотність в суспільстві.

Цілком погоджуємося з думкою І. В. Лобузінна щодо визначення ключових компетентностей сучасного бібліотекаря: «бібліотечний спеціаліст нової генерації – це цифровий бібліотекар (digital librarian, DL) – фахівець, який уміє керувати і організовувати матеріали електронної бібліотеки, виконувати завдання оцифрування та зберігання цифрових матеріалів, надавати електронні довідкові та інформаційні послуги, координувати електронний інформаційний пошук, володіти навичками контент-менеджменту та медіаменеджменту» [1, с. 20].

Проблема дослідження інформаційної грамотності користувачів складна та багатогранна. Її вивчають представники різних галузей науки: філософії, культурології, соціології, педагогіки, психології, інформатики, лінгвістики, логіки. Це дозволяє стверджувати, що у визначенні інформаційної грамотності синтезується досвід різних наукових галузей. Незалежно від того, що кожна з наук розглядає окремі аспекти, всі вони об'єднані спільним знаменником, що характеризує багатовимірне явище взаємодії особи та інформації [2].

Найбільш повне розкриття ознак інформаційно грамотної особистості, дає американська дослідниця Christina S. Doyle., інформаційно грамотна людина, перш за все: визнає, що точна і повна інформація є основою для інтелектуального прийняття рішень; потребу в інформації; формулює питання на основі інформаційних потреб; визначає потенційні джерела інформації; розробляє успішні стратегії пошуку; доступ до джерел інформації, оцінює інформацію; організовує інформацію для практичного застосування; інтегрує нову інформацію в існуючий масив знань; використовує інформацію з критичної точки зору та у вирішенні проблем [3].

Наукову роботу сучасних вчених не можна уявити без активної пошукової діяльності, взаємозв'язок процесів отримання, збереження, швидкого та ефективного пошуку наукової інформації.

Основним орієнтиром у цьому виді діяльності є міжнародний досвід колег. Ефективними формами роботи щодо підвищення інформаційної грамотності користувачів бібліотек може бути, залучення фахівців з інформаційних технологій до співпраці, освоєння нових програм та розробка сучасних проєктів з операторами мобільного зв'язку, видавництвами тощо. Це може стати ключем до подальшого ефективного розвитку інформаційної грамотності у бібліотечній сфері.

Список використаної літератури

1. Лобузін І. Цифрові бібліотекарі доби е-науки та семантичних веб-технологій. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 6. С. 18–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2019_6_5.
2. Стеценко І. Комп'ютерна грамота? Інформаційна культура! *Дошкільне виховання*. 2015. № 2. С. 13–17.
3. Doyle C. S. *Information Literacy in an Information Society: ERIC Clearinghouse on Information & Technology*. Syracuse University. New York/ ERIC Clearinghouse on Information and Technology. 1994. 82p.

References

1. Lobuzin, I. (2019). Digital librarians of the e-science and semantic web technologies era. [Tsyfrovi bibliotekari doby e-nauky ta semantychnykh veb-tekhnohoi]. *Library Journal*,

- 6, 18-24. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2019_6_5.
2. Stetsenko, I. (2015). Computer literacy? Information culture! [Komp'yuterna hramota? Informatsiyna kul'tura!]. *Doshkil'ne vykhovannya*, 2, 13-17.
3. Doyle, C. S. (1994). *Information Literacy in an Information Society: ERIC Clearinghouse on Information & Technology*. Syracuse University. New York/ ERIC Clearinghouse on Information and Technology.

UDC 004.77:001.89+024

Olexandra Yasynska,

ORCID 0000-0003-0809-2483,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: yasynska@nbuv.gov.ua

INFORMATION TECHNOLOGIES AS A CHALLENGE FOR LIBRARIAN AND USER

The study is devoted to the role of the librarian, his professional competencies, as well as information literacy of users of the modern library in the development of information technology.

Keywords: digital librarian, professional competencies, information literacy, user, search activity.

РОЗДІЛ 3

КНИГОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ФОНДІВ

УДК 001.32 (477) УВАН] (477-87)

Антонюк Тетяна Дмитрівна,

ORCID 0000-0002-6446-2795,

доктор історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: zabula_@ukr.net

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК (УВАН): МІСІЯ ТА ЗДОБУТКИ (ЗА ВИДАННЯМИ З ФОНДУ ВІДДІЛУ ЗАРУБІЖНОЇ УКРАЇНІКИ ІНСТИТУТУ КНИГОЗНАВСТВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)

Розглянуто видання Української вільної академії наук (УВАН) як важливе джерело дослідження історії, діяльності та здобутків головного наукового осередку емігрантів, що відзначає у листопаді 2020 р. свій 75-літній ювілей.

Ключові слова: фонд відділу зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Українська вільна академія наук, українська діаспора.

У доповіді йдеться про відзначення у листопаді 2020 р. українською науковою спільнотою 75-літнього ювілею постання в еміграції Української вільної академії наук (УВАН). На жаль, широкий загал в Україні ще недостатньо обізнаний з історією та здобутками цієї важливої установи. Метою даної доповіді є актуалізація місії та здобутків головної наукової інституції діаспори, її історії й значення для розвитку української науки шляхом аналізу видавничої продукції УВАН з фонду відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ВЗУ ІК НБУВ). Видання УВАН концентрують цінну інформацію про найуспішнішу наукову

установу за межами України, що була утворена групою українських науковців у 1945 р. в Німеччині. У 1949 р. постала УВАН в Канаді, а через рік – УВАН у США, як осередки єдиної наукової установи. Упродовж 75-літньої діяльності УВАН гідно презентувала українську науку в світі, розробляла актуальні для українознавства, інших галузей знання наукові теми та розгортала значну видавничу діяльність. Продукція видавництва УВАН, інших видавництв діаспори, що друкували праці науковців – членів і співробітників УВАН, а також публікації про УВАН дають змогу досягнути передумови постання, мету і завдання, діяльність та здобутки наукової установи, познайомити з її діяльністю широкий загал в Україні та світі. Видання УВАН у Німеччині, Канаді та США розкривають масштаби діяльності, імена дійсних членів, членів-кореспондентів, співробітників та прихильників цієї важливої установи. Праці висвітлюють важливі аспекти її історії, джерела фінансування, зв'язки з українськими науковими інституціями діаспори та науковими установами країн, в яких постали осередки УВАН.

Місія УВАН полягала в організації центру вільної української наукової думки, поза межами рідного краю, в розвитку тих галузей знання, які в силу режимних умов були занедбані, викривлені, а то й заборонені в Україні. Уже в перші двадцять років діяльності УВАН продемонструвала вражаючі здобутки своїх зусиль. Дослідна робота в Академії проводилася по секціях і комісіях, а також в спеціально організованих осередках.

НБУВ зберігає видання багатьох серій УВАН («Славістика», «Ономастика», «Українські вчені», «Шевченко та його доба», «Довідники», «З нашого минулого», «Бібліографія», «Література» та інші), збірники праць секцій, комісій, матеріали конференцій, позасерійні видання. Наявні числа «Бюлетеню УВАН», «Літопису УВАН», «Бюлетеню УВАН у США», «Вісті УВАН у США» свідчать, що її діяльність зосереджувалася на організації дослідної праці в різних ділянках науки, в проведенні наукових конференцій і засідань, учасниками яких були члени і співробітники УВАН, а також запрошені науковці з інших українських наукових установ та представники наукового світу зарубіжних країн.

Зокрема «Літопис УВАН», ч. 13 (Вінніпег, 1955, 22 с.) містить цінні матеріали Володимира Безушка та Ярослава Рудницького про Академію та її перших двох президентів Дмитра Дорошенка (1882–1951) та Леоніда Білецького (1882–1955), інформацію про видання УВАН

першого десятиліття. В. Безушко висвітлює питання видавничої діяльності УВАН у Канаді, подає характеристику таких видань, як «Українізми в мові Гоголя» В. Чапленка, «Українська стихія в творах М. Гоголя» П. Филиповича, 4-томне видання «Кобзаря» за редакцією Л. Білецького, що вийшло накладом видавничої Спілки «Тризуб» у Вінніпегу у 1952–1954 рр. Я. Рудницький досліджує видавничу діяльність УВАН у 1945–1955 р., розкриває фінансову базу діяльності УВАН, акцентує увагу на тому, що для установ типу УВАН на еміграції видавнича діяльність – одна з найважливіших ділянок життя й праці; наукові видання залишаються й зберігаються як основний вклад у розвиток науки й стають до деякої міри показником праці й життєздатності даної установи.

Науковий збірник I (Нью-Йорк: УВАН у США, 1952, 160 с., ред. кол.: Д. Горняткевич, О. Оглоблин, Л. Чикаленко; головн. ред. М. Ветухів; літ. ред. В. Чапленко; кер. вид-ва Ю. Тищенко) подає статтю М. Ветухова «Дмитро Дорошенко – перший президент Української Вільної Академії Наук» (с. 7–8), в якій розкриває особистість відомого дослідника і неперевершеного знавця української історіографії, борця за українську державність. Автор свідчить про надзвичайну продуктивність праці вченого, зазначає, що «у виданій 1942 р. бібліографії праць Дмитра Івановича подано 804 назви, а за останні 9 років він написав ще кілька». Відзначає важливіші праці Д. Дорошенка, зокрема такі: «Історія України в 1917–1923 рр.» (2 т.), підручник «Історія України», «Слов'янський світ» (3 т.), «Православна церква в минулому й сучасному житті українського народу». Цінними доробками Д. Дорошенка є розвідка «Історія Козаччини XVII ст.», монографія «Пантелеймон Куліш», декілька праць про П. Куліша, М. Костомарова, Є. Чикаленка, В. Антоновича та багато інших.

Науковий збірник II (Нью-Йорк: УВАН у США, 1953, 200 с.) вміщує статтю Я. Рудницького «Українські книгозбірні в Канаді» (с. 153–160), яка проливає світло на стан бібліотечної справи в українській діаспорі Канади, характеризує бібліотеку УВАН у Канаді як структурний підрозділ Академії, розкриває джерела її комплектування. Однією з найкращих краєзнавчих книгозбірень в діаспорі є Бібліотека та Архів УВАН у США, де зберігається значний масив літератури про голодомор в Україні 1932–1933 рр.

Отже, видання УВАН та про УВАН з фондів НБУВ дають змогу осягнути історію та діяльність однієї з найуспішніших наукових установ української діаспори, познайомити українське суспільство з її

науковими здобутками та досвідом розгортання наукової праці в умовах еміграції, виявом свідомості та громадської ініціативи у підтримці наукової установи. Видавнича продукція академії засвідчує, що УВАН з честю виконувала і продовжує виконувати свою високу місію, забезпечуючи утвердження позитивного іміджу України та української науки у світі.

UDC 001.32 (477) УВАН] (477-87)

Tetiana Antoniuk,

ORCID 0000-0002-6446-2795,

Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Leading Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: zabula_@ukr.net

**UKRAINIAN FREE ACADEMY OF SCIENCES (UFAS): MISSION AND
ACHIEVEMENTS (ACCORDING TO PUBLICATIONS FROM THE FUND
NBUV)**

The publication of the Ukrainian Free Academy of Sciences (UVAN) is considered as an important source of research of the history, activities and achievements of the main scientific center of emigrants, which celebrates its 75th anniversary in November 2020.

Keywords: fund of the department of foreign Ukrainian of the Vernadskyi National Library of Ukraine, Ukrainian Free Academy of Sciences, Ukrainian diaspora.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.171]:070(477)

Батанова Тетяна Олександрівна,

ORCID 0000-0001-8407-9649,

завідувачка відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: batanova@nbuv.gov.ua

**ДОКУМЕНТИ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРЕЙСЬКИХ
ПАРТІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ЦЕНТРАЛЬНІЙ РАДІ У
КНИЖКОВИХ ВИДАННЯХ 1919–1920 рр. (З ЗІБРАННЯ
ВІДДІЛУ ФОНДУ ЮДАЇКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)**

Розглядаючи документальні видання 1919–1920 рр. із зібрання відділу фонду юдаїки Інституту рукопису НБУВ, авторка аналізує опубліковані їдишомовні документи як цінні історичні джерела для дослідження діяльності єврейських політичних партій в Українській Центральній Раді у 1917–1918 рр.

Ключові слова: документи, джерело, єврейські політичні партії, Українська Центральна Рада, революція, Україна.

У відділі фонду юдаїки Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського зберігаються унікальні книжкові видання України революційної доби 1917–1920 рр. Серед таких видань є їдишомовні документальні публікації, що безпосередньо стосуються діяльності Української Центральної Ради загалом та зокрема діяльності в ній п'яти єврейських політичних партій – Бунду (Загального єврейського робітничого союзу в Литві, Польщі та Росії), Єврейської соціал-демократичної робітничої партії «Поалей-Ціон», Об'єднаної єврейської соціалістичної робітничої партії (ОЄСРП або «Фарейнікте»), Єврейської народної партії («Фолкспартей») та сіоністів. Завдяки участі цих партій в законодавчій та виконавчій діяльності української влади, 15 липня 1917 року вперше в історії був призначений віце-секретар з єврейських справ (пізніше – генеральний секретар і міністр із єврейських справ на чолі однойменного міністерства).

Зібрання та дослідження документів з історії єврейських партій в час революції розпочинаються майже одразу після припинення діяльності Центральної Ради. Вже у 1919 – 1920 роках у Києві діяло Товариство вивчення історії єврейського робітничого руху та революційно-соціалістичних напрямів в єврействі. Товариство мало свій архів, частина якого вціліла й зберігається зараз у Державному архіві Київської області, фонд Р-4211. До засновників товариства зокрема належали й відомі єврейські громадські та політичні діячі, члени Української Центральної Ради Мойсей Зільберфарб (член ОЄСРП, колишній міністр з єврейських справ у час Центральної Ради) і Мойсей Рафес (член Бунду). Обидва діячі видали свої спогади, що ґрунтувалися на документах і матеріалах, зібраних Товариством, а також на документах щодо діяльності єврейського представництва в Українській Центральній Раді. Книга М. Рафеса «Два года революции на Украине. (Эволюция и раскол „Бунда”»)» (Москва: Государственное издательство, 1920. 168 с.) досить відома

дослідникам, оскільки видана російською, а також є доступною в різних книгозбірнях.

У 1919 році у Києві М. Зільберфарб видав їдишомовну книгу про створення та діяльність міністерства з єврейських справ під назвою «Єврейське міністерство та єврейська автономія в Україні (Сторінка історії)» (Zilberfarb M. Dos Idische Ministerium un di Idische Avtonomie in Ukraine (A Bletl Geshikhte). Kiev: Kooperative Gezelshaft "Idisher Folks-Farlag", 1919. 81 с., [85] с.), Він включив до книги власні спогади як колишнього міністра (81 сторінка), а також 15 додатків (85 сторінок з окремою пагінацією), що містять документи міністерства, закони Української Центральної Ради, зокрема про національно-персональну автономію, про вибори до єврейських громад (*кегіл*), а також різні циркуляри стосовно життя єврейської національної меншини в Україні. Книга завершується додатком з робочим планом з рекомендаціями від Єврейської національної ради для наступного міністра з єврейських справ Вольфа Лацького (члена Єврейської народної партії), який був призначений на посаду міністра у квітні 1918 р. Англomовний переклад цієї книги (Silberfarb M. The Jewish Ministry and Jewish National Autonomy in Ukraine. Kiev, 1918/19. / Translated by David H. Lincoln. New York: Aleph Press, 1993. 115 p.) вийшов друком лише у 1993 році й містить лише 3 додатки документів, які є в оригіналі їдишем, україномовного перекладу досі немає.

Також зовсім скоро після подій доби Центральної Ради була видана збірка документів їдишем під редакцією єврейських громадсько-політичних діячів того часу Меїра Гросмана, Й. Грінфелд, Іллі (Елійогу) Черіковера, Якова Зеєва-Вольфа Лацького (Лацького-Бертольді) та Йосипа Шехтмана. «Єврейська автономія та Національний Секретаріат в Україні: Матеріали та документи» («Di Idische Avtonomie un der Natsionaler Sekretariat in Ukraine: Materialn un Dokumentn. Kiev: Idisher Farlag, 1920. [8], 330, [46], [8] с.). Хоча у збірці головна увага присвячена подіям часу Директорії, водночас у книзі подано також і цінні документи з історії єврейської автономії, міністерства з єврейських справ, реформування єврейських громад і участі єврейських партій в державній політичній діяльності за часів Української Центральної Ради.

Укладачі книги зазначають, що книга була готовою вже за 9 місяців перед фактичним виходом у світ, однак політичні умови не дозволяли їм опублікувати її раніше. Окремий розділ «Громади»

ознайомлює з постановам самоврядних виборних єврейських громад (кегіл) в Україні, з їх внутрішнім життям до кризового революційного часу, дає статистику кількості членів громад, список зареєстрованих кегіл, а також для порівняння представляє статтю про рух за єврейське національне представництво у різних країнах. З документів у збірці дізнаємося, що 3, 19, 30 й 22 квітня 1918 р. відбулися перші засідання Тимчасової єврейської національної ради при Міністерстві єврейських справ, яку створили на основі спеціальної інструкції Міністра міжнародних справ. У ній брали участь представники партій «Бунд», «Фарейнікте», «Поалей-Ціон» і «Фолкспартей» (сіоністи не брали участі у першій Національній раді, хоча, за інструкцією, вони мали на це право). На своїх засіданнях Національна рада обговорила та затвердила положення про вибори до Тимчасового національного зібрання, а також статут.

Також, вельми цінними є додатки наприкінці збірки документів, зокрема тематичний бібліографічний покажчик їдишомовних і російськомовних праць єврейських політичних діячів у різних періодичних і книжкових виданнях за 1917–1918 рр. з тематичними рубриками щодо єврейської автономії в Україні та світі, реформування структури та устрою єврейської громади, політичних дискусій.

На сьогодні, їдишомовні видання України у 1917–1920 рр. майже не введені до наукового обігу і мало відомі дослідникам як важливі унікальні історичні джерела. Їх подальше наукове бібліографічне опрацювання може також доповнити репертуар революційних громадсько-політичних видань й стати в нагоді в дослідженнях єврейського та українського політичного життя 1917–1920 рр.

UDC 027.54(477-25)VNLU:025.171]:070(477)

Tetyana Batanova,

ORCID 0000-0001-8407-9649,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: batanova@nbuv.gov.ua

**DOCUMENTS ABOUT THE ACTIVITY OF THE JEWISH PARTIES IN
THE UKRAINIAN CENTRAL RADA IN BOOKS OF 1919–1920 (FROM
THE COLLECTION OF JUDAICA DEPARTMENT OF
V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE)**

Reviewing document publications of 1919–1920 from the collection of Judaica Department of the Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, the author analyzes the published documents in Yiddish as valuable historical sources for research of the activity of the Jewish political parties in the Ukrainian Central Rada in 1917–1918.

Keywords: documents, source, Jewish political parties, Ukrainian Central Rada, revolution, Ukraine.

УДК 027.7:2-23(2-28)

Беба Алла Михайлівна,

ORCID 0000-0002-3704-1653,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: charrado2017@ukr.net

КНИГОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ЗІБРАННЯ КНИГ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ПОДІЛЬСЬКОЇ ДУХОВНОЇ СЕМІНАРІЇ

Розглянуто питання розстановки та тематики книжкового зібрання бібліотеки Подільської духовної семінарії. Простежено шляхи надходження книжок до книгозбірні семінарії.

Ключові слова: Подільська духовна семінарія, бібліотека, стародруки, провенієнції.

У відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігаються 950 примірників книг з історичної бібліотеки Подільської духовної семінарії. Ця семінарія існувала з 1797 до 1920 р. у м. Шаргород, згодом її було переведено до Кам'янець-Подільського. При Подільській семінарії існували дві бібліотеки: фундаментальна та учнівська. Характерною ознакою фундаментальної бібліотеки є паперова наліпка на корінцях книжок та на внутрішній частині палітурки, з друкованим написом по краю наліпки: «Фундаментальная библиотека Подольской духовной семинарии». Центральна частина наліпки має також друковані написи: «Разряд». «Отделение», «Название», «Том», «Шкаф», «Полка»,

«Книга на полке», які заповнювалися відповідальною особою власноручно. Із семи перерахованих позицій в переважній більшості заповнювалися лише чотири: «Разряд», «Отделение», «Название» та «Том». Ще однією ознакою книг бібліотеки є штамп з написом «Фундаментальная библиотека Подольской духовной семинарии», але, на відміну від наліпки, його проставлено не на всіх примірниках. Колекція фундаментальної бібліотеки зберігається за старими шифрами відповідно до нумерації на паперовій наліпці.

Зібрання фундаментальної бібліотеки починаються з книжок довідкового характеру, що відповідає «Разряду А» – це бл. 40 примірників. «Разряд І. Изъяснение Св. Писания ветхого и нового завета» складався з шести відділень, на даний час бл. 70 примірників. Одним з найбільших є «Разряд ІІ. История церкви вообще и российской в отдельности», що має сім відділень, де зібрано праці з історії церков: римської, візантійської, протестантської; містить близько ста од. зберігання. «Разряд ІІІ. Богословие: основное, догматическое и нравственное» складається з п'яти відділень. Це найбільший за чисельністю книг розділ, бл. 150 примірників. «Разряд ІV. Практическое пастырское руководство» складається з двох відділень, на даний час містить лише 40 од. зберігання. «Разряд V. Гомилетика» поділяється на три відділення, серед яких твори про науку красномовства та християнського церковного проповідництва, складається з 80 примірників. «Разряд VI. Литургика» об'єднує книги, предметом вивчення яких є християнське православне церковне богослужіння. Поділяється на чотири відділення, бл. 30 од. зберігання. «Разряд VII. Русская словесность с историей русской литературы» поділено на чотири відділення. До першого увійшли книги з риторики, яка тісно зв'язана з мистецтвом християнської проповіді, та книги з класичної філології, що становить близько 50 примірників. «Разряд VIII. Гражданская история: всеобщая и русская» має близько 60 од. зберігання. Разряд IX. Математика, алгебра, геометрия, плоская тригонометрия и основания пасхалии» – один із найменш збережених за кількістю примірників: хоча поділявся на чотири відділення, зараз в наявності лише 11 книжок. «Разряд X. Физика и начала космографии» налічує лише вісім примірників. «Разряд XI. Из философии: логика, психология, обзор философских учений и педагогика» було поділено на 7 відділень, на даний час, близько 40 примірників. «Разряд XII. Древние и новые языки: латинский, греческий, французский, немецкий» мав 13

відділень. Переважають книги латинською мовою з творами давньоримських поетів та істориків. «Разряд XIII» один з найбільш представлених, має десять відділень, включає в себе книги з правознавства, економіки та господарювання, посібники з рослинництва та тваринництва, медичну літературу, покажчики, календарі та наукові записки університетів. Книги з церковного співу віднесено до «Разряду XIV», в якому лише 3 примірники.

Можемо констатувати, що у зібранні переважають стародруковані видання XVII та XVIII ст., які було видано друкарнями різних країн Європи та які, судячи з власницьких написів, належали, у свій час, різним католицьким монастирям, після закриття яких потрапили до фундаментальної бібліотеки Подільської семінарії. Так, з переходом Шаргородського уніатського василіанського монастиря у православне підпорядкування, книги його бібліотеки стали частиною фундаментальної бібліотеки новоствореної духовної семінарії. Про це свідчить напис «Ex Bibliot. Szarogroden. Bazyl. Monastyr.». Інший напис – «Bibliot. Colleg. Bragil. Ord. PPP. Trinitatis» – вказує на приналежність деяких книжок монастирю католицького жебрачого чернечого ордену Пресвятої Трійці (Ordo Sanctissimae Trinitatis), що знаходився в містечку Браїлов на Вінничині. Внаслідок польського повстання 1830–1831 католицький монастир було закрито. Зараз він відомий як Троїцький Браїловський жіночий монастир. Ще один напис («De Libris Bibliot. contus Janoviensis Patrum Bernardinow») свідчить про приналежність книг монастирю отців бернардинів, який знаходився у містечку Янів (нині Іванів, Калинівського р-ну Вінницької обл.). Його закриття відбулося у 1832 р. після Листопадового повстання.

Багато з видань XVIII ст. у зібранні вийшли з українських друкарень, які були при монастирях: Бердичівського босих кармелітів, Почаївського, який належав греко-католицькому василіанському ордену, православної Києво-Печерської лаври. Є книжки, видані у Львові, Харкові, Богуславі. Видання XIX ст. – це переважно книги, видані на території колишньої Російської імперії: в Москві, Санкт-Петербурзі; зустрічаються видання Казанського університету, Губернської друкарні Мінська, друкарень Іркутська та Рязані.

У 1919–1920 р. значна частина зібрання увійшла до складу бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету, про що свідчить відповідний штамп: «Бібліотека

Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету 1919». Після його реорганізації в 1921 р. тут було створено Інститут народної освіти, на що вказує новий штамп: «Бібліотека Інституту Народної Освіти Кам'янець на Поділля» та «Бібліотека Кам'янець-Подільського Інституту Народної освіти». На деяких книгах є напис «Всенародня бібліотека України ВУАН».

UDC 027.7:2-23(2-28)

Alla Beba,

ORCID 0000-0002-3704-1653,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: charrado2017@ukr.net

BOOK SCIENCE ANALYSIS BOOK COLLECTION OF THE FUNDAMENTAL LIBRARY OF THE PODOLSK THEOLOGICAL SEMINARY

The arrangement and topics of the book collection of the fundamental library in accordance with the educational process are studied. The marginalia were studied and the ways of getting books to the book collection seminary were traced.

Keywords: Podolsk seminary, library, collection, marginalia, stamp.

УДК [016:070.481(477.83-25)»1902/1905]:930.2

Біловус Галина Григорівна,

ORCID 0000-0001-7527-5832,

кандидат філологічних наук, доцент,

Львівський національний університет імені Івана Франка,

Львів, Україна

e-mail: bilovushalyna@gmail.com

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ КОНТЕНТ ЖУРНАЛУ «ЖИВАЯ МЫСЛЬ» (1902–1905)

Проаналізовано бібліографічне наповнення періодичного видання “Живая мысль”, що виходило у Львові від 1902 до 1905 рр. Подано огляд бібліографічних публікацій І. Свенціцького.

Ключові слова: І. Свенціцький, журнал “Живая мысль”, бібліографічна інформація.

Бібліографічна інформація в періодичних виданнях, як невід’ємна частина їхньої культури, відіграє важливу роль в популяризації творів друку, впливає на формування читацьких інтересів, є важливим джерелом бібліографічних відомостей у різних галузях знання. Дослідженню зазначеного питання присвячено наукові студії Т. Добко, Л. Ільницької, С. Козака, Л. Кульчицької, В. Ляхоцького, В. Патоки, О. Плитус, В. Шкаріної, П. Штиха та ін., в яких розкрито питання форм і методів поширення бібліографічної інформації в періодичних виданнях, особливостей її відображення в пресових виданнях, популяризації серед широкого загалу користувачів тощо.

Питання бібліографії займають питому вагу в доробку українського філолога-славіста, мистецтвознавця, музеєзнавця, педагога й громадського діяча Іларіона Семеновича Свенціцького (1876–1956), який відзначався винятковою широтою наукових інтересів. Торуючи свій шлях у науку через ґрунтовні дослідження в галузі мовознавства, мистецтвознавства, музеєзнавства, книжкового пам’яткознавства, вчений прилучився й до практичної бібліографічної роботи з джерелами. Результатом бібліографічних набутоків вченого є дев’ять праць, серед яких: “Каталог книг церковно-славянської печати”, “Опись Музея Ставропигійского Института во Львовь” та ін. [2, с. 61].

Видаючи у Львові від 1902 до 1905 рр. щомісячний літературно-публіцистичний журнал “Живая мысль”, “д-р І. С. Святитській” (І. С. Свенціцький – прим. наша) започаткував розділ “Бібліографія”, в якому з’явилися його бібліографічні публікації. Редакція часопису, що виходив під гаслом “За живую думкою – жива справа”, опублікувала 25 номерів журналу, які склали три томи. У них містились: вірші, літературно-критичні нариси (у тому числі про творчість Т. Шевченка, Е. Золя, М. Конопницької, М. Некрасова, Л. Толстого та ін.), розвідки з історії, психології, філософії, а також численні бібліографічні матеріали, різні за жанром, обсягом, тематичним спрямуванням. Зокрема, “І. С. Свенціцький подає коротку бібліографію (“Главнѣйшіе труды А. Н. Пыпина”) праць вченого, огляд літератури 1903–1904 рр. та короткі відгуки на твори, зокрема, М. Горького (“Мищани”, український переклад М. Полтавки), М. Гоголя (“Ревізор”, український переклад В. Сімовича), Г. Яблочкова (“Сільська учителька”, український

переклад А. Крушельницького), М. Вовчка (“Народні оповідання”, український переклад В. Доманицького) та ін.” [1, с. 68–69].

Майже в кожному випуску часопису в рубриці “Издания, поступившія въ редакцію «Живой Мысли»” репрезентовано нові книжкові й періодичні видання (за час виходу журналу – понад 110 позицій), опублікованих у Львові, Коломиї, Києві, Харкові, Варшаві, Кракові, Берліні, Софії, Празі, Санкт-Петербурзі, Воронежі та ін. Тут дізнаємось про вихід як певних номерів журналів “Кіевская Старина”, “Славянскій Вѣкъ”, “Наука” тощо, так і окремих видань, як “Галицько-руська бібліографія за роки 1772–1800” (1903) і “Погляд на розвій низшого і висшого шкільництва в Галичині в р.р. 1772–1800 і розвій русько-народного шкільництва в р.р. 1801–1820” (1903) Ів. Ом. Левицького, “Володимир Соловйов” В. М. Величко, “Повне зібрання творів” Л. М. Толстого, “Життя і вчення Конфуція” П. О. Буланже та ін. Отож, редакція часопису “Живая мысль” намагалась донести до читачів інформацію про книги й іншу друковану продукцію.

У 1904 р. редакція часопису започаткувала рубрику “Бібліографія”, в якій подавала різноманітну бібліографічну інформацію, представлену зазвичай у вигляді бібліографічних списків творів друку з історії, філософії, релігії, соціології, літератури, мовознавства, культури тощо. Бібліографічний опис видань (всього 95 бібліографічних праць), поданий мовою оригіналу, відзначався повнотою інформації. Він містив розлогий критичний огляд або ж анотацію, що уточнювала чи розкривала зміст публікації. Бібліографічне групування матеріалу здійснювалося за галузевим принципом, що давало змогу зорієнтуватись в тогочасній друкованій продукції в галузі гуманітаристики. Літературно-критичні огляди, нариси, рецензії, подані на сторінках журналу “Живая мысль”, теж містили бібліографічну інформацію.

Проаналізовані бібліографічні матеріали часопису “Живая мысль” засвідчили різноманітні форми бібліографічної інформації, що сприяла підвищенню інформаційно-бібліографічного потенціалу періодичного видання, допомагала орієнтуватись в книговидавничій продукції, популяризувала книжкові новинки серед читачів.

Список використаної літератури

1. Іларіон Свенціцький : біобібліогр. покажч. / уклад. Людмила Панів ; Львів: нац. ун-т імені Івана Франка, Наук. б-ка. Вид. 2-ге, допов., розшир. Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 678 с.

2. Колосовська О. М. Бібліографування стародрукованої книги в Галичині (кін. XVIII – перша пол. XX ст.). *Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги та періодики: доп. і повід. Міжнар. наук. конф., 25–26 серп. 1995 р.* Львів, 1996. С. 58–64.

References

1. Paniv, L. (Ed.). (2008). *Ilarion Svientsitskyi : biobibliografichni pokazhchyk* [Ilarion Svientsitsky: biobibliographic index] (2nd ed.). Lviv: Ivan Franko National University of Lviv Publishing Center. [In Ukrainian].
2. Kolosovska, O. M. (1996). Bibliografuvannya starodrukovanoi knyhy v Halychyni (kin. XVIII – persha pol. XX st.) [Bibliography of an old printed book in Galicia (end of the 18th – first half of the 20th century)]. *Teoretychni ta orhanizatsiini problemy formuvannya repertuaru ukrainskoi knyhy ta periodyky* [Theoretical and organizational problems of forming the repertoire of Ukrainian books and periodicals] (pp. 58-64). Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC [016:070.481(477.83-25)»1902/1905»]:930.2

Halyna Bilovus,

ORCID 0000-0001-7527-5832,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Ivan Franko National University of Lviv,

Lviv, Ukraine

e-mail: bilovushalna@gmail.com

BIBLIOGRAPHICAL CONTENT OF THE JOYRNAL “LIVING THOUGHT” (1902–1905)

The bibliographic content of the periodical “Living Thought”, published in Lviv from 1902 to 1905, is analyzed. A review of I. Svetsitsky’s bibliographic publications is provided.

Keywords: I. Svetsitsky, journal “Living Thought”, bibliographic information.

УДК 094.1«15»

Бондар Наталія Петрівна,

ORCID 0000-0001-7010-5893,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

завідувачка відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: bondarnat@ukr.net

ВІЛЬНЮСЬКИЙ ЧАСОВНИК 1568–1572 рр. У КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЕВОГО КИРИЛИЧНОГО КНИГОВИДАННЯ

Розглянуто видання рідкісного Часовника, опублікованого у Вільнюсі в 1568–1572 рр. у друкарні братів Зарецьких. За художнім оздобленням здійснено спробу ідентифікувати друкаря видання.

Ключові слова: кириличне книгодрукування, вільнюські видання, Часовник 1568–1572 рр., орнаментальне оздоблення стародруків.

Відновлення кириличного друку у Вільнюсі в 1570-х рр. пов'язують з іменами братів Мамоничів та друкаря Петра Мстиславця, соратника Івана Федорова по видавничій діяльності у Москві та в Заблудові. Першим виданням, що постало внаслідок їхньої співпраці, стало Євангеліє 1575 р. Проте у його вихідних відомостях зазначено, що над книжкою працював Петро Мстиславець за сприяння Івана та Зеновія Зарецьких, а також Кузьми та Лукаша Мамоничів. У Псалтирі 1576 р. згадано тільки братів Мамоничів, без зазначення Зарецьких, які, напевне, вже відійшли від справи.

Однак раніше у Вільнюсі вийшло друком ще одне загадкове видання – Часовник, без зазначення часу публікації, датований 1568–1572 рр. за історичними реаліями в післямові. В його тексті вказано друкарню під протекцією братів Зарецьких. Проте хто саме безпосередньо друкував книжку, залишається невідомим. Це міг бути П. Мстиславець, оскільки його ім'я зазначене поряд з І. Федоровим у заблудівському Євангелії учительному, роботу над яким було завершено 17 березня 1569 р., а в наступному друці – Псалтирі з возслідкуванням, датованому 23.03.1570 р., ім'я П. Мстиславця вже не вказано, напевне, він по завершенні друку Євангелія виїхав до Вільнюса.

Вільнюський Часовник 1568–1572 рр. є рідкісним, наразі він відомий у трьох примірниках, які зберігаються у Бодлеянській бібліотеці (Оксфорд), Ягеллонській бібліотеці (Краків) та Російській державній бібліотеці (Москва). Ми мали можливість попрацювати з краківським примірником. Книжка надрукована доволі вправно та майстерно, не схожа на пробну роботу майстрів-початківців. При її друці використано заставки, ініціальні літери кількох розмірів та розташовану вертикально ілюстрацію-заставку, що займає окрему сторінку книги. Щодо техніки друку, то застосовано друк з абзацу,

використано фігурний набір кінця тексту, розміщено назви розділів у колонтипулах. Для друку заголовків використано, як допоміжний, шрифт Ф. Скорини, що суттєво відрізняється від чіткого півуставного шрифту друків І. Федорова та П. Мстиславця. У виданні надруковані й ініціальні літери з видань Ф. Скорини.

Особливу увагу привертає активне використання орнаментів з оригінальних виливних прикрас, які бачимо на багатьох аркушах у вигляді різних композицій – арк. 16, 57 зв., 110, 131 зв., 140 зв., 145, 148 та ін. Найскладніша композиція розміщена на арк. 131 зв. – повний рядок трилисників на завершенні тексту, пропуск в один рядок, і ще п'ять рядків у шаховому порядку. В кінці книги на арк. 148 під текстом надруковано смужку стрілочок з восьми елементів.

У більшості випадків комбінації з виливних прикрас замінили такий елемент художнього оформлення, як гравіровані кінцівки. Кінцівки, як і виливні прикраси, на відміну від заставок та ініціалів, не були обов'язковим елементом оформлення кириличних рукописних книг і не одразу ввійшли до друкованих. У видавничому доробку І. Федорова виливні прикраси використані тільки в острозьких виданнях, проте острозькі прикраси відмінні від аналізованих. П. Мстиславець у своїх самостійних вільнюських друках ні кінцівок, ні виливних прикрас жодного разу не використав. Відтак, за художнім оформленням та видавничими особливостями книга істотно відрізняється від його видань. У той же час форма подачі вихідних відомостей у Часовнику зближує це видання з доробком двох першодрукарів, найбільше із заблудівським Євангелієм учительним 1569 р.

За стилістикою друку, зокрема за схильністю до декорування видання великою кількістю виливних прикрас, назвемо майстра, який працював над книжкою, «майстром виливних прикрас». Ідентичні елементи оформлення містять Катехізис (Несвіж, 1562 р.), Октоїх (Вільнюс, 1582 р.), Євангеліє учительне (Вільнюс, бл. 1580 р.), Збірник повчань Геннадія Схоларія (Вільнюс, 1585–1586 рр.), Псалтир з Часословом (Вільнюс, після 1593 р.) та ін. Найбільш цікавим у контексті нашого дослідження є надрукований простою мовою протестантський Катехізис, що побачив світ у друкарні М. Кавечинського, С. Будного та Л. Кришковського. Окрім однакових виливних прикрас стилістично подібні до заставок Катехізиса й заставки Часовника. При цьому вони суттєво різняться від заставок у виданнях І. Федорова та П. Мстиславця. Безпосереднім друкарем

несвізьких видань був Данієль Ленчицький, який пізніше гіпотетично працював у друкарнях Заславля та Лоська, а з середини 1570-х р. самостійно друкував книги у Вільнюсі. Напрошується висновок про його вірогідну задіяність у роботі друкарні, започаткованої братами Зарецькими.

Композиції з таких же виливних прикрас, як у Часовнику 1568–1572 р., використано і у двох виданнях друку Василя Гарабурди – Октоїху 1582 р., що має вихідні відомості, і у більш ранньому анонімному Євангелії учительному бл. 1580 р., що за схожістю шрифтів та прикрас атрибутується до його ж друкарні. На ідентичні виливні прикраси натрапляємо й у пізніших вільнюських виданнях друкарні Мамоничів – Збірнику повчань Геннадія Схоларія 1585–1586 рр., Псалтирі з Часословом після 1593 р. та інших.

Предметом наших зацікавлень став і папір примірника. Формат видання у вісімку дозволяє розрізнити лише чверть філіграні, розміщеної зверху або знизу біля корінця. В досліджуваному примірнику використано щонайменше три види паперу, на яких ідентифікуються філіграні Козел (Шарфенберг) у картуші без корони, Годзава та ще одна, сюжет якої нам незрозумілий. Папір з цими філігранями належить до періоду датування Часовника і побутував у Вільнюсі.

Відтак спроба проаналізувати особливості друку та художнього оформлення вільнюського Часовника 1568–1572 рр. друкарні Зарецьких дозволяє зблизити його з більш ранніми виданнями несвізької протестантської друкарні та вільнюських видавництв В. Гарабурди та Мамоничів. Друкар, якого ми назвали «майстром виливних прикрас», не ідентичний до осіб І. Федорова та П. Мстиславця; із відомих фахівців можна припустити Д. Ленчицького, латиношрифтні видання якого потребують подальшого порівняння з видавничими особливостями Часовника 1568–1572 рр.

UDC 094.1“15”

Nataliia Bondar,

ORCID 0000-0001-7010-5893,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate, Head of Department,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: bondarnat@ukr.net

VILNIUS HOROLOGION OF 1568–1572 IN THE CONTEXT OF LOCAL CYRILLIC BOOK PRINTING REVIVAL

The rare edition of Horologion, printed in Vilnius Zaretsky brothers` printing house in 1568–1572, is reviewed. By the art decoration, an attempt to define a printer of the edition was made.

Keywords: Cyrillic book printing, Vilnius editions, Horologion of 1568-1572, old-printed editions ornamental decoration.

УДК 094(477-25)“17”

Бондар Наталя Петрівна,

ORCID 0000-0001-7010-5893,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
завідувачка відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

e-mail: bondarnat@ukr.net

Вілкул Тетяна Леонідівна,

ORCID 0000-0003-2737-8372,

доктор історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Київ, Україна

e-mail: vsrv@nbuv.gov.ua

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СВЯТОГО ПИСЬМА У ПРИМІРНИКУ ОСТРОЗЬКОЇ БІБЛІЇ З ФОНДІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ЗА ШИФРОМ КИР. 4476П НБУВ (ГЛ. 21–23 КНИГИ ВИХІД)

Розглянуто примірник Біблії з шифром Кир. 4476п містить маргіналії, що репрезентують спробу власника книги перекласти важливі біблійні поняття з церковнослов'янської на «просту мову».

Ключові слова: слов'янські біблійні переклади, ранньомодерна історія, маргіналії, Київ.

Кожен примірник стародрукованої пам'ятки має свою історію побутування, нерідко зберігає імена попередніх власників у записках, штампах, печатках. Багаті на провенієнції і збережені примірники

Острозької Біблії 1581 р. Крім того, тексти Святого Письма нерідко містять авторські сліди роботи з текстом – підкреслення і закреслення, виділення, потекстові коментарі. Здебільшого такі коментарі анонімні, проте іноді історія доносить імена давніх тлумачів-коментаторів.

Досліджуваний примірник Острозької Біблії (далі ОБ) з шифром зберігання Кир.4476п (детальний опис див. у каталозі Н. П. Бондар «Видання Івана Федорова та Петра Мстиславця з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» 2012 р.) побутував на Волині, потім був у власності Іоанікія Сенютовича (?–1729), який обіймав посади намісника Києво-Софійського монастиря, у 1713–1715 рр. ігумена Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря, з 1715 р. – архімандрита Києво-Печерської лаври, від нього залишився у лаврській книгозбірні. По тексту впродовж усієї книги вміщено вставки слів, підкреслення та коментарі на полях, а біблійний текст розділений вручну на окремі версети, виконані, напевне, його рукою. Крім того, примірник містить на форзацах нотатки богословського змісту латинськими, грецькими та кирилическими літерами.

Записи на берегах є, переважно, спробою перекладу важливих для власника книги понять з церковнослов'янської на «просту мову» (староукраїнську в даному разі), або ж намаганням витлумачити текст, що виявився для нього малозрозумілим.

Таким чином, дослідження цього надзвичайно цікавого примірника зачіпає багато питань на стику історії та філології, що стосуються розуміння у Києві наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Святого Письма та розвитку староукраїнської мови через призму її використання в канонічних текстах. Зокрема привертають увагу коментарі до так званих «правд» у главах 21–23 Книги Вихід. Цей фрагмент називається «правди» через назву в давніх копіях (яка походить, судячи з текстології, з початкового перекладу Книги Вихід): «и сия правды положи пре^д нимъ» (Вих. 21.1); у пізній групі Руської редакції та в ОБ на цьому місці: «И сия оправдания и соуды положи пре^д ними» (ОБ, арк. 34).

Глави 21–23 внаслідок свого специфічно юридичного змісту ніколи не звучали на службах й не увійшли до Паримійника. Їх мова складна, оскільки йдеться про давньоболгарський в основі переклад з грецької X ст., зроблений доволі буквалістично, але з використанням тодішніх правових формул. Часом навіть простежується віддалена

спорідненість з «Руською правдою». Крім усього іншого, текст у процесі трансмісії був кілька разів звіреним (зокрема під час підготовки власне ОБ), тобто він переданий у пізніших копіях. Власник книги, схоже, був юридично «підкованим», і його особливо цікавили юридичні казуси. Загалом «правди» Книги Вихід обіймають арк. 34 зв. – 36 П рах. Звернімося до кількох прикладів цих записів на берегах, зосередившись на тих, де витлумачення церковнослов'янського тексту писцем (читачем) виявилось не цілком вірним. Нижче жирним шрифтом позначені вирази, які коментуються у даному примірнику (у тексті примірника ОБ вони відзначені кількома рисками чи «галочками» над відповідними словами), курсивом й заливкою – маргіналії.

Зокрема, обговорюються казуси умисного убивства. Див. Вих. 21.14: *«аще ли кто приложитъ оумисне оубити ближнего своего отаи. прибегнетъ къ олтарю. и отъ олтаря моего възмется оумрети»*. Переклад не цілком коректний, **«приложити»** означає «додати, застосувати, зробити повторно». Однак, можливо, власник примірника знав інші біблійні переклади (див. <https://biblehub.com/exodus/21-14.htm>).

Привернув його увагу запис про шкоду, заподіяну вагітній. Вих. 21.22: *«аще ся биюще два моужи. и оуразита женоу непраз^ноу. изыдетъ младенецъ ея. не обличень *пер^м дати^м на ню а сата зуво zostanie vodli czy szkodzio*. желедбою да жьледеть. якоже задеже^т моужъ жены. с подобою да отъдасть ценоу»*. Вих. 21.23: *«аще ли обличень *смер^м за ти^м на ню при^мла* боудеть. то дасть дшоу за дшоу»*. Коментується покарання (в оригіналі йшлося про штраф чи смертну кару), однак підкреслено рідкісне «обличень / необличень», причому в обох випадках трактовка хибна. «Обличень» означає «плід, у якому вже вгадується лице».

Шкода, заподіяна майну, довіреному другом. Вих. 22.8(7): *«аще ли не обряще^тся тать. да приидеть г^днь домоу пре^д бга. да ся кленеть. аще самъ его не корыстоваль и не лоукавьствова *роуки не тяга^т*, на все положеніе дружное». Вих. 22.9(8): *«По семоу словеси въ кривиноу в оучиненю зради о теляти и осляти. и овцы и о рисе. и о всеи погибели . еяже именууетъ своєю преніе *справа* оубо да есть пре^д бгмъ, да приидеть соудъ обою. кого соуда повинитъ да тяжи^т нагороди^м. соугоубо оу ближнего»*. «Кривина» означає будь-яку кривду, не обов'язково зраду, а «тяжити» – «купити, сплатити». Цікаво, що вище слово було витлумачене правильно, пор.*

Вих. 22.6(5): «Аще ишедь огонь и обрящеть тръніе. и запалить гоумно. или стог. или нивоу. и тяжи^т *заплати*^м. яже възгнещъ огонь».

У будь-якому разі йдеться про інтерпретацію сприйняття канонічного тексту власником примірника ОБ, що віддзеркалилася у коментарях у вигляді і релевантного витлумачення та перекладу окремих фрагментів тексту, і похибок розуміння. Маємо важливі знахідки, перспективні для подальших досліджень.

UDC 094(477-25)“17”

Natalia Bondar,

ORCID 0000-0001-7010-5893,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,
Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

e-mail: bondarnat@ukr.net

Tatiana Vilkul,

ORCID 0000-0003-2737-8372,

Doctor of History Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,

e-mail: vsrv@nbuv.gov.ua

**INTERPRETATION OF THE SCRIPTURE IN THE COPY OF THE
OSTROZ BIBLE FROM THE FUNDS OF THE V.I. VERNADSKYI
NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE UNDER THE CODE. 4476P NBUV
(chapters 21–23 BOOKS EXIT)**

The copy of Cyr.4476п contains marginalia, representing an attempt of its owner to translate important biblical concepts from Old Church Slavonic into the so called *prosta mova*.

Keywords: Slavonic Biblical Translations; Early Modern History; marginalia; Kyiv.

УДК 027.54(477-25) НБУВ:025.171]:[027.1:929.731(438)

Деменко Людмила Михайлівна,

ORCID 0000-0003-4956-7406,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

e-mail: demlud@meta.ua

ПРАЦІ ПРОГРЕСИВНИХ МИТЦІВ ТА ВЧЕНИХ У СКЛАДІ БІБЛІОТЕКИ КОРОЛЯ СТАНІСЛАВА АВГУСТА ПОНЯТОВСЬКОГО

Описані примірники рідкісних видань з бібліотеки Станіслава Августа Понятовського, що містять праці винахідників, митців і вчених, відкриття чи фахові видання яких тривалий час зберігали актуальність.

Ключові слова: селенографія, теорія малюнка, теорія машин, скафандр, семафор.

Бібліотека польського короля Станіслава Августа Понятовського (1732–1798), зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, у своєму складі має примірники рідкісних видань, що містять праці винахідників, митців і вчених, відкриття чи фахові видання яких тривалий час були актуальними.

Розпочнемо з праці астронома Яна Гевелія (Jan Heweliusz, 1611–1687) «Selenographia: sive Lunae descriptio» («Селенографія: або опис Місяця»), опублікованої в 1647 р. у Гданську. Ян Гевелій – математик та найвідоміший польський астроном після Коперника, який походив із заможної родини гданських пивоварів, був радником та мером головного міста. У 1640 р. він встановив на даху свого будинку астрономічну обсерваторію, у якій спостерігав за положенням планет, комет і зірок, поверхнею Місяця, супутниками Сатурна та Юпітера. Він самостійно виготовив більшість інструментів, необхідних йому для астрономічних досліджень.

Видання «Selenographia: sive Lunae descriptio» з бібліотеки Станіслава Понятовського (шифр примірника Reg.III.b.360) містить три великі карти Місяця діаметром 30 см, атлас місячних фаз (40 фігур) та опис його поверхні, які є результатом систематичних спостережень, проведених Гевелієм у 1643–1645 рр. з власної астрономічної обсерваторії. Тут є також опис місячних явищ. Серед гравюр – герб і панорама Гданська, портрет Гевелія. Оправа примірника зі світлого пергаменту, на корінці та кришках орнаментальне золоте тиснення; золотий обріз. Твір приніс Я. Гевелію ім'я творця сучасної селенографії і залишався одним із основних астрономічних текстів з цього питання до кінця XIX ст.

Наступним розглянемо примірник видання праці німецького художника-педагога Йогана Прейсслера (Johann Preiszler, 1666–

1737). У 1705 р. він став директором Нюрнберзької академії образотворчих мистецтв. 1716 заснував «Zeichenschule» (школу малювання) для дітей з бідних родин. З 1721 р. для студентів цієї школи Й. Прейсслер почав випускати навчальні матеріали, які згодом стали художньо-теоретичним посібником «Die durch Theorie erfundene Practices» (Нюрнберг, 1750). Примірник цього видання з королівської бібліотеки (шифр Reg.III.C.332) зберігся в задовільному стані. Більшу частину видання складають ілюстрації, що передають послідовність створення малюнку людського тіла з різних ракурсів і в русі. Теоретична частина міститься лише на 12 арк. Праця була перекладена кількома мовами та слугувала довідником з малювання для учнів аж до XIX ст.

«Theatrum Machinarum Generale» («Загальна теорія машин») німецького фізика, математика, інженера Якоба Лейпольда (Jacob Leupold, 1674–1727) найбільший і найповніший твір подібного роду. Це був перший систематичний аналіз машинобудування, що складався з 10 ілюстрованих томів; опублікований у Лейпцигу в 1724–1739 рр.

Перший том – розширений вступ до твору; другий і третій томи містять опис гідравлічних машин; наступні два томи стосуються машин для підняття ваги, теорії вирівнювання та інших предметів; шостий містить матеріали про машини, пов'язані з будівництвом мостів; сьомий том має назву «Theatre arithmetico geometrique», де автор розглядає всі інструменти, використані в цих двох науках.

Посмертний том під назвою «Theatri machinarum supplementum» редагував уже Йоахим Ернст Шеффлер. Примірник сьомого тому з бібліотеки Станіслава Понятовського (шифр Reg.III.C.433) має оправу з брунатної шкіри, корінець із золотим тисненням та наліпкою з назвою. Для фахівців цінність становлять численні ілюстрації, вміщені в цій праці.

Жан-Батист де Ла Шапель (Jean-Baptiste de La Chapelle, 1710–1792) був французьким математиком, винахідником примітивного водолазного костюма, який він назвав «scaphandre» (скафандр), упровадивши цей термін. Винахід – це костюм з пробки, що дозволив солдатам плавати у воді. У 1775 р. Ла Шапель опублікував книгу про свій винахід під назвою «Traité de la Construction théorique et pratique du Scaphandre ou du Bateau de l'Homme». А в 1776 р. вийшла «Herrn de la Chapelle gründliche und vollständige Anweisung wie man das von ihm neu erfundene Schwimmkleid oder den sogenannten Scaphander» –

інструкція з використання скафандра (водолазного костюма), яка містить зображення цього винаходу. Примірник такого видання зберігся в королівській бібліотеці (шифр Reg.III.C.447). Оправа – брунатна шкіра, золоте тиснення і наліпка з назвою на корінці.

Серед видань про винаходи є анонімний німецький буклет (шифр Reg.III.C.438b), який містить опис нової на той час семафорної системи, ілюстрації телеграфу в Парижі, що був результатом роботи Клода Чаппе (1763–1805) – французького вченого, який у 1792 р. продемонстрував її практичне застосування. Така телекомунікаційна система епохи промислової революції врешті охопила всю Францію і застосовувалася до 1850 р., коли її замінили електричні телеграфні системи.

Презентовані п'ять примірників видань є лише частиною тематичних відділів бібліотеки Станіслава Августа Понятовського, які містять цінні праці з різних галузей знань.

UDC 027.54(477-25) НБУВ:025.171]:[027.1:929.731(438)

Liudmila Demenko,

ORCID 0000-0003-4956-7406,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: demlud@meta.ua

WORKS OF PROGRESSIVE ARTISTS AND SCIENTISTS IN THE LIBRARY OF KING STANISLAV AUGUST PONYATOVSKY

Copies of rare editions from the library of Stanislaw August Poniatowski are described, which contain works of inventors, artists and scientists, whose discoveries or professional editions have been relevant for a long time.

Keywords: selenography, drawing theory, machine theory, spacesuit, semaphore.

УДК 94(477)

Дояр Лариса Василівна,

ORCID 0000-0003-0789-2462,

кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник,

Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова»,

Київ, Україна

e-mail: lardoyar@gmail.com

СОЦІАЛІСТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ У СПОРТІ НА СТОРІНКАХ «ФІЗКУЛЬТУРНИКА УКРАЇНИ» 1931 р.

Розглянуто проблему політизації спорту, на матеріали періодики УСРР 1931 р., принципи розбіжності трактування спортивного життя світової спільноти.

Ключові слова: Червоний Спортивний Інтернаціонал, Берлінська спартакіада 1931 р., Міжнародний спортивний рух.

Радянський часопис «Фізкультурник України», що видавався 1931 р. у ювілейний 10-літній рік від утворення Червоного Спортивного Інтернаціоналу (ЧСІ), свідчить, що трактування спорту як громадського явища, оціночні судження щодо його місця та ролі у розвитку суспільства набули тоді виразних, раніше невідомих констатацій.

По-перше, спортивне життя почало розглядатися у контексті класової боротьби, стало її логічним продовженням і запорукою перемоги над світовою буржуазією.

По-друге, спортивні майданчики стали ареною запеклих змагань з представниками ревізіонізму та поступливості – утворений у липні 1921 р. ЧСІ протистояв Люцернському Спортивному Інтернаціоналу, очільники якого виступали за реформаторський шлях розвитку людства і не сприймали ідей світової пролетарської революції.

По-третє, спорт почав розглядатися як додаткове підґрунтя для світової пролетарської єдності, як знаряддя у реалізації ідей інтернаціоналізму.

По-четверте, соціалістична революція у спорті передбачала перехід до його масовизації шляхом поширення фізкультурного руху, у зв'язку з чим з поняття «спорт» викорінювався фактор індивідуалізму – фактор особистого досягнення, власно здобутої перемоги, так званого духу чемпіонства.

По-п'яте, революційною інновацією спортивного змагання стало заперечення професійного спорту – прибічники утворення єдиного фронту робітничого спорту наполягали на тому, що спорт має бути справою аматорів-любителів (варто зазначити, що остання позиція зберегла своє місце у спортивному житті СРСР до останнього дня його існування: шанувальники радянських медалістів чудово розуміли, що усі свої сили і час спортсмени віддають інтенсивним

тренуванням, між тим, офіційно вони перебували на армійській службі, вважалися працівниками фабрик, заводів, установ тощо).

Напередодні приходу до влади Гітлера напруження захоплюючого спортивного протистояння було остаточно делеговано банальній політичній боротьбі, акцентованій на засадах доцільності, а не спортивної честі.

Особливо гострою фазою протистояння позначився 1931 рік, коли один (ревізіоністський) Спортінтерн оголосив про проведення Робітничої Олімпіади у Відні, а Червоний Спортінтерн – про підготовку Робітничої Спартакіади у Берліні. Зіткнення сторін було настільки непримиренним, що під табу потрапило історично значуще поняття «олімпіада»: інтернаціоналісти нависили на нього ярлик «буржуазності» та «соціал-фашистських поводитирів» і запропонували вживати замість нього термін «спартакіада». З позицій давньогрецької історії, це було цілковите безглуздя, але, між тим, воно знайшло розуміння у тогочасному суспільстві.

Журнал «Фізкультурник України», закликаючи своїх читачів до виконання рішень VI Пленуму Виконкому ЧСІ, писав про необхідність готуватися до Міжнародної Спартакіади. Редакція журналу на честь X-річчя Червоного Спортінтерну оголосила збір коштів у Фонд Берлінської Спартакіади. Першою відгукнулася Полтава, міська фізкультурна рада якої перерахувала зазначеному фонду 300 крб. [4, с. 17]. Цікаво, що «Фізкультурник України» став ініціатором даної справи, закликаючи аналогічні видання Росії та Закавказзя організувати у себе подібні фонди.

У ході підготовки до Всесвітньої Робітничої Спартакіади відбувалися численні сутички у різних регіонах планети. Так, учасників конгресу червоних спортсменів Рурського краю побила кийками місцева поліція, а мітинг французьких спортсменів, присвячений «боротьбі з імперіалізмом і обороні СРСР», відбувся завдяки тому, що його організатори зуміли збити поліцію «з пантелику». На зборах у німецькому Галлі бокс та боротьба джигитсу були визнані «засобами боротьби проти нападів фашистів» [1, с. 16].

Відповідальний редактор «Фізкультурника України» І. Нейфах підкреслював, що «буржуазний, соціал-фашистський спорт творять єдину справу – рятують капіталізм і готують інтервенцію проти СРСР» [2, с. 11].

На відміну від індивідуалізму буржуазного спорту, робітничий спорт має позбавитися будь-яких ознак ореолу особистої слави. Визначальним напрямком у розвитку теорії робітничого спорту було визнано його збагачення «марксистським обґрунтуванням» [3, с. 14].

Отже, виходячи з аналізу джерел, періодика УСРР зафіксувала факт і перебіг «соціалістичної революції у спорті».

Список використаної літератури

1. Міжнародний спортрук // Фізкультурник України. 1931. № 5. С. 16.
2. Нейфах І. Силу та розмах радянської фізкультури загонам ЧСІ // Фізкультурник України. 1931. № 4. С. 11.
3. Стремовський М. Історії фізкультури – марксистське обґрунтування // Фізкультурник України. 1931. № 3. С. 14.
4. Утворимо фонд Берлінської спартакіади // Фізкультурник України. 1931. № 5. С. 17.

References

1. *Mizhnarodnyy sportrukh* [International sports movement] // *Fizkul'turnyk Ukrainy* [Sportsman of Ukraine]. 1931. N 5. P. 16. [In Ukrainian].
2. Neifakh I. (1931). *Sylu ta rozmakh radyans'koyi fizkul'tury zahonam CHSI* [The strength and scope of Soviet physical culture detachments of the Private Enforcement Agents] // *Fizkul'turnyk Ukrainy* [Sportsman of Ukraine]. N 4. P. 11. [In Ukrainian].
3. Stremovsky M. (1931). *Istoriyi fizkul'tury - marksyst-s'ke obhruntovannya* [Histories of physical culture – Marxist rationale] // *Fizkul'turnyk Ukrainy* [Sportsman of Ukraine]. N 3. P. 14. [In Ukrainian].
4. *Utvorymo fond Berlins'koyi spartakiady* [Let's create a fund of the Berlin Olympics] // *Fizkul'turnyk Ukrainy* [Sportsman of Ukraine]. 1931. № 5. P. 17. [In Ukrainian].

UDC 94(477)

Larysa Doiar,

ORCID 0000-0003-0789-2462,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Senior Research Associate,
Book Chamber of Ukraine named after Ivan Fedorov,

Kyiv, Ukraine

e-mail: lardoyar@gmail.com

**SOCIALIST REVOLUTION IN SPORT
ON THE PAGES OF «SPORTSMAN OF UKRAINE» 1931**

The problem of politicization of sports, on the materials of the periodicals of the USSR in 1931, the fundamental differences in the interpretation of sports life of the world community are considered.

Keywords: Red Sports International, Berlin Olympics 1931, international sports movement.

УДК: 811.161.2'373.421»16/17»

Заболотна Наталія Валентинівна,

ORCID 0000-0002-2302-959X,

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: zabolotna_n@ukr.net

РЕАЛЬНІСТЬ НЕМОЖЛИВОГО: СИНОНІМІЯ У НАЗВАХ КИРИЛИЧНИХ СТАРОДРУКІВ (ЗА ПОКРАЙНІМИ ЗАПИСАМИ)

На матеріалах покрайніх записів на примірниках українських кириличних стародруків простежено використання синонімічних назв книг, з'ясовано основні джерела таких синонімів.

Ключові слова: синонімія, українська мова XVII–XVIII ст., кириличні стародруки.

Синонімія як властивість мовних одиниць, передусім лексичних, бути близькими за семантикою і водночас відрізнятися відтінками як значень, так і стилістичного забарвлення, належить до мовних явищ, які перебувають у постійному розвитку, збагачуючи мову й віддзеркалюючи її стан у конкретну історичну добу. Використання синонімів допомагає мовцю уточнити думку або ж урізноманітнити фразу, надати вислову емоційності, конкретизувати термінологічне визначення.

Синонімія переважно непритаманна власним назвам, оскільки власна назва має бути конкретною, адже це своєрідний ідентифікатор особи, географічного об'єкта, твору мистецтва тощо. Проте ця закономірність має нечисленні винятки на сучасному етапі функціонування української мови та значно ширше коло випадків у книжній українській мові XVII–XVIII ст. Серед них синонімічні

назви книг, зокрема кириличних стародруків, що підтверджено контекстуальним аналізом покрайніх записів на примірниках із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Серед основних тематичних категорій кириличних стародруків є видання Святого Письма, літургійних книг, агіографія, збірники повчань і проповідей, богословські праці, посібники для священнослужителів, катехізиси й повчальна література для мирян (решту тем у давньому кириличному друці представлено спорадично). За специфікою створення текстів їх можна поділити на канонічні та авторські книги, що, відповідно, впливає на формулювання назви – усталеною традицією або створеної автором відповідно до його задуму.

Оскільки канонічні книги – видання Святого Письма і богослужбова література – прийшли в Україну разом із християнством східного обряду, вони в більшості зберегли оригінальні грецькі назви – Анфологійон, Октоїх, Ірмологійон тощо. На давньому українському ґрунті вони отримали як різночитання (Ірмологійон – Ірмолой), так і місцеву версію назви, яка, як правило, була калькою – дослівним перекладом з грецької (Октоїх – Осмогласник, Тріодійон – Трипісонець). Часто обидві назви використовували на титулі видання поряд. Так, у назвах почаївських стародруків (XVIII ст.) подеколи представлено цілі синонімічні ряди: «Трефологійон сієсть Словопитаніє, гречески Анфологійон сієсть Цвітословіє» (почаївська Мінея святкова й загальна 1777 р.), «Евхологійон сієсть Молитвослов или Требник» (почаївський Требник 1771 р.), де грецькі терміни поєднуються з церковнослов'янськими та українськими.

На противагу богослужбовим книгам, які мали зазвичай коротку назву з одного-двох слів, авторські твори, як-то повчальна література, збірки проповідей, часто відзначалися довгими багатослівними назвами, покликаними якнайширше розкрити зміст і призначення книжки (т. зв. «назви-анотації»). Покрайні записи у стародруках, а саме дарчі або власницькі, повторюють або формулюють назву книжки, до якої їх вписано, із цілком зрозумілою практичною метою: задокументувати факт придбання, дарування, позичання або навіть передання в заставу конкретного примірника. Що ж до передання назви авторами записів, найчастіше трапляються два шляхи. Перший: автор запису відтворював більш або менш точно назву видання, найчастіше це стосується канонічних книг, назви яких були звичні й

добре відомі авторам покрайніх записів. Другий шлях: автор сам формулював назву книжки; причини для цього могли бути різні, від надто довгої назви в оригіналі до дефектного стану примірника.

Тобто, придбавши, наприклад, на ярмарку або через знайомих книжку без титулу, новий власник міг докладно не запам'ятати або не з'ясувати точну назву. Як наслідок таких обставин, один із примірників праці Йосифа Шумлянського «Зерцало до преїзреня и латвійшаго зрозуменя віри святой, сакраментов, десятословія Божія, грїхопадєній человіческих, духовним и свїцким людем прилично» (Унів, [1680]), що зберігаються в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського у покрайньому записі отримав назву «Пересторога» (це слово вжито у назві п'ятої – однієї з найбільших за обсягом – частини книги, у колонтитулах її названо «Пересторога духовним отцем»).

Видання «Собрание припадков...» (Супрасль, 1722), «Поученіє о Святых Тайнах...» (Унів, 1745) і «Богословія нравоучителная...» (Почаїв, 1751 і 1756) поєднують не тільки спільне першоджерело (як відомо з бібліографії, супрасльське «Собрание припадков» є першим перекладом, а в Уневі й Почаєві зроблено численні перевидання цієї популярної книжки для священників). У непоодиноких примірниках цих видань із фондів НБУВ у покрайніх записах цю працю названо «Казуси», рідше трапляється варіант «Казус» – в однині. Це свідчить про обізнаність авторів записів із західною традицією, напевне, у деяких випадках і про знання ними латини, адже книги з морального богослів'я (лат. «Theologia moralis», у кириличних виданнях Почаївської друкарні використовували дослівний переклад цієї назви) в латиномовних виданнях часто мали в розлогій назві слово «казус» (лат. casus – «випадок», що відбито в назвах супрасльського видання 1722 та унівського 1732 р. перекладом «припадок»). Посібник побудовано у формі запитань і відповідей для пояснення різних випадків, із якими може зіткнутися священник під час пастирського служіння. Отже, як би не назвали цю працю видавці, власники у XVIII ст. чітко орієнтувалися у змісті й об'єднали три різні назви одним синонімом («Казуси»).

За свідченнями проаналізованих нами покрайніх записів, кількість синонімічних назв кириличних стародруків була значно більшою. Проте навіть наведені приклади синонімії яскраво засвідчують нестандартні підходи у формулюванні назв завдяки засобам української мови.

Мова на кожному культурно-історичному етапі відображає світогляд народу, який нею спілкується, і чи не найяскравіше це демонструють синоніми як віддзеркалення лексичного багатства і виражальних можливостей мови. Навіть у такій, здавалось би, утилітарній дії, як формулювання назви конкретної книжки в покрайньому записі, власники у XVIII ст. вдавалися у творення синонімів, інколи наслідуючи видавців, інколи послуговуючись власними знаннями та логікою, доводячи на практиці реальність неможливого, простір для якої їм давали багатства української мови.

UDC: 811.161.2:373.421»16/17»

Nataliia Zabolotna,

ORCID 0000-0002-2302-959X,

Candidate of Philological Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: zabolotna_n@ukr.net

THE REALITY OF THE IMPOSSIBLE: SYNONYMY IN THE TITLES OF CYRILLIC OLD PRINTS (ON MARGINAL RECORDS)

The use of synonymous titles of books is traced on the materials of marginal records in Ukrainian Cyrillic old-printed books, the main sources of such synonyms are clarified.

Keywords: synonymy, Ukrainian language of 17th–18th centuries, Cyrillic old-printed books.

УДК 37.078:331.548](043.5):[026 : 37](477.411)

Закатнов Дмитро Олексійович,

ORCID 0000-0002-4130-089X,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,

заступник директора,

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського,

Київ, Україна

e-mail: 23dazkum@ukr.net

ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПРОБЛЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ У ФОНДАХ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Проаналізовано кількісні показники щодо дисертаційних досліджень з проблем професійної орієнтації за групами спеціальностей «Педагогічні науки» та «Психологічні науки».

Ключові слова: дисертаційні дослідження, професійна орієнтація, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Вибір майбутньої освітньо-професійної траєкторії є однією з найскладніших життєвих проблем особистості. З точки зору різних дослідників, результатом такого вибору може бути вибір професії, готовність до вибору професії, готовність до професійного самовизначення тощо. Психолого-педагогічне забезпечення конструювання людиною на етапі вибору образу професійного майбутнього, його реалізації або модифікації на наступних етапах професійного розвитку, передбачає здійснення відповідними державними інституціями професійної орієнтації.

Проблема професійної орієнтації особистості на різних етапах її професійного розвитку є об'єктом або предметом дослідження багатьох дисертаційних робіт. Метою дослідження є виявлення кількісних тенденцій стосовно дисертаційних робіт з проблем професійної орієнтації.

З метою виявлення цих тенденцій досліджень нами було здійснено аналіз дисертаційних робіт, захищених після набуття Україною незалежності, які містить зведена база даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ).

Пошук робіт здійснювався за ключовими словами «професійна орієнтація», «профорієнтація», «профорієнтаційна робота», «вибір професії», «готовність до вибору професії», «професійне самовизначення», «готовність до професійного самовизначення», «професійна консультація», «профконсультація».

Включені до вибірки роботи аналізувалися за такими показниками: загальна кількість дисертаційних досліджень; розподіл дисертацій за групами спеціальностей; розподіл дисертаційних робіт за роками їх захисту.

Аналіз електронного каталогу дозволив виявити 70 робіт, що відповідали критеріям пошуку. З них 56 дисертацій (80 %) захищено за групою спеціальностей «Педагогічні науки» та 14 (20 %) за групою спеціальностей «Психологічні науки». З 70 робіт лише 5 дисертацій захищено на здобуття наукового ступеня доктора наук (7,1 %), з яких

3 захищено за групою спеціальностей «Педагогічні науки» та 2 за групою спеціальностей «Психологічні науки». Частота захистів робіт за зазначеною проблематикою не є рівномірною.

В базі даних відсутні дисертації з проблем професійної орієнтації, захищені у 1993 та 2017 р. По 5 дисертацій було захищено у 2011, 2012, 2016 рр., по 4 захисти відбулося у 2001, 2002, 2008 рр. У 1991–99 рр. захищено 18, 2000–09 рр. – 24, 2010–19 рр. – 28 дисертацій з проблем професійної орієнтації.

У період з 2000 по 2009 рр. кількість дисертаційних досліджень, у порівнянні з попереднім десятиріччям, зросла на 33,3%, а з 2010 по 2020 рр. – на 55% у порівняння з 1991–99 рр. та на 16% у порівнянні з 2000–09 рр.

Таким чином, результати аналізу бази даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського дозволяють стверджувати, що кількість захищених у 1991–2020 рр. дисертаційних досліджень з проблем, пов'язаних з професійною орієнтацією, має стійку тенденцію до зростання.

UDC 37.078: 331.548] (043.5): [026: 37] (477.411)

Dmytro Zakatnov,

ORCID 0000-0002-4130-089X,

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Research Associate,

Deputy director for research,

V.O. Sukhomlinskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail:23dazkum@ukr.net

DISSERTATION RESEARCH ON PROBLEMS OF PROFESSIONAL ORIENTATION IN FUNDS OF V.O. SUKHOMLINSKY STATE SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL LIBRARY OF UKRAINE

Quantitative indicators for dissertation research on the problems of professional orientation by groups of specialties «Pedagogical Sciences» and «Psychological Sciences» are analyzed.

Keywords: dissertation researches, professional orientation, V.O. Sukhomlinsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

УДК 002.2(477)(083.41)»1939/1945»

Зубко Надія Несторівна,

ORCID 0000-0001-7394-8490,

кандидат історичних наук, науковий співробітник,

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника,

Львів, Україна

e-mail: nadiannazubko@gmail.com

ВИДАННЯ КНИГ В УРСР У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: СТАТИСТИЧНИЙ ВИМІР

Проаналізовано статистичні показники випуску книжкової продукції в УРСР упродовж 1939–1945 р. Визначено пріоритетні тематичні й типологічні напрями у репертуарі легальних радянських видавництв.

Ключові слова: книговидання, статистика друку, видавничий репертуар.

Ситуація на сході України спонукає до історичних паралелей з подіями Другої світової війни, у т. ч. тогочасними видавничими практиками, які не «завмерли», а трансформувались під впливом нових реалій. Зміни торкнулись проблематики видань, їхнього функціонального призначення, способів оформлення, використаних поліграфічних матеріалів та засобів тиражування.

Книжкову пропозицію формували видавництва, дозволені радянською або гітлерівською окупаційними владами, нелегальні структури (ОУН, УПА, радянські партизани), еміграційні осередки. У цій публікації ми зосередимо увагу на репертуарі лише радянських видавництв, його кількісних параметрах.

За даними Книжкової палати, упродовж 1939–1945 рр. вийшло друком 14 565 назв видань загальним накладом 161,5 млн. пр. З них, як видно з табл. 1, у час окупації гітлерівцями УРСР видано лише близько 6 % книг і брошур, адже у 1941 р. більша частина видавництв призупинила свою діяльність, а «Медвидав», «Політвидав», «Держлітвидав», «Укрдержтехпромвидав», «Радянський письменник» і «Мистецтво» об'єднали в єдине «Українське видавництво» (від серпня 1943 р. – «Українське державне видавництво»). Воно функціонувало у Ворошиловграді, Саратові, Москві та Уфі, готуючи до друку більше 50 % українських книг і брошур [1, с. 9–15]. В евакуації доволі продуктивно працювали «Радянська школа» і «Спілка радянських письменників України» (реорганізована 1944 р. у

«Радянський письменник»). Упродовж наступних років поступово відновили роботу інші видавництва довоєнного часу.

Таблиця 1. Випуск книжкових видань в УРСР упродовж 1939–1945 рр. [2]

Рік	К-сть книг і брошур, друк. од.	Наклад, тис. пр.	Друковані аркуші-відбитки, тис.	Середній наклад видання, тис. пр.	Середній обсяг примірника, аркуші-відбитки
1939	4573	52084	357715	11,4	6,9
1940	4836	51370	373142	10,6	7,3
1941	3372	23526	158573	7,0	6,7
1942	139	1357	2204	9,8	1,6
1943	224	3323	10086	14,8	3,0
1944	393	10787	37503	27,4	3,5
1945	1028	19061	94208	18,5	4,9

Після окупації території УРСР різко впали загальні наклади й обсяги друкованої продукції радянських видавництв. Зростання середнього накладу від 1943 р. не збільшило кількості надрукованих аркушів, адже доводилося заощаджувати на папері. 1942-го обсяг української книжки скоротився у 4,2 рази, надалі потроху збільшуючись, але так і не досягши довоєнного рівня.

У 1939–1941 рр. за назвами пріоритетне місце у репертуарі видавництв посідала технічна (27,5 %) та суспільно-політична література, питома вага якої у наступні три роки зросла в середньому до 28,2 %. У 1942 р. на перші позиції вийшла художня книга: 91 назва накладом 601 тис. пр. Проте цього року не зафіксовано жодного видання з природничих і математичних наук, мистецтвознавства, мовознавства, книгознавства, техніки й спорту, дитячої літератури. За накладом (окрім 1942 р.) переважала особливо затребувана навчальна література для середньої школи: 56 % у 1941-му, 17,2 % у 1943-му, 41, 6% у 1945-му.

На часі бібліографічна реконструкція усього видавничого репертуару періоду Другої світової війни, формування цілісної картини видання української книги у світі в ці роки, визначення тематичних і типо-видових пріоритетів, дослідження впливів на сучасні видавничі практики.

Список використаної літератури

1. Книга и книжное дело в Украинской ССР : сб. док. и материалов : 1941–1984 / укл.: Л. И. Гольденберг и др. Киев, 1986. 564 с.
2. Преса Української РСР : 1918–1980 : стат. матеріали / укл.: Н. В. Погонєць, О. О. Волкова, Л. І. Глушко, Л. М. Замазій. Харків, 1986. 275 с.

References

1. Goldenberg, L. I., Belyaev, A. S., Kolesnikov, P. P., Medvedev, Iu. B., Shevtsova, I. P., Epshteyn A. I. (Comps.), (1986). *Kniga i knizhnoye delo v Ukrainской SSR: sbornik dokumentov i materialov: 1941-1984* [Book and book publishing in the Ukrainian SSR]. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
2. Pogonets, N. V., Volkova, O. O., Glushko, L. I., Zamazyi, L. M. (Comps.), (1986). *Prеса Ukrainской RSR: 1918-1980: statystychni materialy* [The Press of the Ukrainian SSR. *Statistical materials*]. Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 002.2(477)(083.41)»1939/1945»

Nadiia Zubko,

ORCID 0000-0001-7394-8490,

Candidate of Historical Sciences, Research Associate,

Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine,

Lviv, Ukraine

e-mail: nadiannazubko@gmail.com

PUBLICATION OF BOOKS IN THE USSR DURING THE SECOND WORLD WAR: STATISTICAL ASPECT

The statistical indicators of book production in the USSR during 1939–1945 are analyzed. Priority thematic and typological directions in the repertoire of legal soviet publishing houses are determined.

Keywords: book publishing, printing statistics, publishing repertoire.

УДК 090.1:027.021(477-25)

Курганова Олена Юрійвна,

ORCID 0000-0003-1609-231X,

кандидат філологічних наук, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: olena.kurganova@gmail.com

ВАРІАНТИ ДРУКАРСЬКОЇ МАРКИ ЕТЬЄНІВ У КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Розглянуто особливості та варіанти друкарської марки Етьєнів на матеріалі примірників видавничої колекції відділу стародруків і рідкісних видань НБУВ.

Ключові слова: видавнича колекція, друкарська марка, Етьєни, атрибуція, іноземні стародруки, фонди НБУВ.

У фонді відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) зберігається видавнича колекція Етьєнів. До її складу входять примірники понад 60 видань різних представників династії цих відомих французьких типографів XVI – початку XVII ст. та їхніх правонаступників. Порівняно із загальним обсягом видавничої продукції Етьєнів, що складає понад 1500 книжок, колекція Етьєнів НБУВ невелика. Однак на її матеріалі можна продемонструвати важливе для дослідження складу цієї видавничої колекції явище варіативності друкарської марки фірми.

Хронологічно першою маркою Етьєнів є зображення оливкового дерева з відламаною гілкою та девізом-цитатою з послання св. апостола Павла до Римлян 11:20: «Noli altum sapere sed time» (тут і далі переклад І. Огієнка: «Не величайся, але бійся»). Цю марку започаткував син засновника династії Етьєнів Робер I в 1526 р. Його девіз Е. Армстронг тлумачить як «маніфест інтелектуального упокорення перед лицем віднайдені істини, спрямований як проти надмірного догматизму з боку християн, так і проти надмірної самовпевненості з боку ‘гуманістичного’ раціоналізму» [1, с. 10].

У книгах більшого формату Робер I ускладнив композицію друкарської марки з оливковим деревом зображенням чоловічої постаті в римській торі (апостола Павла). Різні видання Робера I, а також інших представників династії Етьєнів, демонструють велику кількість варіацій цієї марки. Загалом відмінності між варіантами марки полягають у різній кількості відламаних та нащеплених гілок, рисах зовнішності та змінах пози апостола Павла, розташуванні девізу. На більшості примірників з колекції відділу спостерігаємо скорочений варіант мотто: «Noli altum sapere». Лише на малоформатному виданні правонаступника Робера II Етьєна – Марметуса Патіссоніуса використано повний варіант «Noli altum sapere sed time».

Для книг грецьким шрифтом, які Робер I видавав у якості королівського типографа, було введено марку зі змією, що зивається

довкола відрубаної гілки. Але деякі книги з використанням грецького королівського шрифту Робер I друкував під маркою оливкового дерева [1, с. 130]. Під цією ж маркою виходили і женевські грекомовні видання його сина – Анрі II Етьєна. На виданнях женевської друкарні Анрі II Етьєн поряд із традиційними варіантами вживає ще два види марки з оливковим деревом. В одному з них у якості девізу використовується цитата з послання Апостола Павла до Римлян 11:19: «*Ut ego insererer defracti sunt rami*» («Галузки відломилися, щоб я прищепився»). Зображення теж видозмінене: апостол Павло стоїть навколішки в молитовній позі, довкола нього багато відламаних гілок. Текст мотто оформлено як слова, що виходять з вуст апостола. Інший варіант друкарської марки в якості мотто використовує цитату з цього ж послання 11:22: «*Vide benignitatem ac severitatem Dei*» («Бач добрість і суворість Божу»). Ліворуч від стовбура оливкового дерева зображено руку із сокирою, а біля стовбура – три пні від зрізаних дерев.

У 1627 р. Поль Етьєн продав женевську друкарню, проте марка з оливковим деревом і надалі функціонувала в Женеві. У колекції відділу стародруків представлено французький переклад Біблії 1644 р. без зазначення друкаря та примірник видання «*Basilica Chimica*» Освальда Кролла 1658 р., що вийшло в друкарні Семюеля Шюе. На титульних аркушах обох книг використано варіанти марки з девізом «*Noli altum sapere*».

У Парижі друкарську марку Етьєнів, крім безпосередніх представників династії, застосовував у своїх друках правонаступник Робера III Жак Дугаст. На титульному аркуші видання творів Тацита 1636 р. спостерігаємо стилізоване під друкарську марку Етьєнів зображення, де на стовбурі оливкового дерева додано ініціали «*J. D.*» (*Jacques Dugast*). У виданні трактату Френсіса Бекона «Про гідність та примноження наук» 1637 р. Ж. Дугаст використав один із варіантів марки Етьєнів.

Примірники представленої у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського колекції 60 видань Етьєнів презентують понад 10 варіацій друкарської марки з оливковим деревом. Узагальнення даних про варіанти друкарських марок – необхідна передумова для виділення видавничих колекцій у фондах наукових бібліотек.

Список використаної літератури

1. Armstrong, E. *Robert Estienne Royal Printer: An historical study of the Elder Stephanus*. Cambridge : At the University press, 1954. 309 p.

References

1. Armstrong, E. (1954). *Robert Estienne Royal Printer: An historical study of the Elder Stephanus*. Cambridge, Great Britain. [In English].

UDC 090.1:027.021(477-25)

Olena Kurhanova,

ORCID 0000-0003-1609-231X,

Candidate of Philological Sciences, Research Associate,

V. I. Vernadskyi National library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: olena.kurganova@gmail.com

THE VARIANTS OF ESTIENNES PRINTER'S MARK IN VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE COLLECTION

The specifics and variants of Estiennes printer`s mark are revised on the material of copies from the Old and rare books department of VNLU.

Keywords: printer`s collection, printer`s mark, Estiennes, attribution, foreign old-printed editions, VNLU funds.

УДК 025.29:069.4

Лісова Ірина Володимирівна,

ORCID 0000-0002-0308-5965,

провідний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого,

Київ, Україна

e-mail: lisovairyna@ukr.net

МЕМОРІАЛЬНИЙ ФОНД: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Розглядається меморіальний фонд як основа меморіальної бібліотеки, надається характеристика поняттю «меморіальний фонд», окреслюється його сутність.

Ключові слова: меморіальний фонд, меморіальна бібліотека, меморіальні документи, власницькі колекції.

Меморіальні бібліотеки – досить поширене явище за кордоном. Меморіальними бібліотеками називають власницькі книжкові зібрання, що зберігаються в будинках-музеях (музеях-квартирах, кабінетах); книжкові зібрання, передані до фондів публічних бібліотек; бібліотеки з тематично орієнтованим фондом, створені в пам'ять про якусь особу чи подію. Також зустрічаються меморіальні бібліотеки, фонди яких тематично не пов'язані з життям певної особи. Широко відомі президентські меморіальні бібліотеки в США, що становлять єдиний комплекс з архівами та музеями.

В Україні меморіальними здебільшого називають бібліотеки, які розташовані в музеях і є частиною музейного комплексу. Серед таких – бібліотека Михайла Коцюбинського (Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник М. М. Коцюбинського), бібліотека Івана Франка (Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України), бібліотека Івана Гончара (Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара») тощо.

Основою меморіальної бібліотеки є меморіальний фонд. Важливо те, що наявності одного або декількох меморіальних зібрань, колекцій чи навіть меморіальних документних підфондів у бібліотеці недостатньо для визнання всього фонду меморіальним. Фонд бібліотеки меморіальний, якщо його склад обмежується меморіальними документами, меморіальними документними підфондами, меморіальними виданнями або якщо фонд є одночасно спеціалізованим та має історичну значущість. Меморіальними фондами можна вважати приватні книжкові зібрання у будинках-музеях, меморіальних квартирах і музеях-садибах. Меморіальним фондом також є власницькі зібрання в сукупності із сучасними виданнями і перевиданнями творів власника, а також роботами дослідників його творчості й іншими виданнями, що стосуються його особи за умови, що цим обмежується профіль комплектування бібліотеки.

Якщо ж бібліотека має фонд ширшого профілю, що включає видання й з інших галузей науки, мистецтва, краєзнавства, музейної справи тощо, меморіальним стосовно особи такий фонд назвати не можна. Проте, як зазначає О. Виноградова, меморіальним можна визнати фонд бібліотеки в іншому аспекті – якщо бібліотека має унікальне спеціалізоване комплектування протягом певного історичного періоду. Тоді фонд є «місцем пам'яті» для певної

соціальної групи. Неспеціалізована ж сукупність старовинних книг може мати велику історичну або наукову цінність, але при цьому не мати ніякої меморіальній значущості.

Отже, основні умови, що дозволяють визнати фонд бібліотеки меморіальним: склад фонду обмежується меморіальними документами, меморіальними документними підфондами, меморіальними виданнями; фонд одночасно є спеціалізованим та історично значущим. Як непряма ознака меморіальності фонду може розглядатися його стійкість.

У деяких бібліотеках поступово утворюються меморіальні комплекси: меморіальний будинок, меморіальний кабінет, меморіальна читальна зала, музейне зібрання, музейна експозиція тощо. У таких бібліотеках переважає меморіальна функція. Саме такою меморіальною бібліотекою в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» стала колекція історика-сходознавця, професора Гарвардського університету, засновника і першого директора Гарвардського університету україністики Омеляна Пріцака. Науково-художня спадщина вченого включає книжкову колекцію (понад 20 тисяч томів наукової літератури та періодики), науковий архів О. Пріцака і художню колекцію (близько 300 одиниць творів живопису, графіки, декоративно-прикладного мистецтва).

Отже, меморіальний документний фонд є базовим елементом меморіальної бібліотеки, служить як носій і транслятор «пам'яті». Меморіальна функція таких фондів полягає в окремому колекційному зберіганні. Одним з важливих аспектів меморіальності фонду є експозиційна робота. У бібліотеках України зберігаються цінні меморіальні фонди, що показують історичний розвиток культури країни і світової культури в цілому. Культурне надбання, яке залишає кожне покоління наступникам, підлягає збереженню, дослідженню та примноженню.

UDC 025.29:069.4

Iryna Lisova,

ORCID 0000-0002-0308-5965,

Leading librarian,

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: lisovairyna@ukr.net

MEMORIAL FUND: CONCEPT AND ESSENCE

The article considers the memorial fund as the basis of the memorial library, gives a description of the concept of «memorial fund», defines its essence. The basic conditions for recognition of the library fund as memorial are substantiated.

Keywords: memorial fund, memorial library, memorial documents, private collections.

УДК 002.2:82-1

Максимчук Ольга Василівна,

ORCID 0000-0002-6932-6434,

кандидат філологічних наук, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: zubrytska@yahoo.com.ua

ВІРШІ, ПРИСВЯЧЕНІ ПЕТРУ МОГИЛІ, ЗІ ЗБІРКИ «APOLLO CHRZEŚCIAŃSKI...» ЛАЗАРЯ БАРАНОВИЧА

Проаналізовано кореляцію між рідвяними віршованими текстами Лазаря Барановича, присвяченими Петру Могилі, та анонімною гравюрою, що їх ілюструє.

Ключові слова: віршований текст, дереворит, Петро Могила, Лазар Баранович.

У 1670 р. у друкарні Києво-Печерської лаври виходить друком польськомовна поетична збірка Лазаря Барановича під назвою «Żywoty świętych...». Один із варіантів цього видання, що відрізняється кількома аркушами першого рахунку, має дещо відмінний заголовок, який починається словами «Apollo chrześciański opiewa żywoty świętych...». Тези підготовлено за примірником «Apollo chrześciański...» з фондів відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ (шифр Р 1748).

«Apollo chrześciański...» містить вірші, присвячені подіям земного життя Христа, Богородиці, біблійним пророкам, євангелістам та апостолам, а також деяким святим. На початку збірки, після віршованої присвяти московському царевичу Федору Олексійовичу та передмови-звертання до читача, розміщено тексти рідвяної тематики. Серед них вирізняються два вірші, які колись були

піднесені у дар Петру Могилі, про що сповіщає їхній спільний заголовок на початку диптиху: «Uciecha z łez płaczącego we złobie Christusa Pana. Dla swiąt weselszych / iasnie przewielebnemu w Bogu świętey pamięci iego mosci oycu Piotrowi Mohile archiepiskopowi metropolicie Kiiowskiemu, Halickiemu, y wszyskiey Rossiey: exarsze świętego apostolskiego thronu Konstantinopolskiego. Archimandricie Pieczarskimu fundatorowi szkół Kiiowskich y Hoyskich. Panu pasterzowi y dobrodzieiowi na[m] welce miłosciwiemu. Niegdyś za kolędę przez drukarzow ofiarowana» (с. 7 II рax.). Перед другим із віршів диптиха розміщено сюжетну гравюру в овальній рамці з рослинним орнаментом.

Прикметно, що хоча у заголовку сказано про світлу пам'ять митрополита, тобто про нього йдеться як про покійного, однак текст віршів не лишає сумнівів у тому, що вони писалися ще за життя Петра Могилі. Перший вірш під назвою «Litera ztąd rada, Bog Słowo ze składa» (с. 7 II рax.), як впливає зі спільного заголовку, був представлений Могилі як дарунок-колядка від друкарів, очевидно, Києво-Печерської лаври. Другий вірш (с. 8–11 II рax.), що називається «Lub Pan y płacze, człowiek ztąd skacze», містить безпосереднє звертання до Могилі, а також похвалу йому як турботливому і, очевидно, живому пастирю. Коли саме були складені різдвяні вірші, присвячені Петру Могилі, достеменно невідомо. Можемо тільки припустити, що, ймовірно, це сталося за часів викладання їхнього автора у Могилянському колегіумі. Майбутній Чернігівський архієпископ був викладачем «Могилянки» у період приблизно між 1642 та кінцем 40-х рр. Оскільки митрополит, якому було присвячено різдвяні вірші, помер у ніч на 1 січня 1647 р., перед тим тяжко хворіючи та уклавши 22 грудня 1646 р. заповіт, то верхня часова межа написання різдвяного диптиха авторства Барановича – кінець 1645 р.

У першому вірші з диптиху представлено кілька понятійних рівнів образу слова: народжений Бог прославляється як утілене Слово; видавці, які теж мають справу зі словами – звичайними, надрукованими – підносять свою віншувальну колядку як словесний дарунок. У другому вірші диптиха оспівується дитяtko Ісус в яслах; автор робить акцент на слабкій людській природі, у якій втілюється всемогутній Бог. Безпомічність божественного Немовлятка проявляється через його плач; автор робить висновок, що Ісус плаче через те, що його міцно сповито пелюшками – тобто зв'язано, мов

злочинця. Відповідно до барокової поетики парадоксів він пояснює, що сльози маленького Ісуса – це радість для людей, бо вони свідчать про те, що на землю прийшов Спокутувач. Навіть Богородиця не поспішає втішати свого Сина. Несподівано автор представляє читачам Петра Могилу, який зі співчуттям починає звільняти маленького Ісуса: «Przeoswiecony pasterzu Mohiło / ze związan Pasterz to tobie nie miło. Ty od pieluchow pasy odwiązuiesz / a iemi swoię mantyią farbuiesz» (ст. 11 II пах.).

Гравюра-дереворит, що передує цьому віршу, оформлена, ймовірно, згідно із задумом самого Лазаря Барановича. Помітна виразна кореляція зображення зі змістом вірша, адже анонімний гравер відтворив постать митрополита, який схилиється над сповитим Ісусом і розв'язує шнури, що ними стягнуто пелюшки. Композиція гравюри орієнтована на українську іконографію Різдва: на ній можна побачити Богородицю, Йосифа Обручника, Немовля у яслах. Однак майстер досить вільно видозмінив усталений сюжет: на гравюрі немає ані царів-волхвів, ані пастушків, ані худоби в хліву. Натомість над Святим сімейством і Петром Могилою височіють троє ангелів, але гравер розмістив їх не на небесах, а поряд із людьми. Вони тримають знаки архіпастирського достоїнства – можливо, належні Київському митрополитові, а можливо, маленькому Ісусу – як вказівку на те, що Новонароджений є найпершим і найголовнішим пастирем усієї християнської отари. Біля голови Пріснодіви традиційні для ікони візантійського типу грецькі літери ΜΡ ΘΥ, що означають «Марія Богородиця». Натомість між центральним ангелом і ангелом, що стоїть ліворуч, гравер розмістив латинську цитату: «Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus». Ця фраза є так званою ангельською піснею, яку почули пастухи у ніч народження Спасителя (Лк. 2:14). Вона виконується у складі гімну під час католицьких богослужінь. Можна припустити, що цитату з Євангелії від Луки подано латиною, оскільки самі вірші Барановича були написані не церковнослов'янською, а польською мовою, тож гравер вирішив, що цитата з латинської меси, яка відправлялася у храмах поляків-католиків, буде більш доречною.

Отже, аналіз різдвяного диптиха, присвяченого Петру Могилі, зі книги «Apollo chrześcijański...» Лазаря Барановича свідчить про те, що ці вірші були створені ще за життя митрополита, ймовірно, у період між 1642 і 1645 рр., тобто задовго до їх публікації в збірці. Зображення на деревориті, що супроводжує диптих, тісно пов'язане

зі змістом другого вірша: на гравюрі Петро Могила стоїть поряд зі Святим Сімейством і намагається розпеленати маленького Ісуса.

UDC 002.2:82-1

Olha Maksymchuk,

ORCID 0000-0002-6932-6434,

Candidate of Philological Sciences, Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: zubrytska@yahoo.com.ua

**POEMS DEDICATED TO PETRO MOHYLA FROM LAZAR
BARANOVYCH'S «APOLLO CHRZEŚCIAŃSKI...»**

The theses elaborates on the correlation between Lazar Baranovych's Christmas poems dedicated to Petro Mohyla and the anonymous woodcut illustrating them.

Keywords: poetic text, woodcut, Petro Mohyla, Lazar Baranovych.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.171]:026:271.222(477.84)

Мяскова Тетяна Євгенівна,

ORCID 0000-0001-6682-5046,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: myaskova@ukr.net

**БІБЛІОТЕКА СВЯТО-УСПЕНСЬКОЇ ПОЧАЇВСЬКОЇ
ЛАВРИ У ФОНДАХ ВІДДІЛУ БІБЛІОТЕЧНИХ ЗІБРАНЬ
ТА ІСТОРИЧНИХ КОЛЕКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

За допомогою провенієнцій простежено історію бібліотеки Свято-Успенської Почаївської лаври та шляхи її надходження до фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: Свято-Успенська Почаївська лавра, провенієнція, бібліотека, стародруки.

У фонді відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені

В. І. Вернадського наразі зберігається 460 од. зб. книг, які раніше належали бібліотеці православного чоловічого монастиря у м. Почасві (Кременецький район, Тернопільська область), що має статус лаври. В переважній більшості це латиномовні та польськомовні стародруки релігійної тематики. Хронологічні межі видань – кінець XVI – середина XIX ст.

Точну дату заснування бібліотеки Почаївського монастиря невідомо, більшість дослідників вважають, що бібліотека існувала вже у XVII ст. [1]. На книгах, придбаних у цей період, є провенієнції чорними чорнилами з написами: «Z Biblioteki Poczajowskiej», «Ex Bibliotheca Monasterii Poczajewski», «Monastery Poczajowski», «Ex Bibliotheca Poczajoviensis» та «Monasterij Poczajoviensis». У період володіння монастирем василіанами, одним з основних чернечих орденів Української греко-католицької церкви (з 1713 по 1831 р.), на книгах з Почаївської обителі з'являються відповідні власницькі дописи: «Bibliotheca Poczajoviensis OSBM», «Ex Archivie Monastery Poczajoviensis OSBM», «Biblioteki Poczajowskiej XX Bazylianov», «Bibliothekae Poczajovie Monachov Basilianov». Після того, як монастир було повернуто до православ'я (1831 р.), з подальшим отриманням статусу лаври (1833 р.), в бібліотеці з'являється велика кількість російськомовних книжок з такими власницькими записами: «Принадлежит Почаево-Лаврской Библиотеке 1854 года», «Принадлежит Почаевской Лавры Библиотеке. 1854 г.», або штампом синього кольору «Бібліотека Почаевской Лавры».

Характерною особливістю російськомовних книжок є наклейка на передньому форзаці, з написів якої видно, де знаходилася книга як за старими, так і за новими шифрами: «Библ. Почаев. Лавры. Каталог лит. № части. № главы. № места. № нов. кат. колич. карт». Крім того, на багатьох книгах є дарчі написи, адже дарування, в першу чергу від монахів, які мешкали в обителі, а також від митрополитів, єпископів та інших духовних осіб, було одним із способів поповнення фондів монастирської бібліотеки. Трапляються дари і від світських осіб, наприклад, на книзі О. Бухарева «О духовных потребностях мысли и жизни...» (Москва, 1865) зберігся дарчий напис «Любознательному и Полезному Труженику и Подвижнику Отцу Ісаію. Усердное приношение въ память, грешного и недостойнаго раба Божія Валеріана Павлова Ушакова Действительнаго Статскаго Советника и Кавалера Волынскіх Помещинъ. С 25 февраля по 1 марта 1868 г. Почаевская Лавра».

Потрапили книги з бібліотеки Почаївської лаври в Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського (тоді Всенародна бібліотека України) у 1923 р. разом з бібліотекою Київської духовної академії (далі КДА). За відомостями Л. М. Дениско, до ВБУ тоді надійшло 419 книжок з бібліотеки Почаївської обителі [2, с. 46]. Вони мали окремий запис у каталозі і залишалися під старими шифрами. Проте кількість книжок, яка є зараз у відділі, вища за цифру, вказану Л. М. Дениско. У КДА книги та рукописи потрапили після указу Св. Синоду від 11 грудня 1874 р. про поповнення фондів музею КДА рукописами та найціннішими у науковому відношенні книгами з монастирів Київської, Чернігівської і Волинської єпархій.

Процес передачі рукописів та книг тривав до початку 80-х років ХІХ ст., однак всі відібрані для академії та музею рукописи та книги так і не були передані. У 1893 р. в м. Житомирі було відкрите «Волинське єпархіальне давньосховище», куди також було передано частину книг із Почаївської Лаври, і цілком можливо, що частина цих книжок потрапила до ВБУ в середині 30-х років ХХ ст. з Житомира. Підтверженням цьому є печатка «Бібліотека Обласн. н/д краєзнавчий музей у м. Житомирі» на одному з палеотипів, що раніше належав бібліотеці Почаївського монастиря.

Це питання потребує подальшого дослідження. На часі внесення бібліографічних описів книжок з бібліотеки Почаївської лаври до електронного каталогу з метою забезпечення відкритого доступу споживачів до інформації про склад та зміст фонду цього історичного зібрання.

Список використаної літератури

1. Кунанець Н. Е. Бібліотека Почаївської Успенської Лаври та її роль у соціально-комунікаційних процесах // Рукописна та книжкова спадщина України : археогр. дослідж. унік. архівних та бібл. фондів. Київ: НБУВ, 2012. Вип. 16. С. 235–248.
2. Дениско Л. М. Бібліотека Київської Духовної академії (1819–1919). Київ: НБУВ, 2006. 222 с.

References

1. Kunanets N. E. *Biblioteka Pochaivskoi Uspenskoï Lavry ta ii rol u socialno-komunikatsinyx procesax* [Library of Dorminion Pochaiv Lavra and its role in social and communication processes] // *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy: arxeogr. doslidzh. unik. arxivnyx ta bibl. fondiv* [Manuscript and book heritage of Ukraine: archeographic research of unique archival and library funds]. Kyiv: NBUV 2012. no. 16, pp. 235-248.
2. Denysko L. M. *Biblioteka Kyivskoi Duxovnoi akademii (1819–1919)* [Library of the Kyiv Theological Academy (1819–1919)]. Kyiv: NBUV, 2006. 222 p.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:025.171]:026:271.222(477.84)

Tatyana Myaskova,

ORCID 0000-0001-6682-5046,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: myaskova@ukr.net

**LIBRARY OF HOLY DORMITION POCHAIV LAVRA IN FUNDS OF
DEPARTMENT OF LIBRARIAN GATHERINGS AND HISTORICAL
COLLECTIONS OF VNLU**

Based on the provenance marks, the history of the library of the Holy Dormition Pochaiv Lavra and the ways of its entering the fund V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine are traced.

Keywords: Holy Dormition Pochaiv Lavra, provenance, old print.

УДК 025.4.036:004.77](477+470):[013:002](=161.2)

Петренко Оксана Валеріївна,

ORCID 0000-0001-5788-8192,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: o-petrenko@ukr.net

**ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВЛЕННЯ РЕСУРСІВ
УКРАЇНІКИ ГРАЖДАНСЬКОГО ДРУКУ НА САЙТАХ
УКРАЇНСЬКИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ
БІБЛІОТЕК**

Висвітлено алгоритми доступу до бібліографічної інформації про видання громадянського друку в онлайн-каталогах найбільших фондоутримувачів України та Росії.

Ключові слова: видання громадянського друку, україніка, електронні бібліотечні каталоги.

Наше зацікавлення викликали електронні каталоги провідних бібліотек, фонди яких містять значні масиви видань громадянського друку. Пропонується огляд особливостей представлення ресурсів

громадянського друку в онлайн-каталогах двох найбільших фондоутримувачів України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) і Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (НБУ імені Ярослава Мудрого) та двох найбільших фондоутримувачів Росії Російської національної бібліотеки (РГБ) і Російської державної бібліотеки (РДБ), з метою виявлення україніки серед зазначених фондів.

На сайті НБУВ доступ до електронного каталогу видань громадянського друку можливий за таким покроковим алгоритмом пошуку серед рубрик і підрубрик (<http://www.nbuv.gov.ua/node/554>): «Каталоги» – «Каталоги окремих фондів бібліотеки» – «Відділ стародруків та рідкісних видань» – «Видання громадянського друку» (1709–1830). У пошуковому полі «Вид пошуку» запропоновані варіанти запиту за чотирма критеріями: «Ключові слова», «Автор», «Назва» і «Рік видання». Після отримання результату за вказаним критерієм у дослідника є можливість деталізації запиту за допомогою додаткового пошуку «у знайденому» за іншими трьома критеріями. За таким самим пошуковим алгоритмом доцільно шукати видання громадянського друку в інших колекціях відділу стародруків та рідкісних видань, наприклад, в колекції «Рідкісні видання».

Беззаперечним вважаємо той факт, що дослідникам стане у пригоді доступ до оцифрованих видань громадянського друку. НБУВ пропонує оцифровані документи в рамках власного проєкту «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини» (http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=COL&P21DBN=ELIB) з вибором пошукового алгоритму: за традиційними критеріями пошуку, за видами видань, за рубриками або за колекціями бібліотеки.

НБУ імені Ярослава Мудрого пропонує трохи інакший алгоритм доступу до бібліографічної інформації про видання громадянського друку у своїх фондах (<https://nlu.org.ua>), а саме: «Каталоги» – «Електронні» – «Каталог рідкісних і цінних книг» (1701 – середина ХХ ст.). Інтерфейс цього каталогу надає для пошуку п'ять полів: «За всіма полями», «Автор», «Назва», «Рік видання», «Місце видання». Паралельно з відомостями про видання, які містяться у фондах НБУ імені Ярослава Мудрого, на сайті бібліотеки розміщено «Зведений каталог української книги» з фондів близько 80 провідних бібліотек та музеїв України. Пошукові можливості цього каталогу, окрім вище зазначених п'яти, пропонують пошук ще за двома опціями:

«Тематична рубрика» і «Місце зберігання». Окрім того, на сайті НБУ імені Ярослава Мудрого функціонує в режимі реального часу «Зведений каталог оцифрованих видань», що працює і складається з бібліографічних описів електронних копій друкованих видань з можливістю переходу на повний текст видання на сайті однієї з 26 публічних бібліотек – учасників проекту.

Досить складною схемою вважаємо алгоритм пошуку бібліографічної інформації на окремому сайті електронного каталогу РНБ (http://nlr.ru/nlr_visit/RA1812/elektronnyie-katalogi-rnb). З одного боку, інтерфейс сайту пропонує доступ до електронних каталогів РНБ, де є рубрика «Каталоги книг на русском, украинском, белорусском языках», хоча назви усіх підрубрик в ній пов'язані лише з російською книгою. Проте, з іншого боку, підрубрика «Русская книга гражданской печати XVIII в. в фондах библиотек РФ (1708–1800)», яка відкривається в новій вкладці, може містити інформацію про продукцію друкарень на українських теренах Російської імперії. Критерії пошуку серед колекції означеного каталогу мають два пошукових блоки, що містять бібліографічну інформацію з каталогів 166 фондосховищ Росії та довго опрацьовують застосовані до них фільтри. Щоправда, на функціональній панелі над пошуковими блоками є рубрика «Каталог РНБ», яка при активації ще в одній вкладці пропонує доступ до 39 електронних колекцій, які не мають прямого стосунку до українки. Тож найоптимальнішим варіантом роботи з узагальненим ресурсом залишається перегляд отриманих результатів після використання фільтрів «Тип ресурса» (Книги. Тома. Многотомы), «Год издания» (с 1764 по 1830) та «Язык» (Русский), які пропонуються у пошуковому блоці «Настроить результаты».

Пошук українки серед видань громадянського друку на сайті РДБ (<https://www.rsl.ru/ru/4readers/catalogues/>) здійснюється за такою схемою: «Каталоги» – «Тематические электронные каталоги» – «Каталог старопечатных книг (изданных с 1450 по 1830 гг.)». Остання підрубрика, подібно як і в РНБ, відкриває нову вкладку з розширеною комбінацією налаштувань (10 позицій) на функціональній панелі над пошуковим блоком, в якому пропонуються до застосування різні варіанти бібліографічного пошуку: «Простой поиск», «По сочетанию полей», «По нескольким БД», «Сложный поиск» і «Команды». До кожного з варіантів пошуку додано текст з поясненнями пошукових правил. Зрештою, аналітичний огляд інтерфейсу онлайн-каталогу

РДБ виявив, що для найповнішого пошуку україніки в ньому найбільше підлаштований складний пошук у можливій комбінації одразу трьох елементів запису для пошуку, а саме: «Издательство», «Год издания» та «Место издания». Окрім того, російським національним проектом «Культура» передбачено оцифрування книжкових пам'яток, до яких належать і видання гражданського друку, що не може не тішити сучасних книгознавців.

Не всі видання гражданського друку, які знаходяться у фондах зазначених бібліотек, описані в онлайн-каталогах, проте бібліографічна робота цих установ триває і в перспективі на дослідників-книгознавців очікують розширені масиви бібліографічної інформації про видання гражданського друку.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, активно працює над створенням електронного ресурсу гражданського друку та планує підготовку друкованого каталогу україніки гражданського друку.

UDC 025.4.036:004.77](477+470):[013:002](=161.2)

Oksana Petrenko,

ORCID 0000-0001-5788-8192,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: o-petrenko@ukr.net

FEATURES OF THE PRESENTATIONS OF THE UKRAINIAN CIVIL PRESS ON THE SITES OF UKRAINIAN AND FOREIGN NATIONAL LIBRARIES

The methods of access to bibliographic information about the editions of the civil press in the online catalogues of the largest Ukrainian and Russian fundholders are covered.

Keywords: editions of the civil press, Ukrainica, online electronic catalogues of the libraries.

УДК 001.814.2:002:004

Рудакова Юлія Костянтинівна,

ORCID 0000-0003-1159-9429,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: vsrv@nbuv.gov.ua

ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРУ І. ОРНОВСЬКОГО «BOGATY WIRYDARZ»: АТРИБУЦІЯ ДЖЕРЕЛ ЦИТУВАННЯ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Представлено алгоритм пошуку та атрибуції джерел цитування творів за їх фрагментами за допомогою сучасних електронних ресурсів.

Ключові слова: українські стародруки, оцифрування джерел, електронні копії, атрибуція.

У 1705 р. в друкарні Києво-Печерської лаври вийшов друком панегірик Івана Орновського «Bogaty Wirydarz» – видатне за своїми розмірами для цього жанру (80 аркушів) та оформленням видання, присвячене представникам провінційної козацької старшини – родині харківських та ізюмських полковників Захаржевських (Донців): Григорію, його синам Костянтину, Федору та Івану. Твір ілюструє яскраві сторінки історії України II пол. XVII ст.: колонізацію Слобожанщини, захист рідної землі, розбудову церкви тощо.

Віршований твір написаний польською мовою, невеликі фрагменти прози – польською та латинською мовами. Панегірик насичений цитатами з творів античних класиків, отців церкви, письменників доби Ренесансу та Бароко, верифікація яких є цікавим завданням для дослідника твору. Більшість підписів до цитованих фрагментів містять автора та назву, часто зі скороченнями, часом лише автора чи назву. Деякі підписи подано у формі, яка утруднює розуміння джерела цитованого фрагмента, однак доступність значної кількості стародрукованих видань, переведених у електронну форму, полегшує пошук. Проте деякі форми цитування становлять складність для розшифрування. Наведемо два таких приклади.

Фрагмент «Magna mutatio rerum sequitur, ex victoriae etiam parvae tome[n]to» підписано «Quidam in aphor. Polit. Sylva» (зворот аркуша

К₂). Єдиний варіант, який при пошуку пропонує ресурс електронних видань books.google, – це «Novissima polyanthea», збірник цитат, висловлювань, віршів, які висвітлюють певні поняття моральної, теологічної, гуманістичної тематики, взятих з Біблії, творів отців церкви, авторів Античності та Ренесансу, гуманістів. Автором початкового варіанту цієї антології, вперше виданої в Савоні в 1503 р., є італійський лікар, поет, священник Доменіко Нані Мірабеллі (Domenico Nani Mirabelli). Збірник доповнювався та багато разів перевидавався під зміненими назвами. Одним зі співавторів став німецький філолог, лікар, математик Йозеф Ланг (Joseph Lang; бл. 1570–1630). Вищевказану фразу знайдено у виданні 1617 р. (Франкфурт-на-Майні), надрукованому під редакцією Й. Ланга, сторінка 1448. Вона підписана «Idem.» («там само»), попередня цитата – «Idem. ex Cominæo», кількома фразами вище є підпис «Quidam in aphor. Polit. Sylva.», повторений І. Орновським.

Скорочення назви джерела розшифровується як «Politicorum aphorismorum silva». Це антологія політичних афоризмів, уперше видана в Антверпені в 1583 р. Її укладач – французький проповідник-кальвініст, богослов, юрист Ламбер Дано (Lambert Daneau; бл. 1530–1595). Розшукувана фраза надрукована на с. 405 зазначеного видання, однак із якихось технічних причин її пошук на ресурсі books.google не працює. Фраза вміщена у розділі «Колекція з різних авторів, а особливо з Філіппа Комміна, галльського письменника», підписана «Comminius in secunda parte cap. 12. De Sesanna capta». Філіпп де Коммін (Philippe de Commynes; 1447–1511) – французький дипломат, історик, автор «Мемуарів» (Mémoires) із 8 книг, які вважаються найціннішим джерелом з історії Французького королівства та Бургундського герцогства II пол. XV ст.

Мемуари публікувалися насамперед французькою мовою, в середині XVI ст. були поділені на глави. До 1583 р. було здійснено також декілька видань латинською мовою, але перевірити за ними шукану фразу не вдалося. Можливо, Ламбер Дано сам здійснив латинський переклад.

Другий приклад – фраза «Prius cogitandum quid loquaris, quam lingua prorumpat in verba», підписана «P. M. in aroph.» (аркуш R₃). Ця фраза також вміщена в різних виданнях збірника «Polyanthea», наприклад: Francofurti (Франкфурт) 1617 р., Lugduni (Ліон) 1625 р., Argentorati (Страсбург) 1645 р. Її автором зазначено спартанського політика, законодавця, поета, одного з «семи мудреців» Хілона

Лакедемонянина (Chilon). Однак у згаданому страсбурзькому виданні вона підписана «Erasm. in arorph.».

Також цю цитату вміщено в інших подібних збірниках: «Florilegium philologicum» (Амстердам 1650, 1658) нідерландського філолога Райнера Нейгауза (Reiner Neuhaus, лат. Regnerus Neuhusius; 1608–1679), де вона підписана «Chilo Lacedamonius», а також «Arophthegmatum ex optimis utriusque linguae scriptoribus» (інший варіант назви: «Arophthegmata, ex probatis Græcæ Latinæque linguæ»), який, за даними електронних каталогів світових бібліотек, виходив під редакцією різних осіб, зокрема видатного нідерландського мислителя епохи Відродження Еразма Ротердамського (Desiderius Erasmus Roterodamus; 1466–1536), а також венеціанського видавця та гуманіста Паоло Мануціо (Paolo Manuzio; 1512–1574). Вірогідно, у підписі «P. M. in arorph.» ініціали розкриваються саме як Паоло Мануціо, назва твору – «Arophthegmatum», звідки розшукувана фраза потрапила до збірника висловлювань, яким і скористався І. Орновський.

Два наведені приклади демонструють нові форми роботи з книжковими пам'ятками, створені сучасними електронними технологіями. За допомогою оцифрованих копій книг став можливим швидкий текстологічний пошук у тексті будь-якого обсягу. Крім того, значно розширилося коло доступних дослідникові джерел, що спонукає до переосмислення давно встановлених фактів, пов'язаності та впливу текстів, розширення рецепцій, парадигм цитувань.

UDC 001.814.2:002:004

Yulia Rudakova,

ORCID 0000-0003-1159-9429,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: vsrv@nbuv.gov.ua

**THE STUDY OF THE WORK «BOGATY WIRYDARZ»
BY I. ORNOVSKY: ATTRIBUTION OF CITED SOURCES USING
MODERN DIGITAL TECHNOLOGIES**

An algorithm for searching and attributing of cited sources of works by their fragments using modern digital resources is presented.

Keywords: Ukrainian old-printed editions, digitization of sources, digital copies, attribution.

090.1:099.3-047.37]:027.54(477.411)НІБУ

Смирнова Світлана Миколаївна,

ORCID 0000-0003-1553-5318

завідувачка відділу,

Національна історична бібліотека України,

Київ, Україна

e-mail: sveta_smyrnova@ukr.net

Горська Наталія Олексіївна,

редакторка,

Національна історична бібліотека України,

Київ, Україна

e-mail: natalia31@ukr.net

КНИГОЗНАВЧІ ПРОЄКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ: ДОСЛІДЖЕННЯ І ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ОКРЕМИХ ФОНДОВИХ КОЛЕКЦІЙ

Представлено книгознавчі проєкти Національної історичної бібліотеки України як результат досліджень та спосіб популяризації рідкісного книжкового фонду.

Ключові слова: книжкові фонди, колекції книг, книгознавчі дослідження, електронні ресурси.

В бібліотеках України зосереджено цінний документний фонд – культурне надбання нашої держави. Національна історична бібліотека України (НІБУ) зберігає рідкісні, в т. ч. унікальні видання, історико-культурну, наукову, художнє значення яких важко переоцінити. Фонд цінних та рідкісних видань НІБУ організовано в окремі колекції – систематизовані зібрання документів, що сформовані з особистих (приватних) бібліотек відомих науковців, громадських та культурних діячів, а також з видань, відібраних за хронологічним чи видовим принципом.

Бібліотечні фонди відіграють вагомую роль в системі документних комунікацій, тож з метою їхнього розкриття та введення до наукового

обігу цей багатий інформаційний потенціал не просто зберігається, але й активно вивчається й досліджується: створюються каталоги на фондові колекції, здійснюється робота щодо виявлення документів та реконструкції приватних бібліотечних зібрань.

У НІБУ об'єктами таких досліджень є фондові колекції «Книги з бібліотеки Павла Платоновича Потоцького», «Стародруковані видання кириличного шрифту» та «Книги з автографами визначних діячів науки і культури».

Книгозбірня фахового військового, генерала від артилерії, громадського і культурного діяча, історика, музеєзнавця, українського патріота П. П. Потоцького (1857–1938) – «одна з найвидатніших за всю історію українського бібліофільства» [1].

Відповідно до розробленої методики в НІБУ здійснюється дослідження бібліотеки П. П. Потоцького, що має на меті реконструювати, принаймні частково, цінне книжкове зібрання, яке стало складником фонду Державної історичної бібліотеки УРСР (колишня назва НІБУ) під час її утворення у 1939 р.

За власницькими ознаками знайдено і опрацьовано 157 примірників книг, періодичних та продовжуваних видань з зібрання П. П. Потоцького, з них – 27 рідкісних (за визначенням самого колекціонера). Створено базу даних з детальним описом книжкових знаків кожного окремого примірника, на часі складання друкованого каталогу колекції.

В сучасному інформаційному просторі неможливо уявити діяльність бібліотек без електронних ресурсів. Книгознавчі, біобібліографічні дослідження НІБУ, результати яких представлено в онлайн-доступі – це можливість розкрити та презентувати широкому загалу цінний документний масив бібліотеки.

Проєкт «Абетка українських стародруків» (http://nibu.kyiv.ua/projects/abetka_starodrukiv) представляє книги кириличного шрифту, видані та території сучасної України упродовж XVI–XVIII ст. Принцип розміщення матеріалу – за алфавітом; презентація видань супроводжується довідковою статтею, інформацією про особливості конкретного примірника (автографи, маргіналії), бібліографічним описом, посиланням на поцифровану копію, представлену в електронній бібліотеці НІБУ «Історична спадщина України». Перша частина – «Лаврські стародруки» – презентує видання друкарні Києво-Печерської лаври – провідного

центру українського друкарства у XVII–XVIII ст. Частина друга розповідає про стародруковані видання львівських друкарень.

В НБУ зберігаються справді раритетні примірники – видання, позначені своєрідними «знаками історії» – книги з інскриптами знаних діячів науки і культури. За результатами їх досліджень було розпочато серію нарисів «Неповторні риси книг» (http://nibu.kyiv.ua/projects/nepovtorni_rysi_knig). Кожний нарис містить зазвичай як книгознавчий, так і біографічний аспекти. Так, на сайті НБУ та в інформаційних соціальних мережах представлено повідомлення про рідкісні видання з особових бібліотек академіка К. М. Паффенгольца, професора Є. К. Тимченка, просвітителя та проповідника Георгія Кониського (світське ім'я Григорій Осипович Кониський), історика й археолога Ю. Й. Сіцинського та архітектора, графіка й мистецтвознавця В. Ю. Січинського. Окрему підсерію склали нариси, що стосуються наукової спадщини академіка В. М. Перетца та його учнів – М. К. Гудзія, С. О. Бугославського та С. М. Чебана. До 100-річчя Української академії наук презентовано дарчі примірники академічних праць 1928 р. видання, авторами написів на яких є відомі українські науковці.

На тлі зростання суспільного інтересу до інформаційно-аналітичної продукції бібліотек вивчення та багатоаспектне розкриття фондів рідкісних видань книгозбірень відкривають нові перспективи для вітчизняних дослідників.

Список використаної літератури

1. Білокінь С. І. Музей України (збірка П. Потоцького) : дослідження, матеріали. Київ, 2006. С. 160.

References

1. Bilokin, Serhii. (2006). Muzei Ukrainy (Zbirka P. Pototskogo). Doslidzhennia, materialy [Museum of Ukraine (Collection of Pavlo Pototskyi). Studies and research data]. Kyiv, Ukraine, P. 160. [In Ukrainian].

UDC 090.1:099.3-047.37]:027.54(477.411)NHLU

Svitlana Smyrnova,

ORCID 0000-0003-1553-5318,

Head of Department,

National Historical Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sveta_smyrnova@ukr.net

Nataliia Gorska,
Editor,
National Historical Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: natalia31@ukr.net

BIBLIOGRAPHIC PROJECTS OF THE NATIONAL HISTORICAL LIBRARY OF UKRAINE

Presented bibliographic projects of the National Historical Library of Ukraine as a result of the research and way of popularization the rare book collection.

Keywords: book stocks, book collections, bibliographic research, electronic resources.

УДК 821.161.2(100).09: 821.161.2'05 – 1/9.09 Українка

Супрунюк Оксана Костянтинівна,
ORCID 0000-0003-1435-5913,
кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail odudko@ukr.net

ЛЕСЯ УКРАЇНКА ТА ЇЇ ТВОРЧІСТЬ В КНИЖКОВИХ ТА ПЕРІОДИЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ ФОНДУ ВІДДІЛУ ЗАРУБІЖНОЇ УКРАЇНКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Досліджено рецепцію творчої біографії Лесі Українки дослідниками українського зарубіжжя та значення цієї інформації для переосмислення творчості письменниці.

Ключові слова: відділ зарубіжної україніки, українська діаспора, творчість Лесі Українки, Ігор Костецький.

Упродовж 2018–2020 рр. в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського реалізується науковий проєкт «Лесь Українка (Лариса Петрівна Косач: 1871–1913): науково-бібліографічне дослідження у 3-х книгах (до 150-річчя від дня народження)», який в перспективі має акумулювати на платформі НБУВ всю наявну в інформаційному просторі сьогодення відповідну інформацію.

Фонд відділу зарубіжної україніки (ВЗУ) Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського став важливою частиною даного загальнобібліотечного інформаційно-бібліографічного проекту. Видання книжкової колекції відділу є джерелами інформації для відтворення репертуару видань вчених української діаспори в плані осмислення ролі і місця Лесі Українки в історії української культури.

Серед них – праці найбільш послідовного дослідника життя і творчості Лесі Українки в діаспорі П. Одарченка (Вашингтон, США): бібліографія його публікацій на цю тему складає близько 80 позицій. Ю. Тищенко-Сірій (Нью-Йорк, США) був причетний до видання першого повного видання творів Лесі Українки в еміграції.

В 1920–30 ті рр. в Празі (Чехословаччина) працювала ціла плеяда видатних дослідників, в полі зору яких була творчість Лесі Українки: Л. Білецький, Д. Чижевський, Д. Дорошенко, В. Сімович.

Розвідки, статті, рецензії на лесезнавчі теми періоду МУРу (1940–50-х рр.) у Німеччині належать перу Ю. Лавріненка, Ю. Косача, Гр. Шевчука (Ю. Шевельова), Г. Костюка, В. Петрова, Д. Донцова, М. Оглоблина-Глобенка, Ю. Бойка-Блохина, С. Драгоманова.

В 1945 р. у Вінніпезі (Канада) видала свою працю С. Русова «Наші визначні жінки. Літературні силуети Лесі Українки, Олени Пчілки». Цікавий погляд на роль Л. Українки як непересічної діячки світового масштабу в розвитку української культури висловив І. Костецький в 1970-ті рр. (Німеччина).

З досліджень вчених української еміграції випливає, що Леся Українка є ключовою постаттю в українському історико-культурному просторі ХХ століття. З її творчістю пов'язана «європеїзація» української літератури, вона першою представляє українське письменство у світовій літературі двадцятого століття. Письменниця ставила перед сучасниками вічні, а з іншого боку, злободенні, пекучі для України проблеми: питання життя і смерті, боротьби чи покори, волі і незалежності, любові й ненависті, свободи творчості, бути чи не бути самостійній Україні, боротися за волю чи скніти в ярмі. Книжкові і періодичні джерела ВЗУ представляють літературознавчі, історико-культурні наративи досліджень біографії і творчості Лесі Українки. Ще мало введені до наукового і, особливо, до читацького обігу широкого загалу, вони дають нову, цікаву й цінну інформацію для осмислення та інтерпретацій творчості Лесі Українки, а також осягнення її ролі в розвитку і становленні не тільки українського а й світового культурного поля.

Відомо, що в сучасному глобалізованому світі саме ціннісні фактори, тобто фактори культури і життєвих сенсів, визначають результат конкуренції, вони визначають потенціал розвитку країни.

Тому наше завдання вивчати, переосмислювати духовний досвід наших попередників, зафіксований у виданнях ВЗУ, вводити їх в науковий обіг, доводити його до читачів, і тим самим створювати самодостатнє інформаційне поле української культури і літопис духовного життя України, яка оновлюється на новому історичному етапі свого розвитку.

UDC 821.161.2(100).09: 821.161.2'05 – 19.09 Українка

Oksana Supronyuk,

ORCID 0000-0003-1435-5913,

Candidate of Philological Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: odudko@ukr.net

LESYA UKRAINKA AND HER CREATIVE WORK IN LITERARY AND PERIODICAL SOURCES OF THE DEPARTMENT OF FOREIGN UKRAINIAN STUDIES AT THE VNLU

The research of reception of Lesya Ukrainka's creative biography by Foreign Ukrainian Studies scholars and its significance as a way towards rethinking the writer's work.

Keywords: Department of Foreign Ukrainian Studies, Ukrainian Diaspora, works of Lesya Ukrainka, Ihor Kostetsky.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.171]:[026:272(477.4)-523.6:930.25:097]

Ціборовська-Римарович Ірина Олегівна,

ORCID 0000-0002-5025-0767,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: ciborirena@ukr.net

**КНИЖКОВІ ЗНАКИ КНИГОЗБІРЕНЬ КАТОЛИЦЬКИХ
МОНАСТИРІВ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ XVII–XVIII СТ.
ЯК ІНСТРУМЕНТ ІСТОРИКО-БІБЛІОТЕКОЗНАВЧИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ: ВИДИ, ОСОБЛИВОСТІ,
ІНФОРМАТИВНІСТЬ (НА ПРИМІРНИКАХ З ФОНДІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ
В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)**

Публікацію присвячено книжковим знакам монастирських бібліотек XVII–XVIII ст. Представлено основні види і висвітлено головні функції, які виконують книжкові знаки в історико-бібліотекознавчих дослідженнях.

Ключові слова: книжкові знаки, монастирські бібліотеки, історичне бібліотекознавство.

Книжкові знаки стародруків є важливим інструментом в історико-бібліотекознавчих дослідженнях, у т. ч. дослідженні монастирських книгозбірень. Вони є одним з елементів провенієнцій і задокументованим фактом існування тієї чи іншої бібліотеки. До основних видів книжкових знаків відносяться рукописні екслібриси, які традиційно починаються фразами «Ex libris...», «Ex Bibliotheca...», «Pertinet ad Bibliothecam...», екслібриси-наліпки (гербові, шрифтові, вензелеві та ін.), конгревні екслібриси, суперекслібриси, екслібриси-печатки.

Джерелознавче дослідження стародруків із фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського що походять із книгозбірень римо-католицьких монастирів Правобережної України XVII–XVIII ст., дало можливість зробити кілька спостережень над їхніми книжковими знаками. Об'єктами книгознавчого дослідження стали стародруки із книгозбірень монастирів луцьких, берестецьких і теофіпольських тринітаріїв, вишневецьких та бердичівських босих кармелітів, берестейських, кременецьких, луцьких, острозьких єзуїтів, любарських і луцьких домініканців, острозьких капуцинів, дедеркальських і кременецьких францисканців-реформатів. Практично на кожній книжці з монастирської бібліотеки, найчастіше на титульному аркуші, в деяких випадках на форзацах або скрепою на кількох сторінках, трапляються рукописні екслібриси, наприклад: «Pertinet ad Bibliothecam Conventus Berestecensis Ordinis Disalceatorum SSSmae Trinitatis Redemptiones Captivorum», «Pro Bibliotheca Conventus Berdiczoviensis Carmelitarum Disalceatorum»,

«Collegii Cremenecensis Societatis Jesu». Значно рідше оправи монастирських книжок прикрашають суперекслібриси. Ще рідше натрапляємо на екслібриси-печатки у бібліотечних примірниках.

У книгозбірні Бердичівського монастиря босих кармелітів, наприклад, було виявлено стародруки з суперекслібрисами монастирів босих кармелітів у Львові (з текстом: «CO[NVENTUS] LE[OPOLIENSIS] SA[NCTI] MI[CHAELIS] C[ARMELITARUM] D[ISCALCEATORUM]»), та Глибокому (Дисненський повіт Віленської губернії, з текстом: «C[ONVENTUS] G[LEMBOCENSIS] C[ARMELITARUM] D[ISCALCEATORUM]»), на яких зображено емблему цього ордену. Пізніше вони потрапили до фондів бердичівського монастиря, але суперекслібрис бердичівської монастирської книгозбірні не виявлено. У книгозбірні Острозького єзуїтського колегіуму знаходилися стародруки з донаційним гербовим суперекслібрисом кн. Анни-Алоїзи з Острозьких Ходкевичевої (1603–1654). Очевидно, він мав зберегти пам'ять про щедрий дар єзуїтському колегіуму його фундаторки і покровительки.

Зразки шрифтових екслібрисів-наліпок демонструють примірники стародруків із книгозбірень луцьких і берестецьких тринітаріїв, які розміщувалися на форзацах. Екслібрис Берестецької книгозбірні мав такий текст: «Ex Bibliotheca / Conventus Berestecensis, / PP. Ordinis Excalceat: / SSSmae TRINITATIS / de Redemp: Captivorum / Lit: Num: «. Шрифтовий екслібрис Луцької книгозбірні мав подібний текст: «Ex Bibliotheca / Collegii Luceoriensis / in Volhynia, / PP. Ordinis Excalceat./ SSSmae TRINITATIS / de Redem./ Captivorum./ Lit: Num: «. Шифри книжок на екслібрисах вписано «від руки». Друковані джерела (В. Віттиг, У. Пашкевич) інформують, що шрифтові екслібриси мали стародруки тринітарських монастирів у Львові, Бурштині (нині смт Галицького р-ну Івано-Франківської обл.), на Антоколі та Тринітополі (обидва у Вільнюсі). Шрифтовий екслібрис мали книжки Любарського домініканського монастиря з таким текстом: «Ex Bibliotheca Convenus Lubarensis Ordinis Praedicatorum. 1808».

Рідко трапляються випадки, коли бібліотечний примірник має книжковий знак ченця, бо заборонялося мати ченцю будь-яку власність, тому книжки були у ченців тільки «ad usum». У процесі евристичної роботи з фондом було виявлено шрифтовий екслібрис 18-го пріора Любарського домініканського монастиря Вінцентія Павловського (пріор з 1821 р.; у 1822 р. мав 49 років): «Ad usum Fr. Vincentii Pawłowski F. C. Lub: Ord: Praed: 18 Superioribus

Annuentibus», та екслібрис-печатку з текстом «Fr. Clemens Siedlecki». Імовірно книжка належала викладачу моральної теології і латинської мови Луцького домініканського монастиря від 1838 р. Клементію Седлецькому. Після нього вона очевидно залишилася у монастирській книгозбірні.

В історико-бібліотекознавчих та історико-книгознавчих дослідженнях монастирських бібліотек, як при дослідженні будь-якої бібліотеки іншого виду, книжкові знаки виконують такі основні функції: функцію документа, який фіксує факт існування бібліотеки, функцію інструмента при віртуальній і реальній реконструкції бібліотечного фонду чи його частини, а відтак додають можливість глибшого аналізу складу і змісту книжкового фонду, функцію дороговказу на шляху міграцій бібліотечних примірників та шляхів комплектації монастирських книгозбірень і функцію фактографічного джерела в дослідженні соціокультурної ролі того чи іншого видання твору чи наукової праці. У такому випадку виявлення і атрибуція книжкових знаків набувають надзвичайно важливого значення і ставлять на порядок денний актуальність підготовки каталогів книжкових знаків.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:025.171]:[026:272(477.4)-523.6:930.25:097]

Iryna Tsiborovska-Rymarovych,

ORCID 0000-0002-5025-0767,

Candidate of Historical Science, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ciborirena@ukr.net,

SIGNS OF BOOK OWNERS OF THE CATHOLIC MONASTERIES' LIBRARIES OF THE XVII-XVIII CENTURY FROM THE RIGHT-BANK UKRAINE AS THE INSTRUMENT OF THE HISTORICAL LIBRARY SCIENCE RESEARCH: TYPES, SPECIALITIES, INFORMATIONS (FROM THE COPIES IN THE HOLDINGS OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE)

The essay deals with the signs of book owners in the monasteries' libraries XVII-XVIII. The main types of them (handwritten exlibris, bookplate, superexlibris, seal) are present, and their functions in the historical library science research has been elucidated.

Keywords: signs of book owners, monasteries' libraries, historical library science.

УДК 09+097:027.53(477.43)]+005.745(045)

Шелегеда Вікторія Миколаївна,

ORCID 0000-0002-0692-5771,

завідувачка відділом,

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека,

Хмельницький, Україна

e-mail: vikashelegeda@gmail.com

Лабчук Ірина Станіславівна,

ORCID 0000-0002-2028-7091,

завідувачка сектором,

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека,

Хмельницький, Україна

e-mail: iralabchuk@gmail.com

ПРОВЕНІЄНЦІЯ ЯК ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ ФОНДУ РІДКІСНИХ І ЦІННИХ ВИДАНЬ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Проведено історико-книгознавче дослідження провенієнцій у фондах Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки. Описано різновиди провенієнцій, які розкривають шляхи формування фонду рідкісних і цінних видань бібліотеки.

Ключові слова: книжкові пам'ятки, історико-книгознавчі дослідження, власницькі записи, книжкові знаки.

Історико-книгознавчі дослідження книжкових пам'яток, які поєднують сьогодення з минулим і майбутнім, – невід'ємна складова діяльності наукової бібліотеки.

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека є обласним депозитарієм краєзнавчих видань, одним із найбільших книгосховищ регіону, у фондах якого зберігаються понад дев'ять тисяч примірників книжкових пам'яток: книг, журналів, газет, нотних видань, альбомів тощо.

Історія формування фондів бібліотеки сягає 1891 р., коли прогресивна громадськість Проскурова (з 1954 р. м. Хмельницький) звернулась з клопотанням до губернатора Подільської губернії про відкриття читальні. В травні 1901 р. на добровільні пожертви була

створена народна читальня «Проскуровская городская библиотека в память поэта А. С. Пушкина».

Ядром фонду книжкових пам'яток Хмельницької ОУНБ стали видання, які зберігались у цій бібліотеці, їх історія прослідковується за допомогою провенієнцій: печаток і штампів, екслібрисів, наклейок, дарчих написів та власницьких поміток. На частині видань збереглися овальний чорнильний штамп «Проскуровская городская библиотека в память поэта А. С. Пушкина», пам'ятка читачам «Просьба к г.г. читателям», надрукована на червоному папері і приклеєна на внутрішній стороні палітурки – форзаці.

На подарованих бібліотеці виданнях є екслібриси і штампи приватних колекцій та книжкових магазинів, палітурних майстерень, власницькі написи: «Книжный магазин с 1830 г. Н. Я. Оглоблина в Киеве, бывший С. И. Литова», «Книжный магазин В. С. Савчука. Житомир», «Книжная торговля («Букинист») К. К. Симинского в г. Киев», «Переплетная мастерская Шмуля Буняка. м. Жванець», «Петр Антонович Божицкий», «Из книг П. А. Ефремова», «Библиотека Д. М. Остафьева» тощо.

У фондах зберігається подарункове видання Михайла Грушевського «Очерк истории Киевской земли» 1891 р. Подільському єпархіальному історико-статистичному комітету. На форзаці і на титульному аркуші прямокутний штамп чорного кольору «Бібліотека Подольского церковного историко-археологического общества в Каменец-Подольске». У 1890-ті рр., під час написання магістерської дисертації «Барське староство у XV–XVIII ст.» та створення перших томів «Історії України-Русі», науковець співпрацював з секретарем Подільського єпархіального історико-статистичного комітету Євфимієм Сіцінським, розшукуючи історичні джерела в Кам'янці-Подільському та інших містах Подільської губернії. Є. Сіцінський також використовував власницький знак для позначення приватної бібліотеки – штамп із зазначенням прізвища та імені на форзаці та титульній сторінці.

В фонді бібліотеки зберігаються видання з гербовими екслібрисами – паперовими ярликами із зображенням родових гербів, вензелів, повного прізвища власника бібліотеки, місцем розташування видання у бібліотеці (шафа, відділ, полиця, ряд, інвентарний номер). На форзацах томів «Дополнение к деяниям Петра Великого И. И. Голикова» прикріплені гербові ярлики бібліотеки графа Григорія Олександровича Кушелева-Безбородко,

літератора і мецената. На титульній сторінці розміщений власницький напис «Григорій Кушелев». Після смерті графа його бібліотеку успадкував молодший брат граф Микола Олександрович Кушелев-Безбородко. На книгах проставлена його гербова печатка, увінчана дворянською короною. В 1918 р. бібліотека графа була націоналізована.

До сьогодні письменники, діячі науки і культури дарують Хмельницькій обласній універсальній науковій бібліотеці свої видання з власноручними пам'ятними написами (інскриптами), які переважно розміщені на форзацах та авантитулах видань. У багатьох з дарувальників доля пов'язана з Поділлям. Відомий український поет-байкар Микита Годованець подарував «Басні» в двох томах з дарчим написом та посвятою бібліотеці на окремому листку-вкладці, прикріпленому до форзаців. У фондах бібліотеки зберігається приватна колекція відомого історика-краєзнавця Степана Костянтиновича Гуменюка. Характерною рисою є наявність екслібрису на форзаці в лівому верхньому кутку видань. Його для Степана Костянтиновича створив подолянин Сергій Кукуруза, один з кращих майстрів екслібрису 70-х рр. ХХ ст.

Робота з виявлення та вивчення власницької приналежності книг – один із важливих напрямів науково-дослідної роботи Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки. Провенієнції є документальними джерелами дослідження історії формування фондів бібліотеки, неповторними рисами, які відбивають долю книги, підвищують її цінність.

UDC 09+097:027.53(477.43)]+005.745(045)

Victoria Shelegeda,

ORCID 0000-0002-0692-5771,

Head of the department,

Khmelnytskyi Regional Universal Scientific Library,

Khmelnytskyi, Ukraine

e-mail: vikashelegeda@gmail.com

Iryna Labchuk,

ORCID 0000-0002-2028-7091,

Head of the sector,

Khmelnytskyi Regional Universal Scientific Library,

Khmelnytskyi, Ukraine

e-mail: iralabchuk@gmail.com

**PROVENANCES AS A DOCUMENTARY SOURCE OF RESEARCH OF
THE HISTORY OF FORMATION OF THE FUND OF RARE AND
VALUABLE PUBLICATIONS OF KHMELNYTSKYI REGIONAL
UNIVERSAL SCIENTIFIC LIBRARY**

A historical and bibliological study of provenances in the funds of the Khmelnytsky Regional Universal Scientific Library was conducted. Varieties of provenances are described, which reveal the ways of formation of the fund of rare and valuable editions of the library.

Keywords: book monuments, historical and bibliographical researches, ownership records, book signs.

РОЗДІЛ 4

БІБЛІОТЕКИ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

УДК 025.5:339.138]:004.087

Бондаренко Вікторія Іванівна,

ORCID 0000-0002-1617-3665,

кандидат наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: vikanbuv@ukr.net

QR-ТЕХНОЛОГІЇ В БІБЛІОТЕЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Обґрунтовано перспективність технології QR-кодування як виду бібліотечного мобільного сервісу. Виявлено динаміку та популярність використання QR-кодів у зарубіжних країнах.

Ключові слова: QR-код, генератори QR-кодів, бібліотечні мобільні сервіси, інформаційні ресурси, комунікація, бібліотека.

Сьогодні технологія створення та розпізнавання QR-кодів отримала широке застосування у різних сферах життєдіяльності суспільства. Унікальність цієї технології полягає в можливості повсюдного розміщення коду: у зовнішній рекламі, на сайті, візитній картці, упаковці товару, на квитках залізничних і авіакомпаній, пам'ятниках, музейних експонатах, журналах, газетах, книгах, одязі та ін. До переваг QR-коду відносять: універсальність; гнучкість; економічність; екологічність; відстеження та аналітику; залучення користувача [3].

QR-коди цілком ефективні для реклами бібліотеки та її ресурсів на зовнішніх носіях (у публічних місцях та громадському транспорті). Доцільним є використання технології QR-кодування під час проведення в бібліотеках конференцій, книжкових фестивалів та інших наукових і культурних заходів, які передбачають велику кількість відвідувачів.

Існуючі на сьогодні генератори QR-кодів дають можливість закодувати як текстові, так і мультимедійні дані. Зокрема, закодувати можна інформацію щодо електронної адреси бібліотеки, онлайн-доступу до електронних книг, електронних бібліотек, електронних баз даних, посилань на інтернет-ресурси, розміщення в соціальних мережах, відомостей про авторів, відеоматеріали, фотоальбоми тощо.

Активно використовують можливості QR-кодів як маркетингового інструменту з метою з'єднання користувача з контентом, популяризації своїх послуг та продуктів зарубіжні бібліотеки. Наприклад, публічна бібліотека міста Хенгело в Нідерландах, починаючи ще з 2012 р., пропонує своїм користувачам завантажувати електронні книги за допомогою QR-кодів. Задля цих цілей бібліотека придбала понад 36 000 електронних книг [1]. Використання цієї технології є перспективним і для орієнтування користувачів у приміщенні бібліотеки: від вказівників до самостійних екскурсій бібліотекою. Розміщення QR-кодів з інформацією про розташування відділів/секторів та детальною картою поверху допоможе новим користувачам швидше адаптуватися та зорієнтуватися в приміщенні бібліотеки.

Потужним маркетинговим інструментом, який формує мотивацію до читання та відвідування бібліотек, є відгуки користувачів, які також можна зібрати за допомогою технології QR-кодування. Зокрема, у 2014 р. бібліотеками Нідерландів реалізовувався проєкт із популяризації читання серед дітей за допомогою читацького відеоконтенту: діти записували відео, у якому пояснювали, чому та чи інша книга стала їх улюбленою, та рекомендували її прочитати іншим. На рекомендовані книги в бібліотеках розміщували QR-коди, сканування яких відображало відео з такими рекомендаціями [2]. У підсумку, користувач бібліотеки, який зацікавився тією чи іншою книгою, міг зісканувати розміщений на обкладинці QR-код і дізнатися, чим саме сподобалася ця книга іншим.

Ефективним є використання QR-кодів при запровадженні бібліотекою ігрових технологій у процесі обслуговування користувачів. Слід зазначити, що вітчизняні бібліотеки вже використовують таку технологію для проведення квестів, вікторин, конкурсів тощо.

Технології QR-кодування можуть використовуватися задля налагодження зворотного зв'язку користувачів з установою. Так, проведення з використанням QR-кодів анкетувань та опитувань щодо

обслуговування та особистих інформаційних уподобань користувачів дадуть можливість сформуванню клієнтської бази, до якої надалі можна буде звертатися адресно. Зручним способом швидкої оцінки якості надання послуг у бібліотечному закладі може бути створення такого мобільного сервісу, як «QR-анкетування». Отримавши будь-яку послугу в бібліотеці, користувач, зісканувавши QR-код, розміщений на виході із зали, отримує посилання на анкету, у якій можна оцінити надані послуги. Таким чином можна отримати корисну інформацію, що дасть змогу скоригувати та вдосконалити послуги. Сучасні генератори QR-кодів мають функцію збору та аналізу даних, надаючи можливість вивчення цільової аудиторії та коригування послуг на основі отриманих даних. Зокрема, надається можливість продуктивно взаємодіяти зі своєю цільовою аудиторією, вивчати її демографію та інтереси за допомогою відгуків та коментарів; аналізувати дані зчитувань QR-кодів – кількість, місце та час, тип операційної системи та ін.

Отже, у зв'язку зі стрімким розвитком та входженням у суспільне життя мобільних технологій QR-код перетворився на ефективний маркетинговий інструмент, який доцільно використовувати бібліотеками в реалізації комунікаційної політики просування та популяризації як бібліотек загалом, так і їх окремих ресурсів та послуг. На сьогодні QR-коди в бібліотеці можна розглядати як один з компонентів мобільного сервісу, який дає змогу підвищити рівень бібліотечного обслуговування, як ефективний спосіб надання інформації для читача, сприяння популяризації книг, авторів і самої бібліотеки.

Список використаної літератури

1. Що таке QR код? *QR9.me: вебсайт*. URL: <https://qr9.me/free-qr-code-generator.php?lang=uk>. (дата звернення: 10.07.2020).
2. Campbell J. QR codes provide kids with a way to recommend library books. URL: <http://www.qrcodepress.com/qr-codes-provide-kids-way-recommend-library-books/8528586/> (last accessed: 26.07.2020).
3. Santoni M. The QR code: a misunderstood marketing tool. 2015. URL: <https://www.goodbarber.com/blog/the-qr-code-a-misunderstood-marketing-tool-a666/> (last accessed: 16.07.2020).

References

1. Shcho take QR kod? [What is a QR code?]. *QR9.me: website*. Retrieved from <https://qr9.me/free-qr-code-generator.php?lang=uk> [in Ukrainian].

2. Campbell, J. QR codes provide kids with a way to recommend library books. Retrieved from <http://www.qrcodepress.com/qr-codes-provide-kids-way-recommend-library-books/8528586/> [in English].

3. Santoni, M. (2015). The QR code: a misunderstood marketing tool. Retrieved from <https://www.goodbarber.com/blog/the-qr-code-a-misunderstood-marketing-tool-a666/> [in English].

UDC 025.5:339.138]:004.087

Viktoriya Bondarenko,

ORCID 0000-0002-1617-3665,

Candidate of Sciences in Social Communications, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: vikanbuv@ukr.net

QR TECHNOLOGY IN LIBRARY PRACTICE

The prospect of QR-coding technology as a type of mobile service in library institutions is substantiated. The dynamics of the use of QR-codes and their popularity in foreign countries have been revealed.

Keywords: QR-code, QR-code generators, library mobile services, information resources, communication, library.

УДК 027.54(73)

Булахова Галина Іванівна,

ORCID 0000-0002-4223-1646,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: galabulahova@ukr.net

ІНТЕРНЕТ-ПРЕДСТАВНИЦТВО БІБЛІОТЕКИ КОНГРЕСУ США ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ

У праці узагальнено сучасний зарубіжний досвід представлення інтернет-представництва в інформаційно-комунікаційному просторі на прикладі Бібліотеки Конгресу США.

Ключові слова: Бібліотека Конгресу США, інтернет-представництво, мобільні додатки, чат-боти, підкасти, блоги.

Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, еволюція комунікаційних засобів, збільшення масивів інформації сприяють виникненню трансформаційних процесів бібліотечної діяльності в медіасередовищі – бібліотеки нарощують представлення своєї діяльності в інтерактивному веб-середовищі як за допомогою різноманітних вебсайтів, так і різних комунікаційних каналів комунікацій, які надають нові можливості щодо ефективної комунікаційної діяльності з користувачами.

На сьогодні одним з ефективних комунікаційних каналів бібліотеки може виступати інтернет-представництво, що наповнює інтерактивний простір інформацією, яка оперативно циркулює по інформаційних потоках мережі. Одним із провідних електронних ресурсів як у якості наслідування певного досвіду щодо створення інформаційних ресурсів, так і у якості їх представлення в інформаційному просторі з виокремлення відповідних форм роботи бібліотеки необхідно розглянути портал Бібліотеки Конгресу США.

Важливим у представленні доробку Бібліотеки Конгресу на порталі є представлення своїх продуктів – надання можливості користувачам перегляду видання Бібліотеки Конгресу, у якому висвітлено історію бібліотеки, продемонстровано її талановитих співробітників, а також популяризовано використання ресурсів найбільшої у світі бібліотеки. Особливої уваги Бібліотека Конгресу приділяє питанню авторського права. На порталі бібліотеки можна знайти різноманітні матеріали щодо авторського права, зокрема використання інформації порталу бібліотеки; політики конфіденційності користувачів порталу та колекцій; вебсайтів, сервісів і додатків бібліотеки; політики коментування, публікації тощо.

Цікавим для користувачів є надання Бібліотекою Конгресу США освітніх ресурсів – безкоштовних онлайн-ресурсів для вчителів. Бібліотека Конгресу пропонує навчальні матеріали та професійний розвиток, щоб допомогти вчителям ефективно використовувати першоджерела із цифрових колекцій бібліотеки при навчанні. Однією з характерних ознак розвитку порталу Бібліотеки Конгресу США є його доступність. Бібліотека Конгресу прагне бути лідером і зразком для наслідування доступності.

Актуальним на сайті Бібліотеки Конгресу США є суспільно значуща інформація, яка сьогодні відображає проблему пандемії коронавірусу. На сьогодні у зв'язку з пандемією коронавірусу є

зосередженість роботи бібліотеки на дистанційному режимі. Користувачі можуть отримувати доступ до багатьох ресурсів бібліотеки через вебсайти loc.gov, [Ask the Librarian](http://askthelibrarian.org) і congress.gov в онлайн-режимі 24/7. Також, доступні послуги щодо управління авторськими правами в США (US Copyright Office), для цього потрібно відправити свої заявки та актуальні питання онлайн або електронні листи з питаннями за допомогою вебсайту copyright.gov [1].

Дуже важливим є те, що бібліотека пропонує доступ до сторінки Національної бібліотечної служби для сліпих та осіб з порушеннями зору NLS (<https://www.loc.gov/nls>), який допомагає виконати завдання з надання безкоштовних бібліотечних послуг за допомогою шрифту Брайля й книг, що «говорять» для людей з тимчасовою або постійною слабозорістю, сліпотою або інвалідністю.

Цікавою складовою комунікаційного забезпечення Бібліотеки Конгресу є мобільний додаток BARD Національної бібліотечної служби для інвалідів і сліпих у бібліотеці, яка надає доступ до книг шрифтом Брайля безпосередньо із служби для завантаження з шрифтом Брайля та читання аудіоматеріалів. Відрадно, що доступ до бібліотечної служби для сліпих та інвалідів BARD надається за допомогою різних мобільних додатків в iTunes, Google Play, Amazon [2]. Серед популярних бібліотечних ресурсів, які пропонує Бібліотека Конгресу є надання мультимедійних матеріалів – сенсорні тури для сліпих та інвалідів по зору.

Бібліотека Конгресу на порталі представляє широкий спектр різноманітних блогів, а саме: «Блог Бібліотеки Конгресу», «Авторське право: креативність на роботі», «Юридична бібліотека» та ін., у яких відбувається обговорення суспільно важливих питань. Сьогодні, віртуальним помічником для бібліотеки, який надає релевантний контент та актуальні пропозиції може виступати чат-бот. Цікавим є те, що чат-бот вбудований у фейсбук-сторінку Юридичної бібліотеки Конгресу (<http://www.facebook.com/lawlibraryofcongress>) і пропонує переглянути посібники з досліджень Юридичної бібліотеки та звіти із зарубіжного права. Серед ефективних каналів поширення інформації та комунікації з користувачами можна виділити підкасти. Бібліотека Конгресу пропонує підкасти, які можна послухати й подивитися закачавши в онлайн-режимі, зокрема «Народне життя

сьогодні», «Бібліотека», «2016 Національний книжковий фестиваль», «Цифрове збереження» та ін.

Таким чином, вебсайт бібліотеки можна охарактеризувати як інтегроване бібліотечно-інформаційне інтернет-представництво – інструмент обслуговування користувачів, платформа для подання та структурування бібліотекою ресурсів, можливість здобуття нових партнерів, нарешті, стратегічний напрям розвитку бібліотеки в інтерактивному медіасередовищі.

Список використаної літератури

1. For the Public. *Library of Congress*. URL: <https://www.loc.gov/about/pandemic-information/for-public>.
2. Library Resources. *Library of Congress*. URL: <https://www.loc.gov/accessibility/library-resources>.

References

1. For the Public. *Library of Congress*. Retrieved from <https://www.loc.gov/about/pandemic-information/for-public> [in English].
2. Resources. *Library of Congress*. Retrieved from <https://www.loc.gov/accessibility/library-resources> [in English].

UDC 027.54(73)

Galyna Bulakhova,

ORCID 0000-0002-4223-1646,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: galabulakhova@ukr.net

ONLINE REPRESENTATION OF THE LIBRARY OF CONGRESS AS THE COMMUNICATION TOOL

The paper summarizes the modern foreign experience of presenting Internet representation in the information and communication space on the example of the Library of Congress.

Keywords: Library of Congress, online representation, mobile applications, chatbots, podcasts, blogs.

УДК 01+82:327

Гришина Тетяна Анатоліївна,

ORCID 0000-0002-3464-3085,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: tagym@ukr.net

РОЛЬ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОКАЖЧИКІВ У МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Розглянуто бібліографічні покажчики, присвячені темі міжкультурних та міжлітературних зв'язків. Висвітлено їх роль у налагодженні та зміцненні міжкультурних взаємин.

Ключові слова: бібліографічний покажчик, літературознавство, міжкультурна комунікація.

Галузь бібліографічної діяльності, яка має на меті виявлення, відбір, опис, реєстрацію і наукову систематизацію інформації про твори художньої літератури, публікації з питань теорії, історії літератури та літературної критики називається літературною бібліографією. Основні функції літературної бібліографії – науково-допоміжна, яка полягає у забезпеченні розвитку літературної науки, та рекомендаційна, що популяризує художню літературу, сприяє освіті, естетичному й культурному розвитку особи. Важливою функцією, яку виконує літературна бібліографія на міждержавному рівні, є поглиблення та зміцнення літературних і культурних взаємин шляхом ознайомлення з літературними пам'ятками інших народів.

Вагомим здобутком у бібліографії, що розкриває зв'язки української літератури з літературами інших країн, є бібліографічні покажчики, підготовлені на початку 2000-х років у тісній співпраці науковців і бібліографів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Львівського національного університету імені Івана Франка.

2005 р. фахівцями НБУВ спільно з Деяном Айдачичем – сербським філологом, етнолінгвістом, літературознавцем, фольклористом підготовлено бібліографічний посібник «Сербські фольклор і література в українських перекладах та дослідженнях. 1837–2004»

(Київ, 2005). У покажчику подано відомості про праці вчених та фахівців, які відображають українсько-сербські зв'язки в галузі літератури та фольклору, переклади творів сербських письменників та творів сербської народної творчості українською мовою. Включено книги, матеріали наукових конференцій, автореферати дисертацій, статті з журналів, збірників, енциклопедій, довідників, газет українською, російською та сербською мовами, видані на теренах України, а також роботи українських учених, опубліковані поза межами України за період з 1837 до 2004 р. [2].

У 2007 р. побачив світ бібліографічний довідник «Китай. Корея. Японія» (Київ, 2007), підготовлений фахівцями НБУВ та Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У виданні зібрано інформацію про історико-культурні і літературні взаємини між Україною та країнами далекосхідного регіону. Посібник містить перелік наукових праць українських сходознавців, присвячених дослідженню мовно-літературних, культурних, історичних, економічних і політичних взаємозв'язків у гуманітарній сфері між Україною та країнами Далекého Сходу (Китаєм, Кореєю, Японією), що вийшли друком на теренах України і за кордоном з 1900 по 2007 р. До складу посібника увійшли перекладені українською мовою твори письменників зазначених країн [1].

Завдяки зусиллям провідних бібліографів Т. Добко, Н. Дацькової, М. Чиж (НБУВ) та Я. Кравця (Львівський національний університет імені Івана Франка), у 2010 р. видано бібліографічний покажчик «Українсько-бельгійські літературні зв'язки. 1870–2008» (Київ ; Львів, 2010). Покажчик відображає літературу про українсько-бельгійські літературні зв'язки, творчість окремих бельгійських письменників у дослідженнях українських літературознавців, публікації українських письменників у Бельгії і бельгійських в Україні. Зафіксовано відомості про книги, матеріали наукових конференцій, автореферати дисертацій, статті з журналів, збірників, енциклопедій, довідників, газет українською, російською, французькою, фламандською, нідерландською та англійською мовами, видані переважно в Україні та Бельгії за період від 1870 до 2008 р. [3]. Праця є першою спробою комплексно представити українсько-бельгійські літературні зв'язки, які є важливою складовою у міжкультурних взаєминах між Україною і Бельгією.

Міжкультурна комунікація Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського вирізняється широким комплексом інформаційних

продуктів і послуг, серед яких важливе місце займає підготовка бібліографічних показників, списків літератури, тематичних оглядів.

Зазначені бібліографічні джерела сприяють забезпеченню культурної взаємодії, культурного обміну, доступу до літературної спадщини інших народів; інтеграції вітчизняних інформаційних ресурсів у світовий інформаційний простір, що робить їх надбанням усього людства.

Список використаної літератури

1. Китай. Корея. Японія : бібліогр. показч. / упоряд.: І. П. Бондаренко, Д. В. Близнюк, А. В. Брожичек [та ін.] ; редкол.: Т. В. Добко, І. П. Бондаренко, О. І. Микитенко [та ін.] ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Київ. ун-т, 2007. 380 с.
2. Сербські фольклор і література в українських перекладах та дослідженнях. 1837–2004 : матеріали до бібліогр. / уклад.: Д. Айдачич, Н. Данькова, Т. Добко, Н. Моїсеєнко ; редкол.: О. Онищенко (голова) та ін.; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2005. 267 с.
3. Українсько-бельгійські літературні зв'язки. 1870–2008 : бібліогр. показч. / уклад.: Т. Добко, Я. Кравець, Н. Дацькова, М. Чиж ; редкол.: О. Онищенко (голова) та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ; Львів, 2010. 244 с.

References

1. Bondarenko, I. P., Blyzniuk, D. V., Brozhychek, A. V. (Comp.(s)). (2007). Kytai. Koreia. Yaponiia [China. Korea. Japan: bibliographic index]. Kyiv: Kyivskiy universytet [in Ukrainian].
2. Aidachych, D., Dankova, N., Dobko, T., Moiseienko, N. (Comp.(s)). (2005). Serbski folklor i literatura v ukrainskykh perekladakh ta doslidzhenniakh. 1837-2004: materialy do bibliografii [Serbian folklore and literature in Ukrainian translations and research. 1837-2004: materials for bibliography]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Dobko, T., Kravets, Ya., Datskova, N., Chyzh, M. (Comp.(s)). (2010) Ukrainsko-belhiiski literaturni zviazky. 1870–2008 [Ukrainian-Belgian literary things. 1870-2008]. Kyiv; Lviv [in Ukrainian].

UDC 01+82:327

Tetiana Hryshyna,

ORCID 0000-0002-3464-3085,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: tagym@ukr.net

THE ROLE OF LITERARY BIBLIOGRAPHY IN INTERCULTURAL COMMUNICATION

Bibliographic indexes are devoted to the topic of intercultural and interliterary relations, in particular., It is emphasized that they change intercultural relations.

Keywords: bibliographic index, literary criticism, intercultural communication.

УДК 027.021:[655.3.06:808.2-027.561](477)

Дубас Тетяна Петрівна,

ORCID 0000-0002-1690-8297,

завідувачка відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: tdubas@i.ua

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ РЕДАГУВАННЯ НАУКОВО- ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИДАНЬ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ

Тези присвячено актуальним питанням професійного вдосконалення науково-редакційних працівників сучасних комп'ютеризованих бібліотек. Розглянуто основні напрями вдосконалення професійних якостей цієї категорії працівників в умовах розвитку електронних інформаційних технологій.

Ключові слова: наукова бібліотека, інформаційно-аналітичні видання, редакційна політика, електронні видання, бібліотечна видавнича діяльність.

Сьогодні під впливом розвитку електронних інформаційних технологій відбуваються зміни не лише в науково-дослідній та науково-інформаційній роботі наукових бібліотек, а й формується також нова структура науково-інформаційних видань, розвивається аналітична складова у формуванні інформаційних видавничих продуктів, розширення їх асортименту. Цей процес обумовлює специфічний розвиток редакційної діяльності під час видання наукових та інформаційно-аналітичних продуктів, формує нові вимоги до професійної діяльності редакторського складу цих бібліотечних видань.

У цих умовах науковій бібліотеці, зокрема Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, як документально-інформаційні центри суспільства, розвивають свою діяльність для оперативного обслуговування різних категорій користувачів щодо різних аспектів політичного, економічного та інших процесів суспільного життя. Така інформаційна продукція має сприяти вдосконаленню

управлінської функції органів влади та вдосконаленню ефективності суб'єктів політичного й економічного процесу в країні.

Як наголошує Ю. В. Бондар, «видавнича комунікація – це встановлення комунікаційних зв'язків з допомогою друкованої (книжкові, аркушеві видання тощо) та іншої видавничої продукції <...> поширення й використання» [1]. Нові дослідження у сфері розвитку функцій сучасної наукової бібліотеки стають не лише важливим фактором розвитку соціокультурного простору Української держави, трансформують свою роль у системі соціальних комунікацій, але стають важливим орієнтиром для професійної орієнтації редакторського складу сучасних бібліотечних видань.

Система інформаційно-аналітичних видань, яка формується під впливом суспільних запитів і замовлень, включає такі види як: оперативні, проблемно-тематичні, інформаційно-аналітичні, інформаційно-реферативні та інформаційно-бібліографічні видання, бюлетені, дайджести, оглядово-реферативні матеріали. Частина видань є періодичною (виходять щотижня, двічі на тиждень, раз на два тижні, щомісячно, двічі на місяць). Передбачаються й такі, що готуються на замовлення або актуалізуються ситуативно, зокрема щодо розвитку політичної структури держави, питання реалізації політичної реформи, діяльність окремих політичних сил та їх відносини з владними структурами, громадськими організаціями, суспільно-політичними, національними, релігійними рухами, впровадження інноваційних технологій, активне введення в обіг наукової та іншої інформації, необхідної для підвищення ефективності діяльності органів державної влади.

Специфіка редагування цих видань полягає в оперативному опрацюванні матеріалу з використанням швидкого доступу до джерел перевірки інформації та підготовці в найкоротші терміни високоякісного продукту.

Редакційна політика й організація виробництва такого виду продукції здійснюється таким чином, щоб усі інформаційно-аналітичні видання були легкодоступні, зручні в користуванні: читабельна гарнітура шрифту, оптимальний обсяг інформації. Слід зауважити, що важливою складовою є наявність вихідних відомостей та дотримання чинних стандартів з видавничої справи під час підготовки таких видань. Значна їх частина виробляється на основі моніторингу електронних центральних і регіональних ЗМІ, а також інтернет-видань, при цьому дуже важливо перевірити достовірність

джерел інформації. Переважна кількість інформаційно-аналітичної продукції Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського виходить в електронному вигляді, однак це не означало повний перехід на електронні видання, інформація на паперових носіях залишається важливим джерелом у роботі бібліотеки, зазначає В. М. Горювий [2, с. 26].

Редакційна політика підготовки інформаційно-аналітичних видань спрямована на підготовку якісної продукції, що оперативно потрапляє до мережевих комунікацій і через них – до замовника. Сучасний стан розвитку видавничої мережевої комунікації вимагає від редактора постійного збагачення знань не лише в галузі традиційних норм і вимог редагування, а й отримання нових навиків, пов'язаних з розвитком електронних інформаційних технологій, оновлення під їх впливом відповідної системи нормативних актів, а також міжнародних вимог щодо включення наукових видань у міжнародні наукометричні бази. Це нові вимоги стосовно професійного вдосконалення науково-редакційних працівників наукової бібліотеки, спрямовані на необхідність активного забезпечення представлення періодичних видань бібліотек у глобальних мережах, у розвитку науково-інформаційних обмінів на глобальному рівні.

Отже, інформаційно-аналітичні видання, що здійснюють інформаційну підтримку політичного й економічного процесу суверенної України в нових реаліях, займають своє місце у видавничих електронних комунікаціях. Відбувається вдосконалення видавничої діяльності наукових бібліотек, активізація підготовки видань з допомогою електронних технологій та стандартів, освоєння нових вимог щодо наукової, науково-інформаційної та інформаційно-аналітичної продукції, що орієнтована на функціонування в мережевих комунікаціях і ресурсах. Тенденція та перспективи розвитку наукового мережевого ресурсу наукової продукції та електронних видань вимагає від сучасного редактора постійного вдосконалення знань щодо дотримання національних стандартів і міжнародних вимог до оформлення та змісту наукових видань, сучасних законів, видавничої комп'ютерної техніки та програм.

Список використаної літератури

1. Бондар Ю. Видавничі комунікації: до питання інституалізації. *Вісн. Книжк. палати*. 2014. № 10. С. 3–5.

2. Горовий В. Бібліотеки як сучасні центри української інформатизації. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2009. Вип. 25. С. 23–35.

References

1. Bondar, Yu. (2014). Vydavnycha komunikatsiia: do pytannia instytualizatsii [Publishing communication: to the question of institutionalization]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Announcer of the Book Chamber*, no. 10, pp. 3-5 [in Ukrainian].
2. Horovyi, V. (2009). Biblioteki yak suchasni tsentry ukrainskoi informatyzatsii. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine*, issue 25, pp. 23-35 [in Ukrainian].

UDC 027.021:[655.3.06:808.2-027.561](477)

Tetiana Dubas,

ORCID 0000-0002-1690-8297,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: tdubas@i.ua

MAIN DIRECTIONS IN DEVELOPING PROFESSIONAL QUALITIES OF SCIENTIFIC AND INFORMATIONAL PUBLICATIONS EDITING IN MODERN LIBRARY

The thesis is focused on the topical issues of professional development of scientific and editorial staff of modern computerized libraries. The main directions in improvement of professional qualities of this category of staff in the context of electronic information technologies development are considered.

Keywords: scientific library, information and analytical editions, editorial policy, electronic editions, library publishing activity.

УДК 32.019.5

Закіров Марат Борисович,

ORCID 0000-0003-4897-4325,

доктор політичних наук, доцент, завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: marat65@ukr.neti

ПОЛІТЕЙНМЕНТ У СТРУКТУРІ ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Розглянуто політейнмент у політичній комунікації як сукупність емоційного сприйняття створеного іміджмейкерами образу і якості підготовленого режисерами політичного шоу.

Ключові слова: інфотейнмент, політейнмент, маніпуляція, комунікація.

Розвиток цифрових технологій сприяв виникненню нових, синтетичних форм діяльності мас-медіа, зокрема інфотейнменту. Термін «інфотейнмент» створено поєднанням двох слів information (англ. – інформація) та entertainment (англ. – розвага). Тобто в такій формі комунікації інформація подається в розважальній формі, що значно підвищує ефективність її засвоєння, оскільки істотно зростає емоційний компонент сприйняття. Крім того, уже накопичений досвід засвідчує, що інфотейнмент має універсальний характер і з успіхом може використовуватися в культурі, освіті, політиці тощо.

Зокрема, використання зазначеної технології в поданні політичної інформації привів до виникнення феномену політейнменту, який у сучасному світі стрімко «переріс» в основний інструмент боротьби за прихильність виборців і засіб просування та відстоювання політичних інтересів.

Проте треба зауважити, що згадуваний вище емоційний компонент інтелектуальної діяльності у випадку політейнменту несе чималий шкідливий, навіть деструктивний потенціал. Так, засноване саме на емоційному сприйнятті явище персоналізації політики, що протягом десятиліть притаманне українській реальності, орієнтує на зовнішній чинник особистої привабливості лідера і відводить на другий план зміст політичних програм. Унаслідок цього головними діючими особами є не політичні партії із чітко визначеними економічними і світоглядними принципами, а їхні лідери, здебільшого орієнтовані на власні амбіції та кон'юнктурні інтереси.

Дослідження, проведене аналітиками «Інтерньюз-Україна», засвідчило, що відеосатира, блоги та селфі політиків, їхня «приземлена» поведінка не менш ефективні в залученні електорату, ніж традиційна політична реклама [1].

Унаслідок поширення технології політейнменту в боротьбі за владу вирішальним стає не об'єктивна оцінка особистості кандидатів, не їхній життєвий бекграунд, а емоційне сприйняття створеного талановитими іміджмейкерами образу і якості підготовленого професійними режисерами політичного шоу.

У вітчизняному медіапросторі політейнмент уже виходить за рамки ток-шоу, передвиборних відеороликів, дебатів кандидатів тощо. Останнім часом спостерігається тенденція перетворення програм новин, що йдуть у прайм-тайм на деяких основних каналах українського телебачення, на своєрідні політейнмент-платформи. Тенденційність у поданні окремих матеріалів, щоденні інформаційні блоки, присвячені або безапеляційній критиці, або безмежному вихвалянню, запрошення для інтерв'ю чи розгорнуті репортажі виключно з обраними, привабливими для певних груп впливу політичними фігурами останнім часом стають звичною практикою подання теленовин.

Розважальний формат транслявання політичної інформації, звернення до емоцій, розпорошення уваги електорату на витівки шоуменів від політики заважає критичному мисленню і відволікає від виявлення істинних намірів конкретних державних діячів, політиків та політичних партій.

Звернення до підсвідомого, тенденційне висвітлення неоднозначних питань, скандальні заяви й епатажні вчинки завжди надавав дивіденди популістам в усьому світі, а політейнмент дав їм змогу піднятися на новий рівень. У Європі зростає вплив правих партій. Велика Британія виходить з ЄС, незважаючи на загрозу шотландського сепаратизму. Постає питання про перспективи збереження Європейського Союзу. Керівництво США, під виборчим лозунгом президента Д. Трампа «Америка – насамперед», намагається скоротити участь у глобальних гуманітарних і військових проєктах, обмежити імміграцію тощо.

Разом з тим політейнмент може служити й цілком конструктивним цілям. Широке використання соціальних мереж, сучасних прийомів створення й транслявання контенту сприяє залученню до активної політики молоді, надає політичному процесу динамізму, відкриває нові можливості суспільної комунікації, що в сукупності з розвитком загальної медіаграмотності громадян здатне перетворитися на ефективний інструмент оновлення політичних еліт.

Список використаної літератури

1. Матвійшин І. Мемократія: як соцмережі впливають на політику в Україні. *Рубрика*. 2019. 11 груд. URL: <https://rubryka.com/article/yak-sotsmerezhi-vplyvayut-na-polityku-v-ukrayini> (дата звернення: 16.07.2020).

References

1. Matviishyn, I. (2019). Memokratiia: yak sotsmerezhi vplyvaiut na polityku v Ukraini [Memocracy: how social networks affect politics in Ukraine]. *Rubryka – Heading*. Retrieved from <https://rubryka.com/article/yak-sotsmerezhi-vplyvayut-na-polityku-v-ukrayini> [in Ukrainian].

UDC 32.019.5

Marat Zakirov,

ORCID 0000-0003-4897-4325,

Doctor of Political Science, Associate Professor, Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: marat65@ukr.net

POLITENIMENT IN THE STRUCTURE OF POLITICAL COMMUNICATIONS

Politainment in communication is considered as a set of emotional perception of the image created by image makers and the quality of the political show prepared by the directors.

Keywords: infotainment, politainment, manipulation, communication.

УДК 304:327.5:316.77

Закірова Світлана Геннадіївна,

ORCID 0000-0002-5396-7210,

кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: zakirovasvtl@gmail.com

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПОСТКОНФЛІКТНОМУ МИРОБУДІВНИЦТВІ: КОМУНІКАЦІЙНИЙ ВИМІР

Розглянуто роль інформаційно-комунікаційної діяльності ООН і міжнародних організацій у постконфліктному врегулюванні для подолання наслідків конфліктів і відновлення сталого миру в різних державах.

Ключові слова: комунікація, міжнародні організації, комунікаційні стратегії, постконфліктне миробудівництво.

За даними Центру демократичного контролю за збройними силами у Женеві, майже половина всіх держав, які пережили конфлікти різного роду, повертаються до конфліктного стану протягом п'яти років після підписання мирової угоди, що засвідчує недостатність інструментарію міжнародного співтовариства з питань миротворчості порівняно зі складними викликами встановлення тривалого сталого миру в постконфліктних суспільствах [2]. Відтак завданням державної влади у таких країнах є не просто формування моделей припинення військових дій, а й створення дієвої концепції відновлення мирного життя після завершення конфлікту.

Активну роль у формуванні концепції постконфліктного миробудівництва відіграють міжнародні організації, серед яких провідна роль належить Організації Об'єднаних Націй. У 2005 р. була створена Комісія ООН з миробудівництва, яка зосереджує свої зусилля на формуванні стратегій подолання конфліктних ситуацій і відновлення мирного життя після завершення конфлікту відповідно до умов конкретної держави. Відтоді ООН напрацювала достатній досвід участі у створенні специфічних моделей подолання наслідків конфліктних ситуацій у різних країнах світу. Хоча стратегії постконфліктного врегулювання мають відповідати особливим потребам кожної держави, утім практика діяльності ООН свідчить, що існують загальні принципи і завдання, виконання яких сприятиме зменшенню ризику відновлення конфлікту, посиленню інституційних механізмів для подолання його наслідків та встановленню основ для сталого миру.

На сьогодні як в окремих державах, що постраждали від воєнних, громадянських чи релігійних конфліктів, так і в цілих регіонах світу створюються спеціальні установи та організації. Для вивчення можливостей стратегічних завдань комунікації у постконфліктному миробудівництві, запобіганні терористичним актам у сучасному світі працюють спеціалізовані наукові центри. Так, з 2015 р. функціонує «Оперативна група зі стратегічних комунікацій на Сході (East StratCom Task Force)», покликана вирішувати завдання ефективної комунікації та просування політики ЄС щодо Східного партнерства. Левова частка зусиль цієї організації спрямовується на забезпечення ефективного інформаційного супроводу позицій ЄС з питань, пов'язаних з анексією Криму, протистоянням на Сході України, проблем навколо конфліктів у Придністров'ї, Абхазії, Південній Осетії [1].

У 2000 р. за ініціативи Комісії правди і примирення Південної Африки для того, аби усвідомити уроки, здобуті в результаті переходу від апартеїду до демократії, і впровадити можливості для національного зростання у Південній Африці, було засновано Інститут справедливості та примирення (IJR) у м. Кейптаун. Сьогодні географічні межі діяльності IJR охоплюють не лише ПАР, а й увесь регіон Центральної, Східної та Південної Африки. Головною метою організації є формування національних підходів до правосуддя перехідного періоду і примирення в Африці. Робота організації зосереджена в чотирьох основних програмах: Сприяння миробудівництву; Сталі діалоги; Комунікація, адвокація і стратегія; Дослідження громадської думки і політики. Три з чотирьох напрямів діяльності Інституту справедливості та примирення спрямовано на інформаційну роботу, що лише підкреслює важливість комунікації у концепції правосуддя перехідного періоду і постконфліктного миробудівництва. Інститут присуджує щорічну премію примирення окремим особам, громадам або організаціям Південної Африки. У 2019 р. премією «Мистецтво примирення» відзначено митців, які використовують творчість як інструмент примирення і соціального згуртування суспільства [3].

Важливу роль в організації суспільного примирення і відновлення справедливості у постконфліктних країнах відіграє Міжнародний центр правосуддя перехідного періоду (МЦППП), створений у 2001 р. за ініціативи Фонду Форда для допомоги країнам і суспільствам у подоланні наслідків різних за причинами походження важких конфліктів.

Аналіз теоретичних засад і практичних світових кейсів свідчить, що першочерговим завданням постконфліктного повернення до мирного життя є поєднання багатьох елементів, утім стратегічно важливою виявляється роль саме комунікаційної складової. Інформаційно-комунікаційна діяльність міжнародних організацій та установ дає змогу різним державам світу ефективно використовувати світовий досвід подолання наслідків кризових станів, нівелювати гострі кути і вирішувати болючі питання у постконфліктних суспільствах.

Список використаної літератури

1. Закіров М. Б. Стратегічні комунікації у сучасному світі. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 52. С. 30. <https://doi.org/10.15407/np.52.024>.

2. Bryden A., Donais T. and Hänggi H. Shaping a Security Governance Agendain Post-Conflict Peacebuilding. Geneva : Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2005. 36 p.

3. Programmes. *Institute for Justice and Reconciliation*.
URL: <http://www.ijr.org.za/programmes/>.

References

1. Zakirov, M. (2019). Stratehichni komunikatsii u suchasnomu sviti [Strategic communications in the modern world]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine*, issue. 51, pp. 24-34. <https://doi.org/10.15407/np.52.024> [in Ukrainian].

2. Bryden, A., Donais, T. and Hänggi, H. (2005). Shaping a Security Governance Agendain Post-Conflict Peacebuilding. Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces. 36 p. [in English].

3. Programmes. *Institute for Justice and Reconciliation*. Retrieved from <http://www.ijr.org.za/programmes/> [in English].

UDC 304:327.5:316.77

Svitlana Zakirova,

ORCID 0000-0002-5396-7210,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: zakirovasvtl@gmail.com

THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN POST-CONFLICT PEACEBUILDING: THE COMMUNICATION DIMENSION

The role of communication activities of the UN and international organizations in post-conflict settlement to overcome the consequences of conflicts and restore lasting peace in different countries are considered.

Keywords: communication, international organizations, communication strategies, post-conflict peacemaking.

УДК 021.2+025.5]:001.9:34

Кабаренкова Євгенія Григорівна,

ORCID 0000-0002-2773-8545,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: evgeniakab@gmail.com

КОМУНІКАЦІЯ БІБЛІОТЕКИ З ВЛАДОЮ ТА ГРОМАДОЮ ЗАДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСЦЕВОЇ СПІЛЬНОТИ: ЦІННІСТЬ І УСПІХИ

Висвітлено діяльність регіональних і місцевих бібліотечних установ. Підкреслено роль стратегічних комунікацій бібліотек у сталому розвитку громад.

Ключові слова: стратегічні комунікації, бібліотека, місцева влада, громада, партнерство.

В Україні діє найбільш розгалужена мережа публічних бібліотек у Європі. Для утримання наявної мережі цих установ Україна має найменше фінансових можливостей серед країн Європи, оскільки займає останнє місце щодо співвідношення обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП) до кількості бібліотек. Проте, незважаючи на економічну, соціальну, політичну та психологічну кризи, які переживає українське суспільство, регіональні й місцеві бібліотеки трансформуються, вибудовують стратегічні комунікації, спрямовуючи свою діяльність на консолідацію громади і влади; поліпшення якості життя місцевої спільноти; надання рівного доступу до інформації; підвищення юридичної грамотності населення; утвердження європейських цінностей тощо.

Вирішення означеної проблеми, на думку переважної більшості науковців і практиків, полягає в реформуванні суттєвих підходів до діяльності публічних бібліотек. Про позитивні результати таких змін, ефективну комунікацію бібліотек, влади і громади переконливо свідчить досвід Золотоніського району Черкаської області і Волноваської центральної районної бібліотечної системи Донецької області. У Золотоніському районі за підтримки місцевої влади для установ району придбано 21 одиницю комп'ютерної техніки, з яких 16 – для сільських бібліотек. Десять бібліотек мають доступ до мережі Інтернет. Сільські бібліотекарі обираються до депутатського корпусу місцевих органів влади. Новим партнером ЦРБ стала військова частина, яка передислокувалася з Донецька. Бібліотеки району як центри комунікації прагнуть залучати до загальної справи якнайбільше учасників, адже тільки так відбувається розвиток і досягаються бажані цілі.

Протягом 2019 р. установи Волноваської ЦРБС залучили до співпраці вісім провідних міжнародних, громадських організацій,

благодійних фондів. Користувачам надавалася психологічна допомога, консультації з правових питань, сприяння в організації змістовного дозвілля тощо. Завдяки участі в цих проєктах поліпшилася матеріальна база бібліотечних установ.

Відповідно до принципів розвитку стратегічних комунікацій бібліотеки активно вибудовують зворотний зв'язок з місцевою громадою, сміливо залучають до співпраці ЗМІ, волонтерські, ветеранські, молодіжні організації, представників влади, правоохоронних органів та органів юстиції, що дає змогу сфокусувати зусилля та скоординувати заходи, програми, проєкти для ефективного місцевого розвитку. Таким чином, бібліотеки в партнерстві з владою, громадськими організаціями, фондами, бізнесом створюють позитивне довкілля, позитивні моделі і живі приклади рішень стратегічних завдань розвитку своїх територій. Прагнучи змінити атмосферу свого міста чи села, чимало бібліотечних установ України самі стають тими змінами, до яких прагнуть усі.

Список використаної літератури

1. Миськевич Т. Сучасні трансформації в соціальних функціях публічних бібліотек. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 52. С. 89. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/naukprazi/52.pdf>.

References

1. Myskevych, T. (2019). Suchasni transformatsii v sotsialnykh funktsiiakh publichnykh bibliotek [Modern transformations in the social functions of public libraries]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine*, issue 52, p. 89. Retrived from <http://nbuviap.gov.ua/images/naukprazi/52.pdf> [in Ukrainian].

UDC 021.2+025.5]:001.9:34

Evgenia Kabarenkova,

ORCID 0000-0002-2773-8545,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: evgeniakab@gmail.com

**LIBRARY COMMUNICATION WITH GOVERNMENT AND THE
COMMUNITY FOR SUSTAINABLE LOCAL COMMUNITY
DEVELOPMENT: VALUE AND SUCCESS**

The activity of regional and local library institutions is covered. The role of strategic communications of libraries in sustainable community development is emphasized.

Keywords: strategic communications, library, local government, community, partnership.

УДК 027.021:025.5:355.451:33

Кулицький Сергій Петрович,

ORCID 0000-0001-5388-1807,

кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: kulitskysp@ukr.net

БІБЛІОТЕЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ АСПЕКТІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ МІЖНАРОДНИХ КРИЗ

Наведено соціально-психологічну специфіку економічних криз. Представлено можливості наукових бібліотек для аналізу соціально-комунікативних аспектів цих криз.

Ключові слова: економіка, економічна криза, наукова бібліотека, ринок, соціально-комунікативні аспекти.

Світовий досвід свідчить, що на перебіг економічних криз, включаючи міжнародні, доволі сильно впливають соціально-комунікативні чинники. Великі наукові бібліотеки мають значний потенціал для аналізу цих проблем. Такими кризами ознаменувався і 2020 р.: кризою світової економіки під впливом пандемії коронавірусу COVID-19 та глобальною нафтовою кризою. У механізмах суспільного сприйняття цих криз існують істотні відмінності. По-перше, вони пов'язані зі ступенем новизни ситуації, у якій опинилося суспільство в результаті розгортання зазначених криз. По-друге, є істотні відмінності в соціально-психологічних оцінках загроз, обумовлених цими кризами. З коронавірусними інфекціями світ уже стикався у 2002–2003 рр., у 2012 р. Але складність лікування та масштаби нинішньої коронавірусної інфекції

більші за попередні аналоги. Нафтові кризи, аналогічні нинішній, з початку 70-х років минулого століття повторювалися неодноразово. Тому у світі накопичено доволі значний досвід їх подолання.

Відмінності в ступені новизни цих подій вплинули на перебіг соціально-психологічних оцінок їхніх загроз з боку фахівців, політиків і пересічних громадян. Істотні відмінності в сприйнятті криз пов'язані із психологічними настановами загалу. Спочатку пандемія COVID-19 сприймалася як загроза здоров'ю та життю людей. Нафтова криза могла впливати лише на доходи й статки людей. Пандемія COVID-19 зачіпала значно важливіші настанови життєдіяльності суспільства, ніж події, обумовлені нафтовою кризою. Значний вплив на формування та зміни соціально-психологічних оцінок наслідків пандемії коронавірусу COVID-19 і нафтової кризи у світі мала діяльність ЗМІ. Конкуренція між ЗМІ за сенсації іноді стимулює їх до подання змістовно незбалансованої чи некоректної інформації щодо перебігу пандемії COVID-19. Можливості ЗМІ продукувати «сенсаційні» матеріали про кризу на нафтовому ринку були менші зважаючи на меншу соціальну чутливість цього явища.

Для пояснення механізму вплив соціально-комунікативного чинника на поведінку суб'єктів економіки доцільно використати теорію рефлексивності, сформульовану Д. Соросом. Основні її положення такі. Люди діють на підставі своїх уявлень про ситуацію. Ці уявлення можуть відрізнятись від реальності та спричиняти неоптимальну їхню реакцію. Помилковість сприйняття та дій може посилюватися, а їхній результат – накопичуватися. Уявлення суб'єктів про реальний стан речей, що не відповідають дійсності, можуть існувати доволі тривалий час. Настає момент, коли помилковість поглядів соціальних процесів стає очевидною. Відбувається зміна поглядів і поведінки суб'єктів та ряду параметрів суспільного процесу [1]. Ця теорія пояснює поведінку суб'єктів економіки за умов пандемії COVID-19. Причому виключний вплив на функціонування української економіки мають уявлення представників органів державного управління. Тому для поліпшення якості аналітичної продукції з міжнародно-економічної проблематики дуже важливий доступ відповідних підрозділів бібліотек через Інтернет до першоджерел міжнародної статистичної інформації.

Через свою новизну коронакриза мала характер рефлексивного процесу з радикальною зміною уявлень суб'єктів економіки про неї. Криза ж нафтового ринку має підпорядкований характер відносно коронакризи і є більш передбачуваною. Для подальшої адаптації української економіки до умов пандемії COVID-19 органи державної влади однаково значну увагу мають приділяти соціальним комунікаціям з бізнесом і населенням. Для адаптації економіки до умов нафтової кризи акцент треба робити на комунікації уряду з бізнесом. Відповідно, мають будуватися і стратегічні комунікації органів державної влади для подальшої адаптації української економіки до нових умов.

Список використаної літератури

1. Сорос Д. Алхимия финансов. Рынок: как читать его мысли. М., 1996. 416 с.

References

1. Soros, G. (1996). Alhimiia finansov. Rynok: kak chitat ego mysli [The Alchemy of Finance: Reading the Mind of the Market]. Moscow [in Russian].

UDC 027.021:025.5:355.451:33

Sergii Kulytskyi,

ORCID 0000-0001-5388-1807,

Candidate of Economics Sciences, Associate Professor,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kulitskysp@ukr.net

LIBRARY ANALYSIS OF SOCIAL-COMMUNICATIVE ASPECTS OF THE FUNCTIONING OF THE UKRAINIAN ECONOMY IN THE CONDITIONS OF INTERNATIONAL CRISES

The socio-psychological specifics of economic crises are considered. The possibilities of scientific libraries for the analysis of social-communicative aspects of these crises are demonstrated.

Keywords: economy, economic crisis, market, scientific library, social-communicative aspects.

УДК 027.021

Маленко Яна Вікторівна,

ORCID 0000-0003-0014-3418,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: malenko_yana_v@ukr.net

БІБЛІОТЕКА ЯК УЧАСНИК СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ ВЛАДИ І ГРОМАДИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Розглянуто специфіку роботи Центру досліджень соціальних комунікацій. Розглянуто досвід Юридичної бібліотеки Конгресу США в аналітичному забезпеченні владних структур.

Ключові слова: Юридична бібліотека Конгресу США, Центр досліджень соціальних комунікацій.

Бібліотеки сьогодні володіють потужним потенціалом і досвідом у розвитку інформаційно-комунікаційної діяльності, формуванні соціокомунікативного середовища в період кардинальних реформ для інформаційних обмінів, налагодження комунікацій між суб'єктами з питань реформи й громадськістю [1]. У Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», схваленої Кабінетом Міністрів України 23 березня 2016 р., бібліотеки розглядаються як потужний потенціал для консолідації суспільства, інтеграції України у європейське співтовариство, для підвищення якості життя, забезпечення рівного доступу до інформації, знань і культурного надбання.

Зокрема, вартим наслідування є досвід Юридичної бібліотеки Конгресу США, основоположним принципом роботи якої є надання точної, достовірної й авторитетної правової інформації. Також її діяльність базується на усвідомленні того, що загальний доступ і розуміння права відіграє важливу роль у сприянні миру і демократії. Завдяки науковим підходам, а відтак високій якості роботи і здатності адаптуватися до вимог сучасності, використовуючи нові технології, Юридична бібліотека Конгресу США відіграє ключову роль в аналітичному забезпеченні владних структур, юристів-практиків і

наукових досліджень та акумулює досвід правотворення для збереження і використання цінної спадщини заради майбутнього. Спираючись на міжнародний досвід, налагодив свою роботу Центр досліджень соціальних комунікацій (ЦДСК) НБУВ, до якого входять Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), Національна юридична бібліотека (НЮБ) та Фонд Президентів України (ФПУ). Його перевагою є оперативний доступ до великих масивів різноманітної за своїм характером інформації, яку містять: наукова монографічна література (що стає науковою базою інформаційно-аналітичних матеріалів, які готує ЦДСК), наукові статті, періодика, електронні інтернет-видання, сайти центральних і місцевих органів влади, партійних та громадських організацій, місцевих громадських організацій національно-етнічного спрямування, вебсторінки релігійних організацій тощо. Співробітники ЦДСК працюють в умовах, що сприяють підготовці якісного, оперативного, науково обґрунтованого інформаційно-аналітичного продукту, який відповідає вимогам замовників. Серед функцій інформаційно-аналітичної діяльності, зокрема у сфері етнонаціональних досліджень, можна виділити такі: інформаційно-пошукова; інформаційно-аналітична; прогнозна; превентивна; інформаційно-комунікативна [2].

Досвід ЦДСК свідчить про затребуваність такої форми інформаційно-аналітичної продукції. Аналітичні матеріали, які готує ЦДСК, розміщуються в інформаційно-аналітичному журналі «Україна: події, факти, коментарі», бюлетені «Громадська думка про правотворення», «Конституційний процес: політико-правові аспекти діяльності» та інших спеціальних виданнях, які представлено на сайті ЦДСК НБУВ (<http://nbuviar.gov.ua/>).

За участі наукової бібліотеки відбувається оперативне наповнення достовірною інформацією системи комунікаційних каналів, у результаті функціонування якої реалізується інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади і самоврядування. Владні інституції насамперед оприлюднюють на своїх сайтах випуски НЮБ і СІАЗ НБУВ для інформування місцевих громад. Такий досвід щодо широкого інформаційного охоплення становить значний потенціал для подальшої розбудови державної системи стратегічних комунікацій. Бібліотека має у своєму арсеналі напрацьовані механізми оперативного наповнення комунікаційних каналів суспільно важливою інформацією.

Отже, використання бібліотечними установами зарубіжного досвіду щодо інформаційного забезпечення громад має важливе значення для здійснення ефективної комунікації влади і громади задля прогресивного суспільного розвитку, оскільки передбачає: своєчасне широке донесення в регіони урядових рішень і дій з неупередженими роз'ясненнями і коментарями; вироблення у рамках бібліотечного моніторингу експертних висновків щодо політичної ситуації/суспільної реакції/певних проблем для прийняття ефективних управлінських рішень владними інституціями; використання електронних каналів комунікації; вивчення інформаційних запитів дистантних користувачів.

Список використаної літератури

1. Горовий В. Еволюція інформаційного виробництва в процесі глобальних суспільних трансформацій. *Україна в глобалізованому світі : зб. наук. пр.* Київ, 2007. Вип. 5. С. 160–172.
2. Майборода О. Суспільна функція етнополітології. *Форум націй*. Газета Конгресу національних громад України. 2006. № 9/49. URL: <http://www.forumn.kiev.ua/49-06-06/49-09-etnop.html>.

References

1. Horovyi, V. (2007). Evoliutsiia informatsiinoho vyrobnytstva v protsesi hlobalnykh suspilnykh transformatsii [Evolution of information production in the process of global social transformations]. *Ukrayina v hlobalizovanomu sviti – Ukraine in a Globalized World*, issue 5, pp. 160-172. Kyiv [in Ukrainian].
2. Maiboroda, O. (2006). Suspilna funktsiia etnopolitohii [The social function of ethno-political science]. *Forum of Nations*, no. 9/49. Retrieved from <http://www.forumn.kiev.ua/49-06-06/49-09-etnop.html> [in Ukrainian].

UDC 027.021

Yana Malenko,

ORCID 0000-0003-0014-3418,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: malenko_yana_v@ukr.net

LIBRARY AS A PARTICIPANT IN SOCIO-CULTURAL COMMUNICATIONS OF GOVERNMENT AND COMMUNITY: FOREIGN EXPERIENCE

The specifics of the Center for Social Communications Research. Experience of the US Library of Law in the analytical support of government agencies are considered.

Keywords: US Library of Law, Center for Social Communications Research.

УДК 004.77:316.77:027.021](477)

Натаров Олег Александрович,

ORCID 0000-0003-1183-2323,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: big-olegnat@bigmir.net

РОЛЬ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ В ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАУКИ

Розглянуто роль наукових бібліотек у сфері популяризації науки. Висвітлено діяльність НБУВ з інформування громадськості та владних структур про досягнення українських учених.

Ключові слова: популяризація науки, наукові бібліотеки, СІАЗ, НБУВ.

На сучасному етапі розвитку цивілізації наука, технології та інновації відіграють визначальну роль в ефективному розвитку економік передових країн світу, зміцненні обороноздатності держав, підвищенні добробуту громадян, їх духовного й інтелектуального зростання. При цьому, як свідчить зарубіжний досвід організації наукової діяльності, наукова спільнота разом з виконанням власне досліджень значну увагу приділяє популяризації своїх здобутків [1].

В Україні питання популяризації науки, донесення до суспільства та держави інформації про здобутки вітчизняних науковців сьогодні набуває особливої актуальності. По-перше, за умов складної фінансово-економічної ситуації в державі та відсутності можливості забезпечити в повному обсязі законодавчо визначені потреби в бюджетному фінансуванні наукової та науково-технічної діяльності українські вчені постійно повинні доводити платникам податків свою ефективність, а подеколи й обґрунтовувати право на існування академічної науки. По-друге, питання інформування широкої громадськості про результати своєї роботи, популяризація здобутків української науки актуалізується з огляду на стратегічний курс нашої держави на набуття повноправного членства України у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору [3].

Значним потенціалом у сфері популяризації наукових знань володіють наукові бібліотеки, головним завданням яких є оперативної й максимально повно забезпечувати вчених світовою науковою інформацією за тематикою їхніх досліджень на базі традиційних і сучасних мережевих технологій. Так, популяризація результатів науково-дослідної та науково-інформаційної діяльності є одним з напрямів роботи бібліотек науково-дослідних установ Національної академії наук (НАН) України, які з цієї метою готують бібліографічні й інформаційно-аналітичні матеріали та поширюють їх за допомогою вебсайтів установ й електронної пошти [2].

Приклад ефективної діяльності в напрямі інформування громадськості про досягнення, важливі результати наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вітчизняних учених демонструє досвід Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади НБУВ (СІАЗ НБУВ) (зокрема, це – видання інформаційно-аналітичного бюлетеня «Шляхи розвитку української науки»).

Слід наголосити, що видання бюлетеня від початку було орієнтовано на реалізацію визначених Президією НАН України заходів, спрямованих на поліпшення сприйняття науки суспільством, а сьогодні його основні завдання відповідають як статутним завданням вищої наукової самоврядної організації України (необхідності популяризації науки та наукових досягнень вітчизняних учених у країні та за її межами з метою підвищення престижу наукової діяльності в суспільстві, формування наукового світогляду, протидії поширенню псевдонауки, зміцнення інтелектуального потенціалу суспільства, розвитку просвітництва, піднесення міжнародного авторитету України), так і закріпленому в Концепції розвитку НАН України на 2014–2023 рр. положенню щодо розширення інформаційних каналів наукової комунікації через залучення засобів інтернет-мережі для апробації та популяризації наукових результатів.

Треба також зазначити, що відповідно до одного з пріоритетних напрямів розвитку відділу оперативної інформації СІАЗ НБУВ (який забезпечує випуск бюлетеня «Шляхи розвитку української науки») – удосконалення дистантного обслуговування користувачів на основі використання новітніх інформаційних технологій, зокрема передових методів моніторингу, оброблення й доставки інформації, посилення аналітичної та прогнозовної складової в інформаційно-аналітичних

матеріалах (матеріали інформаційно-аналітичного бюлетеня представлено на публічному порталі НАН України, порталі Центру досліджень соціальних комунікацій і на сторінці СІАЗ у соціальній мережі «Фейсбук». Для доставки інформаційно-аналітичного продукту замовникам використовується електронна пошта).

Таким чином, досвід СІАЗ НБУВ у сфері популяризації науки дає змогу зробити висновок, що на сьогодні саме наукові бібліотеки як провідні центри соціальних комунікацій, інтеграції й поширення наукової інформації виступають платформою для пропаганди наукових знань, донесення до суспільства неупередженої та об'єктивної інформації про результативність наукової й науково-технічної діяльності наукових установ / організацій країни.

Список використаної літератури

1. Абліцов В. Вчені України – лауреати міжнародних премій і нагород. *Наука України у світ. інформ. просторі*. Вип. 4. Київ : Академперіодика, 2011. С. 3–190.
2. Інформаційна складова соціокультурної трансформації українського суспільства / [О. С. Онищенко, В. М. Горovий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2012. 254 с.
3. Уряд затвердив плани заходів на 2019 рік щодо комунікації у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-zatverdiv-plani-zahodiv-na-2019-rik-shchodo-komunikatsiyi-u-sferi-yevropejskoyi-ta-yevroatlantichnoyi-integratsiyi-ukrayini> (дата звернення: 20.07.2020).

References

1. Ablitsov, V. (2011). Vcheni Ukrainy – laureaty mizhnarodnykh premii i nahorod [Scientists of Ukraine are winners of international prizes and awards]. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatiinomu prostori – Science of Ukraine in the World Information Space*, issue 4, pp. 3-190 [in Ukrainian].
2. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. et al. (2012). Informatsiina skladova sotsiokulturnoi transformatsii ukrainskoho suspilstva [The information component of the socio-cultural transformation of the Ukrainian society]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Uriad zatverdyv plany zakhodiv na 2019 rik shchodo komunikatsii u sferi yevropeiskoi ta yevroatlantichnoi intehratsii Ukrainy [The government has approved action plans for 2019 on communication in the field of European and Euro-Atlantic integration of Ukraine]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-zatverdiv-plani-zahodiv-na-2019-rik-shchodo-komunikatsiyi-u-sferi-yevropejskoyi-ta-yevroatlantichnoyi-integratsiyi-ukrayini> [in Ukrainian].

UDC 004.77:316.77:027.021](477)

Oleg Natarov,

ORCID 0000-0003-1183-2323,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: big-olegnat@bigmir.net

A ROLE OF SCIENTIFIC LIBRARIES IN THE POPULARIZATION OF SCIENCE

The paper addresses the role of scientific libraries in the field of science popularization. The paper considers the activity of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine on informing the general public about the situation in the scientific sphere.

Keywords: popularization of science, scientific libraries, SIAZ, NBUV.

УДК 329:316.77(477-32)-047.37:025.17

Потіха Андрій Леонідович,

ORCID 0000-0003-4750-1542,

кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: pal56@ ukr.net

ДОСЛІДЖЕННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

Досліджено підходи щодо вивчення та збереження інформації партійних ЗМК у НБУВ та обласних бібліотеках південних областей України.

Ключові слова: ЗМК політичних партій, інформаційно-аналітичні продукти, електронні ресурси.

Унаслідок удосконалення засобів масової комунікації особливе значення в політичних відносинах отримує інформаційна політика. Серед важливих завдань бібліотек є вивчення та збереження інформації засобів масової комунікації, зокрема партійних.

Враховуючи інформаційно-комунікативний потенціал регіональних партійних ЗМК, їхній вплив на суспільні процеси в регіонах України, з одного боку, і функціонування в руслі певних ідеологій – з іншого, вони розглядаються не лише як інструменти інформування громадськості щодо цілей та завдань партії, діяльності її окремих представників, а і як інструмент боротьби з опонентами.

Після проголошення незалежності України преса була важливим чинником формування громадської думки, а відтак важливим

чинником влади. Протягом 1991–2002 рр. видавалося понад 276 найменувань газет політичних партій (це лише ті, які надійшли на збереження до газетного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського).

Починаючи з 1991 р. до початку 2000-х років у південних областях України кількість регіональних видань політичних партій постійно змінювалася. У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. у Запорізькій області політичні партії видавали понад 10 газет. Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека частину з них зберігає у своїх фондах, але окремо їх не виділяє.

Подібна ситуація й у Миколаївській області, де на початку 2000-х років було зареєстровано 16 видань, заснованих політичними партіями та рухами. Усі ці видання можуть бути досліджені у фондах НБУВ.

Навіть після масового переходу політичних партій до використання електронних ресурсів (Інтернету) у регіоні продовжували реєструвати незначну кількість друкованих видань. За 2007–2018 рр. було зареєстровано ще вісім нових видань політичних партій, які надійшли на зберігання до бібліотек.

В Одеській області з 1991 р. було зареєстровано понад 10 партійних видань. Деякі з них зберігаються в загальному газетному фонді в Одеській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. М. С. Грушевського. Більшість найменувань газет зберігається в НБУВ. У Херсонській області простежувалася стійка тенденція до збільшення кількості місцевих засобів масової інформації, зокрема партійних видань, які надійшли до газетних фондів Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Гончара та НБУВ. Фахівцями підготовлено довідник, у якому є опис газет, які надходили до бібліотеки [1]. Подібна робота проводиться і в бібліотеках Одеської, Миколаївської та Запорізької областей.

Останнім часом представники різних політичних сил дедалі більше приділяють увагу електронним ресурсам (Інтернету). Політичні партії створюють в інтернет-середовищі офіційні вебсайти, які висвітлюють діяльність політиків в різних регіонах України. Щоправда, інформація на партійних сайтах і в соціальних мережах легко доступна лише протягом нетривалого часу. У таких умовах зростає роль інформаційно-аналітичних служб бібліотек, одним з напрямів діяльності яких є збереження інформації інтернет-ресурсів, зокрема партійних ЗМК, шляхом аналітико-синтетичного

перетворення первинної інформації та підготовки консолідованої інформації, представленої в інформаційно-аналітичних продуктах бібліотек. Використовуючи матеріали друкованих та електронних ЗМК, аналітичні служби, зокрема СІАЗ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, формують електронні колекції та налагоджують систему підготовки консолідованих інформаційно-аналітичних продуктів.

Отже, регіональні ЗМК політичних партій є важливим джерелом вивчення суспільно-політичної ситуації в регіонах, формування владних структур, діяльності регіональних осередків політичних партій. При цьому важливу роль у вивченні та збереженні інформації партійних ЗМК відіграють бібліотеки, які опрацьовують інформацію, готують консолідовані матеріали й допомагають дослідникам у підготовці наукових робіт, а також аналітичних статей.

Список використаної літератури

1. Місцеві газети у фондах Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олесь Гончара, 1865–2009 / уклад. Л. І. Зелена ; Херсон. обл. універс. наук. б-ка ім. О. Гончара. Херсон, 2012. 269 с.

References

1. Zelena, L. I. (2012). *Mistsevi hazety u fondakh Khersonskoi oblasnoi universalnoi naukovoї biblioteky imeni Olesia Honchara, 1865-2009* [Local newspapers in the holdings of the Oles Honchar Kherson Regional Universal Scientific Library, 1865-2009] [in Ukrainian].

UDC 329:316.77(477-32)-047.37:025.17

Andrii Potikha,

ORCID 0000-0003-4750-1542,

Candidate of Sciences in Social Communications, Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: pal56@ukr.net

RESEARCH AND STORAGE OF INFORMATION OF REGIONAL MEDIA OF POLITICAL PARTIES IN LIBRARIES OF UKRAINE

Approaches to studying and storing information of party mass media in the VNLU and regional libraries of the southern regions of Ukraine are investigated.

Keywords: mass media of political parties.

УДК 94(9)+027.54

Романенко Олена Валеріївна,

ORCID 0000-0002-7434-0708,

кандидат політичних наук, молодший науковий співробітник,
Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України»,
Київ, Україна

e-mail: gelena.romanenko@gmail.com

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА АВСТРАЛІЇ: ЗБЕРІГАННЯ, ОБ'ЄДНАННЯ ТА СПІВПРАЦЯ

Національна бібліотека Австралії як провідна установа країни у своїй галузі відреагувала на вимоги часу розробкою провідних цифрових платформ, створенням величезної онлайн-колекції та цифровою дослідницькою інфраструктурою.

Ключові слова: Національна бібліотека Австралії, онлайн-колекції, цифрові технології.

Історія Національної бібліотеки. Витоки Національної бібліотеки Австралії (*The National Library of Australia, NLA*) сягають періоду після створення Австралійського Союзу в 1901 р., коли Парламентська бібліотека Співдружності (*Commonwealth Parliamentary Library*) обслуговувала, насамперед, Парламент, а вже в другу чергу – громадян. У 1927 р., з переїздом Парламенту, бібліотеку було перенесено з Мельбурна до Канберри. Відповідно до Закону про національну бібліотеку (*the National Library Act, 1960*) [5], що визначає її роль, структуру управління та фінансування, офіційно відокремлено Національну бібліотеку від Парламентської бібліотеки. У серпні 1968 р. на березі озера Берлі Гріффін (м. Канберра) було відкрито нове приміщення для все зростаючих фондів NLA [4].

Як статутний орган у галузі комунікацій та мистецтв Національна бібліотека підпадає під дію Закону про державне управління, результативність та звітність (*the Public Governance, Performance and Accountability Act, 2013*) [6], що регулює форму звітності установи. Річний звіт має містити повний огляд діяльності бібліотеки за попередній рік, у тому числі детальну інформацію про поточне корпоративне управління та розподіл коштів. Місія бібліотеки полягає у збиранні та зберіганні видань (collect), об'єднанні людей (connect) та у співпраці між ними (collaborate), а також з іншими бібліотеками, організаціями та окремими особистостями.

Структура бібліотеки. Управління бібліотекою здійснює Рада бібліотеки (*Library Council*), яка складається з 12 членів, включаючи Генерального директора, одного сенатора та одного члена Палати представників [2]. Станом на липень 2020 р. генеральним директором бібліотеки є доктор Марі-Луїза Айрес (Marie-Louise Ayres), яка була призначена на цю посаду 2 березня 2017 р. Цифрові ресурси NLA. На сайті бібліотеки зазначено, що з приходом цифрової ери шляхи виконання місії установи кардинально змінилися: «цифрова епоха сприймається як використання творчих та дослідницьких практик, виробництво бібліотекою знань та виправдання очікувань громадян, що принципово змінилися завдяки можливостям нових технологій» [3, р.1]. Бібліотека як провідна установа країни у своїй галузі відреагувала на ці зміни розробкою провідних цифрових платформ, створенням величезної онлайн-колекції та цифрової дослідницької інфраструктури, що поєднує «більше австралійців, ніж коли-небудь раніше до цього часу» [3, р.1].

Бібліотека прагне задовольнити інформаційні потреби сучасних вибагливих користувачів та полегшити доступ до колекцій і зібрань максимально оперативно та ефективно. Онлайн-послуги бібліотеки включають: Е-ресурси, Е-книги, архівні вебсайти, портал Trove та інші послуги, про які розповідається нижче. Спеціальна пошукова система Е-ресурси (можливий пошук за алфавітом та за ключовими словами) призначена для використання особами з метою приватних досліджень. Якщо користувач має карту в Національній бібліотеці Австралії, він може отримати доступ до загальнодоступних публічних, державних та корпоративних бібліотек, увійшовши у систему за допомогою ідентифікатора користувача та власного прізвища.

Бібліотека забезпечує доступ до тисяч електронних книг (Е-книги) через вебсайт, каталог та службу електронних ресурсів [1]. Це, серед іншого, публікації Національної бібліотеки, оцифровані історичні книги з колекцій та зібрань бібліотеки; рукописи, опубліковані в електронному вигляді та депоновані видавцями в легальному доступі; підписки на колекції, такі як Chinese eResources, Early English Books Online, EBSCO eBooks та ін. Важливою онлайн-послугою є каталог архівних вебсайтів (<https://webarchive.nla.gov.au>) різноманітного спрямування: мистецтво, бізнес, освіта, довкілля, історія, наука тощо. Наприклад, міністерство імміграції, засноване 1945 р., близько 10 разів змінювало структуру та назву, тому в мережі доступний лише

сайт актуальної інституції, а попередні, з усіма відомостями та документами, перенесено до архіву-каталогу.

Потужний вебпортал Trove (<https://trove.nla.gov.au>) містить цифрові копії періодичних видань, урядових газет, карт, журналів та інформаційних бюлетенів. На ньому наявні книги, малюнки, фотографії, музика та інтерв'ю. (Представлені у матеріалах погляди не обов'язково є думками Національної бібліотеки Австралії або засновників Trove. Хоча інформація може не відображати сучасне розуміння з певних питань, вона надається в історичному контексті). Портал містить відомості про відомих австралійців, включаючи копії листів, щоденників та особистих архівів. Інші інструменти для онлайн-дослідження включають: бібліотечний каталог, посібники з пошуку, виставки, інформація про події, освітні пропозиції та просвітницькі заходи, що представляють та інтерпретують колекції та зібрання, а також онлайн-консультації, які надає бібліотечний персонал.

Таким чином, Національна бібліотека Австралії є прикладом закладу, що не лише зберігає десятки тисяч друкованих примірників, а і є місцем об'єднання та співпраці людей. Враховуючи вимоги часу, бібліотека застосувала нові практики з виробництва знань та відповіла на очікування громадян, які принципово змінилися завдяки можливостям нових технологій.

Список використаної літератури

1. E-books. URL: <https://www.nla.gov.au/research-guides/ebooks> (last accessed: 26.07.2020).
2. Library Council. URL: <https://www.nla.gov.au/library-council> (last accessed: 26.07.2020).
3. National Library of Australia Corporate Plan 2019–20: Covering reporting periods 2019–20 to 2022–23. URL: https://www.nla.gov.au/sites/default/files/national_library_of_australia_-_corporate_plan_2019-23.pdf (last accessed: 26.07.2020).
4. The history of the library. URL: <https://www.nla.gov.au/history-of-the-library> (last accessed: 26.07.2020).
5. The National Library Act, 1960. URL: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2014C00522> (дата звернення 26.07.2020).
6. The Public Governance, Performance and Accountability Act, 2013. URL: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2017C00269> (last accessed: 26.07.2020).

References

1. E-books. Retrieved from <https://www.nla.gov.au/research-guides/ebooks> (last accessed: 26.07.2020) [in English].

2. Library Council. Retrieved from <https://www.nla.gov.au/library-council> (last accessed: 26.07.2020) [in English].
3. National Library of Australia Corporate Plan 2019-20: Covering reporting periods 2019-20 to 2022-23. Retrieved from https://www.nla.gov.au/sites/default/files/national_library_of_australia_-_corporate_plan_2019-23.pdf (last accessed: 26.07.2020) [in English].
4. The history of the library. Retrieved from <https://www.nla.gov.au/history-of-the-library> (last accessed: 26.07.2020) [in English].
5. The National Library Act, 1960. Retrieved from <https://www.legislation.gov.au/Details/C2014C00522> (last accessed: 26.07.2020) [in English].
6. The Public Governance, Performance and Accountability Act, 2013. Retrieved from <https://www.legislation.gov.au/Details/C2017C00269> (last accessed: 26.07.2020) [in English].

UDC 94(9)+027.54

Olena Romanenko,

ORCID 0000-0002-7434-0708,

Candidate of Political Science, Junior Research Associate,

The State Institution «Institute of World History

of the National Academy of Sciences of Ukraine»,

Kyiv, Ukraine

e-mail: gelena.romanenko@gmail.com

NATIONAL LIBRARY OF AUSTRALIA: COLLECT, CONNECT, COLLABORATE

The library, as the country's leading institution in its field, has responded to the demands of the time by developing leading digital platforms, creating a huge online collection and developing a digital research infrastructure.

Keywords: National Library of Australia, online collections, digital technologies.

УДК 004.042:070+32.019.5+311.2:930.25

Санакуюв Микола Георгійович,

ORCID 0000-0001-7725-6117,

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: sanakuiev_nikola@ukr.net

ПРЕЗИДЕНТСЬКІ БІБЛІОТЕКИ США В КОНТЕКСТІ УКРАЇНОМОВНОГО ЕНЦИКЛОПЕДОЗНАВСТВА

Розглянуто питання управління сучасними комунікаціями та організації виробництва інформації в мережі Інтернет щодо функціонування президентських бібліотек США.

Ключові слова: «Вікіпедія», діяльність президентських бібліотек США, комунікація, комунікаційні процеси, виробництво інформації.

«Вікіпедія» може запропонувати користувачам Інтернет мільйони статей за широким спектром тем. І саме вона займає перший рядок у пошукових системах за багатьма запитами. Згідно з результатами авторитетного дослідження Gemius Audience, вікі-енциклопедія (wikipedia.org) у січні 2013 р. посіла 6-е місце за охопленням аудиторії в Уанеті (україномовному сегменті мережі Інтернет) на рівні 37,1 %. Для порівняння: лідером рейтингу стала пошукова система «Гугл» (google.com) зі значенням цього показника на рівні 69 %.

Україномовний розділ глобальної системи «Вікіпедія» (uk.wikipedia.org), що відкрився на початку 2004 р., станом на 2011 р. містив 300 тис. статей, а вже 2019 р. – близько 585 тис., посідаючи 16-те місце за кількістю матеріалів серед усіх мовних розділів світу. Для порівняння: польська «Вікіпедія», тобто розділ, у якому представлена мовна спільнота приблизно такого самого обсягу, що й кількість носіїв української мови, посідала станом на 2019 р. 12-те місце за кількістю статей серед усіх мовних розділів світу (близько 1126 тис. статей) [1]. Враховуючи такий стан запитів серед інтернет-користувачів, «Вікіпедія» в Україні є надзвичайно привабливим інструментом для популяризації та просування інформації, зокрема стосовно устрою та функціонування президентських бібліотек США [1].

Ця проблематика є досить актуальною для дослідження сучасного стану бібліотечної справи загалом та спеціалізованих документальних фондів, які впливають на суспільну думку. Крім того, це дослідження може виступати як спроба визначити певну стратегію щодо вдосконалення інформаційних ресурсів, які мають енциклопедичне підґрунтя і становлять практичне поле для доповнення її власними публікаціями та правками, розширюючи інформаційний простір щодо бібліотечної сфери в цілому.

Мета дослідження – вивчення сучасного стану комунікаційної діяльності президентських бібліотек США, представленого в українській «Вікіпедії». Проведення цього дослідження зумовило вивчення ряду вітчизняних та зарубіжних наукових джерел,

відповідних матеріалів в інтернет-мережі, а також збір первинних даних щодо аналізу можливостей розвитку україномовного енциклопедознавства з означеної проблематики.

У сучасних вітчизняних дослідженнях зазначається, що «Вікіпедія» займає перші місця серед соціальних медіа щодо представлення інформаційних ресурсів стосовно президентських бібліотек США [0]. Президентські бібліотеки США – унікальні інформаційні інститути, створені для збереження та впровадження у науковий обіг документальної спадщини американських президентів. Поширюючи свої освітні та культурні програми, вони мають досягнути широкого розповсюдження інформаційної продукції, саме для цього активно використовується інтернет-простір. Завдяки широкому залученню до своєї роботи новітніх інформаційних технологій, президентські бібліотеки мають можливість виконувати особливу місію – забезпечувати користувача оперативним доступом до інформаційних ресурсів і одночасно бути центром виховання інформаційної культури [2]. Таким чином, президентські бібліотеки є одним з найвпливовіших інструментів політики США, що зумовлює їх широке представлення у глобальній мережі, зокрема на сторінці вільної загальнодоступної енциклопедії.

Як показало дослідження, сучасний стан представлення інформації щодо президентських бібліотек США в україномовному розділі «Вікіпедії» досить невтішний і потребує наповнення. Наприклад, з урахуванням популярності російськомовного розділу «Википедии» серед української інтернет-аудиторії та представленості означеної тематики у російській версії означеного сегмента маємо приблизно однаковий рівень присутності інформації. Наше дослідження дало підстави припустити, що популяризація та розвиток інформаційних ресурсів щодо діяльності як вітчизняних, так і зарубіжних бібліотек залежить від повноти та ґрунтовності представлення їх широкому загалу, чому наразі сприяє вільна енциклопедія.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що «Вікіпедія» стабільно входить до першої десятки найпопулярніших інформаційно-комунікаційних ресурсів в усьому світі, а також має позитивну репутацію як високонадійне джерело інформації. Визначено проблеми щодо наукового вивчення та практичного використання української вільної енциклопедії для популяризації комунікаційної діяльності президентських бібліотек США, що є інформаційним

джерелом для вивчення досвіду функціонування означених інституцій аналогічними вітчизняними інституціями.

Список використаної літератури

1. Афанасьев И. Использование украинской «Википедии» у зв'язках з громадськістю. *Інтегровані комунікації*. 2016. № 1. С. 11–17.
2. Кушнерський А. Соціальні медіа як засіб поширення інформаційної продукції президентських бібліотек США. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2015. № 3. С. 88–96.

References

1. Afanasiev, I. (2016). Vykorystannia ukrainskoi «Vikipedii» u zviyazkakh z hromadskistiu [Using the Ukrainian Wikipedia in public relations]. *Intehrovani komunikatsii – Integrated Communications*, no 1, pp. 11-17 [in Ukrainian].
2. Kusherskyi, A. (2015). Sotsialni media yak zasib poshyrennia informatsiinoi produktsii prezydentskykh bibliotek SShA [Social media as a means of disseminating information products of US presidential libraries.]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Documentary Science. Informology*, no 3, pp. 88-96 [in Ukrainian].

UDC 004.042:070+32.019.5+311.2:930.25

Mykola Sanakuiev,

ORCID 0000-0001-7725-6117,

Candidate of Philosophy Sciences,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

e-mail: sanakuiev_nikola@ukr.net

US PRESIDENTIAL LIBRARIES IN THE CONTEXT OF THE UKRAINIAN-LANGUAGE ENCYCLOPEDIA

The issues of managing modern communications and organizing the production of information on the Internet on the functioning of the US presidential libraries are considered.

Keywords: «Wikipedia», the activities of US presidential libraries, communication, communication processes, information production.

УДК 027.021:004.775:021.8:35.073.1-021.64

Симоненко Олена Василівна,

ORCID 0000-0002-8698-9280,

кандидат політичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: ellena.wwws@gmail.com

КОМУНІКАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ БІБЛІОТЕК В РЕАЛІЗАЦІЇ ДІАЛОГУ ВЛАДИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто сучасні практики комунікаційних процесів у бібліотеках. Висвітлено, як бібліотеки можуть сприяти більш ефективній політиці органів державної влади.

Ключові слова: бібліотека, комунікація, політико-комунікативна взаємодія влада – бібліотека – громада.

У сучасному світі кожна бібліотека так чи інакше усвідомлює себе суб'єктом комунікації. Стимулом для цього слугує перебування бібліотеки в конкурентному середовищі та дедалі все більша потреба самозбереження. Бути привабливою в очах влади і громадськості, подобатися своїм користувачам, отримувати позитивні відгуки про себе навіть від тих, хто до бібліотеки не ходив і не ходить – ось надзавдання кожної сучасної бібліотеки. Водночас оновлення фондів і матеріально-просторового середовища, опановування і використання сучасних засобів і технологій у бібліотечному виробництві та обслуговуванні, активна участь у діалозі між владою та суспільством – саме це робить бібліотеку сучасною.

Таким чином, нові реалії ставлять бібліотеку перед необхідністю постійно і гнучко змінюватися. З огляду на це передові бібліотеки активно використовують інноваційні форми роботи, намагаються стати найпопулярнішим місцем для комунікації влади і суспільства, для навчання і відпочинку.

У контексті соціально-комунікаційної теорії бібліотечну діяльність розглядали В. Горовий, Т. Гранчак, О. Онищенко, В. Ільганаєва, Ю. Соляров, А. Соколов, А. Чачко та ін. Проте питання комунікації бібліотек у політичній сфері через посередництво у діалозі громадян із владою потребує додаткових спеціальних досліджень і наукового осмислення.

Характерною рисою комунікаційної політики бібліотек є використання комунікативних потоків для конструювання соціальної реальності, маневрування ресурсами з метою формування ефективних стосунків між владою та суспільством. Крім того, комунікаційну політику бібліотеки можна тлумачити як інструмент комунікативного способу для взаємодії влада – громада, їх діалогічності, комунікативної інтеракції, а також налагодження зворотного зв'язку. Без адекватної інформаційної та комунікаційної підтримки не може здійснюватися процес ефективного діалогу між владою та суспільством, і саме в бібліотеках створено інформаційно-аналітичні підрозділи, інформаційні управління, відділи комунікацій, пресслужби, пресцентри, управління і центри громадських зв'язків тощо. Таким чином, комунікація бібліотек у політичній сфері – це перспективний напрям дій бібліотечних структур, що спирається на обґрунтовану стратегію використання системи комунікаційних засобів.

У свою чергу, комунікаційна політика держав за участі бібліотек може охоплювати: 1) розробку та вдосконалення законодавства, яке забезпечує не лише свободу інформації, а й захист державної інформації від зловживання ЗМК як міжнародних, так і національних – незалежної преси, радіо, ТБ, які належать приватним організаціям та власникам; 2) широкий розвиток інформаційної державної інфраструктури; 3) різноманітні форми, методи та способи впливу державних органів на масову комунікацію; 4) взаємну інтеграцію тих, хто продукує інформацію, та тих, хто її споживає (влада, бібліотека, громада).

Аналіз нових форм роботи бібліотек дає змогу зробити висновок про те, що для органів державної влади бібліотеки можуть слугувати ефективним каналом інформаційного обміну, що сприяє налагодженню довірливого діалогу з громадянами і отриманню зворотного зв'язку, підвищенню рівня довіри громадян до органів влади. Отже, бібліотеки можуть виступати партнерами органів влади, забезпечуючи їхні інформаційні потреби, і надавати доступ населенню до офіційної та соціально значущої інформації.

UDC 027.021:004.775:021.8:35.073.1-021.64

Olena Symonenko,

ORCID 0000-0002-8698-9280,

Candidate of Political Science, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine
e-mail: ellena.wwws@gmail.com

COMMUNICATION STRATEGY OF LIBRARIES IN THE IMPLEMENTATION OF DIALOGUE OF GOVERNMENT AND SOCIETY

The study examines modern practices of communication processes in libraries. Highlights how libraries can contribute to more effective public policy.

Keywords: library, communication, political-communicative interaction, power library community.

УДК 021.8(477-87):342.5

Спіріна Світлана Валентинівна,

ORCID 0000-0002-8962-0550,

головний бібліограф,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: pilgrim1715@ukr.net

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ БІБЛІОТЕК З ОРГАНАМИ ВЛАДИ

Розглянуто комунікативну діяльність зарубіжних бібліотек з органами влади. Визначено актуальність такої взаємодії як для державних установ, так і для бібліотек.

Ключові слова: бібліотеки, електронна урядова бібліотека, інформаційні продукти, державні установи.

На сучасному етапі органи державної влади потребують якісного і швидкого доступу до актуальних інформаційних продуктів, досвідченого аналізу й кваліфікованих висновків та прогнозів важливих подій для проведення ефективної політики. Таким критеріям найбільш об'єктивно можуть відповідати бібліотеки, які з роками акумулювали подібні практики. До того ж сучасні електронні інформаційні технології сприяють розширенню спектра послуг бібліотек у взаємодії з органами влади.

Наприклад, Національна бібліотека Люксембургу є частиною Адміністрації парламенту і входить до складу Служби управління

знаннями. З метою забезпечення міністерських департаментів та державних адміністрацій спеціалізованими цифровими ресурсами, необхідними для їх документації та продовження навчання, Національна бібліотека Люксембургу співпрацює з Міністерством цивільної служби і адміністративної реформи, Державним центром інформаційних технологій завдяки впровадженню електронної урядової бібліотеки *bibgouv.lu*. Так, близько тисячі державних службовців мають доступ до десяти юридичних ресурсів та окремих періодичних видань, таких як «Державна політика та управління» [3].

Інформаційно-аналітичним забезпеченням членів Конгресу США і його комітетів займається служба Бібліотеки Конгресу США. Для цього Служба щорічно готує відповіді на різноманітні запити щодо законодавства та фінансування державних програм. За результатами досліджень Служби, яких понад тисяча, готуються аналітичні матеріали.

Національна бібліотека Австрії як член правової й дослідницької служби законодавчої гілки парламентської адміністрації пропонує інформаційний сервіс та створює відповідні інформаційні продукти – друковані та електронні.

Бібліотека Сейму Польщі є однією з 22 організаційних підрозділів Канцелярії Сейму, підконтрольним керівнику Канцелярії та його заступникам, і надає свої ресурси для налагодження ефективної діяльності Бюро досліджень [2]. У свою чергу, за програмою Міністерства культури і національної спадщини Національна Польська бібліотека (BN) отримує фінансування для низки програм захисту культурної спадщини за кордоном – каталогізації та іншої бібліотечної підтримки установ польської діаспори, підвищення потенціалу «Нової бібліотеки Республіки Польща» тощо. Завдяки фінансуванню Міністерства культури і національної спадщини було забезпечено польське представництво на форумах та книжкових ярмарках, проведення «Року Густі Херлінг-Грудзінські», оцифрування архівів літературного інституту культури тощо [4].

Президентська бібліотека Республіки Білорусь займається інформаційно-бібліографічним та бібліотечним обслуговуванням президента Республіки, органів державної влади та управління, а також інших категорій користувачів. Інформаційно-аналітичний відділ бібліотеки здійснює інформаційне обслуговування Адміністрації президента, Національних зборів, Ради міністрів та органів місцевого управління й самоврядування, веде архів виступів і

публікацій президента Республіки Білорусь, матеріалів про його діяльність, а також створює бібліографічні покажчики «Дзяржава і права», «Літаратура па пытаннях мясцовага кіравання і самакіравання», «Парламенцкая дзейнасць: тэорыя і практыка» [1].

Отже, бібліотека є важливою частиною сфери обслуговування органів влади як установа, що має досвід в оперативному відборі достовірної інформації, її систематизації та створенні якісного інформаційно-аналітичного продукту. Тож можна вважати, що така співпраця має перспективи розвитку і задовольнятиме як бібліотечні, так і державні установи.

Список використаної літератури

1. Президентская библиотека Республики Беларусь. 2020. URL: <https://www.preslib.org.by/> (дата доступа: 27.07.2020).
2. Симоненко О. Роль бібліотек та інформаційно-аналітичних служб у супроводі роботи сучасного парламенту: зарубіжний досвід. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 52. С. 297–310. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003496>. <https://doi.org/10.15407/np.52.297>.
3. BnL. URL: <http://www.bn.lpublic.lu/fr/index.html> (last accessed: 20.07.2020).
4. BN. URL: <https://www.bn.org.pl/> (last accessed: 24.07.2020).

References

1. Prezidentskaia biblioteka Respubliki Belarus [Presidential Library of the Republic of Belarus]. Retrieved from <https://www.preslib.org.by/> (last accessed: 27.07.2020) [in Russian].
2. Symonenko, O. (2019). Rol bibliotek ta informatsiino-analitychnykh sluzhb u suprovodi roboty suchasnoho parlamentu: zarubizhni dosvid [The role of libraries and information-analytical services in the support of the modern parliament: foreign experience]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine*, issue 52, pp. 297-310. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003496> [in Ukrainian].
3. BnL. Retrieved from <http://www.bn.lpublic.lu/fr/index.html> (last accessed: 20.07.2020) [in French].
4. BN. Retrieved from <https://www.bn.org.pl/> (last accessed: 24.07.2020) [in Polish].

UDC 021.8(477-87):342.5

Svitlana Spirina,

ORCID 0000-0002-8962-0550,

Chief Library,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: piligrim1715@ukr.net

FOREIGN EXPERIENCE OF LIBRARIES INTERACTION WITH AUTHORITIES

The paper considers the communicative activity of foreign libraries with the authorities. The relevance of such interaction for both government agencies and libraries has been determined.

Keywords: libraries, electronic government library, information products, state institutions.

УДК 021.1:316.77:07:004.77(043.5)

Струнгар Валерія Валеріївна,

ORCID 0000-0002-6706-8427,

кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувачка відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: strungarv@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ БІБЛІОТЕКАМИ РЕКОМЕНДАЦІЙНИХ СЕРВІСІВ ЯК ІНСТРУМЕНТУ КОРИСТУВАЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ

У роботі виявлено напрями бібліотечного використання рекомендаційних сервісів. Визначено ефективні форми роботи бібліотек з використанням потенціалу рекомендаційних сервісів.

Ключові слова: бібліотеки, рекомендаційні сервіси, традиційні бібліотечні сервіси, загальнокористувацькі рекомендаційні спільноти, комунікація.

Трансформаційні процеси сучасного медіасередовища та інформаційно-комунікаційних технологій, стрімке збільшення масивів інформації, які циркулюють в інформаційному просторі, сприяють розширенню використання рекомендаційних сервісів у сфері соціальних комунікацій. Рекомендаційні сервіси надали нові можливості щодо представлення та просування продуктів та послуг бібліотек, колаборативної співпраці з користувачами, створення простору для спілкування користувачів зі схожими вподобаннями, забезпечення ефективного зворотного зв'язку з користувачами.

Рекомендаційні сервіси – це сервіси, створені на основі системи фільтрації інформації, яка представляє рейтингові списки, що можуть зацікавити користувачів. Представлені сервіси загалом використовують колаборативну фільтрацію інформації, яка пропонує

поради та рекомендації з урахуванням подібності вподобань декількох користувачів.

Серед напрямів бібліотечного використання рекомендаційних сервісів варто виділити два: по-перше, вбудовування рекомендаційних інструментів у традиційні бібліотечні сервіси і, по-друге – долучення бібліотеки як суб'єкта комунікації до загальнокористувацьких рекомендаційних спільнот. Перший напрям може бути проілюстрований використанням рекомендаційних сервісів як *додаткового інструменту інтерактивного каталогу, що має на меті надання інформації користувачам та обговорення каталогу бібліотеки*. Загалом такі проекти мають обмежений доступ редагування та/або доступ серед користувачів та їх модерують бібліотекарі. До таких проектів можна віднести інтерактивні каталоги Нью-Йоркської та Бостонської публічних бібліотек, Публічної бібліотеки в Оквіллі (Канада) та ін.

Інтерактивні каталоги виступають комунікаційними бібліотечними базами даних, які надають користувачам можливість залишати відгуки та рекомендації на книги, відеоматеріали; оцінювати надану інформацію за допомогою різних рейтингів. Перевагою є те, що користувачі створюють та розширюють контент інтерактивного каталогу за допомогою коментарів, вподобань, рейтингів, оглядів та ін. в інформаційному просторі.

Іншим напрямом використання рекомендаційних сервісів бібліотеками можна назвати *участь бібліотеки в загальнокористувацьких рекомендаційних сервісах*. Варто відмітити, що такі проекти мають необмежений доступ редагування користувачами. Найбільш поширеними серед таких проектів, базованих на рекомендаційних сервісах, є книжкові соціальні мережі, орієнтовані на комунікацію читачів щодо книг і читання, рейтинги книг на основні вподобань користувачів. До таких проектів можна віднести Goodreads (<https://www.goodreads.com/>), LiveLib (<https://www.livelib.ru/>), Букмікс (<http://bookmix.ru/>), WattPad (<https://www.wattpad.com/>), Rubuki (<http://rubuki.com/>), Readrate (<https://readrate.com/rus/>), Riffle Books (<https://www.rifflebooks.com/>), Librarything (<https://pl.librarything.com/>), Книгаза (<https://knigaza.com/>) та ін.

Описані книжкові соціальні мережі з точки зору бібліотечної діяльності є додатковим інтерактивним майданчиком популяризації бібліотечних фондів, дослідження читацьких практик та запитів,

залучення нових користувачів до бібліотеки та налагодження й розширення ефективної комунікації з ними. Серед ефективних форм роботи бібліотек з використанням потенціалу рекомендаційних сервісів варто виділити: створення представництва бібліотеки задля поширення інформації про бібліотеку та продукти і послуги; представлення фондів бібліотеки з використанням інструментів сервісів; створення бібліотекою блогів для обговорення важливих проблем; надання експертної оцінки бібліотекою у вигляді рецензій, цитувань та створення рейтингових списків; участь бібліотеки в різноманітних заходах.

Слід зазначити, що книгосоціальні мережі – це одні з найдинамічніших мереж, які надають і зосереджують у собі величезні можливості для бібліотек, зокрема: використання бібліотечного представництва книжкових соціальних мереж як окремого каналу комунікації в діяльності бібліотеки; бібліотечне представництво може виступати як експертне середовище, надаючи відгуки та рецензії на доробок користувачів. Важливим є й те, що в книгосоціальних мережах з надвисокою динамічністю переважає комунікаційна складова, що говорить про те, що вони можуть виступати осередками, де можна знайти однодумців та спілкуватись із ними.

Перевагами застосування книжкових соціальних мереж у бібліотечній діяльності можна назвати: доступність, мультиформатність, динамічність та надвисока інтерактивність (оціночний зміст).

Як перспективні напрями використання рекомендаційних сервісів у бібліотечній діяльності варто виділити інтеграцію рекомендаційних сервісів і порталу в інтерактивний каталог; посилення комунікаційної функції, що обумовлює інтенсивну взаємодію з користувачами й перехід від функції збору та організації колекцій до інтерактивної взаємодії; трансформацію статичних каталогів бібліотек в інтерактивні бази даних на основі простої та зручної пошукової системи каталогу; представлення каталогу мультиформатно – за допомогою використання різних платформ, зокрема і через мобільну версію, у якій буде надаватися можливість користувачам додавати теги, рецензування та ін.

UDC 021.1:316.77:07:004.77(043.5)

Valeria Strungar,

ORCID 0000-0002-6706-8427,

Candidate of Sciences in Social Communications,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: strungarv@gmail.com

USE OF RECOMMENDATION SERVICES BY LIBRARIES AS THE TOOL OF USER ACTIVITY

The directions of library use of recommendation services are revealed in the work. The effective forms of work of libraries with use of potential of recommendation services are defined.

Keywords: libraries, recommendation services, traditional library services, public recommendation communities, communication.

УДК 004.042:070+32.019.5+311.2:930.25

Федорчук Артур Григорович,

ORCID 0000-0002-1141-1812,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

e-mail: fedorchuk_arthur@ukr.net

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД МОНІТОРИНГУ ЗМІСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ

У доповіді проаналізовано зарубіжний досвід щодо аналізу змісту публікацій соціально-політичного спрямування в провідних закордонних ЗМІ у мережі Інтернет.

Ключові слова: моніторинг Інтернету, контент-аналіз, інформаційні ресурси мережі, інформаційні потоки.

Інформаційні комунікації та засоби масової інформації (ЗМІ), як найдинамічніша складова цих комунікацій, та їх вплив на суспільство досліджувалися в працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Методом дослідження інформаційних потоків, що породжують ЗМІ у

світі, зазвичай, обирають широко розповсюджений моніторинг Інтернету – під яким розуміють комплекс досліджень з пошуку, аналізу, класифікації, обробки та зберігання інформації з Інтернету за тематикою конкретного дослідження. Моніторинг ресурсів мережі Інтернет дає змогу спостерігати за розвитком конкретних процесів у суспільстві та характером відображення їх в інформаційному просторі.

Актуальність вивчення зарубіжного досвіду моніторингу змісту інформаційних потоків мережі Інтернет полягає в зростаючій ролі інформаційних ресурсів світової мережі та необхідності використання іноземного досвіду створення й розвитку дієвих технологій аналізу інформаційних потоків, що породжуються в мережі. Існує нагальна потреба використання вже достатньо апробованих інструментів моніторингу інформаційних ресурсів мережі Інтернет для наукових досліджень, зокрема тенденцій розвитку соціально-політичних процесів у світі. Аналіз зарубіжного досвіду щодо підходів до вивчення змісту публікацій у мережі Інтернет сприятиме визначенню доцільності використання інструментів моніторингу інформаційних потоків соціально-політичної проблематики.

Моніторинг ЗМІ – інструмент актуальний і затребуваний у наші дні, але далеко не новий. Сьогодні моніторинг і аналіз ЗМІ застосовується в абсолютно різних галузях. Активно займаються моніторингом та аналізом інформації як комерційні компанії, так і державні структури, бюджетні організації та науковці. При цьому 95 % інформації – це результат моніторингу інтернет-ресурсів, оскільки абсолютна більшість світових ЗМІ публікує інформацію в Інтернеті. Крім того, сам Інтернет породив цілу низку власних інформаційних джерел. Перевагами моніторингу Інтернету є мінімальний інтервал між опублікуванням новини та доставкою її користувачеві, а також можливість охопити велику кількість публікацій іноземних ЗМІ. Моніторинг ЗМІ різниться за типом кінцевого продукту, зокрема існують два основні варіанти: дайджест (зведення новин у текстовому форматі) та система моніторингу й аналізу ЗМІ. Дайджести зазвичай містять інформацію, зібрану системою моніторингу і представлену у вигляді звіту.

Дослідженням характеру новин і особливостей пошуку інформації в ресурсах мережі Інтернет тривалий час займався Йоахім Фрідріх Стааб [2]. Дослідник розробив підходи та принципи відбору найбільш

інформативних публікацій у світовій мережі, залежно від характеру та стилю їх подачі. Сьогодні ці підходи дуже широко використовуються при організації моніторингу ЗМІ різнопланової тематики та масштабів досліджень. Ґрунтовні дослідження політичних комунікацій, особливостей висвітлення журналістами діяльності окремих політиків і загальних проблем взаємного впливу медіа та політики здійснюють дослідники з Великобританії Маргарет Скаммелл та Холлі Семетько [1]. Науковці поступово дійшли висновку щодо необхідності трансформації методу контент-аналізу публікацій у напрямі переваги якісних методів аналізу тексту над кількісними, відмови від простого підрахунку ключових слів та натомість широкого використання експертної оцінки текстів аналітиками, які проводять дослідження.

Основою технології моніторингу Інтернету зазвичай виступає метод контент-аналізу. Як стверджують іноземні дослідники, широкомасштабні дослідження, здійснені на значних обсягах публікацій, підкреслюють ефективність контент-аналізу для досліджень висвітлення в ЗМІ діяльності політичних партій, окремих політичних і державних діячів. Процедура моніторингу інформаційних ресурсів дає надійний ступінь ймовірності, коли під обробку підпадає вся тематично відповідна інформація з обраних джерел мережі за визначений відрізок часу та вхідна й вихідна точки моніторингу, обрані або заздалегідь, або випадковим чином.

Як свідчить зарубіжний досвід моніторингу змісту публікацій у мережі Інтернет, така технологія є достатньо широко вживаним у світі інструментом досліджень. Основою моніторингу традиційно слугує контент-аналіз, проте наразі відбувається зміщення методології його використання в бік якісних методів оцінки змісту текстів. Ми зробили висновок про доцільність використання інструментів моніторингу в дослідженнях інформаційних потоків соціально-політичного спрямування, які використовуємо на практиці в процесі формування інформаційних продуктів щодо функціонування інституту президентства у світі та аналізу української проблематики, представленої на шпальтах зарубіжних інтернет-ЗМІ.

Список використаної літератури

1. Scammell M. Media and democracy. Brookfield, VT : Ashgate, 2000. 432 p. <https://doi.org/10.4324/9781315189772>.

2. Staab J. F. The role of news factors in news selection: A theoretical reconsideration. *European Journal of Communication*. 1990. no 5(4). pp. 423–443.

References

1. Scammell, M. (2000). Media and democracy. Brookfield: Ashgate [in English]. <https://doi.org/10.4324/9781315189772>.
2. Staab, J. F. (1990). The role of news factors in news selection: A theoretical reconsideration. *European Journal of Communication*, no. 5(4), pp. 423-443 [in English].

UDC 004.042:070+32.019.5+311.2:930.25

Arthur Fedorchuk,

ORCID 0000-0002-1141-1812,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: fedorchuk_arthur@ukr.net

FOREIGN EXPERIENCE IN MONITORING THE CONTENT OF INFORMATION FLOWS

The study analyzes the foreign experience of analyzing the content of socio-political publications in the world's leading media on the Internet.

Keywords: Internet monitoring, content analysis, network information resources, information flows.

РОЗДІЛ 5

УКРАЇНЬСЬКА МУЗИЧНА КУЛЬТУРА І МУЗИЧНІ ФОНДИ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

УДК 78.03

Безпалько Владислав Вікторович,

ORCID 0000-0003-3705-3969,

науковий співробітник,

Національний музей історії України,

Київ, Україна

e-mail: podebrad2016@gmail.com

Кузьмінський Іван Юрійович,

ORCID 0000-0002-7873-0965,

кандидат мистецтвознавства, старший викладач,

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського,

Київ, Україна

e-mail: kuzminskyi.ivan@gmail.com

ІСТОРІЯ ВИКОРИСТАННЯ ІРМОЛОЇВ У ПЕРЕЯСЛАВСЬКІЙ ЄПАРХІЇ У ХVІІІ СТ.

До нашого часу збереглося близько 10 рукописних Ірмолоїв з теренів єпархії, проте їхню поширеність, кількість та практичні способи використання здатні пояснити виключно історичні документи.

Ключові слова: Ірмолої, церкви та монастирі Переяславської єпархії.

Найстарший відомий Ірмолої, який пов'язаний із Переяславом, датується 1651 р. Він був придбаний у Стефана на прозвісько Переяславський. З огляду на мініатюри та стихири, присвячені святам Антонію та Феодосію, можна припустити, що рукопис був переписаний у Києві, чи на Київщині. Цей рукопис зберігається у фондах Національного музею імені Андрея Шептицького. Інший екземпляр ХVІІ століття з теренів Переяславської єпархії не зберігся. Він належав Троїцькій церкві містечка Золотоноша і містив дату –

1698 р. Найстарший актовий документ, де широко освітлено тему використання Ірмолоїв у Переяславській єпархії – це повідомлення 1746 р. ревізійно-облікового характеру, в якому описано всі парафіяльні церкви та їхню власність у Переяславській протопопії. Зокрема, з 42 церков лише при 17 храмах були наявні Ірмолої. Цілий ряд віднайдених окремих повідомлень про наявність та використання Ірмолоїв в Переяславській єпархії датується 1760–1780 рр. Наприклад, у березні 1760 року в описі майна церкви Різдва Богородиці у містечку Домонтів серед церковних книг зазначено чотири Ірмолої. Один був переписаний на місці у 1741 р. й дарований міщанином Федором Шапошніковим, інший – не містив нот і був виданий у 1753 р. у друкарні Києво-Печерської лаври. Ще два невеликі Ірмолої охарактеризовані, як «давні», один з них був друківаним. У 1760 р. в книзі опису майна Михайлівської церкви села Єрківці зазначено Ірмолою з Києво-Печерської друкарні 1753 р. Ідентичний друківаний нотований Ірмолою зафіксовано у Преображенській церкві села Яшники у 1769 р. Від 1771 р. зберігся опис будівель та майна Михайлівського Переяславського монастиря. У переліку книг містяться згадки про п'ять Ірмолоїв, з яких лише один був рукописним. Ще два екземпляри були друківані у Львові у 1700 р., а два інші – у 1753 р. у Києві. Того ж 1771 р. було описано будівлі та майно Красногірського Золотоноського монастиря, де було згадано три рукописні Ірмолої та один львівського друку. Два інші екземпляри були надруківані у Москві і не містили нот. В описі жіночого Благовіщинського монастиря у Золотоноші було зазначено два друківані Ірмолої (Осьмогласники), один з яких був виданням Києво-Печерської друкарні 1753 р. Єдина згадка нотної книги з середовища Переяславського колегіуму – друківаний Ірмолою, який було придбано у Москві спеціально для потреб навчального закладу у 1774 р. Мова про московське видання 1772 р. Синодальної типографії. 5 лютого 1777 р. було укладено Описну книгу Києво-Межигірського монастиря, ми взнали про два Ірмолоя у Борисоглібській церкві села Дем'янці Переяславської сотні. Один Ірмолою був рукописним нотованим, а другий – друківаним не нотованим. У виписці з книги прибутків та видатків катедральної церкви у Переяславі за 1780 р. значаться видатки на оправу одного невеликого Ірмолоя [1].

Після буремних подій Коліївщини та першого поділу Речі Посполитої на Правобережжі створюються православні протопопії,

які підпорядковувалися Переяславській єпархії. Так, 1772 р. було здійснено опис майна 60 церков Білоцерківської протопопії, і у 7 із них зберігалися рукописні та друковані у Львові Ірмолої. У лютому 1778 р. було описано Миколаєвський Богуславський монастир. В описі цього закордонного монастиря було зафіксовано два рукописні Ірмолої, один з яких визначили, як такий, що належить до «старої редакції». Здійснено опис іншого закордонного монастиря – Ржищівського Преображенського, де зберігався друкований ненотований Ірмолою Києво-Печерської друкарні 1769 р. В описах церковного майна цього ж монастиря за 1782 р. згадуються вже два Ірмолої. 31 січня 1780 р. було описано майно закордонного Корсунського Онуфрієвського монастиря, де серед книг було два Ірмолої – один рукописний, а інший ненотований з Києво-Печерської друкарні [3].

До нашого часу збереглося близько 10 рукописних Ірмолоїв XVIII – початку XIX століть з теренів Переяславської єпархії. І лише один з них зберігається в Україні, всі інші перебувають в архівосховищах Російської Федерації [2]. Загалом Ірмолою, як єдина книга-антологія богослужбових піснеспівів, був основним нотним джерелом для навчання церковного співу дітей священників та церковнослужителів. Наприклад, у 1765 р. з канцелярії Переяславської консисторії до протопопій було розіслано указ про складання на місцях списків дітей священників, які після вивчення «російської» грамоти та ірмолоїного співу відправилися б у вересні поточного року на навчання до Переяславського колегіуму.

Список використаної літератури

1. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, ф. 28. Всеукраїнський історичний музей імені Т. Шевченка (1899–1935). Колекція рукописів 1544–1935 рр.
2. Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 990. Переяславська духовна консисторія.
3. Ясиновський Юрій. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть. Каталог та кодикологічно-палеографічне дослідження. Львів: видавництво отців василіян «Місіонер», 1996. 622 с.

References

1. *Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho, f. 28. Vseukrainskyi istorychnyi muzei imeni T. Shevchenka (1899-1935). Kolektsiia rukopysiv 1544-1935 rr.* [Institute of Manuscript of Vernadsky National Library of Ukraine, f. 28. Shevchenko all-Ukrainian Historical Museum (1899-1935). Collection of manuscripts of 1544-1935].

2. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv, f. 990. Pereiaslavska dukhovna konsystoriia* [Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, f. 990, Pereiaslav Spiritual Consistory].

3. Iasynovskyi, Yurii. (1996). *Ukrainski ta biloruski notoliniini Irmoloi 16-18 stolit. Kataloh ta kodykologichno-paleohrafichne doslidzhennia* [Ukrainian and Belarusian musical Irmologies of the 16th-18th centuries. Catalog and codicological-paleographic research]. Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 78.03

Vladyslav Bezpalko,

ORCID 0000-0003-3705-3969,

Research Associate,

National Museum of Ukrainian History,

Kyiv, Ukraine

e-mail: podebrad2016@gmail.com

Ivan Kuzminskyi,

ORCID 0000-0002-7873-0965,

Candidate of Art Criticism, Lead Teacher,

P. I. Tchaikovskyi Ukrainian National Academy of Music,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kuzminskyi.ivan@gmail.com

HISTORY OF THE USE OF IRMOLOGION IN THE PEREIASLAV EPARCHY OF THE 18TH CENTURY

About 10 manuscripts of Irmologion from the territory of the eparchy have survived to the present day, but their distribution, number and practical methods of use can only be explained by historical documents.

Keywords: Irmologion, churches and monasteries of the Pereiaslav eparchy.

УДК 78.02;901

Граб Уляна Богданівна,

ORCID 0000-0002-1352-1951,

доктор мистецтвознавства, професор,

Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка,

Львів, Україна

e-mail: ulya.hrab@gmail.com

МУЗИЧНА УКРАЇНІСТИКА В АРХІВІ ІНСТИТУТУ ЦЕРКОВНОЇ МУЗИКИ УКУ (ЛЬВІВ)

Досліджуються архіви І. Соневицького та М. Антоновича в Інституті церковної музики Українського католицького університету (Львів) як джерело до історії української музичної культури.

Ключові слова: архів І. Соневицького, архів М. Антоновича, Інститут церковної музики, музична культура.

В Інституті церковної музики Українського католицького університету (Львів) зберігаються архіви українського композитора і музикознавця Ігора Соневицького та музиколога і диригента Мирослава Антоновича. Архів Соневицького передала в Інститут за волею самого композитора його вдова Наталія Палідвор-Соневицька у січні 2010 р. Він поділений на такі тематичні блоки: матеріали до біографії Соневицького, його композиції, відео та аудіоматеріали, книги, нотні збірки з бібліотеки композитора і нотна колекція, найцікавішу частину якої складають твори Артема Веделя та Нестора Нижанківського. Матеріали про ці видатні постаті української музичної культури Ігор Соневицький збирав протягом свого життя, він був автором першої монографії про Веделя 1966 р. та збірочки «Композиторська спадщина Нестора Нижанківського», укладеної і виданої в Римі 1973 р.

Архів І. Соневицького на сьогодні опрацьований і частково оцифрований, ця важлива праця була здійснена колективом Інституту церковної музики за ініціативи його директора проф. Юрія Ясіновського. У вільний доступ виставлені скановані копії матеріалів до творчості Нестора Нижанківського на окремому сайті бібліотеки УКУ.

Архів Мирослава Антоновича – українського музиколога, диригента відомого у світі «Візантійського хору», став матеріальною передумовою реконструкції важливої частини української музичної культури, пов'язаною з еміграцією після Другої світової війни. Рішення передати свій архів до Львівської богословської академії Мирослав Антонович прийняв особисто, і на його прохання проф. Юрій Ясіновський оглянув і приготував архів та бібліотеку до перевезення в Україну, а невелику частку матеріалів – спогади і щоденники, частину листування – привіз як дар Львівській богословській академії (тепер УКУ). Влітку 2001 р. основна частина архіву й близько 200 книг були перевезені в Україну, а завершилося перевезення 2010 року.

На сьогодні цей архів частково описаний, але ще не каталогізований. Треба зауважити, що деякі архівні матеріали систематизував сам Антонович: укладено за алфавітом епістолярій, матеріали *Візантійського хору* тощо. Але більша частина матеріалів знаходилася в картонних коробках невпорядкованою – газетні вирізки, частина листування (в основному чужомовне), пізніші книжкові надходження та ін. Тому було укладено перелік різних тематичних колекцій архіву: особові матеріали, матеріали наукової праці, матеріали творчої праці, бібліотека, листування, фото- й аудіоматеріали.

Особливий інтерес для дослідників представляють його еґо-документи – зокрема, епістолярій з українськими (184 адресати) та іншомовними (близько 100) кореспондентами. Епістолярій М. Антоновича для науковців є надзвичайно потужним джерелом пізнання нашої минувшини повоєнного часу. Особливо слід виділити листування з українськими музикологами діаспори – Василем Витвицьким, Зиновієм Лиськом, Аристидом Вирстою, Павлом Маценком. Наукова інтерпретація епістолярію дає змогу глибше зрозуміти той складний контекст, у якому відбувалася їх наукова й культурно-мистецька праця, осмислити й оцінити їхній музикологічний доробок. Такий підхід до вивчення музикознавчого епістолярію видається важливим, оскільки науковий текст про музику є такою ж невід’ємною частиною духовної культури епохи, як і мистецька творчість.

Саме в листах, у міжособистісному спілкуванні, не призначеному для широкого загалу, найповніше розкривається життєвий світ автора, його думки, наміри, оцінки, ідеї, шліфуються інтелектуальні помисли, що потім остаточно втіляться у наукову публікацію. Через листування із західними і українськими музикологами та його наукову інтерпретацію отримуємо цінну інформацію про вплив умов еміграційного життя на професійну діяльність, її мотивацію, розвиток наукової думки.

Цінним еґо-документом є спогади (мемуари), які за щасливим збігом обставин знаходяться серед документів особистого походження М. Антоновича. Його спогади можна класифікувати як «мемуари – сучасні історії» на противагу «мемуарам-автобіографіям». І хоч основною властивістю спогадів є їхня суб’єктивність, яка потребує критичного осмислення, все ж останні тенденції в історичних дослідженнях свідчать про підвищення

інтересу до мемуарів як до історичного джерела. Так, спогади Антоновича є безумовно цінним джерелом не лише фактів, пов'язаних з його особистим життям, біографічними перипетіями, багатими на деталі, але й ширшої картини суспільно-культурного, політичного, мистецького, музичного буття його часу, як в Україні до Другої світової війни, так і в еміграції після неї.

Важливе джерело інформації в архіві М. Антоновича є машинописний варіант його щоденника. Працю над ним вчений розпочав у січні 1974 р. і від руки написав назву: «Візантійський хор з Утрехту», очевидно, через бажання упорядкувати історію *Візантійського хору*. Однак, щоденник містить хронологічні записи з січня 1951 р., що стосуються не лише історії хору, а й повсякденних справ, музикологічних конгресів, наукової праці тощо. Характер записів свідчить про існування першого рукописного варіанту щоденника, нотатки якого Антонович використав у машинописній версії.

Група документів, яку можна окреслити терміном «ефемера» – другорядні документи й артефакти, призначені для одноразової потреби, «тут і зараз» – афіші, програмки концертів, тексти виступів «на потребу» та ін. Їх опрацювання дає багато додаткової інформації про різні аспекти життя й діяльності М. Антоновича, зокрема концертної.

Важливим джерелом для розуміння значення наукової праці Антоновича стала його бібліотека, в якій збереглися його статті та монографії іншими мовами, зокрема німецькою, англійською, голландською. Їх опрацювання дало змогу відтворити і висвітлити величезний пласт його наукової роботи, майже невідомий в Україні, а проте високо поцінований у світі: дослідження творчості Жоскена Дебре і нідерландської музики 15–16 ст. І це при тому, що як свідчить одна з найбільших бібліографічних баз даних WorldCat, докторська дисертація Антоновича, захищена 1952 року, знаходиться у 96 бібліотеках світу, серед яких бібліотеки найбільших американських, канадських, європейських університетів; англомова праця про пісенспіви українського ірмологіону – у 72 бібліотеках світу, зокрема у найбільших університетах Австралії, Нової Зеландії та ін. Більше 40 університетських книгозбірень володіють окремими томами повного зібрання творів Жоскена Дебре, що виходили під редакцією Антоновича, вони є навіть у південній Африці та Папському католицькому університеті в Чілі.

У нотній частині архіву Антоновича знаходяться його власні обробки для хору, партитура його кантати «Пролог» до поеми «Мойсей» І. Франка для хору і великого симфонічного оркестру. Збережено автографи інших композиторів, зокрема: «Фуга на тему ВАСН» Н. Нижанківського, автограф партитури двох частин оркестрової сюїти Миколи Фоменка, написаної у 1950 році в Німеччині, особисто подаровану Антоновичу при зустрічі у Нью-Йорку.

Архів Антоновича є важливим джерелом, яке дає нам змогу по-іншому поглянути на історію нашої музикознавчої еміграції в усіх її взаємозв'язках і взаємовпливах, застосовуючи дослідницькі стратегії нових, постмодерних напрямів історіописання. Архіви – і на цьому наголошують науковці – необхідно вивчати і тлумачити, а не лише накопичувати, відтак їх зміст знову зможе увійти у нашу культурну пам'ять.

Список використаної літератури

1. Граб У. Мирослав Антонович: інтелектуальна біографія. Еміграційне музикознавство в українському культуротворенні повоенних десятиліть. Львів 2019.
2. Ясіновський Ю. Архів і бібліотека Мирослава Антоновича. *Musica humana*. Ч. 3. Львів 2010. С. 73–81.

References

1. Hrab U. (2019). Myroslaw Antonowycz: intellectual biography. Emigrational musicology in the Ukrainian culture formation of the post-war decades. Lviv [In Ukrainian].
2. Yasinovskyi Y. (2010). Archive and library of Myroslaw Antonowycz. *Musica humana*. vol.3,73-81. [In Ukrainian].

UDC 78.02;901

Uliana Hrab,

ORCID 0000-0002-1352-1951,

Doctor in Art Studies, Professor,

The Lviv National Music Academy named after Mykola Lysenko

Lviv, Ukraine

e-mail: ulya.hrab@gmail.com

MUSICAL UKRAINIAN CULTURE IN THE ARCHIVES OF THE INSTITUTE OF CHURCH MUSIC UCU (LVIV)

The archives of I. Sonevytsky and M. Antonowycz at the Institute of Church Music of the Ukrainian Catholic University (Lviv) are being studied as a source for the history of Ukrainian musical culture.

Keywords: I. Sonevytsky archive, M. Antonowycz archive, Institute of church music, musical culture.

УДК 78.071.1 (477)

Гусарчук Тетяна Володимирівна,

ORCID 0000-0001-8067-4010,

доктор мистецтвознавства, доцент, професорка,

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського,

Київ, Україна

e-mail: tvhusarchuk@gmail.com

ТВОРЧІСТЬ АРТЕМІЯ ВЕДЕЛЯ ЯК ЗРАЗОК ДЛЯ НАСЛІДУВАННЯ ЗА НОТНИМИ МАТЕРІАЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Окреслено гіпотетичне поле пошуку запозичень з урахуванням перебігу історико-стильових процесів та специфіки функціонування творчої спадщини композитора.

Ключові слова: індивідуальний стиль, творчість Артемія Веделя, наслідування, духовна музика.

Творчість Артемія Веделя стала одним із найсамобутніших явищ в історії української музики і до того ж найранішим яскравим зразком сформованого індивідуального стилю. Тому цілком природно, що автори духовної музики пізніших епох, а можливо, і сучасники композитора, перебуваючи під впливом потужної аури його творів, свідомо чи несвідомо наслідували певні елементи його стилю, на що, зокрема, вказували М. Грінченко та І. Соневицький. Проте й досі цей спектр вітчизняної духовно-музичної спадщини не досліджено, виявлено лише поодинокі випадки, де спостерігаються певні впливи. Причина такого стану дослідження проблеми полягає передусім у відсутності в полі зору дослідників яскравих прикладів наслідування, що пояснюється зміною парадигм церковно-музичної творчості у ХІХ ст., а також специфікою функціонування творчої спадщини композитора, яка тривалий час, по суті, була під заборонаю, тож мало виконувалась, але все одно виконувалася й переписувалася, почасти анонімно. Наслідком таких обставин стало те, що деякі твори загубилися серед анонімних, ряд творів, навпаки, був помилково

приписаний композитору, а значна частина спадщини не раз піддавалася всіляким переробкам. Тому й досі існує проблема авторської атрибуції стосовно ряду творів, а також окремих їх фрагментів, які могли бути результатом пізнішої реставрації.

Отже, враховуючи ці умови поширення творчості А. Веделя, можемо гіпотетично окреслити поле пошуку її впливів, адже має йтися про творчість тих композиторів, які могли знати його твори – виконувати, вивчати або хоча б чути. На жаль, точно вказати на таких авторів ми можемо лише в поодиноких випадках: це передусім учень Артемія Веделя Петро Турчанинов, видавці творів композитора Василь Петрушевський, Михайло Гольтисон та Михайло Лисичин, видатні виконавці творів А. Веделя Олександр Архангельський та Олександр Кошиць. При цьому, якщо вплив Веделя на оригінальну творчість П. Турчанинова – це відомий факт, який, утім, досі не отримав належного аналітичного розгляду, то в інших випадках можемо робити лише припущення. При цьому вірогідність позитивного результату майбутніх досліджень тут різна і загалом невелика. Однак знаходження хоча б окремих «слідів» впливу було б дуже цікавим, передусім у творчості В. Петрушевського та О. Кошиця. Гіпотетично міг, навіть мав бути знайомий із творами А. Веделя Степан Дегтярьов. Явні аналогії у творах цих композиторів виявив А. Кутасевич, зробивши при цьому висновок про первинність певних елементів стилістики саме у творах А. Веделя.

Однак усі названі композитори не підходять під категорію епігонів. Де ж потрібно шукати останніх? Як видається, передусім – серед маловідомих авторів та анонімів у колі Києво-Могилянської академії, де традиція виконання творів Веделя майже ніколи не переривалася. Яскравим підтвердженням цьому є своєрідні редакції творів А. Веделя, які містяться в рукописах із колишньої бібліотеки хору КДА, що засвідчують не лише факти звернення регентів до спадщини композитора, а й творчий підхід до роботи з цими композиціями. З одного боку, можемо розглядати такі втручання в авторський текст як негативне явище, як регенське свавілля, але з іншого – у цьому явищі можна вбачати й паростки наслідування, адже не завжди такі редакторські втручання мали на меті тільки спрощення нотного тексту або свідчили про явне нерозуміння їх авторами оригінального стилю класика XVIII століття. Іноді в них уже помітні спроби навіть посилити, нехай недоречно, стилістичну характеристичність творів. Такі ознаки, наприклад, спостерігаємо в

анонімній редакції духовного концерту А. Веделя «На ріках Вавилонських» ля мінор, переписаний у партитурі з шифром КДА П. № 23 р. Зокрема, поряд із такими втручаннями, як пропуск цілої частини концерту на слова «Прильни язик мой гортані моєму» (пропущено 25 тактів), поряд із суттєвими відмінностями у фінальній частині на слова «Блажен іже імет і разбіет» (зокрема, двічі пропущено по два такти й дуже спрощено завершення), звертають на себе увагу й додаткові розспіви на слові «пліншії» (такти 22–26) та на слові «о камінь» у фіналі, які імітують веделівську стилістику.

Отже, процес освоєння стилю композитора відбувався у безпосередньому – виконавському контакті з його творами, і, звичайно, це не могло не позначитися на власній творчості тих же самих регентів Київської духовної академії. І справді, композиції, подібні до стилю А. Веделя, трапляються в рукописах колекції КДА, а також у рукописних поголосниках із Михайлівського Золотоверхого монастиря, які зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Наприклад, можемо вказати на декілька таких композицій в рукописі з шифром ІР НБУВ І 5590 (дискант І), арк. 133–138. Цікавим є запис наприкінці першого з творів – «Достойно єсть»: «Смотрено 3-го декабря 1811 року», – який вказує на досить ранній час створення хору. Отже, на всі ці рукописні матеріали варто передусім звернути увагу.

Звичайно, окрім цього, пошук може охоплювати дуже широке коло джерел, які нині зберігаються у храмових бібліотеках Києва, Чернігова, Ніжина, Білої Церкви та інших міст Наддніпрянської України, де, як відомо, творчість А. Веделя отримала більше розповсюдження, ніж на Західній Україні (порівняймо з потужним впливом творчості Д. Бортнянського у Галичині).

Окремим «сегментом» впливу творчості А. Веделя є безпосередні присвяти композиторові (твори Ю. Іщенко, В. Сильвестрова, Л. Дичко, С. Острової), а також окремі аспекти стилістики в духовних творах сучасних композиторів.

UDC 78.071.1 (477)

Tetiana Husarchuk,

ORCID 0000-0001-8067-4010,

Doctor in Art Studies, Associate Professor, Professor,

P. I. Tchaikovskyi Ukrainian National Academy of Music,

Kyiv, Ukraine

e-mail: tvhusarchuk@gmail.com

ARTEMIJ VEDEL'S CREATIVITY AS THE SAMPLE FOR THE IMITATION ON THE NOTE MATERIALES OF VNLU

A hypothetical search field of loanwords was outlined, taking into account the course of historical and stylistic processes and the specifics of the functioning of the composer's creative heritage.

Keywords: individual style, Artemij Vedel's creativity, imitation, spiritual music.

УДК 930.253(477)Лісовський:027.021.(477-25)НБУВ

Дробиш Анна Андріївна,

ORCID 0000-0001-8276-7712,

Аспірант,

Національна музична академія імені П. І. Чайковського,

Київ, Україна

e-mail: Annesmile518@gmail.com

АРХІВ ЛЕОНІДА ЛІСОВСЬКОГО У ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Розглянуто проблематику роботи з архівом Леоніда Лісовського та шляхи введення його в науковий та виконавський обіг за допомогою каталогізації та електронного опрацювання.

Ключові слова: архів Леоніда Лісовського, рукопис, цифровізація.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – потужний заклад, обсяг фондів якого вражає. Інформаційний потенціал закладу актуальний практично в усіх сферах науки, зокрема й у музикознавстві та музичному виконавстві.

В Інституті Рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається архів Леоніда Лісовського – композитора, піаніста-віртуоза й ансамбліста, диригента, педагога, музичного критика й музикознавця, письменника, редактора музичних творів, перекладача, музично-громадського діяча. Незважаючи на різнобічну діяльність митця, його ім'я мало відоме музикознавцям, ще менше – музикантам-виконавцям і зовсім невідоме слухачам. У багатьох довідкових виданнях про нього навіть не згадано, або надано лише стисло біографічну інформацію. У

грунтовних музично-історичних працях і навчальній літературі з історії української музики творчість Л. Лісовського зовсім не висвітлено. Автори публікацій С. Колтишева, М. Ржевська висвітлюють лише біографічні аспекти. До постаті композитора неодноразово зверталася й А. Литвиненко, розглядаючи його родинне оточення (а це родини Старицьких, Сокальських, Вернадських, Бенуа, Черепніних, Зарудних, Іполлітових-Іванових, Кавос та інші) в контексті регіональної культури.

Детальну ж інформацію про життя і творчість Л. Лісовського отримуємо з його архіву, зміст якого відображено у двох інвентарних книгах першого фонду Інституту Рукопису НБУВ. 1425 позицій – майже півтори тисячі джерел, серед яких щоденники, спогади, листування, замітки, рецензії, а також численні музичні твори (партитури симфонічних творів, клавіри опер, вокально-інструментальні композиції тощо) досі зберігаються лише в рукописах.

Зі щоденників Л. Лісовського, яких налічується 54 (з 1884 по 1833 р.), отримуємо надзвичайно цінну інформацію біографічного і творчого спрямування. Леонід Лісовський (1866–1934) народився в Петербурзі, майже все життя прожив в Україні – у 1878 р. родина переїхала до Харкова. Закінчивши історико-філологічний факультет Харківського університету (1889), вступив до Петербурзької консерваторії. Після завершення навчання повернувся в Україну – на 10 років до Полтави, а потім поселився у Харкові, де й лишився до кінця життя.

У процесі опрацювання матеріалів для виконання наукового дослідження, враховуючи різні типи документів, що зберігаються в архіві, та чималий обсяг інформації, було зроблено низку електронних каталогів – згідно з вихідними даними, зазначеними в інвентарній книзі фонду:

1. Типовий каталог, у якому всі документи описані за жанрами: Щоденники, мемуарна література, варіанти автобіографії. У них не тільки відображено особисте життя композитора, а й окреслено культурний, соціально-економічний, політичний контексти від Петербурга й Тифліса – до Полтави й Харкова, від часів навчання в консерваторії – до майже останніх днів життя. Музичні твори Л. Лісовського, що зберігаються у двох фондах – Інституту рукопису і фондї Музичних та нотних видань. Аналізуючи обидва, бачимо, що опубліковано лише близько 50-ти творів митця. Натомість тих, що

залишилися рукописними – майже 200. Створення каталогу (опублікованих творів та рукописних) дало змогу побачити сумні та водночас перспективні реалії щодо потенціалу дослідження творчості Л. Лісовського. Епістолярій Л. Лісовського, що становить майже половину всього архіву. Рецензії, музикознавчі статті, навчальні програми.

2. Іменний каталог, який поступово поповнюється у процесі опрацювання щоденників, епістолярію тощо. Кожне ім'я підпорядковано тому документу (щоденнику тощо), у якому про нього згадане. Така робота сприяє увиразненню творчих зв'язків композитора, полегшує дослідження біографічних деталей.

3. Загальний каталог – електронна версія інвентарної книги. Кожний каталог має низку інформативних рядків, за якими, згідно з обраним ракурсом дослідження, можна легко простежити сферу спілкування композитора, визначити адресатів та періодичність листування, композиторську активність в той чи інший період, посвяти творів, жанрові пріоритети тощо.

Постать Л. Лісовського в українській музичній культурі незаслушено забута. Першим кроком для ознайомлення науковців та слухачів з його творчістю є цифровізація його здобутків: опрацювання, набір і друк щоденників, листувань; набір, друк та виконання музичних творів композитора – від камерно-інструментальних та камерно-вокальних до опер та творів для оркестру.

Збережені у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського матеріали архіву Леоніда Лісовського дають змогу науково осмислити творчу спадщину митця, докладно розглянути його діяльність, прокоментувати її результати і ввести їх до наукового обігу, а творчість композитора – до концертної та педагогічної практики.

UDC 930.253(477)Лісовський:027.021.(477-25)НБУВ

Anna Drobysh,

ORCID 0000-0001-8276-7712,

Postgraduate Student,

P. I. Tchaikovskyi Ukrainian National Academy of Music,

Kyiv, Ukraine

e-mail: Annesmile518@gmail.com

ARCHIVE OF LEONID LISOVSKY IN FUNDS VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The problems of work with the archive of Leonid Lisovsky and its introduction into scientific and executive circulation by means of cataloging and electronic processing are considered.

Keywords: archive of Leonid Lisovsky, manuscript, digitization.

УДК: 387.14

Дубровіна Ірина Володимирівна,

ORCID 0000-0002-6676-4789,

кандидат педагогічних наук, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: iradubrovina@nbuv.ua

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА У РОБОТІ БІБЛІОТЕКАРЯ У ВИМІРАХ СЬОГОДЕННЯ

Висвітлено культуру бібліотечної комунікації через призму формування моральних рис фахівця та упровадження прийомів суб'єкт-суб'єктної взаємодії з читачами у сучасному інформаційному просторі.

Ключові слова: професійна етика, риторика, комунікативна культура бібліотекаря.

З часу свого виникнення професійна етика знаходиться в центрі уваги багатьох вчених, просвітників, педагогів, інтелігенції. Моральні почуття, уява про належну поведінку виникають у людини завдяки співіснуванню з іншими людьми, обміну думками та ідеями, освоєнню і застосуванню морально-етичних норм, вироблених соціумом. Успіх усієї діяльності бібліотеки визначає ефективність спілкування бібліотекаря з читачем. Тому особистість бібліотекаря і читача є предметом пильної уваги вчених, дослідників методики інформаційної та бібліотечної діяльності. Саме етика покликана допомагати вирішувати багатогранні практичні моральні проблеми, які виникають перед людиною в процесі духовного та морального буття. Сучасна інформаційна ситуація і динамічні виклики життя вимагають спеціальної фахової підготовки бібліотекарів, розвитку

їхніх комунікативних та організаційних компетентностей. Сучасний фахівець, як носій духовної книжкової культури, має бути освіченим та ерудованим, володіти глибоким знанням літератури, психології, риторики, знати досконало рідну та іноземні мови, а головне – любити свою справу і людей, володіти професійним тактом, який проявляється у знанні фондів та шануванні відвідувачів, розумінні їхніх потреб, умінні їх зацікавити та задовольнити інформаційні запити.

Етика – це філософська наука, об'єктом вивчення якої є мораль, ставлення до іншої людини [2, с. 49]. Наука «етика» як одна із найдавніших теоретичних дисциплін та складова частина філософії слугує засобом нормативної регуляції взаємодії між людиною та соціумом.

Комунікація в широкому сенсі завжди реалізується як діалог між культурами й індивідами, що виступають її носіями. Цей діалог забезпечується за допомогою мови як знакової форми культури, що дає змогу говорити про її символічну природу і, відповідно, комунікацію. Культура бібліотечної діяльності значною мірою визначається дотриманням працівниками етичних норм поведінки, спілкування. Оскільки бібліотекар виступає провідником інформаційного потенціалу певного інформаційного простору знань, він має бути готовим до обслуговування різних типів читачів, але відповідно до норм етики. Дослідження Л. Каліберди доводять, що читачі надають важливу роль професійній етиці бібліотекаря-фахівця як зовнішній рисі його іміджу [3, с. 4]. Бібліотекар-майстер знаходить спільну мову з читачами, приваблює, користується авторитетом, намагається бути терпимим по відношенню до чужої альтернативної думки, стилю спілкування співрозмовника-читача.

У культурі спілкування бібліотечного працівника з читачами важливим є вміння «вести себе», стримано проявляти свої почуття, знаходити належні в тій чи іншій ситуації словесні або несловесні форми поведінки, бути зрозумілим іншим людям, зберігати свою гідність, з повагою ставитися до читачів. Відомо, що бібліотечна комунікація являє собою поліфонічне явище.

Як зазначала бібліотекознавець Г. В. Алтухова, вміння володіти словом – запорука успіху в житті, необхідна умова високого професіоналізму, адже «бібліотекареві слід вести діалог більш динамічно, зосереджувати співрозмовника на головному, зацікавити його ідеєю, подавати зміст в дії» [1, с. 34]. У розмові бібліотекар має

ширше застосовувати метод діалогу, полілогу для якісного спілкування з читачами та колегами, бо такі методи активізують спілкування в бібліотечному середовищі.

У цьому контексті бібліотекар має досконало володіти технікою спілкування для забезпечення швидкого одержання читачем точної, всеохоплюючої інформації з питань, які його цікавлять. Для того, щоб професійно рекомендувати певну літературу, каталог, нотні видання світу, бібліотекар має чітко аргументувати свою точку зору, грамотно вести дискусію. Це потребує не лише мистецтвознавчих знань, але й володіння риторикою як наукою про слово, мистецтвом спілкування, необхідним є усвідомлення важливості впливу слова на розум і серце, що актуально при роботі з студентами, які бачать у бібліотекарі фасилітатора-фахівця, що зможе здійснити організацію бібліографічного консультування. Тут вступає в дію саме етичність, риса у переосмисленні добросесного та старанного фахівця, який є доступним та відкритим до культурного спілкування з читачем та спрямований на задоволення його інформаційних запитів. Важливо, щоб бібліотечні працівники прищеплювали читачам любов до книги, музики, живопису, якщо бібліотекарі працюють у спеціалізованих відділах мистецтв. Якщо бібліотекар хоче прийти на допомогу читачу, він має знати особливості кожної книги, нотних збірників чи видань з образотворчого мистецтва, які він рекомендує, а також зуміти «прочитати» індивідуальні особливості читача. Знання книги, її цінності, художньої та мистецької вартості того, що вона може дати читачу в оволодінні знаннями, духовному збагаченні, професійному зростанні – не тільки важлива суто професійна, але й морально-етична проблема. Це стосується і вивчення читачів, необхідності врахування того середовища, до якого належить читач і яке більшою мірою обумовлює його читацькі потреби і запити.

Отже, удосконалення професійної етики у роботі бібліотекаря у вимірах сьогодення не можливо реалізувати без постійного самовдосконалення, розвитку якостей психологічного характеру. Бібліотечний працівник має безперервно підвищувати рівень своєї освіти, прагнучи не тільки поширювати, а й поглиблювати обсяг знань у різних інформаційних сферах. У 1996 році Українською бібліотечною асоціацією був прийнятий «Кодекс етики бібліотекаря», дотримання принципів цього важливого документа сприятиме підвищенню культури обслуговування відвідувачів бібліотеки, ставши своєрідною «клятвою Гіпократа» бібліотекаря.

Список використаної літератури

1. Азаров В. *Будущим библиотекарям о профессиональной этике. Советское библиотекосведение*. 1989. №4. С. 50–52
2. Алтухова Г. Поговорим об этике. *Библиотека*. 1993. № 11/12. С. 49–51.
3. Каліберда Л. Етика бібліотекаря. *Сільська бібліотека : проблеми і перспективи : збірник наукових праць*. Вінниця, 1994. С. 4–6.

References

1. Azarov, V. (1989). Budushchym byblyotekariam o professyonalnoi etyke. Sovetskoe byblyotekovedeniye [Professional ethics for future librarians. Soviet library science]. №4. P. 50-52. [In Russian].
2. Altukhova, H. (1993). Pohovorym ob etyke. Byblyoteka [Let's talk about ethics. Library]. № 11/12, pp. 49-51. [In Russian].
3. Kaliberda, L. (1994). Etyka bibliotekaria. Silska biblioteka : problemy i perspektyvy : zbirnyk naukovykh prats [Ethics of the librarian. Rural library: problems and prospects: a collection of scientific papers]. Vynnytsya, Ukrayina. С. 4-6. [In Ukrainian].

UDC: 387.14

Iryna Dubrovina,

ORCID 000-0002-6676-4789,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: iradubrovina@nbuv.ua

PROFESSIONAL ETHICS IN THE WORK OF A LIBRARIAN IN THE MEASURES OF TODAY

The culture of library communication is highlighted through the prism of the formation of moral traits of the specialist and the introduction of techniques of subject-subject interaction with readers in the modern information space.

Keywords: professional ethics, rhetoric, communicative culture of a librarian.

УДК 930.25:78 (438)+(477) (15/17)

Зосім Ольга Леонідівна,

ORCID 0000-0001-7546-094X,

доктор мистецтвознавства, доцент,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,

Київ, Україна

e-mail: olgazosim70@gmail.com

ОЦИФРОВАНІ РЕСУРСИ ПРОЄКТУ «МУЗЫКА BENEDYKTYNEK POLSKICH» ЯК ІНФОРМАЦІЙНЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

Розглянуто питання важливості залучення польських рукописних джерел XVI – XVIII століть для уточнення даних для історії української музики. Вказано значення проєкту «Muzyka Benedyktunek Polskich» для вивчення української барокової духовної пісенності.

Ключові слова: історія української музики, проєкт «Muzyka Benedyktunek Polskich», канціонали та співаники духовних пісень.

В історії української музики є ще багато білих плям, і ці інформаційні лакуни сьогодні потроху починають заповнюватися завдяки доступності рукописних джерел через їх оцифрування та розміщення в мережі Інтернет. Особливо цінними є зарубіжні, передусім польські, джерела, що дають інформацію щодо історії української духовної пісні, особливо щодо її зв'язків із зарубіжною духовно-пісенною традицією, а також в контексті формування т. зв. кантового багатоголосся, що стало символом української барокової музики.

Серед польських оцифрованих ресурсів вартим уваги є проєкт «Muzyka Benedyktunek Polskich» [1], який існує з 2011 р. і подає різноманітні музичні рукописи XVI – XIX століть з монастирів польських бенедиктинок. Наразі на сайті представлені музичні джерела з трьох монастирів – з Перемишля (Przemyśl), Сандомира (Sandomierz) і Станьонтек (Staniątki). З музичного репертуару представлені літургічні книги з григоріанськими піснеспівами, канціонали, органні книги, твори різних церковних жанрів (меси, вечірні, реквієми, мотети, пасіони, літанії, духовні пісні та ін.). Не усі описані в каталогах твори представлені власне нотним матеріалом, оскільки архів ще у стадії наповнювання. Проєкт «Muzyka Benedyktunek Polskich» має власну пошукову систему, а також метадані, у т. ч. ідентифікацію тих чи інших творів у базі RISM.

Для історії української музики, зокрема історії духовної пісні, цінним джерелом є канціонали XVI–XVIII ст. з репертуару польських бенедиктинок, що містять латиномовні та польськомовні духовні пісні. Ці три- або чотириголосні твори записані в канціналах у вигляді поголосників або партитурного запису (останній тип запису

трапляється значно рідше). Багато з цих пісень є в українських ненотованих пісенниках XVIII ст., а їх мелодії відомі лише з більш пізніх (XIX ст.) джерел. Тож завдяки цим зібранням ми з високим ступенем ймовірності можна говорити про використання українськими вірянами саме польських мелодій при виконанні латиномовного або польськомовного репертуару.

Стосовно т. зв. кантового багатоголосся канціонали польських бенедиктинок також дають відповідну інформацію, однак аж ніяк не вичерпну, особливо стосовно генези та форм фіксації. В Україні перший запис кантового партитурного багатоголосся відомий з рукопису 1649 р., в російських співаниках, які повстали у Московії завдяки вихідцям з Речі Посполитої, його послідовно вживають з останньої третини XVII ст. Поширеною є думка про укладання співаників, особливо що містять польськомовний репертуар, з польських канціоналів. Навіть якщо процес передачі репертуару виглядав саме через використання переписувачами польських канціоналів, то рукописні джерела свідчать, що в польській традиції у цей період духовні пісні не записувалися у вигляді партитур, які почали з'являтися лише у XVIII ст. Також переписувачі використовували т. зв. київську нотацію, тоді як в польських канціналах пісенні твори записувалися круглою італійською. Якщо повернутися до аналізованих зібрань, то варто пам'ятати, що бенедиктинські канціонали у свій час не були відомі за межами монастиря, а тому просте порівняння цих рукописів з українськими або російськими рукописними співаниками не є коректним. Пам'ятаємо і той факт, що друковані канціонали, яких було багато у XVII–XVIII ст., містили лише мелодію, записану одноголосно. Тож триголосні записи що у Польщі, що на українсько-білоруських землях або в Московії, робилися лише у рукописах самими музикантами згідно з правилами барокової практики музикування. При цьому типізованість викладу барокового триголосся часто приводила до ладово-гармонічних та фактурних збігів: наприклад, зіставлення партитурного запису польських пісень з монастирських рукописів з російськими джерелами показує у деяких випадках майже повну ідентичність, що аж ніяк не свідчить про запозичення чи використання одного джерела, а про типологічну близькість у гармонізації мелодій пісень.

Отже, проєкт «Muzyka Benedyktyniek Polskich», що містить записи польських духовних пісень XVI–XVIII ст., інспірує пошуки

українських музикологів в царині барокової духовної музики, які дозволять пролити світло на деякі нез'ясовані або дискусійні моменти в історії української музики.

Список використаної літератури

1. Muzyka Benedyktynek Polskich. Badania repertuaru muzykaliów staniąteckich. URL: <http://staniatki.studiokropka.pl>.

References

1. Muzyka Benedyktynek Polskich. Badania repertuaru muzykaliów staniąteckich. URL: <http://staniatki.studiokropka.pl> [In Polish].

UDC 930.25:78 (438)+(477) (15/17)

Olga Zosim,

ORCID 0000-0001-7546-094X,

Doctor in Arts, Associate Professor,

National Academy of Managerial Staff of Culture and Art,

Kyiv, Ukraine

e-mail: olgazosim70@gmail.com

DIGITAL RESOURCES OF THE PROJECT «MUZYKA BENEDYKTYNEK POLSKICH» AS AN INFORMATION SOURCE FOR STUDY OF THE HISTORY OF UKRAINIAN MUSIC

The question of the importance of involving Polish manuscript sources of the 16th–18th centuries to clarify the data for the history of Ukrainian music is considered. The significance of the project «Muzyka Benedyktynek Polskich» for the study of Ukrainian baroque spiritual songs is indicated.

Keywords: history of Ukrainian music, project «Muzyka Benedyktynek Polskich», cantonals and songbooks of spiritual songs.

УДК 78.074:655.4/.5(477)

Кожушко Євгенія Віталіївна,

ORCID 0000-0002-9115-4050,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: kozhuszko@nbuv.gov.ua

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА КИЄВА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. НА ПРИКЛАДІ НОТНОГО ВИДАВНИЦТВА І. ІНДРЖИШЕКА

Розглянуто питання впливу музичних видавництв та магазинів на музичну культуру Києва на прикладі діяльності І. Індржишека.

Ключові слова: Індржих Індржишек, нотні видання, нотні видавництва, музична культура Києва.

Музична культура Києва кінця ХІХ ст. – початку ХХ ст. – епохи реформ, зламів, катастроф – зберегла багато цікавих фактів про яскраві постаті, які залишили після себе величезний культурний спадок. Зокрема це стосується такої сфери діяльності як музичні магазини та нотні видавництва. Дослідження впливу спеціалізованих закладів на музичну культуру Києва не було предметом спеціального дослідження, зокрема не досліджувалася донині і діяльність нотного видавництва Індржиха Індржишека.

Музична культура у Києві розвивалася і поширювалася як завдяки концертній практиці окремих музикантів, колективів, творчості професійних композиторів та композиторів-аматорів, встановленню традицій домашнього музикування, так і завдяки нотно-видавничій діяльності, нотній торгівлі у спеціалізованих музичних магазинах. У Києві ХІХ та на початку ХХ ст. функціонували численні музичні склади, магазини, книготорговельні та видавничі фірми. Найстарішими були склади-магазини з продажу фортепіано Кує, Верле та Карла Гааза, чия фабрика роялів та піаніно була створена ще у 1821 р. Леон Ідзиковський заснував торгово-видавничу фірму у 1858 р. Надалі його заклад став найпотужнішим нотним видавництвом не тільки Києва, але і одним з найбільших у тогочасній Росії. Стефан Кульженко у 1864 р. відкрив друкарню, яка стала найкращою друкарнею в Україні із фото-літо-друкарським обладнанням. Книжковий та нотний магазин музичного видавця Болеслав Корейво розпочав роботу 1871 р.

Одним з представників когорти київських власників музичних магазинів та нотовидавництв був Індржих (Генріх-Ігнатій Ігнатійович) Індржишек (26.06.1857, с. Понікла, Чехія – 1924, Чехія) – чех за походженням, купець другої гільдії, член Київської міської Думи, Голова чеського благодійного, культурно-просвітницького

товариства імені Яна Амоса Коменського, дійсний член Київського товариства швидкої медичної допомоги, засновник Київського спортивного товариства «Сокіл».

Після завершення військової служби, у 24-х річному віці І. Індришек приїхав до Києва, спочатку торгував музичними інструментами та канцелярськими товарами, а вже наступного року знайшов приміщення і відкрив на вулиці Фундуклеївській свій перший магазин з продажу недорогих музичних інструментів та струн. У 1885 р. організував майстерню з лагодження музичних інструментів і, навіть їх виготовлення (скрипки, віолончелі, балалайки, гітари тощо). Незважаючи на існуючу конкуренцію, справи йшли добре і згодом Індришек став спроможним відкрити великий музичний магазин – «Депо музичних інструментів» на Хрещатику у будинку № 58 (нині будинок № 52). Пізніше заснував фабрику з виробництва фортепіано зі штатом 18 робітників. Початковий, загальний річний оборот фабрики становив 10725 руб. У 1887 р. майстерню розширено і розпочато виробництво ручних гармонік, згодом – гармоній-флют і фісгармоній. У 1895 році І. Індришеку було присуджено медаль на Всеросійській виставці у Нижньому Новгороді за якість музичних інструментів, а на Київській виставці 1897 р. – нагороджено малою срібною медаллю. Наприкінці ХІХ ст. Індришек став власником чи не найбільшого магазину-складу «Депо музичних інструментів» в Києві з відділеннями в Тулі і Баку.

На початку 1902 р. І. Індришек відкрив у своєму магазині нотний відділ, де пропонувався широкий вибір музичної літератури та нотних видань і того самого року у вересні – розпочав видавати ноти. Про те, що саме 1902 р. став початком нотовидавничої діяльності Індришека, свідчать його видання творів Карела Дуди (1855–1941), що зберігаються у відділі музичних фондів НБУВ. У нотах зазначені перші видавничі номери нотних дошок, що крім того, супроводжуються датою цензурного дозволу від 27 вересня 1902 р. Віддруковано ноти у нотопечатні (хромо-літографії) Івана Чоколова, яка знаходилася на вулиці Фундуклеївській (нині Б. Хмельницького), там само де і перший музичний магазин Індришека.

Активне київське театральне, музичне і зокрема концертно-гастрольне життя стимулювало нотно-видавничу діяльність. У 1909 р. видавництво та магазин-склад «Депо» переїхав на Хрещатик, № 41. Крім продажу роялів, піаніно, фісгармоній, духових, струнних

(приладдя для них), грамофонів, патефонів, платівок та нотної продукції у магазині пропонувалися додаткові послуги – прокат музичних інструментів і бібліотека з абонементом.

Вже перші нотні видання Індржишека мали гарне і гармонійне зовнішнє оформлення – використовувався кольоровий друк, інколи титульні аркуші прикрашалися портретами авторів чи виконавців. Діапазон авторів представлено іменами відомих західноєвропейських, українських, російських композиторів та авторів перекладів, аранжувань, редакцій. Особливий інтерес представляють твори композиторів – киян: Степана Аббакумова, Володимира Березовського, Льва Вигдоровича, Костянтина Регаме, Іллі Рогового, Миколи Шиповича та ін. Помітну частину становлять публікації творів київських або українських чехів – Едуард Валек, Федір (Богуміл) Воячек, Антонін Гумель, Карел Дуда, Алоїз Соколь та ін.

Особливо слід відзначити видання творів здійснених у педагогічних цілях – серія для фортепіано «Репертуар пианиста. Собрание пьес, распределенных по степеням трудности, с обозначением аппликатуры и педали под редакцией В. А. Шопника» (бл. 500 творів) та серія для скрипки «Choix des Compositions pour violon avec accompagnement de piano / Revues et doigtées par Eduard Siebert» (70 творів). Обидві серії здійснені київськими музичними педагогами. Обсяг серій свідчить про попит з боку музикантів, і, відповідно попит спонукав видавця до такого широкого їх обсягу. Найцікавіше, що твори, виданні у педагогічних серіях Віталія Шопника і Едварда Зібберта, після експропріації виробництва у 1919 р., неодноразово перевидавалися пізніше, впродовж ХХ ст., хоча і без зазначення авторів редакцій. Отже, виходить, що учбовий репертуар, складений і виданий у видавництві Індржишека, став необхідною матеріальною базою для початківців-музикантів і, таким чином, сприяв розвитку музичної культури в Києві.

На початку ХХ ст. нотне видавництво Індржишека стало другим за обсягом і значенням музичним видавництвом у Києві після фірми Л. Ідзіковського. Видавництво через комісіонерів мало постійні місця розповсюдження власної нотної продукції у Харкові, Одесі, Єкатеринославі, Ростові-на-Дону, Вороніжі, Москві, Санкт-Петербурзі, Ризі, Оренбурзі та ін. що мало велике значення для поширення творів композиторів початку ХХ ст., розповсюдження

учбового репертуару і розвитку музичної культури не тільки Києва, а й інших міст України та Росії.

UDC УДК 78.074:655.4/.5(477)

Yevheniia Kozhushko,

ORCID 0000-0002-9115-4050,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadkyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kozhushko@nbuv.gov.ua

MUSICAL CULTURE OF KIEV IN THE LATE NINETEENTH - EARLY TWENTIETH CENTURY ON THE EXAMPLE OF THE MUSIC PUBLISHING HOUSE OF J. JINDŘÍŠEK

The influence of music publishers and shops on the musical culture of Kyiv is considered on the example of J. Jindříšek's activity.

Keywords: Jindříšek, music editions, music publishing houses, musical culture of Kyiv.

УДК 783(477):2-53 «18»

Кутасевич Андрій Валентинович,

ORCID 0000-0002-3990-7238,

кандидат мистецтвознавства, доцент,

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського

Київ, Україна

e-mail: andriy.kutasevych@gmail.com

УКРАЇНСЬКА ДУХОВНА МУЗИКА XVIII СТ. У ФОНДІ 177 ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Окреслено пласти української духовно-музичної творчості другої половини XVIII – початку XIX ст., презентованої у фонді 177 Інституту рукопису НБУВ.

Ключові слова: нотний рукопис, джерело, нотний текст, пісенспів, концерт.

Фонд 177 Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського донині не був предметом спеціального

дослідження. Він являє собою зібрання нотних манускриптів другої половини XIX – початку XX ст. і складається з понад трьохсот одиниць збереження. Основою фонду, сформованого з київських церковно-регентських та приватних бібліотек, є рукописні книги та зошити із записами творів духовної музики другої половини XVIII – початку XX ст. на церковнослов'янські тексти для хорів та вокальних ансамблів *a cappella*. Крім того, у цьому зібранні наявні світські твори композиторів XIX ст., вокальні вправи, сольфеджіо тощо. За змістом розглядуваний фонд споріднений із фондом Київської духовної академії у Відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [2]. У нотних рукописах обох фондів охоплено духовну музику другої половини XVIII – початку XX ст., представлену обробками давніх розспівів та авторськими творами на канонічні тексти, переважно для чотириголосного мішаного хору (іноді для три- або чотириголосного однорідного ансамблю). Багато композицій одного фонду дублюються у другому. Порівняльний текстологічний аналіз одних і тих самих творів у манускриптах двох колекцій свідчить про спільні джерела їх нотного тексту. Водночас у кожному з двох зібрань містяться унікальні нотні тексти, які не трапляються в інших джерелах.

Українська духовна музика другої половини XVIII – початку XIX ст. презентована в рукописах розглядуваного фонду двома жанрово-стильовими пластами – богослужбовими піснеспівами давніх розспівів в анонімних та авторських обробках (гармонізаціях) і авторськими композиціями концертного стилю в жанрах богослужбового піснеспіву та духовного концерту.

Нотні тексти гармонізованих монодичних піснеспівів дають змогу простежити трансформацію давніх розспівів та специфіку їх побутування у певний період. Повне коло звичаєвих давніх піснеспівів церковного року у традиційних три- та чотириголосних обробках неодноразово видавалося, тож більшість наявних у фонді нотних текстів відповідної категорії цінні здебільшого як документ епохи та матеріал для текстологічного аналізу.

Авторський пласт української духовної музики другої половини XVIII – початку XIX ст. презентований у фонді творами Максима Березовського, Дмитра Бортнянського, Артема Веделя, Степана Дегтярьова, Степана Давидова. Наявні у фонді нотні тексти творів М. Березовського, Д. Бортнянського і С. Давидова становлять

переважно історичну цінність: усі ці твори видавались упродовж XIX ст., і їх нотні тексти в манускриптах фонду є похідними від опублікованих текстів. Значно більшу наукову цінність мають виявлені у фонді нотні тексти композицій А. Веделя і С. Дегтярьова. Їхні твори, як відомо, не видавались до кінця XIX ст. У рукописах фонду вони нерідко фігурують без авторства (особливо дегтярьовські композиції), іноді – з хибною атрибуцією.

Серед наявних у фонді списків творів А. Веделя – голосові партії піснеспівів «Блажен муж» та «Взбранной воеводи» (зі Всеношною), «Світе тихий» *до мінор*, «Нині отпускаеши» *ля мінор* та *сі-бемоль мажор*, «Отче наш» *ре мажор*, «Покаянія» (в обробці для мішаного хору), «Ісаіе, ликуй», концертів «Боже, придоша язиці», «Доколі, Господи», «Заступник мой», «На ріках Вавилонських» *до мінор*, «Помилуй мя, Господи», «Приклони, Господи, ухо Твое», «Слиши, дщи» (*мі-бемоль мажор*), «Услиши, Господи, глас мой». Особливо цінними є партії піснеспіву «Ісаіе, ликуй» та концерту «Заступник мой» – ці твори були відомі лише за виданнями початку XX ст.

Серед виявлених у фонді списків творів С. Дегтярьова – голосові партії піснеспіву «Іже херувими» *до мінор*, концертів «Благо єсть», «Боже, Боже мой, к Тебі утренюю», «Боже, во ім'я Твое», «Велій Господь», «Всемирную славу», «Гласом моїм», «Гряди от Ливана, невісто», «Да возрадується душа моя», «Днесь всяка твар веселиться», «Днесь Христос в Вифлеємі раждається», «Доколі, Господи», «Не імами інія помощи», «Помилуй мя, Боже, по великій милості», «Преславная днесь», «Приїдіте, вірнії, составим лик», «Приїдіте, нового винограда рождение», «Сей нареченний і святий день», «Слава во вишніх Богу», «Хваліте Бога во святых Єго». Крім того, у фонді наявні голосові партії циклу вінчальних піснеспівів «Блажені всі боящієся Господа» *до мажор*, концертів «Воскресенія день, і просвітімся торжеством» (*ре мажор*), «Господи, да не яростию Твоею» (*до мінор*) та «Господи, что ся умножиша» (*мі-бемоль мажор*), які теж можуть належати перу С. Дегтярьова.

Порівнюючи наявні у фонді нотні тексти низки концертів С. Дегтярьова з нотними текстами цих концертів у давніших джерелах (межі XVIII–XIX ст.), нерідко виявляємо зміни, які полягають у спрощенні музичного матеріалу (вилучення віртуозних елементів у сольних партіях) та зменшенні обсягу композиції (вилучення окремих фрагментів або розділів) [1].

Масив наявних у фонді 177 Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського духовно-музичних творів відображає панівні репертуарні засади церковного співу в Києві другої половини XIX – початку XX ст. і загальні тенденції розвитку церковної музики в Наддніпрянській Україні означеного часу. Українська духовно-музична спадщина другої половини XVIII – початку XIX ст. презентована у фонді тими зразками, які функціонували в церковно-співочій практиці другої половини XIX ст. Широко представлені традиційні піснеспіви давніх розспівів. Концерти та авторські піснеспіви концертного стилю презентовані досить обмежено, подеколи в адаптованому вигляді – згідно з тогочасними вимогами щодо характеру церковної музики та виконавськими можливостями співацьких колективів.

Список використаної літератури

1. Кутасевич А. В. *Духовно-музичні твори Степана Дежарьова у київських рукописних нотних збірниках* // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. 2016. № 4 (33). С. 4–24.
2. Руденко Л. Г. *Нотна бібліотека хору Київської духовної академії* / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; наук. ред. Л. В. Івченко. Київ, 2013. 416 с.

References

1. Kutasevych, A. V. (2016). *Dukhovno-muzychni tvory Stepana Dehtiareva u kyivskykh rukopysnykh notnykh zibranniakh* [The Sacred Music Works by Stepan Dehtiarev in Kyiv Collections of Music Manuscripts] // *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Tchaikovskoho* [Magazine of the Ukrainian National P. I. Tchaikovsky Academy of Music] : scientific journal. No. 4 (33). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Rudenko, L. G. (2013). *Notna biblioteka khoru Kyivskoi dukhovnoi akademii* [Music Library of the Kyiv Theological Academy Chorus] / *NAN Ukrainy, Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [National Academy of Sciences of Ukraine, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]; scientific editor L. V. Ivchenko. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 783(477):2-53 «17/18»

Andriy Kutasevych,

ORCID 0000-0002-3990-7238,

Candidate of Art Studies, Associate Professor,

P. I. Tchaikovsky Ukrainian National Academy of Music,

Kyiv, Ukraine

e-mail: andriy.kutasevych@gmail.com

**UKRAINIAN 18th CENTURY SACRED MUSIC IN THE FUND 177 OF
THE MANUSCRIPT INSTITUTE OF THE V. I. VERNADSKYI
NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE**

The layers of the Ukrainian sacred music of the second half of the 18th – early 19th centuries presented in the Fund 177 of the Manuscript Institute of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine have been outlined.

Keywords: music manuscript, source, music text, chant, concerto.

УДК 784

Літвінова Світлана Анатоліївна,

ORCID 0000-0003-0687-9450,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: litvinova@nbuv.gov.ua

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЦИКЛУ «СІМ СТРУН» ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ЕЛЕКТРОННИХ НОТНИХ КАТАЛОГАХ

Розглянуто особливості науково-бібліографічних описів творів українських композиторів на тексти поетичного циклу «Сім струн» Лесі Українки у відділі музичних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: творчість Лесі Українки, поетичний цикл, нотний каталог, бібліографія.

Творчість Лесі Українки є значним явищем української культури та її невід’ємною частиною. Ліричні та драматичні твори поетеси стали вербальною основою численних музичних інтерпретацій. Тематика творів та їх особлива поетична мова актуальні у соціокультурному просторі України вже більш ніж сто років – вони постійно функціонують у репертуарі драматичних, музичних, оперних театрів, у концертних репертуарах сольних виконавців, вокальних ансамблів та хорових колективів.

Як відомо, все життя Лесі Українки було тісно пов’язане з музикою, і це яскраво відображено у назвах поетичних збірок, циклах поезій та багатьох віршах поетеси, які відповідають певним музичним асоціаціям або звуковим образам, зокрема – збірка «На крилах пісень» (1893); цикли – «Ритми» (1901), «Мелодії» (1893–1894),

«Невільничі пісні» (1895–1896) та ін.; поезії – «Стояла я і слухала весну» (1893–1894), «Хотіла б я піснею стати» (1893–1894), «Не співайте мені сеї пісні» (1893–1894), «Єврейська мелодія» (1896) та ін.

Особливої уваги українські композитори приділили циклу «Сім струн» (1890 р., з першої збірки поетеси, виданої при житті, – «На крилах пісень», 1893). Цей поетичний цикл пронизує музика на всіх рівнях: 1) у назвах; 2) у тематиці та поетичних образах поезій, які підкреслюються та підсилюються поетичними тропами (порівняння, епітети тощо); 3) у римобудові віршів, що потім відіб'ється на музичних ритмо-інтонаційних конструкціях у творах композиторів. Поетичному циклу «Сім струн» присвячено літературознавчі дослідження, однак, не зважаючи на постійне функціонування в музичному просторі творів написаних на ці тексти, саме музичні образи та символи поезій, ще не були предметом музично-теоретичних досліджень.

Поетичний цикл представляє собою зашифровану вказівку на тональність всього циклу – До мажор, на що вказує перша назва кожної з семи поезій – шаблі від першого до сьомого звуків До мажору. Друга назва кожного вірша має позначку його музичного або літературного жанру в перших шістьох поезіях: четверта – «Fa. Сонет» у Лесі Українки написана за класичною формою літературного сонету та п'ята – «Sol. Rondeau» має також класичну форму літературного рондо, але ці позначення відносяться як до літературного, так і до музичного жанру. Для перших двох поезій циклу («Do» та «Re») поетеса у назвах наголошує на темпах – Grave та Brio, третя («Mi») – має позначення способу виконання – Allegro, сьома – «Si. Settima» сприймається вже як епілог та резюме всього поетичного циклу. Поезії циклу мають позначення жанру, темпу, ритму, форми та навіть засобу виконання.

У фонді відділу виявлено значну кількість творів українських композиторів, основою яких є поетичний цикл «Сім струн» Лесі Українки. Повністю цикл представлено у творах Івана Вовка («Сім струн»: цикл пісень для голосу з фортепіано) та Віктора Герасимчука («Сім струн»: цикл для жіночого хору a cappella). Окремі поезії циклу знайшли музичне втілення у творах таких українських композиторів: «Do» – Тетяни Димань; «Re» – Людмили Левітової, Мирослава Стефанишина, Михайла Довганича; «Mi» – Анатолія Авдієвського, Михайла Довганича, Юрія Іщенка, Юдіфі Рожавської, Якова

Степового, Мирослава Стефанишина, Сергія Яременка (Єременка); «Sol» – Василя Безкоровайного, Віталія Кирейка, Тамари Сидоренко-Малюкової; «La» – Миколи Дремлюги, Володимира Скуратовського, Мирослава Стефанишина; «Si» – Юлія Мейтуса, Сергія Лібацького. Музичні жанрові втілення поезій – солоспіви у супроводі фортепіано та хорові твори (жіночий хор a cappella та з супроводом).

У процесі роботи над науковими бібліографічними описами музичних творів, вербальною основою яких є поезії Лесі Українки, в БД ІРБІС VFМF (Електронний каталог ВФМФ) проводиться глибинне індексування, де багаторівневість додаткових точок доступу забезпечує оперативний та багатоаспектний запит читача-науковця. Зокрема, в Електронному каталозі ВФМФ зазначається не тільки спеціальна інформація для музикантів про звуко-висотний діапазон вокального твору та склад виконавці, але і додаткові тематичні та предметні рубрики, де подаються не тільки літературні інципіти та літературне першоджерело, а і рубрики з назвами збірки чи поетичного циклу у Лесі Українки, особливо у випадках, коли композитором така інформація не зазначена.

UDC 784

Svitlana Litvinova,

ORCID 0000-0003-0687-9450,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: litvinova@nbuv.gov.ua

THE PECULIARITIES OF PRESENTATION OF THE POETIC CYCLE «SEVEN STRINGS» BY LESYA UKRAINKA IN ELECTRONIC MUSIC CATALOGS

The peculiarities of scientific bibliographic descriptions of the works by Ukrainian composers to the texts of poetic cycle «Seven Strings» by Lesya Ukrainka in the department of music funds of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine are considered.

Keywords: Lesya Ukrainka's works, poetic cycle, music catalogs, bibliography.

УДК 655.413:78(436)

Москалець Олександр Володимирович,

ORCID 0000-0001-6441-7647,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: moskalets@nbuv.gov.ua

ВІДЕНСЬКИЙ ПЕРІОД МУЗИЧНОГО ВИДАВНИЦТВА ФРАНЦА АНТОНА ГОФМАЙСТЕРА (НА МАТЕРІАЛІ НОТОЗБІРНИ ГРАФІВ РОЗУМОВСЬКИХ)

Атрибутовано і описано 22 примірники рідкісних видань піонера австрійського нотодрукарства Франца Антона Гофмайстера. Охарактеризовано особливості цих видань, їхнє місце в контексті видавничої діяльності Гофмайстера. Проаналізовано перелік композиторів, з якими в той період співробітничав цей видавець, виокремлено раритети.

Ключові слова: нотне видавництво, Гофмайстер, Моцарт, Ванхаль, Відень.

Нотне зібрання графів Розумовських, яке зберігається у відділі музичних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського продовжує розкривати свої таємниці. Часто під час атрибуції нотних видань цієї збірні, дослідник натрапляє на раритетні ба й унікальні примірники кінця XVIII ст. Цікавою частиною колекції є видання, випущені композитором і видавцем Францем Антоном Гофмайстером (1754–1812), німцем за походженням. Він розпочав видавничу справу у Відні в 1783 р., коли в Австрійській імперії було ще вкрай мало нотних видавництв. У січні наступного року *Wiener Zeitung* вмістила анонс, в якому Гофмайстер оголошував про намір випустити друком всі власні твори, звичайно ж, він видавав і твори інших авторів. Його ранній, віденський період тривав протягом 1785–1793 рр. Після перерви у 1801–1805 рр., ноти виходили паралельно у Відні й Ляйпцигу, після чого видавнича справа Гофмайстера зосередилася в Німеччині і згодом перейшла до інших володарів [3].

У масиві, який ми розглядаємо зберігаються примірники 22 видань, 10 з них можна атрибутувати як видання 1786 р., інші – 1788 р. Це твори восьми композиторів, в основному самого Гофмайстера (8 творів та 2 обробки), Ванхаля (4 твори), Моцарта та ін. Найдавніший примірник, наявний у добірці видань Гофмайстера, має номер нотної дошки 51. Це клавірні варіації самого видавця на

оригінальну тему, випущені на початку 1786 р., коли видавництво знаходилося у нього вдома і робило свої перші кроки у Відні (RISM ID N 990030257). За даними RISM, у світі збереглося лише три примірники цього видання – два у Відні і один у Чеському Крумлові. Гоффмайстер, Франц Антон (1754, Ротенбург-Ам-Некар – 1812, Відень). *Variations Pour le Clavecin, ou Pianoforte / Composées par Franc: Ant: Hoffmeister.* – [Wien] : [F. A. Hoffmeister], [1786]. – 1 11, [1] р.; 25×34,5 cm. – PNo 51.

Прикладом раритетного видання можуть слугувати ноти сонати Йогана Штеркеля для скрипки та клавіру (RISM ID N 990062272). На сьогодні можна твердити, що, крім Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, це видання зберігається лише в двох місцях – у бібліотеці Дрезденського університету та в приватному зібранні в місті Старий Град (Хорватія). Штеркель, Йоган Франц Ксавер (німецький композитор та піаніст; 1750, Вюрцбург – 1817). *Sonate [D dur] pour le Piano forte, ou Clavecin avec accompagnement d'un Violon / J. F. X. Sterkel.* – À Vienne : Chez Hoffmeister, [1786]. – 2 part. (pf – 11, [1] р. ; vl – 4 р.); 25×34,5 cm. – PNo 53.

Серед видань Гоффмайстера, представлених у нотозбірні графів Розумовських є принаймні два таких, про які відсутні відомості в RISM та в Інтернет-ресурсах. Це клавірні варіації Філіпа Вшеянського на тему з опери Антоніо Сальєрі та Еммануеля Алоїза Ферстера на тему з опери Джузеппе Сарті. Тож примірники цих видань, що зберігаються у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, можна вважати вкрай раритетними, а можливо й унікальними.

Вшеянський, Філіп. VIII *Variationi Caratteristiche per il Forte-Piano sopra la Cavatina La ra ra ra dell'Opera [di A. Salieri] «La Grotta di Trofonio»* : [B dur] / Composte del. Sig. Phill. Wscheiansky. – À Vienna : Presso Hoffmeister, [1788]. – 10 р.; 25×36 cm. – PNo 197. Ферстер, Еммануель Алоїз (австрійський композитор, теоретик і викладач ; 1748, Нідерштайн – 1823, Відень). *Due Sonate [F, Es] Ed un Tema con dieci Variazioni [A] dell'Opera I finti Credi per lo clavicembalo solo / Di Emanuele Aloisio Förster.* – Wien : [F. A. Hoffmeister], [1790–1791]. – 31, [1] р.; 23×34 cm. – PNo 224 : 2 f.

Також маємо підстави вважати раритетним примірники видання двох клавірних сонат самого Гоффмайстера, присвячених графині Йозефі де Банффі, які видано без зазначення номерів нотних дощок. Серед численних видань творів сонатного жанру, які належать перу

Гофмайстера, нам не вдалося ідентифікувати це видання в базі даних RISM. Ймовірно, воно належить до найбільш ранніх видань, випущених у Відні і його можна датувати 1786 р. Гоффмайстер, Франц Антон (1754, Ротенбург-Ам-Некар – 1812, Відень). *Deux Sonates [G, B] pour le Piano Forté, ou Clavecin : Oeuvre XII / Composés [!] par Franc. Ant. Hoffmeister : Dediées à Madame la Comtesse Iosephe De Banffi, née Comtesse De Palm. – À Vienne : Publiés et se vend á Vienne chez l'Auteur, et chez Rudolf Gräffer Libraire pres la Rue des Jesuites, dite Schulhoff, [1786?] 27, [1] p. : il.; 24,5×34,5 cm. – : 2 fl.*

Першим із двох наявних прижиттєвих видань Моцарта, здійснених Гофмайстером і наявних у відділі музичних фондів НБУВ, слід вважати перекладення моцартівських клавірних варіацій для струнного квінтету (дві скрипки, два альти та віолончель), здійснене самим Гофмайстером (RISM ID N 990030283). Курйоз полягає в тому, що цей варіаційний цикл Моцарт створив не на власну тему, а на тему з популярного на той час зінгшпіля «Дурний садівник» («Der dumme Gärtner»), який належав перу співака, диригента і композитора Бенедикта Шака. Моцарт, Вольфганг Амадей (1756, Зальцбург – 1791, Відень). *Quintetto : Pour Deux Violons deux Altos et Violoncelle N II / W. A. Mozart ; tiré de ses Oeuvres pour Clavecin et arrangé par F. A. Hoffmeister. – À Vienne ; Leipsic [Leipzig] : Chez Hoffmeister et Comp., [1786]. – 5 part. (vl 1 – 5 p., vl 2 – 5 p., vla 1 – 5 p., vla 2 – 4 p., vlc – 5 p.); 32×23,5 cm. – PNo 61.*

Другим прикладом прижиттєвих видань Моцарта може слугувати перекладення для струнного квінтету його чотириручної клавірної сонати KV 497, також здійснене видавцем і випущене в тому ж таки 1786 р. Щодо інших друкованих творів самого Гофмайстера, досить рідкісним є видання його клавірного рондо, яке, за даними RISM, збереглося лише в трьох місцях – у Відні, Дрездені та Нью-Йорку (RISM ID N 990030283). Гоффмайстер, Франц Антон (1754, Ротенбург-Ам-Некар–1812, Відень). *Rondeau [C dur] [Ноти] : Pour le Forte-Piano / Composé par M-r F. A. Hoffmeister. – À Vienne : Hoffmeister [À son Magasin], [1788]. – 6 p.; 24,7×35,5 cm. – PNo 203 [2].*

На других сторінках деяких палітурок примірників видань Гофмайстера, виготовлених у XVIII ст., бачимо написи чорнилом, здійснені в 1928 р. У них зазначається, що той або інший примірник куплено у пана Теренецького-Климовича. Нам вдалося з'ясувати, що колишній володар окремих примірників цього нотного зібрання був

одним з трьох синів гомельського надвірного радника Афанасія Мартим'яновича Теренецького-Климовича (1836–1900).

Маємо надію, що співробітники ВМФ зможуть поповнити зведений Міжнародний каталог музичних джерел (RISM) не лише раритетними, але й унікальними виданнями і таким чином скорегувати історичні відомості про західноєвропейську музичну культуру та її розповсюдження на українських теренах XVIII ст.

Список використаної літератури

1. Deutsch O. E. Musikverlags Nummern : Eine Auswahl von 40 datieren Listen : 1710–1900. Berlin, Verlag Merseburger, 1961. 33 p. OCoLC N 854305.
2. Weinmann A. Die Wiener Verlagswerke von Franz Anton Hoffmeister. Vienne, Universal Edition, 1964. 252 p., 10 Bl. OCoLC N 602642517.
3. Івченко Л. Реконструкція нотної колекції графа О. К. Розумовського за каталогами XVIII сторіччя. Київ, 2004. 643 с.

References

1. Deutsch, O. E. (1961). *Musikverlags Nummern : Eine Auswahl von 40 datieren Listen : 1710-1900*. Berlin, Verlag Merseburger. [In German]
2. Weinmann, A. (1964). *Die Wiener Verlagswerke von Franz Anton Hoffmeister*. Vienna, Austria : Universal Edition. [In German]
3. Ivchenko, L. (2004). *Rekonstruksiia Notnoi Kolektsii Hrafa O. K Rozumovskoho Za Katalohamy XVIII Storichchia* [Reconstruction of Count's O. K. Rozumovsky Score Collection following XVIII century catalogues]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian]

UDC 655.413:78(436)

Oleksandr Moskalets,

ORCID 0000-0001-6441-7647,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: moskalets@nbuv.gov.ua

THE VIENNESE PERIOD OF THE MUSIC PUBLISHING HOUSE OF FRANZ ANTON HOFFMEISTER (AFTER MATERIALS OF COUNTS' ROZUMOVSKY SCORE COLLECTION)

22 samples of rare editions of the pioneer of Austrian music printing Franz Anton Hoffmeister are attributed and described. The article deals with peculiarities of these editions, their place in the context of Hoffmeister's publishing activity. The list of composers with whom this publisher cooperated at that time is analyzed, rarities are singled out.

Keywords: music publisher, Hoffmeister, Mozart, Vanhal, Vienna.

УДК 016:78](100)

Прокопенко Лілія Сергіївна,

ORCID 0000-0003-0531-6111,

кандидат історичних наук, доцент, головний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого,

Київ, Україна

e-mail: prokopenko888888@gmail.com

R-ПРОЄКТИ МІЖНАРОДНОЇ АСОЦІАЦІЇ МУЗИЧНИХ БІБЛІОТЕК, АРХІВІВ І ДОКУМЕНТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ

Розглянуто зміст бібліографічних проєктів Міжнародної асоціації музичних бібліотек, архівів та документаційних центрів (IAML) RISM, RILM, RidIM, RIPM і перспективи їх використання у бібліотеках.

Ключові слова: міжнародне бібліотечне співробітництво, Міжнародна асоціація музичних бібліотек, архівів і документаційних центрів (IAML), RISM, RILM, RidIM, RIPM.

Згідно з Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995) основними напрямками міжнародного співробітництва у бібліотечній справі є проведення спільних наукових досліджень, участь у роботі міжнародних організацій, спільна видавнича діяльність тощо (Ст. 31).

Однією з подібних організацій, у рамках проєктів яких сьогодні існують широкі можливості для розвитку міжнародної співпраці бібліотек, є Міжнародна асоціація музичних бібліотек, архівів та документаційних центрів (International association of music libraries, archives and documentation centres, IAML, 1951 р.), що об'єднує організації, пов'язані з музикою і мають великі зібрання і цінні колекції творів музичного мистецтва [3].

Пріоритетним напрямом діяльності IAML є підготовка чотирьох міжнародних бібліографічних серій (т. зв. «R-проєкти»), що вміщують відомості про музичні документи, які зберігаються в

бібліотеках, музеях, архівах, приватних колекціях різних країн світу [2]:

– Міжнародний репертуар музичних джерел (*Répertoire international des sources musicales*, RISM, з 1952 р.) – глобальний бібліографічний проєкт, метою якого є пошук і облік різних видів музичних документів, виданих, перш за все до 1900 р., а також рукописних творів, стародруків, лібрето; сьогодні записи онлайн-каталогу RISM є зв'язаними відкритими даними і можуть використовуватися для бібліотечних каталогів, для колекцій цифрових ресурсів та у межах науково-дослідних проєктів;

– Міжнародний репертуар музикознавчої літератури (*Répertoire international de littérature musicale*, RILM, з 1966 р.) має на меті підготовку міжнародного реферативного журналу музикознавчої літератури; сьогодні база даних вміщує більше 850 тис. записів, представлених 214 мовами 174 країн світу;

– Міжнародний репертуар музичної іконографії (*Répertoire international d'iconographie musicale*, RidIM, з 1971 р.) організований для документування образотворчих матеріалів, що мають безпосереднє відношення до музики і хореографічного мистецтва, і сприяння захисту візуальних музичних культурних цінностей як невід'ємної складової світової культурної спадщини;

– Міжнародний репертуар музичної періодичної літератури (*Répertoire international de la press musicale* – RIPM, з 1980 р.) створений для забезпечення доступу до повних текстів музичних періодичних видань. Електронні ресурси RIPM представлені ретроспективним покажчиком музичної періодики (1760-1966 рр.), який вміщує біля 1 млн записів; майже 200 періодичних видань цього періоду є у повнотекстовій базі; також підтримуються повнотекстова база даних рідкісних музичних періодичних видань Європи і Північної Америки та база даних джазової періодики [1].

Продукти R-проєктів IAML, є цінними бібліографічними джерелами, які надають доступ до документів музичної спадщини і сприяють їх використанню у науковій, навчальній, практичній, дозвіллевій діяльності музикантів, виконавців, музикознавців, бібліотекарів, студентів, видавців, книготорговців. Участь у R-проєктів IAML повинна стати важливим напрямом роботи бібліотек України, які мають фонди музичних документів. Використання зарубіжного досвіду і участь у міжнародній співпраці сприятимуть удосконаленню і збагаченню вітчизняної теорії і практики.

Список використаної літератури

1. Івченко Л., Шевченко О., Гурина В. Повнотекстові бази даних міжнародного каталогу музичної періодики (RIPM). *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2014. Вип. 40. С. 147–163.
2. The Four Rs of international music research. RISM. RIPM. RILM. RidIM. URL: <http://r-musicprojects.org> (дата звернення: 24.07.2020).
3. IAML. International association of music libraries, archives and documentation centres. URL: <https://www.iaml.info> (дата звернення: 24.07.2020).

References

1. Ivchenko, L., Shevchenko, O. & Huryna V. (2014). Povnotekstovi bazy danykh mizhnarodnoho katalogu muzychnoi periodyky (RIPM) [Full-text databases of international music periodical directory (RIPM)]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*. Kyiv, Ukraine. 40, 147-163. [In Ukrainian].
2. The Four Rs of international music research. RISM. RIPM. RILM. RidIM. Retrieved from <http://r-musicprojects.org>. [In English].
3. IAML. International association of music libraries, archives and documentation centres. Retrieved from <https://www.iaml.info>. [In English].

UDC 016:78](100)

Liliia Prokopenko,

ORCID 0000-0003-0531-6111,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Chief Librarian,

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: prokopenko888888@gmail.com

R-PROJECTS OF THE INTERNATIONAL ASSOCIATION OF MUSIC LIBRARIES, ARCHIVES AND DOCUMENTATION CENTERS: NEW OPPORTUNITIES FOR INTERNATIONAL COOPERATION

The content of bibliographic projects of the International Association of Music Libraries, Archives and Documentation Centers (IAML) RISM, RILM, RidIM, RIPM and the prospects of their use in libraries are considered.

Keywords: international library cooperation, International Association of Music Libraries, Archives and Documentation Centers (IAML), RISM, RILM, RidIM, RIPM.

УДК 016 : [782/785.04 : 821.161.2 Шевченко]

Руденко Людмила Григорівна,

ORCID 0000-0002-0329-0504,

кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: rudenkol@nbuv.gov.ua

ВІРТУАЛЬНА КОЛЕКЦІЯ «МУЗИЧНА ШЕВЧЕНКІАНА» У ВІДДІЛІ МУЗИЧНИХ ФОНДІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Розглянуто творчий доробок українських та зарубіжних композиторів пов'язаний з поетичною спадщиною Тараса Шевченка, що знаходиться у відділі музичних фондів НБУВ. Вказано значення віртуальної колекції «Музична Шевченкіана», що є важливим аспектом для подальших бібліографічних, музикознавчих та джерелознавчих досліджень.

Ключові слова: Тарас Шевченко, Музична Шевченкіана, поетична спадщина, віртуальна колекція, композиторська творчість.

У відділі музичних фондів Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігаються ноти, пов'язані з літературною спадщиною Т. Шевченка та його особистістю, а разом з бібліографічною інформацією про майже 5000 творів, що зафіксовані у електронному каталозі відділу, вони і репрезентують віртуальну колекцію «Музична Шевченкіана» – найбільше зібрання «Музичної Шевченкіани» серед українських книгозбірень. У ній представлено різні за жанрами та формою твори українських та зарубіжних композиторів, народні пісні, обробки народних пісень на тексти Т. Шевченка, композиції за мотивами творів поета, народні пісні, співані та записані Кобзарем, музичні композиції присвячені поетові. До неї входить спадщина представників музичного мистецтва різних епох, професіоналів й аматорів, які звертались у своїй творчості до текстів Т. Шевченка, сприймаючи його не лише як геніального «музичного» поета, а й як видатну особистість, котра залишила незгладимий слід в українській історії та культурі.

Віртуальна колекція «Музична Шевченкіана» охоплює прижиттєві видання творів українських композиторів від ХІХ до наших часів. Збережено всі серії циклу «Музики до Кобзаря» Миколи Лисенка, що

видавалися і самим автором і різними видавництвами (Л. Ідзиковського, Б. Корейво, К. Рьодера «Мистецтво» та ін.); перше видання «Заповіту» Михайла Вербицького, надруковане у Львові; видання «Заповіту» Гордія Гладкого, опубліковане в Полтаві; одна з перших гармонізацій мелодії Данила Крижанівського «Рева та стогне Дніпр широкий», написаної до слів Т. Шевченка із балади «Причинна»; автограф першої опери за мотивами поеми «Катерина» Миколи Аркаса, а також композиції Сидора Воробкевича, Михайла Гайворонського, Дениса Січинського, Якова Степового, Кирила Стеценка, Ярослава Ярославенка, Модеста Мусоргського, Сергія Рахманінова Петра Чайковського та багатьох інших. Серед старовинних грамплатівок, що зберігаються у ВМФ НБУВ, є платівка із першим записом Шевченкового «Заповіту» композитора Г. Гладкого у виконанні хору під керівництвом П. О. Шереметинського.

Незважаючи на незламний патріотизм Тараса Шевченка, його любов до України і доволі жорсткі висловлювання на адресу її ворогів, радянська влада не змогла заборонити читати його вірші, присвячувати йому найрізноманітніші твори мистецтва, у тому числі й музичні. У радянський період творча спадщина Т. Шевченка продовжувала цікавити композиторів. У відділі музичних фондів НБУВ зберігається потужна кількість нотних документів на його тексти, що публікувалися у різні періоди радянського режиму. Це твори митців Михайла Вериківського, Володимира Грудина, Віталія Губаренка, Євгена Козака, Віктора Косенка, Бориса Лятошинського, Георгія Майбороди, Юлія Мейтуса, Федора Надененка, Дмитра Ревуцького, Левка Ревуцького, Гната Хоткевича, Андрія Штогаренка, та багатьох інших. Відділ музичних фондів багатий творами й сучасних композиторів на тексти поета: Ганни Гаврилець, Лесі Дичко, Жанни Колодуб, Левка Колодуба, Валентина Сильвестрова, Мирослава Скорика, Євгена Станковича, Віктора Степурка, Богдани Фільц, Богдани Фроляк, Олександра Яковчука та інших митців, як професіоналів, так і аматорів.

Варто звернути увагу на рукописну колекцію Спілки композиторів України, передану відділу на зберігання Міністерством культури України. Це значна частина композиторського доробку кінця ХХ – початку ХХІ ст. Музичні твори, які знаходяться у ній, свого часу були видані, однак є й не опубліковані. У колекції «Музичний фонд України. Колекція рукописів українських композиторів і музичних

письменників, переданих Репертуарно-редакційною комісією Міністерства культури і мистецтв України» знаходяться різні за жанрами та формою композиції на тексти Т. Шевченка та за мотивами його віршів, як, наприклад, опера-симфонія «Згадайте братія моя» та симфонія «DeProfundis» В. Губаренка, драматична кантата «О Руська земле» В. Степурка, симфонія № 6 В. Бібіка за мотивами різних поезій Т. Шевченка (інша її назва «Думи мої»), опера-дума «Сліпий» О. Злотника, опера «Поет» Л. Колодуба, кантата «Кобзареві думи» Ю. Іщенка, Камерна симфонія О. Киви на вірші Тараса Шевченка та інші.

Чільне місце у віртуальній колекції «Музична Шевченкіана» посідають інструментальні та вокальні твори, присвячені Великому Кобзареві. Очевидно, що до написання присвят поетів і музикантів наснажувала сама поезія Т. Шевченка, а також сповнене драматичних колізій його життя. Леся Українка, Іван Франко, Костянтина Малицька, Галина Комарівна, Данило Млака (Сидір Воробкевич), Павло Тичина, Андрій Малишко та багато інших поетів кінця ХІХ — початку ХХІ століття присвятили свої вірші Кобзареві, які наснажили талановитих українських композиторів. Музику до поетичних текстів, присвячених Т. Шевченку, писали: П. Батюк, С. Воробкевич, М. Гайворонський, А. Кос-Анатольський, М. Лисенко, Ю. Мейтус, Ф. Надененко, К. Стеценко, Я. Степовий, Я. Цегляр Я. Ярославенко, та багато інших. У присвятах інструментальних, митці нерідко використовували мелодії народних пісень на тексти Т. Шевченка і надалі інтерпретували їх в індивідуальному для кожного митця стилі. Найпоширеніші мелодії, що використовувалися в інструментальних присвятах: «Рече та стогне Дніпр широкий» (мелодія Д. Крижанівського), «Заповіт» (мелодія Г. Гладкого), «Думи мої». Інструментальні присвяти Т. Шевченку різні за жанрами та формою писали: В. Александров, Т. Безуглий, П. Гайда, К. Данькевич, П. Демуцький, А. Єдлічка, В. Заремба, М. Лисенко, Б. Лятошинський, Я. Степовий, К. Стеценко, Я. Цегляр та інші.

Музичний доробок пов'язаний з творчістю Т. Шевченка, який наповнює віртуальну колекцію «Музична Шевченкіана», друкувався у найвідоміших українських та зарубіжних видавництвах: Леона Ідзіковського, Болеслава Корейво, Андрея Дідерікса, Г. Е. Смолинського, «Дніпросоюз», «Львівський Боян», «Торбан», «Ліра», «Просвіта», «Мистецтво», «Музична Україна» та інших.

Видається, що інтерес композиторів до величного слова Кобзаря пов'язаний не лише з його невичерпним поетичним талантом, але і з різноманітною фабулою його віршів та поем. Тому вірогідно, що поетична спадщина Тараса Шевченка завжди буде посідати одне з перших місць в музичному мистецтві і наснажувати не лише композиторів, а й науковців на нові творчі звершення. А віртуальна колекція «Музична Шевченкіана» не залишиться віртуальною у тому сенсі якою вона є зараз, а поступово перейде у статус повнотекстової бази даних, що буде містити не лише бібліографічну інформацію, але й нотні тексти, звичайно, що за виконанням усіх вимог закону про «Авторське право». У такому разі, нею зможуть скористатися не тільки для отримання бібліографічної інформації, і не тільки у разі фізичної присутності у читальному залі ВМФ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

UDC 016: [782/785.04: 821.161.2 Шевченко]

Ludmila Rudenko,

ORCID 0000-0002-0329-0504,

Candidate of Art Studies, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: rudenkol@nbuv.gov.ua

**THE VIRTUAL COLLECTION «MUSICAL SHEVCHENKIANA» IN
THE DEPARTMENT OF MUSIC FUNDS V.I VERNADSKYI NATIONAL
LIBRARY OF UKRAINE**

The creative work of Ukrainian and foreign composers connected with the poetic heritage of Taras Shevchenko found in the department of music funds of NBUV was considered. The significance of the virtual collection «Musical Shevchenkiana» was indicated, which is an important aspect for further bibliographic, musicological, an source studies.

Keywords: Taras Shevchenko, Musical Shevchenkoiana, poetic heritage, virtual collection, compositional work.

УДК783(477):2-53 «18»

Тилик Ігор Володимирович,

ORCID 0000-0003-2896-631X,

кандидат мистецтвознавства, старший викладач,

Київський національний університет культури і мистецтв,

Київ, Україна

e-mail: tilik1968@ukr.net

АВТОГРАФ АРТЕМІЯ ВЕДЕЛЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ МИСТЕЦТВОЗНАВЧО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Присвячено дослідженню автографічної збірки творів видатного українського композитора Артемія Веделя з позиції мистецтвознавчо-культурологічного аналізу.

Ключові слова: Автограф А. Веделя, українська церковна музика, мистецтвознавчо-культурологічний аналіз, духовні концерти, релігійно-філософське світосприйняття.

Важливим напрямком сучасного вітчизняного музикознавства є дослідження проблематики, пов'язаної з вивченням творчої спадщини геніального українського композитора XVIII ст. Артемія Веделя (1767 – 1808), ім'я якого назавжди вписане золотими літерами до пантеону українського музичного мистецтва.

У працях сучасних провідних науковців, зокрема, Т. Гусарчук, Л. Кияновської, Л. Корній, А. Кутасевича, церковно-музична творчість А. Веделя постає у вигляді складної й різнопланової мистецької парадигми, нерозривно пов'язаної з релігійними образами й асоціаціями. Це прогнозує доцільність її дослідження крізь призму методологічних параметрів мистецтвознавчо-культурологічного аналізу, сфокусованого на перетині музикознавчо-мистецтвознавчої, культурно-історичної та сакрально-філософської проблематики.

Застосування такого когнітивно-евристичного ракурсу дає змогу розглянути творчий феномен миця крізь призму об'єктивних і суб'єктивних факторів, які сприяли виникненню конкретних авторських задумів. З огляду на це, важливо враховувати, що будь-який митець, звертаючись до певного сакрального тексту, образу чи символу, а пріорі виходить за семантичні межі, окреслені власне суто релігійними категоріями, екстраполюючи універсальну всеоб'ємність сакрального-семантичного тезаурусу в проекцію

особистого мистецького сприйняття. У результаті такого художнього переосмислення вербальний канонічний текст збагачується розгалуженим спектром авторських індивідуальних підтекстів, екстраполюючи авторську концепцію у площину суб'єктивно-асоціативних уявлень певної аудиторії.

У творчості А. Веделя вказана тенденція найвиразніше простежується в Автографі – авторському рукописному зібранні творів митця, графологічна і індивідуально-стильова автентичність яких є науково доведеною і цілком незаперечною. Як об'єкт комплексного мистецтвознавчо-культурологічного аналізу найбільший інтерес для дослідника становлять вміщені до автографу (поряд з літургійними та окремими богослужбовими творами) 12 концертів митця. Це зумовлено тим, що їх концертна драматургія максимально об'ємно акумулює в собі екзистенційно-емоційний колорит творчого процесу митця, відтворюючи через музично-образні асоціації деталі його життєвого і творчого буття, а також особисте ставлення до актуальних на той час історичних подій і обставин.

Винятково важливу роль в зазначеному процесі відіграє біблійно-псалмовий текст, який, постаючи для Веделя світоглядним фундаментом його індивідуальної творчої рефлексії, детермінує композиційну специфіку художнього мислення митця. Необмежений спектр життєвих ситуацій, акумульованих в системі біблійно-псалмової драматургії, давав змогу композитору наповнити ветхозавітні образи глибоко індивідуальним змістом.

У процесі такого творчого переосмислення автентична вербально-поетична символіка збагачувалася новими персоніфікованими значеннями, проєктуючись в площину конкретного художнього задуму. Окреслений алгоритм відтворює механізм дії веделівського асоціативно-образного мислення, який передбачає не стільки мистецьке «вживлення» у псалмовий прообраз (у його автентично-семантичному концепті), скільки проєктування псалмового «сюжету» на психологічний стан, в якому перебував композитор у момент або після прочитання відповідного псалму. Це виразно простежується у процесі дослідження концертів композитора, що входять до автографу. Ретельний аналіз їх біблійно-текстової «сюжетики» переконує в тому, що вони створювалися А. Веделем за певною, чітко продуманою програмою, яка, де-факто, об'єднує різнопланові мистецькі задуми в одне драматургічне ціле, зведене до спільного

драматургічного знаменника. На це, зокрема, вказує алгоритм авторського відбору і компоновання, біблійно-псалмового матеріалу, який не лише характеризує емоційні переживання митця, але й виявляє, водночас, його суб'єктивне ставлення до певної події або проблеми реального життя.

Вагомим аргументом на користь вказаного припущення є той факт, що початкові теми перших частин більшості концертів Автографу (№№ I, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12) в основі своїй мають спільне інтонаційно-ритмічне «зерно». Це, мимоволі, наводить на думку про певну лейтмотивність, яка об'єднує різні за часом і обставинами створення задуми митця в драматургічно цілісне явище, засвідчуючи цим наявність віртуально окресленої взаємопов'язаності і прогнозованості кожного наступного задуму стосовно попереднього.

Наведені міркування дають підстави трактувати дванадцять концертів з автографу як єдину мистецьку *макроконцепцію*, структурно наближену за своєю «сюжетною» архітектонікою до поширеної в українському православному побуті XVII–XVIII ст. традиції “житійних” ікон. У відповідності з нею, кожен з концертів (умовно кажучи, епізодів житійного «сюжету») постає окремою драматургічною ланкою–продовженням /актуалізацією/ діалектично розгорнутої в часі (і сфокусованої в центрі композиції) головної ідеї, якою постає життєве кредо А. Веделя у взаємодії та суперечностях з реаліями оточуючого світу. В контексті висловленої гіпотези Артемій Ведель репрезентує себе не лише як композитор, але й як філософ, для якого кристалізація художнього образу через синтез слова і музики стає формою вияву ставлення до вічних проблем буття.

UDC 783(477):2-53 «18»

Igor Tylyk,

ORCID 0000-0003-2896-631X,

Candidate of History of Art, Senior Lecturer,

National University of Culture and Arts,

Kyiv, Ukraine

e-mail: tilik1968@ukr.net

SUMMARY AUTOGRAPH OF ARTEMIA VEDEL FROM THE STANDPOINT OF ARTISTIC-CULTURAL ANALYSIS

The article is devoted to the study of the autograph collection of choral-works by the outstanding Ukrainian composer of XVIII century Artemy Wedel from the standpoint of art history, religious-philosophical and cultural analysis.

Keywords: Autograph of A. Wedel, Ukrainian church music, art and cultural analysis, spiritual concerts, religious and philosophical worldview.

УДК 025.17:[002.1:398.8]]»1919/1920»(043.2)

Хайло Альона Сергіївна,

ORCID 0000-0002-1216-7399,

науковий співробітник,

Книжкова палата України імені І. Федорова,

Київ, Україна

e-mail: ria14@ukr.net

СПЕЦФОНД КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ: КНИГОЗНАВЧЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИДАНЬ ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ 1919—1921 РОКІВ

Розглянуто видання пісенного фольклору 1919—1921 рр., котрі зберігаються у спецфонді Книжкової палати України. Крім того, враховуючи особливості досліджуваного періоду, також розглянуто пісенники, тексти яких можна назвати «фейклором» або псевдофольклором.

Ключові слова: пісенний фольклор, спецфонд Державного архіву друку, пісенники, фейклор, народнопісенні тексти.

Збірки пісенних фольклорних текстів, що були видані в 1919-1921 рр. й нині зберігаються у спецфонді Книжкової палати України, на сьогодні є недослідженими. Зокрема, йдеться про 17 збірок пісенних текстів, серед яких лише 3 назви присвячено традиційному українському фольклорові: «Десіть українських народних пісень: з супроводом фортеп'яну» (1921), аранжовані Ф. Блумендфельдом; збірка «Українські народні пісні (а сарелла): на мішаний хор» (вип. 4, 1920), складена й аранжована П. Бойченком, та «Шкільна збірка українських народних пісень для початкових шкіл» (1919), складена С. Дремцовим. Решта 14 примірників — збірки революційних і робітничих пісень: 3 видання «Боевых песен коммунистов» (усі 1919); «Песни борьбы до конца» (1919); «Робітничі визвольні пісні» (1919); «Песни Революции» (1919); «Боевые песни революции»

(імовірно, 1919); «Боевые пѣсни коммунистов» (імовірно, 1919); «Сборник революционных песен» (1920); «Революційні пісні» (1921, 2-ге видання); «Під червоним прапором: робітничі революційні пісні» (1920). Усі видання надруковано без зазначення імен упорядників чи укладачів, і лише два містять такі відомості: «Революційні пісні» (1920) — тексти зібрав Ів. Ливень (справжнє ім'я І. Клочко), та «Червона сурма» (1921) — зібрав І. Ткачук.

Збірка «Десять українських народних пісень: з супроводом фортеп'яну» вийшла друком 1921 р. у Всеукраїнському державному видавництві, що було засновано 1919 р. у Києві при ВУЦВК як Всеукраїнське видавництво (Всевидав), а від січня 1920 р. діяло вже як Всеукрвидав. Тексти пісень збірки аранжував Ф. Блумендфельд (або Ф. Блюменфельд) (1863–1931) – піаніст, диригент, композитор і педагог. До видання увійшли 10 різножанрових народнопісенних текстів, серед яких веснянки, жниварські, весільні та купальські пісні [1].

Друге видання саме традиційних пісень – «Шкільна збірка українських народних пісень для початкових шкіл», упорядкована композитором, педагогом та фольклористом С. Дрімцовим (у виданні – С. Дремцов). Збірка вийшла друком у 1919 р. у видавництві «Союз» Харківського кредитового союзу кооперативів у серії «Шкільна й позашкільна бібліотека» (виходила під редакцією педагога Д. Панадіаді та мовознавця О. Синявського). Діяльність С. Дрімцова була тісно пов'язана з фольклором: йому належить низка музично-педагогічних праць і музикознавчих досліджень, присвячених народній творчості. Крім того, С. Дрімцов проводив збиральницьку діяльність, а записані тексти впорядковував та видавав. У досліджуваному ж виданні С. Дрімцов звернувся до творчого доробку М. Лисенка, Л. Косач, К. Стеценка, О. Кошиця, Ф. Колесси. Частина текстів він також зібрав та опрацював сам [2]. Усього збірка містить 43 пісенних тексти, розподілених відповідно до зростання складності музичного та вокального виконання.

Третя збірка з традиційними фольклорними текстами «Українські народні пісні (а capella): на мішаний хор» була складена та аранжована диригентом і композитором П. Бойченком. Видання вийшло друком 1920 р. У ньому зазначено, що це 4-й випуск, однак інформацію щодо інших номерів віднайти не вдалося, як, власне, і досліджень, присвячених П. Бойченку. Ім'я диригента здебільшого трапляється лише в розвідках, присвячених життю та діяльності

відомої української театральної акторки й співачки О. Петрусевич, чоловіком та вчителем якої і був П. Бойченко. Надруковане видання Мистецьким товариством ім. М. Старицького в Херсоні. Складається збірка з п'яти жартівливих народних пісень: «Хата моя рубленая», «Кулик чайку любив», «Ой посіяв мужик...», «Чумарочка рябесенька», «Пісня про Купер'яна».

Пісенні тексти збірок так званих «революційних» пісень активно поширювали більшовицька преса й видавництва. Також увійшло у вжиток поняття «радянський фольклор» – офіційно нав'язане фольклористиці ідеологічними радянськими чинниками за аналогією до терміна «радянська література» [3]. Саме так називали народну, а насправді – псевдонародну творчість, що «оспівувала «щасливе» й «вільне» життя під зорею «радянської влади», патріотичні почуття громадян «соціалістичної вітчизни», возвеличувалися Комуністична партія, її ідеали і вожді». [там само]. Більшість текстів цього «фольклору» – штучно створені й стилізовані під народну словесність утворення, що всіляко (морально та матеріально) підтримували більшовицький режим, водночас забороняючи й переслідуючи справжню народну словесність (пісні, частівки, оповідання, прислів'я, приказки, анекдоти тощо). Поняття «радянський фольклор» побутувало у 30-х рр. ХХ ст., проте такі тексти, як бачимо, можемо віднайти й значно раніше, на початку 20-х рр. ХХ ст. (можливо, лише з тією відмінністю, що тексти не стилізували чи менше стилізували під справжню народну творчість).

Частина творів із досліджуваних більшовицьких збірок – авторські (здебільшого без зазначення імен автора чи перекладача, тобто можемо говорити про народні пісні літературного походження), частина не має автора. Якщо говорити про варіативність текстів (одна з ключових ознак фольклору), то тексти одних і тих самих пісень у різних збірках певним чином відрізняються. Точно відповісти на питання, чи можна зараховувати ці пісенні тексти до фольклору, важко, й вірогіднішою є думка про штучність текстів. Проте ці пісенні видання неможна оминати, адже у сучасній фольклористиці досліджується також і «фейклор» та «фольксінес», або, простіше, псевдофольклор, – штучно створені чи сфабриковані тексти, що наслідують народну творчість чи стилізовані під неї. Пісенні тексти в усіх таких збірках повторюються, а автентичних текстів, що наявні лише в одному виданні й відсутні в інших, дуже мало. Збірки українською мовою, за нашими

спостереженнями, містять більше назв творів, тоді як російською повторюються з книги в книгу з певними змінами. Окрім цього, можна зробити висновок, що частину пісень більшовистські видання «запозичили» з українських патріотичних збірок, адаптуючи тексти під свою ідеологію.

Дослідивши частину спецфонду Книжкової палати України, котру складають зразки пісенного фольклору, можна зробити висновок, що в період 1919–1921 рр. відчутно скоротилася кількість видань традиційного українського пісенного фольклору, тоді як обсяги пропагандистської та ідеологічної більшовицької літератури, навпаки, стрімко зростали.

Список використаної літератури

1. Блумендфельд Ф. Десять українських народних пісень: з супроводом фортеп'яну / [аранж.] Фелікс Блумендфельд. – Київ : Всеукр. держ. вид-во, 1921. – 16 с.: нот. іл.
2. Дремцов С. П. Шкільна збірка українських народних пісень для початкових шкіл / С. П. Дремцов [тобто С. П. Дрімцов]. – Харків : Союз, 1919. – 26, [2] с.: іл., нот. іл. – (Шкільна й позашкільна бібліотека / під ред. Д. Г. Панадіади та О. Н. Синявського).
3. Кирчів Р. Радянський фольклор / Р. Кирчів // Українська фольклористика : словник – довідник / уклад. та заг. ред. М. Чернопиский. – Тернопіль : [б. в.], 2007. – С. 360.

References

1. Blumendfeld F. (1921). Desit ukrayinskih narodnih pisen: z suprovodom fortep'yanu. Kyiv: Vseukr. derzh. vid-vo.
2. Dremcov S. P. (1919). Shkilna zbirka ukrayinskih narodnih pisen dlya pochatkovih shkil. Narkiv: Soyuz.
3. Kirchiv R. (2007). Radyanskij folklor. Ukrayinska folkloristika : slovnik-dovidnik. - Ternopil: [b. v.]

UDC 025.17:[002.1:398.8]]»1919/1920»(043.2)

Alona Khailo,

ORCID 0000-0002-1216-7399,

Senior Researcher,

The Book Chamber of Ukraine named after Ivan Fedoriv,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ria14@ukr.net

SPECIAL FUND OF THE BOOK CHAMBER OF UKRAINE: BIBLIOLOGICAL RESEARCH OF FOLKLORE SONGS' EDITIONS 1919-1921 YEARS

The folklore songs' editions of 1919-1921, which are stored in the special fund of the Book Chamber of Ukraine, are considered. In addition, taking into account the

peculiarities of the period under study, songs which can be called «fake» or pseudo-folklore are also considered.

Keywords: folklore song, special fund of the State Archive of Printing, songbooks, fakelore, folk lyrics.

УДК 778.534.422(438)

Цибульська Олена Анатоліївна,

ORCID 0000-0002-3492-6368,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: tsybulska@nbuv.gov.ua

ЗВУКОЗАПИСИ УКРАЇНСЬКИХ ВИКОНАВЦІВ У ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ПОЛЬЩІ (ВІД ПОЧАТКУ 20 СТ. ДО 1918 Р.)

Здійснено пошук аудіодокументів до національного довідково-інформаційного та документального ресурсу «Україніка» за каталогами фондів Національної бібліотеки Польщі.

Ключові слова: україніка, звукозапис, бібліотека, Національна бібліотека Польщі.

У процесі створення реєстру українських звукозаписів «Україніка: раритетні звукозаписи» необхідною складовою є пошук відповідних аудіодокументів в фонотеках закордонних бібліотек. Вбачається можливість опрацювати каталоги некомерційних цифрових проєктів, здійснюваних національними бібліотеками інших країн, зокрема: Gallica (Франція), Library of Congress (США), Die Deutsche National-Bibliothek (Німеччина) і поповнити «Україніку» – національний довідково-інформаційний та документальний ресурс архівних, рукописних і друкованих джерел, створених в Україні або інших державах про Україну, її історію, економіку, культуру, що ґрунтується на засадах обліку та акумуляції документальної спадщини українського народу.

Критеріями, за якими має відбуватися пошук, є біографічна, географічна та репертуарна інформація: зв'язок виконавців з Україною (місце народження, навчання, життя, тривала праця,

гастролю); місцем здійснення аудіо запису на території сучасної України; український репертуар (твори українських композиторів, українські пісні) виконавців, незалежно від країни їхнього походження. Слід зауважити, що до реєстру «Україніка: раритетні звукозаписи», безумовно потраплять записи митців, що на лежать не тільки українській, але й іншим національним культурам. Роботу для реєстру розпочато з пошуків звукозаписів у Польщі, що зумовлено, щонайперше історичними та географічними чинниками. На даному етапі використовувався каталог Катаржини Янчевської-Соломко «Dyskopedia poloników do roku 1918» – ґрунтовне видання у трьох томах, що містить дані про звукозаписи (переважно ґрамплатівки) з фонду Національної бібліотеки Польщі (далі – НБП).

Загальна кількість бібліографічних описів звукозаписів до 1918 р. у НБВ складає 15591 одиниць. На даний час виявлено 828 бібліографічних записи, що відповідають виробленим критеріям залучення до реєстру «Україніка: раритетні звукозаписи» сольних виконавців. Звукозаписи стосуються 34 виконавців – 29 співаків, 4 піаністів і скрипаля. Перелік співаків, які за місцем народження, навчання або гастролей пов'язані з Україною, охоплює як відомі імена, серед них – Адам Дідур (166 записів), Соломія Крушельницька (10 записів), її сестра – Анна Крушельницька (2 записи), Олександр Давидов (46 записів), так і призабуті.

У результаті пошуку підготовлено дані, які дають змогу додати їх до існуючих опублікованих біографій низки співаків, зробити певні уточнення та поповнити їх дискографію. Це стосується зокрема таких постатей як тенор Арнольд Георгієвський, сопрано Олександра Пекарська та ін. Певні пошукові труднощі виникають у зв'язку з різною транслітерацією та варіантністю написання прізвищ та використанням псевдонімів. Так було з'ясовано, що псевдонім «Алеза Вольская» належить сопрано Єлизаветі Алезі-Вольській, а сценічний псевдонім «Гагаїні» – басу-контанте Василю Гагаєнку, та багато інших випадків.

До реєстру включено виконавців-інструменталістів, за місцем народження всі ці музиканти з України – піаністи: Олександр Михаловський (43 записи), Ігнацій Ян Падеревський (98 записів), Володимир фон Пахман (64 записи), Василь Сапельников (1 запис) та скрипаль Міша Ельман (9 записів).

Наступним кроком у дослідженні стане виявлення колективів – українських хорів і оркестрів. У перспективі вбачаємо, що знахідки

дають змогу відродити «забуті» імена, доповнити біографічні дані інформацією про здійснені звукозаписи, почути спів артистів, закарбований на грамофонних платівках.

UDC 778.534.422(438),

Olena Tsybulska,

ORCID 0000-0002-3492-6368,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: tsybulska@nbuv.gov.ua

SOUND RECORDINGS OF UKRAINIAN PERFORMERS IN THE FUNDS OF THE NATIONAL LIBRARY OF POLAND (FROM THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY TO 1918)

A search was made for audio documents to the national reference and information and documentary resource «Ukrainica» according to the catalogs of the funds of the National Library of Poland.

Keywords: Ukrainica, sound recording, library, National Library of Poland.

УДК 377.77/.78:0.25.5

Черкашина-Губаренко Марина Романівна,

ORCID 0000-0001-7576-3609,

доктор мистецтвознавства, професор,

Національна музична академія України імені П. Чайковського,

Київ, Україна

e-mail: gubaresha@ukr.net

**КОМПОЗИТОРКА, ПОЕТКА, ТЕАТРАЛЬНА ДІЯЧКА
ІРИНА ГУБАРЕНКО: ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ
ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ**

Простежено шляхи, якими доробок української мисткині Ірини Губаренко (1959–2004) почав відкриватися у новому вимірі, знаходити шлях до читачів і слухачів.

Ключові слова: мистецькі артефакти, опрацювання авторських рукописів, ціннісна експертиза мистецького доробку.

У різних ракурсах відкривається образ талановитого митця для його сучасників і для представників наступних поколінь. Відомим є феномен творів, захованих у шухлядах, які при їх посмертному обнародуванні можуть змінити уявлення про ту чи іншу, здавалося б, добре відому особистість. А бувають і такі випадки, коли мистецька самореалізація виявляється для творчо обдарованої людини куди важливішою за пошуки шляхів до публічного визнання. Саме такою була випускниця Харківського інституту мистецтв імені І. Котляревського композиторка Ірина Губаренко. Після закінчення навчання вона одержала посаду завідувачки музичною частиною Харківського театру для дітей та юнацтва, де працювала до самої передчасної смерті. Вона писала музику до вистав, а також власні тексти до окремих музичних номерів, які під час вистав звучали у запису в її виконанні. Вірші вона почала писати досить рано. У подальшому частина цих віршів перетворювалася на авторські пісні, які під гітару вона співала у колі своїх театральних друзів. У театрі їх також знали і любили і охоче підхоплювали, виконували на офіційних і неофіційних творчих вечорах.

Захоплення театром спонукало її до занять режисурою, у чому вагому підтримку вона одержала від свого дідуся, відомого українського режисера і театального педагога Романа Черкашина. Створений за її ініціативою з акторів ТЮГу молодіжний студійний колектив «Бідний театр» показав кілька цікавих постановок. У їх числі – камерна версія п'єси У. Шекспіра «Ромео і Джульєтта», до якої Ірина написала чотири канцони у старовинному стилі, п'єса У. Гібсона «Білі троянди, рожеві слони», зроблена Іриною інсценізація повісті В. Підмогильного «Остап Шаптала». Остання вистава харківської тьогівської молоді під назвою «В ім'я твоє» (українська містерія) увійшла до програми театального фестивалю «Мистецьке Березилля», що проходив у Києві. Серед нереалізованих театральних планів цікавою сторінкою залишився текст п'єси «Сни князя Мишкіна», сценічної версії роману Ф. Достоевського, до якої додані режисерські коментарі та роздуми авторки. Почала Ірина працювати над кандидатською дисертацією «Режисерські концепції ХХ століття у світлі сучасних відкриттів аналітичної психології». Актуальним питанням театральної теорії і практики присвячений її нарис «Вісім листів про театр». Виступала вона і як журналіст у харківських і київських газетах.

Театр і музика тісно перепліталися у житті і творчості Ірини Губаренко. З серйозних музичних творів її перу належать симфонічна поема «Ахтамар», «Пісні самотності» для жіночого голосу з оркестром на вірші Тараса Шевченка, камерна опера «Ведмідь» за водевілем А. Чехова, текст і музика вистави в одній дії «Солярис» за однойменним романом Станіслава Лема, вокальний цикл на вірші Л. Кисельова «Заспівайте, сестро» та інші вокальні твори. А до цього варто додати ту частину спадщини, яка лишалася terra incognita і про яку знало лише найближче оточення. Це її філософська серйозна поезія і прозові твори. У двох найбільш розгорнутих з них, «Римському романі» і повісті на тему театрального побуту «Ланцюг часу» відчутні перегуки з «Майстром і Маргаритою» та «Театральним романом» М. Булгакова. Пояснюючи цей вплив, авторка короткого нарису про спадщину Ірини Кіра Пітоєва написала: «На те є головна причина. Ірина Губаренко –»людина-театр», не людина театру, а Людина – Театр».

Прихована, зафіксована у розпорошених листках, зошитах, написана від руки частина літературної спадщини Ірини Губаренко першою була відкрита сучасному читачеві після її смерті. Збирати свої вірші і набирати їх на комп'ютері для задуманої поетичної збірки вона почала ще сама і дала їй назву «Поетичні медитації». Під цією назвою її вірші і деякі прозові твори вийшли у Києві у видавництві «Автограф» у 2005-му році – наступному після завершення її життєвого шляху. А через шість років солідний том, який одержав назву «Римський роман», вийшов друком у харківському видавництві АКТА. Він має 622 сторінки і включає прозу, поезію, драматургію, публіцистику, критику. Крім вступної статті відомої театрознавиці Кіри Пітоєвої книга включає у завершенні газетні рецензії Олександра Анічева і Лани Щегольковської про творчість Ірини [1].

У рідному для Ірини театрі її добре пам'ятають і вшановують пам'ять цікавими програмами творчих вечорів, сценарії до яких пишуть самі актори. Тут звучать її вірші, фрагменти вистав з її музикою. Літературно-музичну композицію «Повернення», що мала підзаголовок «пам'яті композитора і поета», артисти Харківського ТЮГу показали 26 червня 2010 р. в Києві на сцені Національного будинку вчених АН України. Останній з таких вечорів пройшов у театрі у червні 2019 р. і був присвячений 60-річчю з дня народження Ірини Губаренко. Він одержав назву «Вісім листів про театр» за назвою одного з есе авторки. У його композицію увійшла її музика і

пісні, а також фрагменти прози, у яких картини театрального життя і серйозні роздуми про театр довели своє актуальне звучання у реаліях театрального сьогодення.

Вокальна музика Ірини Губаренко неодноразово звучала у різних концертних програмах у Києві, Харкові, Хмельницькому. Чернігові, на фестивалі у Гданьську (Польща), в українському культурному центрі у Парижі. Записані три компакт-диски, в одному з яких вміщені камерні твори відомого українського композитора Віталія Губаренка та твори його дочки Ірини. Два інших мають назву «Поезія і музика». У різних виконаннях на них зафіксований вокальний цикл Ірини «Заспівайте, сестро», а також включені вокальні мініатюри на вірші Ірини Губаренко, Валентина Сильвестрова і вокальна балада Михайла Шуха «Колоколенка». Появу низки творів на поетичні тексти Ірини відомих українських авторів (крім Сильвестрова і Шуха до її поетичного доробку звернувся Олександр Яковчук, який написав вокальний цикл «Уривки з мого Кобзаря») можна вважати експертною оцінкою художньої якості її поезії [2].

З успіхом було поставлено молодим київським режисером Антоном Литвиновим опера «Ведмідь». Цю виставу її учасники грали не лише у Києві на сцені Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, але й показали на кількох театральних фестивалях. У минулому році у оновленій сценічній редакції і з розширеним словесним текстом знайшов перше сценічне втілення і її «Солярис». Її поставила керівниця київської музично-театральної майстерні «Разом» Марина Рижова з оновленим літературним текстом і у власній редакції. Всі перелічені факти свідчать про цінність мистецького доробку Ірини Губаренко, який вийшов за локальні межі Харкова, викликав зацікавлення молодих митців і знаходить шлях до різноманітної аудиторії.

Головною проблемою залишається на сьогодні відсутність нотних видань музичних творів Ірини Губаренко. За її життя видано лише одну її фортепіанну прелюдію у збірці фортепіанних творів молодих українських композиторів. Не все, що залишилося в авторських рукописах, впорядковано і озвучено. Лише на випускному консерваторському екзамені прозвучала симфонічна поема «Ахтамар». Зроблений комп'ютерний набір партитури «Пісні самотності» дав змогу прозвучати цьому цікавому твору після довготривалої паузи. Сьогодні виникли умови і нагальна потреба розглядати постать Ірини Губаренко в більш широких і узагальнених

масштабах, а також ставити питання про форми збереження її доробку.

Список використаної літератури

1. Губаренко, Ирина. Римский роман. Проза. Поэзия. Драматургия. Публицистика. Критика. Харьков, 2011. 622 с.
2. Чепалов, Александр. И смерть по-прежнему обман. В сб.: Ирина Губаренко. Поэтические медитации. Киев: Автограф. 2005, с. 5–9.

References

1. Gubarenko, I. V. (2011). *Rimskiy roman. Proza. Poeziya. Dramaturgiya. Publitsistika. Kritika*. [Roman novel. Prose. Poetry. Dramaturgy. Journalism. Criticism. Roma's novel]. Kharkiv, Ukraine. [In Russian and Ukrainian].
2. Chepalov, Aleksandr. (2005). I smert po-prezhnemu obman. [And death is still a deception] *Irina Gubarenko. Poeticheskie meditatsii*. Kyiv, Ukraine, 5-9. [In Russian].

UDC 070.481:316.77

Maryna Cherkashina-Gubarenko,

ORCID 0000-0001-7576-3609,

Doctor of Arts, Professor,

P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: gubaresha@ukr.net

COMPOSER, POET, THEATER IRINA GUBARENKO: THE PROBLEM OF PRESERVING THE CREATIVE HERITAGE

The ways in which the works of the Ukrainian artist Iryna Hubarenko (1959–2004) began to open in a new dimension, to find the way to readers and listeners, are traced.

Keywords: artistic artifacts, processing of author's manuscripts, value examination of artistic works.

УДК 783(477+438)''16/17''

Шкурган Оксана Володимирівна,

ORCID 0000-0003-4781-3853,

доктор наук у галузі мистецтвознавства,

спеціаліст адміністративний,

Варшавський політехнічний університет,

Варшава, Польща

e-mail: o.shkurgan@wp.pl

ПРОБЛЕМИ, ЗАВДАННЯ ТА ЦІЛІ ДИГІТАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ МУЗИЧНИХ ПАМ'ЯТОК XVII – XVIII СТ. З КНИГОСХОВИЩ ПОЛЬЩІ

Розглянуто питання дигіталізації українських музичних пам'яток XVII – XVIII ст. з польських книгосховищ. Представлено музичну спадщину України в бібліотечних фондах Польщі.

Ключові слова: українські музичні пам'ятки, музичні джерела, бібліотека.

На сьогодні в добу розвитку новітніх технологій та інформаційного потенціалу перед науковцями та спеціалістами бібліотек, архівів, музеїв, працівниками інформаційних підрозділів установ і громадських організацій постають нові завдання та цілі спрямовані на збереження історико-культурної спадщини України.

Дигіталізація бібліотечних фондів нашої країни – важливе завдання і обов'язок бібліотек, пріоритетний напрям їхньої діяльності на сучасному етапі. Працівниками бібліотек України реалізуються національні та міжнародні проекти оцифрування документів й створення цифрових бібліотек, розпрацьовуються інформаційні системи електронних бібліотек для збереження оцифрованих матеріалів. Серед тих документів знаходяться й пам'ятки матеріального і духовного надбання інших європейських народів, в тому числі сусіднього з нами польського народу. В останніх роках під час реалізації спільного проекту між бібліотекою Оссолінеум у Вроцлаві та Львівською національною науковою бібліотекою України ім. В. Стефаника було оцифровано рукописи, які належать до історико-культурної спадщини Польщі, що зберігаються нині у львівській бібліотеці. Натомість у закордонних фондах, зокрема в бібліотечних зібраннях Польщі, знаходиться чимало пам'яток української давнини. Треба підкреслити, що польськимим

спеціалістами з Національної Бібліотеки у Варшаві в ході оцифрування документів фондів цієї варшавської книгозбірні створено копії українських давніх рукописів церковного змісту – як словесних, так і музичних, які тепер доступні у найбільшій польській цифровій бібліотеці POLONA.

Для сучасних дослідників давньої музичної спадщини України велике значення має можливість користування з як можна більшої джерельної бази, в тому числі з цифрових копій рукописних і друкованих музичних пам'яток, що зберігаються в бібліотечних зібраннях Польщі й залишаються труднодоступними для більшості українських музикознавців. На сьогодні фактично відсутні роботи, в яких було би поставлено питання дигіталізації українських музичних пам'яток XVII – XVIII ст. з польських книгосховищ. А такі музичні джерела зберігаються в багатьох бібліотечних фондах Варшави, Кракова, Вроцлава, Любліна, Перемишля, Санока та інших міст.

У музично-історичних працях сучасних українських дослідників – Олександри Цалай-Якименко, Юрія Ясіновського, Лідії Корній, Ніни Герасимової-Персидської, Юрія Медведика, Ольги Зосім – значна увага приділена питанням пошуку музичних джерел, їх документації, інтерпретації, наукового аналізу й опрацювання. У наукових студіях джерелознавчого спрямування тих та інших музикознавців було введено до наукового обігу багато пам'яток української музичної спадщини XVII – XVIII ст., серед яких чисельну групу становлять джерела, віднайдені в книгосховищах Польщі.

Відомо, що на сьогодні в польських бібліотечних зібраннях, зберігається значна кількість рукописних пам'яток української церковної монодії (нотолінійні Ірмолої XVII – XVIII ст.) і партесної музики середини XVII – початку XVIII ст., створених у православному та уніатському середовищах на території східних та південно-східних земель Речі Посполитої. До нашого часу в польських книгосховищах збереглося чимало рукописних співаників, в яких зафіксовано традицію створення українського духовнопісенного репертуару XVII – XVIII ст. У нашому дисертаційному дослідженні усистематизовано українські музичні джерела з польських книгосховищ, подано віднайдений в бібліотечних та костельних зібраннях духовнопісенний доробок василіянських місіонерів, проповідників та піснетворців о. Корнила Срочинського (1731–1790) і о. Тимофія Щуровського (1740–1812), висвітлено духовнопісенну едиційну практику, культивовану

отцями-василями ще значно раніше до виходу у світ почаївського «Богогласника» (1790–1791) [1].

Отже, українські музичні пам'ятки XVII – XVIII ст. знаходяться нині в зібраннях державних, приватних і костельних бібліотек, архівів і музеїв Польщі. На сьогодні відсутній налагоджений механізм співпраці українських та польських бібліотек щодо здійснення дигіталізації мистецької спадщини України, що знаходиться в бібліотечних фондах Польщі. Працівниками польських бібліотек реалізуються проекти оцифрування матеріалів, пов'язаних з історією та культурою своєї батьківщини. Тому в першу чергу підлягають оцифруванню рукописні та друковані джерела історико-культурної спадщини Польщі. Зрозуміло, що дигіталізація пам'яток української давнини, в тому числі й музичних джерел, у плані діяльності польських бібліотек не є нині актуальною і залишається вона на майбутнє. Тому головним завданням на сьогоднішній день є започаткування співпраці між бібліотечними спеціалістами України та Польщі направленої на здійснення дигіталізації українських музичних пам'яток XVII – XVIII ст. з польських сховищ в рамках реалізації українсько-польського проекту. Стратегічними цілями цієї спільної майбутньої діяльності має бути створення цифрових копій музичної спадщини України з польських зібрань. Спираючись на велику джерельну базу доступну на веб-порталах цифрових бібліотек, можна буде всебічно й об'єктивно проаналізувати нотні матеріали української церковної монодії та партесної музики, духовнопісенну творчість, а також інші фактографічні документи, що зберігаються у бібліотечних фондах Польщі.

Створення цифрових копій унікальних та рідкісних матеріалів музичної спадщини України з книгосховищ Польщі уможливить довготривале та надійне їх зберігання, а в інформаційному просторі дозволить широкому колу науковців, спеціалістів та всім користувачам мати вільний доступ до матеріального і духовного надбання нашого народу.

References

1. Shkurgan O. *Studia nad muzycznym dziedzictwem Ukrainy. Recepja i adaptacja muzyki tworzonej w Rzeczypospolitej dla Kościoła rzymskokatolickiego w środowiskach unickich w XVII i XVIII wieku*: praca doktorska: „Historia Sztuki”. Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2018. 299 s. [Studies on the Musical Heritage of Ukraine. The Reception and Adaptation of Music Composed in the Polish-Lithuanian Commonwealth for the Needs of the Roman-Catholic

Church – in Uniate Circles in the 17th and 18th Centuries]. Warsaw, Poland. [In Polish].

UDC 783(477+438)“16/17”

Oksana Shkurgan,

ORCID 0000-0003-4781-3853,

Candidate of Sciences in Arts studies, administrative specialist,

Warsaw University of Technology,

Warsaw, Poland

e-mail: o.shkurgan@wp.pl

THE PROBLEMS, TASKS AND GOALS OF DIGITIZATION UKRAINIAN MUSICAL MONUMENTS OF 17TH AND 18TH CENTURIES FROM POLISH LIBRARIES

The issue of digitalization of Ukrainian musical monuments of 17th and 18th centuries from libraries of Poland was considered. Presents the musical heritage of Ukraine in the library collections of Poland.

Keywords: Ukrainian musical monuments, music sources, library.

УДК 783.2 (477) “17”

Шуміліна Ольга Анатоліївна,

ORCID 0000-0002-2615-1208,

доктор мистецтвознавства, доцент, професорка,

Львівська національна музична академія імені М.В.Лисенка,

Львів, Україна

e-mail: shumili2016@gmail.com

ХОРОВІ КОНЦЕРТИ АНДРІЯ РАЧИНСЬКОГО: ОСТАННІ ЗНАХІДКИ

Розглянуто питання пошуку хорових концертів Андрія Рачинського. Повідомлено про виявлення повних текстів трьох концертів, раніше відомих за окремими партіями комплекту музичних рукописів Золотоверхо-Михайлівського монастиря ІР НБУВ.

Ключові слова: творчість Андрія Рачинського, глухівська капела графа К.Г. Розумовського, хоровий концерт доби класицизму, музичний рукопис, співацька партія.

Постать Андрія Рачинського (1724–1794) цікавить усіх нас в першу чергу тим, що цей митець став одним із засновників нового стилю української духовної музики другої половини XVIII ст.

Із різних джерел (спогади молодших сучасників, авторизовані музичні рукописи, тощо) відомо про три духовні концерти А. Рачинського – «Возлюблю Тя, Господи», «Не отвержи мене во время старости» і «Скажи мі, Господи, кончину мою». Однак донедавна науковці не мали повного нотного тексту жодного з них, було знайдено лише окремі голоси двох останніх концертів. Тепер ситуація змінилася: вдалося виявити повні голосові комплекти усіх трьох хорових концертів А. Рачинського, з'ясувати, що вони є 8-голосими, і відновити їхні хорові партитури. Тож, концерти А. Рачинського, написані для глухівської капели графа К. Г. Розумовського у 50-ті р. XVIII ст., стали доступними і для аналізу, і для виконання.

Аналіз виявив, що концерти створено у різній манері, що є характерною рисою перехідних періодів:

– концерт «Скажи мі, Господи, кончину мою», написаний на текст 38-го псалма, має яскраво виражені ознаки партесної стилістики (через 50 р. текст цих рядків буде написано концерт № 32 Д. Бортнянського);

– у концерті «Возлюблю Тя, Господи» втілено ознаки, що відображають перехід до ранньокласичного стилю (індивідуалізація тематизму, вагоме значення сольо-ансамблевих побудов, функціонально-гармонічна ладова основа, риси циклічності із контрастним зіставленням частин тощо);

– у концерті «Не отвержи мене во время старости» ознаки раннього класицизму наявні у найбільшій мірі (за структурою – тричастинний цикл із початковим ансамблем і фінальною фугою); цей твір написано на текст тих самих рядків 70-го псалма, що й знаменитий концерт М. Березовського, однак його змістовна концепція є дещо іншою [1].

Усі три концерти трапляються у партесних збірках, де вони зафіксовані квадратною нотацією. Нотний запис не має тактових рисок, ключових знаків, позначення темпів, поділу на частини та інших ознак фіксації хорових концертів епохи класицизму, що робить ці твори подібними до партесних концертів. Ця ознака теж є характерною рисою творчості перехідних періодів.

Виявлені рукописні списки вказують на те, що концерти А. Рачинського «Не отвержи мене во время старости» і «Скажи мі, Господи, кончину мою» мали 12-голосі редакції. У концерті «Скажи мі, Господи» автором редакції є композитор партесної доби Кирило Заюшевич, чие ім'я зазначене в одному з рукописних комплектів (в РФ К. Заюшевича називають автором концерту «Скажи мі, Господи»).

Світова прем'єра хорового концерту «Не отвержи мене во время старости» А. Рачинського відбулася 7 жовтня 2019 р. у Малому залі НМАУ ім. П.І. Чайковського (виконавці – камерний хор «Київ», диригент М. Гобдич).

Список використаної літератури

1. Шуміліна О. Про хоровий концерт «Не отвержи мене во время старости» Андрія Рачинського. *Музикознавчий універсум. Наукові записки ЛНМА імені М. В. Лисенка*. Львів, 2019. Вип. 44. С. 5–18. DOI: <https://doi.org/10.33398/2310-0583.2019.44.5.1>

References

1. Shumilina O. (2019). Pro khorovyy kontsert «Ne otverzhy mene vo vremya starosty» Andriya Rachyns'koho. [About the choral concert «Ne otverzhi mene vo vremia starosti» by Andriy Rachynsky]. *Muzykoznavchyy universum. Naukovi zapysky LNMA imeni M.V.Lysenka. Vypusk 44* [Musicological universe. Scientific collections of the Lviv National Music Academy named after M.V. Lysenko. Number 44]. Lviv, Ukraine [In Ukrainian].

UDC 783.2 (477) “17”

Olha Shumilina,

ORCID 0000-0002-2615-1208,

Doctor of Sciences in Arts Study, Docent, Professor,

Lviv National Music Academy named after N. V. Lysenko,

Lviv, Ukraine

e-mail: shumili2016@gmail.com

ANDRIY RACHYNSKY'S CHOIR CONCERTS: RECENT FINDINGS

The issue of searching for choral concerts by Andriy Rachynsky is considered. It has been reported that the full texts of three concerts, previously known for individual parts of a set of musical manuscripts of the Zolotoverkho-Mikhailovsky Monastery of the IR NBUV, have been discovered.

Keywords: works of Andriy Rachynsky, Hlukhiv Chapel of Count K. Rozumovsky, choral concert of the Classicist era, musical manuscript, singing part.

УДК 783:2-53(477) «20»

Ясіновський Юрій Павлович,

ORCID 0000-0002-0927-0133,

доктор мистецтвознавства, професор,
директор Інституту церковної музики,
Український Католицький університет,
Львів, Україна
e-mail: irmos@ucu.edu.ua

НЕВІДОМІ ГАЛИЦЬКІ СТАТТІ З ІСТОРІЇ ЦЕРКОВНОГО СПІВУ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Теодор Пасічинський один з перших в Галичині намагався дослідити цілісну історію русько-українського церковного співу й осмислити його витоки у візантійській спадщині. Чимало уваги присвятив теоретичним питанням музичної складової церковного співу, зокрема метриці й тісно пов'язаним з нею формальним структурам, ладовій організації, виконавським аспектам.

Ключові слова: церковний спів, Теодор Пасічинський, Галичина.

Зацікавлення церковним співом та його історією у Теодора Пасічинського (1886, Львівщина – 1952, Берлін) з'явилися ще під час навчання у перемиській гімназії, а може й раніше – ще в рідному селі Макуневі, де, очевидно він співав у церковному хорі та навчався літургійного співу за рукописним Ірмоломом, що зберігався у місцевій церкві. У Перемишлі Т. Пасічинський керував гімназійним хором і виступав як його соліст. Пізніше, будучи студентом Духовної семінарії у Львові, час від часу диригував катедральним перемиським хором, про що занотувано ним у поголоснику другого тенора 1907 р. У Львові Т. Пасічинський мав ширші можливості працювати над науковою літературою з історії і теорії церковного співу в добре укомплектованій бібліотеці семінарії, придбав ряд цінних видань, зокрема відомого російського дослідника грецької і русько-української сакральної монодії за нотолінійними ірмолоями отця Івана Вознесенського, з працями якого ймовірно познайомився у бібліотеці отця Володимира Садовського (1865–1940), диригента церковних хорів і музичного діяча Галичини. Сьогодні частина книгозбору В. Садовського зберігається в бібліотеці Інституту церковної музики Українського католицького університету у Львові.

Теодор Пасічинський один з перших в Галичині й Україні намагався дослідити цілісну історію русько-українського церковного

співу й осмислити його витoki у візантійській спадщині. Цьому питанню він присвятив дві свої праці «Історичний огляд розвою церковного співу на Русі» [1] і «Короткий погляд на спів грецької Церкви» [2], що мали стати частиною ґрунтового дослідження, яке вчений планував видати окремою книгою. Статті надруковано у львівських часописах «Католицький Вcхід» (1906) та «Нива» (1909).

Своє дослідження, присвячене історії церковного співу Теодор Пасічинський розпочав ще будучи студентом Львівської духовної семінарії і продовжив після висвячення на священика у Перемишлі. Однак на заваді стала Перша світова війна, яка змусила вченого не лише призупинила реалізацію свого задуму, але й кардинально змінила його кар'єрний ріст. Замість продовження дослідницької роботи в галузі церковно-музичного мистецтва він обирає шлях оперного співака.

Праці Т. Пасічинського, присвячені історії церковного співу, написані з відчуттям потреби глибшого розуміння його сутності, осмислення значення та ролі в літургійній практиці Церкви і духовному житті рідного народу. А патетичний тонус викладу матеріалу вказує велику заангажованість у справі розвитку мистецької культури літургійного співу[1; 2].

Багато уваги присвятив автор і теоретичним питанням музичної складової церковного співу, зокрема метриці й тісно пов'язаних з нею формальних структур, ладовій організації, виконавським аспектам тощо. За античними й візантійськими джерелами у своїх працях Т. Пасічинський викладає важливі тези про вагоме значення музики і співу в загальному вихованні молоді та у літургійному дійстві Христової Церкви.

Загальна оцінка церковного співу в Україні позначена характерним для його доби поглядом на сакральні мелодії як результат взаємодії з фольклорною спадщиною, які повсюдно ширилися в добу формування модерної нації. Сьогодні ж такі погляди критично переглянуті й для дослідників все більше увиразнюється залежність русько-українських церковних мелодій, особливо в ірмосах, від візантійських, що, зокрема, спеціально досліджував Мирослав Антонович.

У своїх працях Т. Пасічинський вперше ширше коментував музично-теоретичну абетку *Алфавіт ірмологісанія*, що друкувалася у нотних ірмолоях, починаючи з почаївських видань, а також подав бібліографічний список нотно-літургічних книг, починаючи з

почаївського ірмолая 1793 р. і закінчуючи *Напівником* Ігнатія Полотнюка 1902 р. Іноді автор виказує залежність від російської історіографії і некритично переносить власне російські реалії на українських ґрунт. Зосібно часто вживає суто російський термін *крюкова нотація*, а звідси *крюковий спів*, тоді як в Україні послуговувалися поняттям *кулизмяна нотація*, що особливо виразним є в київських музикальних граматиках.

Отож статті о. Теодора Пасічинського потрібно оцінювати як один з перших зразків осмислення нашої історії церковного співу. Чимало фактів і спостережень заслуговують на увагу і виказують його вдумливі та серйозні наміри. А при цьому висловлює жаль, що у нас «не ціниться зовсім тих, що дослідями співу церковного займаються!» (Сьогодні в цьому сенсі, на жаль, мало що змінилося...). Можливо, що саме ця обставина змусила молодого дослідника покинути наукову працю й податися у виконавську сферу, де швидко здобув визнання і славу як соліст Віденської опери в 1920–1935 роках.

Список використаної літератури

1. Пасічинський Т. Історичний огляд розвитку церковного співу на Русі // *Католицький Вхід* (Львів 1906/1) 55–65; (1906/3) 130–136;
2. Пасічинський Т. Короткий погляд на спів грецької Церкви // *Нива* (Львів 1909/13) 388–392; (1909/18–19) 558–562; (1909/24) 825–830.

References

1. Pasichynskiy T. Istorychniy ohliad rozvoiu tserkovnoho spivu na Rusy // *Katolytskyi Vskhid* (Lviv 1906/1) 55-65; (1906/3) 130-136. [Pasichynsky T. Historical review of the development of church singing in Russia // *Catholic East* (Lviv 1906/1) 55-65; (1906/3) 130-136; [In Ukrainian].
2. Pasichynskiy T. Korotkyi pohliad na spiv hretskoi Tserkvy // *Nyva* (Lviv 1909/13) 388-392; (1909/18-19) 558-562; (1909/24) 825-830. [Pasichynsky T. A brief look at the singing of the Greek Church // *Niva* (Lviv 1909/13) 388-392; (1909 / 18-19) 558-562; (1909/24) 825-830. [In Ukrainian].

UDC 783:2-53(477) «20»

Yurii Yasinovskiy,

ORCID 0000-0002-0927-0133,

Doctor in Art Studies, Professor,

Director Institute of Church Music,

Ukrainian Catholic University,

Lviv, Ukraine

e-mail: irmos@ucu.edu.ua

UNKNOWN GALICIAN ARTICLES ON THE HISTORY OF CHURCH SINGING OF THE EARLY TWENTIETH CENTURY

Theodor Pasichynskyi was one of the first in Galicia to try to wholly explore the history of the art of Russian-Ukrainian church singing and to analyse its Byzantine origins. He paid special attention to the theoretical aspects of the musical component of church singing, in particular its metrics and closely related to it its formal structures, system organization and performance aspects.

Keywords: church singing, Theodor Pasichynskyi, Galicia.

ХVІ БІОГРАФІЧНІ ЧИТАННЯ

«ІСТОРИЧНА БІОГРАФІКА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРОБЛЕМАТИКА, ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР, БІБЛІОТЕКИ, ЧИТАЧІ»

УДК 929(477)Процюк(Винниченко)

Александрова Галина Андріївна,

ORCID 0000-0002-5136-5160,

доктор філологічних наук, старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: galekss@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ХУДОЖНЬОГО БІОГРАФІЧНОГО ТЕКСТУ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ С. ПРОЦЮКА «МАСКИ ОПАДАЮТЬ ПОВІЛЬНО»)

Проаналізовано роман-психобіографію С. Процюка «Маски опадають повільно», у якому особливу увагу звернено на психічні чинники життя і творчості Володимира Винниченка.

Ключові слова: Степан Процюк, роман, Володимир Винниченко, психобіографія, літературна біографіка.

Для сучасної літературної біографіки важливою є творчість Степана Процюка – автора трьох романізованих психобіографій. Невипадковий його інтерес до творчості В. Винниченка (Процюк С. *Маски опадають повільно: Роман про Володимира Винниченка*. Київ : Академія, 2011. 304 с.): цей письменник прагнув зануритися в загадкові глибини людської психіки, звертав увагу на біологічні

аспекти життя людини, часом епатуючи українського читача початку ХХ століття.

С. Процюк перетворює певні епізоди з життя В. Винниченка на фабульні складники твору, продовжуючи досвід художньо-біографічної прози (В. Петров, Гео Шкурупій, В. Поліщук та інші). Новаторською для української літератури є спроба осмислити постать письменника в психоаналітичному ключі – недаремно С. Процюка називають майстром психологічної прози, творцем нового жанру психобіографії або ж міфобіографії.

Автор осмислює психосвіт В. Винниченка, представивши його життя як пристрасні, мученицькі й болючі пошуки власної сутності у творчості, громадській діяльності, любовних історіях. У творі показано постать В. Винниченка як письменника, політика, громадянина, чоловіка; зображено процес його еволюції в кожній іпостасі; відтворено стосунки з багатьма сучасниками, його патології, фобії і неврози, спроби суїциду.

За версією С. Процюка, життям В. Винниченка керувала вища сутність. Народження Володимира було знаковою подією, що засвідчувала прихід нового месії: це й «архетипний» крик немовляти, і знаки-передвісники, і сила, що охороняла його, і метафорично-персоніфікований степ, що формував дитину. Риси, успадковані від спокійного батька і надміру енергійної матері, дали незвичайний симбіоз: дар передчувати події свого життя.

Твір має риси містичного чи навіть демонологічного роману, в ньому багато метафізичного. Це засвідчують сцени розмови В. Винниченка зі степом; сни-трилери з першою жінкою Марією; незримі ритуали ініціацій його душі; марення напередодні написання першого твору; розмова з ельфами, які благають не любити Люсю; наскрізний мотив діалогу із небажаною, згодом померлою дитиною – сином Володичкою. У романі є істоти-демони: Карлик, якого Винниченко виявляє у себе в нутрі й кидається на нього з кулаками, Пані – смерть, «підсвідомчик», який виникає наприкінці роману.

С. Процюк ставить Володимирові Винниченку багато запитань, на які дає так само багато відповідей чи пропонує відразу кілька варіантів, намагаючись з'ясувати походження його комплексів, нав'язливих ідей. Так виникає відчуття «розмитості фокусу», суперечливості й парадоксальності позиції героя, дуалізму й амбівалентної розчакнутості цього ексцентричного невротика, згодом екстравагантного і сенсаційного митця, видатного мислителя.

Письменник не оминає одіозних тем (розгульне життя, алкоголь, наркотичні стани) у житті свого героя, проте надмірно на цьому не акцентує.

Велике значення в біографії Винниченка мали його стосунки з жінками, які С. Процюк зображає як пошук недолюбленим сином Вічної Жінки: від першої жінки – Марії, яка «розбудила до життя юного творця жіночого міфу» [1, с. 22], – через некоханих жінок – Люсі, Катерини, Соні, Ольги – до справжнього кохання, що втілювалося в образі Розалії.

Не раз В. Винниченко зазнавав закидів на свою адресу щодо імморалізму та індивідуалізму. С. Процюк показує несприйняття творчості письменника «старими» українофілами (І. Нечуй-Левицький), російськими соціал-демократами (М. Горький), звинувачення «вождя світового пролетаріату» В. Леніна («архискверное подражание архискверному Достоевскому»), українських демократів різних політичних відтінків (С. Єфремова, С. Петлюри та інших). Справжнім другом, учителем і меценатом письменника у творі постає Є. Чикаленко. Підтвердженням цього є щоденникові записи й листи В. Винниченка і його адресатів: думки, висловлені в них, упізнаються в словесних партіях героїв.

Особливостями біографічного роману С. Процюка є те, що в тексті дотримана життєва хронологія, але переважає не точне відтворення подій, а художній образ з його суперечностями у виборі життєвих пріоритетів та в стосунках з близькими. Оповідач у творі має водночас риси психолога, історика, літературознавця і читача; сполучає минуле (спостерігає життя письменника в контексті його доби) і теперішнє (оцінює його життєдіяльність з позицій сьогодення). Автор не обмежується створенням психоаналітичного полотна особистості Володимира Винниченка, а показує, як кожен митець мусить приміряти різноманітні маски в пошуках себе самого та буттєвих істин. Для сучасної літературної біографіки важливим буде порівняння образу дорослого Винниченка і Винниченка-дитини з книжки «Степан Процюк про Василя Стефаника, Карла-Густава Юнга, Володимира Винниченка, Архипа Тесленка, Ніку Турбіну» (Київ, 2008).

UDC 929(477)Protsiuk(Vynnychenko)

Halyna Aleksandrova,

ORCID 0000-0002-5136-5160,

Doctor of Philological Sciences, Senior Research Associate,

Leading Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: galekss@ukr.net

**PECULIARITIES OF CREATION OF MODERN ARTISTIC
BIOGRAPHICAL TEXT (ACCORDING TO THE S. PROTSYUK'S
NOVEL "MASKS ARE FALLING SLOWLY")**

S. Protsiuk's novel-psychobiography "Masks are falling slowly" is analyzed, in which special attention is paid to the mental factors of Volodymyr Vynnychenko's life and work.

Keywords: Stepan Protsiuk, novel, Volodymyr Vynnychenko, psychobiography, literary biography.

УДК 929-055.2(016.034.2):[026:37(477-25)ДНПБ]:004.774

Березівська Лариса Дмитрівна,

ORCID 0000-0002-5068-5234,

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України,
директорка, головний науковий співробітник,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського,
Київ, Україна

e-mail: lberezivska@ukr.net

**ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС «ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА
СВІТУ» КРИЗЬ ПРИЗМУ ЖІНОЧОЇ БІОГРАФІКИ**

Розглянуто сторінки електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу», присвячені відомим українським і зарубіжним педагогиням різних історичних епох, крізь призму жіночої біографіки.

Ключові слова: електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу», жіноча педагогічна біографіка, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

За роки незалежності України історики освіти на основі раніше заборонених і недоступних джерел, нових теоретико-методологічних підходів реконструювали історію української освіти, повернули з небуття імена педагогів, які за радянської доби перебували поза історико-педагогічним нарративом, або очистили біографії відомих постатей від шаблонів і фальсифікацій. Зазначимо, що в різні часи велику роль у розвитку освіти відігравали жінки – виховательки,

учительки, учені, викладачки. Історіографічний пошук засвідчив, що проблему жіночої біографіки (термінології, методології) як міждисциплінарного наукового напрямку ґрунтовно розробляє професор Л. І. Буряк [1]. Українська історіографія містить численні дисертації, монографії, статті про життя й діяльність знаних освітянок, громадсько-педагогічних діячок, що потребує узагальнення та аналізу.

Вагомим внеском у розвиток біографіки є розроблений фахівцями Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України (ДНПБ) електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» (<http://dnpb.gov.ua/ua/інформаційно-бібліографічні-ресурси/видатні-педагоги/>). Зокрема, він презентує біографії відомих українських педагогинь минулого. Х. Д. Алчевська (1841–1920) – організаторка й керівниця недільних шкіл, методистка початкової школи, засновниця та вчителька Харківської жіночої недільної школи. Т. Ф. Бугайко (1898–1972) – учена-методистка літературної освіти, якій першій в Україні присуджено науковий ступінь доктора педагогічних наук. М. М. Грінченко (1863–1928) – педагогиня, письменниця, перекладачка, дружина відомого українського педагога Б. Д. Грінченка. Л. Д. Демолович (1896–1943) – вчена-методистка початкової освіти, авторка читанок, букварів тощо. Олена Пчілка (1849–1930) – письменниця, педагогиня, етнографиня, член-кореспондент Української академії наук, мати Лесі Українки. С. Ф. Русова (1856–1940) – педагогиня, організаторка першого дитячого садка в м. Києві, теоретикиня й практикниня дошкільної та початкової освіти, авторка підручників, письменниця. Т. І. Цвєлих (1910–2010) – фахівчиня з методики дошкільного виховання, засновниця наукової школи естетичного виховання. Серед зарубіжних персоналій – М. Монтесорі (1870–1952) – перша в Італії жінка, якій присуджено науковий ступінь доктора медичних наук, розробниця власної системи навчання та виховання дітей дошкільного й молодшого шкільного віку.

Як бачимо, ці знані освітянки жили та працювали в різних суспільно-політичних, соціально-економічних, культурологічних умовах. Попри це, їх об'єднує освітня чи наукова, громадсько-педагогічна діяльність. Кожна з них зробила вагомий внесок у розвиток освіти. Їхні ідеї заклали цеглини гуманістичної педагогіки,

тому вони не втрачають актуальності нині в умовах розбудови Нової української школи.

Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як ефективна форма інтеграції та поширення жіночої педагогічної біографіки презентує науковій спільноті біографію діячки; бібліографію її праць і матеріалів про неї; окремі повнотекстові твори; додаткові матеріали, зокрема фотогалерею. Вважаємо, що жіноча педагогічна біографіка й жіночий педагогічний наратив потребують подальшого розвитку з урахуванням нових методологічних здобутків.

Список використаної літератури

1. Буряк Л. І. Жіноча біографіка як напрям наукових досліджень: традиції й сучасні репрезентації. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. Київ, 2016. Вип. 13. С. 10–27.

References

1. Buriak, L. I. (2016). Zhinocha biohrafika yak napriam naukovykh doslidzhen: tradytsii y suchasni reprezentatsii [Women's biographics as a direction of scientific research: traditions and modern representations]. *Ukrainska biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 13, 10-27. [In Ukrainian].

UDC 929-055.2(016.034.2):[026:37(477-25)SSPL]:004.774

Larysa Berezivska,

ORCID 0000-0002-5068-5234,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Corresponding Member of the NAES of Ukraine,

Director, Chief Research Associate,

V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: lberezivska@ukr.net

ELECTRONIC RESOURCE «OUTSTANDING EDUCATORS OF UKRAINE AND THE WORLD» THROUGH THE PRISM OF WOMEN'S BIOGRAPHICS

The pages of the electronic resource “Outstanding Educators of Ukraine and the World” dedicated to well-known Ukrainian and foreign female pedagogues of various historical eras are considered through the prism of female biographics.

Keywords: electronic resource “Outstanding Educators of Ukraine and the World”, women’s pedagogical biographics, V. O. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine.

УДК [7.041:004.9]

Босенко Олексій Олексійович,

ORCID 0000-0001-8521-3942,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: olexiybosenko@gmail.com

ІКОНОГРАФІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ-ПОШУКУ ТА ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЗОБРАЖЕНЬ ОСІБ, ПРИЧЕТНИХ ДО УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ, ІСТОРІЇ, НАУКИ

Висвітлено проблеми ідентифікації зображень осіб, причетних до української культури, історії, науки, запропоновано алгоритм пошуку оцифрованих зображень в мережі Інтернет.

Ключові слова: іконографія, ідентифікація зображень осіб, інтернет-пошук.

Потреба в отриманні надійної інформації з різних галузей знань постійно зростає. Дослідників, науковців, студентів цікавить життєвий і творчий шлях осіб, причетних до історії, освіти, науки, культури, зокрема вітчизняної. У нагоді стають словники, довідники, архіви віртуального електронного простору.

Важливою складовою частиною електронного «Українського національного біографічного архіву» (УНБА), за задумом його розробника Інституту біографічних досліджень (ІБД) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, має бути розділ «Українська іконографія». Іконографія в даному контексті розглядається як опис і вивчення різноманітних зображень певних осіб та пов'язаних з ними речей, місць пам'яті. Предметом цього розділу постають «...портретні зображення видатних особистостей, діяльність яких пов'язана з Україною, як у давні епохи, так і в нинішній час» [1, с. 293]. На думку О. М. Яценка, «іконографія цих осіб представлена великою кількістю документальних та уявних зображень, проте до нашого часу є недостатньо дослідженою і мало систематизованою. <...> Зображення навіть найбільш відомих діячів нерідко є недостовірними, недостатньо опрацьованими з джерелознавчого погляду. Велика кількість іконографічних матеріалів залишається не ідентифікованою» [2, с. 259].

Схожа оцінка ситуації стосується іконографічних матеріалів, розміщених в електронній мережі. На перший погляд, Інтернет – легка й доступна форма отримання оцифрованих іконографічних зображень, проте пошук у віртуальному просторі пов'язаний з певними труднощами, особливостями і проблемами.

До розділу «Українська іконографія» УНБА увійшли зображення політичних, державних, церковних, військових та громадських діячів, а також науковців, письменників, поетів, художників, скульпторів, акторів, співаків, танцівників, відомих спортсменів, лікарів, педагогів, інженерів, журналістів, представників діаспори тощо. Щоб знайти зображення тієї чи іншої особи в мережі Інтернет, маємо: 1) здійснити пошук зображення особи з використанням пошукових систем (Google, Opera, Yahoo); 2) ідентифікувати особу, звірити прізвище, ім'я, по батькові, роки життя, рід занять, забезпечити від дублювання за іншим прізвищем чи псевдонімом в УНБА; 3) використати пошук з розширеними можливостями: за розмірами, типами зображень (багато сучасних пошукових систем дозволяють виконувати пошук безпосередньо за зображенням – таким чином можна визначити сайт-першоджерело зображення, знайти ідентичне зображення кращої якості); 4) знайти зображення вільного користування, зберегти у відповідний розділ бази даних; зображення, що знаходиться в добропорядному чи ліцензованому використанні, зафіксувати за адресою сайту.

У виборі іконографічних матеріалів на сьогодні в БД перевагу надають портретним зображенням. Коли таке зображення відсутнє, відшуковують інше, пов'язане з особою: особистий підпис, родовий герб, екслібрис, меморіальний об'єкт – пам'ятник, меморіальну дошку, надгробок. Обов'язково слід пересвідчитись у достовірності знайдених зображень, звернувшись до інших електронних джерел, зокрема до сайтів архівів, бібліотек, музеїв, державних установ, картинних галерей.

Якщо на українськомовних сайтах відсутня інформація щодо певної особи, тоді прізвище вводять іноземною мовою, і пошук продовжується. Наприклад, хімік Людовік Брюннер (Ludwik Bruner) (1871–1913), знаходимо зображення на польських сайтах; оперний співак Августо Броджі (Augusto Brogi) (1847–1917) – на італійських. Так в описовому варіанті виглядає феноменологія інтернет-пошуку або певний його алгоритм.

Таким чином, для результативного пошуку іконографічних матеріалів у мережі Інтернет застосовується відповідний алгоритм пошуку, здійснюється ідентифікація зображення особи й ретельна перевірка достовірності знайденого зображення.

Список використаної літератури

1. Яценко О. М. Іконографічна складова електронного «Українського національного біографічного архіву»: пропозиції щодо технології опрацювання зображень. *Наук. праці НБУВ*. Київ, 2009. Вип. 24. С. 292–298.
2. Яценко О. М. Представлення біобібліографічного матеріалу на персональних сторінках «Українського національного архіву»: принципи будови розділів, особливості організації, джерела наповнення. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. Київ, 2016. Вип. 13. С. 250–268.

References

1. Yatsenko, O. M. (2009). Ikonohrafichna skladova elektronnoho «Ukrainskoho natsionalnoho biohrafichnoho arkhivu»: propozytsii shchodo tekhnolohii opratsiuвання zobrazhen [Iconographic component of the electronic «Ukrainian National Biographical Archive»: proposals for image processing technology]. *Nauk. Pratsi NBUV*, 24, 292-298. [In Ukrainian].
2. Yatsenko, O. M. (2016). Predstavlennia biobibliohrafichnoho materialu na personalnykh storinkakh «Ukrainskoho natsionalnoho biohrafichnoho arkhivu»: pryntsy py budovy rozdiliv, osoblyvosti orhanizatsii, dzherela napovnennia [Presentation of biobibliographic material on the personal pages of the «Ukrainian National Biographical Archive»: principles of section structure, features of the organization, sources of content]. *Ukrainska biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 13, 250-268. [In Ukrainian].

UDC [7.041:004.9]

Oleksii Bosenko,

ORCID 0000-0001-8521-3942,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: olexiybosenko@gmail.com

ICONOGRAPHY: FEATURES OF INTERNET SEARCH AND PROBLEMS OF IDENTIFICATION OF IMAGES OF PERSONS INVOLVED INTO UKRAINIAN CULTURE, HISTORY, SCIENCE

The identification problems of images of persons involved in Ukrainian culture, history, or science are highlighted, the search algorithm of digitized images on the Internet is offered.

Keywords: iconography, identification of images of persons, Internet search.

УДК [929:477]+78.072(092)»20»

Бугасва Олена Валентинівна,
ORCID 0000-0002-7945-4405,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: Olena14757@gmail.com

БІОГРАФІЯ МИТЦЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ГУМАНІТАРИСТИЦІ: СУЧАСНІ МУЗИЧНО- БІОГРАФІЧНІ ПАРАДИГМИ

Проаналізовано теоретичні моделі й наукову практику дослідження біографії музиканта в об'єктиві аксіологічних концептів гуманітарної культури сучасної України.

Ключові слова: музична біографіка, біографія, комунікативний контент, особистість митця ХХІ ст.

Серед дисциплін історико-гуманітарного циклу музично-біографічне знання чи не вперше в історії України впевнено заявило про себе вголос, спричинивши справжній бум в аудиторії читачів широкого соціокультурного континууму країни. Від початку нового сторіччя музична біографіка важко торувала свій науковий шлях, проте сьогодні вже утвердилася як самостійна дослідницька галузь. Демонструючи різні формати, вона стрімко розвивається не тільки у споріднених сферах науки, історії та музикознавстві, а й добре комунікує з іншими – освітою, психологією, філософією, культурологією, випробовує себе в жанрі біографії для дітей та юнацтва, заохочуючи, зокрема, інтерактивні способи її моделювання. Не можна не погодитися з доктором мистецтвознавства В. Бондарчуком щодо універсалізму біографічного письма як методу дослідження [1].

Сьогодні українська музична біографіка представлена потужним науковим й науково-популярним доробком, що став основою для її аналізу, з одного боку, як галузі літератури, котра має свої характерні ознаки і визначену специфіку, з іншого – як комунікативного контенту соціокультурного явища.

В сучасному світі будь-який музикант, сягнувши популярності, стає особою публічною, відтак цікавою не тільки подіями творчої діяльності, а й фактами життєвої біографії, де є місце його філософії, почуттям, особистому, повсякденному. Із цього матеріалу біограф створює образ Людини-митця, трансформуючи персону в персонаж біографічної сповіді, орієнтований на певного користувача. Ставлення ж до музиканта, особливо в непрофесійного слухача, часто-густо залежить від знання про нього як людину, котре рано чи пізно впливає на сприйняття його творів. Тож непорушним для обох сторін є завдання донесення високоякісної біографічної інформації, запорукою чого має бути висока майстерність і освіченість дослідника-біографа, який виступає в ролі комунікатора між митцем і публікою.

XXI ст. висунуло свої аксіологічні концепти у вітчизняній гуманітаристиці, і серед першорядних – презентація/репрезентація життєдіяльності Людини як дієвого персонажа історії у пріоритеті досліджень персонологічного, біографічного і автобіографічного характеру. Після тривалого «примусового» мовчання зараз у сфері музично-біографічного знання настає доба «ренесансу». Композитор-людина-митець сьогодні відкритий будь-яким творчим новаціям, тож не випадково в Україні звучить колись заборонений авангард шістдесятників, відбуваються прем'єрні концерти їхніх творів, проходять творчі і медійні зустрічі, інтерв'ю та презентації автобіографічних книжок тепер вже метрів – В. Сильвестрова і Л. Грабовського, студіюється їхня творчість як живих класиків.

Музичну біографіку сьогодні здебільше зорієнтовано на культурну спадщину минулого. виправляючи історичні помилки, вона повертає українцям сотні імен та їхніх життєписів раніше «неформатних» професійних і аматорських діячів: забутих або «прописаних» в інших культурах невідомих та малознаних музикантів і освітян, репресованих диригентів, учених, композиторів, чисельного загону піаністів, вокалістів, хормейстерів, громадських діячів української діаспори, розпорошеного по світу; переглядає і реставрує біографії відомих композиторів, співаків та інструменталістів XVIII–XX ст.

Відсутність ґрунтовних теоретичних та історичних праць в Україні компенсується сьогодні започаткуванням широкого фронту напрямів дослідження і висвітлення біографій, де пріоритетними у: 1) історично-теоретичні публікації, прямо чи опосередковано

пов'язані з біографічним контентом, і вивчення проблем творчої особистості, представлених у синонімічному переломленні у мистецтвознавстві, культурології, філософії, психології, педагогіці (О. Зінкевич, Л. Кияновська, М. Копиця, А. Іваницький, В. Кузик, А. Луніна, В. Бондарчук, О. Роценко, Н. Савицька та інші); 2) творчі портрети недооцінених та малознаних у минулому постатей місцевого і регіонального рівня на кшталт «Невідомий композитор...» або «Визначні постаті...» (І. Гунчик, М. Самотос, А. Душний, Б. Яремко та інші); 3) діяльність творчих колективів, виконавських і наукових шкіл, громадських організацій у історично-персоналогічному контенті (О. Бугаєва, Б. Лазорак, В. Плужников, Б. Сінченко та інші); приурочені до пам'ятних дат і подій персональні і колективні біографічні довідники (систематизовані за видом діяльності, закладами освіти); нотні каталоги і бібліографічні покажчики знакових постатей (А. Муха, І. Лисенко, С. Костюк, О. Литвинова, О. Ковальчук, Б. Столярчук, М. Печенюк, О. Кізян та інші); 4) музиканти української діаспори (Н. Кашкадамова, С. Павлишин, Г. Карась, О. Мартиненко, Х. Скрипка, Д. Білавич та інші); 5) постать митця крізь призму автобіографії, листування, спогадів (М. Голинський, О. Мишуга, О. Кошиць, В. Витвицький, М. Гайворонський, Ф. Колесса, І. Маланюк та інші), документів архівної спадщини (приватних, державних, відомчих), рукописів, усних переказів (Н. Синкевич, М. Ластовецький, Л. Кияновська, О. Бугаєва, О. Мартиненко); 6) музиканти у колі дитячого читання (Л. Бас, Н. Топська, А. Зелінська, О. Галич, І. Панасов, Г. Ручай).

Наукова практика досліджень доводить визначальну роль багатомірної індивідуальності музики у виробленні авторського підходу щодо вибору формату біографічної оповіді. Жанр біографії музиканта сьогодні є багатовидовий і характеризується високим рівнем варіативності підходів, що позначилося на відчутному розширенні меж умовно традиційної біографії і появі нових її модифікацій, таких як родинна біографія, контекстуальна біографія, порівняльна біографія, штрихи до біографії, біографічний фрагмент, творчий портрет.

Сучасна музично-біографічна галузь, перебуваючи в руслі нових духовних практик ХХІ ст., обумовлених антропоцентричним моделюванням дійсності, досліджує сьогодні постать митця в діалозі з епохою і тим часопростором, до якого він належить. У спосіб «людяного» біографічного письма відбувається необхідний перегляд

окремих історичних явищ, знань, поглядів на історію української національної культури і сутність музичних діячів у цій історії. Само ж музично-біографічне знання тяжіє до неформальних підходів і методик у переосмисленні традиційних жанрів і форм біографічного письма на користь його видових трансформацій і новацій.

Список використаної літератури

1. Бондарчук В. О. Творча особистість в координатах культурологічного та мистецтвознавчого дискурсу. *Соціально-гуманітарний вісник*. Харків, 2018. Вип. 18. С. 89–93.
2. Manturzevska M. A Biographical Study of the Life-Span Development of Professional Musicians. *Psychology of Music*. 1990. Vol. 18, is. 2. P. 112–139. <https://doi.org/10.1177/0305735690182002>

References

1. Bondarchuk, V. O. (2018). Tvorchia osobystist v koordynatakh kulturolohichnoho ta mystetsvoznavchoho dyskursu [Creative personality in the coordinates of cultural and art discourse]. *Sotsialno-Humanitarnyi Visnyk*, 18, 89-93. [In Ukrainian].
2. Manturzevska, M. (1990). A Biographical Study of the Life-Span Development of Professional Musicians. *Psychology of Music*, 18(2), 112-139. <https://doi.org/10.1177/0305735690182002> [In English].

UDC [929:477]+78.072(092)»20»

Olena Bugaeva,

ORCID 0000-0002-7945-4405,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: Olena14757@gmail.com

ARTIST'S BIOGRAPHY IN UKRAINIAN HUMANITARIAN STUDIES: MODERN MUSICAL AND BIOGRAPHICAL PARADIGMS

The existing theoretical models of scientific practice of research of the musician's biography in the lens of axiological concepts of humanitarian culture of modern Ukraine are analyzed.

Keywords: musical biography, biography, social communication, artist's personality of the 21th century.

УДК 929-055.2:930.1Рудницька

Буряк Лариса Іванівна,

ORCID 0000-0002-4631-844X,

доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: larysa.buryak@gmail.com

ЕМОЦІЇ НА ТЛІ ЕМІГРАЦІЙНОГО ПОВСЯКДЕННЯ (ШТРИХИ ДО БІОГРАФІЧНОГО СВІТУ МІЛЕНИ РУДНИЦЬКОЇ)

Аналізуються емоції Мілени Рудницької як компонент біографічного світу в умовах еміграційного повсякдення, де мрія про «Дім» постає ключовим символом її ментальності.

Ключові слова: біографічний світ, емоції, повсякдення, Мілена Рудницька, українська еміграція.

З огляду на унікальну калейдоскопічність пізнавальних можливостей, які відкриваються завдяки актуалізації гуманітарних «поворотів» (антропологічного, біографічного, емоційного, естетичного, матеріального тощо), постають нові перспективи щодо вивчення розмаїття біографічного світу людини, її емоційних станів, що донедавна лишались поза межами дослідницьких практик. Емоції, які в повсякденні людського життя претендують на роль однієї з ключових домінант, стають «важливою категорією історичного аналізу» [1]. Вони відіграють роль суттєвого маркера у віднайденні оптимальних моделей сучасних біографічних реконструкцій.

Попри те, що вже багато відомо про громадсько-політичну та публіцистичну діяльність Мілени Рудницької (15.08.1892–29.03.1976), її біографічний світ залишається мало дослідженим. Талант, неординарність, карколомність долі цієї чи не найбільш знаної політичної діячки в міжвоєнній Галичині, однієї з найвідоміших жінок з ампула феміністки продовжують викликати інтерес в українському науковому середовищі та суспільстві. Зокрема, біографія Мілени Рудницької як проекція культурного простору, перехрестя професійної й побутової, приватної й публічної, емоційної й рефлексивної сфер життя досі залишається на помежів її відомого і невідомого. Сучасні методологічні підходи дають змогу не

лише реконструювати окремі елементи біографічного світу цієї неординарної жінки, а й вибудувати її концептуальну психоемоційну модель, а отже, уможливають віднайдення відповідей на питання: які ідеали, мрії, уподобання поза межами своєї громадської діяльності мала Мілена Рудницька, як сприймала повсякденне життя та реагувала на нього?

На підставі автобіографії Мілени Рудницької та її листування із сином – знаним істориком Іваном Лисяком-Рудницьким – розкривається значення, інтерпретація, символізм «Дому» як одного з ключових концептів біографічного світу цієї харизматичної жіночої постаті. Спектр емоцій – смуток, туга, розчарування, відчай, ностальгія – репрезентують «іншу» Мілену Рудницьку в атмосфері еміграційного повсякдення, не міфологізовану, а реальну – знервовану, розгублену, безпорадну.

У ментальній концепції Мілени Рудницької «Дім» не лише був уособленням родинного вогнища, а поставав образом-символом батьківщини, яку довелося залишити назавжди. Втрата батьківщини, вимушена еміграція для неї виявилися травмою, яка, попри всі зусилля, не була подолана. Пам'ять щоразу повертала її до того минулого, коли вона була успішною, визнаною, активно реалізовувала свої амбітні проєкти. Особливо загострювалась пам'ять про минуле, коли доводилося вкотре переїжджати з одного помешкання до іншого, змінюючи адреси, міста, країни. Водночас «Дім» для Мілени Рудницької був одним із ключових складників її життєвої концепції повсякдення, втіленням простору приватності, усамітнення, затишного комфорту й власного смаку, без яких були неможливі інтелектуальна праця та самореалізація, зосередженість, психологічний баланс, відчуття стабільності.

В одному з листів до сина Мілена писала: «З усіх злободенних питань „дім” має для мене таке велике, найважливіше значення, що я повинна була все життя мешкати в одній хаті, вмерти на тому самому місці, де прийшла на світ. Тим часом усе життя – зміна помешкання, боротьба за помешкання. В моїй автобіографії, якщо її коли-небудь напишу (а дуже хочу її писати), „помешкання” буде окремим розділом» [University of Alberta Archives (U of A Archives). ACC #84-155, Rudnytsky I. L., box 50, item 758]. Мрії про «Дім» у свідомості Мілени – відлуння пам'яті, що брала свій початок від атмосфери, способу життя, стосунків у батьківському домі, де панували спокій, гідність і гармонія. Пам'ять про дитинство, батьківську родину,

тогочасне відчуття безпеки й захищеності надають ключ до розкодування рефлексій Мілени стосовно однієї з головних її мрій – «Дому». Позбавлена його, вона переживала неспокій в еміграційному побуті, перебуваючи в постійному пошуку й прагненні створити для себе помешкання, яке би було подібне до одного з її основних «місць пам'яті» – батьківського дому.

У своїх спогадах про родинне життя, які були написані у Нью-Йорку (жовтень 1957 р.) до дня народження Івана з посвятою йому та його дітям, вона особливу увагу приділила своєму батькові та сімейній атмосфері, яка панувала в батьківському домі. Окремий розділ у спогадах вона, як і обіцяла, назвала «Спосіб життя, звички, товариські стосунки», де акцентувала увагу на різних елементах, які мали би розкрити багатомірність «дому» в системі її ментальних пріоритетів. Наголошуючи (очевидно, не випадково) на тому, що «дім провадився по-панськи, отже витрати на утримання родини були великі», Мілена окреслювала свій ідеал «Дому», в якому «життя минало спокійно рік за роком, без великих турбот. Спокійне, упорядковане життя людини, що є в згоді з собою і світом» [2, с. 60].

«Дім» – це своєрідне *alter ego* Мілени Рудницької. У листах до сина концепт «Дому» виступає означуванням її культурної самоідентифікації як жінки європейської ментальності з відповідною системою естетичних пріоритетів, смаків та уподобань (просторе, світле, впорядковане житло, високі стелі, гарний інтер'єр, зручні красиві меблі). Саме концепт «Дому» в системі світоглядних цінностей Мілени Рудницької є одним із маркерів, що наближує до розуміння її непримиренної опозиції до американського суспільства й американського способу життя. Негативні емоції, викликані передовсім «американською матеріальною культурою», стали загальним камертоном несприйняття Америки і американського суспільства в цілому: «...я уявляла собі однородинні доми, як прекрасні вілли. Нічого подібного! Всі вони з дерева, з дощок, всі до себе подібні, неестетичні, без індивідуальної фізіономії, всі роблять враження випадковості і провізорії. В Європі культурніші, заможні люди відчують потребу краси; бридота є там здебільша тільки сумною консеквенцією бідності. В Америці навпаки: матеріальний добробут іде в парі з браком смаку» [University of Alberta Archives (U of A Archives). Accession (ACC) #84-155, Rudnytsky I. L., box 48, item 752]. «Інша планета», – скаже про Америку Мілена Рудницька, маючи

на увазі передовсім американське повсякдення, яке для неї виявилось неприйнятним.

Глибокий внутрішній конфлікт між ідеальним образом «Дому» як мрії і негативними емоціями, викликаними американською дійсністю, стане ключовою ознакою емоційного стану Мілени Рудницької в еміграції, слугуватиме однією з причин пережитої депресії та врешті-решт зумовить її переїзд до Європи, але не вирішить проблеми емоційного балансу.

Список використаної літератури

1. Плампер Я. Історія емоцій. *Historians*. (27.10.2014). URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1313-yan-plamper-istoriiaemotsii>
2. Рудницька М. З минулого роду Рудницьких. *Мілена Рудницька. Статті, листи, документи* / упоряд. Мирослава Дядюк. Львів, 1998. С. 38–70.

References

1. Plamper, Ya. (2014, October 27). Istoriia emotsii [History of emotions]. *Historians*. Retrieved from <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1313-yan-plamper-istoriiaemotsii> [In Ukrainian].
2. Rudnytska, M. (1998). Z mynuloho rodu Rudnytskykh [From the past of Rudnytsky's family]. In M. Diadiuk (Comp.). *Milena Rudnytska. Statti, lysty, dokumenty* [Milena Rudnytska. Articles, letters, documents] (pp. 38-70). Lviv, Ukraine [In Ukrainian].

UDC 929-055.2:930.1Rudnytska

Larysa Buriak,

ORCID 0000-0002-4631-844X,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: larysa.buryak@gmail.com

EMOTIONS IN THE CONTEXT OF EMIGRATION EVERYDAY LIFE (FEATURES TO THE BIOGRAPHICAL WORLD OF MILENA RUDNYTSKA)

Milena Rudnytska's emotions are analyzed as a component of the biographical world in the context of emigration everyday life, where the dream of "Home" becomes a key symbol of her mentality.

Keywords: biographical world, emotions, everyday life, Milena Rudnytska, Ukrainian emigration.

УДК 159.9:004.91

Вернік Олексій Леонідович,

ORCID 0000-0003-0572-2005,

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: julver@ukr.net

БІОГРАФІЧНИЙ МЕТОД У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ

Виокремлено суттєві моменти в становленні біографічного методу в психології. Визначено сучасний стан і форми його застосування в психологічному дослідженні.

Ключові слова: біографічний метод, інтерпретація, наратив, усна історія.

Зазвичай під терміном «біографічний метод» в гуманітарних і соціономічних науках розуміється певна сукупність дослідницьких операцій і дій, через яку встановлюється зв'язок між фактами, закономірностями, теоріями відповідної наукової галузі і фактами, подіями життя, життєвим шляхом окремих людей, їх біографіями, теоретико-методологічну і методичну основу створення яких пропонує, насамперед, біографістика.

У кожній науці біографічний метод має власну специфіку, відповідну «природі» предмету і цілям конкретного дослідження – історичного, літературного, антропологічного, політологічного, соціологічного, психологічного, педагогічного тощо. Відзначимо, що дана теза в деяких дослідників обертається на «...загальний термін, що позначає слабко пов'язані, по-різному названі види діяльності...» (Дж. Борнат).

Розгорнуту історію становлення біографічного методу в психології і соціології на сьогодні можна знайти у значній кількості публікацій як в Україні, так і за її межами. Зокрема, заслуговує на увагу досить глибокий аналіз В. І. Онопрієнка. Ми не будемо детально зупинятись на означеному питанні, наголосивши лише суттєві, з нашої точки зору, моменти, які не знайшли достатнього відображення в проаналізованих працях.

Ідея використовувати біографії в гуманітарних/суспільних дослідженнях з'явилася ще в першій половині ХІХ ст. в

літературознавстві. Ш. О. Сент-Бьов, вважаючи спадковість, культурне і політичне оточення невід'ємною умовою вивчення творчості письменників, запропонував жанр літературно-критичного портрету (1836–1839).

У психологічні й соціологічні дослідження ідею використання біографій було привнесено на початку ХХ ст. У 1906–1909 рр. голландський дослідник Г. Хейманс на основі більш ніж 100 біографій за допомогою статистичного аналізу запропонував виділити універсальні структурні компоненти особистості. Тоді ж виходить незаслужено забута монографія А. Барр «Автобіографії: критичне і порівняльне вивчення» (1909), у якій аналізується цей вид продукту індивідуальної духовної діяльності людини на історичному, лінгвістичному, соціальному і психологічному рівнях. Авторка пропонує розглядати автобіографію у формальній і змістовій специфіці, порівнюючи її зі щоденниками й листами, виділяючи національні, професійні, релігійні та статеві ознаки. З іншого боку, вона розглядає внутрішні детермінанти, які впливають на автобіографію: нервову систему, самооцінку особи, її цілі та завдання спеціально спрямованої дії, гумор, геніальність тощо.

У більшості праць, присвячених питанню історії біографічного методу, наголошується, що його започаткування в 1920-х рр. в рамках Чиказької соціологічної школи пов'язане з дослідженням польських селян у Європі й Америці (В. Томас, Ф. Знанецький). Однак практично поза увагою залишається праця останнього «Місто у свідомості його громадян» (1931), в якій відображено розгорнуту ідею використання біографічного методу в соціологічному дослідженні. (На наш погляд, соціально-психологічному дослідженні, виходячи зі змісту і форми його організації, філософських поглядів Ф. Знанецького та факту його професійної зацікавленості психологією: 1910–1914 рр. – член і віце-президент Польського психологічного товариства.)

Після знищення педології і психотехніки в першій половині 1930-х рр. в СРСР біографічний метод в психологічному і соціологічному дослідженні впродовж більше двох десятиріч був, де-факто, під заборонаю. Лише з переосмисленням ідей С. Л. Рубінштейна і Б. Г. Ананьєва їхніми учнями, насамперед К. О. Абульхановою, з одного боку, та Н. В. Логіною – з іншого, у психологію вводиться категорія «життєвого шляху», основним інструментом дослідження якої стає біографічний метод.

На початку 1980-х рр. на перетині психології і соціології з'являється нова вітчизняна інтерпретація біографічного методу – каузометрія (автори – О. О. Кронік та Є. І. Головаха). Даний підхід знайшов багатьох прихильників і послідовників як в науковому середовищі України й інших країн колишнього СРСР, так і, завдяки зусиллям О. О. Кроніка, в США.

У середині 1990-х – на початку 2000-х рр. відбувається значний поштовх у розвитку біографічного методу, пов'язаний з глобальним упровадженням в повсякденне життя пересічної людини нових інформаційних технологій. У вітчизняному науковому просторі відзначаємо насамперед праці В. С. Чишка, В. І. Попика й діяльність очолюваного ними Інституту біографічних досліджень НБУВ. Серед зарубіжних дослідників варто виділити роботи Дж. Борнат, К. Ріссман, Г. Розенталя, А. Томсона та інших.

Тож у нинішньому світі біографічний метод істотно трансформується. Щодо цього відзначимо три аспекти. По-перше, моменти життя значної кількості осіб, які народилися після 2000 р., фіксуються чи не щоденно – спочатку їх батьками, згодом самими особами. Тому інтерес до біографічного методу, як інструменту обробки накопичених повсякденних даних, зростає. По-друге, завдяки технологічним змінам якісно полегшується процес отримання даних для застосування біографічного методу: гугл-форми та їх розповсюдження через соціальні платформи (Фейсбук та ін.). По-третє, через специфіку домінування в сучасних мережах візуальної та іконографічної інформації сам біографічний метод потребує теоретико-методологічних і методичних змін в обробці біографічних даних (наприклад, для аналізу життєвих історій («stories») в Інстаграмі).

У сучасній теорії біографічного методу прийнято виділяти три базові напрями, що ґрунтуються на ідеях Ф. Знанецького, В. Томаса, Г. Міда та інших:

1) *Біографічний інтерпретаційний метод*, детально розроблений Ф. Шютцем й розширений Г. Розенталем (2004). В його основі структуроване інтерв'ю, що полягає у спеціальній процедурі відокремлення/розведення хронологічної історії і переживань, часто неусвідомлюваних, й особистих смислів досліджуваного. При цьому кожна частина має бути розкладеною на описи й аргументування, оцінки й факти тощо.

2) *Біографічний нарративний аналіз* (Г. Віддершовен, 2003). Його сутність полягає в ідеї того, що світ і життя людини – це тексти, в яких завжди так чи інакше відображені автор, герой, ситуація, читач. Тому основне його завдання – у знаходженні спільного і специфічного в наративах різних порівнювальних об'єктів.

3) *Усна історія* (А. Томсон, 2007) – традиційний метод збору інформації, заснований на письмових, а нині й на аудіо-, відеозаписах безпосередніх учасників тих чи інших історичних подій.

Кожен з напрямів має як переваги, так і недоліки, пов'язані, зокрема, з позицією дослідника по відношенню до матеріалів дослідження; кожен відповідає конкретному психологічному напрямку, насамперед: персонології, когнітивній психології, соціальній психології, історії психології тощо.

UDC 159.9:004.91

Oleksii Vernik,

ORCID 0000-0003-0572-2005,

Candidate of Psychological Sciences, Senior Research Associate,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: julver@ukr.net

BIOGRAPHICAL METHOD IN PSYCHOLOGICAL RESEARCH: PAST AND PRESENT

Significant moments in the formation of the biographical method in psychology are highlighted. The current state and forms of its application in psychological research are analyzed.

Keywords: biographical method, interpretation, narrative, oral history.

УДК 929:304.44:004.91

Вернік Юлія Вікторівна,

ORCID 0000-0002-0783-5372,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: julver@ukr.net

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ БІОГРАФІЧНИХ СИСТЕМ У ГЛОБАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ

На основі аналізу публікацій зарубіжних дослідників описано особливості функціонування світових біографічних словників, виокремлено та систематизовано основні проблеми їх розбудови.

Ключові слова: біографічна інформація, біографічні словники, УНБА.

Проблеми розбудови інформаційних біографічних систем в умовах швидкоплинних технологічних та соціальних змін розглядаються дослідниками здебільшого в контексті розробок теоретичних та практичних принципів їх технічного та змістового розвитку. За результатами проведеного аналізу світового досвіду цифровізації біографічних систем нами виділено особливості інструментального та цільового характеру. На їх підставі запропоновано теоретичну модель типології проблем розбудови інформаційних біографічних систем.

Розглянуті в дослідженнях проблеми можна віднести, по-перше, до технологічних або до змістових і, по-друге, до специфічно-локальних (тобто притаманних лише конкретним біографічним системам) або до інтегративно-загальних (притаманних переважній більшості систем). Таким чином було виділено чотири типи проблем розбудови цифрових біографічних систем, які можна умовно назвати так: «технологічно-глобальні», «технологічно-локальні», «змістово-локальні» та «змістово-глобальні».

Розглянемо детальніше основні характеристики кожного типу. Найбільша увага дослідників наразі приділяється *технічно-глобальним* проблемам як невід'ємній частині інтеграційних процесів біографічного середовища, перетину гуманітарних наук та цифрових технологій, а також реконструкції історичних соціальних мереж. Проєкт «Шість градусів Френсіса Бекона», розроблений спеціально для дослідників ранньої сучасної Британії (1500–1700 рр.), виявляє проблеми, знайомі й дослідникам світових біографічних баз даних (БД) в контексті візуалізації даних, краудсорсінга, взаємодії користувачів та графічного дизайну. Яким чином можливо візуалізувати складні, пролонговані в історичному часі соціальні відносини між представленими в базі персоналіями? Якими якісними

та кількісними характеристиками має бути представлена в базі особа та її групові приналежності?

Зі схожими проблемами стикаються й дослідники М. Рейнерт та Б. Ебнет (Matthias Reinert, Bernhard Ebnet), які на прикладі сайту «Німецька біографія» описують особливості діджиталізації ресурсів біографічної інформації, специфіку використання засобів розробки прикладного програмного інтерфейсу в історичних науках, дизайн БД і користувацького інтерфейсу. А. З. Бернад, М. Кайзер (Agoston Zeno Bernad, Maximilian Kaiser) аналізують мережі, які можна реконструювати на підставі інформації, вміщеної в біографіях (імена, міста, заклади). Біографічні дані, згенеровані за допомогою анотацій біографій з австрійського біографічного словника, складають «біографічні конструкторські блоки», які в свою чергу можуть бути основою для створення нейронних біографічних мереж. Ф. Картер (Philip Carter) при побудові сучасних біографічних словників розглядає альтернативний погляд на життя видатної особи, який полягає в «оживленні» персони завдяки аудіо- та відеоінформації.

Зазначимо, що цифрові колекції національної біографії стають все більш розгалуженими завдяки внутрішнім зв'язкам. Поєднання різнотипних даних з різних БД, вирішення *технологічно-локальних* проблем можна простежити на прикладі Оксфордського DNB. Опублікований уперше в 2004 р., словник вміщував тисячі посилань на ресурси, що пов'язували окремі біографії із зображеннями особи в Національній портретній галереї або з документами Національного архіву. У 2015 р. були додані посилання на оцифровані рукописи письменників у Британській бібліотеці, зображення та адреси будинків проживання осіб та історичні голосові записи, що зберігаються в архіві радіо і кіно Британської радіокорпорації (BBC), тощо.

Змістово-глобальні проблеми є найбільш поширеними серед проблем використання новітніх інформаційних технологій для інтеграції світових біографічних систем. Успішним прикладом мережевого перетину та взаємного доповнення слугує «Біографічний портал» як спільний проєкт Баварської державної бібліотеки, Історичного комітету Баварської академії наук та гуманітарних наук, Австрійської академії наук та Фонду історичного словника Швейцарії. База вміщує більш ніж 100 000 наукових біографій відомих осіб різного соціального статусу в розрізі історичних періодів Німеччини, Австрії та Швейцарії.

Ідея необхідності інтеграції біографічних систем відображена в публікаціях багатьох дослідників, серед яких варто відзначити дослідження Д. Кеннедайна (David Cannadine), де висвітлюються можливості поєднання Оксфордського національного біографічного словника з відповідними системами Австрії, Нідерландів, Швеції шляхом створення перехресних посилань для висвітлення біографій видатних британців, ірландців, американців, австралійців, новозеландців та канадців. Засновані на «електронному об'єднанні окремих національних біографічних словників», такі проекти, на думку дослідника, дозволять у підсумку зібрати сучасну версію свого роду «універсальної або світової біографії».

Окрім загальних глобальних технічних та змістових проблем, кожна країна, що має власний словник національної біографії, вирішує й внутрішні *змістово-локальні* проблеми. Специфічним завданням у розбудові цифрових біографічних ресурсів є презентація біографій окремих категорій, які через історично сформовані соціокультурні причини не відображалися в класичних біографічних словниках. Так, С. Вер (Susan Ware) аналізує і шукає шляхи оптимізації представленості біографій жінок в «Американській національній біографії»; Е. Івен (Elizabeth Ewan) виокремлює питання, які виникають під час роботи над «Біографічним словником шотландських жінок». Дослідник Д. Джонстон (Dafydd Johnston) висвітлює проблеми публікації паралельних друкованих видань валійською та англійською мовами («Валійська біографія онлайн/ Y Wugraffiadur Arlein»), що пов'язані зі значними фінансовими та матеріально-технічними ускладненнями. Переписування та повторне редагування біографій, створених у 1960–1970-х рр., – одне із завдань «Словника канадської біографії» (деякі слова, наприклад «дикуни», «ескімоси», вважаються образливими і замінюються на нейтральні).

Також серед очевидних нагальних проблем, пов'язаних зі створенням інноваційних національних біографічних словників у цифрову епоху, називають вартість, національне фінансування, інтелектуальну власність та етику публікацій. Досвід створення словників національної біографії інших країн дає поштовх для поглибленого аналізу та подальшого формування «Українського національного біографічного архіву» (УНБА), визначає подальші кроки в його інтеграції у світові бази біографічної інформації.

UDC 929:304.44:004.91

Yuliia Vernik,

ORCID 0000-0002-0783-5372,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: julver@ukr.net

WORLD EXPERIENCE OF PRESENTATION OF INFORMATION BIOGRAPHICAL SYSTEMS IN THE GLOBAL NETWORK

Features of the functioning of world biographical dictionaries, identification and systematization of the main problems of their development are described in the analysis of publications of foreign researchers.

Keywords: biographical information, biographical dictionaries, UNBA.

УДК 026:37](477-25):004.738.1 WWW:[004.774.6:929 Орлай]

Демида Євгенія Федорівна,

науковий співробітник,

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського,

Київ, Україна

e-mail: evgeshadem@i.ua

ПЕРСОНАЛІЯ І. С. ОРЛАЯ (1770–1829) БІОГРАФІЧНОГО ВЕБРЕСУРСУ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Презентовано персональну сторінку «Орлай Іван Семенович» веб-ресурсу «Видатні педагоги України та світу», розміщеного на сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: І. С. Орлай, педагог-реформатор, біографічний веб-ресурс, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ) забезпечує розвиток історико-педагогічної біографіки, популяризацію творчої спадщини визначних освітян минулого. В мережевому середовищі ефективно

використовуються можливості веб-сайту, де у відкритому доступі розміщено інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» [1]. Структуру ресурсу побудовано з персональних сторінок, кожна з яких присвячено окремому діячеві. Ресурс постійно розвивається. На основі джерелознавчих розвідок фахівцями бібліотеки розробляються нові сторінки й оновлюються попередньо створені з урахуванням новітніх напрацювань у теорії і практиці історико-педагогічних і біографічних досліджень.

Персоналію «Орлай Іван Семенович» складено до 250-річчя від дня народження визначного українського вченого-енциклопедиста, педагога й освітнього діяча кінця XVIII – першої третини XIX ст. Матеріали сторінки подано за рубриками: «Біографія», «Публікації про життя та діяльність І. С. Орлая», «Праці І. С. Орлая», «Фотогалерея», «Ушанування пам'яті».

У першій рубриці в стислому біографічному нарисі окреслено основні віхи життєвого й творчого шляху І. С. Орлая, означено його роль в історії української школи як теоретика й організатора освіти. Більш широку інформацію включено в рубрику «Публікації про життя та діяльність І. С. Орлая». У ній запропоновано бібліографічний список монографій, дисертацій, навчальних посібників, статей українських і зарубіжних авторів у широкому хронологічному діапазоні, адже постать І. С. Орлая протягом століть привертає увагу дослідників своєю неординарністю, багатогранною й плідною спадщиною в різних сферах природничих і гуманітарних наук.

Значна частка включених у список робіт – це праці науковців, які розглядали просвітницькі ідеї вченого, особливості його педагогічної та організаційно-освітньої діяльності в Ніжинській гімназії вищих наук та Одеському Рішельєвському ліцеї. Саме в цих закладах І. С. Орлай проявив себе як талановитий директор та реформатор системи навчання на основі принципів гуманізму, демократизму, природовідповідності.

Завдячуючи освітнім перетворенням і творчій атмосфері, яку створив І. С. Орлай, у стінах цих шкіл зросла плеяда визначних особистостей (М. В. Гоголь, Є. П. Гребінка, О. С. Данилевський, В. М. Забіла, П. Я. Лукашевич, П. Г. Редкін та інші).

У рубриці «Праці І. С. Орлая» презентовано педагогічні й історичні твори вченого, високо оцінені його сучасниками й пізнішими дослідниками. Вміст «Фотогалереї» доповнює творчу

біографію педагога ілюстративним фактажем. Запропоновані до перегляду в рубриці «Вшанування пам'яті» фото- та відеоматеріали демонструють заходи щодо збереження та увічнення пам'яті про славетного освітянина.

Інформаційний масив веб-сторінки розкриває творчу постать педагога-реформатора, дає можливість упевнитись, що його просвітницькі ідеї є актуальними в умовах сьогодення й можуть бути використані в справі розбудови національної системи освіти.

Список використаної літератури

1. Видатні педагоги України та світу : інформ.-бібліогр. ресурс. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського* : офіц. веб-сайт. URL: <http://dnrb.gov.ua/ua/інформаційно-бібліографічні-ресурси/видатні-педагоги/> (Дата звернення: 27.07.2020).

References

1. Vydatni pedahohy Ukrainy ta svitu: inform.-bibliohr. resurs [Outstanding Educators of Ukraine and the World: information and bibliographic resource]. (n. d.). *V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine* [official website]. Retrieved July 27, 2020, from <http://dnrb.gov.ua/ua/інформаційно-бібліографічні-ресурси/видатні-педагоги/> [in Ukrainian].

UDC 026:37](477-25):004.738.1WWW:[004.774.6:929 Orlay]

YevheniaDemyda,

Research Associate,

V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

e-mail: evgeshadem@i.ua

PERSONALITY OF I. S. ORLAY (1770–1829) OF THE BIOGRAPHICAL WEB RESOURCE OF V. O. SUKHOMLYNSKYI SSPL OF UKRAINE

The personal page “Orlay Ivan Semenovych” of the web resource “Outstanding Educators of Ukraine and the World”, posted on the site of V. O. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine. It is presented.

Keywords: I. S. Orlay, pedagogue-reformer, biographical web resource, V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

УДК 016:929

Кисельова Валентина Павлівна,

ORCID 0000-0002-6300-7846,

завідувачка сектору,

Національна історична бібліотека України,

Київ, Україна

e-mail: krznav_kiseleva@ukr.net

Покропивна Ольга Володимирівна,

ORCID 0000-0003-4616-3940,

головний бібліограф,

Національна історична бібліотека України,

Київ, Україна

e-mail: yaloga81@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ КРАЄЗНАВЧИХ БІОБІБЛІОГРАФІЧНИХ РЕСУРСІВ РЕГІОНАЛЬНИХ БІБЛІОТЕК: АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ЗАВДАННЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ БІОГРАФІКИ

Обґрунтовано актуальність дослідження сучасного стану бібліографічних ресурсів краєзнавчої біографіки в регіональних бібліотеках України, висвітлено його основні завдання.

Ключові слова: краєзнавча бібліографія, біобібліографічні посібники, регіональні бібліотеки, відомі особистості.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій про здобутки та проблеми історико-краєзнавчої бібліографічної діяльності засвідчує посилення уваги науковців до біографічних аспектів місцевої історії. В останні роки і в професійному, і в аматорському краєзнавчому середовищі активно розвивається дослідницький напрям, який має визначення «історія в особах». Цей напрям історико-краєзнавчих досліджень передбачає всебічне розкриття історії регіонів України не лише через виявлення окремих фактів або епізодів, а й шляхом поглибленого вивчення біографій особистостей, чиї життя і професійна діяльність пов'язані з певним краєм. Підсумки науково-практичної конференції Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні тенденції у цифрову епоху» (жовтень 2019 р.) та краєзнавчого форуму «Роль бібліотек у збереженні культурної спадщини та відновленні

історичної пам'яті народу», який відбувся у Національній історичній бібліотеці України (НІБУ) в листопаді 2019 р., показали, що чимало доповідей і повідомлень учасників цих фахових зібрань висвітлюють саме проблеми біографічних досліджень та інформаційно-бібліографічне забезпечення краєзнавчої біографіки. Засвідчено, що бібліографічні посібники, присвячені видатним діячам, є необхідною умовою і складовою частиною розвитку досліджень з історії науки, культури, мистецтва.

Аналіз краєзнавчої бібліографії, здійснений фахівцями НІБУ в 2017 р. шляхом моніторингу веб-сайтів обласних універсальних наукових бібліотек (ОУНБ), показав її провідне місце в структурі бібліотечних видань. Разом з тим нині відсутній цілісний аналіз такого важливого сегменту системи краєзнавчих бібліографічних посібників, як біобібліографічні (персональні) покажчики регіональних бібліотек, котрі були підготовлені в сучасний період. Інформація про краєзнавчі посібники часто не має значного поширення, адже це малотиражні видання, накладом лише 5–50 примірників, які зберігаються лише в публічних бібліотеках регіону або існують у вигляді електронних версій на сайтах ОУНБ. Переважно це покажчики про видатних людей краю – учених, літераторів, митців, які залишили помітний слід в історії регіону та країни в цілому.

Мета цього річного дослідження – вивчити сучасний стан і тенденції розвитку бібліографічних ресурсів краєзнавчої біографіки в регіональних бібліотеках України та виробити рекомендації з оптимізації інформаційного забезпечення біографічних досліджень про видатних діячів краю.

Завдання дослідження: вивчити джерельну базу видання та публікації про сучасний стан бібліографічного забезпечення краєзнавчої біографіки; виявити та упорядкувати дані про бібліографічні видання, присвячені відомим особистостям краю, які були підготовлені в 2016–2019 рр. фахівцями ОУНБ України; здійснити кількісний та якісний аналіз виявленого масиву краєзнавчих біобібліографічних посібників, з'ясувати особливості розвитку сучасної краєзнавчої біобібліографії та розкрити проблеми у формуванні даної підсистеми краєзнавчої бібліографії; надати рекомендації щодо удосконалення краєзнавчих біобібліографічних ресурсів.

Згідно з методикою дослідження нині здійснено узагальнення значного масиву друкованих та електронних бібліографічних джерел краєзнавчого напрямку, які вийшли у світ в останні роки. Ці дані стануть важливим внеском НІБУ в спільну справу подальшого розвитку українського бібліографічного репертуару, адже лише складений у процесі дослідження перелік імен особистостей, яким присвячені досліджені краєзнавчі біобібліографічні покажчики та довідники, налічує понад 900 позицій. Детально результати цього дослідження планується висвітлити у черговому, 31-му випуску інформаційного бюлетеня НІБУ «Краєзнавча робота в бібліотеках України».

UDC 016:929

Valentyna Kyseleva,

ORCID 0000-0002-6300-7846,

Head of Sector,

National Historical Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

e-mail: krznav_kiseleva@ukr.net

Olha Pokropyvna,

ORCID 0000-0003-4616-3940,

Chief Bibliographer,

National Historical Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: yaloga81@gmail.com

**RESEARCH OF LOCAL HISTORY BIOBIBLIOGRAPHICAL
RESOURCES OF REGIONAL LIBRARIES: ACTUALITY AND TASKS
IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN
BIOGRAPHICAL STUDY**

The relevance of the study of the current state of bibliographic resources of local lore biography in the regional libraries of Ukraine is substantiated, its main tasks are highlighted.

Keywords: local history bibliography, biobibliographic manuals, regional libraries, famous people.

УДК [929+050](477)

Котлярова Тетяна Володимирівна,

ORCID 0000-0002-6310-8778,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: kotliarova@nbuv.gov.ua

СОЦІАЛЬНІ МАРКЕРИ В БІОГРАФІЧНИХ ПУБЛІКАЦІЯХ СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКОВОЇ ПЕРІОДИКИ

На основі біографічних матеріалів кількох періодичних видань НАН України визначено та класифіковано соціальні маркери, якими характеризуються досягнення вченого.

Ключові слова: соціальний маркер, біографія, наукова періодика України.

Соціальні маркери розглядатимемо як показники професійного становлення вченого, значимості для соціуму його наукової і суспільної діяльності та досягнень. Дослідження проведено на матеріалах п'ятиох журналів НАН України за період 2016 р. – початок 2020 р., які представляють різні галузі вітчизняного знання: щомісячник «Економіка України» (ЕУ), «Мовознавство» (МВ) і «Український ботанічний журнал» (УБЖ), які виходять раз на два місяці, щоквартальники «Математичні методи та фізико-механічні поля» (ММФМП) і «Журнал органічної та фармацевтичної хімії» (ЖОФХ).

Найбільш показовими для дослідження виявилися такі публікації: Стефанишин О. В., Кічурчак М. В. Дослідник економічної українки [До 85-річчя від дня народження професора С. М. Злупка]. *ЕУ*. 2016. № 7. С. 93–98; Фундатор науки господарського права [До 90-річчя академіка НАН України В. К. Мамутова]. *ЕУ*. 2018. № 1. С. 92–93; Пам'яті професора, доктора економічних наук М. М. Якубовського: [некролог]. *ЕУ*. 2018. № 2. С. 94–95; Відомий вчений, наставник, дослідник [До 60-річчя академіка НАН України П. Вишневського]. *ЕУ*. 2018. № 6. С. 84–85; Науці відданий Орфей: [некролог про Б. Й. Пасхавера]. *ЕУ*. 2019. № 7–8. С. 89–90; Іван Андрійович Стоянов (28.12.1935-30.01.2016): [некролог]. *МВ*. 2016. № 3. С. 82; Віталій Вікторович Жайворонок (7.XI.1941–12.VIII.2019): [некролог]. *МВ*.

2020. № 1. С. 78–79; Шевера М. В. Забуте ім'я українського ботаніка Ольги Густавівни Радде-Фоміної (до 140-річчя від дня народження). *УБЖ*. 2016. Т. 73, № 4. С. 409–414; Харкевич О. С., Дудка І. О. Семен Филімонович Морочковський – видатний український міколог і фітопатолог (до 120-річчя від дня народження). *УБЖ*. 2017. Т. 74, № 4. С. 385–394; Якубенко Б. Є. та ін. Фітоценолог і захисник природи за покликанням (до 60-річчя з дня народження професора Сергія Юрійовича Поповича). *УБЖ*. 2018. Т. 75, № 2. С. 203–204; Чорней І. І. та ін. До 70-річчя українського систематика та флориста Миколи Михайловича Федорончука. *УБЖ*. 2018. Т. 75, № 3. С. 289–291; Царенко П. М. та ін. Кондратюк Сергій Якович (до 60-річчя від дня народження та 40-річчя наукової діяльності) *УБЖ*. 2019. Т. 76, № 2. С. 179–183; Шевера М. В., Протопопова В. В., Оптасюк О. М. Педагогу та вченому Людмилі Григорівні Любінській – 60. *УБЖ*. 2019. Т. 76, № 3. С. 274 – 278; Білявський С. М. та ін. Пам'яті видатного педагога та науковця, професора Світлани Сергіївни Морозюк (14.06.1937–07.11.2019): [некролог]. *УБЖ*. 2019. Т. 76, № 6. С. 563–564; Василь Степанович Попович (01.08.1948–13.11.2016): [некролог]. *ММФМП*. 2016. Т. 59, № 4. С. 153–156; Богдан Йосипович Пташник (28.09.1937–22.02.2017): [некролог]. *ММФМП*. 2017. Т. 60, № 1. С. 178–181; До 70-річчя професора Георгія Сулима. *ММФМП*. 2018. Т. 61, № 2. С. 159–162; До 70-річчя Володимира Олександровича Пелиха. *ММФМП*. 2019. Т. 62, № 4. С. 180–182; Ювілей Л. А. Шемчука. *ЖОФХ*. 2016. Т. 14, вип. 1. С. 78; До ювілею В. М. Ковальова. *ЖОФХ*. 2016. Т. 14, вип. 3. С. 63; Пам'яті професора Б. С. Драча (26.02.1938–02.07.2009). *ЖОФХ*. 2018. Т. 16, вип. 1. С. 54–55; До ювілею І. С. Гриценка. *ЖОФХ*. 2019. Т. 17, вип. 4. С. 3–4.

На їх основі вдалося сформувати певну класифікацію маркерів, яка в подальшому може доповнюватися й розгалужуватися. Виділено дві найширші групи маркерів: суто соціальні та специфічні соціальні (назвемо їх соціально-наукові), які можна застосовувати лише відносно представників наукового співтовариства.

Група соціально-наукових маркерів вирізняється змістовою компактністю та чіткою окресленістю: захист кандидатської і докторської дисертацій, присвоєння вчених звань, наявність учителів-наставників і учнів, керівництво аспірантами й докторантами, участь у спеціалізованих та експертних радах і комісіях, наукові відкриття, запровадження нових методів досліджень, збагачення наукової термінології, участь і керівництво в

експедиціях, започаткування й організація наукових форумів, участь у створенні нових установ та реорганізації існуючих, формування наукової школи, членство в редколегіях, авторство/співавторство у наукових публікаціях (зазначається кількість за видами), участь у підготовці фундаментальних праць, міжнародне наукове співробітництво, одержання нагород, премій НАН України, почесних відзнак навчальних закладів, грантів. Також починають виділяти такий показник наукової активності, як цитування. Окремим соціально-науковим маркером можна визначити педагогічну діяльність ученого, аналіз якої в свою чергу дозволяє виділити такі соціально-наукові маркери, як розробка державних стандартів освіти, навчальних програм та курсів, створення підручників і посібників.

Суто соціальні маркери розглядаємо як життєписні характеристики, яких, як правило, не оминає біографіст ученого, але вони можуть бути притаманні будь-чій біографії. Інформація про походження (з якої родини особа), здобуття освіти (середньої, середньої спеціальної, вищої), зокрема з відзнакою, службу в армії (для чоловіків), місця праці та посади наводиться практично в усіх проаналізованих біографічних матеріалах. Визначимо їх як базисні соціальні маркери. Маркери, які зустрічаються факультативно, складають відкритий список, що поповнюватиметься при продовженні дослідження: виконання завдань органів державної влади, участь у загальнодержавних виставках народного господарства, громадська діяльність (у профспілках, товариствах), просвітницька робота, одержання авторських свідоцтв і патентів, почесних грамот, звань, державних нагород, премій, увіковічення пам'яті (зокрема, в назвах вулиць).

Для біографій учених, чії імена, замовчувані в радянські часи, тільки-но знаходять своє чільне місце в сучасній історії науки, характерні інші факультативні соціальні маркери: сфабриковані звинувачення, звільнення з роботи, усунення від викладання, репресії, еміграція. Варто зазначити, що біографії і деяких незабутих учених позначені такими маркерами.

Визначення соціальних маркерів дає змогу встановити суспільні пріоритети, які превалюють у науковому співтоваристві в певний період.

UDC [929+050](477)

Tetiana Kotliarova,

ORCID 0000-0002-6310-8778,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kotliarova@nbuv.gov.ua

SOCIAL MARKERS IN BIOGRAPHICAL PUBLICATIONS OF MODERN NATIONAL SCIENTIFIC PERIODICALS

The biographies of scientists in the periodicals of the NAS of Ukraine are studied. Social markers as indicators of scientific achievements are defined and classified.

Keywords: social marker, biography, scientific periodicals of Ukraine.

УДК 930.2:929Штейнгелі

Кузьміна-Денисюк Ірина Володимирівна,

ORCID 0000-0003-2338-1785,

кандидат історичних наук, науковий співробітник,

Інститут історії України НАН України,

Київ, Україна

e-mail: Siashenr@gmail.com

ЕПІСТОЛЯРІЙ ЯК БІОГРАФІЧНЕ ДЖЕРЕЛО: НА ПРИКЛАДІ РОДИНИ ШТЕЙНГЕЛІВ

Розглянуто деякі питання епістолярної спадщини родини Штейнгелів, а саме зовнішні фактори становлення як особистості Ф. Штейнгеля в дитячі та юнацькі роки.

Ключові слова: фонд, листи, листівка, Штейнгелі, Федір Штейнгель, Марія Штейнгель.

Листування Штейнгелів зосереджено в особистому фонді найвідомішого представника цієї родини в Україні Федора Рудольфовича Штейнгеля (1870–1946) – громадсько-політичного діяча першої половини ХХ ст., члена партії кадетів, Надзвичайного посланника та уповноваженого міністра Української Держави при царському уряді в Німеччині, мецената та благодійника, ентомолога

та метеоролога, засновника першого на Волині світського музейного закладу. Цей список можна продовжувати.

Фонд досить великий: містить 744 одиниці зберігання. Меншу частину становить ділова кореспонденція, яка допомагає скласти уявлення про Ф. Штейнгеля як політичного діяча. Трохи більшу частину становить епістолярій, присвячений благодійництву та меценатству барона. В основному це різноманітні листи-прохання, а також подяки за вже надану допомогу.

Зупинимося на родинному листуванні Штейнгелів, яке складає більшу частину згаданого фонду, але досі привертало лише побіжну увагу дослідників. Деякі, на перший погляд незначні, листи чи листівки допомагають встановити цікаві факти з родинної історії. Наприклад, короткий лист гімназиста та однокласника Ф. Штейнгеля допоміг встановити, в якій саме гімназії навчався барон, і уточнити дату його народження (ІР НБУВ. Ф. 109. Оп. 1. Спр. 569 (С. Н. Штейнгелю Федору Рудольфовичу письмо 26 ноября 1882 г. Киев). Арк. 1).

Листи допомагають уявити також повсякденне життя членів родини, їхні звички та вподобання. Так, Марія Федорівна мала чималу бібліотеку, про що свідчить каталог книг, який зберігся у фонді. Зрозуміло, що така начитана мати привчала до цього і своїх синів. Каталог написано від руки на звичайних листках паперу. Він датується 1878 р. і нараховує 18 аркушів, поділених на відділи. Відділ «А» вміщував белетристику, а також журнали та періодичні видання, що складали 285 одиниць. Відділ «В» було присвячено дитячій літературі. Він містив 40 перекреслених позицій, а далі був поданий новий список дитячих книжок з 35 найменувань. Серед них – п'єси для дитячого театру, російська історія Соловйова, загальна історія Шульгіна, збірник театральних пісень для дитячого театру, знайомі нам пригоди Мюнхгаузена, ботанічний атлас Шуберта, керівництво і викладання народного слова, «Природа» професора Терліна і ще багато пізнавальних книжок, які допомагали у вихованні різнобічної особистості (Там само. Спр. 742 (Каталог книг библиотеки баронессы Марии Федоровны Штейнгель в селении «Городок» 1878 г.). Арк. 1–10). Тому не здається дивною любов Ф. Штейнгеля до книги, яку йому прищеплювали з дитинства. В одному з листів до 12-річного сина, датованому 4 лютого 1883 р., Марія Федорівна пише: «Я в свою чергу заїздила до Оглоблина і купила в подарунок імениннику Кобзаря Шевченка, а моєму майбутньому імениннику Федькові

третій том Життя Європейських народів, яку я подарую тобі після приїзду» (Там само. Спр. 455–476 (Штейнгель Марія Федоровна – Штейнгелю Федору Рудольфовичу письма: 3 июля 1881 г. – 3 февраля 1889 г. из Городка). Арк. 2 зв.).

Атмосфера, в якій виховувалися молоді барони, також сприяла їхньому формуванню, повсякденне життя та звички, закладені з дитинства, грали тут не останню роль, тому важливим є кожний елемент. Культура харчування теж мала неабияке значення. До нашого часу дійшло меню Штейнгелів. Оскільки існують свідчення, що в повсякденному житті родина харчувалася досить скромно і просто, то скоріше тут ми маємо справу зі святковим меню, причому для якоїсь унікальної події. Меню надруковане на листівці й прикрашене з правого боку ілюстрацією ошатно вдягненої пані, яка наче роздивляється його. Зі зворотного боку в колі знаходимо чіткий чорно-білий малюнок на зимову тему: на лісовій галявині дитина їде на санчатах, а позаду стоїть інша. Також присутній припис французькою мовою. Але повернемося до меню, яке датоване 13 лютого 1894 р. Список страв такий: «бульйон, пиріжки, шинка варена, шинка печена, росбіфь, індичка холодна, індичка гаряча, галантин з індички, галантин зі свинини, пулярди, рябчики, фазани, паштет з дичини, телятина „московська”, порося „московське з хроном” гаряче та холодне, салат з йоржів, осетрина відварена (соус „пікант”), лосина невська холодна, чечуга (соус „,тартар”, соус „голандез”). Морозиво різне. Журавлиний кисіль холодний. Фрукти. Цукерки». Отже, бачимо, що меню включало багато м'ясних страв, натомість овочеві наїдки майже відсутні, перші страви та гарніри взагалі не згадуються (Там само. Спр. 27 (Меню дома Штейнгелей 13 февраля 1894 г. Киев). Арк. 1–2).

Великий вплив на формування особистості хлопчика, а потім юнака мала в першу чергу мати Марія Федорівна Штейнгель, адже батько, займаючись залізничним бізнесом в Санкт-Петербурзі та Владикавказі, рідко бував вдома. Таким чином, виховання чотирьох синів повністю лягало на плечі матері, а згодом виховательок та гувернанток. Незважаючи на це, діти в родині виховувалися на авторитеті та глибокій повазі до батька.

Часто листи допомагають скласти уявлення про характер особистості, її емоційне здоров'я та нахили. Так, Марія Федорівна дуже турбувалася про психічне здоров'я свого надто вразливого Федора і мала на це неабиякі підстави, адже хлопчик хворів на

епілепсію. Проте саме в ньому з-поміж усіх чотирьох синів батьки бачили продовжувача сімейних традицій, що врешті-решт і сталося: «Учора перед обідом мені привезли твій милий безцінний лист, як він мене порадував, ти й уявити собі не можеш, хай благословить тебе Господь за твою любов до своєї матері. Бог любить таких добрих гарних дітей, як ти, мій рідний хлопчик, він дасть тобі здоров'я, якого тільки одного не вистачає тобі, розумник мій дорогий, Штейнгель мій справжній. Так, Федько мій, найкращої похвали я тобі сказати не можу, будь лише схожим на свого батька, він найкращий з людей, та й усі Штейнгелі гарні чесні люди... Ти тепер вперше побачиш свого батька близько біля тієї справи, якою він завжди займався, ти в мене вже великий тепер (неповних 11 років. – *І. К.-Д.*), спостерігай, і ти сам зрозумієш, як багато треба було батькові працювати, якою гарною людиною бути, щоб заслужити від інших людей таку повагу й любов, яку він має, ось і ти таким повинен бути, зрозумій, це мрія моя, моя надія в майбутньому... Іншому хлопчику твоїх років я би не написала цього листа, але ти мене зрозумієш, ми так близькі один до одного, що не можливо не зрозуміти тобі мене...» (Там само. Спр. 455–476 (Штейнгель Марія Федоровна – Штейнгелю Федору Рудольфовичу письма: 3 июля 1881 г. – 3 февраля 1889 г. из Городка). Арк. 1, 1 зв., 2, 2 зв.).

Отже, ми розглянули невелику частину епістолярної спадщини родини, яка допомагає скласти уявлення про формування особистості Ф. Штейнгеля в дитячі та юнацькі роки.

UDK 930.2:929Steingeils

Iryna Kuzmina-Denysyuk,

ORCID 0000-0003-2338-1785,

Candidate of Historical Sciences, Research Associate,

Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: Siashenr@gmail.com

EPISTOLARIUM AS BIOGRAPHICAL SOURCE: ON THE EXAMPLE OF THE STEINGEILS

That article is devoted to some issues of epistolary legacy of the Steingeils, such as external factors of F. Steingel's personal formation during his childhood and youth.

Keywords: fund, letters, postcard, the Steingeils, Fedir Steingel, Maria Steingel.

УДК 027.54(477.54):025.171

Левченко Валерій Валерійович,

ORCID 0000-0001-6907-7768,

кандидат історичних наук, доцент, доцент,

Одеський національний морський університет,

Одеса, Україна

e-mail: levchenko_lav@ukr.net

ПРОВЕНІЄНЦІ НА КНИЖКАХ ОСОБИСТОЇ БІБЛІОТЕКИ ПРОФЕСОРА Б. В. ВАРНЕКЕ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ЙОГО БІОГРАФІЇ

У тезах подано інформацію щодо комплексу провенієнцій на книжках особистої бібліотеки професора Б. В. Варнеке як історичного джерела у вивченні його біографії.

Ключові слова: Б. В. Варнеке, особиста бібліотека, провенієнції, історичне джерело, біографія.

Особисті книжкові колекції відображають культурні віяння певного часу, зберігаючи в собі основні риси епохи, того моменту й місця, в якому їх виникнення і подальше функціонування стало можливим. Як своєрідний «портрет» свого власника особиста книжкова колекція постає глибинно співвіднесеною щодо домінуючих цінностей певної соціальної верстви, нації та культури в певний період історії. Не є винятком і особиста бібліотека класика-філолога, історика античності, історика літератури й театру, культуролога професора Одеського університету Б. В. Варнеке (1874–1944) [1].

Книжки з колекції Б. В. Варнеке одночасно є співучасниками пізнавальної діяльності їх власника, а провенієнції в них (інскрипти, закладки, записи, відмітки тощо) – історичним джерелом для вивчення біографії вченого, методів його творчих пошуків. Доказом ретельного студіювання професором деяких друкованих видань є значна кількість його позначок і записів на берегах книжок. На багатьох виданнях збереглися власницькі записи – переважно «Б. Варнеке», «В. Warneske», «В. W». На більшій частині книжок своєї колекції він поставив підпис та вказав рік, коли було придбане видання.

Значне місце в книжковій колекції Б. В. Варнеке належить інскриптам. Серед авторів інскриптів були академіки М. П. Алексеев, В. П. Бузескул, В. В. Латишев, М. М. Покровський, М. Г. Попруженко; члени-кореспонденти О. С. Архангельський, Г. Е. Зенгер, Ю. А. Кулаковський, М. І. Новосадський, Н. М. Петровський, М. К. Піксанов, В. І. Резанов, Г. Ф. Церетелі; професори О. І. Алмазов, П. М. Ардашев, О. В. Багрій, О. Я. Богородський, О. О. Браунер, Р. М. Волков, Л. П. Гроссман, І. І. Замотін, Ф. Ф. Зелінський, В. М. Івановський, В. Е. Крусман, В. Ф. Лазурський, М. М. Ланге, С. Я. Лур'є, М. І. Мандес, А. М. Миронов, В. М. Мочульський, Д. І. Нагуєвський, П. В. Нікітін, Ю. Г. Оксман, С. І. Радциг, В. І. Селінов, Є. П. Трифільєв, Б. В. Фармаковський, А. В. Флоровський, К. В. Харлампович, М. М. Хвостов, Д. П. Шестаков, С. П. Шестаков, І. І. Ягодинський та інші представники наукової спільноти. Діапазон тематики публікацій згаданих учених в особистій бібліотеці Б. В. Варнеке визначений його науковими інтересами – класичною філологією, історією археології та античності, історією літератури, літературознавством, історією театру. Наявність великої кількості інскриптів учених у виданнях бібліотеки Б. В. Варнеке пов'язане з його особистим знайомством з ними. Усього виявлено сто двадцять два автори інскриптів, які залишили 328 записів.

Виявлені в книжковій колекції Б. В. Варнеке провенієнції є історичним джерелом щодо вивчення біографії вченого, які як певні елементи культури характеризують науковий і громадський побут епохи кінця ХІХ – початку ХХ ст. Провенієнції особистої книжкової колекції Б. В. Варнеке відображають його різні читацькі, творчі та наукові інтереси, відтворюють комунікативні зв'язки вченого із науковою спільнотою.

Список використаної літератури

1. Немченко І. В. Варнеке Борис Васильович. *Професори Одеського (Новоросійського) університету. Біографічний словник* : в 4 т. Одеса: Астропринт, 2000. Т. 2. С. 187–189.

References

1. Nemchenko, I. V. (2000). Varneke Borys Vasylovych. In *Profesory Odeskogo (Novorosiiskogo) universytetu. Biografichniy slovnyk* [Professors of Odesa (Novorosiia) University. Biographical dictionary] (Vol. 2, pp. 187-189). Odesa, Ukraine: Astroprynt. [In Ukrainian].

UDC 027.54(477.54):025.171

Valery Levchenko,

ORCID 0000-0001-6907-7768,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Docent,

Odesa National Maritime University,

Odesa, Ukraine

e-mail: levchenko_lav@ukr.net

PROVENANCE MARKS ON THE BOOKS OF PROFESSOR B. V. VARNEKE PERSONAL LIBRARY AS A HISTORICAL SOURCE TO THE STUDY OF HIS BIOGRAPHY

The article presents information about the complex of provenance marks on the books of the personal library of professor B. V. Varneke as a historical source in the studied biography.

Keywords: B. V. Varneke, personal library, provenance marks, historical source, biography.

УДК 82-94+303.621.33

Любовець Надія Іванівна,

ORCID 0000-0002-8811-6627,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

завідувачка відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: lyubovets@nbuv.gov.ua

СПОГАДИ-ІНТЕРВ'Ю: ДО ІСТОРІЇ ЖАНРУ

Розглянуто спогад-інтерв'ю як жанр мемуарної літератури. Зазначено, що своєю історією він сягає 20-х рр. ХХ ст. та активно розвивається в умовах сучасних усноісторичних практик.

Ключові слова: спогад-інтерв'ю, жанр, мемуари, усноісторичні практики.

Сучасна історична наука вийшла на нові рівні теоретичного та методологічного осмислення фактичного матеріалу, що сприяє появі нових наукових напрямів, розширенню кола джерел, засвоєнню нових методів дослідження, які стосуються переважно соціокультурних та історико-культурних явищ і процесів, у центрі яких стоїть окрема людина.

Мемуари як історико-культурний феномен, в основі якого – особистий досвід історії, все більше імплементуються в наукові дослідження як авторитетне джерело, яке потребує нового прочитання. Активний розвиток наукових напрямів у межах історичної науки – усної та локальної історії, мікроісторії, увага яких зосереджена навколо вчинків особи, взаємин між людьми, різних життєвих стратегій і чинників, що впливають на прийняття рішень, – спричинив інтерес до усної історичних практик, що дають можливість показати різноманіття і багатогранність історичного процесу. На особливу увагу з точки зору еволюції мемуарів заслуговують усної історичні свідчення в мемуарному жанрі спогаду-інтерв'ю, що дозволяє зафіксувати оповіді учасників та очевидців тих чи інших історичних подій.

Проблема спогаду-інтерв'ю розглядається на міждисциплінарному перетині історичної науки (інтерв'ю інтерпретується як метод усної історичних досліджень та усної історичне джерело), соціології (як метод дослідження) та журналістики (як жанр публіцистики). Мемуаристика як спеціальна наукова дисципліна розглядає спогад-інтерв'ю як мемуарний жанр.

Дослідницьке або історичне інтерв'ю/спогад-інтерв'ю розглядаємо як змодельовану дослідником цілеспрямовану бесіду про життєвий світ людини в контексті історичних подій, процесів, явищ або як цілеспрямоване опитування носія інформації про його емпіричний досвід в контексті історичного минулого з подальшою трансформацією усного оповідання в письмовий текст для подальшої інтерпретації (Щеглова Т. К. *Устная история*: уч. посіб. Барнаул : АлтГПА, 2011. С. 45–46). За кількістю учасників інтерв'ю поділяють на групове, масове та індивідуальне. Останнє є найбільш оптимальним і конструктивним, оскільки передбачає більш довірливу розмову.

Мемуарний жанр спогаду-інтерв'ю має свою історію в національній мемуарній традиції. Витоки його сягають 20–30-х рр. ХХ ст. Інтерес до цього жанру був спричинений необхідністю створення джерельної бази історичних досліджень для легалізації історії радянської держави. Ця тенденція знайшла свій розвиток і в Україні, де було розпочато велику роботу зі збирання усних свідчень у формі інтерв'ю учасників революційних подій. Основними темами було визначено події революції 1905 р., 1917–1921 рр., історію фабрик та заводів, робітничого руху. У Харкові 1922 р. була створена

спеціальна науково-дослідна Комісія з вивчення історії Жовтневої революції та історії Комуністичної партії (Іспарт; у 1929 р. реорганізований в Інститут історії партії і Жовтневої революції на Україні при ЦК КП(б)У), завданням якої було збирання й видання матеріалів, зокрема усноїсторичних свідчень, з історії Комуністичної партії, революційного руху, Російської революції та Громадянської війни 1918–1920 рр. Із цією метою було засновано спеціальний друкований орган – журнал «Літопис революції» (1922–1933), на сторінках якого масово друкувалися спогади, у тому числі отримані методом інтерв'ю (так зване інтерв'ю «анкетним методом»). Окремо виходили збірки спогадів та документів. Наприкінці 20-х рр. ХХ ст. у зв'язку з неприйняттям радянською системою індивідуального трактування історичних подій та пануванням офіційної історіографії ця діяльність стала неможливою.

Традицію запису спогадів-інтерв'ю було поновлено після закінчення Другої світової війни, але записувалися спогади лише видатних державних, військових діячів, діячів культури, тематично спрямовані на висвітлення героїчної боротьби радянського народу проти фашистської навали, згодом – досягнень радянського режиму, які мали повністю відповідати канонам офіційної історіографії. У 70–80-х рр. ХХ ст. популярності набуває історичне інтерв'ю у форматі магнітофонних записів.

Новим етапом у розвитку жанру спогаду-інтерв'ю та свідченням зміни акцентів у еволюції мемуарів в Україні стало впровадження усноїсторичних практик в історичні дослідження, що проходило на тлі інституалізації усної історії як окремого наукового напрямку в першій половині 90-х рр. ХХ ст. Науковцями було розроблено питання методики інтерв'ювання, їх транскрибування, аналізу та різних способів репрезентації. Тематично спогади-інтерв'ю стосувалися найбільш трагічних сторінок української історії (боротьби за національну незалежність у роки Української революції 1917–1921 рр., Голодомору, Другої світової війни, Революції Гідності, сучасної російсько-української війни на Сході України), конфесійних, гендерних питань.

Побачили світ збірки видань спогадів-інтерв'ю: «Український голокост: Свідчення тих, хто вижив» (Т. I–X, 2004–2014), «„Столиця відчаю“: Голодомор 1932–1933 рр. на Харківщині вустами очевидців. Свідчення» (2006), «Невигадане: Усні історії остарбайтерів» (Харків, 2004), «Книга пам'яті Дробицького Яру: спогади, нариси,

документи» (2004); започатковано видавничі серії: «Усна історія російсько-української війни» (вийшло 6 випусків, 2015–2018), «Майдан від першої особи» (вийшло три випуски – «45 історій Революції Гідності» (2016), «Мистецтво на барикадах» (2016), «Регіональний вимір» (у трьох частинах, 2017–2018)), «Незвичайні долі звичайних жінок. Усна історія ХХ століття» (2013) та ін. В основі кожного видання – глибинне інтерв'ю з чітко визначеною тематикою. Мета – створення джерельної бази історичних досліджень з новітньої історії України, дослідження колективних травматичних спогадів як моменту їх детравматизації, коли травма переростає в історію.

Перспективність розвитку жанру спогаду-інтерв'ю полягає у сприяттві детравматизації історичної пам'яті, реінтеграції суспільства на основі спільних культурних цінностей, культурної різноманітності та прийняття Іншого.

UDC 82-94+303.621.33

Nadiia Lyubovets,

ORCID 0000-0002-8811-6627,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: lyubovets@nbuv.gov.ua

MEMOIRS-INTERVIEWS: TO THE HISTORY OF THE GENRE

The memoir-interview is considered as a genre of memoir literature, it is indicated that its history goes back to the 20's of the 20th century. Actively developing in the conditions of modern oral historical practices.

Keywords: memoir-interview, genre, memoirs, oral history practices.

УДК [929+82-9](477)»2014/2020»

Марченко Наталія Петрівна,

ORCID 0000-0001-9814-0826,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: np_marchenko@ukr.net

НОВІ ГЕРОЇ БІОГРАФІЧНОЇ КНИГИ ДЛЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ (2014–2020 рр.)

Розглянуто нові імена та тенденції добору персоналій у біографічних виданнях fiction та non-fiction для дітей і підлітків, видрукованих в Україні у 2014–2020 рр.

Ключові слова: біографістика, біографічні книги для дітей і юнацтва, герой літератури для дітей, література для дітей в Україні.

У сучасному гуманітарному дискурсі біографічне знання розглядається як засіб формування біографічної свідомості та одна з «м'яких соціальних технологій». Нині в Україні воно набуває все більшої ваги у шкільництві та книзі для дітей і юнацтва загалом [1].

Зміни в доборі імен, які визначаються як важливі для становлення юної особистості в певні періоди, є яскравими маркерами трансформації культурно-історичної пам'яті спільноти.

Отже, тенденції добору персоналій у біографічних виданнях fiction та non-fiction для дітей і підлітків, видрукованих в Україні у 2014–2020 рр., дають чітке уявлення про поступове формування в країні нової ідентичності та нових суспільно прийнятних життєвих стратегій.

Після переломних подій 2014 р. потреба у формуванні культурно-національної ідентичності та виході за межі пострадянської (постколоніальної, посттоталітарної) свідомості викликала до життя концептуально нові біографічні проекти. Стрімко зросла кількість і перекладних, і власне українських біографічних книг для дітей і юнацтва. Їх авторами та перекладачами здебільшого виступили представники покоління, сформованого протестними акціями останніх десятиліть, які акцентовано протиставляють себе «людині радянській». Пропонований ними дітям і юні пантеон достойників значно ширший закріпленого шкільництвом упродовж 1991–2014 рр., більше європеїзований (чи навіть космополітичний), яскраво гендерно орієнтований та має на меті не глорифікацію постатей, а мотивуючий контекст їхнього життя та діяльності. Як наслідок, читач має змогу аналізувати і наратив конкретного життя, висловлений автором у тексті, і реальний «життєвий сценарій», відтворений і репрезентований цим наративом.

Біографічні видання в Україні 2014–2020 рр. орієнтовані на всі вікові групи читачів-дітей. Зокрема, значного поширення набули

книжки-картинки, що формують принципово нове сприйняття традиційних постатей українського пантеону (Т. Шевченко, І. Франко, Г. Сковорода) та вводять до нього персонажі раніше замовчувані (Р. Шептицький, М. Лемик, М. Сорока) чи малознані (Б. І. Антонич).

Традиційна біографічна проза для дітей і юнацтва (збірники оповідань про одну чи низку постатей і біографічні повісті з різним відсотком художнього домислу) також зазнала значних змін. У разі зросла кількість персоналій жінок, котра охоплює нині як звичні категорії історичних діячок і мисткинь, так і діячок науки, політики, спорту, бізнесу та громадського життя. Найгучнішим гендерно маркованим вітчизняним біографічним виданням для дітей став спільний проект київського видавництва «Видавництво» та Національного демократичного інституту (США) «Це зробила вона» та «Це теж зробила вона» (2018), у дизайні, алгоритмі створення та промоції якого широко використані новітні західноєвропейські стратегії. Звичними в дитячому біографічному читанні стають раніше відсутні в ньому мотивуючі оповіді про сучасних кумирів молоді (Кузьма Скрябін), визначних академічних учених (В. Вернадський, Є. Патон, І. Сікорський, С. Корольов та інші) та діячів Церкви (Андрей Шептицький, Любомир Гузар та інші), представників українства, які зреалізували себе за межами країни і є всесвітньо знаними (Роксолана, Квітка Цісик та інші), та представників національних спільнот, які позиціонуються як діячі української культури або які народилися, жили чи працювали в Україні (Г. Меїр та інші). Книжки найпомітніших нині серед вітчизняних біографічних серій «Видатні особистості. Біографічні нариси для дітей» і «Видатні українці. Люди, які творили історію» київського видавництва «ІРІО» також позначені чіткою орієнтацією на західноєвропейські зразки. Добір персонажів (байдуже, йдеться про зарубіжжя чи Україну) орієнтований на максимальну «впізнаваність» кожної постаті сучасним читачем, її «присутність» у медійному просторі. Тож «видатних діячів світу» представляють Коко Шанель, Альберт Ейнштейн, Нікола Тесла (2017), Стів Джобс, Чарлі Чаплін, Блез Паскаль, Маргарет Тетчер, Марія Кюрі, Леонардо да Вінчі, Вільям Шекспір» (2018) та Ілон Маск (2019), а «видатних українців» – Валерій Лобановський, Кузьма Скрябін, Любомир Гузар, Роксолана, Ігор Сікорський, Леонід Каденюк (2019).

Підсумовуючи, маємо визнати, що біографіка для дітей і юнацтва в Україні перестає бути лише «інформацією» чи «нарративом», а обертається на багаторівневий континуум міжособистісних взаємин, зв'язків між особистістю та соціумом, особистістю та історією як діалогом поколінь і пам'яттю. А це призводить до швидкого розширення та зміни персоналій у її межах і дроблення пантеону, відповідно до запитів конкретного читача-дитини.

Список використаної літератури

1. Качак Т. *Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку XXI ст.* : монографія. Київ : Академвидав, 2018. 317 с.

References

1. Kachak, T. (2018). *Tendentsii rozvytku ukrainskoi prozy dlia ditei ta yunatstva pochatku 21 st.* [Trends in the development of Ukrainian prose for children and youth at the beginning of the 21th century]. Kyiv, Ukraine: Akademydav. [In Ukrainian].

UDC [929+82-9](477)»2014/2020»

Nataliia Marchenko,

ORCID 0000-0001-9814-0826,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: np_marchenko@ukr.net

NEW HEROES OF A BIOGRAPHICAL BOOK FOR CHILDREN IN UKRAINE (2014–2020)

New names and trends in the selection of personalities in biographical publications fiction and non-fiction for children and adolescents published in Ukraine in 2014-2020 are considered.

Keywords: biography, biographical books for children and youth, hero of literature for children, literature for children in Ukraine.

УДК 016+004

Міхно Олександр Петрович,

ORCID 0000-0002-5271-9530,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського,

Київ, Україна

e-mail: amihno@ukr.net

АЛГОРИТМ СТВОРЕННЯ БІОБІБЛІОГРАФІЧНОГО НАРИСУ «ДЗЕВЕРІН ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ (1908–1978)»

Розглянуто етапи створення та структуру біобібліографічного нарису педагогічної персоналії як сторінки електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» ДНПБ.

Ключові слова: Олександр Дзеверін, біобібліографічний нарис, електронний ресурс.

Біобібліографічний нарис «Олександр Григорович Дзеверін (1908–1978)» створювався для електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ). Цей інформаційно-бібліографічний ресурс, де розміщено біографії педагогів та бібліографію їхніх наукових праць, – один із елементів інформаційної структури педагогічної науки. Кожна сторінка ресурсу, присвячена окремому педагогу, має усталену структуру: всі її компоненти пов'язані між собою, тож від біобібліографічного нарису можна перейти до бібліографії, потім до оцифрованих праць, фотогалереї.

Жанр біобібліографічного нарису вибрано не випадково, адже ми мали на меті не лише подати біографію вченого, окреслити його внесок у педагогічну науку, а й бодай стисло проаналізувати його праці, історію їх створення та умови, в яких вони були написані. Однак створення нарису ускладнювалося низкою проблем, з-поміж яких: повна відсутність будь-якої біографічної інформації про О. Г. Дзеверіна в педагогічній періодиці, довідкових та енциклопедичних виданнях, в мережі Інтернет; низька інформативність фрагментарних і поодиноких (до того ж, як правило, написаних у негативному ключі) згадок про його спадщину в науково-педагогічній літературі; відсутність фото педагога.

Зважаючи на ці обставини, ми вирішили насамперед відтворити життєвий шлях О. Г. Дзеверіна. У цьому допоміг онук педагога, відомий український еволюціоніст Ігор Дзеверін, який люб'язно надав деякі документи та фотоматеріали. Значно спростила роботу й віднайдена в Інституті педагогіки НАПН України особова справа вченого. Таким чином нами було встановлено дати народження та смерті О. Г. Дзеверіна та основні віхи його трудового шляху.

Наступним етапом було створення бібліографії праць педагога шляхом опрацювання карткових та електронних каталогів НБУВ, ДНПБ та пошуку в Інтернеті. Створений список складається з 35 позицій і в хронологічній послідовності відтворює наукові зацікавлення вченого протягом творчого життя – від 1932 до 1977 р.

Перша наукова стаття О. Г. Дзеверіна датується 1932 р., коли саме розпочалося реформування освіти та педагогічної науки за радянськими канонами. Історія педагогіки була покликана дати теоретичне обґрунтування радянської моделі освіти, знайти її історичні корені. Отже, входження О. Г. Дзеверіна в педагогічну науку припадає на найдраматичніший період української історії ХХ ст., коли відбувся форсований наступ на гуманітарну сферу. Звідси тематика його праць і їх провідна ідея: «марксистська історико-педагогічна думка як вищий етап в розвитку педагогічної науки». Праці вченого 1930–1940-х рр. – це зразок українського радянського педагогічного канону. На основі поверхового ознайомлення з ними може скластися враження, що він був стандартним представником, «продуктом» свого часу. Однак якщо почитати його праці уважніше і спробувати поглянути на цього, на перший погляд типового, радянського вченого трохи пильніше, ми побачимо дещо іншу картину.

З початком «відлиги» та десталінізації до дослідницького поля О. Г. Дзеверіна як історика педагогіки входить спадщина українських педагогів Тимофія Лубенця і Христини Алчевської, він зацікавлюється педагогічними ідеями Івана Франка і Григорія Сковороди. Вважаємо, що значно вплинуло на його творчість особисте знайомство з Василем Сухомлинським. Тому тематика його праць у другій половині 1950-х і до кінця життя – це переважно історія саме української освіти і педагогічної думки, хоча й написані у партійно-класовому дусі.

Таким чином, алгоритм роботи над біобібліографічним нарисом про О. Г. Дзеверіна можна відтворити у вигляді такого ланцюжка послідовних дій: збір біографічних даних → створення бібліографії праць → контент-аналіз праць педагога → окреслення кола наукових інтересів ученого → зіставлення з соціокультурною ситуацією 1930–1970-х рр. → висновки про еволюцію педагогічного світогляду вченого від висвітлення ролі більшовицької партії і Леніна в розвитку шкільництва до зацікавлення педагогічною спадщиною І. Франка, Г. Сковороди, Т. Лубенця, Х. Алчевської і – як лебедина пісня –

видання 5-томника праць Василя Сухомлинського (Київ, 1976–1977), у якому О. Г. Дзевєрін відіграв ключову роль як голова редакційної колегії та автор вступної статті.

Значення біобібліографічних нарисів для інформаційного забезпечення педагогічної науки вбачаємо в тому, що вони можуть стати відправним пунктом у пошуках «втраченої» інформації про педагогів-попередників.

UDC 016+004

Oleksandr Mikhno,

ORCID 0000-0002-5271-9530,

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Research Associate,

V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: amihno@ukr.net

ALGORITHM FOR CREATING A BIOBIBLIOGRAPHIC ESSAY “DZEVERIN OLEKSANDR HRYHOROVYCH (1908-1978)”

Considered the stages of creation and structure of the biobibliographic essay of the pedagogical personality as the page of the electronic information and bibliographic resource “Outstanding Educators of Ukraine and the World” of SSPL.

Keywords: Oleksandr Dzeverin, biobibliographic essay, electronic resource.

УДК 929(477)

Міщук Сергій Миколайович,

ORCID 0000-0003-3615-7512,

доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: s-mischuk@ukr.net

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Охарактеризовано регіональні аспекти історико-біографічних знань в Україні. Визначено місце і роль бібліотек усіх рівнів у регіонах України у справі опрацювання, інтеграції та поширення біографічної інформації.

Ключові слова: регіональна біографіка, історико-біографічні знання, інформаційно-комунікаційні технології.

За роки незалежності українське суспільство пройшло складний шлях трансформацій, визначило свою ідентичність та виробило ефективні механізми культивування національних цінностей. Національна ідея стала теоретичним підґрунтям історико-біографічних знань сучасної України. Динамізм розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій сприяє швидкій інтеграції та поширенню вітчизняної біографічної інформації. Застосування в гуманітаристиці технічних можливостей зумовлює становлення нової парадигми віртуальної інтелектуальної і духовної взаємодії українського суспільства як з минулими поколіннями людей, так і з нашими сучасниками.

Новітній час позначений зростанням популярності та еволюційними змінами біографічного наративу у вітчизняній гуманітаристиці. Здобуття Українською державою незалежності та демократичні зміни наприкінці ХХ – у ХХІ ст. повернуло її минулому та сучасності право на людське обличчя. Нинішній етап розвитку історико-біографічного знання у вітчизняній науці є часом народження дійсно наукового дискурсу, використання нових джерел та методів дослідження тощо.

Сучасна українська біографіка істотно збагатилася новими знаннями, у науковий обіг уведено історико-біографічну інформацію, що сприяє поверненню до історичної пам'яті народу багатьох імен співвітчизників та більш повних і достовірних відомостей про діячів української історії, науки та культури, які своїм життям та діяльністю сприяли примноженню досягнень України. Різні аспекти даної проблематики у новітній час привертають все більшу увагу провідних українських учених в галузі біографіки та соціальних комунікацій. Вагомий внесок у її розробку належить ученим Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Стрімкий розвиток суспільства та невідпинне зростання сучасних потреб науки, освіти, культури, виховання, державного управління в Україні потребує науково достовірної історико-біографічної та бібліографічної інформації. У цьому процесі важливе місце належать регіональному сегменту – бібліотечним установам, музеям, архівам, закладам вищої освіти, творчим і громадським організаціям тощо. У соціокультурному сьогоденні України регіональна біографіка

сприймається як його природна й органічна складова частина та сприяє утвердженню ідентичності народу. Слід зазначити, що сучасний вітчизняний регіональний історико-біографічний дискурс, зумовлений соціально-економічними та історико-культурними особливостями розвитку регіонів, залишається недостатньо дослідженим.

Провідна роль у справі опрацювання, інтеграції та поширення історико-біографічних знань належить бібліотекам України усіх рівнів. Вони є важливою ланкою інформаційно-комунікаційної структури в регіонах. Діапазон можливостей та форм організації роботи регіональних бібліотек є досить широким та постійно зростає, особливо з використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Нині вони нагромадили значний досвід створення інформаційного продукту – історико-біографічних знань: баз бібліографічної та біобібліографічної інформації, цифрових колекцій, тематичних картотек тощо. На сьогодні у справі поширення історико-біографічних знань регіональні бібліотеки потребують освоєння і втілення у практику передового світового досвіду, комунікації з різною читацькою аудиторією, розбудови партнерської співпраці з архівами, музеями, закладами освіти, науково-дослідними установами тощо. Важливе практичне значення для науково-просвітницької та навчально-наукової роботи в регіонах України має збирання і популяризація інформації бібліотечними працівниками про діячів науки, освіти і культури, а також висвітлення місцевої історії та краєзнавчих студій. Регіональні бібліотеки усіх рівнів є складовою бібліотечною системою України та відіграють важливу роль у суспільно-політичному житті, навчально-науковій і виховній роботі.

З огляду на сучасні суспільні трансформації, подальший розвиток та поширення історико-біографічних знань в Україні як складової частини соціогуманітаристики потребує подальшого осмислення, розширення тематики студій та чисельності персоналій минулого й сучасності.

UDC 929(477)

Serhii Mishchuk,

ORCID 0000-0003-3615-7512,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: s-mischuk@ukr.net

REGIONAL ASPECTS OF HISTORICAL AND BIOGRAPHICAL KNOWLEDGE IN MODERN UKRAINE

The regional aspects of historical and biographical knowledge in Ukraine are characterized. The place and role of libraries of all levels in the regions of Ukraine in the processing, integration and dissemination of biographical information are determined.

Keywords: regional biography, historical and biographical knowledge, information and communication technologies.

УДК 55.001.5:01

Осення Наталія Володимирівна,

ORCID 0000-0002-5620-5369,

молодший науковий співробітник,

Інститут геотехнічної механіки імені М. С. Полякова НАН України,
Дніпро, Україна

e-mail: osennjaja@ukr.net

ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ РЕСУРС УЧЕНИХ-ГЕОЛОГІВ НОВОРОСІЙСЬКОГО (ОДЕСЬКОГО) УНІВЕРСИТЕТУ (ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ)

Наведено аналіз наукової спадщини учених-геологів Новоросійського (Одеського) університету XIX – початку XX ст. та їхнього внеску у створення бібліографічного ресурсу.

Ключові слова: учені-геологи, Новоросійський університет, бібліографічний ресурс, ретроспективна бібліографія.

Сьогодні, коли розвиток вищої освіти – показник інтелектуального потенціалу України, вивчення інформаційно-бібліографічної спадщини учених-геологів Новоросійського (Одеського) університету XIX – початку XX ст. набуває актуальності. Історіографічний аналіз показав розмаїття видань про внесок учених-геологів Новоросійського університету в різні галузі геології, але комплексного дослідження інформаційно-бібліографічного ресурсу вчених-геологів не існує.

Вивчення інформаційно-бібліографічного ресурсу учених-геологів, їх життєвого шляху та науково-педагогічної діяльності дають змогу показати загальні та відмінні характеристики цих особистостей. Наукова спадщина вчених-геологів Новоросійського університету значна, має непересічне культурно-історичне та практичне значення, представлена різними видами та типами видань, оснащена розвинутим бібліографічним апаратом. Яскраву сторінку в історію Новоросійського університету вписали вчені-геологи, які вивчали геологію Херсонської губернії, Криму, Кавказу, Бессарабії, Волині та Поділля.

Бібліографічний ресурс учених-геологів широко наведено в дисертаціях, статтях, монографіях, звітах тощо. В дисертації В. Д. Ласкарева «Геологические исследования юго-западной России» детально описуються відкладення, наводяться стратиграфічні й тектонічні нариси, а також подається інформаційний огляд досліджень, проведених на Волино-Поділлі. Огляд літератури на 96 сторінках – приклад бездоганної бібліографічної інформації. Подано й алфавітний покажчик літератури на 20 сторінках. Бібліографія значна і може вважатися галузевим ретроспективним покажчиком із цієї тематики. Магістерська дисертація Р. О. Пренделя «О вилуите», крім порівняльно-мінералогічного дослідження вілуїта, вміщує огляд німецької, французької та вітчизняної літератури, глибина ретроспекції якого сягає близько 100 років, – що становить цінний бібліографічний покажчик.

У монографії М. І. Андрусова «К геологии Керченского полуострова. Ч. 1» розглянуто історію геологічного вивчення Керченського півострова та стисло схарактеризовано праці зарубіжних і вітчизняних авторів. О. К. Алексєєв у праці «Материалы по буровым колодцам северо-западной части Херсонской губернии» здійснив історичну розвідку з використанням значної бібліографії у примітках. Оглядова інформація з численними бібліографічними посиланнями на вітчизняних і зарубіжних авторів міститься в статті Р. О. Пренделя щодо геології північно-східної частини Херсонської губернії. Дослідження І. Ф. Синцова – справжній довідник з проблем гідрогеології Одеси. Заслуговує на увагу його розвідка про одеські бурові свердловини, в якій на підставі даних бурових робіт і цінної архівної й наукової інформації подано інформацію про будову відкладень та їх водоносність. Навчальна література представлена доступними й бездоганними за викладом наукового матеріалу

лекціями з мінералогії (М. О. Головкинський), петрографії (М. Д. Сидоренко), кристалофізики й кристалохімії (Р. О. Прендель), які містять огляди історії досліджуваного предмету з наведенням праць найбільш відомих авторів. У звіті щодо гідрогеологічного дослідження в Тираспольському повіті Херсонської губернії (О. К. Алексєєв, В. І. Крокос) дано стислий опис басейнів річок Дністра і Кучургана, а також східної частини повіту. Бібліографічний апарат звіту представлено посиланнями на зарубіжних та вітчизняних авторів. Р. О. Прендель надрукував у «Ежегоднике по геологии и минералогии России» (кінець XIX ст.) списки літератури щодо метеоритів, що можна вважати початком поточного бібліографічного інформування з даної тематики.

Наукова спадщина учених-геологів Новоросійського університету представлена широким спектром бібліографічного ресурсу, що свідчить про високий професійний статус публікацій і бібліографічну культуру авторів.

UDC 55.001.5:01

Natalia Osinnya,

ORCID 0000-0002-5620-5369,

Junior Research Associate,

M. S. Polyakov Institute of Geotechnical Mechanics NAS of Ukraine,

Dnipro, Ukraine

e-mail: osennjaja@ukr.net

INFORMATION AND BIBLIOGRAPHICAL RESOURCE OF SCIENTISTS-GEOLOGIST AT NOVOROSIIA (ODESA) UNIVERSITY (HISTORIOGRAPHICAL AND SOURCE ANALYSIS)

The analysis of the scientific heritage of geologists at Novorosiiia (Odesa) University of the 19th – early 20th centuries and their contribution to the creation of a bibliographic resource is given.

Keywords: scientists-geologists, Novorosiiia University, bibliographic resource, retrospective bibliography.

УДК 930.25:929

Патик Вікторія Василівна,
ORCID 0000-0003-2423-8745,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: victoriia@ukr.net

ІНФОРМАЦІЙНА ЦІННІСТЬ ОСОБОВОГО АРХІВНОГО ФОНДУ ЯК БІОГРАФІЧНОГО ДЖЕРЕЛА

Розглянуто склад особових архівних фондів і визначено їх значення та інформаційні можливості для біографічних досліджень.

Ключові слова: особові архівні фонди, дослідження, біографічне джерело.

Наповнення та збагачення духовної культури України неможливе без вивчення і використання джерельних основ, які є фундаментом усіх сучасних наукових досліджень. Особові архівні фонди посідають важливе місце в структурі сукупної архівної спадщини українського народу, а також відіграють важливу роль у її інформаційно-комунікаційному просторі. Вони містять цінну і здебільшого унікальну інформацію, яка представляє різні сторони діяльності певної особи протягом усього життя.

До складу особових архівних фондів входять документи та матеріали біографічного характеру, які розкривають наукову, культурну, державну, громадську діяльність особи та відображають її життєвий шлях. Це можуть бути автобіографічні документи (а саме: автобіографії, анкети, записні книжки, щоденники, мемуари, спогади) та особисті документи, до яких належать виписки з метричних книг, свідоцтва про народження, шлюб, смерть, паспорти, посвідчення різних організацій, документи про військову службу, атестати, дипломи, нагороди тощо. Також в особових архівних фондах представлені наукові й творчі документи та матеріали: наукові, художні праці, статті, рецензії, відгуки на наукові роботи, конспекти лекцій, програми лекційних курсів, плани доповідей, промов на різних стадіях роботи з ними (рукописи, чернетки, машинопис) тощо. Велику цінність для біографічних досліджень становлять епістолярні джерела – листи до і від різних осіб та установ (рукописи, чернетки, копії).

До службових матеріалів, що містяться в особових архівних фондах, належать документи про професійну, громадську, суспільну діяльність особи, пов'язані з роботою в різних установах, організаціях, товариствах (звіти, накази, заяви, службові пояснювальні записки та ін.). Матеріали господарчо-майнового характеру представлені документами, що відображають економічне становище і матеріальні умови життя певної особи. До складу особових архівних фондів входять також зображальні джерела (фотографії, портрети, малюнки).

Для біографічних досліджень важливе значення мають документи і матеріали, які стосуються особистого життя людини, підтверджують і встановлюють родинні зв'язки тощо. Йдеться про документи, у яких зафіксовано походження особи, наявна інформація про родину, освіту, приватне життя, стан здоров'я, коло знайомств і оточення (особи, які мали вплив на життєвий і творчий шлях) та ін.

Особові архівні фонди є важливими та незамінними біографічними джерелами, оскільки в них зібрано найбільш повний комплекс документів та матеріалів про певну особу. Завдяки посиленій увазі з боку дослідників останнім часом помітно збагатилися знання про інформаційне наповнення особових архівних фондів України, а входження фахових наукових видань до міжнародних наукометричних баз сприяє їх поширенню та використанню.

UDC 930.25:929

Viktoriiia Patyk,

ORCID 0000-0003-2423-8745,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: victoriia@ukr.net

INFORMATION VALUE OF THE PERSONAL ARCHIVAL FUND AS A BIOGRAPHICAL SOURCE

The composition of personal archival funds is considered and their significance for biographical researches are determined.

Keywords: personal archival funds, research, biographical source.

УДК 821.161.2

Подрига Володимир Миколайович,

ORCID 0000-0002-1351-302X,

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: vo_po@ukr.net

ЛЕСЯ УКРАЇНКА НА ШПАЛЬТАХ «ЛІТЕРАТУРНОЇ ГАЗЕТИ» 1928–1929 РОКІВ: АНOTOВANA БІБЛЮГРАФІЯ ДЛЯ БІОГРАФІЇ

Порушено питання про важливість створення анотованих бібліографічних посібників. Додано бібліографічний список публікацій про Лесю Українку, надрукованих у «Літературній газеті» (1928–1929).

Ключові слова: анотований бібліографічний список, Леся Українка, «Літературна газета».

Республіканська «Літературна газета» (попередниця сучасної «Літературної України») друкувалась у Харкові з 1927 р. Опубліковані на її сторінках статті, замітки, повідомлення, у яких відображено тогочасний літературний процес України, – цінні джерела для дослідження біографій письменників, визначення їх місця та ролі в суспільстві. Проте вони не відображені в окремих бібліографічних посібниках, лише принагідно опрацьовуються літературознавцями, істориками, біографами, краєзнавцями.

Вивчення особливостей сприймання українськими письменниками, літературознавцями, критиками, рецензентами кінця 1920-х рр. біографій і спадщини літераторів-попередників – одне з першочергових завдань. Анотовані бібліографічні посібники з тої чи іншої теми, наприклад «Леся Українка на шпальтах “Літературної газети”», сприятимуть пошуку потрібної інформації, попередньому знайомству зі змістом публікацій, уявленню про сприймання письменників, цінність їхньої художньої спадщини тощо.

У примірниках «Літературної газети» за 1928–1929 рр., що зберігаються у відділі формування та використання газетних фондів НБУВ, розміщено низку публікацій, де висвітлюється життя Лесі Українки або увічніюється її пам'ять. (У збережених примірниках «Літературної газети» за 1927 р. матеріалів про Лесю Українку не

виявлено.) Описи публікацій у бібліографічному списку, поданому нижче, об'єднано в розділи. У першому розділі «Праці про Лесю Українку» вміщено анотований опис нарису Леоніда Підгайного «Леся Українка»; у другому «Принагідні згадки про Лесю Українку» анотовано описи публікацій, в яких згадано письменницю або повідомлено про публікацію її творів; у третьому «Леся Українка в мистецтві» опрацьовано замітки з інформацією про відображення постаті Лесі Українки в мистецтві, опрацювання творів митцями, зокрема режисерами, музикантами.

1928

I. Праці про Лесю Українку

1. Л. П. [Леонід Підгайний]. Леся Українка (3 нагоди 15-річчя з дня смерті 1-го серпня 1913 р.) // Літературна газета (далі – ЛГ). – 1928. – 8 серпня (№ 15/33). – С. 2, 3. Наголошено на важливості творчості Лесі Українки; відзначено роль її матері О. П. Косач у формуванні ідіостилю, вплив М. П. Драгоманова; досліджено думки літературознавців про твори письменниці; проаналізовано їх ідейно-тематичний зміст, передовсім «громадсько-соціальні», «антихристиянські» мотиви, мотив кохання, ролі митця, визволення.

II. Принагідні згадки про Лесю Українку

2. Останні новини книжкового ринку [повідомлення] // ЛГ. – 1928. – 25 лютого (№ 4/22). – С. 6. Поінформовано про опубліковані в Книгоспілці перші чотири томи зібрання творів Лесі Українки.

3. «Книгоспілка» – Київська філія [повідомлення] // ЛГ. – 1928. – 1 листопада (№ 21/39). – С. 7. Поінформовано про видання 6-го і 7-го томів зібрання творів Лесі Українки.

4. Ключчя А. Ножиці [стаття] // ЛГ. – 1928. – 25 квітня (№ 8/26). – С. 2–3. Принагідно названо кількох українських письменників, зокрема Лесю Українку (с. 2), чиєю творчістю майже не цікавиться сучасне авторів юнацтво.

5. Олійник Ф. До мовного ґрунту [стаття] // ЛГ. – 1928. – 15 жовтня (№ 20/38). – С. 6. Міркуючи про проблему розвитку української літературної мови, автор принагідно згадав Лесю Українку.

6. У Київській філії Шевченківського Інституту [повідомлення] // ЛГ. – 1928. – 20 січня (№ 2/20). – С. 6. Поінформовано про початок дослідження співробітниками Київської філії Шевченківського інституту біографій і творчості українських письменників ХІХ ст., зокрема Лесі Українки.

III. Леся Українка в мистецтві

7. Фрагмент портрета Лесі Українки // ЛГ. – 1928.–8 серпня (№ 15/33). – С.1. Портрет намальовано невідомим автором з неоригінального фото, вміщеного на 4-й сторінці 3-го тому зібрання творів Лесі Українки (Київ : Книгоспілка, 1927). Під фото портрета напис «Леся Українка».

1929

II. Принагідні згадки про Лесю Українку

8. Зелінський Г. Книга, що мови вчить. Проф. М. Сулима «Українська фраза». Начерки. Вид. Рух [рецензія] // ЛГ. – 1929.–15 липня (№ 14/56). – С. 8. Автор навів джерела фразеологізмів, використаних у праці М. Сулими, зокрема твори Лесі Українки.

9. Хроніка Книгоспілки. Українські клясики [повідомлення] // ЛГ. – 1929.–15 червня (№ 12/54). – С. 8. Повідомлено про публікацію 8-го тому зібрання творів Лесі Українки.

10. На заводі «Ленінська кузня» [повідомлення] // ЛГ. – 1929.–1 травня (№ 9/51). – С. 7. У повідомленні вміщено цитату зі статті О. Ващенко (газета «Ленінська кузня», 1929, 6 квітня), де зазначено, що в Київському державному драматичному театрі імені І. Я. Франка переважна більшість вистав, зокрема й «Лісова пісня» (за твором Лесі Українки), не задовольняють смаків робітників.

III. Леся Українка в мистецтві

11. Музвидавництво [повідомлення] // ЛГ. – 1929.–1 січня (№ 1/44). – С. 8. Поінформовано про видання творів М. В. Лисенка, серед яких романс «Східна мелодія» на слова Лесі Українки.

Анотований бібліографічний список допоможе дослідникам ознайомитись зі змістом публікацій про Лесю Українку, вміщених у «Літературній газеті» в 1928–1929 рр., визначити особливості сприймання читачами її постаті та творів у той період, довідатись про її популярність серед різних верств суспільства.

UDK 821.161.2

Volodymyr Podryga,

ORCID 0000-0002-1351-302X,

Candidate of Philological Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: vo_po@ukr.net

**LESYA UKRAINKA ON THE PAGES „LITERATURNA GAZETA”
1928–1929: ANNOTATED BIBLIOGRAPHY FOR BIOGRAPHY**

Raised the question of the importance of creating annotated bibliographic manuals. Added a bibliographic list of publication about Lesya Ukrainka in the „Literaturna Gazeta” (1928–1929).

Keywords: annotated bibliographic list, Lesya Ukrainka, „Literaturna Gazeta”.

УДК 929+140.8+316.72

Попик Володимир Іванович,

ORCID 0000-0001-8746-1026,

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України,

директор Інституту біографічних досліджень,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: popyk@nbuv.gov.ua

СВІТОГЛЯДНІ ОРІЄНТИРИ СУЧАСНОЇ БІОГРАФІКИ

Аналізується значення світоглядних орієнтирів для розвитку біографічних досліджень. Зосереджено увагу на демократичних, народознавчих засадах української біографіки.

Ключові слова: біографіка як напрям гуманітаристики, цілісність вітчизняного історичного й культурного процесу, народознавчі засади української біографіки, освоєння цінності європейської біографіки.

Проблеми світоглядних орієнтирів вітчизняної біографіки, системи цінностей, що знаходяться в її основі, є актуальними в осмисленні шляхів, форм і методів подальшого вдосконалення дослідницької роботи, біографічної літературної творчості, видавничої та інформаційної справи, зосередженні їх на вирішенні нових завдань, що постають в умовах сучасного драматичного суспільного розвитку, обумовлені зростанням рівня і складності інтелектуальних та духовних запитів наших співгромадян.

Спеціальних розробок у цій царині обмаль [1], і вони вже не відображають у повній мірі сучасної проблемної ситуації. Більш активно досліджувалися тісно пов'язані проблеми, зокрема формування пантеону національних героїв [2], ціннісні орієнтації біографічної літератури для дітей та юнацтва [3]. Автор бачить своїм завданням акцентувати увагу на нових аспектах розуміння

світоглядних орієнтирів вітчизняної біографіки, які потребують серйозної спеціальної розробки.

Біографіка традиційно виступає в Україні важливою частиною гуманітарного знання й гуманітарної культури, суспільного життя. Її тісний зв'язок із самою серцевиною національного самоусвідомлення, активна роль у пропаганді й відстоюванні національних ідеалів впродовж тривалого історичного періоду були обумовлені боротьбою за незалежність, самоствердження в колі інших народів. Біографіка, поширення історико-біографічних знань й нині активно слугують справі утвердження патріотичної свідомості, громадянської консолідації українського суспільства, протистояння деструктивним силам, які прагнуть до розмивання української національної ідентичності. У цьому розумінні українській біографіці належить вагоміше місце, відповідальніша роль, у порівнянні із ситуацією в інтелектуальному й духовному, суспільно-політичному житті тих народів, які вже розв'язали актуальні для сучасної України завдання. Зазначене багато в чому й нині визначає фокус її тематичної спрямованості.

Водночас становлення відкритого суспільства, досягнення, здобуті в інтеграції України у світове співтовариство, освоєння європейських цінностей, соціалізація нових поколінь з принципово новими інтелектуальними й культурними запитами обумовлюють постання нових завдань, необхідність розширення проблемно-тематичного діапазону й збагачення форм та методів, практик вітчизняної біографіки, усіх її складових – дослідницької, видавничої, інформаційної роботи, комунікації дослідників і видавців з читачами. Їх вирішення вимагає більш глибокого осмислення світоглядних засад, ціннісних орієнтирів української біографіки, наповнення їх оновленим змістом, відповідним гострим викликом сучасної доби.

Розвиток біографіки завжди визначався її світоглядними орієнтирами. Їх формування традиційно відбувається на перетині соціальних інтересів та моральних приписів, ментальних уявлень про добро і зло, служіння суспільним ідеалам, цінність людського життя, творчі можливості людського генія. Значна роль в утвердженні й нормативному закріпленні цих світоглядних засад належить також політичним чинникам, державним інтересам.

Долаючи стереотипи, які залишилися від тоталітарного минулого, українська біографіка відновила, як свої головні засади, народознавчі, демократичні принципи, дала відсіч спробам насадження

псевдоелітарних тенденцій, пов'язаних з прагненням до прилучення до пантеону видатних українців представників сучасних олігархічних кланів.

Принциповим світоглядним орієнтиром української біографіки, що утвердився вже в умовах здобуття Україною незалежності, стало визнання цілісності й багатогранності вітчизняного історичного і культурного процесу з усіма проявами його етнічного, мовного й культурного, конфесійного розмаїття, крайових відмінностей і бурхливих політичних протистоянь.

Важливим результатом освоєння вітчизняною біографікою європейських гуманістичних цінностей є в наш час визнання «права на біографію» не лише за знаними представниками різних сфер суспільного життя, яким належить власний оригінальний внесок у їх розвиток і, відповідно, акцентування уваги на цінності людського досвіду кожного учасника й свідка подій вітчизняного минулого, необхідності пошанування та збереження пам'яті про них у наступних поколіннях, тобто – не лише на загальнонаціональному, а й на місцевому, локальному рівні, у родинному колі, серед нащадків.

Новим явищем стає підвищення уваги до значення біографічного знання у формуванні особистісного світу історії і культури окремої людини, самоусвідомленні нею свого життєвого шляху через написання автобіографій, щоденників, мемуарів.

Якнайповніше втілення в наукових дослідженнях та літературній творчості зазначених засад у поєднанні з розвитком дієвих інформаційних комунікацій має слугувати зацікавленому сприйняттю біографічного знання широким загалом співвітчизників, що є дуже важливим для піднесення інтелектуального й духовного потенціалу нашого суспільства.

Список використаної літератури

1. Попик В. І. Світоглядні засади розвитку української біографістики та формування національних ресурсів біографічної інформації XXI століття. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. Київ, 2008. Вип. 4. С. 8–40.
2. Попик В. І. Знакові постаті національної історії та культури. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. Київ, 2016. Вип. 14. С. 8–28.
3. Марченко Н. П. Соціокультурні стереотипи в новітній українській біографіці для дітей. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. Київ, 2011. Вип. 8. С. 149–174.

References

1. Popyk, V. I. (2008). Svitohliadni zasady rozvytku ukrainskoi biohrafistyky ta formuvannya natsionalnykh resursiv biohrafichnoi informatsii XXI stolittia [Worldview

principles of development of Ukrainian biography and formation of national resources of biographical information of the 21st century]. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 4, 8-40. [In Ukrainian].

2. Popyk, V. I. (2016). Znakovi imena natsionalnoi istorii ta kultury [Distinguished figures of the national history and culture]. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 14, 8-28. <https://doi.org/10.15407/ub.14.008> [In Ukrainian].

3. Marchenko, N. P. (2011). Sotsiokulturni stereotypy v novitnii ukrainskii biohrafitsi dlia ditei [Socio-cultural stereotypes in recent Ukrainian biography study for children]. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 8, 149-174. [In Ukrainian].

UDC 929+140.8+316.72

Volodymyr Popyk,

ORCID 0000-0001-8746-1026,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member
of the NAS of Ukraine,

Director of the Institute of Biographical Research,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: popyk@nbuv.gov.ua

IDEOLOGICAL GUIDELINES OF MODERN BIOGRAPHY

The importance of ideological guidelines for the development of biographical research is analyzed. The focus is on the democratic, ethnographic principles of Ukrainian biography.

Keywords: biography as a direction of the humanities, multifacetedness of the national historical and cultural process, ethnographic principles of Ukrainian biography, mastering the values of European biography.

УДК 069.538(477.84):821.161.2.09(092)Штокалко»19»(045)

Проців Микола Павлович,

ORCID 0000-0003-2934-2074,

заступник директора,

Бережанський краєзнавчий музей,

Бережани, Тернопільська обл., Україна

e-mail: mprociv@ukr.net

ОСОБОВІ ФОНДИ БЕРЕЖАНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ ТА ПРИВАТНІ КОЛЕКЦІЇ ЯК ДЖЕРЕЛА БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ЗІНОВІЙ ШТОКАЛКО

Документи та предмети з особового фонду Бережанського краєзнавчого музею та приватних зібрань стали джерелом уточнення біографії Зіновія Штокалка – лікаря та бандуриста.

Ключові слова: Штокалко, Бережанська гімназія, свідоцтво, бібліотека, приватна кореспонденція, каталог.

Не всі відомі люди мали особистих біографів, не всі вони ретельно зберігали документи, а тому інколи важко уточнювати конкретні факти життєпису. Доцільно користуватися фондами музеїв і приватних колекцій.

Зіновій Штокалко (псевдонім Зіновій Бережан) – український поет-модерніст, студентський діяч, лікар-інтерніст, онколог і дерматолог, бандурист. Доктор медицини (1951). Народився 25 травня 1920 р. в с. Кальне (нині Козівського району на Тернопільщині) в родині священика Павла Штокалка, який був творчою натурою – автор збірок поезій релігійної тематики, байок, історичних оповідань для дітей, п'єс. Зіновій закінчив Бережанську гімназію в 1938 р. У вільний від навчання час юнак збирав музичний фольклор Західної України, займався фотографією, радіотехнікою, спортом. Навчався у Львівському медичному інституті (1939–1941). Від 1944 – у таборі для переміщених осіб у Німеччині. Медичні студії закінчив у Мюнхені (1951). Емігрував до США (1952). Працював у лікарні Метрополітен; згодом – на дільниці у Брукліні. Автор наукових статей з етіології новоутворень та лікування злоякісних пухлин.

Штокалко відомий також як визначний виконавець дум на бандурі, соліст і член управи Капели Бандуристів ім. Шевченка в Америці. Зібрав та опрацював понад 300 дум і балад, козацьких, стрілецьких, повстанських та інших пісень. Автор «Кобзарського підручника», збірника п'єс для бандури «Кобза», багатьох пісень і дум, історично-теоретичної праці про бандуру. Залишив звукозаписи козацьких та інших дум у супроводі бандури.

Зіновій Штокалко – автор поезій і новел. У 1969 р. побачив світ збірник сучасної української поезії «Координати», до якого ввійшло шість поезій. Автор книги «На окраїнах ночі» (1977 р.). Також він виявив себе як митець-графік. Відомі кілька малярських робіт студентських років, зокрема сюрреалістичний автопортрет олівцем, написаний в Україні. Сам ілюстрував збірку «На окраїнах ночі». Помер 28 червня 1968 р. в Нью-Йорку (США).

На основі особистих документів Зіновія Штокалка, його батька, матері й братів Івана та Любомира (учнівський квиток гімназії, паспорт, свідоцтва про навчання, посвідчення різних установ, афіш, програм концертів), рукописів (зошит Зіновія із записами пісень, збірник поезій отця Павла та брата Івана), кореспонденції (листи, поштівки, конверти), книг з екслібрисами з родинної бібліотеки, книг отця Павла Штокалка та Зіновія, різних предметів, сотень світлин, кількох картин розширено та уточнено життєписи Зіновія Штокалка та членів його родини.

За результатами дослідження документів музеєм видано каталог «Зіновій Штокалко (Бережан) і його родина в Бережанському краєзнавчому музеї та приватних колекціях», у якому вміщено 358 описів оригінальних документів і предметів за період 1891–2020 рр. Готуються до видання збірник на пошану «Зіновій Штокалко (Бережан). Невідомий... Незнаний... Незвіданий...» та перевидання книги отця Павла Штокалка «Вифлеємський вертеп».

Приватні колекції є добрим джерелом для вивчення життєписів особистостей, а колекціонери – партнерами краєзнавців і науковців. Зокрема, глибоке дослідження біографії Зіновія Штокалка стало можливим завдяки документам з приватних зібрань Олега Дідуха, Миколи Пересади, Миколи Проціва (Бережани).

Список використаної літератури

1. *Зіновій Штокалко (Бережан) і його родина в Бережанському краєзнавчому музеї та приватних колекціях* : каталог / укладач М. Проців ; Бережанський краєзнавчий музей. Бережани, 2020. 40 с. : іл.

References

1. Protsiv, M. (Comp.). (2020). *Zinovii Shtokalko (Berezhany) i ioho rodyna v Berezhanskomu kraieznavchomu muzei ta pryvatnykh kolektsiakh* [Zinoviy Shtokalko (Berezhany) and his family in the Berezhany Museum of Local Lore and private collections]. Berezhany, Ukraine. [In Ukrainian].

UDK 069.538(477.84):821.161.2.09(092)Штокалко»19»(045)

Mykola Protsiv,
ORCID 0000-0003-2934-2074,
Deputy Director,
Berezhany Museum of Local Lore,
Berezhany, Ternopil obl., Ukraine
e-mail: mprocsiv@ukr.net

PERSONAL FUNDS OF BEREZHANY MUSEUM OF LOCAL LORE AND PRIVATE COLLECTIONS AS SOURCES OF BIOGRAPHICAL RESEARCH: ZINOVIIY STOKALKO

Documents and objects from the personal fund of the Berezhany Museum of Local Lore and private collections became a source of clarification of Zinovy Shtokalko biography – a doctor and bandura player.

Keywords: Shtokalko, Berezhany gymnasium, certificate, library, private correspondence, catalog.

УДК 792.2(477.51)(092)

Рой Світлана Вікторівна,

ORCID 0000-0003-1419-2800,

науковий співробітник,

Ніжинський краєзнавчий музей імені І. Спаського,

Ніжин, Чернігівська обл., Україна

e-mail: roy.lana2004@gmail.com

ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ЗАСЛУЖЕНОГО АРТИСТА УРСР ІВАНА БРОВЧЕНКА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ КОЛЕКЦІЙНОГО ОПИСУ МУЗЕЙНИХ ПРЕДМЕТІВ НІЖИНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ ІМЕНІ І. СПАСЬКОГО)

Представлено результат опрацювання й аналізу музейних предметів як історичного джерела у вивченні біографії заслуженого артиста УРСР Івана Бровченка (1898–1971).

Ключові слова: Ніжинський краєзнавчий музей імені І. Спаського, Іван Бровченко, заслужений артист, актор, режисер, музейний експонат, колекційний опис.

До культурно-мистецького простору міжвоєнного та післявоєнного періоду УРСР входила велика кількість корифеїв театрального мистецтва, до яких належав і відомий ніжинський актор і режисер Іван Кузьмич Бровченко. У 2019 р. його донькою Надією Іванівною Кирилюк до фондів Ніжинського краєзнавчого музею імені І. Спаського (НКМ) були передані експонати, що стосувалися життя та творчої діяльності митця, серед яких: автобіографія

І. К. Бровченка, фотографії з різних вистав, газети, книги та ін. На сьогодні ці предмети проходять науково-технічне опрацювання та описування, результатом чого стане колекційний опис музейних предметів, що належали родині Бровченків.

Життєвий шлях І. Бровченка був дуже тернистим, але разом з тим повним яскравих моментів. У складеній артистом автобіографії про його дитячі роки зазначається: «Я, Бровченко Іван Кузьмич, народився 8 вересня 1898 р. в сім'ї робітника залізничного транспорту (ДПП) в м. Прилуки Чернігівської області. В 1905 р., під час революційного повстання, жандарми поранили мого батька в голову, від чого він незабаром помер, залишивши чотирьох сиріт. Після смерті батька мати працювала по найму, доглядаючи дітей».

Із самого дитинства, ще навчаючись у школі, Іван працював, щоб допомогти своїй великій родині. З 1917 р. І. К. Бровченко служив у лавах царської армії, у 62-му Суздальському піхотному полку, де закінчив полкову музичну школу, здобувши спеціальність музиканта-духовика. Лихоліття Першої світової та Громадянської війн не обминули його стороною, він працював санітаром на фронті, отримав контузію. В 1920 р. уже служив в Червоній армії, в Києві в Луцьких казармах, де при першому запасному стрілецькому полку організував з київських акторів-професіоналів та трьох бійців українську труп, яка виступала перед військовими частинами фронту й тилу. Після мобілізації (1921) повернувся до Прилук, де працював в українському театрі, був одним з активних організаторів «молодого театру», очолюваного режисером П. О. Хмарою, керував театральною студією при об'єднаному клубі профспілок міста. Згодом, 1926 р., за ініціативою І. К. Бровченка був організований пересувний робітничо-колгоспний театр, у якому він був актором та режисером.

Далі доля талановитого митця склалася порізно, йому довелося служити в багатьох театрах України: 1930–1934 рр. працював режисером і актором у Донбаському театрі ім. 13-річчя Жовтня, 1934–1936 рр. – режисером і актором у театрі у Вінницькій обл., 1936–1938 рр. – у Херсонському театрі, в цей же період одночасно навчався в Московському університеті на режисерському факультеті. Від 1938 р. Іван Кузьмич знову на Чернігівщині: до 1941 рр. працював художнім керівником і актором театру 15-річчя ВЛКСМ в Прилуках; до 1943 р. – головним режисером та актором Ніжинського театру ім. Коцюбинського; до 1944 р. – режисером і актором Чернігівського театру ім. Т. Г. Шевченка; до 1946 р. – знову в Ніжинському театрі ім.

Коцюбинського на посаді головного режисера і актора. Потім І. Бровченка було переведено до Прилук в театр ім. 15-річчя ВЛКСМ, на посаду художнього керівника й актора, тут він працював режисером до 1948 р. В тому ж році був переведений до Ужгородського драматичного театру на посаду режисера і актора, де працював до 1950 р., до переведення в Дубнівський пересувний театр на ту ж посаду. У 1957 р. йому було присвоєне почесне звання заслуженого артиста УРСР. В м. Дубно 1 грудня 1958 р. Іван Кузьмич склав автобіографію, в якій подав не лише інформацію про основні етапи творчого життя, а й неповний перелік образів, відтворених ним на сцені. 1959 р. він повернувся до Ніжинського драматичного театру ім. М. Коцюбинського та працював актором. Після виходу на пенсію від (1960) керував Ніжинським самодіяльним театром при Ніжинському міському будинку культури. У статті А. Бороденка «Слід радості» (*Комсомольський гарт.* 1971. № 10. 23 січня. С. 4) зазначено, що колектив поставив близько 12 вистав, а (1966) театр отримав статус народного.

У 1971 р. актор І. К. Бровченко за культурні здобутки був посмертно нагороджений орденом «Знак Пошани». Він мав особисту подяку від Верховної Ставки за ініціативу і збір 50 тис. карбованців на побудову танка; занесений в «Книгу Пошани» як герой тилу; нагороджений медалями «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» і «За доблестний труд». У фондах НКМ зберігаються посвідчення до цих нагород.

Майже півстоліття тривало театральне життя Івана Кузьмича Бровченка, до самої смерті актора 23 січня 1971 р. Зіграв більше 600 ролей на сцені, поставив понад 200 вистав, є автором 5 п'єс і 10 одноактівок. До образів, створених ним на театральній сцені, належать: Назар («Назар Стодоля»), Голохвостий («За двома зайцями»), Панас («Наймичка»), Яшка («Весілля в Малинівці»), Фігаро («Одруження Фігаро») та інших. Іван Бровченко зробив великий внесок у розвиток театального мистецтва не лише Чернігівщини, а й України в цілому, адже йому доводилося грати на різних театральних сценах країни. За допомогою музейних експонатів нам вдалося відтворити основні етапи творчого життя цієї видатної особистості.

UDC 792.2(477.51)(092)

Svitlana Roy,

ORCID 0000-0003-1419-2800,

Research Associate,

I. Spaskyi Nizhyn Regional Museum,

Nizhyn, Chernihiv obl., Ukraine

e-mail: roy.lana2004@gmail.com

**LIFE AND CREATIVE WAY OF HONORED ARTIST OF THE UkrSSR
I. BROVCHENKO (ACCORDING TO THE MATERIALS OF THE
NIZHYN REGIONAL MUSEUM)**

Theses present the result of processing and analysis of museum objects as a historical source in the study of the biography of Honored Artist of the UkrSSR Ivan Brovchenko (1898–1971).

Keywords: I. Spaskyi Nizhyn Regional Museum, Ivan Brovchenko, Honored Artist, actor, director, museum exhibit, collection description.

УДК 929(477)Скокан

Сокур Олена Леонідівна,

ORCID 0000-0001-9861-3283,

кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

E-mail: sokurol@ukr.net

**БІОГРАФІЯ У БІБЛІОГРАФІЇ: ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ
НАРОДЖЕННЯ К. І. СКОКАН**

Досліджено внесок українського бібліографа, співробітника відділу бібліографії Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (нині НБУВ) у розбудову вітчизняної бібліографії.

Ключові слова: Скокан К. І., українська бібліографія, бібліографічний покажчик, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Цього року виповнюється сто років від дня народження Катерини Ієронімівни (Єронімівни) Скокан (1920–1977) – українського бібліографа, шевченкознавця, автора, співавтора, упорядника ґрунтовних бібліографічних покажчиків творчої спадщини

Т. Шевченка, М. Рильського, наукової – А. Кримського, П. Ляценка, К. Гуслистого, бібліографічного редактора біобібліографій та бібліографій видатних українських учених, автора статей із питань теорії та методики бібліографії, рецензій на бібліографічні праці тощо. К. І. Скокан – дружина та помічниця видатного бібліографа, бібліотекознавця, книгознавця, літературознавця Юрія Олексійовича Меженка.

У відділі бібліографії Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (далі – ЦНБ) Катерина Ієронімівна пропрацювала все своє професійне життя – від 1945 до 1977 р. – на посадах бібліотекаря, бібліографа, старшого бібліографа, завідувача сектору, старшого редактора, головного бібліографа. Вона є автором і співавтором багатьох бібліографічних праць, які до сьогодні залишаються важливими джерелами наукової інформації.

К. І. Скокан одноосібно підготувала ґрунтовний бібліографічний покажчик творчої спадщини М. Т. Рильського, в якому всі джерела опрацьовано нею *de visu*, враховано всі матеріали, що становлять літературну спадщину видатного поета, розкидану по численних збірках та періодичних виданнях, охоплюють також наукову та громадську діяльність видатного українця. Треба відмітити надзвичайну скрупульозність Катерини Ієронімівни як укладача, адже при описі видань творів М. Т. Рильського вона зазначала прізвища всіх осіб, які брали участь у підготовці (співавтор, редактор, упорядник, ілюстратор, автор приміток тощо), вказувала наклад, повністю наводила зміст кожного видання, за наявності вказано присвяти автора тощо.

Також одноосібно уклала покажчик наукової спадщини дослідника української культури та етнографії Костя Григоровича Гуслистого. У виданні, яке вийшло у серії «Бібліографія вчених УРСР», вичерпно представлено наукову, педагогічну і громадську діяльність відомого вченого, члена-кореспондента АН УРСР.

Вагомий, найвищого ґатунку, здобуток К. І. Скокан-бібліографа – участь у підготовці відомої двотомної бібліографії про життя та творчість Т. Г. Шевченка, над укладанням якої працювали співробітники бібліографічного відділу Державної публічної бібліотеки АН УРСР (нині НБУВ) та співробітники Львівської бібліотеки АН УРСР (нині Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника).

Катерина Ієронімівна неодноразово була керівником груп з укладання бібліографічних покажчиків, зокрема видання, присвяченого науковій та творчій спадщині видатного українського вченого-сходознавця, славіста, історика, перекладача, письменника, одного з фундаторів Всенародної бібліотеки України (нині НБУВ), Всеукраїнської академії наук (нині Національна академія наук України), академіка АН УРСР Агатангела Юхимовича Кримського.

У 1972 р. побачив світ бібліографічний покажчик, присвячений видатній доньці українського народу Лесі Українці, над бібліографічною редакцією якого працювала К. І. Скокан. Працювала вона й над бібліографічним покажчиком, присвяченим науковій спадщині члена-кореспондента Академії наук СРСР та академіка АН УРСР Петра Івановича Лященка. У 1975 р. була керівником групи з підготовки бібліографічного покажчика літератури за 1970–1974 рр. публікацій співробітників ЦНБ АН УРСР, а покажчик «Ювілейна Ленініана України» вийшов у світ уже після її смерті у 1978 р.

К. І. Скокан була ініціатором, керівником та співавтором науково-допоміжних бібліографічних покажчиків, які становлять золотий фонд української бібліографії й дістали високу оцінку як в Україні, так і за кордоном. Усі видання, над якими вона працювала, вирізняються ретельним відбором матеріалів і ґрунтовністю в опрацюванні поданих джерел. Пам'ять про К. І. Скокан живе у її бібліографічних працях, яким вона присвятила все своє життя. Її діяльність високо оцінювалася колегами-бібліографами, літературознавцями, письменниками, й найбільшою нагородою для неї стала велика шана бібліотечної, наукової і творчої спільноти.

Нині для розбудови вітчизняної бібліографії є нагальна потреба у створенні єдиного біобібліографічного ресурсу, який включав би як біографічну інформацію про вітчизняних бібліографів, так і їхній внесок у творення української бібліографії.

UDC 929(477)Skokan

Olena Sokur,

ORCID 0000-0001-9861-3283,

Candidate of Social Communications, Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sokurolo@ukr.net

BIOGRAPHY IN BIBLIOGRAPHY: TO THE 100th ANNIVERSARY OF K. I. SKOKAN'S BIRTH

The significant contribution of the Ukrainian bibliographer, employee of the bibliography department of the Central Scientific Library (VNLU) in the development of domestic bibliography has been studied.

Keywords: Skokan K. I., bibliography, bibliographic index, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 004.91

Стамбол Ігор Іванович,

ORCID 0000-0002-3099-3862,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: ihorstambol@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ БІОБІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОШУКУ В ПРОВІДНИХ ПОЛЬСЬКИХ ТА ЧЕСЬКИХ БІБЛІОТЕКАХ

Розкрито деякі особливості, переваги та недоліки бібліографічного пошуку в бібліотеках і на веб-порталах Чеської Республіки та Польщі, зокрема в провідних електронних повнотекстових базах Kramerius v.5 і VuzHum.

Ключові слова: біобібліографічні відомості, Kramerius v.5, VuzHum.

Процес пошуку біобібліографії у закордонних бібліотеках, незважаючи на технологічні досягнення сучасних процесів автоматизації та цифровізації, є досить складним, зокрема, тому, що кожна національна бібліотечна система побудована на власних платформах, що мають низку унікальних особливостей. Ретроспективний пошук бібліографії у провідних українських бібліотеках значно відрізняється від можливостей у сусідніх країнах, у т. ч. у визначних західнослов'янських наукових центрах – Польщі та Чеській Республіці.

У результаті кількох слов'янознавчих досліджень було виявлено низку особливостей аналогових та електронних ресурсів, використання яких може в кілька разів пришвидшити пошук

біографічних ресурсів у згаданих країнах. Для прикладу взято ресурси, які пропонуються користувачам бібліотеки Ягеллонського університету (м. Краків), Національної бібліотеки Польщі (м. Варшава), а також Національної бібліотеки Чеської Республіки (Климентинум, м. Прага).

Розвиток польської та чеської бібліографії ХХ ст. пов'язаний із геополітичними процесами, адже ці народи входили до імперій і об'єктивно залежали від глобальних процесів. Тому рубіжними роками для поточної бібліографії цих країн є 1914 і 1939 рр., коли світові війни змінили пріоритетність у науці та суспільних процесах. Польська поточна бібліографія періодики, наприклад «Bibliografia Zawartości Czasopism», починається лише з 1947 р., а до того є лише тематична бібліографія. Справи чеської поточної бібліографії, зокрема «Bibliografický katalog ČR: České časopisy» та «Bibliografický katalog: České knihy», теж налагодилися остаточно в післявоєнний період. Розділ «Бібліографія», частиною якого є біобібліографія, дуже рідко трапляється у ретроспективних покажчиках.

В останні десятиліття польська й чеська бібліотечні системи створюють електронні повнотекстові бази даних, котрі наповнюються як ретроспективно, так і поточно. У Польщі однією з основних таких баз є «VuzHum» (<http://bazhum.muzhp.pl/czasopismo/lista/>), що реалізується Музеєм історії Польщі у Варшаві. У ній зібрано статті місцевих гуманітарних часописів. Архів розподілено по розділах: «Список журналів», «Список авторів», «Список видавництва», а також є повнотекстовий пошук і перелік університетів, що дозволяє отримувати вичерпну інформацію як щодо бібліографії окремих дослідників, так і установ. Портал Національної бібліотеки Польщі теж пропонує користувачам повнотекстові документи, розміщені за тематичними категоріями, серед яких, щоправда, немає окремо бібліографії. Оцифрування матеріалів здійснюється за підтримки фондів ЄС, в межах програми «Цифрова Польща». Дещо ускладнюється біобібліографічний пошук тим, що майже відсутні оцифровані версії бібліографічних покажчиків, виданих до 90-х рр. ХХ ст.

Пошук біобібліографії на чеських онлайн-ресурсах значно легший, ніж у Польщі, адже на порталі Чеської національної бібліотеки є два спеціальні розділи: «Чеська національна бібліографія» з пошуком на бібліографічних ресурсах, а також

«Чеська національна бібліографія – новини», де поточно вносяться книги, періодика, електронні ресурси, графіка, ноти, картографічні документи та звукові записи. Разом з тим дуже важливим ресурсом як для біобібліографічного пошуку, так і для роботи з електронними повнотекстами є «Kramerius v.5» (<http://kramerius5.nkp.cz/>) – електронний архів, розроблений Національною бібліотекою, що містить більшість чеських друкованих матеріалів XIX–XX ст. Видання та бібліографію на ресурсі можна знайти як за простим пошуком, шляхом введення певного гасла, так в колекціях. Для біобібліографічного пошуку дуже корисним є наявність сканованих копій поточної бібліографії Чехії. Проте майже за кожен рік серед покажчиків трапляються прогалини. Крім того, чимало зі сканованих покажчиків надаються у доступ лише у приміщенні бібліотеки.

Отже, біобібліографічний пошук у Чеській Республіці значно простіший, ніж у Польщі, завдяки наявним електронним версіям поточної бібліографії, проте прогалини у серіях випусків не дозволяють остаточно відійти від аналогових паперових покажчиків.

UDC 004.91

Ihor Stambol,

ORCID 0000-0002-3099-3862,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ihorstambol@ukr.net

THE FEATURES OF BIOBIBLIOGRAPHY SEARCH IN LEADING POLISH AND CZECH LIBRARIES

Some features, advantages and disadvantages of bibliographic search in libraries and web portals of Czech Republic and Poland, in particular electronic full-text databases Kramerius v.5 and BuzHum, are revealed.

Keywords: biobibliographic information, Kramerius v.5, BuzHum.

УДК 016:929](034.32):[026:37](477.411)ДНПБ

Страйгородська Людмила Іванівна,

ORCID 0000-0002-4788-1760,

кандидат історичних наук, заступниця директора,

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського,

Київ, Україна

e-mail: straiгородska.l@gmail.com

БІОГРАФІСТИКА КРИЗЬ ПРИЗМУ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Висвітлено наукову діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України в контексті біографістики, зокрема підготовку бібліографічних видань.

Ключові слова: біографістика, бібліографічні покажчики, електронний ресурс.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського НАПН України (ДНПБ) – провідна наукова установа, що здійснює наукові дослідження з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, інформаційної діяльності, педагогічного джерелознавства й біографістики, історії освіти задля науково-інформаційного забезпечення розвитку національної освітньої сфери. Бібліотека формує галузеві ресурси, у тому числі біографічного характеру, надає вільний і необмежений доступ до інформаційних баз даних (БД) та пошукових систем. В умовах інформаційного суспільства й активного накопичення віртуальної інформації, зокрема присвяченої вивченню творчої спадщини видатних постатей, перед бібліотеками, архівами, музеями постають завдання наукової систематизації таких джерел. Поширення історико-біографічних знань потребує комплексного упорядкування потоку біографічної інформації й документальних матеріалів та становить основу джерельної бази історичних розвідок.

Одним із провідних напрямів діяльності ДНПБ є формування галузевих інформаційних ресурсів, зокрема укладання бібліографічної продукції, створення власних БД (електронний каталог, Науково-педагогічна електронна бібліотека тощо). Значна увага приділяється підготовці біобібліографічних покажчиків у

серіях «Видатні педагоги світу», «Академіки НАПН України», «Ювіляри НАПН України», зміст яких висвітлює творчу спадщину видатних учених та впровадження їхніх творчих ідей у педагогічній діяльності. Такі видання комплексно представляють внесок відомих особистостей, зокрема вчених-педагогів НАПН України, у розвиток української і світової педагогічної науки й практики та сприяють науково-інформаційному забезпеченню сфери освіти.

Фахівцями ДНПБ підготовлено 12 випусків із серії «Видатні педагоги світу», серед яких: «Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич) – видатний педагог, психолог, громадський діяч» (2013), «Микола Іванович Пирогов – видатний хірург, педагог і громадський діяч» (2011), «Ідеї К. Д. Ушинського в контексті сучасної педагогічної освіти та науки: 1991–2010 рр.» (2010), «Софія Русова – педагог, державний діяч, просвітитель» (2010), «Спадщина А. С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності: 1991–2008 рр.» (2008), «Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942)» (2003). Важливо, що в зазначених виданнях, представлена інформація про маловідомі документи, які вперше введені до наукового обігу [2].

ДНПБ є провідним центром вивчення, поширення та популяризації творчої спадщини видатного українського педагога В. О. Сухомлинського. Творчий доробок Василя Олександровича завжди був і залишається об'єктом численних досліджень українських і зарубіжних учених, що зумовлює потребу комплексної бібліографічної систематизації. З нагоди ювілею підготовлено біобібліографічне видання в серії «Видатні педагоги світу» «Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження» (2018). Це перше ґрунтовне видання, що розкриває цілісний творчий доробок видатного українського педагога, а також представляє праці, присвячені вивченню життя й діяльності вченого та впровадженню його педагогічних ідей у освітню практику (1945–2018 рр.).

Вагоме місце в інформаційно-освітньому просторі належить віртуальному проекту ДНПБ «Видатні педагоги України та світу» (науковий керівник – Л. Д. Березівська, директор бібліотеки, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України) [2]. У веб-ресурсі представлено понад 50 персоналій, інформація систематично оновлюється до ювілейних дат. Щорічно додаються нові персоналії – як результат наукових досліджень установи. Віртуальний біографічний ресурс активно розвивається,

доповнюється та оновлюється, враховуючи актуальні історико-педагогічні розвідки, особливо в контексті біографістики [1, 2].

Науково-бібліографічна продукція ДНПБ ґрунтовно презентує багатогранну педагогічну, наукову, громадську та освітню діяльність відомих учених. Вона становить комплекс біографічних матеріалів, які складаються з наукових, довідкових, біобібліографічних та інших документів і є підґрунтям історико-біографічних студій.

Список використаної літератури

1. Видатні педагоги України та світу : інформ.-бібліогр. ресурс. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського*: офіц. веб-сайт. URL: <http://dnpb.gov.ua/ua/інформаційно-бібліографічні-ресурси/видатні-педагоги/>
2. Страйгородська Л. І. Науково-інформаційна діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського крізь призму біобібліографічних ресурсів. *Topical issues of the development of modern science : abstracts of the 10th International scientific and practical conference (Sofia, Bulgaria, June 4-6, 2020)*. Sofia : Publishing House “ACCENT”, 2020. P. 709–713. URL: https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2020/06/TOPICAL-ISSUES-OF-THE-DEVELOPMENT-OF-MODERN-SCIENCE_4-6.06.20.pdf

References

1. Vydatni pedahohy Ukrainy ta svitu: inform.-bibliohr. resurs [Outstanding Educators of Ukraine and the World: information and bibliographic resource]. (n. d.). *V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine* [official website]. Retrieved from <http://dnpb.gov.ua/ua/інформаційно-бібліографічні-ресурси/видатні-педагоги/> [in Ukrainian].
2. Straihorodska, L. I. (2020, June). Naukovo-informatsiina diialnist Derzhavnoi naukovo-pedahohichnoi biblioteki Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskooho kriz pryзму biobibliografichnykh resursiv [Scientific and informational activity of the V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine through the view of biobibliographic resources]. In *Topical issues of the development of modern science. Abstracts of the 10th International scientific and practical conference* (pp. 709-713). Sofia, Bulgaria: Publishing House “ACCENT”. Retrieved from https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2020/06/TOPICAL-ISSUES-OF-THE-DEVELOPMENT-OF-MODERN-SCIENCE_4-6.06.20.pdf [in Ukrainian].

UDK 016:929(034.32):[026:37](477.411)SSPL

Liudmyla Straihorodska,

ORCID 0000-0002-4788-1760,

Candidate of Historical Sciences, Deputy Director,

V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

e-mail: straihorodska.l@gmail.com

BIOGRAPHYSTICS THROUGH THE ACTIVITY OF THE V.O. SUKHOMLYNSKYI STATE SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL LIBRARY OF UKRAINE

The article covers scientific activity of the V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine of NAES of Ukraine in the context of biographystics, in particular of the preparation of bibliographic publications, etc.

Keywords: biographystics, bibliographic indexes, electronic resource.

УДК 781.0+78.072

Сумарокова Віра Григорівна,

ORCID 0000-0002-1495-5786,

кандидат мистецтвознавства, професор, професорка,

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського,

Київ, Україна

e-mail: sumarokova_vera@ukr.net

БІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК СКЛАДНИК ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНО- ВИКОНАВСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Висвітлено специфіку, закономірності та основні тенденції розвитку біографічних досліджень у сфері музично-виконавського мистецтва України на прикладі серії «Виконавське музикознавство» (1999–2014 рр.).

Ключові слова: біографічні дослідження, українське музично-виконавське мистецтво.

Процеси зближення теорії з практикою в музичному мистецтві України є ознакою нашого часу. Можна впевнено констатувати, що немає жодної музично-виконавської спеціалізації, на ґрунті якої не виникали би спроби наукового аналізу, наукового осмислення або теоретичного обґрунтування, узагальнення досвіду, експериментальної роботи із залученням сучасних прогресивних методик дослідження. На цій основі в українському музикознавстві виник новий напрям досліджень – *виконавське музикознавство*, метою якого є творення загальної теорії виконавського мистецтва, в котрій інтегруються специфіки усього спектру музичного

інструментарію та підходи щодо формування виконавської майстерності й виховання музиканта.

Наприкінці минулого століття (в 1999 р.) Національна музична академія України імені П. І. Чайковського (НМАУ) розпочала видання «Наукового вісника», який відкрився двома збірниками із символічною назвою «Музичне виконавство» (від 2005 р. – «Виконавське музикознавство»). Перед авторами проєкту, редакторами-упорядниками, які впродовж 15 років видали 20 книг (остання книга цієї серії «Наукового вісника» вийшла в 2014 р.), постали непрості завдання, обумовлені багатьма обставинами. В Україні зовсім не існувало окремих збірок статей з питань історії, теорії та методики національного музично-виконавського мистецтва, і проєкт, для реалізації якого об'єдналися музикант-виконавець доктор музикознавства М. А. Давидов та теоретик кандидат мистецтвознавства В. Г. Сумарокова, став першою спробою у випуску серіальних видань із цього напрямку з метою надати можливість українським музикантам-педагогам, виконавцям, методистам-дослідникам створювати власну національно визначену науково-теоретичну базу та українськомовну літературу.

Вихід першого збірника нової серії «Музичне виконавство» був важливою подією у науковому видавництві НМАУ наприкінці ХХ ст. Поряд з іншими вже відомими постійними виданнями (як, наприклад, «Українське музикознавство») і новими, створеними вже у ХХІ ст. («Культурологічні проблеми музичної україністики», «Проблеми етномузикології», «Часопис» та ін.), ця галузь досліджень мала сказати своє яскраве слово в розвитку національної наукової думки, сформувати специфічну науково обґрунтовану термінологічну понятійну систему як показника єдиної сучасної української музично-виконавської школи, в якій відбуваються процеси творчого взаємодоповнення і плідного взаємопроникнення суміжних сфер виконавського мистецтва.

Біографічні дослідження є органічною складовою частиною цього напрямку. І якщо раніше з біографіями музикантів-виконавців (українських зокрема) можна було ознайомитися на сторінках популярних видань (монографічних брошур, публікацій у журналах, газетах, спрямованих на широке коло читачів), то чимдалі вектор біографіки змінюється в бік наукових досліджень (дисертації, наукові монографії, статті в наукових збірниках).

Мета публікації – виявлення закономірностей та головних тенденцій розвитку біографічних досліджень на основі аналізу статей збірників серії «Виконавське музикознавство» за період 1999–2014 рр., що знаходиться у сфері проблемного поля актуальних наукових розвідок українського музикознавства.

У дванадцяти з двадцяти збірок містяться роботи, в яких висвітлюються постаті відомих в українській культурі музикантів – виконавців та педагогів (загалом 19 статей). Завданнями авторів більшості статей були такі: цілісно представити життєвий шлях, педагогічну і творчу діяльність видатних митців у контексті становлення й розвитку виконавських шкіл України; зняти ідеологічні нашарування минулої епохи, спростувати їх деривативні стереотипи, а також висвітлити найбільш важливі риси виконавського стилю та педагогічної майстерності, завдяки яким українське музичне мистецтво стає знаним та впливовим у світі.

Статті, в яких актуалізується інформація про особистості музикантів, котрі вже відійшли у Вічність, та в яких розповідається про сучасних митців, можна умовно поділити на такі, що присвячені:

1) *ювілейним датам* (наприклад, О. Маркова «М. Огренич – співак та педагог» у кн. 2; О. Охранчук «Катерина Рубчакова – видатна українська співачка і акторка ХХ століття (до 120-річчя від дня народження)» у кн. 6; Г. Марценюк «Лицар труби (до 60-річчя від дня народження професора В. Т. Посвальнока)» у кн. 13; О. Гумен «Значення постаті Н. В. Измайлової в становленні української арфової виконавсько-педагогічної школи (до ювілею видатної арфістки)» у кн. 17);

2) *знаковим фігурам в історії українського музичного виконавства* (Н. Кашкадамова, В. Бобицька «Українська піаністка Любка Колесса в рецензіях польської преси (львівські концерти 1925–1939 рр.)» у кн. 1; Т. Рощина «Світло особистості Лідії Борисівни Шур – музиканта і педагога» у кн. 3; О. Спренціс «О. Горохов – видатний представник української скрипкової школи (творчий портрет)» у кн. 9; О. Степанюк «Виконавський стиль Валентини Стещенко-Куфтіної на основі епістолярної спадщини піаністки» у кн. 15);

3) *педагогам-новаторам та засновникам (фундаторам) виконавських шкіл України* (В. Сумарокова «Б. В. Сойка – засновник сучасної контрабасової школи України» у кн. 2; В. Сумарокова «„Попереджуюче” навчання (Про роль особистості в процесії трансформації дидактичної музичної системи)» у кн. 5;

В. Сумарокова «В. С. Червов – виконавець і педагог (до питання про становлення української віолончельної школи)» у кн. 6; І. Панасюк «Творча постать С. В. Баштана у контексті еволюції кобзарства другої половини ХХ століття (до питання про становлення київської бандурної школи)» у кн. 9; Р. Вовк «Володимир Апатський – фундатор сучасної київської фаготної школи: виконавець, педагог, науковець (Генега творчого шляху)» у кн. 11).

Коротко характеризуючи статті біографічного спрямування, зазначимо, що роботи першої групи вільніші за викладом, їх стиль близький до стилю художньої літератури. Роботи другої та третьої груп більше спеціалізовані, містять фаховий аналіз, науковий термінологічний апарат. Прикрасою публікацій біографічного напрямку є пряма мова – у випадках, коли автори мали можливість безпосередньо спілкуватися з героями публікацій, отримувати від них інформацію («жива історія»), а також введення в науковий обіг цікавих архівних знахідок.

Підсумовуючи, підкреслимо актуальність біографічних досліджень як складової частини вивчення українського музично-виконавського мистецтва, а також наявність авторської концепції та наукової новизни в статтях усіх умовно виділених груп, що дозволяє віднести їх до наукових досліджень.

UDC 781.0+78.072

Vira Sumarokova,

ORCID 0000-0002-1495-5786,

Candidate of Art Studies, Professor, Professor,

P. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sumarokova_vera@ukr.net

BIOGRAPHICAL RESEARCH AS A COMPONENT OF STUDY OF UKRAINIAN MUSIC AND PERFORMING ART

The specifics, regularities and main tendencies of development of biographical research in the field of music and performing arts of Ukraine on the example of series «Performing Musicology» (1999-2014) are highlighted.

Keywords: biographical research, Ukrainian music and performing arts.

УДК 94(47+57)929:001.814-027.552

Томазов Валерій В'ячеславович,

ORCID 0000-0003-4052-9438,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: tomazov.valery@gmail.com

ДЖЕРЕЛА ПЕРСОНАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ В БІОГРАФІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

Публікація присвячена писемним джерелам персональної інформації радянської доби, які мають офіційне походження та є основою для здійснення біографічного дослідження.

Ключові слова: джерела персональної інформації, біографічне дослідження, акти громадянського стану.

Під час здійснення біографічної розвідки необхідно насамперед визначити джерельну базу, потрібну для опрацювання. Успішне розв'язання саме цієї початкової проблеми дослідження забезпечує позитивний результат в цілому. Джерела, які використовуються для реконструкції біографії певної особи, надзвичайно різноманітні й охоплюють незалежно від форми фіксації практично всі свідчення, що містять інформацію про людину. Кількість їх незліченна. Серед них найбільш достовірними є писемні документи офіційного походження, тобто утворені в результаті роботи державних органів. Виявлення таких джерел вимагає від дослідника значної обізнаності із системою функціонування органів влади та адміністративно-територіальним поділом різних історичних часів.

Розглянемо кілька джерельних комплексів радянської доби, які містять найважливішу персональну інформацію.

1) *Акти громадянського стану*, тобто записи про народження, одруження та смерть. У дорадянський період основні події у житті людини фіксувалися церквою. Але 20 лютого 1919 р. декретом ВУЦВК і РНК УСРР цю функцію було передано до компетенції держави. Формуляри реєстраційних документів змінювалися з часом, однак основні відомості залишалися більш-менш сталими. Так, у записі про народження занотовувалися повна дата та місце

народження дитини, прізвище, ім'я та по батькові батьків, їхнє місце проживання, вік, національність, основний рід занять; у записі про шлюб – прізвище, ім'я та по батькові наречених, їхнє прізвище після шлюбу, місце проживання, вік, національність, кількість шлюбів кожного та сімейний стан на момент шлюбу (парубок, дівчина, удова, удовець, розлучені), рід занять; у записі про смерть – повна дата та місце смерті, повна кількість років і сімейний стан на час смерті, причина смерті, національність та рід занять небіжчика. Кожен з актів громадянського стану супроводжувався відміткою про особу, яка повідомила про подію. Радянською новацією стали записи про розлучення, в яких зосереджено такі відомості: повна дата та місце розривання шлюбу, прізвище, ім'я та по батькові подружжя, їхнє місце проживання, вік, національність, основний рід занять, кількість шлюбів кожного, прізвище після розлучення, наявність дітей та засоби їх утримання. Необхідно зазначити, що в дорадянські часи розлучення відбувалися у надзвичайних випадках (доведений перелюб, перебування одного з наречених у дійсному шлюбі чи важка фізична хвороба одного з наречених, зокрема психічна, про яку було невідомо іншому, безвісна відсутність одного з подружжя понад 5 років чи засудження за тяжкі злочини та позбавлення станових прав) і знаходилися у компетенції вищих керівних релігійних органів. Метричні книги про розлучення існували лише в іудеїв. Органи РАЦС фіксували події у житті людини незалежно від її соціального й етнічного походження та конфесійної приналежності. У 1929 р. було встановлено 75-річний термін зберігання метричних записів. Ці матеріали обмежені у використанні. Довідки видаються лише членам родини за умови доведення споріднення та певним державним інституціям. Після закінчення 75-річного терміну метричні записи передаються з РАЦСів до фондів державних архівів та можуть опрацьовуватися дослідниками. Зараз до державних обласних та міських архівів уже передано записи 1919–1939 рр. Ці документи зберігаються за адміністративно-територіальним принципом.

2) *Господарські книги сільських рад*, в яких містяться прізвище, ім'я та по батькові селянина й усіх його домочадців, а також місяць та рік народження, національність, рівень освіти, місце навчання та служби, час вступу до колгоспу, посади, наявність інвалідності та пенсійного забезпечення всіх членів родини. У разі від'їзду чи тимчасової відсутності когось із сім'ї, народження та смерті в книзі робилися відповідні позначення. Тут же детально повідомлялося про

власність родини – розмір земельної ділянки з розташованими на ній будівлями (для житлового будинку зазначалась навіть дата спорудження), кількість худоби, птиці, сільськогосподарського реманенту і техніки, транспортних засобів, наявність пасіки, саду, городу. Цей документ було введено в обіг сільських рад постановою СНК СРСР від 26 січня 1934 р. Книги склалися раз на три роки, однак щорічно двічі на рік – на 1 січня та 1 червня – в них вносилися уточнення. Сьогодні ці документи зберігаються в державних обласних архівах у фондах сільських рад.

3) *Особові листи з обліку кадрів та автобіографії*, які разом з особою справою працівника сьогодні знаходяться або в поточних архівах установ, або в їх фондах в обласних та міських архівах. У них відкладалися основні дані про людину: місце та повна дата народження, рівень освіти, місце та час її здобуття, основні кар'єрні досягнення (посади, місця роботи, нагородження), громадська та партійна діяльність, сімейний стан, склад родини. За досить високої інформативності вони, на жаль, мають нижчий рівень достовірності порівняно з дорадянськими документами. Це пояснюється іншою формою організації радянського діловодства, відсутністю системності, фаховості. На відміну від послужних списків особові листи заповнювалися безпосередньо зацікавленою особою, тому могли містити як умисні, так і неумисні спотворення інформації.

4) *Особові справи* учнів шкіл та студентів вищих навчальних закладів, що відклалися у фондах освітніх установ в українських архівах. У них можна почерпнути не лише інформацію про учня чи студента (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, характеристики, фотографія), а й відомості про батьків.

Звичайно, для біографічного дослідження можуть залучатися й інші джерела – трудові книжки, газетні статті, нагородні листи, документи про військовий облік тощо. Таким чином, дослідник під час здійснення біографічної розвідки обов'язково має визначитися з джерельною базою, яка безпосередньо пов'язана з реаліями історичної доби – особливостями функціонування державної системи, адміністративно-територіальним поділом, принципами діловодства. Виявлення та відбір необхідних документів, а потім їх критичне опрацювання є запорукою наукового успіху.

UDC 94(47+57)929:001.814-027.552

Valerii Tomazov,

ORCID 0000-0003-4052-9438,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: tomazov.valery@gmail.com

SOURCES OF PERSONAL INFORMATION OF THE SOVIET PERIOD IN BIOGRAPHICAL STUDY

In the publication is analyzed to written sources of personal information of the Soviet period, which are of official origin and are the basis for biographical research.

Keywords: sources of personal information, biographical study, civil status acts.

УДК 94:(092):792.022(438)Тарло

Томазова Наталія Миколаївна,

ORCID 0000-0001-8301-8238,

молодший науковий співробітник,

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології

імені М. Т. Рильського НАН України,

Київ, Україна

e-mail: tomazov.valery@gmail.com

АКТОР ГЕНРІ ТАРЛО: СПРОБА РЕКОНСТРУКЦІЇ БІОГРАФІЇ

У публікації на архівних документах реконструюється біографія відомого українського актора, режисера Генрі Тарло.

Ключові слова: Генрі Тарло, театр, актор, режисер.

Культурне життя України 1920–1930-х рр. було надзвичайно динамічним. Одна за одною виникали театральні трупи, які об'єднували митців-одномумців, повних ентузіазму, творчого потенціалу, сміливих задумів. Бурхливий розвиток переживало сценічне мистецтво етнічних спільнот України, зокрема євреїв і поляків. Самобутні театральні колективи – Перший державний

польський театр УРСР, «Унзер Вінкл», «Кунст Вінкл», Харківський, Одеський, Київський державні єврейські театри та інші – стали яскравою сторінкою в історії як національних, так і української культур. На жаль, через репресії тоталітарної радянської влади ці унікальні осередки було знищено, трагічно склалася й доля цілої плеяди митців.

Актор і режисер Генрі Тарло належав до яскравих постатей українського театру, а його трагічне життя є віддзеркаленням тогочасних реалій. Генрі Самойлович Тарло народився в єврейській родині 5 березня 1898 р. у Варшаві, яка тоді входила до складу Російської імперії. Батько майбутнього актора служив робітником на шкіряному виробництві, але всім своїм синам намагався дати вищу медичну освіту, що, на його думку, могло «забезпечити єврею спокійний шматок хлібу». У 1917 р., після закінчення повного курсу гімназії у м. Прага під Варшавою, Генрі вступив на медичний факультет Варшавського університету, але пішов ще з першого курсу. Паралельно він навчався на драматичному відділенні Варшавської консерваторії, оскільки про театр мріяв ще з дитинства та брав участь у художній самодіяльності. Але й тут до кінця не довчився, вступивши у 1919 р. актором та режисером до одного з найкращих єврейських театральних колективів – «Віленської трупи». У 1922 р. юнак працював режисером-асистентом у берлінському єврейському театрі «Фолькісбійне» («Народна сцена») під керівництвом А. Філінга, а 1923 р. за рішенням польської Спільки єврейських акторів був призначений художнім керівником пересувного театру. У 1924–1926 рр. Генрі Тарло як режисер та актор знову співпрацював з «Віленською трупкою», яка весь цей час перебувала на гастролях у Румунії. У 1926 р. митець протягом року виконував обов'язки режисера-асистента у паризькому театрі «L'atelier» («Ательє»). Знання польської, російської, французької, німецької та єврейської (їдиш) мов дозволяли Генрі Тарло вільно подорожувати Європою та отримувати цінний творчий досвід.

У 1927 р. його режисерська майстерність привернула увагу театральних діячів Радянського Союзу, і Генрі Тарло був запрошений до Московського державного єврейського театру, але незабаром відряджений до Харківського державного єврейського театру. У 1933 р. після об'єднання Харківського та Київського державних єврейських театрів Генрі Тарло перейшов до Театру робочої молоді («ТРАМ»), де був заступником художнього керівника, режисером та

актором. У 1936 р. на виконання розпоряджень «директивних органів» з метою підвищення професійного рівня та «виправлення ідеологічних і творчих прорахунків» керівництва Перший державний польський театр був поповнений цілим рядом фахівців, серед яких був і Генрі Тарло. Але в лютому 1937 р. через донос Генрі Тарло був заарештований органами НКВС, звинувачений в антирадянській діяльності та 13 вересня того ж року «засуджений» за першою категорією (розстріл). Вирок був виконаний 17 вересня 1937 р.

Доля Генрі Тарло є показовою для радянської України періоду сталінської диктатури. Талановитий митець, який підтримував радянську владу, як і багато інших, став жертвою тоталітарної машини.

UDC 94:(092):792.022(438)Tarlo

Nataliia Tomazova,

ORCID 0000-0001-8301-8238,

Junior Research Associate,

M. T. Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology, NAS of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: tomazov.valery@gmail.com

ACTOR HENRY TARLO: AN ATTEMPT TO RECONSTRUCT A BIOGRAPHY

The publication on archival documents reconstructs the biography of the famous Ukrainian actor, director Henry Tarlo.

Keywords: Henry Tarlo, theatre, actor, director.

УДК [016:929+021.61](477)

Філіппова Наталя Павлівна,

ORCID 0000-0003-4896-5939,

кандидат наук із соціальних комунікацій,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: filippova.natalya@hotmail.com

СЕРТИФІКАЦІЙНІ ВИМОГИ ДО ЕЛЕКТРОННИХ СХОВИЩ БІОБІБЛОГРАФІЧНИХ ВІДОМОСТЕЙ

Розкрито питання сертифікування електронних сховищ біобібліографічних відомостей. Репрезентовано базові вимоги до надійних репозитаріїв даних Core TrustSeal 2020–2022.

Ключові слова: біобібліографічні відомості, репозитарій, Core TrustSeal.

На шляху формування документно-інформаційного середовища «відкритої науки» стрижневим питанням залишається надання вільного доступу до численних масивів різноманітних відомостей. Одним з найважливіших серед них є масив біобібліографічних даних, з огляду на його принципово важливе значення для дослідження історіографії будь-якої проблематики незалежно від галузі знань. Окрім того, станом на сьогодні вже усталеним є уявлення про те, що найоптимальнішим варіантом обміну науковими даними є використання професійних репозитаріїв, що характеризуються поєднанням трьох основних факторів їх функціонування: спеціалізованістю, простотою використання та надійністю. Це дозволяє стверджувати про актуальність дослідження питання репрезентації біобібліографічних відомостей у електронному сховищі даних – репозитарії, зокрема визначення базових критеріїв, що дозволяють зарахувати репозитарій до числа надійних і отримати відповідний сертифікат. Сертифікація електронних сховищ даних здійснюється міжнародною суспільною неурядовою та некомерційною організацією CoreTrustSeal (<https://www.coretrustseal.org/>), місія якої полягає у промоції сталих і надійних інфраструктур даних. Вона пропонує будь-якому зацікавленому репозитарію даних сертифікацію базового рівня, в основу якої покладено каталог і процедури Основних вимог до надійних репозитаріїв даних DSA–WDS (DSA–WDS Core Trustworthy Data Repositories Requirements).

Зважаючи на те, що CoreTrustSeal відображає характеристики надійних репозитаріїв даних, усі регламентовані каталогом вимоги визначаються як обов'язкові та однаково важливі, хоча й відокремлені характеристики сховищ електронних даних. Ці вимоги регламентовано трьома основними документами: власне Вимогами до надійних репозитаріїв даних CoreTrustSeal 2020–2022, а також Вступом і Глосарієм до них. Вимоги до надійних репозитаріїв даних CoreTrustSeal 2020–2022 інформують про передумови, загальні рекомендації та безпосередньо рекомендації до надійних сховищ електронних даних. Зокрема, при формуванні заявки на сертифікацію

необхідно обрати один з регламентованих Вимогами типів репозитарію: предметний репозитарій; інституційний репозитарій; національна система репозитаріїв, включаючи урядовий; репозитарій публікацій; бібліотека; музей; архів; репозитарій дослідницьких проєктів; інше.

У контексті формування репозитарію персональних бібліографічних покажчиків у складі «Українського національного біографічного архіву» доцільно визначати його тип як репозитарій бібліотеки, з огляду на його перспективне функціонування з метою репрезентації біобібліографічних документів. Власне вимоги до організаційної інфраструктури репозитарію передбачають чітке окреслення 16 базових характеристик, серед яких: мета та сфера функціонування репозитарію; правила користування; неперервність доступу; конфіденційність та етика; організаційна інфраструктура; експертне керівництво; цілісність та достовірність даних репозитарію; оцінювання; документовані процедури управління архівним зберіганням даних репозитарію; план збереження; якість даних; робочі процеси; виявлення та ідентифікація даних; повторне використання даних; технічна інфраструктура; безпека.

Таким чином, вимоги до репозитаріїв окреслюють три групи характеристик: щодо організаційної інфраструктури (1–6), щодо управління цифровими об'єктами (7–14) та технологічні характеристики (15–16), забезпечення відповідності яким дозволить репозитарію біобібліографічних відомостей отримати сертифікат надійності сховищ даних CoreTrustSeal та засвідчить достатній рівень контролю за автентичністю, надійністю, доступністю цифрового матеріалу та можливістю його використання на постійній основі.

UDC [016:929+021.61](477)

Natalia Filippova,

ORCID 0000-0003-4896-5939,

Candidate of Social Communications, Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: filippova.natalya@hotmail.com

CERTIFICATION REQUIREMENTS FOR ELECTRONIC REPOSITORIES OF BIOBIBLIOGRAPHIC INFORMATION

The issue of certification of electronic repositories of biobibliographic information is revealed. The basic requirements for reliable data repositories Core TrustSeal 2020–2022 are represented.

Keywords: biobibliographic information, repository, Core TrustSeal.

УДК 026:37](477-25):004.738.1WWW:[004.774.6:929Монтессорі]

Хопта Світлана Михайлівна,

ORCID 0000-0002-5876-8587,

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського,

Київ, Україна

e-mail: s-hopta@ukr.net

ПОСТАТЬ М. МОНТЕССОРІ В ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОМУ РЕСУРСІ «ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ» ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Презентовано персоналію Марії Монтессорі в інформаційно-бібліографічному ресурсі «Видатні педагоги України та світу», окреслено основні її розділи та значення в контексті історико-педагогічного знання.

Ключові слова: Марія Монтессорі, бібліографічний ресурс, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ) як провідна наукова установа, котра здійснює інтеграцію та поширення педагогічного знання в Україні, на своєму веб-сайті представляє інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу». Ресурс створюється фахівцями ДНПБ у межах наукових досліджень із 2008 р. та, як доречно зауважує доктор педагогічних наук директор ДНПБ, керівник та впроваджувач ресурсу Л. Д. Березівська, «популяризує кращі здобутки вітчизняної та зарубіжної науки про освіту, педагогіку й психологію шляхом консолідації інформації про визначних вітчизняних і зарубіжних осіб, зокрема висвітлення їх життя, діяльності, творчої спадщини [1, с. 225]. Ресурс весь час доповнюється та розширюється новими біографічними фактами та

культурно-історичними подіями. На сьогодні він висвітлює понад 56 персоналій, серед яких провідне місце належить постаті відомого педагога-новатора, антрополога, психолога Марії Монтессорі.

Цього року виповнюється 180 років від дня народження Марії Монтессорі. Починаючи з XX ст. і до сьогодні педагогіка авторки є однією з найзатребуваніших у світі методик розвитку дитини – багато шкіл та дошкільних навчальних закладів навчаються за її методами та керуються її педагогічними принципами. Імені Марії Монтессорі належить унікальне місце в європейському освітньому просторі. За рішенням ЮНЕСКО воно внесене до списку педагогів, які скерували хід педагогічного мислення в XX ст. Кандидатуру М. Монтессорі висували на присудження Нобелівської премії миру в 1949, 1950, 1951 рр. Дослідники відзначають, що в світовому педагогічному досвіді не було й немає досі такої концентрації різних знань, як у педагогіці М. Монтессорі, адже її педагогічне вчення побудоване на ідеях вільного, природовідповідного виховання, яке передбачає насамперед виховання самостійності дитини, її всебічний розвиток, а основні принципи педагога (створення виховного й розвивального середовища, зв'язок із природою, постійне вивчення особистості дитини в діяльності, виховання позитивних почуттів, власної гідності, самопізнання своїх можливостей, вироблення самодисципліни, самоорганізації) є найвищим мірилом педагогічного гуманізму й до сьогодні.

У працях М. Монтессорі «Дім дитини. Метод наукової педагогіки», «Самовиховання й самонавчання у початковій школі», «Всотуючий розум» та ін. лежить екзистенційна потреба заглиблення в неповторну сутність дитини, у «філософію серця» маленького індивіда. У своїй педагогіці авторка відкриває нам «іншу дитину» – «живу», зі своїми унікальними особливостями, потребами та власним, неповторним «Я».

Сторінка «Марія Монтессорі» в електронному інформаційно-бібліографічному ресурсі «Видатні педагоги України та світу» [2] представлена в таких рубриках: «Біографія», «Бібліографія праць М. Монтессорі», «Бібліографія публікацій про життя та діяльність», «Повнотекстові документи», «Фотогалерея», «Навчальні заклади, які працюють за системою М. Монтессорі». У рубриці «Біографія» подано стислу характеристику життя й творчості М. Монтессорі, окреслено її творчий шлях та педагогічні ідеї, синтезовано основні віхи діяльності. Рубрики «Бібліографія праць М. Монтессорі»,

«Бібліографія публікацій про життя та діяльність» представляють ті наукові надбання педагога, з якими можна ознайомитися в ДНПБ. У рубриці «Повнотекстові документи» знакові педагогічні твори авторки, а рубрика «Фотогалерея» представляє зображення, пов'язані з увіковіченням імені видатного педагога, містить світлини, що відображають її діяльність. Рубрика «Навчальні заклади, які працюють за системою М. Монтесорі», репрезентує список тих закладів, які навчаються за методикою М. Монтесорі або окремими її елементами в Україні.

Отже, персоналія Марії Монтесорі в електронному інформаційно-бібліографічному ресурсі «Видатні педагоги України та світу» забезпечує інформаційний супровід історико-педагогічного знання, є тим навчальним контентом, який формує педагогічний світогляд, підвищує духовний рівень майбутніх педагогів, слугує джерельною базою для написання наукових робіт (магістерських, дисертацій), розроблення окремих спецкурсів з педагогіки та консолідує творчі підходи українських і зарубіжних істориків освіти.

Список використаної літератури

1. Березівська Л. Д. Електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як основа професійної підготовки педагогів. *Освіта для миру* = Edukacja dla pokoju : зб. наук. пр. : у 2 т. Київ ; Переяслав-Хмельницький, 2019. Т. 2. С. 222–228.
2. Видатні педагоги України та світу : інформ.-бібліогр. ресурс. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського*: офіц. веб-сайт. URL: <http://dnpb.gov.ua/ua/інформаційно-бібліографічні-ресурси/видатні-педагоги/> (Дата звернення: 29.07.2020).

References

1. Berezivska, L. D. (2019). Elektronnyi informatsiino-bibliografichniy resurs «Vydatni pedahohy Ukrainy ta svitu» yak osnova profesiinoi pidhotovky pedahohiv [Electronic information and bibliographic resource «Outstanding Educators of Ukraine and the World» as a basis for professional training of teachers]. In *Osvita dlia Myru* = Edukacja dla Pokoju [Education for Peace] (Vol. 2, pp. 222-228). Kyiv, Pereiaslav-Khmelnitskyi, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Vydatni pedahohy Ukrainy ta svitu: inform.-bibliohr. resurs [Outstanding Educators of Ukraine and the World: information and bibliographic resource]. (n. d.). *V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine* [official website]. Retrieved July 29, 2020, from <http://dnpb.gov.ua/ua/інформаційно-бібліографічні-ресурси/видатні-педагоги/> [in Ukrainian].

UDC 026:37](477-25):004.738.1WWW:[004.774.6:929 Montessori]

Svitlana Khopta,

ORCID 0000-0002-5876-8587,

Candidate of Philological Sciences, Senior Research Associate,

V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: s-hopta@ukr.net

**FIGURE OF M. MONTESSORI
IN INFORMATION AND BIBLIOGRAPHIC RESOURCE
“OUTSTANDING EDUCATORS OF UKRAINE AND THE WORLD” OF
V. O. SUKHOMLYNSKYI SSPL OF UKRAINE**

In the article the figure of M. Montessori in information and bibliographic resource “Outstanding Educators of Ukraine and the World” is presented, its main sections and significance in the context of historical and pedagogical knowledge are outlined.

Keywords: Maria Montessori, bibliographic resource, V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

УДК 016:929:001(477)Тутковський

Шкаріна Віталіна Анатоліївна,

ORCID 0000-0001-9840-7869,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: shkarina@ukr.net

**ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ ПЕРСОНАЛЬНОЇ
БІБЛІОГРАФІЇ АКАДЕМІКА П. А. ТУТКОВСЬКОГО**

Висвітлено питання бібліографічного дослідження життя та діяльності українського вченого П. А. Тутковського та окреслено перспективу формування його найповнішої наукової бібліографії.

Ключові слова: персональна бібліографія, біобібліографія, П. А. Тутковський.

Важливим напрямом написання історії науки є біографічні дослідження. Їх джерельною базою слугують персональні та загальні бібліографії вчених. Повнота і достовірність бібліографічних

матеріалів допомагає історикам відтворювати правдиву картину нашого минулого, висвітлювати роль особистості та значимість її внеску в науці, спираючись на документи.

Однією з величних постатей вітчизняної науки кінця XIX – початку XX ст. є академік Павло Аполлонович Тутковський – природознавець, основоположник геологічної та географічної наукових шкіл в Україні, один із фундаторів Української академії наук. Він є автором майже 600 наукових праць, що охоплюють практично всі галузі наук про Землю. Важливим є внесок ученого й у формування української наукової термінології.

Послідовне дослідження джерел, які містять бібліографічні відомості про праці академіка П. А. Тутковського та публікації про його життєвий шлях і діяльність, дає можливість не лише проаналізувати стан бібліографічного забезпечення даного питання, а й виявити значний неопрацьований пласт первинних документів. Це створює перспективу формування найповнішої на сьогодні наукової бібліографії вченого.

Перший окремий персональний покажчик академіка «Ученые, педагогические и популярные труды П. А. Тутковского» підготовлений самим ученим у 1910 р. Матеріал згруповано за розділами: «Ученые труды и сообщения» (101 назва); «Статьи в „Энциклопедическом словаре“ Брокгауза и Ефрона» (подано лише 81 назву найбільш об'ємних з більш ніж 380); «Научные сообщения и заметки» (129 назв); «Статьи педагогические и популярные» (201 назва); «Статьи технические» (2 назви). Загалом описано 514 праць. Відображено публікації за 1881–1910 рр. Крім цієї автобібліографії, на сьогодні існує лише один друкований персональний бібліографічний покажчик П. А. Тутковського – академічне видання «Павло Аполлонович Тутковський, 1858–1930» (Київ, 1965). Його відкриває вступна стаття доктора геолого-мінералогічних наук О. К. Каптаренко-Черноусової. Подано основні дати життя й діяльності вченого. Бібліографія поділяється на дві основні частини – «Література про життя і діяльність П. А. Тутковського» та «Бібліографія праць П. А. Тутковського». Праці другої частини описано в трьох підрозділах, що подають їх у різних аспектах: хронологічному, алфавітному, предметно-географічному. Мінусом посібника є неповнота бібліографічних відомостей щодо місця видання окремо опублікованих праць.

У 1932 р. в першому томі «Збірника пам'яті академіка Павла Аполлоновича Тутковського» було опубліковано «Бібліографічний спис друківаних праць академіка П. А. Тутковського», складений його донькою письменницею Ольгою Павлівною Сно. У посібнику відображено 637 опублікованих праць за 1881–1926 рр. Серед них: наукові праці, повідомлення і замітки; статті в енциклопедичному словнику Брокгауза та Єфрона (подано лише найоб'ємніші); педагогічні та популярні нариси і статті. Загалом ці бібліографічні публікації складають основу, на якій може базуватися нова персональна бібліографія П. А. Тутковського у частині його власних праць. Проте неповнота відомостей та часом розбіжності в бібліографічній характеристиці документів потребують їх обов'язкового повторного опрацювання *de visu*. Стосовно літератури про життя та діяльність академіка, то ці матеріали на сьогодні набагато обширніші: вони містять присвячені йому окремі видання, статті в журналах та збірниках, відомості про вченого в біобібліографічних, універсальних та галузевих довідкових виданнях, матеріалах конференцій тощо. Ця література частково описана як складова частина бібліографічного апарату наукових видань, пристатейна та внутрішньожурнальна бібліографія, списки використаних у дисертаційних дослідженнях документів тощо. Значний масив для доповнення бібліографії складають також електронні джерела інформації, у тому числі й бібліографічні, які необхідно виявити, описати та впорядкувати. Відображенню особи П. А. Тутковського сприятиме вивчення архівних фондів установ НАН України.

UDC 016:929:001(477)Tutkovskiy

Vitalina Shkarina,

ORCID 0000-0001-9840-7869,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: shkarina@ukr.net

PROBLEMS OF FORMING OF THE PERSONAL BIBLIOGRAPHY OF ACADEMICIAN P. A. TUTKOVSKYI

The question of bibliographic research of life and activity of the Ukrainian scientist P. A. Tutkovskiy is reflected in the article. The prospect of forming of the completest scientific bibliography of scientist is outlined.

Keywords: personal bibliography, biobibliography, P. A. Tutkovskiy.

УДК [012:929](477)

Яценко Олег Миколайович,

ORCID 0000-0003-4277-1869,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

e-mail: olehjats@bigmir.net

«ДЖЕРЕЛА УКРАЇНСЬКОЇ БІОГРАФІСТИКИ», ВИПУСК 5: ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНТЕНТУ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОКАЖЧИКА

Представлено зміни структури та змісту бібліографічних покажчиків серії «Джерела української біографістики», що відбулися за останні 16 років, з моменту виходу першого випуску.

Ключові слова: бібліографічний покажчик, Джерела української біографістики.

Серія бібліографічних покажчиків «Джерела української біографістики» призначений представити користувачам діапазон біографічної літератури про осіб, причетних до історії та культури України, що вийшла на її території починаючи із середини ХІХ ст. до наших днів. Основна мета дослідження – простежити зміни структури та змісту, що відбулися за останні 16 років. Побачили світ чотири випуски: 1) *Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* / авт.-укладачі Н. І. Мельник-Любовець, О. М. Яценко, Т. В. Куриленко. Київ : НБУВ, 2004. 365 с.; 2) *Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : матеріали до бібліографії (2001–2003 рр.)* / авт.-укладачі Н. І. Мельник-Любовець, О. М. Яценко. Київ : НБУВ, 2006. 204с.; 3) Яценко О. М., Любовець Н. І. *Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013 рр.)*. Київ : НБУВ, 2015. 470 с.; 4) *Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: матеріали*

до бібліографії (2004–2010) / Ю. В. Вернік, Т. В. Котлярова, Н. І. Любовець, В. В. Патик, Н. П. Філіппова, О. М. Яценко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 404 с.

Перший випуск бібліографічного покажчика серії «Джерела української біографістики» (2004 р.) включав понад 1000 бібліографічних описів книжкових видань середини ХІХ–ХХ ст., що знаходяться у фондах НБУВ, містять біографічну інформацію про діячів історії та культури України. До кожного з них подано анотацію, в якій розкрито зміст, призначення видання, вказано на наявність біографічного матеріалу, його характер (довідка, стаття, біографічний розділ). Покажчик побудовано за алфавітом авторів або назв творів.

Ці принципи застосовано й у другому випуску (2006 р.), що став продовженням попереднього видання. До нього включено інформацію про понад 400 книжкових публікацій, які вийшли у світ на території України впродовж 2001–2003 рр. і знаходяться у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Матеріал покажчика систематизований за тематичним принципом.

У 2015 р. вийшов третій випуск, в якому систематизовано за хронологією інформацію про персональні бібліографічні покажчики, що присвячено історичним діячам, науковцям, винахідникам, письменникам, митцям, політичним діячам та іншим особам, які своїм життям або діяльністю були пов'язані з Україною, й окремо видано на її території за період 1856–2013 рр. Анотація містить відомості про діяча (прізвище, ім'я, по батькові; дефініція; науковий ступінь; вчене звання), особливості структури видання, наявність допоміжного апарату. До покажчика вміщено понад 3000 видань, у тому числі електронні.

Четвертий випуск опубліковано в 2019 р. який систематизує понад 1300 бібліографічних описів книжкових джерел, виданих в Україні за 2004–2010 рр. Відзнакою випуску є надання адреси в Інтернеті (URL) щодо видань, які мають повнотекстові електронні версії.

Готується до публікації п'ятий випуск покажчика, який надасть дані про джерела української біографістики за 2010–2013 рр. Особливості чергового випуску: – значне збільшення обсягів видання; – включення видань, присвячених одній (двом) особі (особам); – збільшення кількості інформації про повнотекстові електронні версії біографічних публікацій.

Відзнакою всіх п'яти випусків є допоміжний апарат, який включає низку покажчиків, які надають допомогу дослідникам у пошуку

необхідної інформації. Дослідження змісту п'яти випусків бібліографічних покажчиків серії «Джерела української біографістики» дозволяє відмітити значну динаміку трансформації їх контенту. З простого алфавітного переліку біографічних джерел (вип. 1) останні випуски перетворилися в тематично структуровані системи з потужним допоміжним апаратом та інтерактивними посиланнями на електронні версії біографічних видань в мережі Інтернет, що націлені на задоволення потреб дослідників. Друга функція покажчиків – забезпечення джерелами біографічної інформації бази даних «Джерела української біографістики», складової частини електронного ресурсу «Український національний біографічний архів», на формування якого впливає повнота і якість контенту покажчиків.

UDC [012:929](477)

Oleh Yatsenko,

ORCID 0000-0003-4277-1869,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: olehjats@bigmir.net

“SOURCES OF UKRAINIAN BIOGRAPHY”, ISSUE 5: TRANSFORMATION OF BIBLIOGRAPHY INDEX CONTENT

The changes in the structure and content of bibliographic indexes of the series “Sources of Ukrainian Biography”, which took place over the past 16 years since the release of the first issue, are presented.

Keywords: bibliographic index, Sources of Ukrainian biography.

**ЗБЕРЕЖЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ:
ТРАДИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ**

УДК 027.54(477-25)НБУВ:[025.7/.9:025.85+025.2-047.64]

Волосатих Людмила Михайлівна,

ORCID 0000-0002-9862-8626,

провідний інженер-хімік,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: volluda7@gmail.com

**ВХІДНИЙ КОНТРОЛЬ ДОКУМЕНТІВ ЯК СКЛАДОВА
ДІЯЛЬНОСТІ ЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ТА
АРХІВНИХ ФОНДІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ
УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Розглянуто питання значення вхідного контролю нових надходжень. Проаналізовано фактори ризику, надано рекомендації щодо їх усунення, визначено заходи із забезпечення довготривалого зберігання бібліотечних та архівних документів.

Ключові слова: документи, вхідний контроль, нові надходження, архівний фонд.

Зберігання бібліотечних фондів є однією з фундаментальних проблем та напрямків практичної діяльності бібліотек. Перед бібліотечними фахівцями постійна дилема – як у сучасних умовах реального зростання ролі й значення збереження національного документального спадку бібліотек та архівів задовольнити потреби користувачів у доступі до цих інформаційних ресурсів.

У процесі зберігання та використання бібліотечних фондів загроза для документів виникає насамперед через домінування певного чинника: фізико-хімічного, температурно-вологісного, біологічного, санітарно-гігієнічного та екологічного. Зрозуміло, що стан бібліотечного фонду значною мірою залежить від дотримання

нормативних умов зберігання документів. Розроблення стратегії захисту фондів є спільною науковою проблемою для фахівців різних профілів. Саме у цьому напрямі реалізується діяльність відділу наукових технологій збереження фондів (ВНТЗФ) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), спрямована на сприяння дотриманню оптимальних умов зберігання фондів шляхом гарантування біологічної безпеки, мінімізації негативного впливу навколишнього середовища, унеможливлення прискорення старіння матеріальної основи документів, запобігання та попередження факторів соціального ризику для зберігання фондів.

Тому, відповідно до плану науково-дослідної роботи (НДР), у рамках постійно діючого екологічного моніторингу приміщень і фондів, для запровадження превентивних заходів виконувалися обстеження стану фізичного збереження нових надходжень, що надійшли на постійне зберігання до НБУВ, а саме: документів, які були подаровані Бібліотеці; які передаються з інших установ для зберігання в НБУВ; зберігаються у відділі обмінно-резервних фондів (ВОРФ) та використовуються для комплектування фондів спеціалізованих відділів, а також документи з особистих архівів видатних вчених НАН України.

Вхідний контроль передбачає проведення візуального огляду на наявність механічного пошкодження, мікологічного забруднення та ентомологічного ураження; дослідження конструктивних та хіміко-технологічних властивостей матеріальної основи отриманих документів, визначення вологості паперу книжкових блоків та елементів оправ контактним способом. Вимірювання вологості матеріальної основи зазначених документів, паперового носія інформації та елементів оправ здійснювалося за допомогою вологоміра контактної дії «Testo 606». За виявлення на поверхні документів ознак мікологічного забруднення (плісняви) проводяться додаткові лабораторні дослідження (виявлення життєздатності мікобіоти), за результатами яких вирішується питання щодо необхідності додаткових санітарно-гігієнічних заходів або дезінфекції. Під час проведення вхідного контролю документів виконавці діють відповідно до вимог комплексу контрольно-профілактичних заходів щодо забезпечення збереження документів, які надійшли на державне зберігання, передбачених галузевим стандартом ОСТ 55.6-85 Документы на бумажных носителях. Правила государственного хранения. п/п 1 та вимог чинного

стандарту ДСТУ ГОСТ 7.50:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Консервація документів. Загальні вимоги (ГОСТ 7.50-2002 ІДТ).

За останні роки вхідний контроль був здійснений для великого масиву переданих до НБУВ дисертацій, місцем постійного зберігання яких є відділ організації обслуговування основного фонду (ВОООФ). Велику увагу фахівців під час проведення обстеження було зосереджено на стані матеріальної основи та конструкцій дисертацій, оскільки для матеріальної основи використовувалися різні види паперу, часто невисокої якості. Також для виготовлення оправ дисертацій не в умовах бібліотеки часто використовуються матеріали, що не відповідають вимогам міждержавного стандарту з консервації документів. З цих причин дисертації перебувають під постійним контролем. Усього було оглянуто 2 750 од. зб. Для 195 дисертацій за результатами обстеження було проведено необхідний комплекс стабілізаційних заходів.

Постійно проводиться контроль нових надходжень до Інституту архівознавства. Це архівні справи (комплекти документів особового походження) видатних вчених, які передаються на державне зберігання.

Зазвичай, кожен архівний фонд містить: робочі матеріали до наукових праць, автобіографічні документи, окремі документи з діяльності, уривки монографій, статті та рецензії на праці інших науковців, кольорові листівки, фотографії тощо. Іноді зустрічаються документи на електронних носіях.

Особливої уваги потребують рукописні документи (записи олівцем і чорнилом) та фотодокументи, які доцільно зберігати в окремих папках або конвертах. Для подальшого зберігання оглянутих документів, з метою стабілізації старіння паперу, фондоутримувачам було рекомендовано видаляти металеві скріпки, які прискорюють окислювальні процеси в папері. Крім того, у зв'язку з особливостями хімічного складу полімерних обкладинок зошитів, що містять щоденникові записи й нотатки, для запобігання подальшого руйнування паперового блоку, обкладинки слід також видаляти. Матеріали на компакт-дисках необхідно зберігати вертикально в контейнерах з інертного матеріалу, а також уживати заходів для запобігання дії вібрації та переміщення всередині контейнерів.

Загалом упродовж 2018–2020 років в Інституті архівознавства НБУВ було обстежено 30 архівних фондів та надано відповідні рекомендації щодо подальшого зберігання.

Відповідно до типу надходжень відбувався вхідний контроль і в інших спеціалізованих відділах. Так, у відділі образотворчих мистецтв була проведена експертиза фізичного стану 24 живописних полотен. За результатами обстеження виявлено полотно з ознаками мікологічного ураження, для якого було застосовано дезінфекційну обробку. Для решти документів, перед розміщенням на місці постійного зберігання, було здійснено сухе чищення для стабілізації їх матеріальної основи.

У відділі зарубіжної україніки проводилося обстеження документів отриманих як дарунок від пані Марії Дідик у кількості 235 од. зб. Для стабілізації ослабленої матеріальної основи всі документи пройшли знепилювання. Також пройшли контроль книги з особистої бібліотеки професора Київського державного університету імені Т. Шевченка Починка В. Я. (1916 од. зб.), які надійшли до ВОРФ і після перевірки використовуються для комплектування фондів спеціалізованих структурних підрозділів НБУВ.

Таким чином, вхідний контроль документів, які надходять до Бібліотеки, є невід’ємною складовою роботи фахівців ВНТЗФ для забезпечення довготермінового зберігання бібліотечних та архівних фондів.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:[025.7/9:025.85+025.2-047.64]

Liudmyla Volosatykh,

ORCID 0000-0002-9862-8626,

Lead Engineer-Chemist,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: volluda7@gmail.com

DOCUMENTS INCOMING CONTROL AS A COMPONENT OF ACTIVITY WITH LIBRARY AND ARCHIVAL FUNDS PRESERVATION IN VNLU

The importance of incoming control of new arrivals is considered. Risk factors are analyzed, recommendations for their elimination are provided, and measures to ensure long-term storage of library and archival documents are identified.

Keywords: documents, incoming control, new arrivals, archival fund.

УДК 699.874, 614.712, 614.485

Даніленко Ігор Анатолійович,

ORCID 0000-0002-0016-1045,

кандидат фізико-математичних наук, старший дослідник,

старший науковий співробітник,

Донецький фізико-технічний інститут імені О.О. Галкіна НАН України,

Київ, Україна

e-mail: igord69@ukr.net

Горбань Оксана Олександрівна,

ORCID 0000-0002-8052-1839,

кандидат хімічних наук, доцент, старший науковий співробітник,

Донецький фізико-технічний інститут імені О.О. Галкіна НАН України,

Київ, Україна

e-mail: oханag1@ukr.net

Куява Людмила Михайлівна,

ORCID 0000-0002-5536-8529,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: kuyavalm@ukr.net

Затока Любов Петрівна,

ORCID 0000-0002-7970-1875.

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: lubsat@ukr.net

ФОТОКАТАЛІТИЧНИЙ КОМПОЗИЦІЙНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ІНАКТИВАЦІЇ БАКТЕРІЙ ТА СПОР ГРИБІВ, ЩО ПЕРЕНОСЯТЬСЯ ПОВІТРЯНИМ ШЛЯХОМ

Запропоновано новий композиційний матеріал із посиленою бактерицидною та антигрибковою дією, який використовує комплексну взаємодію з мікроорганізмами: механічну взаємодію із шипами тетраподів ZnO, фотокаталітичний процес на наночастинках ZnO, дезінфекцію наночастинками Ag.

Ключові слова: бактерії, спори грибів, знешкодження, повітря, фотокаталіз.

Незадовільна якість повітря усередині приміщень розцінюється як серйозний фактор ризику як для здоров'я людини, так і для збереження матеріальних цінностей. Мікробіологічні забруднювачі повітря приміщень, які становлять небезпеку для здоров'я та матеріалів, характеризуються великою різноманітністю: від пилку і спор рослин, до різних видів бактерій, грибів, водоростей і деяких найпростіших, які потрапляють із зовнішнього середовища через повітря, до мікроорганізмів і алергенів, що передаються від людини до людини. Тому очищення повітря в приміщеннях можна розглядати як захід боротьби проти несприятливого впливу біологічних забруднювачів повітря на здоров'я людей та збереження цінностей.

Для усунення спор мікроміцетів та бактерій у повітрі зазвичай використовуються методи фільтрації та дезінфекції. Метод фільтрації, навіть під час використання НЕРА фільтрів, тільки затримує бактерії та спори на фільтрах, де вони можуть розмножуватись та, за деяких умов, попадати у приміщення. Методи дезінфекції газами та аерозолями можуть бути шкідливими для здоров'я людини та пошкоджувати матеріальні цінності, папір тощо. Останнім часом було розвинуто фотокаталітичні методи знешкодження мікроорганізмів у повітрі, які не призводять до утворення шкідливого озону, однак їх ефективність досить низька, тому в традиційних очищувачах повітря використовується послідовний набір фільтрів – фотокаталітичний, плазмовий, вугільний, НЕРА фільтри тощо. Все це приводить до суттєвого подорожчання фільтрувальної системи та збільшення її розмірів. Тому необхідно сконцентрувати максимально можливу кількість ефективних засобів знищення мікроорганізмів у мінімальному об'ємі фільтру.

Новий композиційний матеріал використовує комплексну взаємодію з мікроорганізмами: механічну взаємодію із шипами тетраподів ZnO, фотокаталітичний процес на наночастинках ZnO, дезінфекцію наночастинками Ag. Композитний фотокаталітичний матеріал, що містить тетраподи ZnO, наночастинки ZnO і Ag, у співвідношенні тетраподи ZnO/ZnO NPs/ Ag NPs 4 г/4 г/0,04 г, готувався ультразвуковим змішуванням в етиловому спирті і наносився на сітчасті носії за допомогою фарбування. Ці носії

розташовані у об'ємі 0.02 м^3 модулю і опромінювались УФ випромінюванням з довжиною хвилі 365 нм .

В рамках договору про науково-практичне співробітництво між Донецьким фізико-технічним інститутом імені О. О. Галкіна НАН України та Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (НБУВ) про проведення спільних експериментальних досліджень з визначення ефективності макету модуля здійснено тестування нового матеріалу у складі фотокаталітичного модуля для очищення повітря в приміщенні Бібліотеки. Тестування модуля для очищення повітря від типових бактерій та спор мікроміцетів було проведено в приміщенні НБУВ об'ємом 36 м^3 , де здійснюється індивідуальна санітарно-гігієнічна обробка уражених документів. Проби з повітря для мікробіологічних аналізів відбиралися до, під час та після роботи модуля аспіраційним методом з використанням приладу «Тайфун» (Р-40). Інкубація проб була проведена при 25°C , щоб забезпечити зростання колоній грибів та бактерій. Аналіз проб показав, що початковий рівень забруднення повітря мікроорганізмами у зазначеному приміщенні складав 115 КУО/м^3 . Робота з дезінфекції книжок фахівцями призвела до зростання концентрації колоній мікроорганізмів у повітрі до 150 КУО/м^3 , а після роботи модуля впродовж 60 хвилин зменшилася в 5 разів та не перевищувала 30 КУО/м^3 . Концентрації колоній мікроорганізмів упродовж роботи модуля до кінця робочого дня становила 20 КУО/м^3 . Слід зазначити, що наступного дня перед початком роботи концентрація мікроорганізмів складала 60 КУО/м^3 . Експериментальні дослідження застосування модуля для очищення повітря в приміщенні Бібліотеки від мікроміцетів – типових контамінантів мікобіоти планується продовжити.

UDC 699.874, 614.712, 614.485

Igor Danilenko,

ORCID 0000-0002-0016-1045,

Candidate of Physics and Mathematical Sciences,

Senior Research, Senior Research Associate,

Donetsk Institute for Physics and Engineering

named after O.O. Galkin NAS of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: igord69@ukr.net

Oksana Gorban,

ORCID 0000-0002-8052-1839

Candidate of Chemical Sciences, Associate Professor,

Senior Research Associate,

Donetsk Institute for Physics and Engineering

named after O.O. Galkin NAS of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: oxanag1@ukr.net

Liudmyla Kuiava,

ORCID 0000-0002-5536-8529,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kuyavalm@ukr.net

Liubov Zatoka,

ORCID 0000-0002-7970-1875,

Research Associate,

V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: lubsat@ukr.net

**PHOTOCATALYTIC COMPOSITE MATERIAL FOR INACTIVATION
OF AIR TRANSMITTED BACTERIA AND FUNGI**

This study proposes a new composite material with enhanced bactericidal and antifungal action. The material uses a complex interaction with microorganisms: mechanical interaction with spikes of ZnO tetrapods, photocatalytic process on ZnO nanoparticles, and disinfection with Ag nanoparticles.

Keywords: bacteria, fungi, neutralization, air, library, photocatalysis.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.17:025.85

Деменко Людмила Михайлівна,

ORCID 0000-0003-4956-7406,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: demlud@meta.ua

НАУКОВО-ПРИКЛАДНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ВІДДІЛУ БІБЛІОТЕЧНИХ ЗІБРАНЬ ТА ІСТОРИЧНИХ КОЛЕКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО З МЕТОЮ ПЛАНУВАННЯ І ЗДІЙСНЕННЯ ПРЕВЕНТИВНИХ ЗАХОДІВ

Проведено дослідження фактичного фізичного стану примірників видань з відділу «Supplementum ad Bibliothecam» бібліотеки Волинського ліцею в Кременці, що сприяло виявленню ознак негативного впливу, якого документи зазнали впродовж їх попереднього побутування, та плануванню реставраційних і превентивних заходів.

Ключові слова: папір, оправа, обкладинка, реставрація, превентивні заходи.

Історичні колекції книг (особові, родові, навчальних закладів, релігійних установ), зібрані у XVIII – на початку XIX ст. і збережені в наш час у бібліотеках, на сучасному етапі мають велике значення для розвитку історичних знань та формування культури. Тому дослідження, обговорення та вирішення питань забезпечення збереження друкованих пам'яток є спільним завданням науковців і фахівців Центру консервації та реставрації і окремих відділів Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

З метою упередження і уповільнення процесів старіння різних видів документів бібліотеки в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського регулярно проводиться комплексний екологічний моніторинг приміщень і фондів, виконуються обстеження масивів документів. Обстеження фактичного фізичного стану примірників видань із фонду відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій передбачають: проведення візуального огляду для виявлення наявності мікологічних і ентомологічних уражень, механічних пошкоджень; дослідження паперу, книжкових блоків і елементів оправ контактним способом; розробку та проведення конкретних заходів для стабілізації збереження оглянутих документів [1, 2].

У рамках науково-дослідної роботи «Превентивні методи збереження документів наукових бібліотек як стратегія ефективної екологічної та техногенної безпеки фондів» у 2020 р. проведено науково-прикладне обстеження примірників видань з додаткового відділу бібліотеки Волинського ліцею «Supplementum ad

Bibliothecam» – 181 назва (2271 од. зб.). Фонд складається переважно з документів, виданих на початку XIX ст. у Кременці. Значна частина кременецьких друків видавалась на блакитному папері. Такий підфарбований папір був вищого гатунку ніж білий, тож відповідно був дорожчим. Це є характерною ознакою для стародруків останньої чверті XVIII ст. – першої половини XIX ст., що допомагає звузити хронологічні межі при описі дефектних або недатованих видань. Також для видань Волинського ліцею, представлених у цьому відділі, характерною є значна кількість екземплярів. Це пояснюється тим, що лицей мав свою друкарню (1805–1831), яка видавала латинською, французькою та польською мовами переважно підручники й наукові праці лише цього навчального закладу. Більшість друків відділу «Supplementum ad Bibliothecam» не мають оправ, а тільки зміцнені різнокольоровими паперовими корінцями. Приблизно четверта частина видань фонду мають обкладинки з синього або блакитного паперу. Лише 18 книг у «Supplementum ad Bibliothecam» мають оправи з пергаменту або шкіри. Як правило це стародруки XVI–XVIII ст [3].

Більшість примірників видань завдяки високій якості паперу і сприятливих умов зберігання та переміщення, навіть за відсутності обкладинок, збереглись у задовільному стані. Вони не мають жодних ознак ентомологічного ураження, механічних пошкоджень [1]. Окремі аркушеві видання для покращення зберігання були об'єднані і зміцнені картонною обкладинкою: *Suppl. Bibl. 77. Копія письма Его Императорскаго Величества Александра I господину Чацкому Июля 20 дня 1807 года = Kopia listu Jego Cesarskiey Mosci Aleksandra I do Czackiego dnia 20 Lipca 1807 Roku. – Въ С. Петербурге = W St. Petersburgu: Контрасыгноваль Г. Петр Завадовскій = Kontrasygnowal Piotr Hrabia Zawadowski, [1807]. – 1 л.; 1° (370x210 мм). – 39 екз., зшиті в одну книгу. Обкладинка: кришки – чорний картон, корінець – коричнева шкіра. Гербовий папір.* За результатами комплексного обстеження документів на ураження мікробіологічними організмами життєздатних мікроскопічних грибів не виявлено.

Ретельний огляд книг сприяв виявленню також ознак негативного впливу, якого документи зазнали впродовж їх попереднього побутування. Деформація і механічні пошкодження документів у оправах з пересушеним пергаментним покриттям. Серед них: *Suppl. Bibl. 1. Weber, Johann Adam (1611–1686). Ars Discurrendi De Qualib et Materia Ad centum Fontes Reducta Et multis exemplis inculcate curiosis,*

*lectuque jucundis illustrata. / Auctore Joanne Adamo Webero. – Noribergae [Nürnberg]: Sumtibus Michaelis & Joh. Friderici Endterorum, 1673. – [4] f., 770 p.; 8° (163x92 мм). Оправа: кришки – картон, обтягнутий світлим пергаментом, корінець – пергамент. Для збереження, зміцнення оправ і упередження подальшої ламкості пергаменту необхідно здійснити його пом'якшення відповідними стабілізаційними засобами. Така необхідність також є для примірників видань з шифрами: *Suppl. Bibl. 1; Suppl. Bibl. 6; Suppl. Bibl. 19; Suppl. Bibl. 51; Suppl. Bibl. 52.**

Відсутність обкладинки на документах брошурного типу. Зокрема, такі документи *Suppl. Bibl. 141. Rachunek Kassy Gimnazium Wolyńskiego (1811–1823)*, представлені у фонді від 2 до 84 екз. за кожен рік видання, потребують реставрації і укріплення країв паперу. Оскільки обкладинка є певним бар'єром, що зменшує негативний вплив навколишнього середовища, за її відсутності інтенсивність процесів старіння паперу збільшується. Тому рекомендується зберігання документів у спеціальних індивідуальних засобах із нейтрального матеріалу (папки, коробки, футляри).

Значні механічні пошкодження шкіряної оправ та блоку, відсутність або деструкція аркушів. Потребують реставрації наступні документи: *Suppl. Bibl. 187. Kruyssen, Andreas van der (1606–1676). Misse, haer korte uytlegginge en godvruchtige oeffeningen onder de selve. En eenige besondere zegeningen: en het gebruyck der H. H. Sacramenten. – t'Antwerpen: Joannes Stichter, 1689. – [86], 486, [3] p.; 12° (120x65 мм). Деф.: титул і перші [82] с. втрачені. Оправа: кришки – дерево, обтягнуте коричневою шкірою, частина верхньої кришки та дерев'яна основа нижньої кришки відсутні; шкіряний корінець; *Suppl. Bibl. 65. Kadlubek, Wincenty (1150–1223). Historiae Polonica, Vincentii Kadlvbkonis, Episcopi Cracoviensis [in eamque Commentarius]. – Dobromili [Доброміль]: in Officina Ioannis Szeligæ. Anno Domini, 1612. – [11] f., 575 p.; 8° (150x100 мм). Оправа: кришки – картон, обтягнутий темно-коричневою шкірою, тиснення – рамки, частини нижньої кришки бракує; шкіряний корінець; оправа відстає від блоку книги [3].**

Науково-прикладне дослідження книг відділу «*Supplementum ad Bibliothecam*» підтверджує необхідність запровадження превентивної консервації з метою стабілізації фактичного фізичного стану документів, реставрації оправ та подальшого обов'язкового зберігання в індивідуальних засобах із нейтрального матеріалу.

Список використаної літератури

1. Затока Л. П. *Исследования и консервация коллекционных собраний НБУВ в процессе внедрения инновационных технологий сохранения библиотечных фондов* / Л. П. Затока // Библиотеки Национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: науч.-практ. и теорет. сб. – Київ, 2011. – Вып. 9. – С. 239–251.
2. Затока Л. П. *Науково-прикладні обстеження колекцій НБУВ – базова складова планування і реалізації консерваційних заходів* / Л. П. Затока, Л. М. Волосатих // Наукові праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2008. – Вип. 22. – С. 193–201.
3. Муха Л. В. *Колекційні фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як об'єкт національного надбання: проблеми збереженості та перспектива її вирішення* / Л. В. Муха // Бібліотекознавство, документознавство, інформологія. – 2008. – № 1. – С. 38 – 42.

References

1. Zatoka L. P. *Yssledovanyya y konservatsyya kolektsyonnykh sobranyy NBUV v protsesse vnedrennyya ynnovatsyonnykh tekhnolohyy sokhranennyya byblyotechnykh fondov* [Research and conservation of collection collections of the NBUV in the process of implementing innovative technologies for the preservation of library funds]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Zatoka L. P. *Naukovo-prykladni obstezhennya kolektsiy NBUV – bazova skladova planuvannya i realizatsiyi konservatsiynykh zakhodiv* [Scientific and applied surveys of NBUV collections – the basic component of planning and implementation of conservation measures]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Mukha L. V. *Kolektsiyini fondy Natsionalnoyi biblioteki Ukrayiny imeni V. I. Vernadskoho yak obyekt natsionalnoho nadbannya: problemy zberezhenosti ta perspektyva yiyi vyrishennya* [Collection funds of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky as an object of national heritage: problems of safety and prospects for its solution]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 027.54(477-25)НБУВ:025.17:025.85

Liudmila Demenko,

ORCID 0000-0003-4956-7406,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: demlud@meta.ua

**SCIENTIFIC AND APPLIED SURVEY OF DOCUMENTS FROM THE
DEPARTMENT OF LIBRARY AND HISTORICAL COLLECTIONS OF
THE VNLU FOR THE PURPOSE OF PLANNING AND
IMPLEMENTATION OF PREVENTIVE MEASURES**

A study of the actual physical condition of documents from Kremenets Volyn Lyceum «Supplementum ad Bibliothecam» (the additional department of the library) was conducted. The survey helped to identify signs of negative impact that the documents had experienced during their previous use and plan restoration and preventive measures.

Keywords: paper, frame, cover, restoration, preventive measures.

УДК 025.7/9:025.85+676.2.017.019.3

Затока Любов Петрівна,

ORCID 0000-0002-7970-1875,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: lubsat@ukr.net

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПОШКОДЖЕНИХ ДОКУМЕНТІВ: ПРОГНОЗУВАННЯ НЕОБХІДНИХ УМОВ ТА УНИКНЕННЯ РИЗИКІВ

Розглянуто способи вимірювання змін властивостей різних видів документів. Висвітлено інформацію про неруйнівні методи дослідження пошкоджених водою бібліотечних документів та результати експериментів з модельними зразками паперу.

Ключові слова: документ, старіння, папір, експеримент.

Актуальною складовою діяльності бібліотеки сьогодення у справі забезпечення збереження фондів є аналіз екологічного та техногенного впливу на фактичний фізичний стан матеріальної основи документів на паперових носіях. Для здійснення цього аналізу необхідна детальна інформація про глибину та інтенсивність змін фізико-хімічних властивостей конструктивних складових документів, що відбулися внаслідок дії постійних чи тимчасових факторів навколишнього середовища. Слід додати, що складний процес впливу зовнішніх чинників пов'язаний із різноманітними формами їх дії.

Наразі відсутні єдині способи вимірювання змін властивостей різних видів документів. Однак відомо, що навіть неруйнівні методи не завжди можуть бути застосовані для бібліотечних документів.

Хоча переваги неруйнівних методів дослідження, порівняно з руйнівними, очевидні – за використання цих методів відповідні показники визначаються навіть для незначних змін. Під час же дослідження паперу з використанням руйнівних методів, фіксуються тільки найбільш міцні структурні зв'язки, які поглинають слабші зв'язки – тож повної картини глибини та інтенсивності процесів старіння не вдається встановити. На нашу думку, більш повну картину стану паперу бібліотечних фондів можна отримати, якщо врахувати і висновки експериментальних досліджень штучного старіння модельних зразків цього виду паперу і результати органолептичного та інструментального обстеження конкретного документа. Під час експериментів зі штучного старіння модельних зразків нами було встановлено, що ці процеси впливають на різноманітні властивості паперу. Змінюються хімічні властивості матеріалу – концентрація іонів водню (одиниці рН), мідне число; фізико-механічні – опір зламуванню, опір роздиранню тощо; структурні – показник пожовтіння, щільність.

Проблема збереження раритетних документів, які уже зазнали колись негативного впливу, полягає в тому, що ці примірники не вилучаються для окремого зберігання у оптимальних для них умовах. Адже бібліотечні документи зберігаються не за характеристикою фактичного фізичного стану, а за прийнятими у відділі, де вони зберігаються, правилами. Тому так важливо підтримувати необхідні превентивні заходи, що спрямовані на зниження темпів природного старіння усього масиву документів. Це є основною запорукою стабілізації документів стосовно усіх трьох факторів впливу – біологічного, механічного, хімічного. У наш час для забезпечення усіх необхідних превентивних заходів стратегічного значення набуває економічна складова. Можна стверджувати, що усі заходи та методи відновлення бібліотечних фондів і створення відповідних умов для їх зберігання є затратними тією чи іншою мірою. Однак завжди існує альтернатива для вибору. Так, зазвичай на підтримання нормативного температурно-вологісного режиму необхідні значні витрати, адже він потребує процесів автоматичного кондиціонування повітря, осушування чи навпаки його зволоження. Проте своєчасне провітрювання сховищ, книжкових та каталожних шаф чи сейфів, де зберігаються рукописи, книги, мапи, газети, журнали тощо є не надто затратним, а отже цей нескладний процес стає необхідним для підтримання нормативного температурно-вологісного режиму.

Ще одним мало затратним способом уповільнення старіння паперу документів є дотримання нормативів світлового режиму. Оскільки у бібліотеках часто на показники світлового режиму, зокрема, у сонячний день не занадто звертається увага, це вкрай негативно позначається на фактичному фізичному стані паперової основи документів. Адже ультрафіолетове опромінення значно інтенсифікує процеси природного старіння паперу документів. Тож рекомендації щодо необхідності оснащення сховищ різноманітними світлозахисними засобами, насамперед вікон бібліотеки, які виходять на сонячну сторону, особливо актуальні для документів XIX–XX ст., тобто тих документів, композиційний склад паперу яких містить короткі целюлозні волокна, а саме деревну масу, сульфїтну целюлозу з листяних порід деревини тощо.

Доцільно ще раз застерегти, що всі превентивні заходи, спрямовані на уповільнення процесів старіння паперу документів, нівелюються за умови виникнення в установі надзвичайної ситуації з тих чи інших причин. Тому профілактика аварій, обізнаність персоналу з окремими найнеобхіднішими навиками відновлення нормального ритму роботи бібліотеки є першочерговим завданням для забезпечення збереження фондів. Слід зазначити, що за цих обставин особливої уваги також потребують окремі категорії документів. По-перше, це рукописи, книги друквані до початку-середини XIX ст. на ганчір'яному папері з високим показником пухлості, які мають ознаки попереднього надмірного зволоження. Часто ці документи уже мають ознаки також біологічного та ентомологічного пошкодження. Тож ці примірники відразу мають бути виокремлені відразу з метою якнайшвидшої стабілізації, бо наступний етап погіршення їх стану – хімічна деструкція призведе до незворотної втрати інформації. Наступна категорія документів, що потребують особливого підходу з уникнення ризиків – це архівні справи, образотворчі матеріали, фотодокументи. Вони мають перебувати на контролі консерваторів та фондотримачів через властивість сильного діагонального короблення та скручування після надмірного зволоження. Сучасні газети вбирають вологу швидше та більшу кількість через композицію, складовою якої є деревинна маса, навпаки нотний папір (машинного способу виготовлення) – більш стабільній завдяки відповідному композиційному складу (вибілена сульфїтна целюлоза хвойних та листяних порід деревини з додаванням волокон бавовни). Отже, обов'язковою умовою

уникнення ризиків з метою забезпечення достатнього рівня та своєчасного запровадження необхідних профілактичних заходів для довготривалого зберігання бібліотечних фондів, використання їх читачами, а також переведення в цифровий формат є оптимальне поєднання статистичної складової (кількість досліджених документів; частота та перелік параметрів комплексних обстежень документів і сховищ, де вони зберігаються) та високої якості цієї діяльності.

UDC 025.7/9:025.85+676.2.017.019.3

Liubov Zatoka,

ORCID 0000-0002-7970-1875,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: lubsat@ukr.net

PRESERVATION OF DAMAGED DOCUMENTS: FORECASTING NECESSARY CONDITIONS AND RISK AVOIDANCE

Methods of measuring changes in the features of different types of documents are considered. Information on non-destructive research methods of water-damaged library documents and results of experiments with samples of paper are covered.

Keywords: document, aging, paper, experiment.

УДК 676.2.017:620.17.05-027.236

Затока Любов Петрівна,

ORCID 0000-0002-7970-1875,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: lubsat@ukr.net

Остапенко Аліна Анатоліївна,

ORCID 0000-0002-5289-8196,

кандидат технічних наук, молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: alina-ostapenko@ukr.net

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИСОКОТЕХНОЛІЧНИХ ПРИЛАДІВ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ФІЗИКО-МЕХАНІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ПАПЕРУ В ПРОЦЕСІ ШТУЧНОГО СТАРІННЯ

Розглянуто прилади для визначення основних фізико-механічних властивостей паперу для друку під час штучного старіння.

Ключові слова: штучне старіння, руйнівне зусилля, розривна довжина.

Папір є композиційним матеріалом, який має складну капілярно-пористу структуру, що залежить від виду і властивостей складових її волокон. Структура, форма і розміри волокон, а також їх взаємне просторове розташування визначають фізико-механічні та деформаційні властивості паперу і, зазвичай, його призначення. Вивчення зміни структури і розмірів волокон у процесі штучного старіння важливо не тільки для виробництва довговічних видів паперу, але і для прогнозування збереження властивостей волокон під час повторного використання, а також забезпечення збереження документів у бібліотеках та архівах.

У процесі старіння під дією тепла і вологи відбувається набухання целюлозних волокон, а по завершенні цього процесу – усадка волокон, що супроводжується збільшенням міжволоконних просторів і розшаруванням паперу. Крім цього, у процесі старіння відбувається окислювальна і гідролітична деструкція геміцелюлоз і неупорядкованих областей целюлози, що збільшує кількість та величину субмікроскопічних капілярів в оболонках волокон. Залежно від тривалості старіння змінюється склад і ступінь руйнування клітинної оболонки волокон в папері, що знижує міцність індивідуальних волокон.

Підвищена кислотність паперу є одним з основних факторів, що сприяють прискореному старінню паперу. Показник рН паперу залежить від вмісту в ній різних видів целюлози. Явище пожовтіння як одна з зовнішніх ознак старіння паперу є складним процесом, тож швидше за все, крім функціональних карбоксильних і карбонільних груп целюлози, в ньому беруть участь також домішки. Отже, зміна структури паперу в процесі старіння характеризується такими показниками як: білість, капілярна вбирність, повітропроникність, гладкість.

Згідно стандарту з консервації документів під час оцінки впливу факторів старіння на папір, на разі й штучного старіння, відбувається зміна таких фізико-механічних показників як міцність на злом під час багаторазових перегинів, опір роздиранню, руйнівне зусилля та розривна довжина.

Для визначення показників, що характеризують процеси старіння паперу, їх глибину та інтенсивність використовуються прилади, які застосовуються у целюлозно-паперовій галузі для контролю якості продукції, зокрема фізико-механічних досліджень. Прилади, які можуть використовуватися у наш час також для характеристики процесів старіння паперу, можна умовно поділити на три групи: прилади для підготовки зразків аркушевих видів паперу та картону для дослідження, безпосередньо прилади для визначення фізико-хімічних показників зразків, а також прилади для визначення друкарських властивостей. Показники для визначення друкарських властивостей зразків також можуть побічно характеризувати процеси старіння паперу у процесі подальшого використання досліджених матеріалів. Відтворення результатів досліджень значною мірою залежить від якості підготовки зразків, тому до пристроїв для їх підготовки висуваються не менш високі вимоги ніж до самих приладів для виконання досліджень. Так, для підготовки зразків необхідного розміру можуть використовуватися спеціальні ножі з ручним чи пневматичним приводом: ножі циркулярні з трьома чи чотирма лезами, ножі за типом вирубного пресу для підготовки зразків з метою визначення маси одного метра квадратного, а також ножі з двома лезами для підготовки зразків у вигляді смужок різної довжини. Безпосередньо для фізико-хімічних досліджень, про які не раз йшлося у наших роботах, можуть застосовуватися: вертикальна розривна машина для дослідження в діапазоні навантажень до 1000 Н, яка має одну вертикальну колону з сило вимірювальним датчиком (з управлінням персональним комп'ютером); горизонтальна розривна машина для дослідження в діапазоні навантажень до 1000 Н, з поворотним екраном, кольоровим сенсорним дисплеєм та багатомовним інтерфейсом; автоматичні прилади для визначення опору продавлюванню за принципом вимірювання надлишкового тиску, що діє на зразок через діафрагму; прилад для визначення опору роздиранню за методом Ельмендорфа з маятником, що роздирає зразок під час руху до положення рівноваги; прилад для визначення опору згинанню зразка на встановлений кут за визначеної довжини

його відрізки; електронний прилад для визначення міжволоконних зв'язків (прилад Скотта); цифрові товщиноміри тощо. Серед приладів для оцінки здатності паперу до переробки, що ґрунтуються на методах оцінки динамічних деформаційних властивостей під час зволоження та нагрівання, для характеристики показників довговічності можна використовувати аналізатор динамічного розтягування паперу під час зволоження та аналізатор динамічної температурної усадки. Серед приладів, які застосовуються для визначення друкарських властивостей паперу і які можуть бути корисними для експериментів зі штучного старіння різних видів паперу, є прилад для визначення пилимості. В приладі реалізовано швидкий та простий метод збирання слабозв'язаних часток з поверхні паперового зразка за допомогою клейкої стрічки в стандартних умовах, зображення яких фіксується цифровою камерою та обробляється за допомогою спеціальної програми. Насамкінець слід додати, що зазначені високотехнологічні прилади є ефективними для експериментальних досліджень різноманітних рослинних композитів, на разі й модельних зразків різних видів паперу, що відображають широкий спектр паперів, застосованих у якості матеріальної основи бібліотечних документів.

UDC 676.2.017:620.17.05-027.236

Liubov Zatoka,

ORCID 0000-0002-7970-1875,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: lubsat@ukr.net

Alina Ostapenko,

ORCID 0000-0002-5289-8196,

Candidate of Engineering Sciences, Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail:alina-ostapenko@ukr.net

EFFICIENCY OF HIGH-TECH APPLIANCES FOR DETERMINATION OF PHYSICAL AND MECHANICAL INDICATORS OF PAPER IN THE ACCELERATED AGEING

Devices for determining the basic physical and mechanical properties of printing paper during accelerated ageing are considered.

Keywords: accelerated ageing, breaking force, breaking length.

УДК 025.7/9:025.85:[504.4:616.9+504.7]

Крікова Таміла Вальтерівна,

головний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: krikovatam@ukr.net

ВПЛИВ НА РЕЖИМИ ЗБЕРІГАННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ ЗМІН КЛІМАТУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛІННЯ ТА КАРАНТИНУ

Розглянуто зміни клімату, які спричинені глобальним потеплінням, що впливають на режими зберігання бібліотечних фондів.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечні фонди, режими зберігання, глобальне потепління, карантин.

Базовим для збереження бібліотечних фондів є забезпечення нормативних режимів їх зберігання: температурно-вологісного, світлового та санітарно-гігієнічного, тому що порушення температури, вологості, освітленості, шкідливі домішки в повітрі стимулюють руйнування матеріальної основи документів, зменшуючи термін їх можливого використання. В свою чергу, на режими зберігання бібліотечних фондів суттєво впливають кліматичні умови місцевості, де розташована Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, особливо, коли мікроклімат в її фондосховищах є нерегульованим.

Сьогодні клімат зазнає суттєвих змін із-за глобального потепління. За останні 100 років середня глобальна температура підвищилася з небаченою швидкістю на 0,8°C, а за прогнозами вона може зрости ще на 1,5–2,0°C до 2050 року. В Україні суттєво змінюються термічний та вологісний режими. Клімат України вже став менш континентальним. Вважають, що за останні 130-140 років територія нашої країни змістилася на південь на 300

кілометрів. Зростання температури фіксується протягом усього року, а найбільше взимку та влітку. З кінця 90-х років в Україні не було жодного, що називається, холодного року: середня температура за рік завжди перевищувала середньостатистичну норму. Змінилася тривалість сезонів – холодний період і зима стали значно коротшими і теплішими, а теплий період та літо більш тривалими і спекотнішими. Кліматична тривалість зими в Києві зазвичай становить від 90 до 120 днів, але в останні роки вона зменшилась до 50–90 днів. В період 2019–2020 рр. метеорологічної зими взагалі не було. Змінився і режим опадів. Взимку при високих температурах все частіше випадає дощ, а не сніг. Кліматична система, яка перебудовується під тренд безперервного температурного зростання, реагує надзвичайно гостро природними катаклізмами та стихійними явищами, кількість яких протягом останніх двох десятиліть збільшилася майже вдвічі порівняно з попередніми періодами та у багатьох випадках вони є більш інтенсивними.

У 2020 р. відсутність опадів взимку, тривала холодна посушлива весна зумовили обміління річок і озер та пересушування ґрунту, внаслідок чого виникли небачені досі пилові бурі та тривалі масштабні пожежі. Що в свою чергу призвело до накопичування у повітрі великої кількості забруднюючих та шкідливих речовин. Зросла тривалість періодів забрудненості повітря пилом, аерозолями, різними газами та іншими відходами, пов'язаними з господарською діяльністю людини. Ці зміни суттєво впливають на мікроклімат фондосховищ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Температура зовнішнього повітря впливає на температуру всередині будівлі Бібліотеки, стіни і дах якої нагріваються, поглинаючи сонячну радіацію, і охолоджуються в залежності від стану зовнішніх атмосферних умов і особливостей та стану самої будівлі. Позитивним є те, що завдяки теплій зимі навіть при недостатньому опалюванні температура у фондосховищах НБУВ в середньому була на 1,0–2,0°C вища ніж зазвичай в цей період. Негативним є те, що влітку при відсутності кондиціонування повітря в фондосховищах спека призводить до підвищення температури.

Коливання відносної вологості повітря навколишнього середовища є істотною причиною її коливань всередині фондосховищ Бібліотеки, особливо при провітрюванні. Влітку стіни, нагріваючись ззовні, віддають частину своєї вологи у внутрішні приміщення, а взимку, охолоджуючись, стіни вбирають в себе вологу

приміщень. Процес цей в капітальному будинку з товстими в поперечному перерізі стінами протікає більш рівномірно і повільно. При сильних опадах надмірна волога потрапляє до приміщень під час порушень гідроізоляції конструктивних складових будівлі Бібліотеки, а саме через протікання даху, цоколю або підлоги. Постійний обмін повітря всередині будівлі Бібліотеки з зовнішнім повітрям відбувається через стіни, двері, вікна, а також в процесі вентиляції і провітрювання. Запилене і забруднене атмосферне повітря при потраплянні до фондосховищ сприяє руйнуванню матеріальної основи документів: підвищує її кислотність, призводить до біологічного та мікологічного ураження.

Особливу небезпеку для бібліотечних фондів навесні 2020 р. становило дуже забруднене повітря під час пилових бур та тривалих пожеж. Як не дивно, врятувало введення карантину під час пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-COV-2. У зачинених з кінця березня 2020 р. сховищах НБУВ повітрообмін було зведено до мінімуму, що запобігало потраплянню шкідливих речовин з навколишнього середовища, які перевищували усі допустимі норми. Влітку, з настанням спекотної погоди – не сприяло потраплянню гарячого повітря, що зумовило менше підвищення температури на 1,0–3,0°C у порівнянні з минулими роками. Однак в зачинених фондосховищах стало можливим утворення застійних зон повітря, але, завдяки чергуванню фондоутримувачі за сприятливої погоди здійснювали періодичні провітрювання. З такими змінами клімату сучасне покоління стикається уперше і невідомо, що нас чекає в майбутньому. Несприятливий прогноз на подальше потепління і збільшення інтенсивності та кількості природних катаклізмів, що неминуче вплине на мікроклімат сховищ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, змусить шукати додаткове обладнання для мінімізування цього негативного впливу на фонди. За цих обставин стає необхідним забезпечення тепло-, гідро- та світлоізоляції бібліотечних будівель, оснащення сховищ сучасними системами кондиціонування (охолодження та очищення) повітря, біологічного захисту документів і чіткого дотримання нормативних режимів зберігання бібліотечних фондів.

UDC 025.7/9:025.85:[504.4:616.9+504.7]

Tamila Krikova,

Chief Librarian,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: krikovatam@ukr.net

THE IMPACT OF CLIMATE CHANGE IN UKRAINE IN THE CURRENT CONDITIONS OF GLOBAL WARMING AND QUARANTINE ON THE STORAGE REGIMES OF LIBRARY COLLECTIONS

Devices climate changes caused by global warming affect the storage regimes of library collections. It is possible to prevent negative consequences by re-equipping and observing the storage regimes in the Library storage facilities.

Keywords: Library, library collections, storage modes, global warming, quarantine.

УДК 025.7/9:025.85:[022.4:648.6]

Куюва Людмила Михайлівна,

ORCID 0000-0002-5536-8529,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: kuyavalm@ukr.net

ПОШКОДЖЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ДОКУМЕНТІВ БІОЛОГІЧНИМИ ШКІДНИКАМИ ТА ПРОФІЛАКТИКА ЇХ УРАЖЕННЯ

Проаналізовано найхарактерніші ознаки пошкодження документів біологічними шкідниками. Подано комплексі заходи для збереження бібліотечних фондів від уражень біологічними факторами.

Ключові слова: комахи-шкідники, цвіль, профілактичні заходи.

Серед основних завдань зі збереження бібліотечних документів є профілактика біологічних пошкоджень. Аналіз причин зміни фізичного стану документів показав, що в більшості випадків вони

обумовлені діяльністю біологічних факторів, а саме цвільовими грибами, комахами і гризунами.

Пошкодження бібліотечних документів обумовлені, в першу чергу, порушенням режиму їх зберігання та нерегульованим кліматом книгосховищ. За таких умов постійно існує загроза ураження їх як плісеневими грибами так і комахами-шкідниками. Є випадки коли ці біологічні чинники згубно впливають не лише на документи, а й на економічний стан установ в цілому. Так, пліснява може завдати великої економічної шкоди за короткий час, особливо під час аварійних ситуаціях (пожежа, повені, несправні системи очищення повітря тощо). Пошкодження документів комахами відбувається не так часто, як пліснявими грибами, однак збитки, задані ними також можуть бути значні. Джерелом появи комах можуть бути: заражені документи, стара деревина перекриттів будівлі, захаращені горища, підвали; забруднення та запиленість приміщень, нерозібрані стоси документів, важкодоступні для прибирання тобто «приховані» місця в сховищах тощо. Саме комахи (жуки-точильники, молі, лускокрилі, книжкові та пилові воші, прусаки, хрущаки, таргани та ін.) та їх личинки завдають безпосередню шкоду документам, харчуючись рослинним і тваринним клеєм палітурок і паперів. Не меншої шкоди завдають і гризуни. Щури роздирають книги на клапті, миші обгризають корінці, обкладинки тощо.

Для запобігання уражень документів в книгосховищах біологічними шкідниками необхідно дотримуватись наступних заходів, а саме – регулярний моніторинг книгосховищ, ентомологічні дослідження, знешкодження шкідників та проведення інших профілактичних операцій. Перше, що необхідно здійснити насамперед – це виконання ретельного моніторингу приміщення. Саме з цього етапу співробітники бібліотек можуть отримати уявлення про діяльність комах у будівлі, виявити конкретні зони їх діяльності, тобто об'єкти, що зазнали пошкодження, полиці, шафи, або окремі книги у сховищах. Наступний етап – ентомологічні обстеження, які базуються на особливостях біології комах й враховують їхню реакцію на світло, вологу тощо. Даний етап включає обов'язкову ізоляцію та ідентифікацію шкідників. Якщо виявлено пошкодження документів їх ізолюють в окреме приміщення, а знайдених комах передають спеціалістам-ентомологам, які роблять висновок про їх видовий склад і консультують щодо заходів боротьби та профілактики зараження. Після ідентифікації комах-шкідників

слідє комплекс попереджувальних і знешкоджувальних заходів (дезінсекція). У разі масового ураження фондів для загальної дезінфекції та дезінсекції фондосховищ залучають фахівців санітарно-епідеміологічних або спеціальних карантинних служб.

Знешкодження шкідників має проводитися із застосуванням безпечних для здоров'я людини та документів технологій. У боротьбі з комахами-шкідниками слід використовувати спеціальні засоби, до яких відносять репеленти, антифіданти, атрактанти тощо.

Перш ніж приступати до винищувальних заходів, необхідно встановити видову приналежність шкідників, оскільки від виду і фази розвитку комах залежить їх стійкість до несприятливих впливів. Це допоможе правильно виробити тактику боротьби і застосувати винищувальні заходи тоді, коли шкідник знаходиться в найбільш вразливою фазі розвитку.

Працівники часто застосовують хімічні, фізичні, механічні методи боротьби з комахами. Вибір методу базується на знаннях біології і фізіології окремих груп шкідників для захисту документів саме від цих комах. Вибір методу винищення у бібліотеці має розглядатися в кожному окремому випадку, оскільки його ефективність залежить від активності компонентів препарату, виду комах-шкідника та умов довкілля.

Однак, перевагу слід надавати запобіжним заходам, а знешкоджувальні операції застосовувати у крайньому випадку, оскільки вони мають лише тимчасовий ефект і не захищають документи від повторного зараження. До профілактичних заходів відносять сукупність дій, спрямованих на утримання приміщень книгосховищ у чистоті і порядку, що унеможлиблює проникнення до них шкідників: дотримання нормативного температурно-вологісного режиму зберігання документів; регулярний контроль за умовами зберігання і станом документів у сховищах; періодичні їх огляди та обстеження тощо.

Наше завдання зберегти раритетні документи різних історичних періодів та передати наступним поколінням користувачів бібліотеки з найменшими втратами. Успішність забезпечення довготривалого зберігання бібліотечних фондів у разі виявлення біологічних факторів суттєво залежать від рівня обізнаності бібліотекарів-хранителів фондів. Можна стверджувати, що найважливішими засобами у запобіганні біопошкоджень пам'яток історії та культури є профілактичні заходи, а саме: унеможливлення проникненню

біологічних шкідників до книгосховищ; контроль параметрів внутрішнього середовища, насамперед відносної вологості повітря та температури; моніторинг біологічного стану бібліотечних фондів, ідентифікація шкідників, встановлення причин їхньої появи та своєчасне знешкодження.

UDC 025.7/9:025.85:[022.4:648.6]

Liudmyla Kuiava,

ORCID 0000-0002-5536-8529,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kuyavalm@ukr.net

DAMAGE OF LIBRARY DOCUMENTS BY BIOLOGICAL PESTS AND CONDITIONS OF PREVENTION OF THEIR DAMAGES

The characteristic features of biological pest damage to documents are analysed. Comprehensive measures to protect library collections from biological damage have been presented.

Keywords: pest insects, mildew, preventive measures.

УДК 025.177:025.85+77.018.2/4

Куява Людмила Михайлівна,

ORCID 0000-0002-5536-8529,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: kuyavalm@ukr.net

Балянниця Наталія Борисівна,

інженер-хімік,

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: a.balyanitsa@ukr.net

ЗБЕРЕЖЕННЯ ФОТОДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ БІБЛІОТЕКИ

Описано негативні фактори, які впливають на фактичний фізичний стан фотодокументів, наведено заходи для зменшення їх дії у процесі зберігання.

Ключові слова: фотодокумент, фотошар, режим зберігання документів, стабілізація документів.

У фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігаються окремі масиви фотодокументів, такі, як тематичні зібрання, наприклад, у відділі образотворчих мистецтв НБУВ – оригінальні колекції фотографій у розділах «Україніка», «Архітектура», «Декоративно-прикладне мистецтво» тощо. Значна кількість документів знаходиться у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій, а також у документах особових архівів вчених, що зберігаються у Інституті архівознавства. Ці фотодокументи мають велике культурологічне та пізнавальне значення як свідки історичних подій минулих часів, відображення побуту та зовнішнього вигляду людей, архітектурних пам'яток тощо. Зазвичай такі документи існують у одиничному екземплярі, втрата якого є непоправною, тому стабілізація фактичного фізичного стану є першочерговим завданням у забезпеченні їх довготривалого зберігання.

Чинники, що впливають на збереженість фотодокументів, можуть бути обумовлені як дією зовнішніх умов (температура, вологість, світло, наявність агресивних компонентів атмосфери, характерних для повітря великих міст, таких, як діоксид сірки, окиси азоту та вуглецю тощо), так і внутрішніми властивостями документа – складом та якістю його складових, дотриманням технологічного процесу під час виробництва та хіміко-фотографічного оброблення матеріалу. Фотографію можна розглядати як особливий аркушевий документ зі специфічним носієм інформації, яким є емульсійне покриття з зафіксованим на ньому зображенням (фотошар). Класичній фотопапір складається з 4 шарів: паперової основи, баритового шару, який забезпечує адгезію та додає білизни фотовідбитку, емульсійного шару товщиною від 3 до 25 мкм, який містить тонку суспензію мікрокристалів галогениду срібла у желатині, у якій під час експонування та проявлення з'являється видиме зображення, та захисного покриття з добре задубленої желатини. Процес розкладу органічних сполук з плином часу є довільним, але його швидкість залежить від умов зберігання. За підвищення вологості повітря збільшується вміст вологи та розширення деяких фотоматеріалів, подальше висихання призводить

до розтріскування емульсійного шару. Значне зволоження желатинового шару сприяє росту пліснявих грибів, а також може призвести до початку хімічної реакції гідролізу. Якщо зображення створюється за допомогою металевого срібла, то під дією підвищеної вологості та агресивних компонентів атмосфери може відбуватися його окислення до позитивно заряджених іонів, особливо у випадках недосконалого проведення хіміко-фотографічного оброблення матеріалу. Це призводить до пожовтіння фотографій, появи рудих, бурих плям. Під час зниження вологості можливе протікання зворотного процесу відновлення іонів срібла до металічного срібла; у результаті може з'являтися металевий блиск або так звана «срібна вуаль» на поверхні старих фотографій. Таким чином, наявність надлишкової вологи є сильним каталізатором усіх хімічних та біологічних процесів, які призводять до руйнації документа. Це справедливо і по відношенню до температури – відомо, що швидкість протікання хімічних реакцій приблизно зростає вдвічі за підвищення температури на 10°C . Процеси, які відбуваються всередині документа, є взаємозалежними. Рівноважний вміст вологи у фотошарі залежить від температури, яка, своєю чергою, впливає на дифузійну проникність шару стосовно компонентів атмосфери. Циклічні коливання температури та вологості не менш шкідливі для зберігання фотодокументів та зменшують механічну міцність основи та її адгезію з емульсійним шаром. Однак, нестабільність фотошару, перш за все, може бути викликано дією світлових потоків, що обумовлено його функціональною специфікою. Умови світлового режиму зберігання фотодокументів регламентуються галузевим стандартом України 55.002-2002 «Фотодокументи. Правила зберігання фотографій в темряві, недопущення потрапляння на фотодокументи прямого сонячного світла під час користування та експонування. Галузевим стандартом нормуються також показники температурно-вологісного режиму зберігання для чорно-білих ($15 - 20^{\circ}\text{C}$) та кольорових ($2 - 4^{\circ}\text{C}$) фотографій за відносної вологості повітря $40 - 50\%$ [1].

Зрозуміло, що для приміщень з нерегульованим кліматом таке чітке дотримання вимог є проблематичним. Для зменшення впливу вказаних факторів запроваджується технологія фазового зберігання документів – їх розміщення в індивідуальні засоби зберігання – папку, конверт, альбом тощо, що дозволяє захистити фотографії від

механічних пошкоджень, дії пилу, світла, шкідливих домішок повітря, коливань температури та вологості. До матеріалів цих засобів висуваються особливі вимоги: вони повинні бути хімічно інертними, мати гладку поверхню без поверхневої проклейки для запобігання механічного пошкодження та прилипання емульсійного шару під час контакту з фотографією. Зазвичай з цією метою використовуються папір та картон, які повинні складатися не менш ніж 87% альфа-целюлози, не містити лігніну і деревної маси, мати кислотність від 7,5 до 9,5 одиниць рН [2].

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок про те, що довговічність фотодокументів залежить від дотримання температурно-вологісного режиму зберігання, хімічного складу повітря, використання відповідних матеріалів для індивідуальних засобів зберігання. Особливо небезпечна комбінація декількох негативних факторів, що діють одночасно, наприклад, підвищення температури та вологості повітря або наявність надлишкової вологи у документі, а також хімічної чи світлової дії.

Список використаної літератури

1. Затока Л.П. Особливості консерваційних заходів для фотодокументів на паперовій основі, ушкоджених у аварійній ситуації (з досвіду НБУВ) / Л.П. Затока, Л.М. Волосатих // Наукові праці Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. – Київ, 2007. – Вип. 17. – С. 126–131.
2. Хранение и реставрация документов: методические рекомендации / ред. К.И. Андреева, Н.П. Копанева // труды Лаборатории консервации и реставрации документов Санкт-Петербургского филиала Архива РАН. – Санкт-Петербург, 2008. – Вип. 1. – 176 с.

References

1. Zatoka L.P/ Osoblyvosti konservatsyjnykh zakhodiv dlya fotodokumentiv na paperovij osnovi, ushkodzenykh u avarijnij sytuazii (z dosvidu NBUV) [Features of conservation measures for paper-based photo documents damaged in an emergency situation (from the experience of the NBUV)] / L.P. Zatoka, L.M. Volosatykh // Scientific works of Nat. b-ki of Ukraine named after VI Vernadsky. - Kyiv, 2007. -Issue. 17. - P. 126–131. [In Ukrainian].
2. Khranenie i restavracija dokumentov: metodicheskie rekomendacii [Storage and restoration of documents: methodical recommendations] / ed. K.I. Andreeva, NP Kopaneva // Proceedings of the Laboratory of Conservation and Restoration of Documents of the St. Petersburg Branch of the Archives of the Russian Academy of Sciences. - St. Petersburg, 2008. - Issue. 1. - 176 p. [In Russian].

UDC 025.177:025.85+77.018.2/.4

Liudmyla Kuiava,

ORCID 0000-0002-5536-8529,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kuyavalm@ukr.net

Natalya Balyanitsa,

Engineer-chemist,

Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: a.balyanitsa@ukr.net

PRESERVATION OF PHOTODOCUMENTS IN THE CONDITIONS OF THE LIBRARY

Negative factors affecting actual physical condition of photographic documents and measures to be taken in order to reduce their effect during storage are considered.

Keywords: Photographic document, photo ball, document storage mode, document stabilization.

УДК 094.1(477):025[35+85]

Рудакова Юлія Костянтинівна,

ORCID 0000-0003-1159-9429,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: vsrv@nbuv.gov.ua

СТАРОДРУКОВАНА УКРАЇНКА: ДОСЛІДЖЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, БІБЛОГРАФІЧНИЙ ОПИС

Проаналізовано масив українських латиношрифтих стародруків із фонду відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ, на базі якого створюється друкований каталог.

Ключові слова: українські стародруки, видання латинським шрифтом, фізичний стан примірників, дефектність, мікологічна обробка, реставрація.

Укладання друкованого каталогу вітчизняних латиношрифтних стародруків, яке в даний час триває на базі відділу стародруків та рідкісних видань Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, передбачає безпосередню роботу з примірниками видань. Завдяки цьому переглядається *de visu* великий масив книжкових пам'яток, надрукованих латинським шрифтом, з метою виявлення, атрибуції, бібліографічного опису, перевірки фізичного стану та каталогізації одиниць зберігання, які відповідають визначеним критеріям, тобто є латиношрифтними виданнями, надрукованими у XVI–XVIII ст. (до 1800 р. включно) на українських територіях у сучасних адміністративних кордонах, а також на етнічних українських землях. Наразі до переліку входять видання друкарень Бердичева, Берестя, Замостя, Дніпра (Катеринослава), Добромиля, Києва, Луцька, Львова, Махнівки, Новгород-Сіверського, Перемишля, Пінська, Почаєва, Супрасля, Чернігова, Яворова, Ярослава. Загальна кількість видань складає близько 800, кількість примірників – понад 1800 одиниць. На даний час робота з виявлення та опису книжкових пам'яток ще не завершена, тому точна кількість примірників із урахуванням алігатів конволютів, фрагментів, видань без вихідних відомостей, контрафактних передруків уточнюється. Але певні висновки можна презентувати.

Кількісно найширше представлені у фонді відділу видання найбільш потужної української друкарні латиношрифтного репертуару в XVII–XVIII ст. – друкарні Львівського єзуїтського колегіуму. На даний час таких видань налічується близько 190, що складає майже чверть усіх видань. Примірники видань цієї друкарні становлять близько 21% від загальної кількості примірників, відображених у каталозі.

Деяко менше представлені видання та примірники чотирьох інших потужних друкарських осередків: друкарні Замойської академії – близько 110 видань (понад 13%), близько 8% примірників; Бердичівського кармелітського монастиря – близько 100 видань (понад 12%), 14,5% примірників; Львівського братства Св. Трійці та Почаївського Успенського монастиря – близько 90 видань кожна (понад 11%), близько 9,5% та 17,5% примірників відповідно. Скромнішу частку складають видання друкарні Києво-Печерської лаври (разом із так званою друкарнею Київської академії при Печерській Лаврі) – 20 назв (2,5%), але за рахунок значної кількості примірників окремих видань частка примірників становить 8%.

Всі інші 26 друкарень представлені невеликою кількістю видань і примірників, які в сумі складають понад 27% видань і близько 21,5% примірників. Деякі інші статистичні дані, підраховані на попередньому етапі роботи, вміщено в нашій статті «Друкований каталог українських латиношрифтних стародруків XVI–XVIII ст.: дослідження та популяризація фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (Рукописна та книжкова спадщина України. Київ, 2018. Вип. 22. С. 542–555).

Оправлення декількох книжкових пам'яток у конволюти є типовим способом збереження примірників, особливо популярним у бібліотекарів у XVIII–XIX ст. У складі конволютів зберігається близько третини примірників, включених до каталогу. Крім того, близько 50 примірників являють собою окремі аркуші, використані, переважно у друкарні Почаївського Успенського монастиря, для виготовлення оправ. Деякі з таких фрагментів є єдиними примірниками видань у фонді відділу, окремі з них невідомі бібліографії, тому прийнято рішення максимально охопити їх каталогізацією з посиленою увагою до атрибуції.

Значна частина масиву, понад 20%, зберігається з різним фізичним станом враховуючи умови попереднього побутування до надходження на постійне зберігання до Бібліотеки: у примірниках бракує титульних або кількох початкових, також кінцевих аркушів, оправ, спостерігаються пошкодження внаслідок замокання, впливу вогню, бруду, мікологічні ураження. За останні роки 13 одиниць зберігання піддано індивідуальній санітарно-гігієнічній обробці, зокрема декілька конволютів, 26 примірників реставровано. 17 примірників оцифровано та виставлено у публічний доступ на порталі НБУВ.

Робота над укладанням друкованого каталогу є одним із етапів дослідження та упорядкування фонду. Виявлення нових примірників, уточнення деталей опису, атрибуція та переатрибуція окремих примірників і фрагментів дозволяють встановити нові особливості видань, часом віднайти невідомі бібліографії видання, а також контролювати фізичний стан фондів і вчасно здійснювати необхідні заходи для їх збереження.

UDC 094.1(477):025[35+85]

Yulia Rudakova,

ORCID 0000-0003-1159-9429,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: vsrv@nbuv.gov.ua

OLD-PRINTED UKRAINIKA: RESEARCH, PRESERVATION, BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION

The array of Ukrainian Roman font old printed items from Old and Rare Books Department of VNLU is analyzed. These editions are to be included in a printed catalog that is currently being created.

Keywords: Ukrainian old-printed editions, Roman font editions, physical state of copies, defectiveness, mycological treatment, restoration.

УДК 632.952+676.223.2

Савчук Ярослав Ігорович,
ORCID 0000-0001-9872-8865

кандидат біологічних наук, науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: majka42@ukr.net

Письменна Юлія Борисівна,

кандидат біологічних наук, провідний інженер,
Інститут мікробіології і вірусології імені Д. К. Заболотного НАНУ,
Київ, Україна
e-mail: ulitca@ukr.net

АКТИВНІСТЬ АНТИФУНГАЛЬНИХ ПРЕПАРАТІВ ЩОДО МІКРОМІЦЕТІВ-КОНТАМІНАНТІВ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРИМІЩЕНЬ

Розглянуто найбільш ефективні препарати щодо мікроміцетів *Alternaria alternata*, *Cladosporium cladosporioides*, *C. Sphaerospermum*, виявилися фунгіциди Porozyd, Helios, Triora.

Ключові слова: мікроміцети, фунгіцидна активність, бібліотечні приміщення.

На ринку України представлена велика кількість фунгіцидних препаратів, але їх використання може виявитися неефективним. Тому

після виділення і ідентифікації нами основних грибів-контамінантів повітря бібліотечних приміщень і, відповідно, потенційних біодеструкторів матеріальної основи документів, що перебувають на зберіганні, необхідним є підбір ефективних фунгіцидів та їх діючих концентрацій.

Як тест-культури для дослідження, використано мікроскопічні гриби з колекції культур грибів відділу фізіології та систематики мікроміцетів ІМВ НАН України, а саме *Alternaria alternata*, *Cladosporium cladosporioides*, *C. sphaerospermum*, виділені з пошкоджених книг і повітря бібліотечних приміщень.

Для досліджень були взяті препарати: Pufas, Triora, Poroqid, Fungisan, Helios у концентраціях рекомендованих виробником. Хімічна природа їх діючих речовин є четвертинні амонієві сполуки, які порушують окисно-відновні процеси у клітині. Ці антифунгальні препарати належать до 3 класу небезпеки (помірно небезпечні).

Таблиця 1

Назва фунгіциду	Діаметр зони затримки росту грибів, мм		
	<i>Alternaria alternata</i>	<i>Cladosporium cladosporioides</i>	<i>Cladosporium sphaerospermum</i>
Pufas	11,4±0,33	12,8±0,67	11,2±0,67
Triora	20±1,33	21±2,33	21,1±2,2
Poroqid	24,3±2,67	22,8±2,33	23,9±3,33
Fungisan	16,5±1,33	19,4±1,2	17,6 ±2,33
Helios	21,7 ±2,33	23,5±1,67	22 ±2,33

З наведених в таблиці даних видно, що найменш активними серед досліджених препаратів щодо грибів виявились фунгіциди Pufas та Fungisan. Зони затримки росту тест-культур за впливу даних препаратів були в межах 11 – 19 мм, що відповідає низькому рівню антифунгальної активності. Поряд з цим, під час дії препарату Pufas на 7 добу спостерігалось зменшення діаметру зон затримки росту грибів на 2 – 5 мм, тобто для цього препарату характерною є фунгістатична дія на досліджувані тест-культури. Водночас, всі інші препарати діяли на мікроскопічні гриби більш активно.

Найбільш активними виявились препарати Triora, Helios та Poroqid. Зони затримки росту мікроміцетів за дії цих препаратів були в межах 20 – 24 мм (Рис. 1). Слід відзначити також, що вказані препарати однаково активно діяли щодо всіх досліджуваних тест-культур.

Таким чином, фунгіцидна активність за отриманими даними зростала у ряду: Pufas < Fungisan < Triora < Helios < Porozid. З огляду на це, найбільш активні препарати Porozid, Helios та Triora можуть бути перспективними для застосування у боротьбі з мікроміцетами-контамінантами повітря бібліотечних приміщень. Однак, для отримання більш детальних даних необхідно провести ще ряд досліджень, зокрема, щодо впливу цих препаратів на фізико-хімічні властивості матеріальної основи документів, що зберігаються у бібліотеці.

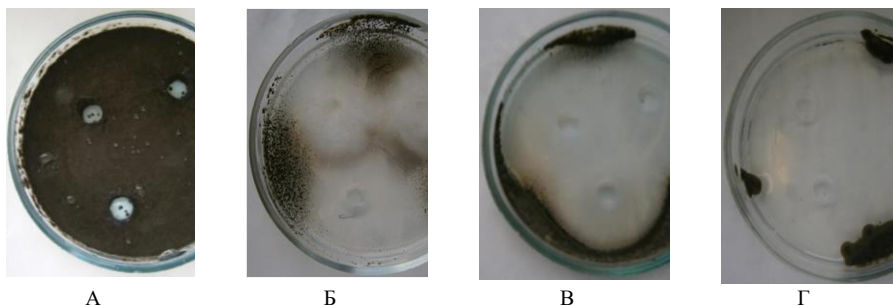

Рис. 1. Антифунгальна дія препаратів на *Cladosporium cladosporioides*: А – контроль, Б – Triora, В – Helios, Г – Porozid.

UDC 632.952+676.223.2

Yaroslav Savchuk,

ORCID 0000-0001-9872-8865,

Candidate of Biological Sciences, Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: majka42@ukr.net

Yulia Pismenna,

Candidate of Biological Sciences, Senior Engineer,

Danylo Zabolotny Institute of Microbiology and Virology of the NAS of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ulitca@ukr.net

ACTIVITY OF ANTIFUNGAL SUBSTANCES ON MICROMYCETES OF LIBRARY PREMISES

The most effective substances against the *Alternaria alternata*, *Cladosporium cladosporioides*, *C. sphaerospermum* micromycetes, were the fungicides Porozid, Helios, Triora.

Keywords: micromycetes, fungicidal activity, library premises.

УДК 94(100) «1914/1918»:355.133.4 О. Д. Карпека

Стичинський Іван Валентинович,

ORCID 0000-0003-1357-6757,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: ivanstychynskyi@gmail.com

ФОТОГРАФІЇ З АРХІВУ ОЛЕКСАНДРА КАРПЕКИ. ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРІГАННЯ

Розглянуто питання значення світлин з архіву Олександра Карпеки, як матеріальної пам'ятки з історії Першої світової війни. Висвітлено аспекти, що стосуються особливостей збереження вказаної фотографічної збірки.

Ключові слова: Олександр Карпека, Перша світова війна, фотографії.

Першій світовій війні в українській історії приділено порівняно мало уваги в наукових дослідженнях та суспільному дискурсі. Це відповідним чином відбивається на доволі значній сукупності пам'яток пов'язаних з періодом 1914-1918 рр. В контексті даної роботи важливо відзначити те, що пам'ятками в даному випадку є не лише визначні архітектурні споруди та меморіальні локації, а й різні персональні артефакти створені безпосередніми учасниками конфлікту. Саме такою пам'яткою є світлини з архіву Олександра Карпеки.

Олександр Данилович Карпека (1894-1918) – авіаконструктор, піонер авіаційної справи в Російській імперії, військовий авіатор часів Першої світової війни. На жаль, постать О. Карпеки перебуває дещо в тіні за більш відомими авіаторами й теоретиками авіації того часу пов'язаними з Україною та Києвом зокрема (І. Сікорським, П. Нестеровим та ін.).

В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається персональний архів О. Карпеки (ф. 240 [1]). Серед загалу документів різних видів значну частину становлять альбоми з фотографіями зробленими під час Першої світової війни. Дана фотографічна колекція налічує 229 знімків у 8 альбомах. Фотографії не є однорідними, вони показують різні сторони тодішньої військової дійсності: бойові дії, повсякденне життя, військову техніку (зокрема авіаційну) тощо. Також серед фото є зразки аерофотозйомки того часу. Таким чином в архіві міститься цілий фотографічний комплекс пов'язаний з Великою війною. Його цінність і значення полягають не лише в тому, що це пам'ятка з часів війни. Вказані артефакти можна використовувати як джерело з історії бойових дій, історії розвитку військової техніки на початку ХХ ст.

Не будучи поза увагою дослідників фотоархів О. Карпеки цілком може зайняти належне місце з вже опублікованими фотографічними збірками періоду Першої світової війни. Зокрема йдеться про фотографії з архіву Ф. А. Келлера [3] та світлини з приватних колекції вміщених у працю Велика війна 1914-1918 рр. і Україна [2].

Враховуючи значення фотографій з архіву О. Карпеки постає цілком логічне питання про особливості їх зберігання. Як вже було зазначено світлини зберігаються в альбомах. Це надає їм додаткової цінності, адже таким чином ми нині можемо бачити не лише сукупність світлин, а певний прояв тогочасної фотографічної культури. Для зручності та полегшення роботи дослідників з ними, на наш погляд, необхідна публікація та введення даних фото в науковий обіг. Крім цього є потреба ретельно дослідити кожне фото окремо. Чимало фотографій містять підписи та авторські помітки, які можуть допомогти в ідентифікації документів. Останнє теж дуже важливо, адже коректна атрибуція та ідентифікація зазначених знімків зроблять їх більш доступними для науковців. Найголовніше в процесі проведення вказаних робіт не нашкодити документам, зважаючи на їх вік та стан.

Таким чином відзначимо, що фотографічний спадок з архіву О. Карпеки є доволі значимим не лише як пам'ятка з часів Першої світової війни, а і як джерело, матеріальний прояв фотографічної культури початку ХХ ст. В цьому контексті важливе й територіальне охоплення документів архіву, адже вони проливають світло не лише на події в тогочасних українських теренах, а й на значному відтинку Східного фронту Великої війни. Враховуючи все вищезазначене дані

фотографії потребують належних умов зберігання, які б виключали завдання їм шкоди, і забезпечували комфортний доступ науковців до них.

Список використаної літератури

1. ІР НБУВ, ф. 240, 74 од. зб.
2. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна: У двох книгах. - Книга 2: Мовою документів і свідчень / Ред. кол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк та ін.; відп. ред. О. П. Реснт, авт. кол.: Ю. В. Берестень та ін., К.: ТОВ «Видавництво»Кліо», 2015. 800 с.
3. Война 1914-1917 гг. Из личного фотоальбома генерала графа Ф.А. Келлера / Сост.: Татьяна Емельянова, Наталия Климович, др. ; Ред., вступ.ст. Дмитрий Владимирович Табачник ; Вступ.ст. К.И. Косачев ; Центральный государственный кинофотофоноархив Украины, Харьков, Фолио, 2013. 327 с.

References

1. IR NBUV, f. 240, №№ 74.
2. *Velyka viina 1914-1918 rr. i Ukraina* (2015) [The great war and Ukraine 1914-1918]: In two books. - Book 2: Dokuments and memories / Ed. board.: V. A. Smolii (head), H. V. Boriak and oth; main. ed. O. P. Reient, auth. board.: Yu. V. Beresten end oth., TOV «Vydavnytstvo»Klio» [Klio Publishing], Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. *Voina 1914-1917 gg. Iz lichnogo fotoalboma generala grafa F.A. Kellera* (2013) [War 1914-1917 from generals F. A. Keller personal fotoalbum] / Form.: Tatiana Emelianova, Natalia Klimovych, others.; Ed., introd. Dmitriy Vladimirovich Tabachnik ; Introd. art. K.Y. Kosachev ; Tsentralnyi gosudarstvennyi kinofotofonoarkhiv Ukrainy. [Central state kinophotophonearchivy of Ukraine], Kharkiv, Ukraine. [In Russian].

UDC 94(100) «1914/1918»:355.133.4

Ivan Stychynskyi,

ORCID 0000-0003-1357-6757,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ivanstychynskyi@gmail.com

PHOTOS FROM THE ARCHIVE OF O. KARPEKA. THE SIGNIFICANCE AND THE FEATURES OF STORAGE

The significance of photographs from Oleksandr Karpeka's archive as a material monument from the history of the World War I is considered. Aspects concerning the peculiarities of preservation of the photo collection are covered.

Keywords: Oleksandr Karpeka, the World War I, photographs.

РОЗДІЛ 8

АРХІВНІ ФОНДИ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

УДК 930.253

Березовська Ольга Василівна,

ORCID 0000-0002-8362-7356

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: bov2005@ukr.net

ДОКУМЕНТИ АРХІВУ ІНСТИТУТУ ХІМІЇ ВИСОКОМОЛЕКУЛЯРНИХ СПОЛУК НАН УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ УСТАНОВИ У 1961- 1965 рр.

Висвітлено інформаційний потенціал архівних документів Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України як джерела з історії становлення установи у 1961–1965 рр.

Ключові слова: архів, архівний фонд, документи, джерела, Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України

Архівні підрозділи академічних науково-дослідних інститутів накопичують та зберігають значний масив документації з постійним строком зберігання, яка є вагомим джерельним підґрунтям для вивчення історії інституційного становлення установ, функціональної реорганізації, основних наукових напрямів досліджень, діяльності видатних учених. Виявлення, вивчення, аналіз складу та змістового наповнення архівної документації установ НАН України є одним із вагомих завдань роботи архівістів Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, зокрема, виконаних в рамках науково-дослідної

тематики «Документно-інформаційні ресурси архівної спадщини української академічної науки: історія і сучасність», результатом якої є забезпечення збереження документів Національного архівного фонду та їх оприлюднення шляхом підготовки та видання наукових збірників документів з історії НАН України, що формуються також з урахуванням архівних документів академічних установ.

У науково-технічному архіві Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України (утвореному згідно з Постановою ЦК КПРС і РМ СРСР від 23.07.1958 № 795 як Інститут хімії полімерів та мономерів АН УРСР, реорганізований в Інститут хімії високомолекулярних сполук АН УРСР за постановою Президії АН УРСР від 15.01.1964 № 4) зберігається більше 6 тис. архівних справ, починаючи з 1959 року і до сучасності. 1961–1965 роки були періодом реорганізації інституту, утворення нових підрозділів, створення нових напрямків наукових досліджень у галузі хімії та впровадження їх результатів у промисловість. Архівні документи свідчать, що з моменту утворення інституту основними науково-дослідними завданнями були вивчення питань синтезу нових видів полімерів, придатних для виробництва синтетичних волокон і пластмас; синтез мономерів та вивчення властивостей продуктів їх полімеризації; синтез лінійних полімерів, антистатичних речовин, іоннообмінних смол; синтез мономерів для виготовлення термостійких смол [1, с. 423–424].

У 1964 р., з реорганізацією інституту, наукові дослідження поглиблено наступними напрямками: вивчення властивостей полімерів, розробка основ переробки полімерних матеріалів; синтез і модифікування полімерів з високою теплостійкістю, напівпровідниковими властивостями, термостійких волокон і іоннообмінних смол; розробка методів одержання мономерів високого ступеня чистоти [2, арк. 6]. Тож найінформативнішими стосовно даного аспекту є постанови та розпорядження Президії АН УРСР, листування, доповідні записки, інформації, експертні висновки інституту стосовно доцільності чи обґрунтування неможливості організації певних досліджень, необхідних для машинобудівної та приладобудівної галузей промисловості; про організацію в інституті нових наукових підрозділів; співробітництво інституту з іншими науковими установами (багато з яких у документах зафіксовано під назвою «організація п/я» – радянські службові назви заводів, підприємств, організацій оборонного

характеру); створення у 1964 р. наукової ради «Високомолекулярні сполуки»; співпраця інституту з хімічними комбінатами, заводами, лабораторіями по впровадженню розробок у виробництво.

Загалом архівні документи інституту періоду 1961–1965 рр. мають значний джерельний потенціал та засвідчують зміну напрямів наукових досліджень установи, реорганізацію її діяльності, створення нових наукових підрозділів та незмінне директивне керівництво вищих органів влади в галузі хімії над функціонуванням інституту.

Список використаної літератури

1. *Історія Національної академії наук України. 1956–1960: Ч. 1: Документи і матеріали* / О. С. Онищенко (голова редкол.), Київ, 2016. 872 с.
2. Науково-технічний архів Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України. Оп. 1. Спр. 140. 246 арк.

References

1. *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1956-1960* [The history of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1956-1960]: *Pt. 1. Dokumenty i materialy* [Documents and materials]. (2016). Kyiv. [In Ukrainian].
2. Fond «Institute of Macromolecular Chemistry», Inventory 1, Unit 140. Scientific and technical archive of the Institute of Macromolecular Chemistry of the NAS of Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 930.253

Olha Berezovska,

ORCID 0000-0002-8362-7356,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: bov2005@ukr.net

DOCUMENTS OF THE ARCHIVE OF THE INSTITUTE OF MACROMOLECULAR CHEMISTRY OF THE NAS OF UKRAINE AS A SOURCE ON THE HISTORY OF INCIPIENCE OF THE INSTITUTION IN 1961–1965

The informative potential of archival documents of the Institute of Macromolecular Chemistry of the NAS of Ukraine as sources on the history of the institution in 1961–1965 has been studied.

Keywords: archive, archival fond, documents, sources, Institute of Macromolecular Chemistry of the NAS of Ukraine

УДК 930:025 (477) (О. М. Апанович)

Бодак Ольга Петрівна,

ORCID 0000-0003-0914-7095,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

e-mail: bodak.olga@ukr.net

Степченко Ольга Петрівна,

ORCID 0000-0002-5991-6692,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
директорка Інституту рукопису,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

e-mail: olg.stepchenko@gmail.com

Щерба Людмила Сергіївна,

ORCID 0000-0003-2614-1648,

молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

e-mail: lusic1962@gmail.com

**ПОСТАТЬ ВОЛОДИМИРА ВЕРНАДСЬКОГО У
НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОЛЕНИ АПАНОВИЧ (ЗА
ДОКУМЕНТАМИ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ
В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)**

Репрезентовано документи особового архівного фонду відомого українського історика та громадського діяча, яскравого представника наукової та культурної еліти України другої половини ХХ ст. Олени Михайлівни Апанович, що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Документи особового архівного фонду є ґрунтовною джерельною базою для вивчення наукової діяльності О. Апанович зокрема, як дослідника особистості першого президента Національної академії наук України В. І. Вернадського.

Ключові слова: О. Апанович, історія, Інститут рукопису НБУВ, архівні документи, В. І. Вернадський.

9 вересня 2020 р. ми відзначали 101 рік від дня народження Олени Михайлівни Апанович (1919–2000) – відомого українського історика, письменниці, невтомного дослідника козацької слави, лауреата Державної премії ім. Т. Шевченка, лауреата наукової нагороди Фундації Антоновичів (США), кандидата історичних наук.

Для широкого читацького загалу ім'я О. Апанович відоме, насамперед, як автора численних наукових та науково-популярних праць з історії українського козацтва. У творчому доробку вченої понад 400 публікацій різноманітного характеру і призначення, зокрема, індивідуальні та колективні монографії і науково-популярні книги, збірники документів і статей у тематичних та періодичних виданнях, рецензії та виступи на конференціях, участь у теле- та радіопередачах, значна частина яких зберігається у її особовому фонді.

Особовий фонд О. Апанович зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ). Він сформований з її архівних документів, що були передані на постійне місце зберігання до ІР НБУВ у 2000 р. її сином С. Мережинським.

У 1973–1986 рр. О. Апанович працювала старшим науковим співробітником відділу рукописів ЦНБ АН УРСР (нині ІР НБУВ).

З властивою Олені Михайлівні енергією та заповзятістю вона поставилася до вивчення та популяризації архівної спадщини одного з найвидатніших природознавців і мислителів ХХ ст., першого президента Української академії наук Володимира Івановича Вернадського, – спочатку тієї, що зберігалася у фондах рукописного підрозділу Бібліотеки, а потім і документів з архівосховищ Росії.

Саме Олена Михайлівна виявила серед архівних документів відділу рукописів ЦНБ щоденник В. І. Вернадського за 1918–1919 рр., який відображав період його життя і діяльності в Україні, коли він з групою вчених заснував Українську академію наук, був її першим президентом, а також заснував Національну наукову бібліотеку.

Вивчивши все про рід Вернадських та діяльність Володимира Івановича в Україні, О. Апанович дійшла висновку, що саме українські сторінки біографії академіка найбільше замовчувалися: офіційне табу було накладене на його козацьке походження, на роздуми вченого про «українське питання», на спогади про історію створення Української академії наук і Національної бібліотеки (особливо вчену вразило протиріччя між даними з архівних

документів та спотвореним «радянським варіантом» історії ВУАН та НБУ).

«Іменно среди архивных материалов Вернадского, его дневнике и переписке я обнаружила сведения, что он был Председателем «Тимчасового комітету по заснуванню Національної наукової бібліотеки», займався непосредственно организацией библиотеки, ее комплектованием, разработкой ее устава, на первом этапе был ее директором», – згадувала Олена Михайлівна [1].

Саме ці невідомі до того часу факти та документально обгрунтовані О. Апанович висновки про місце та роль В. Вернадського у становленні національної науки стали підставою для клопотання ЦНБ перед Урядом про надання академічній Бібліотеці його імені. В архіві О. Апанович збереглася чернетка листа ЦНБ АН УРСР до віце-президента АН УРСР К. Ситника, написана рукою О. Апанович, з проханням включити в Постанову Президії АН УРСР про заходи у зв'язку з 125-річчям від дня народження В. І. Вернадського пункт про присвоєння його імені ЦНБ АН УРСР [2]. Отож від 1988 р. бібліотека носить ім'я В. І. Вернадського.

О. Апанович стала ініціатором та співавтором видання «В.И. Вернадский: Жизнь и деятельность на Украине» (1984, разом із К. Ситником та С. Стойком). Книга здобула прихильність читацького загалу.

Про В. І. Вернадського Олена Михайлівна написала понад 20 наукових та науково-популярних студій – «Бібліотека першого президента» (1984), «В.І. Вернадський на Полтавщині», «Вернадский – читатель», «І любов до України єднала нас» (1988), «Искусство в жизни и творчестве Вернадского» (1989) тощо, а також виголосила низку доповідей на різного рівня наукових конференціях, міжнародних симпозиумах та нарадах. У 1987 р. її було обрано членом Комісії Академії наук УРСР з розробки наукової спадщини В. Вернадського, а в 1988 р. за участь у підготовці експозиції на ВДНГ у Києві та Москві, присвяченої академікові, та за популяризацію ідей Вернадського – нагороджено срібною медаллю.

У 1992 р., продовжуючи досліджувати життя та наукову діяльність В. І. Вернадського, Олена Михайлівна значний час працювала в Парижі, в Національній бібліотеці та Національному архіві в Інституті Кюрі. Їй вдалося виявити неопубліковану працю вченого, його листи до французького академіка А. Лакруа та спогади французьких колег про В. І. Вернадського [3].

На основі цих досліджень дослідниця опублікувала статті в українських часописах – «В. І. Вернадський і книга», «В одній особі злилися талант і добро», «Ноосфера та історична наука», «Кубанське козацтво», «На зламі століття зломлено зло Російської імперії», «Французькі адреси Володимира Вернадського», «Володимир Вернадський і Чехія» та багато ін.

У період національного відродження О. Апанович висунула власну концепцію історії українського козацтва: на її думку, цей національний феномен має тісний зв'язок з ученням В. І. Вернадського про біо- та ноосферу, а також із працею С. Подолинського про «розподіл сонячної енергії» та її вплив на людську працю на землі. Такий підхід дозволив ученій розглянути історію українського козацтва в іншій площині та застосувати до неї критерії оцінки, відмінні від традиційних. Отож у своїй праці «За плугом Господь іде. Агрокультура українського селянства й козацтва в контексті ідей Сергія Подолинського та Володимира Вернадського» (1999) О. Апанович доводить, що агрокультура українського козацтва мала витоки з ментальності нашого селянства: в покозаченій Україні в результаті вільної праці на своїй землі розвинулась інтенсивна економіка, висока агрокультура, поширеною формою господарства стали козацькі хутори. Козацтво зробило свій внесок у створення ноосфери, адже його конструктивна історична діяльність проявлялася не у військових обладках (війни знищують здобутки цивілізації), а у творчій праці на землі, в державному будівництві, у формуванні особливого фізичного, психічного, духовного та інтелектуального типу людини, наділеної високими якостями патріота і громадянина, який прагне до еволюційного розвитку. Олена Михайлівна писала: «...козак, будучи хоробрим професійним воїном, водночас залишався хліборобом, займався промислами, був творцем матеріальних і духовних цінностей» [4].

Список використаної літератури

1. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, ф. 374, № 364, арк. 7.
2. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, ф. 374, № 800.
3. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, ф. 374, № 446.
4. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, ф. 374, № 77, 679.

References

1. Fund 374, Unit 364. The Institute of Manuscripts of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Fund 374, Unit 800. The Institute of Manuscripts of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Fund 374, Unit 446. The Institute of Manuscripts of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
4. Fund 374, Unit 77, 679. The Institute of Manuscripts of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 930:025 (477) (O. Apanovych)

Olga Bodak,

ORCID 0000-0003-0914-7095,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: bodak.olga@ukr.net

Olga Stepchenko,

ORCID 0000-0002-5991-6692,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Director of the Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: olg.stepchenko@gmail.com

Lyudmila Shcherba,

ORCID 0000-0003-2614-1648,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: lusic1962@gmail.com

THE FIGURE OF VOLODYMYR VERNADSKY IN THE SCIENTIFICACTIVITY OF OLENA APANOVYCH (BY DOCUMENTS OF THE INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF NLUV)

The article represents an archival heritage of a famous Ukrainian historical and public figure, prominent exponent of the scientific and cultural elite of Ukraine of the second half of the 20th century Olena Mykhailivna Apanovych, deposited in the Institute of Manuscript of Vernadskyi National Library of Ukraine. Documents of the personal archival fund are a substantial source base for the study of scientific work of O. M. Apanovych, in particular, as a researcher of the personality of the first president of the National Academy of Sciences of Ukraine V. I. Vernadskyi.

Keywords: O. Apanovych, history, Institute of Manuscript of the NLUV, archival documents, V. I. Vernadskyi.

УДК 821. 162.1162.1–4.:641. 56 (= 162.1)"17"

Булатова Світлана Олегівна,

ORCID 0000-0003-2830-7867,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: sweatl2017@gmail.com

**ГАСТРОНОМІЧНИЙ ДИСКУРС У
СТАРОПОЛЬСЬКОМУ БАРОКОВОМУ РУКОПИСУ
«BANKIET I OPISANIE POTRAW JEGO MCI PANA N.N.
DLA ICH MCI P.P. AKADEMIKÓW NA WAKAZJE
PRZYJEŹDŹAJĄCYCH» З ФОНДІВ ІНСТИТУТУ
РУКОПИСУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО.**

Розглянуто гастрономічний дискурс у старопольському рукопису бароко «Bankiet i opisanie potraw Jego Mci Pana N.N. dla Ich Mci P.P. akademików na wakazje przyjeżdżających».

Ключові слова: старопольське бароко, старопольське кухарство, пародія, рецептура.

В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, в рукописному збірнику XVII ст. з колекції Хрептовича привертає увагу анонімний твір польською мовою «Bankiet i opisanie potraw jego Mci Pana N.N. dla ich M[ci] P.P. akademików na wakazje przyjezdżających» [«Банкет і описання страв його Милості Пана N.N. задля їх Милостей Панів студентів, які приїжджають на канікули»]. Атрибутуючи його авторство, зазначимо, що це – фрагмент з комедії Гіацинта Пшетоцького «Uciechy lepsze i przyteczniejsze aniżeli z Bachusom i z Wenerą» (1653), належної до жанру низового бароко – тзв. «рибалтовської комедії».

Автор у пародійній формі презентує читачеві фантастичне банкетне меню для молодих шляхтичів. Проте скрізь ірреальні образи у тексті віддзеркалено особливості кухарства бароко XVII ст.

Важливим у бароковим сприйнятті був ефектний вигляд страви: кухарі намагалися досягти оманливого враження, аби їхній витвір здивував. Елементи театралізації цінювалися під час влаштування банкетів. Отож, границя між літературною інтермедією та дійсністю була доволі плинною, що спостерігаємо у творі Г. Пшетоцького. Вражають його барокові кулінарні концепти «неістівних» страв на кшталт: «на мисі – трухлявий піль у бульйоні, до нього – горох з Нового Світу з муравіними ковбасами навколо та порізаною голубиною кишкою, а зверху – начинений белічий окіст».

Чудернацький смак страв-несенитниць автор акцентує вибором прянощів. Приправи обрано, переважно, гіркої смаку: лідерство належить перцю. Уведення автором до пересічної рецептури інгредієнта з «неістівної» сфери надає її фантазмагорічного відтінку: молоді сороки, смажені у меді (тодішні кухарі практикували усмаження у меді) з буряковою юхою по-московські.

У «Банкеті» відмітимо стилізацію назв страв відповідно до епохи, яка надає фактурності образам, нівелюючи межу вигадливого світу та дійсності. У стилізованих рецептурах зафіксовані страви, поширені у традиційному кухарстві. Псевдосмаколики мають впізнавані назви-прислівники: кобиля грива по-татарські, або по-польські, по-литовські, по-мазовецькі, по-гданські, по-руські (тобто по-українські), по-московські, по-угорські, по-французькі.

У тексті вирізняються елементи з харчової практики середньої та заможної шляхти XVII ст. У барокової сміхової культурі пародюється пафос вишуканої кухні, просякненої забаганками. У «неістівному» банкеті, (на цьому будується гротеск) вказані традиційні та запозичені страви та продукти, кулінарні технології. Пародія на середземноморські смакі промайнула у вигаданій страві «Холодні черепахові панцирі з огурцями». Італійські впливи відбиває історично реальний делікатес, наведений у комічному контексті «Смажені жабки з Італії, яких треба з півцебра». Відповідно до страв автор пропонує соуси: сальса, аусбурзька гірчиця, вірменська гірчиця, іспанський сапор. Відображено й захоплення елітою гострими прянощами.

Старопольська кулінарія рясніла кольоровими присмаками, отриманими за допомогою рослинних барвників. У тексті замість

повідла, яке додавали для забарвлення страви у чорний, треба було додати саджи з каміну. У рецептурах відзначимо вигадані інгредієнти, які імітують реальні продукти: ракове сало – ракове масло, мурав'їні ковбаси – м'ясні ковбаси. Хоча деякі образи є дещо стилістично незграбними у пародійному плані, спроба Г. Пшетоцького викликає зацікавлення для вивчення поетики комедії старопольського бароко.

UDC 821. 162.1162.1–4.:641. 56 (= 162.1)"17"

Svitlana Bulatova,

ORCID 0000-0003-2830-7867,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,
Senior Researcher

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sweatl2017@gmail.com

GASTRONOMIC DISCOURSE IN THE MANUSCRIPT OF THE OLD POLISH BAROQUE PERIOD «BANKIET I OPISANIE POTRAW JEGO MCI PANA N.N. DLA ICH MCI P.P. AKADEMIKÓW NA WAKAZJE PRZYJEŹDŹAJĄCYCH» FROM THE COLLECTIONS OF INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF V.I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE.

The gastronomic discourse from the manuscript of the old Polish Baroque period «Bankiet i opisanie potraw Jego Mci Pana N.N. dla Ich Mci P.P. akademików na wakazje przyjeżdżających» is considered.

Keywords: old Polish Baroque, old Polish cuisine, parody, recipe.

УДК 930.253(477)(Коваленко А. Д.)

Булгаков Юрій Володимирович,

ORCID 0000-0002-9138-9132,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: bulgakov.george.1986@gmail.com

**НАУКОВА НАРАДА З ТЕПЛОВИХ НАПРУГ (М. КИЇВ,
6– 7 ЧЕРВНЯ 1960 р.) ЯК ФОРУМ ДЛЯ КООРДИНАЦІЇ
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Досліджено результати наукової наради з теплових напруг (м. Київ, 6–7 червня 1960 р.), організованої А. Д. Коваленком, щодо координації досліджень.

Ключові слова: А. Д. Коваленко, Інститут механіки АН УРСР, термомеханіка, Інститут архівознавства НБУВ

У 2020 р. виповнюється 60 років від часу проведення Інститутом механіки АН УРСР наукової наради з теплових напруг у стержнях, пластинках і оболонках стосовно до турбобудування. Нарату було організовано Постійною комісією з турбінних установок Державного науково-технічного комітету Ради Міністрів УРСР і Академії наук УРСР, Комісією з міцності газових турбін при Інституті механіки АН СРСР та Інститутом механіки АН УРСР, проведено у Києві 6–7 червня 1960 р.

На нараді представлено 15 доповідей. За матеріалами наради у 1961 р. видано науковий збірник за редакцією А. Д. Коваленка [2]. У робочих щоденниках, які зберігаються в особовому архівному фонді вченого в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського викладено основні тези його вступного слова та анотації усіх доповідей [1].

Серед обговорюваних на нараді були наступні тематичні блоки питань: температурні поля при нестационарних теплових процесах, що виникають при пусках і зупинках агрегатів і викликають найбільші теплові напруги (І. О. Мотовиловець, Є. Д. Плетнікова, Я. С. Підстригач); розрахунок теплових напружень в межах пружності в статичній та квазістатичній постановці (А. Д. Коваленко, В. І. Даниловська, С. Я. Ярема, В. Т. Корнієнко, П. І. Єрмаков); розрахунок теплових напружень з урахуванням пластичних деформацій (Ю. М. Шевченко, А. Ф. Пронкін); втрата стійкості (термовипучування) нерівномірно нагрітих пластин (Р. О. Ададуrow); урахування впливу теплових напружень на міцність конструкцій (Д. А. Гохфельд, А. М. Потьомкіна, П. І. Шварцман, Є. С. Мусліл, Є. І. Молчанов); експериментальні методи (метод фотопружності) вивчення теплових напружень (В. І. Савченко).

У засіданнях взяли участь 17 доповідачів. Як вдалося встановити, серед них були колеги та учні А. Д. Коваленка з Інституту механіки АН УРСР та КДУ ім. Т. Г. Шевченка: Ю. М. Шевченко, І. О. Мотовиловець, В. І. Савченко, В. Т. Корнієнко, П. І. Єрмаков. Співробітники Інституту машинознавства і автоматики АН УРСР

(м. Львів) Я. С. Підстригач, та С. Я. Ярема. Вчені з Москви В. І. Даниловська (МДУ ім. М. В. Ломоносова), Є. І. Молчанов (Теплотехнічний НДІ ім. Ф. Е. Дзержинського), Р. О. Ададуров (МФТИ), Є. Д. Плетнікова (ЦАГИ), а також вчений з Уралу Д. А. Гохфельд (Челябінський механіко-машинобудівний інститут).

Таким чином, на нараді відбувся конструктивний діалог між вченими-механіками та фізиками, представниками наукових установ Києва, Львова, Челябінська, Москви, що стало поштовхом до поглиблення наукових досліджень у галузі термомеханіки, подібні наради стали традиційними, а науковий збірник за їх матеріалами продовжував існувати двадцятиріччя 1961–1980 рр.

Список використаної літератури

1. ІА НБУВ. Ф. 102. Оп. 4. Спр. 64. Арк. 18 зв.–23 зв.
2. *Тепловые напряжения в элементах турбомашин: доклады научного совещания.* Киев: Изд-во АН УССР, 1961. Вып. 1. 166 с.

References

1. Fond 102, Inventory 4, Unit 46a, 105 folios. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
2. *Тепловы́е напряже́ния в элементах турбомашин: доклады научного совеща́ния.* Вып. 1. [Thermal stresses in elements of turbomachines: reports of a scientific meeting. Vol. 1]. Kyiv, Ukraine, 1961. [In Russian].

UDC 930.253 (477) (Kovalenko A. D.)

Yurii Bulhakov,

ORCID 0000-0002-9138-9132,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: bulgakov.george.1986@gmail.com

SCIENTIFIC MEETING ON THERMAL STRESSES (KYIV, JUNE 6-7, 1960) AS A FORUM FOR COORDINATION OF SCIENTIFIC RESEARCH

The results of a scientific meeting on thermal stresses (Kiev, June 6-7, 1960), organized by A. D. Kovalenko, on the coordination of research are investigated.

Keywords: A. D. Kovalenko, Institute of Mechanics AS Ukrainian SSR, thermomechanics, Institute of Archival Studies VNLU

УДК 821.161.2(Шевченко Т. Г.)

Вербіцька Оксана Іванівна,

ORCID 0000-0002-1459-954X,

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: xenaver@ukr.net

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА В НАН УКРАЇНИ

Аналізуються документальні ресурси архівних фондів установ різного відомчого підпорядкування та їхнє інформативне наповнення для вивчення історії розвитку шевченкознавства в НАН України.

Ключові слова: НАН України, шевченкознавство, архівні фонди.

Як міждисциплінарна галузь наукового знання шевченкознавство яскраво проявилось у діяльності Української/Всеукраїнської академії наук і надалі стало однією з провідних дослідних тем в АН УРСР. Джерела, що входять до складу Архівного фонду НАН України, містять достовірні відомості, які уможливають встановлення хронології подій та історичних етапів розвитку шевченкознавства як наукового напрямку досліджень та унаочнюють події та суспільно-політичні явища у країні, і таким чином – дозволяють висвітлити історичну картину розвитку однієї з провідних національних ідей в Україні.

Документи вищих керівних органів Української РСР, що відклались у центральних державних архівах – ЦДАВО України (ф. 2, оп. 10, ф. 166, оп. 10 та ін.) та ЦДАГО України (ф. 1, оп. 6, 16, 20, 24, 31 та ін.), містять постанови, розпорядження та листування стосовно проведення заходів з публікації творів Т. Г. Шевченка та вшанування його пам'яті, до яких залучалась Академія наук як чільна наукова організація.

Документальні ресурси архіву Президії НАН України (ф. 251) дозволяють виділити загальні тенденції у становленні в НАН України, висвітлюють визначні наукові розробки інститутів літератури ім. Т. Г. Шевченка, мовознавства ім. О. О. Потебні, мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського, історії, а також музеїв Т. Г. Шевченка у складі АН. У них

представлено відомості про координацію і організацію загальноакадемічних та міжнародних наукових заходів, присвячених шевченківським дням, а також про співробітників цих установ. Документи з шевченкознавчих досліджень раннього періоду діяльності Академії відклались у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ф. 10 ІР НБУВ).

В архівних фондах академічних науково-дослідних установ НАН України (Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського, Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, НБУВ та ін.) зосереджено детальні відомості про діяльність цих установ та наукову роботу вчених-шевченкознавців і бібліографів. Зокрема, це планово-звітня документація про здійснення НДР, більш деталізовані звіти наукових відділів, видавничі плани та звіти, протоколи і стенограми засідань вчених рад, дисертації, рецензії та відгуки на наукові праці співробітників, а також документи наукових конференцій, що стосуються питань шевченкознавства.

Документи, що входять до складу особових архівних фондів видатних учених та діячів культури (ф. 162 Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка; ф. 13 ІМФЕ; ф. 32, 39, 66, 257 Інституту архівознавства НБУВ; ф. 37, 73, 80, 169, ф. 279, 285, 287, 317 Інституту рукопису НБУВ; ф. 1, 30, 279, 625, 1250 ЦДАМЛМ України; ф. 3847 ЦДАВО України та ін.), розкривають перед дослідниками історію персональних досліджень вчених. Серед них фонди: О. І. Білецького, І. К. Білодіда, Б. С. Бутника-Сіверського, М. І. Вериківського, М. В. Гешпенера, К. Г. Гуслистого, Ю. І. Івакіна, Ф. Л. Ернста, С. О. Єфремова, Є. П. Кирилюка, А. М. Лободи, В. В. Міяковського, М. М. Новицького, О. П. Новицького, П. М. Попова, та ін. Наочно відображають історію шевченкознавства фотодокументи ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного, особових фондів архівів установ НАН України.

Комплексний аналіз значної за обсягом джерельної бази дозволить достовірно відобразити розвиток шевченкіани та внесок академічної спільноти у вивчення і популяризацію життя та творчості Т. Г. Шевченка.

UDC 821.161.2(T.Shevchenko)

Oksana Verbitska,

ORCID 0000-0002-1459-954X,

Candidate of Philosophical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine
e-mail: xenaver@ukr.net

**SOURCE BASE OF DEVELOPMENT RESEARCH
OF SHEVCHENKO'S STUDIES IN THE NATIONAL ACADEMY OF
SCIENCES OF UKRAINE**

Documentary resources of archives of institutions of different subordination and their informative content for studying the history of development of Shevchenko's studies in the NAS of Ukraine are analyzed.

Keywords: NAS of Ukraine, Shevchenko's studies, archival funds.

УДК 930.253(477)(ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО Н.Д.)

Гарбар Лариса Володимирівна,

ORCID 0000-0001-9733-2682,

кандидат історичних наук, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: GarbarLV@ukr.net

**ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО НАТАЛІЯ ДМИТРІВНА
(1884–1973): НОВІ ДОКУМЕНТИ З ДОРОБКУ ВЧЕНОЇ**

Презентовано нові документи з наукового доробку Н. Д. Полонської-Василенко. Документи висвітлюють історію заселення Південної України у 18 столітті.

Ключові слова: Полонська-Василенко Наталія Дмитрівна, особовий архів, Південна Україна.

В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається особовий фонд № 42 Наталії Дмитрівни Полонської-Василенко (31.01(12.02).1884, м. Харків – 08.06.1973, м. Дормштадт, похована у м. Новий Ульм, Німеччина) – українського історика, декана філософічного факультету Українського вільного університету, професора, доктора історичних наук.

Наталія Дмитрівна працювала науковим співробітником рукописного відділу Всенародної бібліотеки України (1934–1938), старшим науковим співробітником сектору історії України доби

феодалізму Інституту історії АН УРСР (1938–1941), професором Київського державного університету (1940–1941). З початком німецької окупації Києва 20 жовтня 1941 р. очолила Археологічний інститут, а з грудня того ж року і Київський центральний архів давніх актів (з травня 1942 р. на правах відділу Головного історичного архіву). У 1942 р. вчена була співробітником Музею-архіву переходової доби м. Києва. У вересні 1943 р. виїхала до Львова. Повернення большевиків у місто в 1944 р. році змусило її, як і тисячі українців, до втечі на еміграцію разом з відступаючим німецьким військом. Професор Українського вільного університету у Празі (1944–1945) та Мюнхені (1945–1973). Професор Української православної академії в Мюнхені (1946). Дійсний член Української вільної академії наук (1948), Міжнародної вільної академії наук у Парижі (1952).

Наталія Дмитрівна внесла величезний вклад в українську історіографію, зокрема в дослідження історії Південної України XVIII ст. Ще під час навчання в Київському університеті Св. Володимира у 1914 р. вона розпочала вивчати документи державно-адміністративного устрою Новоросійського краю під управлінням князя Г. О. Потьомкіна в архіві Катеринославського губернського правління та інших «присутственных» місць, де зберігалися на той час документи Катеринославського намісництва, Казенної палати, Новоросійського та Азовського губернського правління, фонд Новосербського корпусу та Нової Січі.

Восени 1916 р. Наталія Дмитрівна обстежувала архіви Сімферополя та Феодосії. Надзвичайну цінність мають зроблені нею копії з документів архівів цих міст – Губернського правління, Таврійської Губернської канцелярії, Намісницького правління, Дворянського депутатського зібрання, Казенної палати, Таврійського управління державного майна, Феодосійської митниці.

У 1916 р. дослідниця працювала в архівах Лефортовського палацу та Міністерства іноземних справ у Москві. В 1925 р. вивчала архів «Фортеці Св. Єлизавети», в травні 1927 р. – в Одесі – архіви повітових судів, нотаріату, Слов'янського єпархіального управління, Воронцовське зібрання, збирала документи з історії Нової Січі.

У Києві опрацювала архіви фортеці «Олександрівська» та Олександрівського повіту, які Археографічна комісія ВУАН придбала у дослідника запорозьких старожитностей Я. П. Новицького. Нині цей архів (ф. 202) зберігається в Інституті

рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського та містить джерельні свідчення з історії Запоріжжя – «ревізські казки», документи з архіву Коша Війська Запорозького за 1770–71 рр. тощо. В ІР НБУВ є і збірка О. М. Лазаревського (ф. І), яку дослідниця використовувала у своїх студіях.

Учена вивчала та збирала документи щодо історії взаємовідносин Запорожжя, Нової Сербії та Слов'яносербії, історію роздачі земель поміщикам. Темата її дослідів був масив документів, який стосувався питань заселення Південної України XVIII ст., зокрема її іноземної колонізації. Матеріали, зібрані вченою, стосувались організації митниць, соляних та армійських магазинів, пошти, будівництва церков, міст Херсона та Миколаєва, розчистки Дніпрових порогів (1782). Серед документів, які розшукала Наталія Дмитрівна, – ордери Г. О. Потьомкіна за 1777–1796 рр., акт приймання Таврійської губернії, донесення і рапорти губернаторів та правителя Таврійського краю, відомості про кількість населення в Катеринославському намісництві, про невідпускання поміщиками козаків до Війська Чорноморського тощо.

У лихоліттях революцій та війн більшість архівних зібрань, опрацьованих ученою, була втрачена. Отож праці Н. Д. Полонської-Василенко, як і її численні виписки, що збереглися в архівному фонді вченої, сьогодні відіграють роль першоджерела.

Особовий архів дослідниці (ф. 42), який зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, опрацьований в 1971 році, містить літературно-наукові матеріали: машинописні копії та автографи статей з історії Новоросії, колонізації Новоросійського краю шведами, німцями, євреями, вірменами, греками у XVIII ст.; документи про козацьке літописання; робочі матеріали до нарисів «Історія Києва»; реферати; лекційні курси з історії археології; копії та оригінальні документи XVIII ст. із заселення Півдня України.

Серед документів фонду – біографічні документи вченої, зокрема свідоцтво про народження, копія паспорта, атестати, свідоцтва, посвідчення, запрошення, повідомлення. Крім того, у фонді зберігається листування Н. Д. Полонської-Василенко, наукові праці Д. І. Багалія та О. О. Оглобліна.

У 2020 р. в Інституті рукопису були опрацьовані та залучені до наукового обігу декілька випадково виявлених, не облікованих

раніше документів із наукового доробку Н. Д. Полонської-Василенко, які сама вчена вважала втраченими під час Другої світової війни.

Протягом 1938–1939 рр. дослідниця, працюючи на посаді старшого наукового співробітника відділу феодалізму Інституту історії України АН УРСР, підготувала монографію «Очерки по истории заселения Южной Украины в середине XVIII века (1734–1775 гг.)», яку в 1940 р. в Москві захистила як докторську дисертацію. Одночасно уклала збірку документів та матеріалів з теми «Заселення Південної України в XVIII ст. (1734–1796 р.)», яка нею так і не була опублікована.

Серед виявлених в IP Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського документів є машинопис першого тому збірки – «Заселення Південної України (1734–1775 рр.)». (1938 р., передмова укр. мовою, 346 арк.). Збірка неповна, містить 175 архівних документа, замість зазначених у «Змісті» – 338. Інші документи цієї збірки розпорошені по різних фондах і архівах.

Зокрема, в Архіві Інституту історії України НАН України зберігається машинопис датований 1939 р. під назвою «Історія заселення Південної України в XVIII ст. Збірник документів і матеріалів. Т. I. Історія заселення Південної України з 1734 по 1775 рр.» з назвою та передмовою написаною російською мовою (оп. 2, од.зб. 143, 175 арк.). Всього в Архіві Інституту історії НАНУ зберігається п'ять одиниць зберігання з окремими частинами цієї праці вченої: Т. I, Ч. III «Заселення Новоросійської губернії (1764–1774 рр.)» – од.зб. 144, 167 арк.; Т. II : 1775–1797 рр. Ч. I. «Заселення краю» (1939 р., передмова рос. мовою) – од. 145, 211 арк.; те ж саме – од. зб. 146, 322 арк.; Т. III (1939 р., без передмови,) – од. зб. 147, 289 арк.).

На відміну від машинопису праці, який зберігається в Інституті історії НАН України, примірник праці в IP Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського містить передмову українською мовою, а також докладний перелік назв документів збірника. З переліку видно, що перший том складався з трьох частин та до цього тому збірника мало увійти 338 документів. Документи під номерами 176–299 потрапили до Архіву Інституту історії НАН України (од.зб. 144).

UDC 930.253(477)(POLONSKA-VASYLENKO N.D.)

Larysa Garbar,

ORCID 0000-0001-9733-2682,

Candidate of Historical Sciences, Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: GarbarLV@ukr.net

POLONSKA-VASYLENKO NATALIYA DMYTRIVNA (1884-1973): NEW DOCUMENTS FROM SCIENTIFIC COMPLETED WORKS

There were presented new documents from scientific completed works of N. D. Polonska-Vasylenko. The documents highlight the history of population of Southern Ukraine in 18th century.

Keywords: Nataliia Dmytrivna Polonska-Vasylenko, personal archive, Southern Ukraine.

УДК 003.349:091.14:930.2(083.81)»16»

Гнатенко Людмила Анатоліївна,

ORCID 0000-0001-5287-0081,

доктор історичних наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

e-mail: gnatenko.manus@gmail.com

Добрянська Тетяна Андріївна,

ORCID 0000-0002-7162-430X,

кандидат історичних наук, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

e-mail: Dobrianska_T@ukr.net

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПИТАННЯ АТРИБУЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ КИРИЛИЧНИХ КОНВОЛЮТІВ, УКЛАДЕНИХ У XVII ст.

Розглянуто актуальність атрибуції українських кириличних конволютів. Досліджено конволюти XVII ст., сформовані з рукописних і друкованих видань чи фрагментів.

Ключові слова: українські кириличні конволюти XVII ст., рукописна книга, стародруковане видання.

Українська кирилична рукописна книга в XVII ст. набула якісно нових властивостей, у порівнянні з попередніми століттями розвитку писемної культури – розширення жанровості, поширення рукописних списків стародрукованих книг, наслідування оздоблення стародрукованих текстів тощо. Укладаються конволютні збірники із різночасових рукописів одножанрових, або різножанрових пам'яток. Виникають й кодекси-конволюти нового типу, сформовані із рукописних і друкваних пам'яток, їх частин чи фрагментів. Тому підняте питання атрибуції та датування таких кодексів є актуальним для археографії, кодикології та філігранології. Термінологічне поняття конволют традиційно в історіографії застосовується для збірників, укладених із різночасових джерел.

На практиці поєднання текстів, різночасових, різножанрових та навіть тих, які різняться шляхами створення, дає широкий та специфічний у своїй різновидності матеріал для досліджень. Як правило, пріоритетна увага дослідника прикута до однієї окремої частини конволюта, рукописної чи стародрукованої, таким чином залишається поза увагою значний пласт джерелознавчої інформації. Дослідження кожної частини збірника є актуальним завданням кваліфікованого опису та атрибуції.

Особливості українських рукописних конволютів XVII ст., які складаються з декількох різночасових, здебільшого різножанрових частин, висвітлені, зокрема, в працях О. М. Апанович та В. Я. Фрис. Питанню вивчення особливостей конволютів у складі яких містяться стародруковані тексти чи фрагменти, присвячені праці Н. П. Бондар, Т. А. Добрянської, Н. В. Заболотної, Р. Є. Кисельова та ін.

У фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ) зберігається значна кількість конволютів. Об'єктом нашого дослідження стали кодекси-конволюти українського походження з колекції рукописів Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії (ЦАМ КДА), яка зберігається в ІР НБУВ (ф. 301), більшу увагу приділено конволютам у складі яких наявні стародруковані тексти. На сьогодні немає повного, сучасного наукового каталогу описів цього зібрання. Рукописна частина колекції перших років існування музею була описана М. І. Петровим та студентами КДА ще в 70-х роках XIX ст.,

описи якої подано вченим у каталозі «Описание рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии» (Київ, 1875–1879. Вип. 1–3). Рукописи наступних надходжень були описані в 10-х роках ХХ ст. О. О. Лебедевим «Рукописи Церковно-археологического музея Императорской Киевской духовной академии» (Саратов, 1916) і є важливим джерелознавчим потенціалом для новітніх описів. Переважно, сучасне наукове опрацювання частково отримали укладені в ХVІІ ст. на українських теренах конволюти, у складі яких знаходяться рукописи ХVІ ст., зокрема, у хронологічному каталозі «Слов'янська кирилична рукописна книга ХVІ ст. з фондів ІР НБУВ: науковий каталог, палеографічний альбом» (Київ, 2010), для якого описи здійснено Л. А. Гнатенко та О. А. Іванова, опрацювання досліджено О. М. Гальченко. При описуванні конволютів, ученими проведено уточнення датування рукописів ХVІ ст., рукописи ж ХVІІ ст. датовані в ширших хронологічних рамках, а то і в межах століття, що нині потребує встановлення більш точної дати написання.

При археографічному та кодикологічно-палеографічному вивченні й описуванні українських кирилических писемних пам'яток ХVІІ ст. із колекції ЦАМ КДА та критичному перегляді даних попередніх каталогів та досліджень окремих рукописів, нами новітньо атрибутовані й датовані такі конволюти, як, наприклад, Требник, першою половиною ХVІ ст. та 60-ми рр. ХVІІ ст. (№ 333П), Требник, 80–90-ми рр. ХVІ ст. та 60-ми рр. ХVІІ ст. (№ 334П), Ірмологіон нотований, 1640–1803 рр. (№ 86Л).

Таким чином, запропонована проблематика становить значний інтерес, як для української рукописної писемної культури, так і для східнослов'янської загалом. Проведена атрибуція та філігранологічний аналіз, дозволили уточнити датування низки кирилических конволютів ХVІІ ст. із колекції ЦАМ КДА та отримати нові результати.

UDC 003.349:091.14:930.2(083.81)»16»

Liudmyla Hnatenko,

ORCID 0000-0001-5287-0081,

Doctor of Historical Sciencis, Senior Researcher,

Senior Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: gnatenko.manus@gmail.com

Tetiana Dobrianska,
ORCID 0000-0002-7162-430X,
Candidate of Historical Sciences, Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: Dobrianska_T@ukr.net

ACTUALIZATION OF ATTRIBUTION ISSUES UKRAINIAN CYRILLIC CONVOLUTES, CONCLUDED IN THE XVII CENTURY

The relevance of attribution of Ukrainian Cyrillic convolutes is considered. Convolutes of the 17th century, formed from handwritten books, old-printed editions or fragments, have been studied.

Keywords: Ukrainian Cyrillic convolutes of the XVII century, handwritten book, old-printed edition.

УДК 930.22(438)»13»:027.54(477-25)НБУВ

Горбач Тимур Сергійович,
ORCID 0000-0002-2769-5768,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: tamerlangorbach@gmail.com

ТРИ ПОЛЬСЬКІ ЛАТИНОМОВНІ АКТОВІ ДОКУМЕНТИ XIV ст. З ФОНДІВ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Подано стислі археографічні відомості про три польські латиномовні актові документи другої половини XIV ст. коротким коментарем до їхнього змісту.

Ключові слова: Польща, Казимир III, документ, фальсифікат, магдебурзьке право.

У фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається велика колекція польських актових документів XIV–XVIII ст. Переважна більшість з них належить до зібрання Львівської греко-католицької митрополічії

консисторії, водночас існує невелика група документів, яка входить до архіву Одеського товариства історії та старожитностей.

Найдавнішим (за часом створення оригіналу) є привілей Казимира III про надання місту Львову магдебурзького права, що був виданий у Сандомирі 17 червня 1356 р. [2, № 46; 3, с. 13]. Документ зберігся у вигляді паперової копії на 2 аркушах (310×205), що була зв 17 вересня 1616 р. у Львові. Привілей відображає один з головних етапів у розвитку міського самоврядування тогочасної столиці Галичини.

Цікавим джерелом, що проливає світло на особливості суспільно-економічних відносин у середовищі міщан давнього Сандомира є нотаріальний акт від 5 лютого 1384 р., згідно з яким Миколай, вїт міста Пацанув, надає своїй дочці Катерині право власності на половину будинку в Сандомирі [2, № 460; 3, с. 13]. Текст документа складений нотарем Матіасом Молендою у присутності судді та сандомирських лавників. Документ зберігся в оригіналі. Писаний на пергаменті (125×271+40); від утраченої печатки залишилася лише пергаментна стрічка.

На особливу увагу заслуговує ще один привілей Казимира III, виданий для шляхтича Збігнева із Бжезя та його родини [1, № 3695]. Документ датований 7 вересня 1370 р. Його текст складається з двох частин. У першій частині Казимир III підтверджує більш ранній привілей імператора Карла IV від 1355 р. для братів Збігнева та його брата Станіслава із Бжезя. За вірну службу імператор надав обом шляхтичам титули графів Священної Римської імперії, а також герб. У другій частині король дарує Пшедбору та Пакославу, синам Збігнева, своє місто Влодзіслав з прилеглими селами, як нагороду за заслуги їхнього батька. Привілей писаний на одному аркуші пергаменту (412×310+77 мм.) і скріплений королівською маєстатичною печаткою. Однак насправді документ не є пам'яткою XIV ст. Комплексне дослідження тексту і зовнішніх атрибутів документа засвідчили, що він належить до кола фальсифікатів, виготовлених у середині XVII ст. на замовлення Станіслава Воєнського для підтвердження його шляхецтва. Водночас слід зазначити, що згаданий фальсифікат, найімовірніше, ґрунтувався на оригінальному королівському привілеї, згідно з яким сини Збігнева із Бжезя отримали від Казимира III місто Влодзіслав.

Підсумовуючи, варто зауважити, що усі три документи є цінним джерелом для досліджень у галузі польської середньовічної дипломатики. Два з них містять важливі відомості про різноманітні

аспекти суспільного життя в окремих регіонах (включаючи руські землі) Польського королівства у другій половині XIV ст. Третій документ є промовистим прикладом того, до яких містифікацій вдавалася польська шляхта XVII ст. у своєму нестримному прагненні до ушляхетнення власного родоводу.

Список використаної літератури

1. ІР НБУВ, ф. V, 3827 од. зб.
2. ІР НБУВ, ф. XVIII, 609 од. зб.
3. Чернухін Є. К. *Колекція рукописів та архів митрополита Андрея Шептицького. Каталог фонду XVIII Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2011. 241 с.

References

1. IR NBUV, f. V, 3827 od. zb. [Fund V, 3827 Units. Institute of Manuscripts of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine], Kyiv, Ukraine.
2. IR NBUV, f. XVIII, 609 od. zb. [Fund V, 609 Units. Institute of Manuscripts of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine], Kyiv, Ukraine.
3. Chernukhin, Ye. K. (2011). *Kolektsiia rukopysiv ta arkhiv mytropolity Andriia Sheptytskoho. Katalog fondu KhVIII Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Collection of manuscripts and archives of Metropolitan Andrei Sheptytsky. Catalog of the fund of the XVIII Institute of Manuscripts of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. Kyiv, Ukraine [In Ukrainian]

UDC 930.22(438)»13»:027.54(477-25)НБУВ

Tymur Horbach,

ORCID 0000-0002-2769-5768,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: tamerlangorbach@gmail.com

THREE POLISH LATIN LANGUAGE DOCUMENTS OF THE XIV CENTURY FROM THE FUNDS OF THE INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

Archaeographic information about three Polish act documents of the first half of the 14th century, written in Latin, is given. Their content is commented.

Keywords: Poland, Casimir III the Great, document, forgery, Magdeburg rights.

УДК 821.161.2-3

Гула Оксана Григорівна,
ORCID 0000-0001-5437-9042,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства,
Київ, Україна
e-mail: ksenjagula@gmail.com

МАЛЕНЬКА ЧАСТИНА ВЕЛИКОГО СКАРБУ: ДОКУМЕНТИ З ФОНДУ В. О'КОННОР-ВІЛІНСЬКОЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Досліджено інформаційне наповнення фонду документів письменниці В. О'Коннор-Вілінської. Визначено актуальність та важливість його подальшого вивчення.

Ключові слова: В. О'Коннор-Вілінська, письменниця, документи, неопублікований, фонд

В українській історії існує безліч імен, до вивчення яких науковці звертаються лише через певний проміжок часу. Так трапилося і з документами відомої української письменниці-емігрантки, політичної, громадської діячки, перекладачки В. О'Коннор-Вілінської (09.12.1866–19.12.1930).

У фонді 4368 «О'Коннор-Вілінська Валерія Олександрівна-українська емігрантка, голова літературно-видавничого відділу Міністерства освіти УНР, письменниця» Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України) міститься частина матеріалів, що висвітлюють життєвий шлях та творчий доробок письменниці. У 18-ти справах, датованих періодом 1919–1934 рр., збережено унікальні записи авторки, частина з яких вже була опублікована (спогади «Старицькі і Лисенки», роман «На еміграції»), а частина все ще чекає своїх дослідників. Документи фонду першопочатково розглядалися нами у контексті теми історії діяльності українських громадських діячів у еміграції, проте згодом з'ясувалося, що інформація з них може доповнити існуючі наукові напрацювання з біографістики, генеалогії, культури, політичної історії.

Насамперед мова йде про неопубліковані короткі п'єси та повісті («Павлусь Савченко», «Весна», «По-товариськи», «Коло скрині», «Скарб», «Кухарка дипломата», «На свій шлях»). Твори містять

інформацію про ставлення авторки до окремих представників української еміграції, про її громадянську позицію щодо подій, що відбувалися на українських землях у 1920-х рр. Поряд з цим, у творах можна знайти ліричні описи краси української природи, захоплення історичним минулим та політичними діями, котрі вливали на хід подій.

Спогади («З дитячого життя», «Леся Українка», записи з біографічними відомостями про Марко Вовчок) також не публікувалися, хоча несуть значний інформаційний потенціал насамперед як джерело при дослідженні і відтворенні родоводів відомих українських діячів культури, показують їх повсякденне життя та взаємовідносини. Вони доповнюють картину становлення життєвого та літературного шляху В. О'Коннор-Вілінської, процес формування її світогляду, вибору сюжетів майбутніх творів.

Неопублікованими залишаються і статті фонду, авторами яких були відомі громадські діячі Д. Антонович, О. Галаган. Інформація, що в них міститься, стосується біографії письменниці, її здобутків та наукових напрацювань та може бути використана дослідниками при підготовці наукових статей та доповідей.

Список використаної літератури

1. Гула О. *Творчість Валерії О'Коннор-Вілінської в українському літературному процесі ХХ ст.* Сторінки історії: Збірник наукових праць. 2018. Номер 46. С. 147–157. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/29821/1/46_9_Gula.pdf. (дата звернення: 02.08.2020)
2. Смоляр Л. *Місце жінки в історії: до біографії Валерії О'Коннор-Вілінської.* Етнічна історія народів Європи. 2001. Вип. 11. С. 105–109.

References

1. Hula, O. G. (2018). *Tvorchist Valerii OKonnor-Vilinskoï v ukrainskomu literaturnomu protsesi KhKh st.* [Valery O'Connor-Vilinska's art in the Ukrainian Literature Process of 20 Centaury]. *Storinky istorii: Zbirnyk naukovykh prats.* Nomer 46. S. 147-157. DOI: 10.20535/2307-5244.46.2018.136736. [In Ukrainian.]
2. Smoliar, L. O. *Mistse zhinky v istorii: do biohrafii Valerii OKonnor-Vilinskoï.* [Place of a woman in history: to the biography of Valeria O'Connor-Vilinska]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy.* 2001. Vyp. 11. S. 105-109. [In Ukrainian.]

UDC 821.161.2-3

Oksana Hula,

ORCID 0000-0001-5437-9042,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Ukrainian Research Institute of Archival Affairs and Records Keeping,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ksenjagula@gmail.com

SMALL PART OF THE BIG TREASURE: DOCUMENTS FROM THE V. O'CONNOR-VILINSKA FOUND AS A SOURCE FOR RESEARCHING THE UKRAINIAN CULTURE

The informative content of the archival fund of writer V. O'Connor-Vilinska was researched. Were determined the relevance and importance of it further scientific study.

Keywords: V. O'Connor-Vilinska, writer, documents, unpublished, fund.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.171]:[930.253:78.071.1]Косенко В.С.

Іванова Ольга Андріївна,

ORCID ID 0000-0001-8226-0401,

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: rukopis@bigmir.net

НОТНІ АВТОГРАФИ В. С. КОСЕНКА У ФОНДАХ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО: ІСТОРИКО-КОДИКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто кодикологічний аспект нотних автографів видатного українського композитора В. С. Косенка з особового архівного фонду композитора на прикладі основних періодів його творчої діяльності.

Ключові слова: Віктор Степанович Косенко, українська культура, українська музика першої половини ХХ в.

В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ) зберігається особовий архівний фонд Віктора Степановича Косенка (ф. 411), українського композитора, піаніста, педагога (1896–1938). Творчу та епістолярну спадщину Косенко, особисті документи та матеріали було сформовано в особовий комплекс у Меморіальному кабінеті-музеї В. С. Косенка його дружиною А. В. Канеп-Косенко та дочкою (падчеркою) Р. Е. Канеп. До НБУВ архів передано у 2004 р.

В ІР НБУВ здійснено наукову систематизацію та наукове описування архіву композитора (1519 од. зб.). У минулому році

побачив світ науковий каталог, присвячений архівній спадщині Віктора Степановича.

Творчість В. С. Косенка припадає на складний період зламу історичних епох, що відобразився як в соціальному, так і в культурному житті суспільства. Творчі періоди життя В. С. Косенка – петроградський (до нього слід додати більш ранній варшавський період), житомирський та київський – характеризуються певними рисами стилю музичних творів та тими чи іншими жанровими вподобаннями. Викликають інтерес автографи творів цих періодів, риси та кодикологічні особливості кожного з них.

До раннього періоду, років навчання, – петроградського (1915–1919) та варшавського (1911–1915), – відносяться автографи трьох поем, прелюдій ор. 1 і 2, вальсу, мазурки ор. 3, низки романсів тощо. Автографи цього періоду написані чорнилом, дрібним, тонким почерком без натиску, з нахилом. Іноді наявні кілька примірників одного твору, чернетки; часто твори представлені кількома варіантами. Твори підписані композитором, позначена дата, яка, крім року, часто включає день та місяць, та місто написання.

За десять років життя в Житомирі – початку викладацької та концертної діяльності, організації тріо – композитор пише камерно-інструментальні ансамблі, вокальні та фортепіанні твори. Оскільки в цей період твори Косенка вже приймають до друку видавництва, його автографи є двох типів: чернетки – написані чорнилом, дрібним, тонким почерком без натиску, з нахилом, – та білові варіанти – написані тушшю, без нахилу, із сильним натиском; назви творів написані чіткими великими буквами майже квадратної форми. Білові автографи здебільшого не підписані композитором, але про його авторство можна судити зі свідoctва Р. Е. Канеп, яка у спогадах про тимчасову роботу Косенка у лісництві порівнює чітке креслення ним планів та виразне й старанне переписування своїх нот при підготовці їх до друку.

Автографи цього періоду мають присвяти рукою В. С. Косенка. Майже всі фортепіанні та вокальні твори присвячені дружині композитора: присвяти французькою мовою розміщені над назвою. П'єси мають також присвяти учасникам тріо скрипалю В. Г. Скороходу та віолончелісту В. Ю. Коломойцеву, композитору О. М. Скрябіну та ін.

Часто на автографах творів житомирського періоду містяться ті чи інші написи рукою Косенка різного характеру. Більшість з них –

ліричні написи на адресу дружини, що супроводжують присвяти їй і розміщуються у верхньому лівому куті над назвою: «Муза! Помните момент передачи Вашего желания. В. К.», «Прекрасной Музе! Одно из своих грустных настроений». Цікаві штрихи до творчого процесу композитора додають такі написи на автографах: «Мазурка эта была сочинена мною в течение двух минут», «Сочинено летом 1910 г. Написано 11 октября 1921 г., г. Житомир».

Рукописи житомирського періоду також відображають процес радянської українізації цього часу. Вірші російських поетів майже всіх вокальних творів В. С. Косенка мають варіант в українському перекладі, в більшості рукописів він підписаний олівцем над нотним текстом, назви подаються в двох варіантах: російською та українською: «Німої тиші хочеться мені» – «Мне хочется безгласной тишины», «Зачем?» – «Навіщо?» та ін. Українською мовою перекладені навіть романси, створені ще в петроградський період: «Легіт легковійний» – «Ветер перелетный». В кількох рукописах романсів на слова російських поетів наявний тільки текст українського перекладу: «Коли б то ти могла». В цей час композитор звертається також до українських віршів, створює романси «На майдані», «Мобілізуються тополі», «Іду з роботи я, з заводу» на слова Павла Тичини.

З 1929 р. Косенко працює у Києві. Майже всі твори київського періоду збереглися в автографах; деякі з них – з присвятами, із зазначенням дат створення. Чимало автографів супроводжують варіанти з правками для друкованих видань – самого В. С. Косенка або музичних редакторів. Особливий інтерес становлять коректури творів Косенка: за ними можна простежити долю того чи іншого твору щодо його виконання та друку. На коректурах містяться штампи органів влади із дозволами друкування творів та ухвали репертуарних комісій про їх виконання. Проте є й приклади відмови: «до виконання не дозволено».

Таким чином, кодикологічні особливості досліджених автографів творів В. С. Косенка, відображаючи основні періоди творчої діяльності композитора, можуть слугувати поглибленню джерелознавчих досліджень з історії української культури ХХ ст.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:025.171]:[930.253:78.071.1]Косенко В.С.

Olga Ivanova,

ORCID ID 0000-0001-8226-0401,

Candidate of Philological Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: rukopis@bigmir.net

**ORIGINAL MANUSCRIPTS OF VIKTOR KOSENKO IN THE
INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL
LIBRARY OF UKRAINE: CODICOLOGICAL PERSPECTIVE**

The abstract outlines the codicological perspective of signature works of a famous Ukrainian composer Victor Kosenko deposited in the funds of the Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

Keywords: Victor Kosenko, Ukrainian culture, Ukrainian music of the 20th century.

УДК 001.32 (477+430)»1961/1965»

Індиченко Ганна Володимирівна,

ORCID 0000-0003-2225-0214,

кандидат історичних наук, завідувачка відділом,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: Indychenko@ukr.net

**СПІВРОБІТНИЦТВО АН УРСР З НІМЕЦЬКИМИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИМИ УСТАНОВАМИ В СВІТЛІ
АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ (1961–1965)**

За архівними документами досліджено міжнародне наукове співробітництво АН УРСР з науково-дослідними установами Німецької Демократичної Республіки (НДР) та Федеративної Республіки Німеччини (ФРН) у 1961–1965 рр.

Ключові слова: АН УРСР, українсько-німецьке наукове співробітництво, архівний документ

Упродовж 1961–1965 рр. вченими України досягнуто значних успіхів у розвитку як прикладних, так й фундаментальних досліджень: окремі відкриття та розробки, здійснені академічною спільнотою в цей час, не мали аналогів у світі та викликали зацікавленість за кордоном. У 1961–1965 рр. посилювалося творче співробітництво з німецькими науково-дослідними установами.

Архівні документи за темою дослідження репрезентовані щорічною звітною документацією АН УРСР з міжнародних зв'язків, протоколами засідань Президії АН УРСР, звітами установ та вчених за результатами наукових закордонних відряджень. Найінформативніші документи акумульовані в Архіві Президії НАН України, Інституті архівознавства НБУВ, архівах науково-дослідних установ НАН України, ЦДАВО України та ЦДАГО України.

Провідний напрям співробітництва був пов'язаний із проведенням наукових заходів. Непересічною подією став Міжнародний симпозиум з нелінійних коливань (Київ, 1961 р.), участь у якому брали Г. Шмідт і Х. Кунке (НДР). З 24 по 27 жовтня 1963 р. проф. П. Г. Костюк був запрошений на сесію Німецької академії натуралістів («Леопольдіна»). У Міжнародній конференції з автоматичного програмування (Київ, 1963 р.) брав участь проф. Клеман (НДР). У 1964 р. АН УРСР відвідали віце-президенти Німецької академії наук у Берліні М. Штенбек і Д. Штерн, літературознавець Е. Вінтер, професор Ганноверського інституту землезнавства Г. Клосс (ФРН). У 1965 р. д. ф.-м. н. І. В. Гольденфельд перебував у Інституті стабільних ізотопів (Лейпциг).

Активізації співробітництва сприяла постанова Президії АН УРСР від 15 червня 1962 р., якою підтримано ініціативу Німецької академії наук у Берліні із встановлення наукових контактів з питань вивчення тектоніки, стратиграфії та умов утворення схожих в геологічному відношенні Дніпрово-Донецької і Північно-Німецької западин та рудних родовищ на території НДР. Інститути геологічних наук, геології корисних копалин, а також геофізики зобов'язали налагодити обмін геологічною літературою з інститутами геологічного профілю Німецької академії наук у Берліні, організувати обмін ученими та визначити спільну наукову проблематику. Зазначена постанова мала вирішальне значення для розвитку співробітництва: якщо у 1962 р. 44 вчених з НДР відвідали АН УРСР, то у 1963 р. – цей показник досяг 107 чоловік.

Співпраця з НДР розвивалася в напрямі виготовлення та передачі науково-технічної документації, зразків і апаратури. Так, Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона виготовив і передав технічну документацію на верстат КЖ-34, креслення індуктора для нагрівки валків, креслення по трьохелектродній зварювальній головці А-384. Фахівці інституту виїздили на заводи НДР для надання консультативної допомоги. Творчі напрацювання в галузі

електрозварювання активно переймали й українські вчені: під час відрядження фахівців інституту до ФРН у 1962 р. вдалося ознайомитися із технологією стикового контактного зварювання.

Спільні дослідження з проблеми мирного використання атомної енергії здійснювалися Інститутом фізики АН УРСР та Інститутом ядерних досліджень Німецької академії наук у Берліні. У 1965 р. делегація українських фізиків брала участь у Міжнародній конференції з фізики низьких температур (НДР). У 1965 р. д. ф.-м. н. О. Ф. Німець брав участь у з'їзді Фізичного товариства НДР.

Установи АН УРСР реалізовували спільні проекти із закладами Німецької академії наук у Берліні: Інститут гідрології і гідротехніки співпрацював з Інститутом фізичної географії, Інститут напівпровідників – з Фізико-технічним інститутом та Інститутом прикладної фізики чистих металів, Інститут металокераміки і спецсплавів – з Інститутом спеціальних металічних матеріалів.

В галузі гуманітаристики розвивалися контакти українських істориків з ученими НДР. У німецькому ювілейному збірнику «Ломоносов, Шлецер, Паллас», (Берлін, 1962 р.) опубліковано статтю к. і. н. І. Г. Рознера «Путешествие» П. Палласа та «Описание» І. Георгі, як джерела для вивчення історії яйцького козацтва. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка співпрацював з Інститутом слов'янознавства. Німецькі археологи брали участь у розкопках античної Ольвії. Навесні 1965 р. ЦНБ АН УРСР відвідали німецькі фахівці у галузі бібліотечної справи, які ініціювали питання прискороного надходження видань АН УРСР до ФРН.

До інших напрямів співпраці можна віднести обмін науковою літературою між інститутами, листування з вченими, рецензування наукових праць, обмін колекціями гірських порід, викопної фауни, насінням та гербарним матеріалом.

Науково-інформаційний обмін з науково-дослідними установами НДР та ФРН спрямовувався на надання науково-технічної допомоги, вивчення і використання новітніх досягнень німецьких фахівців. Подальші дослідження в царині історії академічної науки сприятимуть реконструкції цілісної картини міжнародних наукових зв'язків НАН України різних хронологічних періодів.

UDC 001.32 (477+430)»1961/1965»

Hanna Indychenko,

ORCID 0000-0003-2225-0214,

Candidate of Historical Sciences, Head of the Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: Indychenko@ukr.net

**COOPERATION BETWEEN THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE
UkrSSR AND GERMAN RESEARCH INSTITUTIONS IN THE LIGHT
OF ARCHIVAL DOCUMENTS (1961–1965)**

According to archival documents, the international scientific cooperation of the Academy of Sciences of the UkrSSR with research institutions of the German Democratic Republic (GDR) and the Federal Republic of Germany (FRG) during 1961–1965 was studied.

Keywords: Academy of Sciences of the UkrSSR, Ukrainian-German scientific cooperation, archival document.

УДК 930.25(430)

Кашеварова Наталія Григорівна,

ORCID 0000-0003-2426-0440,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Інститут історії України НАН України,

Київ, Україна

e-mail: nataliya.kashevarova@gmail.com

**ЦИФРОВІ РЕСУРСИ ПОРТАЛУ ФЕДЕРАЛЬНОГО
АРХІВУ НІМЕЧЧИНИ: ЗМІСТ, ОРГАНІЗАЦІЯ
ДОСТУПУ ТА ВИКОРИСТАННЯ**

У публікації у загальних рисах стисло висвітлена структура порталу Федерального архіву Німеччини, проаналізовано можливості доступу до різних оцифрованих матеріалів, колекцій, а також науково-довідкового апарату Федерального архіву та його бібліотеки.

Ключові слова: цифрові ресурси, портал, Федеральний архів Німеччини, історичні документи, фотографії.

Федеральний архів Німеччини (Bundesarchiv) – найбільша архівна установа Федеративної республіки Німеччина, яка в сучасному вигляді була створена у 1990 р. після об'єднання Федеративної республіки Німеччина (далі ФРН) та Німецької демократичної республіки (далі НДР) в одну державу. До 1998 р. він перебував у віданні Міністерства внутрішніх справ, на сьогодні архів підпорядкований Міністерству культури ФРН. На історію

створення Федерального архіву значно вплинула історія Німеччини ХХ ст., передусім Друга світова війна та утворення ФРН і НДР. Унаслідок останнього розвиток німецької архівної справи та процеси інституціоналізації до об'єднання Німеччини йшли паралельними шляхами. Офіційно Федеральний архів Німеччини як установа бере свій початок з 1952 р., коли рішенням уряду ФРН у 1950 р. було розпочато процес створення єдиного федерального архіву на території ФРН. Місцем його перебування було обрано місто Кобленц, яке було розташовано недалеко від тогочасної столиці ФРН – міста Бонн. У 1955 р. до його складу увійшли німецькі документи з американської та британської зони окупації. З того часу фонди Федерального архіву поповнювалися майже до 1990-х років завдяки колекціям, перш за все з історії Другої світової війни, які надходили з різних країн світу, найбільше – зі Сполучених штатів Америки, і не лише самі оригінали, а й документи у вигляді мікрофотокопій. У 1946 р. радянською окупаційною адміністрацією на контрольованій нею території Німеччини, у передмісті Берліну – Потсдамі, було створено так званий Німецький центральний архів (з 1973 р. – Центральний державний архів), до котрого увійшли німецькі документи з території, підконтрольній радянській окупаційній адміністрації, та частина документів, серед яких були документи попередника Федерального архіву – Німецького державного архіву (створеного в 1919 р.), конфісковані наприкінці Другої світової війни радянськими окупаційними структурами та вивезені до СРСР. Таким чином, понад тридцять років кожна з німецьких республік мала свій архів. Після 1990 р. їх було об'єднано в одну структуру, до її складу також увійшли менші, але самостійні архівні установи НДР.

На сьогодні організаційно Федеральний архів складається з адміністрації та дев'яти філій, які зберігають архівні матеріали різних історичних періодів або документи на носіях різних видів і розташовані територіально у різних містах Німеччини. За даними самого архіву, обсяг архівних матеріалів вимірюється у погонних кілометрах, і станом на кінець 2019 р. їх загальний обсяг дорівнював 406 погонним кілометрам, найдавніші документи походять з XV ст. Крім цього, в архіві зберігається 13 млн зображень, передусім фотографій, понад один млн плівок, 75 тис. плакатів, бл. двох млн мап, планів, технічних зображень, а фонд бібліотеки Федерального архіву нараховує понад 2 млн одиниць зберігання.

Ключовим моментом в історії Федерального архіву стало створення власного сайту, який за кілька років перетворився на великий архівний портал (<https://www.bundesarchiv.de/>). Цьому значно сприяло те, що одним із найбільш пріоритетних напрямів розвитку Федерального архіву на найближче десятиліття є оцифрування його фондів та розміщення їх у відкритому доступі на порталі. Цьому процесу сприяють також зміни у федеральному законодавстві про архіви та архівну справу (передусім за 2016–2017 рр.), за якими з 2016 р. і до 2020 р. включно всі федеральні органи

влади мають перейти виключно на електронний документообіг, і не пізніше ніж після 30 років зберігання таких електронних документів вони надходитимуть до Федерального архіву, де будуть доступні всім користувачам у режимі онлайн.

Портал Федерального архіву має складну структуру, але вона добре організована і спрямована на забезпечення швидкого і легкого доступу до всіх ресурсів порталу. Вона складається з кількох частин, відображених у вигляді кількох меню, розташованих на стартовій сторінці для легкої навігації. Першим є інформаційне службове меню, у якому представлені: інформація про сам архів, контакти, актуальні новини, заходи архіву, окремо – матеріали пресслужби Федерального архіву, посилання на версію сторінки мовою жестів, на англomовну версію порталу, а також невелике меню швидкого доступу з прямими посиланнями. Також там можна знайти інформацію про правові засади роботи Федерального архіву та захист персональних даних.

Основна панель навігації включає чотири розділи, які поділяються на пункти і підпункти та надають прямий доступ до матеріалів Федерального архіву – науково-пошукового та довідкового апарату, правил користування та інструкції для користувачів, а також оцифрованих різноманітних документів. Це меню структуроване згідно основних потреб користувачів, передусім, за видами документів. Серед останніх – документальні колекції, зображення (різноманітні фотографії, агітаційні матеріали (плакати, листівки тощо), фільми (або відеоархів), фотоархів, картографічний архів. Окремим пунктом тут виділені оцифровані зібрання – документальне (у підрозділі «Digitalisierte Bestände») та візуальні джерела (у підрозділі «Digitales Bildarchiv»). Хоча на порталі зазначено, що лише незначна частина матеріалів архіву перебуває у відкритому доступі на його порталі, насправді за даними самого архіву станом на квітень 2020 р. обсяги лише оцифрованих письмових документів сягають 57 тис. справ, або бл. 10 млн кадрів (оцифрованих архівних аркушів у форматі jpg) із 208 фондів, з яких 48 оцифровані і представлені повністю у відкритому доступі. Серед останніх, наприклад, кілька фондів 1918–1919 рр., фонди часів Першої світової війни, періоду націонал-соціалізму та Другої світової війни та ін. Низка фондів поки що переведені в електронний формат фрагментарно (мінімальна оцифрована кількість справ – десять). У «Digitales Bildarchiv» у відкритому доступі розміщено 350 тис. зображень з 13 млн, які зберігаються у Федеральному архіві. Значну частину серед них становлять матеріали періоду націонал-соціалізму та Другої світової війни. Саме тому ці оцифровані матеріали у відкритому доступі є особливо цінними для користувачів із пострадянських країн. Переліки фондів, які мають у своєму складі оцифровані матеріали, представлені на порталі архіву у відповідному розділі. Тут також додатково підключений розділ, присвячений документам військового змісту та розділ із матеріалами, пов'язаними з генеалогічними

пошуками. Серед оцифрованих матеріалів представлена також окрема велика фільмотека (<https://www.filmothek.bundesarchiv.de/>).

Третім пунктом в основному меню є доступ до тематичних ресурсів, організованих в окремі портали, наприклад, портал, присвячений примусовій роботі у Третньому райху, архів служби безпеки НДР, так званої Штази, архіви партій та масових організацій у НДР, документи із сучасної історії. В останньому, четвертому, пункті меню розміщена інформація для установ, які мають передавати свою документацію на зберігання до Федерального архіву.

Для роботи користувачів із ресурсами на порталі Федерального архіву було розроблено комплексну пошукову систему ARGUS. Пік її розвитку, а також процесу опрацювання архівних документів, підготовки їх до розміщення на порталі Федерального архіву та оприлюднення припав на 2000-ні роки. Система містила базові описи до фондів, довідки, основні дані, а також частково – розширені описи онлайн та прив'язані до них оцифровані документи. У процесі розвитку і модернізації portalу Федерального архіву на зміну системі ARGUS у 2014 р. прийшла нова система – Invenio (<https://invenio.bundesarchiv.de/invenio/>), яка забезпечила доступ до всієї довідкової інформації і дозволяла здійснювати пошук у всіх доступних записах Федерального архіву, і до якої було перенесено частину оцифрованих матеріалів. До системи Invenio також підключена система реєстрації користувачів архіву онлайн і номер, який автоматично надається користувачеві, у подальшому відіграє роль особистого квитка, за яким також надаються відповідні послуги безпосередньо у читальній залі. Для реєстрації треба заповнити анкету, яка, крім персональних даних, містить графі, пов'язані з науковими інтересами користувача. Оцифровані матеріали portalу доступні й незареєстрованим користувачам, але особистий профіль надає більше можливостей, наприклад, можна зробити замовлення потрібних справ онлайн. Наразі, ARGUS, як і раніше, поки що працює, хоча її функціонування з часом буде припинено. Вона містить інформацію про документи органів влади періоду НДР (1949–1990) – частину документів військового відділу Федерального архіву, наприклад, документи Міністерства оборони НДР.

На порталі у відкритому доступі перебуває й онлайн-каталог бібліотеки, який завдяки автоматизованій бібліотечній системі ALEPH дозволяє працювати із довідковим апаратом до зібрань в основних філіалах Федерального архіву (Кобленц, Берлін, Фрайбург, Байрот, Людвігсбург). Також слід зазначити, що ще одним складником цифрових ресурсів portalу є публікації самого Федерального архіву і його службові електронні періодичні та серійні видання, у яких регулярно публікується інформація щодо роботи Федерального архіву, повідомлення галузі архівної справи тощо, а також віртуальні виставки, створені на основі цифрових ресурсів архіву.

Слід підкреслити, що портал Федерального архіву загалом є дружнім до користувача: досить легким для пошуку і користування оцифрованими матеріалами та електронними колекціями. Але слід відзначити й наявність певних недоліків, передусім те, що система Invenio є досить складною за структурою і громіздкою, і це визнають співробітники самого архіву. Це пов'язане, передусім, як із великим обсягом даних, так і з тим, що крім науково-довідкового апарату й оцифрованих документів, а також даних зареєстрованих користувачів, вона містить ще багато службової інформації, яка доступна лише співробітникам архіву. Але загалом портал Федерального архіву є цікавим комплексним ресурсом, який стане в нагоді багатьом дослідникам.

UDC 930.25(430)

Nataliya Kashevarova,

ORCID 0000-0003-2426-0440,

Candidate of Historical Sciences, Senior Scientist Researcher,

Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: nataliya.kashevarova@gmail.com

DIGITAL RESOURCES OF THE PORTAL OF THE FEDERAL ARCHIVE OF GERMANY: CONTENTS, ORGANIZATION OF ACCESS AND USE

The publication briefly covers the structure of the portal of the Federal Archives of Germany, analyzes the possibilities of access to various digitized materials, collections, as well as the finding aids of the Federal Archives and its library.

Keywords: digital resources, portal, Federal Archives of Germany, historical documents, images.

УДК 930.253(477):929Вернадський

Кіржаєв Сергій Миколайович,

ORCID 0000-0002-6715-5686,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: kirzh@ukr.net

КІЛЬКА ЗАУВАЖЕНЬ ДО ІСТОРІЇ «КИЇВСЬКОГО АРХІВУ» В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Запропоновано версії, чому В. І. Вернадському не повернули частину його власного архіву з Києва.

Ключові слова: В. І. Вернадський, архів, Київ, 1918–1919.

Дослідникам уже давно відомий «київський архів» В. І. Вернадського з Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Це документи і рукописи, що утворилися у 1918–1919 рр. під час діяльності академіка у Києві, привезені з собою із Петрограда до Полтави, а потім до Києва, листи до академіка, його щоденник 1918 р.

Раніше були спроби з'ясувати історію цієї збірки [1, с. 4–8; 2, с. 9], втім досі немає жодної версії, чому, наприклад, «полтавсько-київський» щоденник 1918 р. В. І. Вернадський не взяв з собою разом із записами 1919 р., коли у листопаді 1919 р. залишив Київ? Також незрозуміло, чому академік не домогся повернення щоденника-1918 та листів у 1921 р.? Чому не забрав їх власноруч, коли відвідав Київ 1926 р. і двічі 1928 р.?

Видане останнього десятиріччя в Україні листування В. І. Вернадського, зокрема з академіками М. П. Василенком, А. Ю. Кримським, В. І. Липським, співробітниками УАН А. З. Носовим, В. В. Дуб'янським, Б. Л. Лічковим [3, 4] додає нових фактів щодо історії київського зібрання академіка, однак не розв'язує головні питання.

У 1921 р. на прохання В. І. Вернадського у Києві підтвердили наявність залишених ним рукописів, а вже з березня з okazji почали відвозити до Петрограда його наукові матеріали, власні речі. Академік просив перш за все рукописи наукового змісту, але відразу нагадав, що хотів би отримати й всі інші рукописи і книги, листи, різні записи і навіть відібрані ним старі газети «за часи українські і совєтські» [4, с. 297]. Основні наукові рукописи з okazji вдалося перевезти до Петрограда вже до літа 1921 р., деякі не раніше осені 1921 р. [3, с. 310].

Втім уже восени 1921 р. тема повернення рукописів Вернадському зникла з листування, хоча про речі йшлося й далі [4, с. 466–467]. Більше всіх справою повернення опікувався В. Липський.

Можна припустити, що:

1. У Києві 1921 р. вирішили не ризикувати «свободою» і не перевозити з okazji приватні (непублічні) рукописи (листи, щоденник) В. І. Вернадського.

2. Листи й щоденник не були своєчасно знайдені 1921 р. Кияни згадували лише «рукописи», а про листи писав одного разу тільки Вернадський, жодного разу не нагадавши про щоденник.

3. В. І. Вернадський вважав щоденник зниклим (про крадіжки в АН, переїзди тощо йому писав В. Липський) або забув про нього.

4. Відвідуючи Київ восени 1926 р., Вернадський мав намір забрати щоденник-1918 і листи, однак не побачився з А. Кримським (того не було у Києві), який, на нашу думку, міг мати відомості щодо архіву першого президента УАН (серед обізнаних був, очевидно, і секретар господарчої управи ВУАН Г. А. Іванець (1873–1928). Утім 1928 р. Вернадський бачився з Кримським у Києві.

5. В. Липський міг не знати про масив листів і щоденник-1918 або, коли й знав, то щось/хтось завадив повернути їх.

6. Після «совєтизації» ВУАН на початку 1930-х, репресій і відсторонення від справ колишнього керівництва Академії, Вернадський не міг і сподіватися нагадати про повернення «київського архіву», зокрема, щоденника і епістолярію. Коли від 1937 р. він почав записувати спогади про 1917 і подальші роки, зрозуміло, що не міг скористатися щоденником 1918 р., тобто фактично змирився, коли готував «хронологію» життя для нездійснених мемуарів «Пережите і передумане». Його спогади в АРАН про 1918 фрагментарні і малофактажні.

Однак нерозв'язаним залишається питання: як в київському архіві Вернадського опинилися 4 машинописні сторінки розшифровки (за новою граматиною) не знайдених, і, можливо, втрачених, оригіналів записів щоденникового змісту 20–21 листопада 1917 р. [2, с. 225–227].

Список використаної літератури

1. Апанович Е. М., Киржаев С. Н. Рукописные материалы В. И. Вернадского, документы о его жизни и деятельности в архивохранилищах Киева // *Бюллетень Комиссии по разработке научного наследия академика В. И. Вернадского*. Ленинград, 1990. № 7. С. 3–40.
2. Вернадский В. И. *Дневники: 1917–1921: октябрь 1917 – январь 1920*. Киев: Наукова думка, 1994. 268 с.
3. *Володимир Іванович Вернадський. Листування з українськими вченими. Кн. 1: Листування: А – Г*. Київ, 2011. 823 с.
4. *Володимир Іванович Вернадський. Листування з українськими вченими. Кн. 2: Листування: Д – Я, Ч. 1: Д – Н*. Київ, 2012. 742 с.

References

1. Apanovich, E. M., Kirzhaiev, S. N. (1990) Rukopisnye materialy V. I. Vernadskogo,

dokumenty o ego zhizni i deyatelnosti v arkhivokhranilishchakh Kieva [V. I. Vernadsky's Manuscripts, Documents about His Life and Work in the Archives of Kiev]. *Byulleten' Komissii po razrabotke nauchnogo naslediya akademika V. I. Vernadskogo*. Leningrad, N. 7, pp. 3-40. [In Russian].

2. Vernadskii, V. I. (1994) *Dnevnik: 1917-1921: oktiabr 1917 - ianvar 1920* [Diaries. 1917-1921: October 1917 - January 1920]. Kiev, Naukova dumka, 268 p. [In Russian].

3. *Volodymyr Ivanovych Vernadskyyi. Lystuvannia z ukrainskymy vchenymy. Kn. 1 : Lystuvannia: A–H* (2011) [V. I. Vernadsky. Correspondence with Ukrainian Scientists. Book 1: Correspondence: A–H]. Kyiv, 823 p. [In Ukrainian & Russian].

4. *Volodymyr Ivanovych Vernadskyyi. Lystuvannia z ukrainskymy vchenymy. Kn. 2 : Lystuvannia: D–Ya, Ch. 1: D–N* (2012) [V. I. Vernadsky. Correspondence with Ukrainian Scientists. Book 2: Correspondence: D–Ya. Part 1: D–N]. Kyiv, 742 p. [In Ukrainian & Russian].

UDC 930.253(477):929Vernadskyyi

Sergii Kirzhaiev,

ORCID 0000-0002-6715-5686,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kirzh@ukr.net

SOME REMARKS ON THE HISTORY OF VERNADSKY'S «KYIV ARCHIVE»

Assumptions have been suggested as to why part of his own archive was not returned to Vernadsky from Kyiv.

Keywords: V. I. Vernadskyyi, personal archive, Kyiv, 1918–1919.

УДК 930.25:001.32(477)

Кіржасва Ірина Григорівна,

ORCID 0000 0003 0147 8711,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: irkir@ukr.net

АКЛІМАТИЗАЦІЙНИЙ МУЗЕЙ У КИЄВІ

Розглянуто історію Акліматизаційного музею у Києві та роль академіка М. Ф. Кашенка у його створенні та функціонуванні у 1918–1933 рр.

Ключові слова: Акліматизаційний музей у Києві, М. Ф. Кащенко, Всеукраїнська академія наук, Інститут архівознавства НБУВ

В Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського відклалися документи, що надають інформацію про історію створення та діяльності Акліматизаційного музею в Києві (далі – Музей) у 1918–1933 рр.

Музей створено академіком М. Ф. Кащенкою як структурний підрозділ Акліматизаційного саду ВУАН з метою популяризації позитивного досвіду акліматизації рослин серед української спільноти.

В сучасних українських енциклопедіях період функціонування Музею визначено 1929–1933 рр. Але у листі М. Ф. Кащенка до Президії ВУАН від 8 червня 1928 р. є інформація, що перший період існування Музею припадає на 1918–1925 рр., а 1929 р. – є роком відновлення його роботи [1].

М. Ф. Кащенко клопотався про відведення Музею приміщення у новому академічному будинку ВУАН на вул. Леніна (нині – вул. Б. Хмельницького, 15), а саме шість кімнат на першому поверсі з південного боку будинку: для експозиції, залу для лекцій та засідань, кімнати для монтування експонатів, препаративної роботи, кабінету завідувача, а також для прислужника.

Про експонати Музею дає уявлення складений М. Ф. Кащенкою список необхідних речей: вітрини для фотографічних знімків, гербарію, літератури, зразків продукції з лікарських рослин, рамки зі склом для фотознімків та малюнків, різноманітні банки широкогорлі та вузькогорлі з притертими пробками для препаратів, «великі шкляні скриньочки» для колекції лікарських рослин та насіння, воскові моделі плодів та ін. Тематично експозиція розподілялася на: лікарські, плодові, технічні та декоративні рослини [3].

Науковий співробітник і консерватор Музею повинні були мати вищу освіту з природознавства, агрономії або медицини, знати основи акліматизації та її «техніку», а також володіти однією із «закордонних» мов, вміти малювати «натуральні об'єкти пензлем та пером». Від препаративатора вимагалися: технічна освіта не менше середньої, знання основ акліматизації та її «техніки», вміння «моделювати, креслити й малювати» [4].

Завдання співробітників Музею полягало у збиранні корисних рослин, які були розповсюджені в Україні або акліматизовані в останні роки, виявленні їхніх корисних властивостей, збиранні

зразків таких рослин на Кавказі, Далекому Сході й у Криму, що мають переваги перед українською флорою і можуть бути пристосовані до умов України.

Завдання співробітників Музею полягало у збиранні корисних рослин, які були розповсюджені в Україні або акліматизовані в останні роки, виявленні їхніх корисних властивостей, а також рослин за її межами, що мали переваги перед українською флорою і могли бути пристосовані до тутешніх умов.

У 1934 р. М. Ф. Кащенко, з формулюванням про поганий стан здоров'я, зняли з посади директора Акліматизаційного саду. Насправді до нього вже давно були претензії у «буржуазних поглядах». З 1 січня 1934 р. Акліматизаційний музей було влито до Музею Інституту ботаніки ВУАН.

Список використаної літератури

1. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІА НБУВ). Ф. 470. Оп. 1. Спр. 81. Арк. 4.
2. ІА НБУВ. Ф. 470. Оп. 1. Спр. 81. Арк. 1.
3. ІА НБУВ. Ф. 470. Оп. 1. Спр. 81. Арк. 8, 12, 19.
4. ІА НБУВ. Ф. 470. Оп. 1. Спр. 81. Арк. 9.

References

1. Fond 470, Inventory 1, Unit 81, Folio 4. Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine (hereinafter - IAS VNLU). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Fond 470, Inventory 1, Unit 81, Folio 1. IAS VNLU. [In Ukrainian].
3. Fond 470, Inventory 1, Unit 81, Folios 8, 12, 19. IAS VNLU. [In Ukrainian].
4. Fond 470, Inventory 1, Unit 81, Folio 9. IAS VNLU. [In Ukrainian].

UDC 930.25:001.32(477)

Iryna Kirzhayeva,

ORCID 0000 0003 0147 8711,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: irkir@ukr.net

ACCLIMATIZATION MUSEUM IN KYIV

The abstract delves into the history of the Acclimatization Museum in Kyiv, which operated as part of the Acclimatization Garden, and M. F. Kashchenko's role in its foundation and functioning.

Keywords: Acclimatization Museum in Kyiv, M. F. Kashchenko, All-Ukrainian Academy of Sciences, Institute of Archival Studies VNLU.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.171]:[930.253:94] Компан О.С.

Клименко Ірина Валентинівна,

ORCID 0000-0002-0081-2055,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського

Київ, Україна

e-mail: irinaklim18@gmail.com

АРХІВ УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИКА О. С. КОМΠΑНА У ФОНДАХ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО: АРХЕОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

Розглянуто архівну спадщину українського історика О.С. Компан (1916-1986), дослідниці середньовічної та ранньомодерної історії України.

Ключові слова: О. С. Компан, архів, український історик, Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається комплекс рукописної спадщини історика О. С. Компан з якого сформовано особовий архівний фонд (№ 297). Крайні дати документів фонду охоплюють період з 1920 року по 1986 рік, а обсяг становить 884 одиниці зберігання.

Компан Олена Станіславівна (1916–1986) – український історик, кандидат історичних наук (1950), доктор історичних наук (1964). Дружина українського письменника, перекладача, критика І. Ю. Сенченка. Народилася в польсько-російській родині. Батько Станіслав Ейсмонт працював техніком-залізничником, мати була домогосподаркою.

Опис матеріалів архіву обумовлений видовим складом документів, які встановили основні структурні розділи. Перший розділ «Біографічні документи» представлений щоденниковими записами, особистим листкам обліку кадрів О. С. Компан. Другий розділ «Наукова діяльність» складається з праць вченого з історії міст та міщанства України 17 початку 18 століття. Це – дисертаційне

дослідження на здобуття наукового ступеню кандидата історичних наук, автореферат дисертації, монографії, статті, начерки, доповіді та тези, лекції, виступи на конференціях, рецензії, повідомлення, відбитки праць, газетні та журнальні вирізки. Документи розділу систематизовані за видами наукових праць, в середині розділів – за хронологією. Третій розділ «Підготовчі матеріали до наукової діяльності» складається з групи робочих матеріалів стосовно історії міст і міщанства України, підготовчих матеріалів до наукового дослідження «Ще одна апологія історії», підготовчих матеріалів до доповідей і лекцій; виписки з документів архівів та рукописних відділів бібліотек, з праць на різної тематики. Документи розділу систематизовані за видами наукових праць, а в середині рубрик за алфавітом або хронологією. Четвертий розділ «Рецензії на праці О. С. Компан» містить з рецензії, відгуки, зауваження на праці О. С. Компан відомих науковців: Л. Г. Мельника, З. І. Мухіної, Ф. П. Шевченка. Документи розділу систематизовані за хронологією. П'ятий розділ «Документи службової та громадської діяльності» складається з документів, що відображають планово-звітну діяльність – доповідних і службових записок, службових характеристик, виписок, довідок, звітів, заяв, витягів з протоколів; індивідуальних наукових планів, звітів; аносованих доповідях на пленарних засіданнях наукових конференцій, сесій, семінарів, лекцій. Документи систематизовані за тематично-хронологічним принципом. Шостий розділ «Листування» складається із епістолярної спадщини О. С. Компан, яка найповніше ілюструє напрями її наукової діяльності. Коло спілкування О. С. Компан з офіційними установами окреслює напрями її службової та професійної діяльності: Красноградський краєзнавчий музей, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Одеський державний літературний музей, редакції видавництв, редакції журналів та газет та ін. Не менш цікаве коло листування з приватними особами, серед яких: О. М. Апанович, Ф. П. Шевченко, М. Ю. Брайчевський, Л. П. Костенко, А. Т. Середницького та ін.; родинне листування з чоловіком І. Ю. Сенченком, з рідними – родиною Ейсимонів. Документи систематизовані за алфавітом. Сьомий розділ «Матеріали з дарчими написами» складається з невеликої кількості матеріалів з дарчими написами відомих дослідників та діячів культури: В. С. Ейсимонта, М. П. Калениченка, Ф. І. Сахна ін. Документи систематизовані за алфавітом. Восьмий

розділ «Фотодокументи» складається з родинних фото О.С. Компан та І.Ю. Сенченка, фотоальбомів з краєвидами міст, фотокопій архівних документів. Документи систематизовані за хронологією. Дев'ятий розділ «Комплекс документів І. Ю. Сенченка (1901–1975 рр.)» містить творчі матеріали українського письменника, перекладача, критика – чоловіка О. С. Компан. Група архівних документів митця складається з творчих матеріалів, рецензій, робочих матеріалів до праць, бібліографії праць. Документи систематизовані за хронологією. Десятий розділ «Матеріали про фондоутворювача» містить вирізки з газет та журналів з оглядами та згадками про наукові праці О.С. Компан. Документи систематизовані за хронологією. Одинадцятий розділ «Різне» складається з невеликої кількості документів з питань історії українського письменства, епіграфіки тощо. Документи систематизовані за алфавітом. Дванадцятий розділ «Матеріали інших осіб» складається з матеріалів праць І. Дзуби, Л. Коваленка, С. О., Таранушенка, переклади М. З. Суслопарова, та ін.

Дослідження О. С. Компан зробили вагомий внесок у історичну науку та мають значення для вивчення минулого українського народу. Виявлені та опубліковані документи важливі для багатьох дисциплін – джерелознавства, епіграфіки, палеографії, хронології, мовознавства, мистецтвознавства та історії культури.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:025.171]:[930.253:94] Kompan O.S.

Iryna Klimenko,

ORCID 0000-0002-0081-2055,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: irinaklim18@gmail.com

ARCHIVE OF THE UKRAINIAN HISTORIAN OS KOMPAN IN THE FUNDS OF THE INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF THE NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE NAMED AFTER VI VERNADSKY: ARCHAEOGRAPHICAL

The archival heritage of the Ukrainian historian OS is considered. Kompan (1916-1986), researcher of medieval and early modern history of Ukraine.

Keywords: O.S. Kompan, archiv, ukrainian historian, Institute of Manuscript of Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 930.253(477) Махновець

Коваль Тетяна Володимирівна,

ORCID 0000-0001-9207-7512,

кандидат історичних наук, завідувачка відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: ktvbon@ukr.net

АРХІВНА СПАДЩИНА Л. Є. МАХНОВЦЯ У ІНСТИТУТІ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Проаналізовано архівні документи особового фонду визначного діяча української науки Л. Є. Махновця у фонді Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: Л. Махновець, особовий архів, рукописна спадщина, архівні документи, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Дослідження наукової діяльності видатних українських учених не можливе без досконалого вивчення їх документальної спадщини. До плеяди митців, наукові та творчі здобутки яких потребують переосмислення та введення у науковий обіг відноситься і український літературознавець, історик-медієвіст, археолог, перекладач, бібліограф – Леонід Єфремович Махновець (1919–1993). Доктор філологічних наук, який підготував понад 400 ґрунтовних досліджень та статей з історії давньої і сучасної української літератури: «Гумор і сатира української прози XVI–XVIII ст.», «Шевченко у критиці», «Шевченко–художник», «Про автора «Слово о полку Ігоревім»», «Давній український гумор і сатира», «Українські інтермедії XVII–XVIII ст.», «Мандровані дяки», «Григорій Сковорода. Біографія». Співавтор багатотомного видання «Історія української літератури», укладач біографічного словника «Українські письменники», перекладач і коментатор «Слова о полку Ігоревім».

Науковий здобуток вченого, зокрема, переклад «Літопису Руського», який тривав понад 30 років і був доповнений потужним науковим апаратом до якого увійшли іменно-особовий (реєстр князів Київських) та географічно-археологічно-етнографічний показники, генеалогічні таблиці київських князів та карти, було відзначено Державною премією України ім. Т. Г. Шевченка (1990).

Документальні матеріали Л. Є. Махновця надійшли до Інституту рукопису Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ) у 2001 р. від дружини фондозасновника Галини Семенівни Соколовської-Махновець. Невеликий за обсягом комплекс документів був сформований у особовий фонд 427 – Махновець Леонід Єфремович (1919–1993) – літературознавець. Вивчення складу і змісту документів дозволило визначити інформаційну наповненість фонду та систематизувати матеріали за певними групами. Хронологічно документи охоплюють період 1947–2004 рр. До першої – увійшли матеріали біографічного характеру, зокрема, витяг з протоколу засідання Президії АН УРСР від 15.IX.1947 р. про затвердження Л. Є. Махновця аспірантом Інституту української літератури, копія невіголошеної промови ученого на урочистому врученні Державної премії ім. Т. Г. Шевченка 8 березня 1990 р. Друга – листування, представлена листами до ученого, як старшого наукового співробітника Інституту літератури від адресатів з різним міст і сіл України. Третю групу складають фотодокументи, які становлять найбільшу частину фонду і включають фотоальбом та 73 фотографії індивідуальних та групових світлин науковця. Четверта – матеріали інших осіб, містить біографічний нарис Г. С. Соколовської-Махновець про митця, її автобіографію та щоденники.

Проведений аналіз архівних документів особового фонду Л. Є. Махновця ІР НБУВ виявив фрагментарний характер надходжень, який в повній мірі не відображає всю сукупність творчого та наукового спадку вченого. Для створення повноцінного інформаційного ресурсу, який надав би змогу дослідити науковий доробок Л. Є. Махновця, необхідно виявити та порівняти матеріали з інших архівосховищ. Зокрема, документи Л. Є. Махновця надходили до Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України протягом 1992-2002 рр. від самого науковця та його дружини. Сформований фонд нараховує 294 од. зб. за 1928-2000 рр. та включає творчі, біографічні та образотворчі матеріали, листування, документи інших осіб. Окремі документи виявлено у фондах Ю. Я. Барабаша, Д. М. Косарика-Коваленка, Л. Ф. Стеценка, М. Х. Шелюбського. У Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України зберігається частина бібліотеки митця.

Саме тому, одним із першочергових завдань у процесі наукового описування фонду є виявлення матеріалів, дослідження історії

формування збірок, складу та змісту документів і в перспективі реконструкція рукописної спадщини Л. С. Махновця.

UDC 930.253(477) Makhnovets

Tetiana Koval,

ORCID 0000-0001-9207-7512,

Candidate of Historical Sciences, Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ktvbon@ukr.net

ARCHIVAL HERITAGE OF I. MAKHNOVETS IN THE INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

Analyzed archival documents of the special fund of the outstanding figure of Ukrainian science L. Makhnovets in the foundation of the Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

Keywords: L. Makhnovets, personal archive, manuscript heritage, archival documents, Institute of Manuscript of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 930.253 (477) Пазенок

Коломієць Марина Сергіївна,

ORCID 0000-0002-9125-1379,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: marinka_sweet@ukr.net

АРХІВНИЙ ФОНД ЧЛЕНА-КОРЕСПОНДЕНТА НАН УКРАЇНИ В. С. ПАЗЕНКА ЯК ДЖЕРЕЛО УЧАСТІ ВЧЕНОГО В МІЖНАРОДНИХ ТУРИЗМОЗНАВЧИХ КОНФЕРЕНЦІЯХ

Розглянуто документи фонду члена-кореспондента НАН України В. С. Пазенка, що зберігаються в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, з участі вченого у туризмознавчих форумах.

Ключові слова: В. С. Пазенок, філософія туризму, туризмологія, особовий архівний фонд, Інститут архівознавства.

В Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається особовий архівний фонд українського вченого-філософа В. С. Пазенка, в якому відкриті документи за 1967–2016 рр. Крім іншого, документи, що дають змогу висвітлити діяльність В. С. Пазенка з підготовки і проведення міжнародних туризмологічних форумів, що проходили в Україні протягом 1999–2012-х рр. У розвідці ставимо за мету проаналізувати видовий склад документів з участі вченого у міжнародних туризмознавчих конференціях.

Відомий дослідник у галузі філософії туризму В. С. Пазенок входив до оргкомітетів міжнародних науково-практичних конференцій з питань розвитку туризму. Участь вченого в оргкомітетах наукових форумів представлено такими документами, як нотатки науковця й службове листування з підготовки і проведення міжнародної науково-практичної конференції «Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія» (1999) [1, 22], науково-організаційні документи і сертифікат учасника міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні: теорія і практика» (2012) [2, 3; 3, 1]. В. С. Пазенок виступав редактором збірників наукових статей конференцій. У фонді вміщено збірник міжнародної науково-практичної конференції «Альтернативний туризм» (2003) [4, 87].

Діяльність вченого у наукових форумах також ілюструють світлина. Так, під час II міжнародної конференції «Туризм у ХХІ ст.: глобальні тенденції та регіональні особливості» (2001) В. С. Пазенок зображений з головою Державної туристичної адміністрації України В. І. Цибухом [5, 3]. Під час міжнародної конференції «Космічні подорожі: наука, освіта, практика» (2012) вченого представлено поруч із президентом Аерокосмічного товариства України Л. К. Каденюком [6, 1].

Таким чином, документи особового фонду В. С. Пазенка досить повно висвітлюють діяльність вченого як учасника організаційних комітетів міжнародних туризмознавчих конференцій, що відбувалися в Україні.

Список використаної літератури

1. ІА НБУВ. Ф. 453. Оп. 1. Спр. 86. 22 Арк.

2. ІА НБУВ. Ф. 453. Оп. 1. Спр. 92. 35 Арк.
3. ІА НБУВ. Ф. 453. Оп. 1. Спр. 70. 1 Арк.
4. ІА НБУВ. Ф. 453. Оп. 1. Спр. 95. 87 Арк.
5. ІА НБУВ. Ф. 453. Оп. 1. Спр. 128. 3 Арк.
6. ІА НБУВ. Ф. 453. Оп. 1. Спр. 127. 1 Арк.

References

1. Fond 453, Inventory 1, Unit 86, 22 folios. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Fond 453, Inventory 1, Unit 92, 35 folios. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
3. Fond 453, Inventory 1, Unit 70, 1 folios. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
4. Fond 453, Inventory 1, Unit 95, 87 folios. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
5. Fond 453, Inventory 1, Unit 128, 3 folios. Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
6. Fond 453, Inventory 1, Unit 127, 1 folios. Institute of Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 930.253 (477) Pazenok

Marina Kolomicc,

ORCID 0000-0002-9125-1379,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: marinka_sweet@ukr.net

ARCHIVAL FUND OF THE RESPONDING MEMBER OF THE NAS OF UKRAINE V. S. PAZENOK AS A SOURCE OF ACTIVITY OF THE PARTICIPANT OF ORGANIZING COMMITTEES OF INTERNATIONAL TOURISM CONFERENCES

The documents of the fund of the corresponding member of the NAS of Ukraine V. S. Pazenok, stored in the Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, with the participation of the scientist in tourism forums are analyzed.

Keywords: V. S. Pazenok, philosophy of tourism, tourism science, special archival fund, Institute of Archival Studies.

УДК 930.25(477)

Марценюк Руслана Орестівна,

ORCID 0000-0002-4900-7110,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

головний науковий співробітник,

Галузевий державний архів Служби безпеки України,

Київ, Україна

e-mail: ruslana.martseniuk@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЛУЗЕВОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Розглянуто спектр архівних матеріалів із фондів ГДА СБУ, які можуть бути використані у дослідженні як цілісної, так і особистісної історії академічних установ України.

Ключові слова: архівно-слідча справа, ГДА СБУ, репресії, наукові співробітники, історичне джерело.

На сьогоднішній день є актуальним виявлення, залучення та введення до наукового обігу широкого кола архівних документів, які зберігаються у ГДА СБУ України, з метою дослідження історичного минулого НАН України, зокрема, стали доступні матеріали, які упродовж значного часу були вилучені із наукових пошуків – це документи радянських карально-репресивних органів НК-ГПУ-НКВС-НКДБ-МДБ-КДБ. Такого роду архівні джерела почали відкладатися із 1920-х рр. і їх накопичення відбувалося аж до розпаду СРСР. Абсолютна більшість документів мала грифи таємно, цілком таємно та особисто. Лише із здобуттям Україною незалежності дослідники отримали можливість працювати із цим достатньо специфічним джерелом.

Найбільш затребуваними у дослідженні академічної історії є архівно-слідчі справи, однак, «... мають специфічний характер як історичне джерело і вимагають надзвичайно критичного, навіть упередженого ставлення» [1, с. 90]. Наступним блоком можна виділити інформаційно-аналітичні документи, створені для вищих органів влади та управління, в яких містяться узагальненні відомості про державне-політичне, соціально-економічне, культурне й духовне життя України. У такому контексті можна отримати інформацію і про

наукові інституції, наукові установи, осіб. Не менш цікавими у дослідженні впливу радянської карально-репресивної системи будуть мати і оперативно-розшукові справи на діячів української науки, агентурні справи на осіб, які співпрацювали з радянськими органами безпеки.

Отже, для більш широкого відтворення історії академічних інституцій України слід використовувати і матеріали ГДА СБУ, які є документальним свідченням радянської репресивної політики у галузі науки.

Список використаної літератури

1. Юркова О. В. Архівно-слідчі справи репресованих науковців вагоме джерело для дослідження академічного життя 1920–1930х рр. // Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання: Зб. наук. пр. Київ. 1998. С. 90–96.
2. Галузевий державний архів СБУ : путівник / Автори-упоряд.: В. М. Даниленко (відп. упоряд.) та ін. Харків. 2009. 136 с.

References

1. Yurkova O. V. (1998). *Arkhivno-slidchi spravy represovanykh naukovtsiv vahome dzherelo dlya doslidzhennya akademichnoho zhyttya 1920-1930kh rr.* [Archival-investigative cases of repressed scholars are an important source for the study of academic life in the 1920s and 1930s]. *Arkhivno-slidchi spravy represovanykh: naukovno-metodychni aspekty vykorystannya* [Archival-investigative cases of the repressed: scientific and methodological aspects of use]. Zb. nauk. pr. Kyiv. 1998. Pp. 90-96. [In Ukrainian].
2. Haluzevyi derzhavnyy arkhiv SBU: putivnyk [Branch State Archive of the Security Service of Ukraine: a guide] / Avtory-uporyad.: V. M. Danylenko (vidp. uporyad.) ta in. Kharkiv. 2009. 136 p. [In Ukrainian].

URL 930.25(477)

Ruslana Martseniuk,

ORCID 0000-0002-4900-7110,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Chief Research,

Branch State Archive of the Security Service of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ruslana.martseniuk@gmail.com

**RESEARCH OF ACADEMIC HISTORY OF UKRAINE ON MATERIALS
OF GDA SBU**

The range of archival materials from the funds of the SBU GDA, which can be used in the study of both holistic and personal history of academic institutions of Ukraine, is considered.

Keywords: archive-investigation case; Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine; political repression; researchers, historical source.

УДК 025.171(094):94(470+571+477)»1767/1768»:027.54 НБУВ

Мирончук Анатолій Святославович,

ORCID 0000-0001-5633-1413,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: myronchuk@nas.gov.ua

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ЗАКОНОДАВЧОЇ КОМІСІЇ 1767– 1768 рр.

Досліджується інформаційний потенціал документів з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського для вивчення Законодавчої комісії зі створення нового Уложення 1767–1768 рр.

Ключові слова: Інститут рукопису, інформаційний потенціал, архівні документи, Законодавча комісія 1767–1768 рр.

Спеціалісти не раз відзначали значний інформаційний та дослідницький потенціал комплексу документів, представлених у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ). Вони неодноразово ставали джерельною базою численних та різнопланових наукових досліджень.

У фондах ІР Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського представлені різноманітні за походженням, ступенем інформативності, видовими ознаками й змістом архівні матеріали, які можна об'єднати темою Законодавчої комісії зі створення нового Уложення 1767–1768 рр. Найважливіша в них інформація

відзначається доволі широким діапазоном, щоправда деякі з них потребують додаткової атрибуції. Вони не відклялись у вигляді цілісного комплексу, а розпорошені по різних фондах. Саме тому розгляд власне архівної складової Законодавчої комісії 1767–1768 рр. може стати об'єктом окремого джерелознавчого дослідження. Переважна більшість цих документів увійшла до відомої з XIX ст. колекції старожитностей М. Судієнка і представлена наразі у фонді «Колекція університету св. Володимира» (ф. VIII).

Чималу наукову цінність становлять дві частини великого комплексу документів про обрання депутатів до Законодавчої комісії від Малоросії: у першій частині представлено 64 одиниці зберігання загальною кількістю 229 аркушів, а друга частина містить 82 одиниці зберігання на 250 аркушах, усі датовані 1767 р.

У фонді зберігаються рапорти про обрання депутатів від Війська Запорозького (спр. 1110–117); накази депутатам та чолобитні міських жителів, списки осіб, що брали участь у виборах, тексти присяги депутатів (спр. 254/127/); рапорти полкових та сотенних канцелярій (спр. 1117–1126/124/); накази та чолобитні депутатам Лубенського, Гадяцького, Миргородського и Полтавського полків (спр. 1641–1642/116/); зауваження та заперечення українських депутатів на внесені на розгляд Комісії законопроекти (спр. 1583–1594/120/); пропозиції малоросійського духовенства для включення в єдиний наказ від Синоду (спр. 1582/120/).

Окремі документи, дотичні до Законодавчої комісії знаходяться в колекції О. М. Лазаревського (фонд I). Зокрема тут зберігаються копії указів Малоросійської колегії про виявлені порушення під час виборів (спр. 58123/55/), чернетки історичних записів депутата від Лубенського шляхетства Г. Полетики, написані ним, очевидно, в час його роботи в Законодавчій комісії (спр. 58240/59/), а також оригінальний примірник його зауважень на проект нового Уложення (спр. 61411/83/) та листи вдячності за обрання його депутатом (спр. 61412–61414/83/).

Загалом же фонди ІР Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського є надзвичайно репрезентативними для розкриття діяльності в Комісії депутата від Лубенського шляхетства Г. Полетики, оскільки ця сторона його біографії ще не стала предметом спеціального вивчення.

У фонді VIII знаходиться оригінал листа Лубенського шляхетства, адресований Г. Полетиці та його відповідь (власноручна чернетка),

текст наказу Лубенського шляхетства та дві копії чолобитної, якими той послуговувався під час засідань Комісії (спр. 105–109).

Під час роботи Законодавчої комісії Г. Полетика уклав об'ємну збірку правових документів задля обґрунтування претензій Гетьманщини на автономне існування, які представлені у фонді VIII (спр. 2682; 1643–1647).

У фонді VIII міститься чимало джерел, що відносяться до періоду роботи Г. Полетики у Великих зборах Комісії та у приватній комісії «Об образе сборов и образе расходов», які маловідомі сучасним дослідникам: кілька його записок правового характеру та представлень у Комісію (спр. 1631–1637/116/), копії законодавчих пропозицій та документів нормативно-правового характеру (спр. 1629/116), невідомий раніше лист Г. Полетики до головуючого Великих зборів Комісії О. Бібікова (спр. 1583–1594/120), а також чернетка його заперечень на зауваження депутата м. Воронежа С. Савостьянова (спр. 1624/116/).

Отож, документальні матеріали, що стосуються діяльності Г. Полетики в роботі Комісії як цілісний наукововартісний комплекс, вже давно потребують спеціального дослідження.

На увагу дослідників Законодавчої комісії 1767–1768 рр. заслуговує також і фонд 40 (М. П. Василенка), в якому передусім знаходяться праці історика, присвячені Комісії (спр. 315; 528) та кілька документів, що відображають перебіг виборчого процесу (спр. 560; 603).

У фонді «Дисертації студентів КДА» (ф. 304) нам вдалося відшукати дисертаційну роботу студента церковно-історичного відділення Київської духовної академії М. Славіна, датовану 1884 р. і присвячену аналізу проєктів Законодавчої комісії стосовно духовенства (спр. 968).

Для дослідників Законодавчої комісії безперечно будуть також цікавими оригінальні видання Наказу, опубліковані типографією Сенату та Академії наук у проміжку 1767–1796 рр., що зберігаються у Відділі стародруків та рідкісних видань.

В архівосховищах ІР НБУВ збереглася хоча й незначна за кількістю, але дуже змістовна частина матеріалів Комісії, яка за наповненістю різноманітними матеріалами, інформативністю, хронологічним охопленням, є однією з найкращих і представляє широкі можливості для дослідження будь-яких аспектів Законодавчої комісії зі створення нового «Уложення» 1767–1768 рр.

Перспективи розширення дослідження історії Законодавчої комісії вбачаються шляхом залучення до історіографічного контенту фондів матеріалів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, що дозволить істотно збагатити вітчизняну історіографію; дасть змогу врахувати специфіку всіх представлених у Комісії українських земель не лише на регіональному рівні, а й на рівні Україна–Росія; проаналізувати склад українського депутатського корпусу; сприятиме створенню цілісного образу Г. Полетики.

UDC 025.171(094):94(470+571+477)»1767/1768»:027.54 НБУВ

Anatolii Myronchuk,

ORCID 0000-0001-5633-1413,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: myronchuk@nas.gov.ua

**ARCHIVAL DOCUMENTS FROM THE INSTITUTE OF MANUSCRIPT
OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE IS
AN IMPORTANT COMPONENT OF THE SOURCE BASE OF
LEGISLATIVE COMMISSION OF 1767–1768**

The information potential of documents from the funds of the Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine for study the Legislative Commission to create a new Code of 1767–1768 is explored.

Keywords: Institute of Manuscripts, information potential, archival documents, Legislative Commission of 1767–1768.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.171]:[930.253:821.161.2.09"19"]Панч П.

Міцан Тетяна Володимирівна,

ORCID 0000-0002-2757-6654,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: t.mitsan@gmail.com

АРХІВНА СПАДЩИНА ПЕТРА ПАНЧА ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХХ ст. (НА МАТЕРІАЛАХ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО) КАТАЛОГ

Представлений каталог репрезентує рукописну спадщину видатного українського письменника П. Й. Панча, більшість документів вводиться в науковий обіг вперше. Представлено структуру каталогу, що обумовлена видовим наповненням та складом документів творчого доробку письменника.

Ключові слова: Петро Панч, особовий архів, рукописна спадщина, українська література ХХ ст., Спілка письменників, ВАПЛІТЕ, ГАРТ, ПЛУГ.

Спадщина творчої людини – це певні етапи життя, які відображаються в романах, оповіданнях, спогадах, творчих нотатках, мемуарах, епістолярній спадщині, саме завдяки літературному доробку можна об'єктивно визначити місце і внесок письменника в розвиток української літератури ХХ століття.

4 липня 2021 р. виповнюється 130 років з дня народження Петра Йосиповича Панча (справжнє прізвище – Панченко; 1891–1978) – українського письменника, новеліста і романіста, автора казок для дітей. «Петро Панч – людина з покоління розстріляного Відродження...один із тих небагатьох фізично уцілілих, морально стероризованих, та все ж таких, що й далі залишаються вірні собі і, як можуть, в найскладніших умовах тоталітаризму підтримують ледь жевріюче життя української культури». Саме до відзначення ювілейної дати співробітниками ІР НБУВ планується представити каталог, який на думку автора стане вагомим підґрунтям вивчення творчого доробку письменника та його внеску в розвиток української літератури ХХ ст. Особовий фонд П.Й.Панча сформовано з особових архівних документів, що були передані на постійне зберігання до ІР НБУВ протягом 2002–2003 рр. спадкоємцями О.П. Рилеєвою (дочкою) та М.О. Рилеєвою (онукою). Фонд має номер № 382 та нараховує 12 380 одиниць зберігання. Хронологічні рамки фонду 1893–1982 рр. В процесі науково-технічного опрацювання архівного фонду документи були структуровані за основними принципами систематичії матеріалів особових архівних фондів, прийнятими в

сучасній археографії. Так перший розділ репрезентує біографічні документи, які свідчать про плідну творчу та громадсько-суспільну діяльність письменника, серед яких автобіографії, послужні списки, довідки про службу, щоденникові записки. Другий розділ сформовано з творчого доробку фондоутворювача, зокрема включені – романи, повісті, оповідання, казки для дітей; новели, нариси, п'єси, вірші; записні книжки з творчими нотатками, переклади; нотатки про дитячу літературу, з'їзди письменників УРСР та СРСР; проспекти творчих матеріалів. Третій розділ складають документи службової діяльності та громадсько-політичної діяльності письменника – матеріали з історії створення Спілки селянських письменників «Плуг»; статuti Спілки радянських письменників СРСР; депутатські квитки П.Й. Панченка-Панча та ін. Окремий блок цього розділу складають документи Київського народного університету культури – Положення про міський університет культури для молоді, плани та звіти, тощо.

На окрему увагу і на самостійне висвітлення та дослідження заслуговує четвертий розділ, самий великий розділ фонду та відповідно і каталогу, який сформовано з епістолярної спадщини фондоутворювача. Листування широко представлено приватними та офіційними листами. Аналізуючи епістолярну спадщину можна дослідити важливі сторінки з історії розвитку українського літературного процесу ХХ ст., побачити настрої українського письменництва. До п'ятого розділу увійшли матеріали господарчо-майнового та побутового характеру – документи діяльності дачно-будівельного кооперативу письменників «Конча-Заспа», відомості про заощадження письменника. Шостий розділ представляють образотворчі матеріали – мало кому відомо що П. Панч майстерно малював ескізи до своїх оповідань, новел, повістей та шаржі на своїх с учасників колег та друзів. До сьомого розділу увійшли фотоматеріали, як приватні – із зображенням П. Й. Панча та родини, так і службові на з'їздах та Пленумах СП СРСР і СПУ, на Декадах української літератури і мистецтва та ін. Восьмий розділ складають матеріали про фондоутворювача: відгуки українських письменників та критиків про літературну діяльність П. Й. Панча, нариси-спогади та статті про П. Й. Панча. Матеріали родичів письменника та матеріали інших осіб складають основу дев'ятого, останнього розділу каталогу. Представлений каталог має за мету репрезентацію та введення у науковий обіг архівної рукописної спадщини видатного

українського письменника П. Й. Панча, та стане джерелом для науковців, які вивчають проблеми збереження, відновлення, використання рукописної спадщини та досліджують історію розвитку українського літературного процесу ХХ ст.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.171]:[930.253:821.161.2.09"19"]Панч П.

Tetiana Mitsan,

ORCID 0000-0002-2757-6654,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: t.mitsan@gmail.com

THE PETRO PUNCH'S ARCHIVE HERITAGE AS A SOURCE OF HISTORY OF THE XX CENTURY UKRAINIAN LITERATURE DEVELOPMENT (BY THE SOURCES OF THE INSTITUTE OF MANUSCRIPTS OF V. I. VERNSKY'S NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE) CATALOGUE

The proposed catalogue represents the manuscript heritage of the outstanding Ukrainian writer P. Punch most of the documents are introduced into scientific circulation for the first time. The structure of the catalogue, which is due to the species content and composition of documents of the creative work, is presented.

Keywords: Petro Punch, personal archive, manuscript heritage, Ukrainian literature of twentieth century, Writers Union, VAPLITE, GART, PLUG.

УДК 930.253 (Вернадський В. І.)

Новохатський Костянтин Євгенович,

ORCID 0000-0002-2569-8754,

старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: knovohat@i.ua

В. І. ВЕРНАДСЬКИЙ І АРХІВИ

На підставі вивчення друкованих і архівних джерел, щоденників В. І. Вернадського, його листування та службових документів періоду перебування вченого в Україні (1918–1920), розглянуто питання про ставлення В. І. Вернадського до архівів і архівної справи.

Ключові слова: В. І. Вернадський, архівна спадщина, архівна справа.

Процес будь-якого наукового дослідження серед іншого передбачає обов'язкову фіксацію отриманих результатів, їх аналіз, у т. ч. у співставленні з досягнутим у цій царині іншими вченими – сучасниками і попередниками. Таким чином учений є працівником не лише науки, а й документно-інформаційної сфери, де він має справу як з творчою документацією, так і з організаційною й статусно-особистісною.

У пропонованій доповіді ми торкнемося лише ретроспективної частини цієї сфери – архівної, а саме розглянемо ставлення до архівної справи та архівної спадщини вченого-енциклопедиста, академіка В. І. Вернадського. Безперечно, домінуючим аспектом теми «В. І. Вернадський і архіви» є питання про архівну спадщину В. І. Вернадського: формування, склад й доля архіву вченого. Безпосередньо з цим пов'язане питання дослідження інформації про В. І. Вернадського в архівах: перелік і доступність архівних фондів і окремих документів різних установ і осіб, з якими він контактував, у тому числі й за кордоном. Як наслідок розгляду попередніх аспектів, постає питання про реконструкцію наявними на сьогодні методами цілісної архівної спадщини В. І. Вернадського. За останні десятиріччя багатьма вернадськознавцями зроблено вже чимало з усіх зазначених напрямків. Особливої оцінки у цій «вернадськіані» заслуговують дослідження російського історика М. Ю. Сорокіної, присвячені архівній спадщині академіка В. І. Вернадського, як єдиного комплексу архівних документів, об'єднаних походженням і внутрішніми зв'язками, що відображають життя та діяльність вченого, історії формування цього комплексу, систематизації, описування та використання [1].

У цьому контексті логічним, на нашу думку, є розгляд питання, яке ще не стало предметом спеціального дослідження: про ставлення В. І. Вернадського до архівів в цілому та архівної справи як галузі буття суспільства. У формуванні поглядів вченого на архіви визначальну роль мали як станові, родинні традиції, так і погляди на значення документальних носіїв знання – «листів і паперів» – в тогочасному науковому середовищі. Починаючи з молодих років В. І. Вернадський, крім навчальних, викладацьких, експедиційних та інших службових записів, вів щоденникові записи «для себе», активно листувався з рідними, друзями, колегами. З часом у вченого

міцнішає потреба у фіксації інформації, розширюється коло спілкування за рахунок вітчизняних вчених, соратників з громадсько-політичної діяльності, офіційних осіб, зарубіжних науковців тощо. Поступово в нього нагромаджується комплекс документів у вигляді особового архіву. Водночас, як засвідчують документи, В. І. Вернадський все більше усвідомлює значення і цінність власного архіву, він турбується про його збереження, зокрема, під час неодноразових переїздів (іноді термінових і вимушених). З роками у В. І. Вернадського у зв'язку з концентрацією зусиль на головних наукових проблемах дедалі більшим стає усвідомлення швидкоплинності і необоротності часу, зростає стурбованість щодо неупорядкованості домашнього архіву. Вчений періодично робить спроби навести лад в особистому архіві, який виглядав, як «купи паперів». На схилі літ у В. І. Вернадського зароджується ідея створення на основі документів архіву «Хронології» – хроніки родини, що за задумом вченого мала перерости у спогади «Пережите і передумане».

Інший аспект теми – науково-організаційна діяльність академіка В. І. Вернадського, спрямована на створення архівів, як державних установ або їх підрозділів, надходження до них документів, у тому числі особового походження, організації використання архівних джерел в історичних дослідженнях. У цьому контексті слід згадати, зокрема, його позитивне налаштування і всебічну підтримку у питаннях створення і організації діяльності історичного архіву, як установи при УАН, Архівного управління УД, Архіву Криму під час створення Української академії наук, Національної бібліотеки Української Держави, ректорства в Таврійському університеті тощо.

Список використаної літератури

1. Сорокина М. Ю. *Ученые и архивы: к истории «архивного наследия» В. И. Вернадского* // Архив Академии наук – достояние национальной и мировой науки и культуры. Материалы международной научной конференции. Москва, 10–14 ноября 2008 г. Москва, 2009. С. 391–413.

References

1. Sorokina M. Yu. (2009). *Uchenye i arkhivy: k istorii «arkhivnogo naslediya» V. I. Vernadskogo* [Scientists and archives: to the history of the «archival heritage» of V. I. Vernadsky]. *Arkhiv Akademii nauk – dostoyanie natsionalnoj i mirovoj nauki i kul'tury. Materialy mezhdunarodnoj nauchnoj konferenczii. Moskva, 10-14 noyabrya 2008 g.* Moskva, pp. 391-413. [In Russian].

UDC 930.253 (V. I. Vernadskyi)
Kostyantyn Novohatsky,
ORCID 0000-0002-2569-8754,
Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: knovohat@i.ua

V. I. VERNADSKYI AND ARCHIVES

Based on the study of printed and archival sources, diaries of V. I Vernadsky, his correspondence and official documents of the scientist's stay in Ukraine (1918–1920), the question of V. I. Vernadsky's attitude to archives and archival business is considered.

Keywords: V. I. Vernadskyi, archival heritage, archival business.

УДК 005.92:004.63
Плешакова-Боровинська Марина Геннадіївна,
ORCID 0000-0002-5134-2137,
аспірантка,
Харківська державна академія культури,
Харків, Україна
e-mail: marina862006@i.ua

ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ АРХІВНИХ СЛУЖБ НА ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розглянуто можливість використання електронних архівів в діяльності архівних служб виробних підприємств. Окреслено проблеми, які відбуваються при цифровізації архівних служб.

Ключові слова: архів, виробниче підприємство, система електронного документообігу, цифровізація.

В процесі управлінської діяльності виробничих підприємств почали активно впроваджуватися електронні документи. Перехід від паперової до електронної форми реєстрації документів та службового листування спричинив ряд методичних та організаційних питань як в сфері загального діловодства, так і в сфері інформаційного забезпечення. Виникло безліч питань юридичного характеру з

приводу впровадження та використання електронного документообігу в управлінсько-виробничих процесах, у результаті чого з'явилися проблеми цифровізації архівних служб на виробничих підприємствах.

Процес систематизації документів (як паперових, так і електронних) на виробничих підприємствах починається з формування номенклатури справи. І саме відповідно до неї здійснюється формування документів у справи (електронні та традиційні).

На підставі індексу відбувається формування справ. При використанні засобів цифровізації (таких як системи електронного документообігу) формування відбувається в автоматичного режимі під час реєстрації, а документи, створені традиційним способом – формуються відповідальними за діловодство в структурних підрозділах.

Щорічно здійснюється передавання паперових справ до архіву згідно з актом, який був створений відповідно до запису про категорії та кількість справ, які були заведені протягом року, а передавання електронних справ до архіву здійснюється в автоматизованому режимі у процесі формування інформаційної картки архівної справи (обкладинки справи) зі зміною прав доступу.

Оскільки усі документи тривалого (понад 10 років) строків зберігання потребують створення паперового примірника електронної справи, то виникає прецедент законодавчої необхідності паперового (традиційного) зберігання електронних документів. В результаті цього постає проблема доцільності цифровізації документів тривалого строків зберігання. Тому на виробничих підприємствах в першу чергу відбувається цифровізація документів тимчасових строків зберігання (до 10 років).

Архівна служба виробничих підприємств забезпечує збереження документів, облік і контроль документів, організацію пошуку документів, захист від несанкціонованого доступу, анотування документів.

Електронний архів, який є логічним та необхідним модулем системи електронного документообігу, відповідає за збереження електронних документів. Також електронний архів можна розширити довідково-інформаційною базою паперових документів, що зберігаються в архіві та провести оцифрування документів, які знаходять на зберіганні.

Для здійснення ретроконверсії (переводу паперових документів в електронну форму) використовуються різнофункціональні сканери: книжні (для великоформатних документів, книг, папок) та документні, а також комплекси високоякісного (безконтактного) сканування.

Завдяки електронним архівам декілька структурних підрозділів одночасно можуть працювати з одним документом, що дозволяє значно зменшити час на обробку інформації та прийняти управлінські рішення або надати довідкову інформацію у скорочений термін.

Однак, на виробничих підприємствах майже не використовуються системи цифровізації архівних служб. Документи передаються до архіву в традиційній (паперовій) формі, складання звітів та видача архівних довідок здійснюються шляхом пошуку документів в архівосховищі за допомогою топографічних покажчиків та описів справ. Не у всіх архівних служб виробничих підприємств створена база даних архівної інформації підприємства та формується електронних довідковий апарат.

Архівні служби виробничих підприємств мають організувати роботу архівів під час надзвичайних ситуаціях. Дієвим інструментом у таких ситуаціях є електронний архів, який дозволяє отримати доступ до необхідних документів та даних не перебуваючи безпосередньо у приміщенні архіву або у будь-якій точці світу. Дуже важливим питанням успішного використання електронного архіву та цифровізації архівних служб є надійність зберігання документів в електронній формі.

Отже, проблеми цифровізації архівних служб виробничих підприємств пов'язані з комплектуванням необхідним програмно-технічним забезпеченням для організації роботи щодо збереження та доступу роботи з електронними документами та здійснення ретроконверсійної діяльності. Переваги використання систем електронного документообігу в управлінській діяльності виробничих підприємств є беззаперечними, що безпосередньо сприяє цифровізації архівних служб та робить цей процес актуальним.

UDK 005.92:004.63

Maryna Pleshakova-Borovynska,

ORCID 0000-0002-5134-2137,

Postgraduate Student,

Kharkiv State Academy of Culture,

Kharkiv, Ukraine

e-mail: marina862006@i.ua

THE PROBLEMS OF DIGITALIZATION OF ARCHIVAL DEPARTMENTS OF THE MANUFACTURING ENTERPRISES

The possibility of using electronic archives in the activities of archival departments of the manufacturing enterprises is considered. The problems of digitalization archives departments are identified.

Keywords: archive, manufacturing enterprises, electronic document management system, digitalization

УДК 930. 25

Приходько Людмила Федорівна,

ORCID 0000-0002-1674-1001,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: aap2308g@ukr.net

КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ, ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО АРХІВОЗНАВСТВА У ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Розглянуто актуальні теоретичні та прикладні аспекти розвитку українського архівознавства у контексті побудови інформаційного суспільства в Україні.

Ключові слова: архівознавство, архівна справа, Національний архівний фонд.

Ухвалення Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства (Okinawa Charter on the Global Information Society, 2000), «Хартії про збереження цифрової спадщини» (Charter on the Preservation of Digital Heritage, 2003) свідчить, що розвиток людства під впливом дедалі активного впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій відбувається у напрямку побудови інформаційного суспільства, переходу до цифрової епохи. Багатовимірні реалії інформаційного суспільства, динаміка процесів інформатизації й цифровізації та посилення їх ролі в життєдіяльності соціуму докорінно змінюють розвиток архівної справи України, актуалізують нагальну потребу в забезпеченні її інноваційного

розвитку, і, відповідно, в підвищенні якості наукових досліджень, ефективності впровадження їх результатів в архівну практику. Отже, мета доповіді – проаналізувати основні напрями та шляхи підвищення результативності розвитку галузевої науки.

Адекватне реагування на «виклики часу» спонукає до подальшого оновлення українського архівознавства як наукової дисципліни на ґрунті фахової саморефлексії, продукування нових методів, дослідницьких практик, міждисциплінарної взаємодії, використання кращого світового і європейського досвіду в архівній сфері. Серед напрямів архівознавчих досліджень до пріоритетних доцільно віднести такі: терміносистема, історіографія (особливо іншомовний сегмент), теорія і методологія архівної науки; опрацювання проблем електронного й аудіовізуального архівування; правове забезпечення розвитку архівної справи та діловодства; інформатизація та цифровізація архівної справи; розроблення стандартів і форматів роботи з цифровими та оцифрованими документами; забезпечення умов повноцінного функціонування архівної спадщини України – Національного архівного фонду (НАФ) на основі системного удосконалення організації, формування, збереженості, актуалізації його документальних комплексів. В інформаційному суспільстві, де найвпливовішими чинниками є інформація, знання, комунікація, інновації, особливої актуальності набуває стратегія переходу від пасивного нагромадження архівних інформаційних ресурсів до перетворення їх у цілісну і доступну для користування ефективну «систему знань» із застосуванням найперспективніших трендів інформаційно-комунікаційних технологій. Утім, неузгодженість законодавства України у сфері інтелектуальної власності з архівним законодавством суттєво обмежує діяльність архівних установ щодо оцифрування і створення інтегрованих цифрових ресурсів архівної спадщини, її представлення у світових інформаційних мережах, впровадження сучасних сервісів онлайн доступу до цифрового контенту. Важливим і перспективним у межах архівознавства є розроблення нормативних документів і методичних матеріалів для легітимного супроводу архівних процесів і робіт, зокрема: віднесення архівних документів до об'єктів авторського права і суміжних прав, встановлення авторів і правовласників виключних прав на ці об'єкти, особливості укладання з ними договорів; вирішення проблем «сирітських документів»; реалізація різних форм удосупнення зазначених документів в архіві з використанням цифрових

технологій. Пріоритетними в українському архівознавстві мають бути наукові дослідження, що відповідають сучасним пізнавальним стратегіям, орієнтовані на забезпечення інноваційного розвитку архівної справи України відповідно до потреб державотворення, побудови інформаційного суспільства, формування національної пам'яті, історичної культури українських громадян.

Список використаної літератури

1. Програма розвитку галузевої науки на 2016–2020 рр. / Укрдержархів, УНДІАСД; Христова Н. М. (кер.), Кулешов С. Г., Приходько Л. Ф. Київ, 2014. 20 с.
2. Стратегічна програма розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу. 2019–2023 рр. / Укрдержархів. УНДІАСД; Л. Ф. Приходько. 2019. 51 с.

References

1. Hristova, N. M. (dir.), Kuleshov, S. G., & Prykhodko, L. F. (2014). *Programa rozvytku galuzevoi nauky na 2016-2020 rr.* (2014). [Branch Science Development Program for 2016-2020]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Prykhodko, L. F. *Stratehichna prohrama rozvytku arkhivnoi spravy Ukrainy na serednostrokovu perspektyvu. 2019-2023 rr.* (2019). [Strategic program for the development of archival affairs in Ukraine in the medium term. 2019-2023].

UDC 930. 25

Lyudmyla Prykhodko,

ORCID 0000-0002-1674-1001,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: aap2308g@ukr.net

KEY PROBLEMS, PRIORITY DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF UKRAINIAN ARCHIVAL SCIENCE IN THE DIGITAL AGE

Topical theoretical and applied aspects of the development of Ukrainian archival science in the context of building an information society in Ukraine are considered.

Keywords: archival science, archival affairs, The National Archival Holdings.

УДК 930.253(477)

Романів Уляна Василівна,

ORCID 0000-0002-9579-1030,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: ulanaromaniv999@gmail.com

«АРХІВИ УКРАЇНИ»: АНАЛІЗ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ

Розглянуто публікації за період 2016–2020 рр. Охарактеризовано предметні рубрики та тематику статей, що до них входять, проаналізовано авторський склад.

Ключові слова: науково-практичний журнал «Архіви України», наукова публікація, автор.

«Архіви України» – фахове періодичне, науково-практичне видання для архівістів, що виходить в Україні з 1947 року. Журнал створений для огляду архівних джерел, висвітлення питань з архівознавства, документознавства, джерелознавства та інших спеціальних історичних дисциплін, теорії та практики архівної справи. Безперечно найавторитетніший часопис, що відзначається високим науковим рівнем публікацій, є платформою для поширення та пошуку фахової інформації. Незмінним видавцем часопису є головний орган управління архівною справою України – Державна архівна служба України. Загалом, за досліджуваний період 2016 р. – I кв. 2020 р. опубліковано 17 випусків (щорічно 4 випуски), до яких увійшло 353 публікації [1].

В цей період постійними рубриками журналу були: «Статті та повідомлення», «Публікації архівних документів», «Особистості», «Архівна справа за кордоном», «Огляди джерел та документальні нариси», «Інформація і рецензії», «Ювілеї». У рубриці «Статті та повідомлення» вміщується інформація про нормативне забезпечення роботи з різного роду документами, наукові розвідки, що покликані донести до широкого загалу здобутки та нововведення в українській архівістиці. Останні кілька років серед проблемних питань архівістів все частіше постає питання цифровізації, збереження цифрової культурної спадщини. Розглядається управління архівною справою на загальнодержавному та місцевому рівнях у контексті інформаційного забезпечення суспільства, впровадження цифровізації та електронного

урядування в Україні. «Публікація архівних документів» – оприлюднюються цікаві знахідки з українських архівів, а також з архівів зарубіжної україніки, що поповнюють джерельну базу української історії різних періодів. У рубриці «Пам'ятні дати» опубліковано дослідження, присвячені пам'ятним датам в історії України, зокрема: 100-річчя початку Української революції 1917–1921 рр., 140 річниця з дня народження Симона Петлюри та 150 річниця з дня народження Михайла Грушевського. Рубрика «Огляд джерел та документальні нариси» – охоплює дуже широкий спектр тем, присвячених аналізу окремих документальних джерел. У рубриці «Інформація і рецензії» публікують відомості про участь українських архівістів у міжнародних та вітчизняних конференціях. Ці публікації охоплюють різноманітні аспекти діяльності архівних служб і архівів країн світу. Не постійними, але не менш цікавими, є рубрики «З історії архівів та архівних зібрань», а також «Архіви у сучасному світі». Перша покликана розповідати про особливості розвитку архівної справи, проблеми, які постали перед архівістами, друга ж розповідає про сучасну архівістику за кордоном.

Аналізуючи видання, слід також звернути увагу на потужний науковий авторський склад. Серед авторів, які регулярно публікуються в журналі: *Я. Калакура* опублікував низку статей щодо нових підходів організації та управління архівною справою на загальнодержавному і місцевому рівнях у контексті інформаційного суспільства; *В. Бездрабко* займається висвітленням тенденцій еволюції архіву як інституції, соціального явища і простору пам'яті, особливості його змісту в умовах інформаційного е-середовища; *М. Палиєнко* аналізує інтерпретації поняття «архів» у сучасній західноєвропейській та американській історіографії, висвітлює еволюцію поняття крізь призму зміни наукової парадигми інформаційного суспільства; *Л. Приходько* опублікувала дослідження з питань формування НАФ, експертизи цінності аудіовізуальних документів, тенденцій розвитку авторського права і суміжних прав Європейського Союзу в умовах становлення інформаційного суспільства; *Л. Касян* – на базі кінофотофонодокументів досліджує українську культуру, їх вплив на формування національної пам'яті. Активними авторами на сторінках журналу протягом 2016–2020 рр. також були А. Шаповал, С. Дубовик, О. Гула, О. Маврін, О. Пономарьов, Б. Петришак, С. Власенко.

Таким чином, найбільшу за обсягом частину на шпальтах «Архівів України» займають статті проблемного змісту, присвячені назрілим питанням архівознавства, документознавства, суміжних і споріднених

галузей знань, науково-практичних досліджень. Щодо авторського складу – це науковці, викладачі, практикуючі архівісти з багаторічним досвідом, які на основі власних ґрунтовних досліджень створюють якісний матеріал, що має інформативну цінність, наукову новизну, а згодом і високий індекс цитування.

Список використаної літератури

1. Архіви України. Архів номерів. Режим доступу: <http://au.archives.gov.ua/index.php/au/issue/archive> (дата звернення 31.07.2020).

References

1. Archives of Ukraine. Archive of numbers. Access mode: <http://au.archives.gov.ua/index.php/au/issue/archive> (date of application 31.07.2020). [In Ukrainian].

UDC 930.253(477)

Uliana Romaniv,
ORCID 0000-0002-9579-1030,
Junior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: ulanaromaniv999@gmail.com

«ARCHIVES OF UKRAINE»: ANALYSIS OF MODERN SCIENTIFIC PUBLICATIONS

The publications for the period from 2016–2020 are considered. Subject headings and topics of the articles included in them are characterized, the author's composition is analyzed.

Keywords: scientific and practical magazine «Archives of Ukraine», scientific publication, author.

УДК 930.25(477)

Січова Оксана Василівна,
ORCID 0000-0001-5033-1404,
науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: o.v.sichova@i.ua

АРХІВИ ОНЛАЙН, НОВІ ФОРМИ РОБОТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Окреслено проблемні напрями вирішення питань з забезпеченням доступу до архівної інформації та організації роботи архівів в умовах карантинних заходів, спричинених пандемією COVID-19.

Ключові слова: архів, онлайн доступ, цифрова копія.

Світова пандемія змінила багато усталених правил, навіть прав. Але право людини на доступ до інформації залишається незмінним. У цьому контексті архіви, як і всі організації, що зберігають і забезпечують доступ до інформації, змушені адаптуватися і знаходити нові способи забезпечення інформаційних потреб користувачів.

В результаті відбувається перенаправлення ресурсів архівних установ на цифрову, он-лайн взаємодію з до певної міри оновленою аудиторією користувачів. Одним з перших кроків у цьому напрямі став максимально відкритий доступ до повнотекстових баз даних, розміщених на он-лайн платформах архівів та бібліотек. Багато організацій на час карантину зняли обмеження на доступ до уже існуючих баз, як, наприклад, Архівні Інформаційні Системи до цифрового архіву періодичних видань «Libragia».

Паралельно інтенсифікувалася робота зі створення цифрових копій довідкового апарату і архівних документів та публікація їх на сайтах архівів. Звичайно ж процес залучення ресурсів українських архівів в он-лайн середовище це результат політики нового архівного керівництва Укрдержархіву на чолі з А. Хромовим. Карантинний режим, спричинений епідемією COVID-19, примусив архіви пришвидшити роботу з цифрування та оприлюднення документів. Як результат, на оновленому сайті Укрдержархіву з'явилася постійна рубрика «Архівні установи в он-лайні: нові надходження» з інформацією про копії документів та архівних довідників, що стали доступними на сайтах державних архівів України. ЦДАГО України у партнерстві з Архівними Інформаційними Системами представив електронний ресурс – он-лайн доступу до фондів архіву, створений на базі платформи «Archium». Державний архів Київської області активно працює над удосконаленням і розширенням свого проєкту «Е-Архів», мета якого забезпечити відкритий доступ до цифрових

копій документів та довідкового апарату з фондів ДАКО та архівних установ Київської області.

З метою безпечної комунікації співробітників так і для проведення консультацій, семінарів (вебінарів), відео-конференцій та забезпечення діяльності колегіальних органів активно впроваджується перехід від фізичної комунікації до безконтактної за допомогою спеціальних сервісів.

Архіви не були б архівами, якби не збирали і не зберігали інформацію про важливі події в історії людства. Нажаль, пандемія COVID-19 стала явищем, що змінило весь світ, явищем, наслідки якого важко прогнозувати. Ряд міжнародних організацій (ICA, the International Conference of Information Commissioners, ARMA International, CODATA, Digital Preservation Coalition, Research Data Alliance, UNESCO Memory of the World and World Data System), що опікуються збереженням та доступом до інформації, звернулися до урядів та неурядових організацій документувати і зберігати інформацію про заходи по боротьбі з епідемією у всіх сферах і на всіх рівнях життєдіяльності суспільства та держави. Цю позицію підтримали українські архіви [1].

Список використаної літератури

1. COVID-19: The duty to document does not cease in a crisis, it becomes more essential. https://www.ica.org/sites/default/files/covid_the_duty_to_document_is_essential.pdf (дата звернення: 30.07.2020).

References

1. COVID-19: The duty to document does not cease in a crisis, it becomes more essential. https://www.ica.org/sites/default/files/covid_the_duty_to_document_is_essential.pdf (date of appeal: 30.07.2020).

UDC 070.481:316.77

Oksana Sichova,

ORCID 0000-0001-5033-1404,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: o.v.sichova@i.ua

NEW FORMS OF WORK OF ARCHIVES DEALING WITH THE COVID-19 PANDEMIC

The text contains general description of new directions of work on providing access to archival information and the operation of archives under quarantine measures caused by the COVID-19 pandemic.

Keywords: archive, online access, digital copy.

УДК 902.9: 027(477)

Сохань Світлана Валентинівна,

ORCID 0000-0002-4352-5996,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: sv.sokhan@gmail.com

ДО ПРОБЛЕМИ СКЛАДАННЯ НАУКОВОГО КАТАЛОГУ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ АКТОВИХ ДЖЕРЕЛ

Розглянуто питання камеральних методів опису документальних комплексів актових джерел, викладено основні етапи підготовки наукового анотованого каталогу, розглянуто модель описової статті.

Ключові слова: актові документи, документальна колекція, науковий каталог.

Накопичення значного за обсягом, різноманітного за змістом і складом корпусу актових документів, що зберігаються в рукописних фондах бібліотек, спричинили до активізації камерального напрямку для поглибленого вивчення актових джерел. Саме тому актуальною на сьогодні є вдосконалення методів камеральної археографії для створення наукових каталогів документальних комплексів актових джерел як науково-інформаційного реєстраційного опису колекційних архівів та зібрань.

Метою пропонованого дослідження є виявлення і обґрунтування сучасних прийомів та способів опису актових документів, які виникають у процесі описування історично складених документальних комплексів, як цілісного історичного джерела. На сучасному етапі, при підготовці наукових каталогів документальних комплексів, мають бути враховані не лише особливості описання

поактового і пофондового виду видань історичних документів, де основним предметом при описанні є окремий актовий документ або фонд, а й визначення цілісності історично складеного документального комплексу. Такий підхід до вирішення археографічних завдань, перш за все впливає на виявлення досліджуваних документів та проведення камеральних робіт з їх опрацюванням.

Найбільш раціональним в отриманні дослідником потрібної інформації про склад та зміст документальної колекції є науковий анотований каталог. Слід окреслити основні етапи підготовки наукового анотованого каталогу: науково-критичний підхід до пошуку та відбору документів; обґрунтування особливості документального комплексу як окремої групи джерел; реконструкція та відновлення цілісності документального комплексу; розробка моделі описової статті; складання науково-довідкового апарату.

Створення наукових каталогів документальних комплексів передбачає необхідність введення в науковий обіг найбільшу кількість історичних джерел в короткий відрізок часу. Тому, на нашу думку, структура каталогу повинна відображати параметри як науково-довідкового джерела з його стислістю, точністю, вмінню зберегти підсумки вивчення окремого актового документа, так й комплексного історичного джерела з історії установ та інституцій в ході діяльності яких були створені ці документи. Є дві форми видання актових документів – публікація тексту документа, або каталог, в якому текст документа представлений найбільш повною та вичерпною інформацією про зміст документа. На сьогодні з розвитком цифрових технологій та можливостей, публікація тексту документа в електронній формі найкраще відповідають першій формі видання, тому каталоги, в яких акумульовано джерелознавчий аспект документів, стають найбільшим потенціалом для науково-теоретичних археографічних студій.

Основна увага при підготовці каталогу приділяється розробці моделі описових статей. Зазначимо, що схема описових статей документальних комплексів мають типову структуру, тобто однаковий набір елементів (дата, місце написання, заголовки та ін.) і специфічні елементи, які відносяться до відмінних ознак документів, з яких складений певний документальний комплекс. До типових елементів опису актових документів відносяться: дата; місце написання; заголовок; мова; кількість аркушів; характеристика

сторінки; оригінал чи копія; матеріал письма; тип письма; художнє оформлення; стан збереження; анотація; підписи; печатки; написи; описи; шифр; старі шифри; література; архівні джерела.

Повнота наукового каталогу документального корпусу актів залежить від ретельного і систематичного перегляду архівних фондів, де можуть зберігатися документи, а також від максимального використання рукописних описів та друкваних видань, в яких були присутні відомості про документи. Також необхідно враховувати матеріали копійних книг актів, які доповнюють лакуни колекції, тому що збірники копій актів складалися в архівосховищах в той же період часу, як і документи, які записувалися в копійну книгу.

Таким чином, створення електронного фонду текстів актових документів в поєднанні з науково-методологічним та науково-допоміжним апаратом у вигляді наукових каталогів цих документів, забезпечать дослідників зручним інструментарієм для подальшого вивчення історичних джерел.

Список використаної літератури

1. *Сохань С.В.* Колекція Київської казенної палати з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Вип.1. Акти і документи Михайлівського Золотоверхого монастиря (1522–1785). Археографічне дослідження : Науковий каталог. Київ, 2019. 380 с.

References

1. Sokhan, S.V. (2019). Kolektsiya Kyuyivs'koyi kazennoyi palaty z fondiv Instytutu rukopysu Natsional'noyi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernads'koho. Vyp. 1. Akty i dokumenty Mykhaylivs'koho Zolotoverkhoho monastyrya (1522-1785): Arkheohrafichne doslidzhennya, naukovyi kataloh [Collection of Kyiv government chamber from the fonds of the Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Is. 1. Acts and documents of Mykhailivskiyi Zolotoverkhyi monastery (1522-1785). Archeographical research, scientific catalogue]. Kyiv, 380 p.

UDC 902.9: 027(477)

Svitlana Sokhan,

ORCID 0000-0002-4352-5996,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sv.sokhan@gmail.com

**TO THE PROBLEM OF COMPILING A SCIENTIFIC CATALOGUE OF
DOKUMENTARY COMPLEXES OF ACT SOURCES**

The issues of chamber methods of description of the documentary complexes of act sources are considered, the main stages of preparation of the scientific annotated catalog, the model of the descriptive article is considered.

Keywords: act documents, documentary collection, scientific catalogue.

УДК 930.253:929Багрянний(477)

Сукало Алевтина Миколаївна,

ORCID 0000-0002-8129-8923,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: alevtinasukalo@gmail.com

ОСОБОВІ ФОНДИ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В АРХІВНИХ ЗІБРАННЯХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВ-МУЗЕЮ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ. ІВАН БАГРЯНИЙ

Проаналізовано склад та зміст документів видатного представника українського політикуму в еміграції Івана Павловича Багряного, особовий фонд якого зберігається в ЦДАМЛІМ України.

Ключові слова: особовий фонд, архів, еміграція, діаспора, творчість

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛІМ України) останні десятиріччя активно комплектується особовими документами представників світового українства. Протягом 1992-1996 рр. установа отримала на зберігання документи лауреата Національної премії ім. Тараса Шевченка, українського письменника, поета, маляра, сатирика, драматурга, публіциста, громадсько-політичного діяча Івана Багряного, людини, за згадками його соратників та антагоністів, доволі суперечливої, яка все життя присвятила боротьбі за українську державність. Після проведеної науково-дослідної роботи був сформований особовий фонд письменника № 1186 (опис 1, 2), який нараховує 536 одиниць зберігання. В процесі дослідження документів для написання статті було вирішено використати лише частину фонду, а саме особисті

документи І. П. Багряного (опис 1, од. зб 1-121), які ще не були об'єктом повноцінного наукового дослідження.

Вищезгадані документи укомплектовані по 9 розділах, до яких увійшли: I. Творчі матеріали, з підрубриками: «Прозові твори», «Драматургія», «Поетичні твори», «Пародії, памфлети, епіграми», «Статті», «Переклади»; II. Листи І. П. Багряного; III. Листи І. П. Багряному; IV. Дарчі написи І. П. Багряному; V. Матеріали до біографії І. П. Багряного з підрубриками: «Особисті документи», «Матеріали творчої та службової діяльності»; VI. Матеріали про І. П. Багряного; VII. Образотворчі матеріали; VIII. Матеріали Г. С. Багряної (дружини); IX. «Матеріали, що відклались у фонді». Велику частину прийнятих на зберігання документів складають рукописні тексти, начерки, які частково представлені окремими відірваними від загальної теми есеями, написаними «швидкою», наздоганяючими думки, рукою; деякі машинописні тексти, відредаговані власне Багряним.

Серед творчих матеріалів романи, драматургія, поезії, статті, а саме: машинописний варіант роману «Людина біжить над прірвою» (пожовклий папір з багатьма правками рукою І. Багряного); автограф підготовчих матеріалів до «Панцирника Потьомкін»; драматичні твори «Морітурі», «Розгром», «Генерал»; збірка поезій «Золотий бумеранг», «Вінок сонетів», пісні на слова І. Багряного «Вперед, соколи», «Вставай, народе!», «Гімн ОДУМУ», «Марш «Україна», музика до яких була написана відомим бандуристом Григорієм Китастим; полемічні статті « $2 \times 2 = 4$ », «Дніпро впадає в Чорне море», «Чого нам бракує» та ін.; відкритий лист «Чому я не хочу вертатись до СРСР»; переклади творів Р. Кальцібіджі та О. С. Пушкіна тощо.

Невелика кількість епістолярію містить не лише поточну на той час інформацію, а й спомин про людей, яких письменник знав та спілкувався, про видавничі справи, політичну роботу, українську національну церкву, релігійні секти у Канаді тощо. Ці листи мають не аби яку цінність самі по собі, але чималу вагу їм надають коментарі О. Коновала, який, до речі, й підготував їх до друку. Його пояснення розкривають теми, персоналії, посади, датування, перебіг подій, що згадуються в листах.

Під назвою «Матеріали до біографії І. П. Багряного» зібрані в т. ч. й листи ділового спілкування, запрошення, протоколи, їх чернетки, автограф проекту часопису «Тризуб і меч», договори на видання творів, матеріали роботи в УНРаді тощо. В фонді зберігається

невелика кількість посвідчень, серед яких звертають увагу посвідчення за № 63 від 20 серпня 1943 р. Українського центрального комітету об'єднання Спілки українських письменників у Львові, датування якого вказує на дійсне прибуття І. Багряного до Галичини, та німецьке посвідчення особи № В 53 793 від 26 червня 1950 р. видане в Гінзбургзі, де датою народження письменника вказане 19 вересня 1907 р.

Розділ «Матеріали про І. П. Багряного» репрезентує статті щодо його біографії та творчості, поїздок до США, Канади та інших країн, критичних матеріалів на «Тигроловів», «Марусі Богуславки», «Саду Гетсиманського», документами про вшанування його пам'яті. Окремою групою представлені документи творчої та політичної спадщини письменника, враховуючи різноманітні псевдоніми автора.

Олекса Коновал в статті «Іван Багряний – співець відважних (В 60-ліття з дня народження)», надрукованої в «Укр. життя», 12 листопада 1967 р., зазначав - «Всі його твори це образ його політичної думки, його діла – це цеглини для будови, що мали називатися самостійною українською державою».

Список використаної літератури

1. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, фонд 1186, опис 1, од. зб. 1 – 121.

References

1. Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, fond 1186.

UDC УДК 930.253:929Багряний(477)

Alevtina Sukalo,

ORCID 0000-0002-8129-8923,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: alevtinasukalo@gmail.com

**THE PERSONAL FUNDS OF REPRESENTATIVES OF THE
UKRAINIAN DIASPORA IN ARCHIVAL COLLECTIONS OF THE
CENTRAL STATE ARCHIVES MUSEUM OF LITERATURE AND ARTS
OF UKRAINE. IVAN BAGRYANY**

The composition and content of the documents of Ivan Bagryany, a prominent representative of the Ukrainian politicum in exile, whose personal fund is stored in the CDAMLM of Ukraine, are analyzed.

Keywords: the personal fond; the archives; the emigration; the Diaspora; the creation.

УДК 930.253: 82-6 (477) (Перетц В. М.)

Шаповал Андрій Іванович,

ORCID 0000-0003-1188-5142,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: shai196@ukr.net

ОСОБОВА СПРАВА В. М. ПЕРЕТЦА ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАННЯ ВЧЕНОГО АКАДЕМІКОМ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

Визначено інформаційний потенціал документів особової справи В. М. Перетца як джерельного комплексу з дослідження обрання вченого до складу академіків Української академії наук.

Ключові слова: В. М. Перетц, особова справа, Українська академія наук.

У 2020 р. відзначаємо 150-річчя від дня народження видатного філолога, історика давньої української літератури та театру, а ще етнографа, джерелознавця, палеографа і бібліографа В. М. Перетца, життя й наукова діяльність якого тісно пов'язана з Україною. Вчений був активним учасником українського наукового життя та істотно вплинув на розвиток української науки. Він був щирим поборником заснування Української академії наук (УАН) та учасником процесу її творення.

Нині опубліковано лише декілька праць, в яких переважно у загальних рисах відображена діяльність В. М. Перетца в УАН [1; 2]. Залишається ще чимало лакун, які стосуються роботи вченого в українській академії. Зокрема, не дослідженим досі є й сам процес обрання В. М. Перетца до складу дійсних членів УАН.

Важливим джерелом для висвітлення обрання В. М. Перетца до складу академіків УАН є особова справа вченого, яка зберігається в Архіві Президії НАН України. В ній містяться документи за 27 лютого 1919 р. – 7 вересня 1922 р., що стосуються, головним чином, питання виборів В. М. Перетца до складу дійсних членів УАН: витяги з протоколів Спільного Зібрання УАН, засідання Історично-філологічного відділу УАН, листи голови Історично-філологічного відділу УАН Д. І. Багалія та неодмінного секретаря УАН А. Ю. Кримського до В. М. Перетца, листи В. М. Перетца до Д. І. Багалія, його телеграми, надіслані із Самари до УАН, відгук академіка М. І. Петрова про наукові праці В. М. Перетца, відкритий лист УАН та ін. Ці документи поки що не введено до наукового обігу.

Документи засвідчують, що процес обрання В. М. Перетца до складу УАН виявився досить непростим і потребував компромісу між вченим і членами УАН в розумінні положень Статуту УАН, що регламентували вибори до складу УАН іноземних науковців.

Вбачаючи у В. М. Перетці потужну наукову силу, визначного фахівця з історії української літератури та мови, енергійного та талановитого організатора українського наукового життя, за ініціативи академіків УАН Д. І. Багалія, А. Ю. Кримського, М. І. Петрова і С. О. Сфремова кандидатуру вченого було висунуто до складу дійсних членів УАН вже в перші місяці діяльності української академії.

Однак процес обрання В. М. Перетца до складу УАН ускладнила його принципова позиція стосовно тих параграфів Статуту УАН, що визначали коло осіб, які мали право обиратися до складу УАН, порядок їхнього обрання, регламентували мову публікацій та діловодства в українській академії. В. М. Перетц щиро прагнув працювати для українства на терені української науки, але не міг погодитися з тими положеннями Статуту УАН, що, на його думку, були політично вмотивовані й перешкождали розвитку самої української академії, адже робили неможливим обрання до її складу вчених-іноземців, у послугах яких була зацікавлена УАН.

Але завдяки зваженій позиції неодмінного секретаря УАН А. Ю. Кримського та голови Історично-філологічного відділу Д. І. Багалія й за повної підтримки інших українських академіків вдалося виробити компромісний шлях, який завершився одноголосним обранням В. М. Перетца в травні 1919 р. академіком УАН. Обрання В. М. Перетца дійсним членом УАН стало даниною

його визначному внеску в українську філологію та українознавство. З іншого боку, українська академія отримала вченого, активна наукова та науково-організаційна діяльність якого сприяла піднесенню її авторитету в світі.

Список використаної літератури

1. Йолкіна Л. В. *Роль В. Перетца у формуванні й функціонуванні Української академії наук перших десятиліть* // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. 2015. № 1. С. 275–279.
2. Шаповал А. *Епістолярна спадщина академіка В. М. Перетца у фондах Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2016. Вип. 44. С. 668–683.

References

1. Yolkina, L. V. (2015). Rol V. Perettsa u formuvanni y funktsionuvanni Ukrainkoï akademii nauk pershykh desiatylyt [The role of V. Perettsa in the formation and functioning of Academy of science of Ukraine at the first decades of twentieth century]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho* [Scientific Herald of Mykolaiv V. O. Sukhomlynkyi National University]. Mykolaiv, no. 1, pp. 275-279. [In Ukrainian].
2. Shapoval, A. (2016). Epistoliarna spadshchyna akademika V. M. Perettsa u fondakh Instytutu arkhivoznavstva Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Epistolary heritage in the collections of Archival Sciennce of the Vernadsky National Library of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine], Kyiv, iss. 44, pp. 668-683. [In Ukrainian].

UDC 930.253: 82-6 (477) (Peretts V. M.)

Andrii Shapoval,

ORCID 0000-0003-1188-5142,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Head of the Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: shai196@ukr.net

PERSONAL CASE OF V. M. PERTTS'S AS A SOURCE OF RESEARCH ON THE SELECTION OF A SCIENTIST TO THE ACADEMICIANS OF THE UKRAINIAN ACADEMY OF SCIENCES

The information potential of V. M. Peretts's personal archival documents as a source complex for the study of the election of a scientist to the academicians of the Ukrainian Academy of Sciences has been determined.

Keywords: V. M. Peretts, personal case, Ukrainian Academy of Sciences.

УДК 930.25(477)

Яременко Лідія Миколаївна,

ORCID 0000-0002-4731-028X,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

директорка Інституту архівознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: yaremenko@nbuv.gov.ua

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ АРХІВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАН УКРАЇНИ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Висвітлено пріоритетні напрями в діяльності архівних підрозділів НАН України в епоху цифровізації на підставі стратегічних документів Укрдержархіву з актуальних тенденцій розвитку архівної галузі в Україні.

Ключові слова: архівні підрозділи НАН України, напрями діяльності, цифровізація архівної галузі, Укрдержархів.

Організаційні структурні складові архівної системи Національної академії наук України (Інститут архівознавства та Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, відділ архівних наукових фондів рукопису та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, науковий архів Інституту археології, відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка, наукові та науково-технічні архіви Президії та установ, музеї та музейні кімнати, що створені в структурі установ і в яких відклялися архівні документи постійного зберігання) при плануванні основних завдань своєї діяльності базуються на регламентуючих документах НАН України, академічних установ, в структурі яких вони перебувають, Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського щодо

роботи з формування і збереження архівних фондів наукової спадщини НАН України. Водночас, при окресленні пріоритетних стратегічних напрямів в архівній справі НАН України, безперечно, визначальними є завдання, поставлені Державною архівною службою України, що є центральним органом виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері архівної справи та діловодства.

Останнім часом Укрдержархівом при визначенні головних завдань архівної галузі України все більше уваги приділяється питанням інформатизації архівної справи, задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, організації та полегшення доступу до документної інформації НАФ як складової всесвітньої культурної спадщини, вдосконалення шляхів та розвитку нових форм доступу до архівної інформації через мережу Інтернет, широкого комплексу робіт з електронними документами.

Поштовхом для більш конкретного формулювання цілей, завдань та пріоритетів у цьому напрямі стало схвалення у січні 2018 р. Кабінетом Міністрів України «Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр.», яка передбачила для України курс на всеохоплюючу цифровізацію, в основу якої покладено принцип свободи інформації [1].

І вже у лютому 2018 р. Укрдержархівом визначена і залишається безперечним пріоритетом № 1 у роботі архівів України «Цифровізація усіх процесів архівної справи та діловодства» [2].

З метою реалізації настанов Концепції Укрдержархівом та низкою архівів із залученням науково-дослідних установ, бібліотек, закладів вищої освіти України і зарубіжжя протягом 2018–2020 рр. було організовано низку заходів, на яких обговорювались теоретичні та методичні засади, питання наукової та практичної організації, існуючі проблеми, отримані результати та набутий досвід зарубіжних та вітчизняних архівів щодо розвитку та активізації цього напрямку. Серед них: міжнародні круглі столи «Проблеми інформатизації: процеси цифровізації (теорія і практика)» (червень 2018 р.) та «Проблеми інформатизації архівної справи: цифровізація як засіб забезпечення потреб інформаційного суспільства» (червень 2019 р.), ХХ Джерелознавчі читання «Архівознавство в контексті історичної пам'яті та цифровізації суспільства» (листопад 2019 р.) та ін. Також у 2018–2020 рр. активізується публікація наукових архівознавчих розробок з цих питань: про репрезентацію України в європейському просторі оцифрованого культурного надбання (А. Хромов),

нормативні документи ЮНЕСКО та ЄС з оцифрування об'єктів культурної спадщини і їх збереження (Л. Приходько), досвід оцифрування в держархівах Польщі (Р. Романовський), про створення цифрового фонду користування документами НАФ (Л. Дідух, Н. Залеток), оцифрування аудіовізуальних документів та удосконалення планово-звітної документації в контексті модернізації архівної статистики (Т. Ємельянова), про досвід Держархіву Черкаської області (Т. Клименко), ЦДАМЛМ України (І. Резнік), ЦДНТА України (М. Балишев, А. Алексєєнко, Т. Науменко, Ю. Черняхівська) [3].

Підтвердженням посилення інституційної уваги до організації та втілення напряму цифровізації галузі є створення в структурі Укрдержархіву Управління цифрової трансформації з відділами 1) цифрового розвитку та цифровізації і 2) інформаційних технологій та захисту інформації.

За напрямом цифровізації на 2020 р. першочерговими векторами впровадження передбачено пришвидшене оцифрування описів з попереднім їх перевірянням, доступ до них в онлайн-режимі, постійне інформаційне підтримання вебсайтів архівів [4].

Протягом 2018–2020 рр. при визначенні інших головних, більш традиційних, завдань для архівної справи дещо змінювались акценти черговості їх пріоритету, відбувалось об'єднання-роз'єднання в одному комплексі функціональних векторів, змінювались формулювання завдань від суто локальних, тематичних до більш комплексних, об'єднуючих. Таким чином на 2020 та найближчі роки в трійці пріоритетних напрямів роботи архівних установ залишаються: «Пріоритет 2. Організація формування і забезпечення гарантованої збереженості документів Національного архівного фонду як складової вітчизняної і світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства», «Пріоритет 3. Популяризація архівних документів до пам'ятних дат, подій та ювілеїв визначних осіб в історії України» [5].

Таким чином, передбачені на найближчі роки головні напрями роботи архівної галузі та шляхи їх реалізації, означені в щорічній планово-звітній документації Укрдержархіву, виступах його керівництва, а також оприлюднені на науково-організаційних форумах та у публікаціях архівознавців стануть вагомим підґрунтям у визначенні головних спрямувань діяльності архівних підрозділів

НАН України, зокрема і щодо ефективних рішень з впровадження цифровізації в їхню діяльність.

У липні 2020 р. Укрдержархівом створено робочу групу з розроблення державної «Стратегії розвитку архівної справи до 2025 року та плану заходів щодо її реалізації», прийняття якої дасть можливість сформулювати та впровадити в роботу архівної галузі, зокрема і архівної системи НАН України, уточнені основні пріоритетні напрями роботи на найближчу 5-річну перспективу [6].

Список використаної літератури

1. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi> (дата звернення: 30.07.2020).
2. Архіви України. Вип. № 1. (№ 312), січень – лютий, 2018. С. 51–56.
3. Журнал «Архіви України». Архів номерів. URL: <http://au.archives.gov.ua/index.php/au/issue/archive> (дата звернення: 28.07.2020).
4. Державна архівна служба України. «Ключові досягнення і проблеми Укрдержархіву». Публічний звіт Голови ДАСУ А. Хромова. Новини. 19 лютого 2020 р. URL: https://archives.gov.ua/ua/category/news_ua/ (дата звернення: 01.08.2020).
5. Архіви України. Вип. 1 (№ 318), січень – березень, 2019. С. 66–71; Вип. 1 (№ 322), січень – березень, 2020. С. 79–83.
6. Державна архівна служба України. Нормативно-правова база. Накази Укрдержархіву. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1351_1.pdf (дата звернення: 31.07.2020).

References

1. Kabinet Ministriv Ukrainy. [Cabinet of Ministers of Ukraine]. Retrieved from URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi>. [In Ukrainian].
2. Arkhivy Ukrainy (2018). [Archives of Ukraine]. *Archives of Ukraine, 1 (312)*. P. 51-56. [In Ukrainian].
3. Zhurnal «Arkhivy Ukrainy». Arkhiv nomeriv. [Journal «Archives of Ukraine». Archive of numbers]. Retrieved from URL: <http://au.archives.gov.ua/index.php/au/issue/archive/>. [In Ukrainian].
4. Khromov A. Kliuchovi dosiahnennia i problemy Ukrderzharkhivu: publichnyi zvit Holovy Ukrderzharkhivu. (2020). [Khromov A. Key achievements and problems of the State Archival Service of Ukraine: public report of the Chairman of the State Archival Service of Ukraine], Retrieved from URL: https://archives.gov.ua/ua/category/news_ua/. [In Ukrainian].
5. Arkhivy Ukrainy.(2019, 2020). [Archives of Ukraine]. *Archives of Ukraine, № 1 (318)*. P. 66-71; *№ 1, (322)*. P. 79-83. [In Ukrainian].
6. Derzhavna arkhivna sluzhba Ukrainy. Normatyvno-pravova baza. Nakazy Ukrderzharkhivu. [the State Archival Service of Ukraine. Legal framework. Orders of the State Archival Service of Ukraine]. Retrieved from URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1351_1.pdf. [In Ukrainian].

UDC 930.25(477)

Lidiia Yaremenko,

ORCID 0000-0002-4731-028X,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Director of the Institute of Archival Studies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: yaremenko@nbuv.gov.ua

PRIORITY DIRECTIONS OF ACTIVITY OF NAS OF UKRAINE ARCHIVES IN THE DIGITAL AGE

The priority directions in the activity of the National Academy of Sciences of Ukraine archives in the epoch of digitalization on the basis of strategic documents of the State Archival Service of Ukraine on topical tendencies of archival branch development in Ukraine are considered.

Keywords: the National Academy of Sciences of Ukraine, directions of activity, digitalization of archival branch, the State Archival Service of Ukraine.

РОЗДІЛ 9

БІБЛІОМЕТРИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА НАУКОМЕТРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 02:001.8+002.55

Жабін Андрій Олександрович,

ORCID 0000-0003-4144-6124,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: zh_a@ukr.net

БІБЛІОМЕТРИЯ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Розглянуто сучасні тенденції бібліометрії у бібліотеках Європи. Відзначено зростаючу увагу до проблематики бібліометричних досліджень і розвиток даного напрямку в Україні.

Ключові слова: бібліометрика, бібліотеки Європи, Лейденський маніфест.

Останні 20 років бібліотеки багатьох країн світу, особливо Європейського Союзу (де було розроблено та впроваджено Лейденський маніфест[1]), переживають бурхливий розвиток інфометричних дисциплін: наукометрії, бібліометрії та ін.

При використанні ключових слів «bibliometrics library» або «bibliometrics university» ми отримуємо декілька мільйонів посилань у пошуковій системі Google, що свідчить про великі масиви інформації різноманітних досліджень у цьому напрямі.

В університетах та дослідних установах Європи створюються передові робочі групи, навчальні курси та літні школи із бібліометричних досліджень. Вони також розробляють системи рейтингування навчальних закладів, які все більше впливають на статус установ як в очах потенційних студентів так і державних чиновників, меценатів.

На даний час у багатьох країнах Європи бібліометричні показники стали впливати на формування та розподілення бюджетів. Однією із

потенційних проблем бібліометричних досліджень є неупередженість навчальної або дослідної установи у формуванні бібліометричних рейтингів самих себе. Саме тому бібліотека, що не може бути прямим вигодонабувачем у даних дослідженнях може виступити як найбільш нейтральна сторона [2].

Україна в даному питанні показує приклади як це може бути реалізовано практично. Так із 2012 р. в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського функціонує відділ бібліометрії та наукометрії, де розвивається база даних «Бібліометрика української науки». Не зважаючи на різноманітні технічні та організаційні складнощі, які супроводжують даний проєкт, те що саме бібліотека виступає певним арбітром у даних питаннях має важливе практичне значення для збереження неупередженості у розвитку даного напрямку науки.

Підсумовуючи вищенаведене можна стверджувати, що:

- бібліометричні дослідження поступово переходять від бажаних до необхідних та обов'язкових інструментів при формуванні оцінки досліджень в Європейських країнах;
- бібліотека може слугувати як нейтральна сторона у формуванні бібліометричних рейтингів та інших класифікацій;
- Україні важливо зберігти розвиток бібліометрики у стінах бібліотек у довготривалій перспективі.

Список використаної літератури

1. Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. URL: <https://www.nature.com/news/bibliometrics-the-leiden-manifesto-for-research-metrics-1.17351> (дата звернення: 14.08.2020).
2. Галявіаєва М. С. Библиометрия – новое направление работы библиотек Европы. URL: <https://www.nature.com/news/bibliometrics-the-leiden-manifesto-for-research-metrics-1.17351> (дата звернення: 14.08.2020)

References

1. Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. (2019). Retrieved August 14, 2020 from: <https://www.nature.com/news/bibliometrics-the-leiden-manifesto-for-research-metrics-1.17351>.
2. Galyavieva, M. S. (2012). Bibliometriya – novoe napravlenie raboty bibliotek Evropy [Bibliometrics - a new direction of work for libraries in Europe]. Retrieved August 14, 2020 from: <https://cyberleninka.ru/article/n/bibliometriya-novoe-napravlenie-raboty-bibliotek-universitetov-evropy> [In Russian].

UDC 02:001.8+002.55

Andrii Zhabin,

ORCID 0000-0003-4144-6124,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: zh_a@ukr.net

BIBLIOMETRICS IN EUROPEAN COUNTRIES

Theses are devoted to modern trends in bibliometrics in European libraries. The growing issues of bibliometric research and the development of this area in Ukraine are considered.

Keywords: bibliometrics, European libraries, the Leiden Manifesto.

УДК 001: 004.91

Жабін Олександр Іванович,

ORCID 0000-0001-5693-2155,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: zhabin@nbuv.gov.ua

АНАЛІТИЧНІ ДОДАТКИ НАУКОМЕТРИЧНИХ ПЛАТФОРМ

Розглянуто аналітичний інструментарій від провідних наукометричних платформ та спеціалізовану аналітичну надбудову інформаційно-аналітичної системи «Бібліометрика української науки».

Ключові слова: аналітика, бібліометрія, наукометрія.

До проблематики наукометрії належить коло питань, що торкаються інформаційної моделі розвитку науки, вивчення внутрішніх зв'язків у науці на основі бібліографічних посилань, оцінювання результатів дослідницької діяльності та визначення подальшої її перспективності. Так склалося, що сьогодні сумарні рейтингові бібліографічні показники публікаційної активності за звітами дослідницької роботи цікавлять, головним чином, впливових

керівників різних рівней не тільки з наукової, але й з прагматичної мети – підвищення показників публікації активності.

Так в Україні при оцінці діяльності наукової установи перевага надається тим інституціям у яких більша публікаційна представленість у провідних наукометричних базах, найавторитетнішими з яких є комерційні платформи Web of Science і Scopus. Вони мають досить розвинуті функціональні можливості та індексують значне коло періодичних видань (відповідно понад 12 і 22,5 тис. наукових журналів) [1, 2]. Однак суто статистична інформація, що базується загалом на вирахованих за різними методиками бібліометричних показниках цитованості, таких як індекс Гірша від наукометричних платформ, сьогодні явно недостатня щоб отримати повну та прозору картину у оцінці стану дослідницьких процесів та їх подальшої перспективності. Тому у вирішенні цієї проблеми можуть стати у пригоді аналітичні додатки - InSite від Web of Science та SciVal від Scopus.

Додаток SciVal це аналітичний інструмент для підвищення конкурентоспроможності організації в науково-дослідній діяльності. Він являє собою комплекс інноваційних веб-рішень, який допомагає науковим інституціям ідентифікувати та оцінити свій дослідницький потенціал, ефективно визначити перспективну стратегію свого розвитку, приймати раціональні рішення при виборі персоналу і партнерів та створювати звіти. Дуже корисна функція додатку у можливості порівняння дослідницьких досягнень з результатами діяльності будь-яких подібних наукових груп, організацій або країн з відстеженням свого прогресу з плином часу [2].

Подібний до SciVal аналітичний додаток InCites – інструмент для оцінювання результатів наукових досліджень, що дає можливість урядовим органам і керівникам дослідних організацій відстежувати ефективність досліджень, порівнювати наукову продуктивність з іншими організаціями та країнами. Складова цього додатку ресурс Essential Science Indicators використовується для порівняння цитованості різних галузей знань різних країн за статистичними даними представленими за останні 20 років. За допомогою іншої складової додатку InCites – Journal Citation Reports можливо отримати такі бібліометричні показники періодичних видань: імпаکت-фактор журналу, п'ятирічний імпакт-фактор та індекс оперативності (immediacy index) [1].

Вибір залежить від поставленої мети: для стратегічного планування розвитку наукової діяльності в організації і вибору напрямів фінансування зручніше використовувати SciVal, а для порівняння з іншими конкретними організаціями або відстеження активності окремих вчених, груп вчених або галузей науки – InCites.

Спеціалізований аналітичний додаток вітчизняної інформаційно-аналітичної системи «Бібліометрика української науки», заснованої на принципах консолідації даних зі світових наукометричних платформ, забезпечує статистичну обробку її даних для отримання та порівняння широкого спектру матеріалів, зокрема упорядкованих розподілів вчених за галузями знань, відомствам, установам, значенням індексу Гірша.

Список використаної літератури

1. Web of Science. URL: <https://clarivate.ru/products/web-of-science/> (дата звернення: 24.08.2020).
2. Scopus. URL: <http://www.scopus.com> (дата звернення: 24.08.2020).

References

1. Web of Science (2020). Retrieved from <https://clarivate.ru/products/web-of-science/> [in English].
2. Scopus (2020). Retrieved from <http://www.scopus.com/> [in English].

UDC 001: 004.91

Alexander Zhabin,

ORCID 0000–0001–5693–2155,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: zhabin@nbuv.gov.ua

ANALYTICAL APPLICATIONS OF SCIENTIFIC METRIC PLATFORMS

Analytical tools from the leading scientometric platforms and a specialized analytical superstructure of the information-analytical system «Bibliometrics of Ukrainian Science» are considered.

Keywords: analytics, bibliometrics, scientometrics.

УДК 004.9

Копанєва Вікторія Олександрівна,

ORCID 0000-0001-9838-4855,

кандидат історичних наук, директорка,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,

Київ, Україна,

e-mail: vkopaneva@ukr.net

ІНФОМЕТРІЯ В БІБЛІОТЕЧНОМУ ПРОЄКТІ GOOGLE

Проаналізовано інфометричний інструмент *Ngram Viewer* бібліотечного проєкту *Google*. Відзначено доцільність його використання для відстеження змін терміносистеми науки.

Ключові слова: інфометрія, *Google Books*, *Ngram Viewer*, статистичний аналіз.

Інфометрія – науковий напрям, спрямований на виявлення кількісних закономірностей у інформаційних ресурсах і обґрунтування отриманих математичних закономірностей. Слід зазначити, що поширений термін «*інфометрія*» є калькою англomовного терміну «*informetrics*». Правила словотворення в українській мові потребують вживання слова «*інфометрія*». Майбутнє цього наукового напрямку фахівці пов'язують, насамперед, з розвитком методів інтелектуального аналізу інформації, розробленням багатовимірних динамічних моделей наукової та соціальної комунікації.

Дотичні до інфометрії бібліометричні та наукометричні дослідження мають ґрунтовне теоретичне підґрунтя. Його основу складають емпірично встановлені закономірності Бредфорда, Лотки і Ципфа. Вони описують відповідно: рангові розподіли статей з певної тематики у множині журналів, вчених за публікаційною активністю і термінів за частотою їх вживання в системі наукових комунікацій. Методи і засоби інфометричних досліджень знаходяться в стадії становлення. Передумовою подальшого розгортання робіт цього напрямку є розробка інфометричних технологій, які дозволять виявляти в цифрових масивах латентні закономірності і на цій основі сприяти отриманню нових знань. Теоретико-методологічна основа таких технологій – комп'ютерна лінгвістика, кластерний і контент-аналіз, методи глибинного аналізу даних (*Data Mining*). Під цим терміном розуміється сукупність методів виявлення в даних раніше

невідомих, нетривіальних, практично корисних і доступних для інтерпретації знань, необхідних для прийняття рішень.

Для активізації досліджень у цій сфері доцільно проаналізувати використання інфометричного інструменту, розробленого та впровадженого в бібліотечному проєкті корпорації *Google*. У рамках цього проєкту за період з 2004 р. по 2010 р. *Google* відскановано понад 15 млн. книг зі 100 країн, написаних понад 400 мовами. У 2010 р. на базі цієї розробки започатковано два нових проєкти – *eBookstore* (інтернет-магазин електронних книжок) і *Ngram Viewer* (інфометричний інструмент аналізу частоти вживання слів упродовж певного часу у відсканованих книжках). Наразі фонд бібліотечного проєкту *Google* досяг 25 млн. примірників. Їх контент доступний у одному з чотирьох режимів перегляду: повний, обмежений, фрагментарний та ознайомлення з бібліографічними даними.

Ngram Viewer являє собою аналізатор тексту для пошуку N (числа) будь-якого елемента в тексті. Елементом пошуку може бути що завгодно, включаючи фонемі, префікси, фрази і букви. *Ngram Viewer* генерує графік, де представлено частоту використання певної фрази в зібранні книг у хронологічному аспекті. Якщо введено більше одного слова або фрази, кожне з них буде представлено на графіку лінією другого кольору, щоб контрастувати з іншими елементами пошуку. У режимі розширеного пошуку *Ngram Viewer* надає додаткові можливості, що враховують різні граматичні категорії. Для унаочнення нижче наведено рисунок, згенерований інфометричним інструментом *Ngram Viewer* на основі аналізу інформаційних ресурсів бібліотечного проєкту *Google*. Він дає уявлення про хронологію відносної частоти вживання термінів «*bibliometrics*», «*scientometrics*» і «*informetrics*» у цьому найбільшому в світі зібранні сканованих документів.

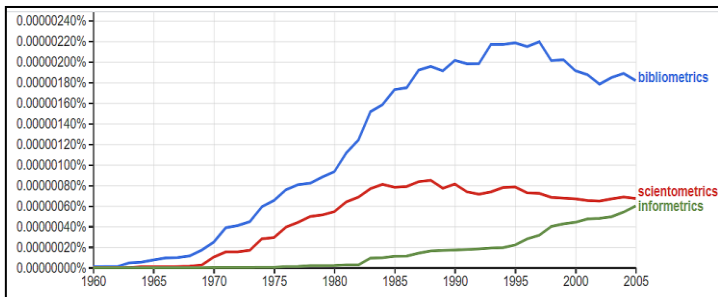

Рис. Хронологія відносної частоти вживання термінів «*bibliometrics*», «*scientometrics*», «*informetrics*» у *Google Books*

Наразі значна джерельна база бібліотечного проєкту *Google* і наявні функціональні можливості *Ngram Viewer* дозволяють відстежувати динаміку змін терміносистеми науки і на цій основі робити висновки щодо трендів її розвитку.

UDC 004.9

Victoria Kopaneva,

ORCID 0000-0001-9838-4855,

Candidate of Historical Sciences, Director,

National Academy of Government Managerial Staff of Culture and Arts,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: vkopaneva@ukr.net

INFOMETRICS IN THE LIBRARY PROJECT GOOGLE

The infometric tool Ngram Viewer of the Google library project is analyzed. The expediency of its use for tracking changes in the term system of science is noted.

Keywords: infometris, Google Books, Ngram Viewer, statistical analysis.

УДК 001.1

Костенко Леонід Йосипович,

ORCID 0000-0001-7629-1228

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,

завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: kostenko@nbuv.gov.ua

СУСПІЛЬСТВО І НАУКОМЕТРІЯ

Визначено основні суспільні функції наукометрії та світові бібліометричні платформи, що забезпечують їх реалізацію. Відзначено інформаційно-когнітивний дуалізм наукометрії.

Ключові слова: наукометрія, дуалізм, суспільні функції, наукове декларування, кластеризація.

Проблема оцінювання суспільної ефективності науки виникла водночас з появою науки. Однак, термін наукометрія було введено в

науковий обіг лише в 1966 р. В. Налімовим. Він дав наступне аксіоматичне визначення цієї дисципліни: будемо називати наукометрією кількісні методи дослідження розвитку науки як інформаційного процесу. Український учений Г. Добров вважав наукометрію однією з дисциплін наукознавства, що має зосереджуватись на підтримці досліджень, а не на їх кількісному оцінюванні. Розбіжність методологічних підходів цих учених обумовлена дуалізмом наукометрії, який проявляється в подвійності співвідношень формальних та експертних критеріїв оцінювання науки й прогнозування напрямів її розвитку.

Розробка теоретико-методологічної бази наукометрії як інструменту надання суспільству в цілому (а не окремим інституціям) прозорої інформації про стан науки та її спроможності сприяти розвитку економіки і вирішенню соціальних завдань – проблема, що потребує вирішення. Для розв'язання цієї проблеми необхідно перейти від аксіоматичного постулювання сутності наукометрії, до визначення її основних суспільних функцій.

Суспільна функція є конкретизацією призначення соціальної системи й слугує для визначення раціональної організації її практичної діяльності в рамках даної системи. Для встановлення основних суспільних функцій наукометрії використаємо філософські категорії загального, особливого та індивідуального. Такий методологічний підхід дозволив у 70-80-х роках ХХ ст. розробити логічно обґрунтовану теорію бібліографознавства та виявити відповідні цим категоріям суспільні функції бібліографічної інформації – пошукову, комунікативну та оцінювальну. Спорідненість бібліографічної й наукометричної проблематики дає змогу визначити основні функції наукометрії шляхом термінологічної конкретизації згаданої тріади функцій бібліографічної інформації. Першу суспільну функцію наукометрії доцільно іменувати науковим декларуванням. Така назва впливає з її основного призначення – інформування суспільства про результати професійної діяльності вчених і колективів. Реалізація наукового декларування забезпечується бібліометричними профілями суб'єктів і об'єктів дослідницької діяльності, представлених у наукометричних платформах.

Другу суспільну функцію наукометрії слід назвати функцією кластеризації. Вона спрямована на впорядкування інформації про науковців за певними формальними ознаками для отримання

цілісного уявлення про структуру наукового середовища (галузевої, географічної тощо). Подібне призначення має комунікативна функція в бібліографії. Оцінювальна функція бібліографічної інформації призначена для розкриття змісту конкретного першоджерела. У випадку наукометрії оцінюванню підлягає результативність дослідницької діяльності вченого чи колективу. Сучасна методологія наукометрії потребує переходу від формального (кількісного) до експертного (якісного) оцінювання. Оскільки такий перехід передбачає проведення експертних досліджень, відповідну суспільну функцію доцільно іменувати наукометричною.

Урахування суспільних функцій та інформаційно-когнітивного дуалізму наукометрії зумовило необхідність створення кількох наукометричних платформ: Google Scholar, Scopus, Web of Science. Перша з них має найзначнішу джерельну базу й тому надає більш достовірні в статистичному аспекті дані щодо публікаційної активності вчених і інституцій. Це дозволяє стверджувати, що Google Scholar найбільш придатна для реалізації суспільних функцій наукового декларування та кластеризації (впорядкування вчених і колективів у порівняно однорідні групи). Дві інші платформи (Scopus і Web of Science) орієнтовані, насамперед, на наукову спільноту, а не на широкий загал. Їх джерельна база за обсягом на порядок менша ніж у Google Scholar. Тому вони не можуть забезпечити виконання суспільної функції наукового декларування, яка передбачає надання прозорої інформації про всі публікації дослідників. Їх «наукометрична ніша» – кластеризація та відстеження тенденцій розвитку науки, виявлення її проривних напрямів.

UDC 001.1

Leonid Kostenko,

ORCID 0000-0001-7629-1228,

Candidate of Technical Sciences, Senior Research Associate,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: kostenko@nbuv.gov.ua

SOCIETY AND SCIENTOMETRY

The main public functions of scientometry and the world bibliometric platforms that ensure their implementation are defined. The information-cognitive dualism of scientometry is noted.

Keywords: scientometry, dualism, social functions, scientific Declaration, clusterization.

УДК 001.891: 614

Кубко Анастасія Юрївна,
ORCID 0000-0001-6421-5105,

провідний редактор,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна,

e-mail: kubko@nbuv.gov.ua

БІБЛОМЕТРИЧНІ АСПЕКТИ МЕДИЧНОЇ НАУКИ В КОРОНАВІРУСНИЙ ПЕРІОД

Розглянуто особливості впливу епідемій, зокрема актуальної пандемії коронавірусної хвороби COVID-19, на бібліометричні показники медичної галузі.

Ключові слова: наукометрія, бібліометричні показники, медицина, COVID-19.

Пандемія коронавірусної хвороби COVID-19 стала випробуванням для наукової медичної спільноти, активізувавши професійну діяльність медиків-науковців, що, в свою чергу, знайшло відображення в наукометричних і бібліометричних показниках.

Критичні навантаження, прикладом яких є спалахи інфекційних хвороб, вже давно дозволяють фахівцям з наукометрії краще зрозуміти та обчислити тенденції, за якими окремі галузі науки реагують на поставлені перед нею задачі. Епідемії лихоманки Ебола, грипу H1N1, коронавірусних хвороб SARS і MERS та віруса Зіка дозволили виявити та дослідити тенденції у дослідженнях спалахів, задіяності різних органів та установ та способів виявлення досліджень в галузі охорони здоров'я.

З цих тенденцій основними є такі: різкий сплеск кількості специфічних публікацій після епідемій, що після коронавірусних хвороб SARS і MERS склав +1248%, після Ебола – +1311%, та після Зіка – +3319%; внутрішньогалузевий розподіл публікацій: масив публікацій стосовно питань санітарно-епідемічної безпеки зростає значніше, ніж масив, присвячений питанням виникнення інфекційних

хвороб; загальний приріст нових досліджень в галузі інфекційних захворювань, що за період 1996–2018 рр. становив 6,9% щорічно.

Щодо виявлення установ, які максимально реагують на медичний виклик, то цей тренд досі мав певний недолік, пов'язаний із тим, що спалахи останніх двадцяти років не були пандемічними, і виявлені тенденції в більшій мірі відображали реакцію наукового товариства найбільш постраждалих регіонів.

Через пандемічність коронавірусна хвороба COVID-19 дає змогу більш чітко обчислити цей тренд та інші тренди особливостей реакції академічної спільноти. Так, станом на сьогодні виявлено наступні тенденції: безпрецедентне збільшення обсягу досліджень; зростання індексів цитування провідних вчених, які належать до галузей біології, генетики, інфекційних хвороб, анестезіології, інтенсивних станів, фармакології etc; «запізнення» традиційних індексів цитування та не відповідність кількості цитувань важливості дослідження через погану охоплюваність препринтів; високий ступінь зв'язку між статтями, що публікуються в соціальній мережі, та кількістю цитат; важливість використання альтметрії в дослідженнях, де необхідно швидко виділити найкорисніші нові документи із великої кількості опублікованих щодня.

Таким чином, подальші спостереження за коронавірусною хворобою COVID-19 дадуть змогу фахівцям з наукометрії та бібліометрії більш чітко вираховувати тренди академічної відповіді на критичні навантаження загалом, оцінити ефективність зусиль окремих установ медичної галузі, а також виявити недоліки вже існуючих інструментів наукометрії та напрямки їх вдосконалення.

UDC 001.891: 614

Anastasiia Kubko,

ORCID 0000-0001-6421-5105,

Senior editor,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kubko@nbuv.gov.ua

BIBLIOMETRIC ASPECTS OF MEDICAL SCIENCE IN THE CORONAVIRUS PERIOD

The peculiarities of the impact of epidemics, especially the current pandemic of COVID-19, on bibliometric indicators of the medical science are considered.

Keywords: scientometrics, bibliometric indicators, medicine, COVID-19.

УДК 001: 004.91

Симоненко Тетяна Василівна,

ORCID 0000-0003-4188-8280,

кандидат наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна,

E-mail: tsimonenko@gmail.com

ЯКІСНІ ТА КІЛЬКІСНІ ПІДХОДИ В НАУКОМЕТРІЇ: ПОДОЛАННЯ РОЗРИВУ

Розглянуто ретроспективу виникнення розриву між якісними і кількісними підходами в наукометрії та запропоновано шляхи його подолання.

Ключові слова: наукометрія, бібліометричні показники, експертний висновок, аналітична система.

Наукометрія може і повинна вивчати різні аспекти розвитку науки і техніки. Однак, на практиці вона зосередилася навколо одного поняття – цитування. Посилання на дослідження забезпечує необхідні зв'язки між ученими, ідеями, журналами та установами, які можна проаналізувати кількісно. Цим в 1950-х роках скористався Е. Garfield – він усвідомив важливість цитування і створив Індекс наукового цитування (Science Citation Index, SCI), як базу даних для фіксації цитат. Її початковою метою було не оцінювання досліджень, а скоріше допомога дослідникам для більш ефективного пошуку літератури. Сьогодні SCI відома як наукометрична платформа Web of Science.

Невдовзі SCI визнали таким, що має велике значення для емпіричного вивчення практики науки. Історик D. Price, одним із перших побачив важливість мереж праць та авторів (1965), а також почав аналізувати наукометричні процеси. Починає розвиватися наукометрія як дисципліна. В 1966 р. російський філософ і математик В. В. Налімов уводить у науковий обіг термін «наукометрія». Через три роки він дає визначення цього терміну – «Будемо називати наукометрією кількісні методи вивчення розвитку науки як інформаційного процесу».

Одночасно з початком наукових програм наукометричної спрямованості виникли і перші посилання на оцінку досліджень та використання аналізу цитат у розробці політики управління наукою.

Сьогодні спостерігається чітко виражена тенденція, в якій якісні та кількісні підходи в наукометрії працюють значною мірою ізольовано один від одного. Для подолання цього розриву необхідна інтенсивна розробка теоретичного базису наукометрії.

Наукометричні показники самі по собі нічого не показують – будь-який з них набуває сенсу тільки в контексті тієї чи іншої гіпотези про способи побутування наукового знання. З точки зору оцінки перспективності наукового напрямку будь-якої показник, категоризує наукову публікацію щодо її змісту або форми. Він може бути цікавий у тому випадку, коли враховується не сам по собі, а виступає засобом операціоналізації якої-небудь ідеї в певній галузі науки. Важливим фактом виступає і ряд когнітивних, соціально-психологічних, організаційно-управлінських аспектів використання наукометричних показників для оцінки ефективності наукової діяльності і, отже, для вирішення завдань управління наукою.

До аналізу проблем управління наукою доцільно спробувати застосувати науковий підхід з позицій теорії стратегічного менеджменту та природно почати з обговорення місії науки – її призначення. Відповідаючи на це питання, ми відразу натрапляємо на її подвійність. З одного боку, наука покликана відповідати на запити практики, вирішувати завдання, поставлені державою і суспільством. Це – «прикладна наука». З іншого боку, наука покликана виробляти нове знання, виявляти нові явища, закономірності тощо, незалежно від того, чи дозволяє це нове знання отримувати в даний час щонебудь корисне для практики. Ця сторона місії науки – «фундаментальна наука».

Виходячи з цього сутність наукометрії слід формулювати НЕ аксіоматично (як це зробив В. В. Налімов), а за допомогою визначення її основних суспільних функцій. Суспільна функція є конкретизацією суспільного призначення соціальної системи, слугує доцільній організації практичної діяльності в рамках даної системи. Напрацювавши теоретичну базу, наукометриєю будемо вважати галузь наукознавства, яка здійснює моніторинг наукових комунікацій і забезпечує інформаційну підтримку експертного оцінювання та прогнозування результативності дослідницької діяльності і розвитку науки. У цьому визначенні враховується інформаційно-когнітивний дуалізм наукометрії – необхідні як формальні (кількісні) критерії, так і їх аналіз. Отримання кількісних показників забезпечують

автоматизовані бібліометричні системи, якісних – експерти або експертні колективи.

У дискусії про переваги кількісних або якісних критеріїв оцінювання результативності дослідницької діяльності необхідно змістити акценти. Від критики сучасної наукометрії слід перейти до обґрунтування нових концептуальних положень і прикладних аспектів її реалізації.

UDC 001: 004.91

Tatiana Simonenko,

ORCID 0000-0003-4188-8280,

Candidate of Sciences in Social Communications,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

E-mail: tsimonenko@gmail.com

QUALITATIVE AND QUANTITATIVE APPROACHES IN SCIENTOMETRICS: BRIDGING THE GAP

The article considers the retrospective of the gap between qualitative and quantitative approaches in scientometry and suggests ways to overcome it.

Keywords: scientometry, bibliometric indicators, expert opinion, analytical system.

УДК 026:63(477): 001.89-048.62:378.2:061:63

Татарчук Людмила Михайлівна,

ORCID 0000-0003-4714-6958,

кандидат історичних наук, заступниця директора,

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН,

м. Київ, Україна,

e-mail: tlm2017@ukr.net

**НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА НААН –
ПЛАТФОРМА З ВИЗНАЧЕННЯ НАУКОВОЇ
(ПУБЛІКАЦІЙНОЇ) АКТИВНОСТІ ВЧЕНИХ СИСТЕМИ
НААН ТА РЕПРЕЗЕНТАТИВНОСТІ АГРАРНОЇ НАУКИ**

Розглянуто місце і роль ННСГБ НААН з формування бібліометричних профілів вчених-аграріїв системи НААН, проаналізовано наукові показники представленості вчених-аграріїв і наукових колективів, періодичних видань мережі НААН в секторальному розрізі інформаційно-аналітичної системи Google Scholar, а також у світовому контексті.

Ключові слова: бібліотека, наукометричні бази даних, публікаційна активність, аграрна наука.

Розвиток та глобалізація інформаційно-комунікаційних технологій, реформування освіти, науки впливають на функціонування наукової бібліотеки як однієї із інфраструктурних інформаційно-комунікаційних складових суспільства.

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека (ННСГБ НААН) як повноцінний учасник наукового та освітнього процесів в аграрній галузі виконує низку актуальних завдань, які відповідають сучасним вимогам науки і освіти й виступає не лише як авторитетний експерт, який гарантує доступ до високоякісних цифрових ресурсів, але і здійснює моніторинг активності публікацій вчених науково-дослідних установ НААН в наукометричних базах даних, формуючи електронний науково-освітній архів системи й надаючи доступ до масивів даних, їх цитованості, вивчення внутрішніх зв'язків у науці на основі бібліографічних посилань, оцінювання внеску до світового інформаційного потоку, процесу статистичного аналізу наукових напрямів та є консультантом в інформаційному просуванні результатів наукових досліджень.

Рішенням Президії НААН від 30 червня 2015 р. «Про організацію запровадження бібліометричних профілів вчених-аграріїв, наукових установ та періодичних видань НААН в системі «Бібліометрика української науки»» ННСГБ НААН виконує функції науково-методичного й консультаційного центру з методичного супроводу та координації робіт щодо формування бібліометричних профілів вчених-аграріїв, проведення постійного моніторингу показників діяльності вчених-аграріїв і наукових колективів Академії, а також періодичних видань мережі НААН в аналітично-інформаційних наукометричних системах Web of Science, Scopus і Google Scholar.

На виконання завдань бібліотекою проаналізовано динаміку наукового потенціалу НААН за 1991–2019 рр. Встановлено, що загальна чисельність працюючих зменшилася на 30%. Якщо у 1991 р. науковий потенціал Академії налічував 21,9 тис. осіб, з них наукових

працівників 7,1 [4, с. 66], то наразі ця цифра відповідно становить 6,3 тис. осіб, із них наукових працівників 3,2 тис. осіб [3, с. 526.]. Вченими-аграрями науково-дослідних установ (НДУ) мережі НААН в інформаційно-аналітичній системі «Бібліометрика української науки» на платформі Google Scholar станом на 1.07.2020 р. представлено 1 156 бібліометричних профілів (36 % від усіх науковців) і 2,2 % за розподілом по відомствах [1].

У наукометричній базі даних (НБД) Scopus мають профілі 89 науковців з 23 НДУ і Президії НААН. Найбільшу кількість профілів учених у Scopus зареєстровано з Інституту біології тварин (15), Інституту рибного господарства (14) та Селекційно-генетичного інституту – Національного центру насіннезнавства та сортовивчення (9). А у НБД Web of Science на платформі PublOn зареєстровано 36 профілів учених з 16 НДУ НААН. Найбільшу кількість профілів учених у Web of Science зареєстровано з Інституту агроекології і природокористування НААН (7), Інституту біології тварин НААН (4) та ННСГБ НААН (4). За h-індексом учених НААН, які створили бібліометричні профілі в системі Google Scholar: 10 науковців відносяться до найвищого 5 рангу і є найбільш цитованими, 63 – до 4 рангу, 104 – до 3 рангу, 261 – до 2 рангу, 554 – до 1 рангу і 132 – до нульового рангу і є нецитованими. Найбільш цитованим серед науковців є академік НААН П. Т. Саблук (ННЦ «Інститут аграрної економіки») – 8983 цитувань. Серед профілів учених ННСГБ НААН найбільший показник цитувань – 988 має академік НААН Вергунов Віктор Анатолійович.

У процесі моніторингу виявлено, що кількість створених профілів періодичних видань НДУ НААН у «Бібліометриці української науки» за останній рік збільшилось і становить 28 або 46% від усієї кількості видань. У НБД Scopus і Web of Science представлений журнал «Agricultural Science and Practice (Сільськогосподарська наука та практика)», який публікує результати фундаментальних і прикладних досліджень з питань ґрунтознавства, землеробства, рослинництва, тваринництва, кормовиробництва, генетики, селекції та біотехнології тощо.

Серед видань установ НААН найбільший індекс цитування ($h=63$) має Міжнародний науково-виробничий журнал «Економіка АПК», «Облік і фінанси» ($h=30$), «Вісник аграрної науки» ($h=25$) та «Інноваційна економіка» ($h=21$). електронне наукове фахове видання

– міжвідомчий тематичний збірник «Історія науки і біографістика» (h=7) тощо [2, с.19–20].

Науковцями ННСГБ НААН вивчено й узагальнено міжнародний досвід оцінювання наукових організацій інституцією OECD (Organization for economic co-operation and development) – Організацією економічного співробітництва та розвитку, до складу якої входить 36 країн Європи, Азії, Америки, Африки, у т.ч. США, Великобританія, Канада, Нідерланди, Туреччина та ін.), проаналізовано методології оцінювання результативності науки в різних країнах світу: Франції, Італії, Великобританії, Швеції, Німеччині тощо. Систематично Президії НААН подаються аналітичні довідки про бібліометричні показники та рейтинги НДУ, вчених, періодичних видань системи НААН та ін. Підготовлено й видано монографію «Науково-технологічний потенціал аграрної науки в рамках стратегії інноваційного розвитку АПК України в умовах євроінтеграції», низку методичних рекомендацій, проводяться заняття з інформаційної культури, семінари-тренінги з базових питань бібліометрії, вебінари, круглі столи.

Здійснюваний бібліотекою постійний наукометричний моніторинг результатів діяльності українських вчених-аграріїв у світових наукометричних базах даних та аналіз статистичних відомостей з аграрної тематики, дає можливість науковцю зрозуміти, в якому напрямі рухаються сучасні розвідки, спрогнозувати та долучитися до світового наукового товариства для вивчення певної проблематики, а також сприяє підвищенню ефективності діяльності наукової спільноти та позиціонування аграрної науки в міжнародному науково-освітньому просторі.

Список використаної літератури

1. Бібліометрика української науки. Розподіл учених за відомствами// http://nbuviar.gov.ua/bpnu/index.php?page_sites=vidomstva.
2. Звіт за 1-ше півріччя ННСГБ НААН /ННСГБ НААН.Упоряд. В. А. Вергунов, І.С. Бородай, Н.Д. Коломієць. Київ. 2020. 35 с.
3. Звіт про діяльність Національної академії аграрних наук України за 2019 рік /НААН. Упоряд.: В.В. Адамчук, О.С. Гузеватий, В.В. Кузьмінський. Київ Аграрна наука, 2020. 573 с.
4. Лютик Т.В. Науково-технологічний потенціал Національної академії аграрних наук: методичні та методологічні аспекти. ННСГБ НААН. Наук.ред. В.А. Вергунов: Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю, 2014. 112 с.

References

1. Bibliometry`ka ukrayins`koyi nauky`. Rozpodil ucheny`x za vidomstvamy [The

2. bibliometrics of Ukrainian sciences. Distribution of scientists by department] URL: http://nbuviap.gov.ua/bpnu/index.php?page_sites=vidomstva
3. Vergunov V. A., Borodaj I.S., Kolomiyecz` N.D. (2020) Zvit za 1-she pivrichchya NNSGB NAAN [Report for the 1st half of the National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agricultural Sciences of Ukraine] /NNSGB NAAN. Ky`yiv. 35 s.
4. Adamchuk V.V., Guzevaty`j O.Ye., Kuz`mins`ky`j V.V. (2020) Zvit pro diyal`nist` Nacional`noyi akademiyi agrarny`x nauk Ukrayiny` za 2019 rik [Report on the activities of the National Academy of Agricultural Sciences of Ukraine for 2019] /NAAN. Ky`yiv Agrarna nauka. 573 s.
4. Lyuty`k T.V. (2014) Naukovo-texnologichny`j potencial Nacional`noyi akademiyi agrarny`x nauk: metody`chni ta metodologichni aspekty`. [Scientific and technological potential of the National Academy of Agricultural Sciences: methodical and methodological aspects]. NNSGB NAAN. Nauk.red. V.A.Vergunov: Vinny`cya: FOP Korzun D.Yu. 112 s.

UDC 026:63(477): 001.89-048.62:378.2:061:63

Lyudmila Tatarchuk,

ORCID 0000-0003-4714-6958,

Candidate of Historical Sciences, Deputy of the Director,

National Scientific Agricultural Library NAAS,

Kyiv, Ukraine

e-mail: tlm2017@ukr.net

**NATIONAL SCIENTIFIC AGRICULTURAL LIBRARY NAAS – A
PLATFORM FOR DETERMINING THE SCIENTIFIC (PUBLICATION)
ACTIVITIES OF THE NAAS SYSTEM SCIENTISTS AND AGRARIAN
SCIENCE REPRESENTATIVENESS**

The place and role of NSAL NAAS on formation of bibliometric profiles of agrarian scientists of NAAS system were considered, scientific indicators of representation of the agrarian scientists and scientific collectives, periodicals of NAAS network in a sectoral section terms of information-analytical system Google Scholar as well as in the world context were analyzed.

Keywords: library, scientometric databases, publishing activity, agrarian science.

**МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ КАТАЛОГІЗАЦІЇ.
ОПИС ТА ДОСТУП ДО РЕСУРСУ:
ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ ВПРОВАДЖЕННЯ
В БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ**

УДК 025.31

Антоненко Ірина Петрівна,

ORCID 0000-0002-8503-5979,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
головний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого,
Київ, Україна

e-mail: irenant@ukr.net

Кириленко Олександр Григорович,

ORCID 0000-0002-5292-8674,

кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого,
Київ, Україна

e-mail: vlz@nplu.org

**RDA ТА АВТОРИТЕТНИЙ КОНТРОЛЬ: НОВІ ВИМОГИ
І НАШІ РЕАЛІЇ**

Розглянуто проблеми реалізації вимог RDA у формуванні авторитетних записів Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого. Представлено методичні рішення щодо формування авторитетних записів на імена осіб та найменування організацій за принципами RDA.

Ключові слова: авторитетний контроль, RDA, авторитетний запис, інформаційно-пошукова система, електронний каталог, точки доступу, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого.

Авторитетні файли (далі АФ) є зручним інструментарієм встановлення інформаційних зв'язків між пошуковими

бібліографічними даними, який вже достатньо широко використовується провідними бібліотеками України. Принципи авторитетного контролю з самого початку свого існування передбачали встановлення уніфікованої форми його сутностей та встановлення зв'язків між ними шляхом застосування методики використання полів зв'язку. З появою RDA діапазон зв'язків між сутностями авторитетного контролю значно розширився, що вимагає внесення певних коректив до форматів представлення авторитетних даних у бібліотечних інформаційно-пошукових системах.

На початку робіт зі створення авторитетних файлів імен осіб та найменувань організацій (2017) у Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого (далі НБУ імені Ярослава Мудрого) було визначено пріоритетні напрями, які орієнтувалися на інформаційні ресурси електронного каталогу бібліотеки та бібліотечне опрацювання вхідного потоку документів. Перш за все, увагу було зосереджено на формуванні авторитетних записів українських державних діячів, письменників, митців, органи державної влади, установи сфери культури. Виходячи зі змісту вхідного потоку документів до бібліотеки та необхідності відпрацювання технології взаємодії з відділом каталогізування, сутностями авторитетних файлів НБУ імені Ярослава Мудрого стали також науковці, викладачі, вищі навчальні заклади, наукові установи, що призвело до коректив бібліотечної технології «Шлях документа» та розробки відповідного методичного забезпечення. На сьогодні створено методику формування авторитетних файлів на імена осіб та найменування організацій [1], обсяг АФ становить понад 4500 записів (лінк: <http://authority.nlu.org.ua/>). Ці записи є інформативними, але задля дотримання вимог RDA потребують подальшого редагування та розширення.

Враховуючи основне завданням RDA – надання правил каталогізування щодо відображення атрибутів і зв'язків сутностей, котрі відображені в моделях FRBR и FRAD, які були консолідовані у LRM (IFLA Library Reference Model A Conceptual Model for Bibliographic Information, 2017) – НБУ імені Ярослава Мудрого використовує основні положення RDA у виробленні власних підходів у визначенні структури ведення та представлення авторитетних даних. Значна частина RDA присвячена сутностям авторитетного контролю (імена осіб, родин та найменування організацій) (розділ 3) і зв'язкам між ними (розділ 9) і між сутностями авторитетних та

бібліографічних записів (твір, вираження, втілення, примірник) (розділ 6) [2].

RDA пропонує нові вимоги до повноти контенту авторитетного запису, зокрема це стосується атрибутів: а) імені особи, наприклад: стать, роки народження і смерті, які можуть бути подані у вигляді точної дати, місце народження, смерті та проживання, адреса роботи, країна, за якою особа ідентифікується, приналежність до організації, галузь діяльності (математика, кримінологія, поезія тощо), професія або рід занять (письменник, композитор, архітектор тощо), ідентифікатори осіб у пошукових та бібліографічних електронних ресурсах; б) найменування організації, наприклад, дати утворення та припинення існування організації, область діяльності організації, позначення для розрізнення двох або більше урядів, які претендують на юрисдикцію над тією самою територією (Алжир (Тимчасовий уряд, 1958–1962); Франція (Територія під окупацією Німеччини, 1940–1944); Німеччина (Територія під окупацією союзників, 1945–1955)), ідентифікатори організацій у пошукових та бібліографічних електронних ресурсах тощо.

У форматі UNIMARK це поля блоку 5, у яких наводяться відомості про пов'язані сутності, та поле 305, у якому подаються примітки з поясненням зв'язків між ними та авторитетною, тобто уніфікованою, точкою доступу у блоці 2, яка точно ідентифікує сутність. Крім того, використовується поле 340, примітка про біографію та діяльність сутності, ідентифікованої у полях блоку 2, яке застосовується в авторитетному записі для: \$a інформації про історію, біографію; \$b діяльність сутності; \$c професію, рід занять; \$d функцію; \$f дати, які мають відношення до інформації про область діяльності або професії / роду занять, \$r місце роботи / адреса, містить найменування установи та / або місця, з яким сутність з блоку 2 пов'язана через роботу, членство, місце проживання тощо. Разом із тим, принципіві положення RDA вимагають значного збільшення полів формату UNIMARK, орієнтованих на деталізацію атрибутів сутностей і зв'язків між ними.

Отже, оскільки RDA не залежить від формату представлення бібліографічних даних, тобто вони можуть бути подані в MARC21 чи UNIMARC, у перспективі наявні у АФ НБУ імені Ярослава Мудрого авторитетні записи та зв'язки між авторитетними та бібліографічними даними будуть поступово нарощуватися у форматі

UNIMARC відповідно до вимог RDA. Це дозволить зробити ресурси доступнішими для користувачів.

Список використаної літератури

1. Формування авторитетних записів на імена осіб та найменування організацій : метод. рекомендації / Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого ; упоряд. І. П. Антоненко. Київ, 2019. 88 с.
2. RDA: Module 6. Library of Congress. Cooperative and Instructional Programs Division. URL: https://www.loc.gov/catworkshop/RDA%20training%20materials/LC%20RDA%20Training/LC_RDA_Authorities%20II_Trainees%20Manual_08182012.pdf.

References

1. Antonenko, I. P. (Comp.). (2019). *Formuvannia avtoritetnykh failiv na imena osib ta naimehuvannia organizacii* [Formation authority records for names of persons and corporate bodies]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. RDA: Module 6. Library of Congress. Cooperative and Instructional Programs Division. Retrieved from https://www.loc.gov/catworkshop/RDA%20training%20materials/LC%20RDA%20Training/LC_RDA_Authorities%20II_Trainees%20Manual_08182012.pdf. [In English].

UDC 025.31

Iryna Antonenko,

ORCID 0000-0002-8503-5979,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,
Chief Librarian,

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

e-mail: irenant@ukr.net

Oleksandr Kyrylenko,

ORCID 0000-0002-5292-8674,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department,

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

e-mail: vlz@nplu.org

RDA AND AUTHORITY CONTROL: NEW REQUIREMENTS AND OUR REALITIES

The problems of realization of RDA requirements in formation of authority records in the Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine are considered. Methodical decisions on formation of authority records on names of persons and corporate bodies under the principles of RDA are presented.

Keywords: authoritative control, RDA, authority record, information retrieval system, electronic catalog, access points, Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine.

УДК 025.31

Багрій Ірина Ігорівна,

ORCID 0000-003-4684-9635,

головний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого,

Київ, Україна

e-mail: vlz@nplu.org

ПРИНЦИПИ RDA ТА НОВІ МОЖЛИВОСТІ У СТВОРЕННІ АВТОРИТЕТНИХ ЗАПИСІВ НА НАЙМЕНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ У НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Наведено можливості та переваги, котрі надає використання новацій RDA при формуванні авторитетних записів на найменування організацій в Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого.

Ключові слова: найменування організацій, RDA, авторитетний запис, авторитетні точки доступу, пошук інформації, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого.

Серед базових засобів лінгвістичного забезпечення автоматизованих бібліотечних інформаційно-пошукових систем є авторитетний контроль. Його інтенсивний розвиток останніми роками спричинив еволюцію пошукових систем бібліотек, адже алгоритми пошуку і формування множини результатів, які видаються на виконання запиту користувача, стрімко розвивалися, відкидаючи, за можливості, все більше і більше інформаційного шуму. З іншого боку, це підвищує культуру формування пошукових запитів, точність їх формулювання (насамперед, це стосується запитів фахівців у певних галузях знань). Також спрощуються самі пошукові запити, проте вимоги до результатів їх виконання значно збільшуються.

Серед основних цілей «Resource Description and Access» (RDA) фахівці відзначають спрощення, уточнення та модернізацію правил бібліографічного опису документів і доступу до ресурсу, зміну

підходів до каталогування, повернення до простих у використанні правил, котрі мають забезпечити більшу послідовність при різноманітті змісту та фізичних форм ресурсів. При його розробці та модернізації було враховано фундаментальні документи IFLA, зокрема «Бібліотечну еталонну модель від IFLA» (англ. IFLA LRM), котра увібрала в себе такі більш ранні базові документи, як FRBR (функціональні вимоги до бібліографічних записів), FRANAR (функціональні вимоги до авторитетних записів та їх нумерації) та ін. [1].

Подані в RDA вимоги до формулювання точок доступу на найменування організацій і запропоновані можливості [3] було враховано при створенні відповідних авторитетних записів (далі АЗ) у Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого [2], котрі, крім авторитетних точок доступу, містять багато її варіантних форм і додаткових елементів.

Відповідно до принципів RDA АЗ на найменування організацій, з одного боку, мають забезпечити ефективний пошук, з іншого – надати максимально повну інформацію про організацію, зазначену у точці доступу, а також, з метою отримання доступу до публікацій чи одержання інформації щодо неї, перейти до веб-сайту чи її офіційної сторінки у соціальних мережах (Address of Corporate Body) (11.9). Серед важливих елементів АЗ – форма найменування, якій сама організація надає перевагу (Preferred Name) (11.2.2.4), загальноприйняте найменування (Conventional Name) (11.2.2.5.4), а також коротка форма (Brief form of the name) (11.2.2.5), місце, пов'язане з організацією (Place Associated with Corporate Body) (11.3), враховуючи його перейменування, зокрема, у процесі декомунізації, дати, пов'язані з організацією, зокрема, заснування, зміну будь-якої з форм найменування, припинення існування організації (Corporate History) (11.11) тощо. Крім того, у АЗ визначається пов'язана установа (Associated Institution) (11.5), наприклад, підпорядкована ієрархічно чи навпаки, та інші елементи.

Особливі вимоги ставляться до джерел інформації, тому дані щодо повних найменувань юридичної особи та офіційних скорочень беруться з державних реєстрів (Реєстр платників Єдиного податку, Реєстр платників ПДВ, Реєстр неприбуткових установ та організацій, Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань тощо) за допомогою таких

сервісів моніторингу реєстраційних даних українських компаній, як Youcontrol, Opendatobot тощо.

Метою створення та використання АЗ є забезпечення його повноти на стадії формування пошукових інформаційних масивів, зокрема, створення бібліографічних записів, що дозволяє на етапі формування пошукового запиту зробити його максимально результативним. З іншого боку, розширення АЗ додатковими елементами, які пропонують правила RDA, робить АЗ на найменування організації своєрідним інформаційно-авторитетним профілем описуваної установи, надає додаткові можливості для пов'язування бібліографічних записів, в яких каталогізована організація фігурує як колективний автор з інтернет-порталами, що дозволяє постійно підтримувати рівень актуальності інформації у АЗ, надає користувачеві у разі його зацікавленості доступ до інтернет-ресурсу організації.

Відповідно до викладених у RDA вимог і можливостей, відбувається розширення додаткового набору точок доступу АЗ на найменування організації в UNIMARC-форматі – базовому форматі інформаційно-пошукової системи Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого.

Список використаної літератури

1. Ріва П., Ле Бьоф П., Жумер М. Бібліотечна еталонна модель від IFLA. Концептуальна модель для бібліографічної інформації / IFLA; пер. з англ. І. М. Баньковська ; ред. пер. О. М. Бруй ; Укр. бібл. асоц. Київ, 2019. 91 с. URL : https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr-lrm/ifla-lrm-august-2017_rev201712-uk.pdf.
2. Формування авторитетних записів на імена осіб та найменування організацій : метод. рекомендації / Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого ; упоряд. І. П. Антоненко. Київ, 2019. 88 с.
3. *11. Identifying Corporate Bodies*. RDA Toolkit. Resource Description and Access: [офіц. сайт]. URL: <http://access.rdatoolkit.org/>.

References

1. Riva, P., Le Bof, P., & Zhumer, M. (2019). *Bibliotechna etalonna model vid IFLA. Kontseptualna model dlia bibliografichnoi informatsii* [Conceptual model for bibliographic information]. (Bankovska, I. (Trans.), Bruy, O. (Ed.)). Retrieved July 26, 2020, from https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr-lrm/ifla-lrm-august-2017_rev201712-uk.pdf. [In Ukrainian].
2. Antonenko, I. P. (Comp.). (2019). *Formuvannya avtoritetnykh fayliv na imena osib ta naymehuvannya organizacij*. [Formation authority records for names of persons and corporate bodies]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. *11. Identifying Corporate Bodies*. RDA Toolkit. Resource Description and Access. Retrieved from <http://access.rdatoolkit.org/>. [In English].

UDC 025.31

Iryna Bagrii,

ORCID 0000-003-4684-9635,

Chief Librarian,

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: vlz@nplu.org

RDA PRINCIPLES AND NEW OPPORTUNITIES IN CREATING AUTHORITY RECORDS FOR CORPORATE BODY NAMES IN THE YAROSLAV MUDRYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The opportunities and advantages provided by the use of RDA innovations in the creating of authority records on corporate body names in the Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine are presented.

Keywords: corporate body names, RDA, authority record, authority access points, information retrieval, Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine.

УДК 025.32

Баньковська Ірина Михайлівна,

ORCID 0000-0003-0693-1773,

головний бібліотекар Науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,

Київ, Україна

e-mail: iryna.bankovska@gmail.com

«БІБЛІОТЕЧНА ЕТАЛОННА МОДЕЛЬ ВІД IFLA» (IFLA LRM) – ОСНОВА ДЛЯ ПРАВИЛ КАТАЛОГІЗАЦІЇ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Представлено загальну інформацію про моделювання «сутність–зв’язок» та описані особливості IFLA LRM. Подано інформацію про особливості правил каталогізації RDA, як практичного застосування IFLA LRM.

Ключові слова: Бібліотечна еталонна модель від IFLA, концептуальна модель для бібліографічної інформації, модель «сутність–зв’язок» для бібліографічної інформації, RDA, Resource Description and Access.

Сучасному каталогізатору, як творцю метаданих, важливо засвоїти теоретичні основи, на яких базується подання бібліографічної інформації. Знання принципів та завдань каталогізації, розуміння важливості певних складників інформаційного ресурсу, розуміння потреб свого користувача, який здійснює пошук в електронному каталозі, формування та реалізація вимог до роботи бібліотечної інформаційної системи (насамперед, Web OPAC) – для вирішення всіх цих питань знання «Бібліотечної еталонної моделі від IFLA» (IFLA LRM) є основою. Знання моделі – вирішальне для застосування судження каталогізатора у процесі формування записів для сучасного електронного каталогу, котрий ефективно працює для своїх користувачів.

«Бібліотечна еталонна модель від IFLA», розробка якої була завершена у 2017 р., є найновішою діючою моделлю, яка прийшла на заміну сімейству функціональних вимог – FRBR, FRAD та FRASD і є їхньою консолідацією. При її розробці використовувалися найновіші дослідження потреб та поведінки кінцевих користувачів бібліографічних та авторитетних баз даних. Результати таких досліджень допомогли виділити п'ять основних завдань користувача, які здійснюються ним під час пошуку: знаходити, ідентифікувати, відбирати, отримувати та досліджувати. Функціональні можливості бібліотечних інформаційних систем та записи в них повинні сприяти виконанню кожного з цих п'яти завдань, які слугують початковою точкою для розвитку моделі.

«Еталонна бібліотечна модель від IFLA» – це концептуальна ідеальна модель високого рівня, розроблена в рамках розширеного моделюючого базису «сутність–зв'язок». Моделі «сутність–зв'язок» є досить розповсюдженими в багатьох галузях знань через їхню простоту та здатність чітко та логічно передавати компоненти предметної сфери – вони є прикладом семантичного моделювання. Мета IFLA LRM – створити чіткі загальні принципи, які регулюють логічну структуру бібліографічної інформації, а їхнє призначення – формулювання правил каталогізації та впровадження інформаційних систем [1].

Найважливіші особливості IFLA LRM: модель не робить різниці між бібліографічними, авторитетними даними чи даними про фонди. Усі ці дані знаходяться у рамках моделі під одним загальним терміном «бібліографічна інформація»; модель охоплює всі види ресурсів, які присутні в бібліотеках. Але через загальний характер

моделі, її елементи носять, в основному, загальний характер; модель задля адаптації із семантичними веб-технологіями призначена для використання у середовищах пов'язаних даних та підтримки і просування використання бібліографічних даних. Але LRM, сама по собі, не є пов'язаними даними [1].

IFLA LRM, як і всі моделі «сутність–зв'язок», складається з сутностей, їх атрибутів та зв'язків (завдання користувача є початковими точками для їх визначення). Атрибути допомагають відрізнити сутності одну від одної, а зв'язки поєднують за потребою різні сутності. У процесі створення записів, каталогізатори завжди мають враховувати сутності, атрибути та зв'язки, визначені у цій концептуальній моделі [2].

Модель виділяє 11 сутностей, які є ключовими об'єктами інтересу користувачів: Res (*лат.* річ), Твір, Вираження, Прояв, Примірник, Агент, Особа, Колективний агент, Номен, Місце та Часовий діапазон. Практичні застосування моделі (наприклад, певні правила каталогізації) можуть розширювати цей перелік сутностей. Сутності мають ієрархічну структуру – поділяються на суперкласи та підкласи. Сутності бібліографічного інтересу – Твір, Вираження, Прояв та Примірник є основними в моделі – це чотири аспекти одного матеріального ресурсу. Інші сутності обов'язково мають певний зв'язок із ними [1]. Усі сутності мають атрибути – властивості, які допомагають відрізнити одну сутність від іншої. Модель подає 37 атрибутів, які характеризують екземпляри (конкретні приклади) сутностей. Включені найбільш загальні атрибути, вони є репрезентативними, їх список – не вичерпний. Під час практичного застосування моделі можуть бути визначені додаткові атрибути, з більшим рівнем деталізації. Жоден з атрибутів, визначених у моделі, не є обов'язковим.

Зв'язок – це поєднання між сутностями. Модель визначає 36 зв'язків, які можуть пов'язувати екземпляри сутностей та забезпечувати для них контекст. Зв'язки в моделі також задекларовані загальним, абстрактним чином, під час практичного застосування моделі дозволяється деталізація (додаткові уточнення). Подібно до сутностей та атрибутів, зв'язки також мають ієрархічну структуру.

Подана вище коротка інформація не передає повністю зміст IFLA LRM. Крім опису сутностей, атрибутів та зв'язків, модель містить діаграми «сутність–зв'язок», а також приділяє велику увагу іншим

важливим питанням – моделюванню бібліографічних ідентичностей, агрегацій, періодичних видань та онлайн-дистрибуції, пояснює використання номенів у бібліотечному контексті тощо. Ефективний бібліографічний опис має притримуватися вимог, прописаних у моделі та у відповідних правилах каталогізації.

Практичним застосуванням моделі є правила каталогізації RDA («Опис та доступ до ресурсу»). Саме на їхньому прикладі чітко прослідковується деталізація під час визначення сутностей, а особливо – атрибутів та зв'язків, коли кількість елементів даних суттєво зростає не на одну сотню одиниць. І це не протирічить IFLA LRM, адже вона передбачає подібні розширення. Власне, зв'язки між моделлю та правилами RDA, які базуються на ній, роблять необхідним та обов'язковим її знання. Без розуміння «Бібліотечної еталонної моделі від IFLA» неможливе розуміння змісту правил RDA.

Список використаної літератури

1. Ріва П., Ле Бьоф П., Жумер М. *Бібліотечна еталонна модель від IFLA. Концептуальна модель для бібліографічної інформації* / IFLA ; пер. з англ. І. М. Баньковська; ред. пер. О. М. Бруй; Укр. бібл. асоц. Київ, 2019. 91 с. URL: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr-lrm/ifla-lrm-august-2017_rev201712-uk.pdf (дата звернення: 26.07.2020).
2. Statement of International Cataloguing Principles (ICP) by IFLA Cataloguing Section and IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code / Agnese Galeffi, Maria Violeta Bertolini, Robert L. Bothmann, Elena Escolano Rodríguez, and Dorothy McGarry. Edition with minor revisions 2016, 2017. URL: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2016-en.pdf (Last accessed: 26.07.2020).

References

1. Riva, P., Le Bof, P., & Zhumer, M. (2019). *Bibliotechna etalonna model vid IFLA. Kontseptualna model dlia bibliografichnoi informatsii* [Conceptual model for bibliographic information]. (Bankovska, I. (Trans.), Brui, O. (Ed.)). Retrieved July 26, 2020, from https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr-lrm/ifla-lrm-august-2017_rev201712-uk.pdf. [In Ukrainian].
2. Galeffi, A., Bertolini, M. V., Bothmann, R. L., Rodríguez, E. E., & McGarry, D. (2017). Statement of International Cataloguing Principles (ICP) by IFLA Cataloguing Section and IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code. (Ed. with minor revisions 2016). Retrieved July 26, 2020, from https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2016-en.pdf. [In English].

UDC 025.32

Iryna Bankovska,

ORCID 0000-0003-0693-1773,

Head librarian,

of the G. I. Denysenko Scientific and Technical Library,

Igor Sikorskyi Kyiv Polytechnic Institute,

Kyiv, Ukraine

e-mail: iryna.bankovska@gmail.com

IFLA LIBRARY REFERENCE MODEL AS A BASIS FOR THE CATALOGUING RULES FORMULATION AND THE LIBRARY INFORMATION SYSTEMS IMPLEMENTATION

General information on entity-relationship models and explanation of general features of IFLA LRM are presented. Base information on the features of RDA («Resource Description and Access») as a practical application of the model is provided.

Keywords: IFLA Library Reference Model, IFLA LRM, Conceptual Model for Bibliographic Information, Entity-Relationship Model for Bibliographic Information, RDA, Resource Description and Access.

УДК 025.31:001.4

Стрішенець Надія Володимирівна,

ORCID 0000-0001-8032-6622,

доктор історичних наук, старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: strishenets@nbuv.gov.ua

РОЗВИТОК RDA. СТАН УПРОВАДЖЕННЯ У БІБЛІОТЕКАХ ЄВРОПИ

Про реструктуризацію і постійний розвиток стандарту «Опис та доступ до ресурсу»; переклади іншими мовами, стан впровадження у європейських бібліотеках.

Ключові слова: каталогізація, міжнародні стандарти, «Опис та доступ до ресурсу», зарубіжне бібліотекознавство.

Відтоді, як перші бібліотеки впровадили у 2013 р. новий міжнародний стандарт створення метаданих «Resource Description and Access» (скороч. RDA), він постійно розвивався. Найбільших змін він зазнав у процесі виконання проєкту 3R, результатом чого стала реструктуризація й узгодження RDA з Еталонною (концептуальною) бібліотечною моделлю (Library Reference Model), яка прийшла на зміну сімейству функціональних вимог (FR): Функціональних вимог до бібліографічних записів (FRBR), Функціональних вимог до авторитетних даних (FRAD) і Функціональних вимог до авторитетних даних предметних рубрик (FRSAD) [1].

Якщо на початках, особливо до й у перший період упровадження RDA, йшлося про нові правила каталогізації, які мають прийти на зміну Англо-американським правилам (Anglo-American Cataloging Rules, AACR2), то нинішній стандарт називають пакетом елементів даних, вказівок та інструкцій для створення метаданих у бібліотеках та установах культурної спадщини.

Перша версія оновленого й реструктуризованого RDA Toolkit, відома як бета-версія, була опублікована червня 2018 р. (<https://beta.rdatoolkit.org>). Розробники попереджали, що вона попередня, й не слід поки що вносити зміни до перекладів. Справді, відтоді додалися ще п'ять нових випусків, які покращували функціональність і зміст документа. Лише текст, який з'явився 30 квітня 2019 р., був оголошений як стабільний. І хоча робота над ним продовжується, вносяться незначні зміни й виправлення редакційного характеру, але дизайн і структура лишаються незмінними. З текстом вже можна працювати, зокрема, використовувати його для перекладу іншими мовами. Доступ до бета-версії, як і до робочої версії, є платним, але заохочується безкоштовний тестовий доступ упродовж одного місяця.

На остаточне доопрацювання й тестування бета-версії відведено один рік. Офіційного статусу вона має набути 15 грудня 2020 р. Можливо пандемія коронавірусу внесе свої корективи й дату буде змінено.

RDA пройшла шлях від правил опису втілень (manifestations) та точок доступу до правил, які описують сутності та визначають точний вид відносин між ними. Представлення даних у форматі RDF робить метадані бібліотеки видимими та ефективними в інтернет-середовищі. Спираючись на нові технології створення баз даних, новий стандарт розроблявся, маючи також на меті підтримання

пов'язаних даних, використання можливостей семантичного вебу. Засадничою відмінністю RDA від AACR2 є увага до змісту видання, а не до його формату чи носія. Значний акцент робиться на зв'язках, оскільки метою є розширення доступу читачів до ресурсу. Досить революційним рішенням стала відміна поля загального визначення матеріалу. Замість нього (у MARC21 це 245 поле – наприклад, відеозапис) встановлено три поля: 336 – тип ресурсу, наприклад, двовимірне рухоме зображення (передбачено також: комп'ютерна програма, звукозапис, нерухоме зображення, текст, виконувана музика); 337 – тип носія (який тип пристрою потрібен для відтворення), наприклад, відео. У переліку подано також такі типи зображень, як мікроскопічне, електронне, проєктоване, стереографічне. Якщо це – друковане видання й ніякого пристрою для його відтворення не потрібно, то воно позначається як unmediated; 338 – сам носій (контейнер), наприклад, відеодиск. Для аудіозаписів – це аудіодиск, аудіокасета, катушка (з магнітною плівкою); для е-носіїв – комп'ютерний диск, онлайнвий ресурс; для мікроформ – мікрофіша, катушка (з мікрофільмом); для проєктованих зображень – касета з плівкою, катушка з плівкою, діафільм, слайд.

Першими на RDA перейшли бібліотеки США, Канади, Австралії, Британська бібліотека. Нині ж більшість європейських бібліотек упровадили чи перебувають на стадії впровадження нового стандарту. Керують цим процесом зазвичай національні бібліотеки країн. На сайті стандарту RDA Toolkit поряд з англійським оригіналом функціонують і його переклади німецькою, французькою, іспанською, італійською, норвезькою, фінською, каталанською мовами. Роботи з перекладу ведуться також в Угорщині, Ізраїлі, Китаї, Японії, арабському регіоні. Деякі національні бібліотеки, наприклад, Латвійська, пішли по шляху часткового перекладу і створення методичних рекомендацій для каталогізаторів. Інші вирішили використовувати оригінальний текст англійською мовою, переклавши лише окремі аспекти (Нідерланди, Данія та ін.), оскільки бібліотекарі національної і наукових бібліотек цих країн володіють англійською мовою й немає потреби перекладати такий об'ємний і складний документ. Відтак Європейська група RDA налічує 47 членів із 28 країн, серед яких – нині й Україна.

Список використаної літератури

1. Стрішенець Н. Нова 3R версія міжнародного стандарту «Опис та доступ до ресурсу» («Resource Description and Access»). *Наукові праці Національної бібліотеки*

України імені В. І. Вернадського. Київ, 2019. Вип. 56. Науково-методичне забезпечення розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності. С. 254–263.

References

1. Strishenets, N. (2019). Nova 3R versiia mizhnarodnoho standartu «Opys ta dostup do resursu» [«Resource Description and Access»]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 56, 254-263. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 025.31:001.4

Nadiya Strishenets,

ORCID 0000-0001-8032-6622,

Doctor of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Leading Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: strishenets@nbuv.gov.ua

RDA DEVELOPMENT. ITS IMPLEMENTATION IN EUROPEAN LIBRARIES

About the restructure and redesign of the international cataloguing standard «Resource Description and Access». It refers to its translations in other languages and the state of implementation among European libraries.

Keywords: cataloguing, international standards, «Resource Description and Access», library science abroad.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	3
----------------------------	----------

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАВДАННЯ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Арсенко Т. І., Мирончук А. С. Мобільна бібліотека на платформі WECHAT – важливий інструмент модернізації та розвитку Національної бібліотеки Китаю	5
Безпала Г. І. Австрійська національна бібліотека: інновація через кооперацію	8
Василенко О. М. Бібліотечно-інформаційні комплекси: дослідження основних напрямів стратегічного розвитку	12
Воскобойнікова-Гузєва О. В. Міждисциплінарні дослідження Інституту журналістики Університету Грінченка в контексті розвитку інформаційної та цифрової культури, цифрових та медіа компетентностей.....	16
Гордієнко С. Г. Методика класифікації компіляцій даних (баз даних) у бібліотеках України.....	21
Гранчак Т. Ю. Напрями і формати здійснення бібліотекою політики пам'яті	23
Дем'янюк Л. М. Бібліотечно-інформаційний комплекс Ісламської республіки Іран в умовах трансформації наукових комунікацій	25
Збанацька О. М. До питання документної евристики в умовах цифровізації	29
Зоріна Н. Є. Бібліотечно-інформаційна термінологія: сучасні тенденції..	33
Іванова М. В. Цифровізація в Україні: нормативно-правове забезпечення	36
Іванова М. В., Білінець Н. Г. Підвищення кваліфікації в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського в умовах цифровізації. 40	
Калініна-Симончук Ю. С. Управління авторськими правами на цифрові ресурси у наукових бібліотеках	44

Клименко О. З. Проекти Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: спроба класифікації	48
Коваль Т. М., Кулаковська Т. Л. Напрями та пріоритети стратегічного розвитку національного наукового бібліотечно-інформаційного комплексу	51
Коваль Т. М., Лопата О. М. Нормативно-правові ініціативи Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій (IFLA) щодо адаптації бібліотек до умов цифрового суспільства	55
Кулаковська Т. Л. Національна бібліотека в сучасному науково-інформаційному просторі: дослідження, підсумки, здобутки	59
Литвинова Л. А. Від автора до видавництва: COVID-19 і книжкова індустрія Європи	62
Масловська С. М. Інформаційне забезпечення бібліотекознавчих досліджень	65
Мельник-Хоха Г. Я. Вплив віддаленого режиму роботи науковців на відвідуваність передплачених ресурсів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника	69
Мирончук О. А. Інноваційний доступ до інформації: практика та досвід Національної бібліотеки Австралії	73
Мудроха В. О. Роль національної бібліотеки у формуванні професійних компетенцій фахівців: спеціальність 029 «інформаційна, бібліотечна та архівна справа»	77
Олексів С. В. Обслуговування віддалених користувачів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника шляхом електронного доставляння документів	81
Павленко Т. С. «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки» як науково-освітній ресурс	85
Пестрецова Л. А., Білько Є. М. Організація комплектування фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах розвитку інноваційних процесів бібліотечної діяльності (2011–2020)	88
Підвойний В. М. Методика укладання покажчика раритетних артефактів бібліотеки-колекції Агатангела Кримського з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	93
Погрібна О. О. Ключові принципи створення та збереження фондів провідних національних бібліотек світу	97

Пономаренко З. О. Підготовка кадрів вищої кваліфікації в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського у 2002–2019 рр.	100
Пономаренко Л. О. Бібліографічні ресурси Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського та цифровізація суспільства	103
Серета Х. В. Діяльність наукових бібліотек у розрізі «відкритої науки»: виклики та перспективи	108
Соколова І. В. Упровадження міжнародних стандартних ідентифікаторів у вітчизняній бібліотечно-інформаційній сфері	110
Сокур О. Л. Бібліотеки наукових установ НАН України у контексті становлення цифрового суспільства в Україні	114
Солоїденко Г. І. Нові терміни та старий зміст науково-методичної діяльності	117
Тарасенко Н. Є. Організація консультаційних послуг у залі каталогів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.....	121
Туровська Л. О. Електронні засоби наукових комунікацій у контексті дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування	124
Філіпова Л. Я. Цифрові технології в американських бібліотеках: сучасні тенденції розвитку.....	128
Хемчян І. І., Гончаренко О. Л. Традиції та інновації науково-методичної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	132
Шульга І. О., Рибак Є. А. Діяльність державних інституцій у контексті підтримки вітчизняного книговидання та книгорозповсюдження .	137
Яковенко О. Г. Самоосвіта бібліотечних фахівців у цифровому середовищі	141

РОЗДІЛ 2

ЦИФРОВІ ПРОЄКТИ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК

Астапцева Х. А. Онлайн-архіви періодики: міжнародний досвід створення цифрових колекцій журналів мод	145
Волошінська Н. О., Михайлова О. В. Інформаційна аналітика та організація електронних краєзнавчих ресурсів Національної історичної бібліотеки України	148

Галицька С. В. Тематичний пошук у каталогах національних бібліотек країн Балтії.....	152
Гриченко Н. О., Ключнікова О. В., Сандул О. Г. Репрезентація профілів фахових видань у реферативних базах даних.....	155
Гуренко Є. Ю. Створення єдиної точки доступу до бібліотечних ресурсів з екологічної тематики.....	159
Добра Н. В. Архів виконаних довідок як складова ресурсної бази онлайн-ового довідково-бібліографічного обслуговування.....	162
Ейсмонт Ю. В. Редагування інформаційного масиву РБД «Україніка наукова» з урахуванням нового правопису.....	165
Ісаєва О. В., Дорош М. В., Власова Т. Ю. Поняття колективного автора та особливості відображення в авторитетному файлі найменувань організацій.....	169
Кириленко С. Е. Інтеграція національних наукових електронних ресурсів до порталів знань.....	172
Коновал Л. В. Сервіси наукових бібліотек для управління дослідницькими даними.....	175
Корнієнко В. О. Впровадження інноваційних технологій для створення порталу знань.....	177
Косенко О. В. Спеціалізована медична періодика другої половини ХІХ – початку ХХ ст. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.....	180
Крючин А. А., Балагура І. В., Гарагуля С. С. Наукометричний потенціал РБД «Україніка наукова».....	184
Кудименко Л. Г. Scopus та Web of Science: перспективи для фахової наукової періодики гуманітарного профілю.....	188
Лахтаріна Н. В. Електронні наукові ресурси: особливості сприйняття користувачами.....	191
Лобузін І. В. Організація онлайн-ових електронних колекцій Україники..	195
Лобузін К. В. Цифровий бібліотечний проєкт: визначення, структура, організаційні форми.....	200
Лощинська Н. В. Електронний профіль академіка М. Г. Жулинського в ресурсах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.....	204

Маковська В. В. Електронна бібліотека Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки: формування та перспективи розвитку.....	207
Мартинюк О. М. Репозиторій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: науково-інформаційна комунікація сучасності.....	211
Орщина Н. В. Українське зібрання в бібліотеці Гарвардського університету та головний пошуковий інтерфейс бібліотеки.....	213
Островська О. М. Нові можливості доступу до науково-інформаційних ресурсів бібліотек України	217
Перенесієнко І. П. Предметні рубрики колекції «Сковородіана» в електронній бібліотеці «Україніка».....	220
Поліщук Т. В. Цифрова освіта засобами бібліотек	224
Самохіна Н. Ф., Пелюховська І. З. Технологічна модель організації електронних інформаційних ресурсів у бібліотеках	227
Ткаченко О. П. Особливості збереження та використання інформації на цифрових носіях	231
Устинова Т. П. Актуалізація розділу сільськогосподарських наук рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського відповідно до тематики надходжень	235
Чала Н. І. Реферативний огляд як спосіб представлення наукової інформації	238
Шекера П. І. Ретроспекція українських журнальних видань 20–30-х рр. минулого століття в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського	242
Ясінська О. А. Інформаційні технології як виклик для бібліотекаря та користувача.....	244

РОЗДІЛ 3

КНИГОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ФОНДІВ

Антонюк Т. Д. Українська вільна академія наук (УВАН): місія та здобутки (за виданнями з фонду відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського).....	247
--	-----

Батанова Т. О. Документи про діяльність єврейських партій в Українській центральній раді у книжкових виданнях 1919–1920 рр. (з зібрання відділу фонду юдаїки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського).....	250
Бєба А. М. Книгознавчий аналіз зібрання книг фундаментальної бібліотеки Подільської духовної семінарії	254
Біловус Г. Г. Бібліографічний контент журналу «Живая мысль» (1902–1905)	257
Бондар Н. П. Вільнюський часовник 1568–1572 рр. у контексті дослідження місцевого кириличного книговидання	261
Бондар Н. П., Вілкул Т. Л. Інтерпретація святого письма у примірнику Острозької біблії з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за шифром Кир. 4476П НБУВ (гл. 21–23 книги Вихід).....	264
Деменко Л. М. Праці прогресивних митців та вчених у складі бібліотеки короля Станіслава Августа Понятовського.....	268
Дояр Л. В. Соціалістична революція у спорті на сторінках «Фізкультурника України» 1931 р.	271
Заболотна Н. В. Реальність неможливого: синонімія у назвах кириличних стародруків (за по крайніми записами)	274
Закатнов Д. О. Дисертаційні дослідження з проблем професійної орієнтації у фондах Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	277
Зубко Н. Н. Видання книг в УРСР у роки Другої світової війни: статистичний вимір	280
Курганова О. Ю. Варіанти друкарської марки Етьєнів у колекції Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.....	282
Лісова І. В. Меморіальний фонд: поняття та сутність.....	285
Максимчук О. В. Вірші, присвячені Петру Могилі, зі збірки «Apollo Chrześciański...» Лазаря Барановича	288
Мяскова Т. Є. Бібліотека Свято-Успенської Почаївської Лаври у фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	291
Петренко О. В. Особливості представлення ресурсів Українціки громадянського друку на сайтах українських та зарубіжних національних бібліотек	294

Рудакова Ю. К. Дослідження твору І. Орновського «Bogaty Wiryardarz»: атрибуція джерел цитування із використанням сучасних електронних технологій	298
Смирнова С. М., Горська Н. О. Книгознавчі проекти Національної історичної бібліотеки України: дослідження і популяризація окремих фондів колекцій	301
Супронюк О. К. Леся Українка та її творчість в книжкових та періодичних джерелах фонду відділу зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	304
Ціборовська-Римарович І. О. Книжкові знаки книгозбірень католицьких монастирів правобережної України XVII–XVIII ст. як інструмент історико-бібліотечнознавчих досліджень: види, особливості, інформативність (на примірниках з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського).....	307
Шелегеда В. М., Лабчук І. С. Провенієнції як документальне джерело дослідження історії формування фонду рідкісних і цінних видань Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки	310

РОЗДІЛ 4

БІБЛІОТЕКИ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

Бондаренко В. І. QR-технології в бібліотечній практиці	314
Булахова Г. І. Інтернет-представництво бібліотеки конгресу США як інструмент комунікації	317
Гришина Т. А. Роль літературознавчих бібліографічних покажчиків у міжкультурній комунікації	321
Дубас Т. П. Основні напрями розвитку професійних якостей редагування науково-інформаційних видань сучасної бібліотеки	324
Закіров М. Б. Політейнмент у структурі політичних комунікацій	327
Закірова С. Г. Роль міжнародних організацій у постконфліктному миробудівництві: комунікаційний вимір	330
Кабаренкова Є. Г. Комунікація бібліотеки з владою та громадою задля сталого розвитку місцевої спільноти: цінність і успіхи	334

Кулицький С. П. Бібліотечний аналіз соціально-комунікаційних аспектів функціонування української економіки в умовах міжнародних криз	336
Маленко Я. В. Бібліотека як учасник соціокультурних комунікацій влади і громади: зарубіжний досвід	339
Натаров О. О. Роль наукової бібліотеки в популяризації науки.....	342
Потіха А. Л. Дослідження і збереження інформації регіональних засобів масової комунікації політичних партій у бібліотеках України.....	345
Романенко О. В. Національна бібліотека Австралії: зберігання, об'єднання та співпраця.....	348
Санакуєв М. Г. Президентські бібліотеки США в контексті україномовного енциклопедознавства	351
Симоненко О. В. Комунікаційна стратегія бібліотек в реалізації діалогу влади та суспільства.....	355
Спіріна С. В. Зарубіжний досвід взаємодії бібліотек з органами влади..	357
Струнгар В. В. Використання бібліотеками рекомендаційних сервісів як інструменту користувачької активності.....	360
Федорчук А. Г. Зарубіжний досвід моніторингу змісту інформаційних потоків.....	363

РОЗДІЛ 5

УКРАЇНСЬКА МУЗИЧНА КУЛЬТУРА І МУЗИЧНІ ФОНДИ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Безпалько В. В., Кузьмінський І. Ю. Історія використання ірмолоїв у Переяславській Єпархії у XVIII ст.....	367
Граб У. Б. Музична україністика в архіві Інституту церковної музики УКУ (Львів).....	370
Гусарчук Т. В. Творчість Артемія Веделя як зразок для наслідування за нотними матеріалами Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського	375
Дробиш А. А. Архів Леоніда Лісовського у фондах Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського	378

Дубровіна І. В. Професійна етика у роботі бібліотекаря у вимірах сьогодення.....	381
Зосім О. Л. Оцифровані ресурси проекту «Muzyka Benedyktynek Polskich» як інформаційне джерело для вивчення історії української музики	385
Кожушко Є. В. Музична культура Києва кінця XIX – початку XX ст. на прикладі нотного видавництва І. Індрижишека.....	388
Кутасевич А. В. Українська духовна музика XVIII ст. у фонді 177 Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	391
Літвінова С. А. Особливості презентації циклу «Сім струн» Лесі Українки в електронних нотних каталогах	395
Москалець О. В. Віденський період музичного видавництва Франца Антона Гофмайстера (на матеріалі нотозбірні графів Розумовських)	398
Прокопенко Л. С. R-проекти міжнародної асоціації музичних бібліотек, архівів і документаційних центрів: нові можливості міжнародної співпраці.....	402
Руденко Л. Г. Віртуальна колекція «Музична Шевченкіана» у відділі музичних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	405
Тилик І. В. Автограф Артемія Веделя крізь призму мистецтвознавчо-культурологічного аналізу.....	409
Хайло А. С. Спецфонд Книжкової палати України: книгознавче дослідження видань пісенного фольклору 1919–1921 років	412
Цибульська О. А. Звукозаписи українських виконавців у фондах Національної бібліотеки Польщі (від початку 20 ст. до 1918 р.)....	416
Черкашина-Губаренко М. Р. Композиторка, поетка, театральна діячка Ірина Губаренко: проблема збереження творчої спадщини	418
Шкурган О. В. Проблеми, завдання та цілі дигіталізації українських музичних пам’яток XVII – XVIII ст. з книгосховищ Польщі.....	423
Шуміліна О. А. Хорові концерти Андрія Рачинського: останні знахідки	426
Ясіновський Ю. П. Невідомі галицькі статті з історії церковного співу початку XX ст.	429

РОЗДІЛ 6
XVI БІОГРАФІЧНІ ЧИТАННЯ
«ІСТОРИЧНА БІОГРАФІКА В СУЧАСНОМУ
УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ:
ПРОБЛЕМАТИКА, ІНФОРМАЦІЙНИЙ
ПРОСТІР, БІБЛІОТЕКИ, ЧИТАЧІ»

- Александрова Г. А.** Особливості творення сучасного художнього біографічного тексту (на прикладі роману С.Процюка «Маски опадають повільно») 433
- Березівська Л. Д.** Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» крізь призму жіночої біографіки 436
- Босенко О. О.** Іконографія: особливості інтернет-пошуку та проблеми ідентифікації зображень осіб, причетних до української культури, історії, науки 439
- Бугасва О. В.** Біографія митця в українській гуманітаристиці: сучасні музично-біографічні парадигми 442
- Буряк Л. І.** Емоції на тлі еміграційного повсякдення (штрихи до біографічного світу Мілени Рудницької) 446
- Вернік О. Л.** Біографічний метод у психологічному дослідженні: минуле і сьогодення 450
- Вернік Ю. В.** Світовий досвід представлення інформаційних біографічних систем у глобальній мережі 454
- Демида Є. Ф.** Персоналія І. С. Орлая (1770–1829) біографічного вебресурсу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського 457
- Кисельова В. П., Покропивна О. В.** Дослідження краєзнавчих біобібліографічних ресурсів регіональних бібліотек: актуальність та завдання в контексті розвитку української біографіки 460
- Котлярова Т. В.** Соціальні маркери в біографічних публікаціях сучасної вітчизняної наукової періодики 463
- Кузьміна-Денисюк І. В.** Епістолярій як біографічне джерело: на прикладі родини Штейнгелів 466
- Левченко В. В.** Провенієнції на книжках особистої бібліотеки професора Б. В. Варнеке як історичне джерело до вивчення його біографії 470
- Любовець Н. І.** Спогади-інтерв'ю: до історії жанру 472

Марченко Н. П. Нові герої біографічної книги для дітей в Україні (2014– 2020 рр.)	476
Міхно О. П. Алгоритм створення біобібліографічного нарису «Дзевєрін Олександр Григорович (1908– 1978)»	479
Міщук С. М. Регіональні аспекти історико-біографічних знань у сучасній Україні	481
Осіня Н. В. Інформаційно-бібліографічний ресурс учених-геологів Новоросійського (Одеського) університету (історіографічний та джерелознавчий аналіз)	484
Патик В. В. Інформаційна цінність особового архівного фонду як біографічного джерела	487
Подрига В. М. Леся Українка на шпальтах «Літературної газети» 1928–1929 років: анотована бібліографія для біографії.....	489
Попик В. І. Світоглядні орієнтири сучасної біографіки	492
Проців М. П. Особові фонди Бережанського краєзнавчого музею та приватні колекції як джерела біографічних досліджень: Зіновій Штокалко.....	495
Рой С. В. Життєвий та творчий шлях заслуженого артиста УРСР Івана Бровченка (за матеріалами колекційного опису музейних предметів Ніжинського краєзнавчого музею імені І. Спаського).....	498
Сокур О. Л. Біографія у бібліографії: до 100-річчя від дня народження К. І. Скокан	501
Стамбол І. І. Особливості біобібліографічного пошуку в провідних польських та чеських бібліотеках	504
Страйгородська Л. І. Біографістика крізь призму діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	507
Сумарокова В. Г. Біографічні дослідження як складник вивчення українського музично-виконавського мистецтва	510
Томазов В. В. Джерела персональної інформації радянської доби в біографічному дослідженні	514
Томазова Н. М. Актор Генрі Тарло: спроба реконструкції біографії	517
Філіппова Н. П. Сертифікаційні вимоги до електронних сховищ біобібліографічних відомостей	519

- Хопта С. М.** Постать М. Монтессорі в інформаційно-бібліографічному ресурсі «Видатні педагоги України та світу» Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського..... 522
- Шкаріна В. А.** Проблематика формування персональної бібліографії академіка П. А. Тутковського..... 525
- Яценко О. М.** «Джерела української біографістики», випуск 5: трансформація контенту бібліографічного покажчика 528

РОЗДІЛ 7

ЗБЕРЕЖЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ: ТРАДИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

- Волосатих Л. М.** Вхідний контроль документів як складова діяльності зі збереження бібліотечних та архівних фондів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського 531
- Даніленко І. А., Горбань О. О., Куява Л. М., Затока Л. П.** Фотокаталітичний композиційний матеріал для інактивації бактерій та спор грибів, що переносяться повітряним шляхом..... 535
- Деменко Л. М.** Науково-прикладне дослідження документів відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з метою планування і здійснення превентивних заходів 539
- Затока Л. П.** Збереження пошкоджених документів: прогнозування необхідних умов та уникнення ризиків 543
- Затока Л. П., Остапенко А. А.** Ефективність високотехнологічних приладів для визначення фізико-механічних показників паперу в процесі штучного старіння 547
- Крікова Т. В.** Вплив на режими зберігання бібліотечних фондів змін клімату України в сучасних умовах глобального потепління та карантину 550
- Куява Л. М.** Пошкодження бібліотечних документів біологічними шкідниками та профілактика їх ураження 553
- Куява Л. М., Баляниця Н. Б.** Збереження фотодокументів в умовах бібліотеки 556
- Рудакова Ю. К.** Стародруківана україніка: дослідження, збереження, бібліографічний опис 560

- Савчук Я. І., Письменна Ю. Б.** Активність антифунгальних препаратів щодо мікроміцетів-контамінантів бібліотечних приміщень 563
- Стичинський І. В.** Фотографії з архіву Олександра Карпеки. Значення та особливості зберігання..... 566

РОЗДІЛ 8

АРХІВНІ ФОНДИ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

- Березовська О. В.** Документи архіву Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України як джерело з історії становлення установи у 1961- 1965 рр..... 569
- Бодак О. П., Степченко О. П., Щерба Л. С.** Постать Володимира Вернадського у науковій діяльності Олени Апанович (за документами Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) 572
- Булатова С. О.** Гастрономічний дискурс у старопольському бароковому рукопису «BANKIET I OPISANIE POTRAW JEGO MCI PANA N.N. DLA ICH MCI P.P. AKADEMIKÓW NA WAKAZJE PRZYJEŹDŹAJĄCYCH» з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 577
- Булгаков Ю. В.** Наукова нарада з теплових напруг (м. Київ, 6–7 червня 1960 р.) як форум для координації наукових досліджень 579
- Вербіцька О. І.** Джерельна база дослідження розвитку Шевченкознавства в НАН України 582
- Гарбар Л. В.** Полонська-Василенко Наталія Дмитрівна (1884–1973): нові документи з доробку вченої 584
- Гнатенко Л. А., Добрянська Т. А.** Актуалізація питання атрибуції українських кирилических конволютів, укладених у XVII ст. 588
- Горбач Т. С.** Три польські латиномовні актові документи XIV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 591
- Гула О. Г.** Маленька частина великого скарбу: документи з фонду В. О'коннор-Вілінської як джерело вивчення української культури 594

Іванова О. А. Нотні автографи В. С. Косенка у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: історико-кодикологічний аспект.....	596
Індиченко Г. В. Співробітництво АН УРСР з німецькими науково-дослідними установами в світлі архівних документів (1961– 1965)	599
Кашеварова Н. Г. Цифрові ресурси порталу Федерального архіву Німеччини: зміст, організація доступу та використання	602
Кіржаєв С. М. Кілька зауважень до історії «Київського архіву» В. І. Вернадського	606
Кіржаєва І. Г. Акліматизаційний музей у Києві.....	609
Клименко І. В. Архів українського історика О. С. Компан у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: археографічний огляд	612
Коваль Т. В. Архівна спадщина Л. Є. Махновця у Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.....	615
Коломієць М. С. Архівний фонд члена-кореспондента НАН України В. С. Пазенка як джерело участі вченого в міжнародних туризмознавчих конференціях	617
Марценюк Р. О. Дослідження академічної історії України за матеріалами Галузевого державного архіву Служби безпеки України.....	620
Мирончук А. С. Архівні документи Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – важлива складова джерельної бази законодавчої комісії 1767– 1768 рр.....	622
Міцан Т. В. Архівна спадщина Петра Панча як джерело з історії розвитку української літератури ХХ ст. (на матеріалах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) каталог	626
Новохатський К. Є. В. І. Вернадський і архіви.....	628
Плешакова-Боровинська М. Г. Проблеми цифровізації архівних служб на виробничих підприємствах.....	631
Приходько Л. Ф. Ключові проблеми, пріоритетні напрями розвитку українського архівознавства у цифрову епоху	634
Романів У. В. «Архіви України»: аналіз сучасних наукових публікацій	637
Січова О. В. Архіви онлайн, нові форми роботи в умовах пандемії	640

Сохань С. В. До проблеми складання наукового каталогу документальних комплексів актових джерел	642
Сукало А. М. Особові фонди представників української діаспори в архівних зібраннях Центрального державного архів-музею літератури і мистецтва України. Іван Багряний.....	645
Шаповал А. І. Особова справа В. М. Перетца як джерело дослідження обрання вченого академіком Української академії наук	648
Яременко Л. М. Пріоритетні напрями діяльності архівних підрозділів НАН України в цифрову епоху.....	651

РОЗДІЛ 9

БІБЛІОМЕТРИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА НАУКОМЕТРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Жабін А. О. Бібліометрія у країнах Європи	656
Жабін О. І. Аналітичні додатки наукометричних платформ	658
Копанєва В. О. Інфометрія в бібліотечному проєкті Google.....	661
Костенко Л. Й. Суспільство і наукометрія.....	663
Кубко А. Ю. Бібліометричні аспекти медичної науки в коронавірусний період.....	666
Симоненко Т. В. Якісні та кількісні підходи в наукометрії: подолання розриву	668
Татарчук Л. М. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН – платформа з визначення наукової (публікаційної) активності вчених системи НААН та репрезентативності аграрної науки	670

РОЗДІЛ 10

МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ КАТАЛОГІЗАЦІЇ. ОПИС ТА ДОСТУП ДО РЕСУРСУ: ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ ВПРОВАДЖЕННЯ В БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

Антоненко І. П., Кириленко О. Г. RDA та авторитетний контроль: нові вимоги і наші реалії.....	675
--	-----

Багрій І. І. Принципи RDA та нові можливості у створенні авторитетних записів на найменування організацій у Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого.....	679
Баньковська І. М. «Бібліотечна еталонна модель від IFLA» (IFLA LRM) – основа для правил каталогізації та впровадження бібліотечних інформаційних систем.....	682
Стрішенець Н. В. Розвиток RDA. Стан упровадження у бібліотеках Європи	686

Наукове видання

**БІБЛІОТЕКА. НАУКА. КОМУНІКАЦІЯ.
РОЗВИТОК БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ**

Матеріали міжнародної наукової конференції
(Київ, 6–8 жовтня 2020 р.)

Науковий редактор
О. З. Клименко

Редактори

О. І. Вербіцька (розд. 8), С. С. Гарагуля (розд. 2), Т. П. Дубас (розд. 4),
Л. П. Затока (розд. 7), Л. В. Івченко (розд. 5), О. З. Клименко (розд. 1),
Г. І. Ковальчук (розд. 3), Л. Й. Костенко (розд. 9), Т. В. Котлярова (розд. 6),
О.О. Погрібна (розд. 10), Л. Г. Руденко (розд. 5), Н. В. Стрішенець
(розд. 10), Л. М. Яременко (розд. 8)

Комп'ютерне складання та верстка
М. В. Іванова

Видавець і виготівник Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, Київ, просп. Голосіївський, 3

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.